D E

PALAESTRA NEAPOLITANA

COMMENTARIUS

IN INSCRIPTIONEM ATHLETICAM

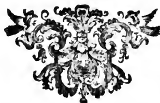
NEAPOLI ANNO MDCCLXIV. DETECTAM.

Vbi Juri Coloniae Romanae a Neapolitanis media ferme Antoninorum Impp. tempestate acquisito, tribuitur, quod Palaestra Neapoli cessarit.

Ad calcem operis adnectitur

DE BUTHYSIAE AGONE PUTEOLANO

DISSERTATIO.

NEAPOLI ANN. MDCCLXX.

Ex Typographia DONATI CAMPI.

SUPERIORUM PERMISSU.

ALEXIO SYMMACHO MAZOCHIO

METROPOL. ECCLESIAE NEAP. CANONICO
REGIO SACRAE SCRIPTVRAE
INTERPRETI.

NICOLAVS IGNARRA S.

EAS de Palaeſtra Neapolitana exercitationes Tibi nunc, ALEXI SYMMACHE, inſcribentem tradentemque in manus tuas, id me arbitrare feciſſe, quod tum grati animi officium, tum aequiſſima veterum conſuetudo a me quodammodo flagitabat. Mos olim obtinuit, quemadmodum meminiſſe potes, temporibus heroicis uſitatiſſimus, ut nati filiorum a partu rubentes, ſtatim Avi genibus imponerentur: qua caeremonia ac legitima traditione ſignificabatur, in ejus eſſe poteſtate non minus genitos, quam gignentes; eique filiorum fructus, veluti ex agro ſuo natos, deberi. Ex hujuſmodi praefatione plane jam, opinor, conſilii mei rationem intellexiſti totam: intelligis enim, Tibi tribui debere, quaecumque ego, qui tuus ſum, labore vel induſtria perfecerim. Tuum autem me eſſe reputo, non ſolum ſponte mea, qua me totum

ab aetate prima in tuam clientelam ac disciplinam tradidi, sed etiam debito quodam officio, reverentia ac pietate. Eo me siquidem amore ac prope dixerim, patria caritate, complexus es, ut neque vehementius amari a patre filius, neque prolixius ornari atque institui potuerit. Ac sane quaecumque munera & ornamenta ab indulgentia Regum nostrorum adeptus sum, ea nonnisi vel commendatione tua, vel honorifici de me judicii tui gratia, consecutus sum: id quod & palam edico semper, & mecum libentissime recordor. Quae beneficia tua cum singularia sunt omnia, tum illud esse palmarium reor, quod diuturna atque intima consuetudo tua, quamplurimum mihi profuit ad severiorem & disciplinam & eruditionem; sic ut si quid profecerim, tua sub institutione me profecisse fatear. Itaque cum Tibi, quantum nemini, debeam, tuusque sim mancipio ac nexu; consequens fuit, ut non alius erga Te usu fructuque exsisterem, & quem elaboraveram Commentarium, Tibi, magistro benemerentissimo, meique amantissimo, dedicarem. Atque utinam meum hoc opus, antequam prodiret in vulgus, emendari manu tua potuisset! Profecto quae tua semper fuit de mea existimatione sollicitudo, haud mihi rebusque meis hoc tempore defuisses. Verum tua aetas jam devexa, nec ultra patiens laboris, ea mihi commoda invidit. Sed ah quantum jacturae in tuo senio, cessante nihilque agente, universi fecimus! quantum adhuc antiquitatis eruendum sagacitate tua, illustrandumque superesset! quanta praeclara opera tua nunc in scriniis delitescentia, ultimam manum a Te praestolarentur! Nunc vero solitudini relicti, interceptam nobis eruditionem tuam desideramus. Te tamen, vel inerti & obliviosae senectuti traditum, ne pilo quidem minus reveremur & colimus. Nam & tabulas pictorum magni nominis, quamquam vetustate fugientes, nec amplius, ut antea, aut linearum praecisione, aut colorum lenocinio delectantes, jure merito magni pendimus,

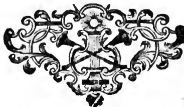
caute-

cauteque ac religiose custodimus; non quod ab iis institui ad graphicen informarique posse confidimus; sed quia jucundum nobis est, in hisce tabulis exempla praestantium virorum, veluti quaedam simulacra virtutum, contemplari. Enimvero cum Te, MAZOCHI, intuemur; statim nobis excitantur in animo strenui tui in republica litteraria, impigre ac sine ulla remissione exhausti labores, ad octogesimum amplius annum summa cum laude producti: obversatur ob oculos inculpata vitae tuae ratio, honorum fuga contemptusque. Taceo morum sanctitatem ac severitatem; cum nunc quoque vel senex aetate collapsa, spirans tamen pristinum tuum Mazochianum, hoc est, gravitatem cum religione conjunctam, tantae sis auctoritatis, ut nemo, Te praesente, non se quoque sobrium, modestum ac religiosum esse sentiat. Atque ad hoc tam excelsum existimationis fastigium nonnisi tua Te virtus per omnes aetatum gradus exercita, tua incomparabilis doctrina in tot voluminibus a Te datis emicans, evexit. Sane adeo graviter eruditeque scripsisti, ut legi; adeo innocenter & castigate vixisti, ut scribi ad posteritatis exemplar, omnino dignus sis. Quae duo, cum per se singula valent hominem ornare, tum in Te simul conjuncta ac rarissimo exemplo connexa, Tibi auctoritatem, nomini tuo immortalitatem conciliarunt. Interim faxit Deus, ut sis nobiscum quam diutissime: nam etsi per aetatem is es, qualem Te esse nollemus; vel sic tamen juvas utcumque, & praesens ac vivus nobis es ad bene agendum & calcari & incitamento: nos vero senectute tua veneranda, ad solatium ejus MAZOCHII, qui pridem fuisti, jucundissime delectamur. Vale. Neapoli Kal. Jul. Anni MDCCLXX.

AVCTOR AD LECTOREM.

SI quis fortaſſe miretur me aliud in fronte Operis polliceri ab eo, quod in receſſu praeſtare videor; ſciat is, rogo, praeter opinionem meam accidiſſe, ut profeſſus illuſtrare brevi Commentario Inſcriptionem athleticam Neapoli detectam, porro in Palaeſtra Neapolitana diutius aliquanto ſubſtiterim. Propoſueram mihi certe, quae videbantur in inſcriptione notatu digna, breviter perſtringere. Ac ſane totam ferme epigraphen feſtinanti ſimilis percurreram; & ut quaeque ſcripto tradideram, e veſtigio typis mandabantur. Ultimo loco mihi reſervaram, de Gymnaſiis inibi memoratis verba facere. Et eorum quidem gymnaſiorum recenſionem inſtitui, enarravique, ſed leniter ac leviter. At vero cum ad Palaeſtram Neap. deveniſſem; amor ac ſtudium rerum patriarum me ſuadebat, uti diligentius eo de argumento diſſererem. Itaque omni alia cura jam expeditus, huic tractationi libenter incubui; & commendata prius Neapolitani Gymnaſii architectonica ratione, exſecutus ſum Majorum noſtrorum palaeſtrica ſtudia, eaque ab Auguſto (nam intacta reliqui tempora anteriora) ad Antoninum Commodum uſque deduxi; ſub cujus imperio Palaeſtra Neap. obmutuiſſe videtur. Quàe ſane tempora tum bonis moribus inimica, tum liberalibus artibus exſtiterunt pernicioſa. Hinc pro re nata libuit mihi in hoc etiam inquirere, num Palaeſtrarum deſuetudini poſſet imputari Artis Graphicae interitus: nam in Palaeſtra addiſci facile Nudi *ſcientia, adeo Graphicae neceſſaria, dabatur. Sed in primis illa mihi ſollicitudo fuit explorandi, ecquid inciderit cauſae, quamobrem Neapolitani gymnicas exercitationes, in quas antea maximo ſtudio ferebantur, frequentare neglexerint. Cauſam in jus Coloniae Rom. a Neapolitanis partum, rejicere mihi viſum fuit: per quam Coloniae dignitatem conſequens fuit, ut Neapolitani, quicquid apud ſe priſtini Graeciſmi reliquum fuerat, ſimul cum Palaeſtra deponerent. Sed enim Neapolis fuerit nec ne Colonia, res erat plurimis noſtrorum hominum jactata diſceptationibus. Incendebat rei difficultatem intuta litteratorum marmorum, unde argumenta pro Colonia noſtra vulgo deduci ſolebant, fides, nullis aetatum firmata characteribus. Ego vero, qui compertum habebam, Palaeſtram medio Antoninorum tempore deſiiſſe, ſic denique meam explicui ſententiam, ſub Antoninorum imperio & Neapolim factam fuiſſe coloniam, & ſimul Palaeſtram conticuiſſe. At hîc turbas illud ciebat, quod Petronius Arbiter, quem ſub Nerone floruiſſe volebant, Neapolis tam-*

tamquam Coloniae aetate sua factae, meminit; Philostratus contra Iconographus, quem Suidas ad Philippi imperium duxisse vitam tradiderat, Neapolitano se certamini interfuisse testatur: quo fiebat, ut Neapolitana Civitas citius ac ego senseram, ad Coloniae nomen evasisse, & Palaestra serius occlusa fuisse, videretur. Quae omnia sane quam arduae, ac salebrosae indaginis, paucis enucleari non poterant, nec perfunctorie tractari. Itaque cum obortae super Palaestram Neapolitanam quaestiones, majorem scriptionis bujus partem occupassent; idcirco in fronte operis significavi, me de Palaestra Neap. *locuturum; tametsi* Commentarius, *quem in* Inscriptionem athleticam *ornabam, huic tractationi obtulisset occasionem. Jamvero ad calcem operis apposui* Dissertationem de Buthysiae agone Puteolano, *non temere tamen, neque inconsulte: in quodam enim vacuo* Inscriptionis athleticae *loco cum mihi visum fuisset opportunum, sistere Puteolos; edocendus erat lector, ecqua certaminis species eo tempore agitata Puteolis fuerit. Ostendi autem non alium nisi Buthysiae, h. e.* Bovicidii, *agonem tunc edi potuisse. Hinc res ipsa a me quodammodo expressit, uti de Buthysia quoque dissererem. In qua dissertatione primum evici, id certamen nihil commune habuisse cum* Bove barbato, *in nummis Campaniae nostrae obvio; eamque nactus opportunitatem, meam de monetali bujusmodi monstro biformi sententiam aperui. Deinde jucundum mihi fuit, inscriptionem ipsam, unde nobis Buthysiae agon innotuit, propius contemplari, ac perbrevi commentatione percurrere. Sed opus non est, ut hic pluribus detineam lectorem; qui, si totius operis conspectum, qui proxime sequitur, lustrarit oculis; facile unoque veluti obtutu animadvertet, ecquid ipse in hac lucubratione praestiterim, aut saltem praestare allaborarim.*

CON.

CONSPECTVS TOTIVS OPERIS

SIVE

INDEX Capitum & Sectionum.

pro

§. IV.

IN

IN ATHLETICAM
INSCRIPTIONEM NEAPOLITANAM
PROLEGOMENA

De Artis Gymnasticae utilitate, deque athletarum laudibus nonnulla. Locus inventi marmoris. Ibi Gymnasium olim stetisse suadetur. Rerum dicendarum series.

UM multa sunt ab homine ad sui tutelam ac valetudinem inventa sagaciter; tum illud opinor sapienti consilio excogitatum, ut palaestricis exercitationibus institutis, nitendo quisque totis viribus colluctandoque, firmitatem corporis acquireret. Sane quemadmodum in desidioso atque inexercitato homine torpentes languescunt vires; hic ille contra qui laboriosam suscipit corporis exercitationem, ingens ab ipsa palaestrae defatigatione roboris incrementum contrahit; omnesque vires a natura datas, artus ac membra sibi obsequentia ac prope famulantia, experitur. Enimvero quot fibrae, quot partes sunt in humano corpore, quae inertiâ motusque fugâ paullo concitatioris, consenescunt situ & obstupescunt? At in palaestra, ubi cursu, saltu, luctatione certatur, totasque vires intendere, seque in omnes partes inflectere & componere oportet; nulla quidem in corpore fibra est vel minima, quae simul quodammodo non concertet. Ex qua contentione, minimarumque partium actione oritur illa totius corporis firmitas, quae non solum juventuti valetudinem, ut ita dicam, pubescentem parit; sed ipsi quoque senectuti quandam tradit viriditatem.

Sed praeter haec privata commoda, si modo privata, quae in commune conferunt, dici possunt; praeter haec, inquam, palaestrae exercitatio bono publico consulebat. Quid enim? Ut omittam, quae in utramque partem disputari possunt; eaque tantum, quae negaverit nemo, persequar: unde illam gerendi belli peritiam, & admirandam in laboribus perferendis constantiam Graecorum, nisi a diuturnis gymnicis meditationibus, repetemus? Sane si quis at-

 tente

tente belli labores cum palaestrae contulerit; nae is intelliget, nihil aliud, nisi belli praeludium, esse palaestram. Famem enim sitimque tolerare, aestu torreri, algere, currere, saltare, pedem cum adversario conferre, quanta maxima vi lacertos intendere, composite brachia jactare, jaculari scienter, haec omnia ita sunt militibus peculiaria, ut etiam ex aequo conveniant athletis. Itaque qui ab aetate prima diu se gymnasii laboribus assuerit, is quidem certe ad subeunda militaria fastidia non imparatus accesserit. Quamobrem nulli mirum esse debet, si palaestras prisci illi legumlatores in sua quisque republica tantopere commendarint; rati profecto, cives suos optime ad militiam instructos fore, si antea belli tirocinium in palaestra posuissent.

Atque ab ea quoque est causa, quamobrem qui tyrannidi ambitiosius inhiarent, nihil ei curae magis sibi praevertendum putarunt, quam ut usu palaestrae civibus, quippe non suis, interdicerent. Aristodemus cognomento Malacus apud Dionysium Halicarnas. VII. p. 424. nullam ad Cumas in Campania opprimendas viam expeditiorem reperisse traditur, quam ut e medio gymnasia tolleret, ut simul & armorum exercitia pessum irent. Athenaeus XII. p.602. palaestras inquit tyrannis exosas fuisse, atque adeo dirutas; etsi astutam hujus consilii rationem Dipnosophista non est assecutus. Veram tamen causam aperit Plato VIII. de LL. p. 831. eamq. a tyrannide, quae viros fieri robustos ac bellicosos aegre patitur, explicate repetit. Quamobrem eo mihi inclinat animus, ut Strabonem VI. p. 253. cum Civitates Magnae Graeciae ad barbariem defecisse queritur, de gymnasiis praesertim, ubi fundamenta libertatis inaedificata erant, abolitis conquestum fuisse credam: ac rursus, cum idem Geographus tres ab ea barbarie exemptas urbes Neapolim, Tarentum, ac Rhegium narrat, de non intermissis adhuc aetate sua in hoc urbium ternione gymnasiis intelligendum esse, ipse mihi persuadeo.

Ceteroqui magna semper fuit atque altius excitata hominum de gymnasiis opinio, usque adeo ut victoriae e sacris Graeciae certaminibus relatae cum ipso consulatu Romanorum aequarentur. Nolo autem, quae in athletarum laudes antiqua Graecia excogitavit, hic in medium afferens fastidium creare lectori. Hoc unum affirmate possum breviterque dicere, praestantissimos & poëtas & artifices prope solis ornandis hieronicis insudasse, vix ut aliud quam

epinicia

epinicia illi canerent; hi vero ab effingendis ſculpendiſque victorum imaginibus perraro manus ſubmoverent. Adeo ingens fuit id genus ſtatuarum, ut ita dicam, populus. Profecto ſi quis Graeciae deſcriptionem Pauſaniae percurrerit, fieri non poteſt, quin ad tot tabularum, imaginum, ſtatuarum, quas vetus Graecia paſſim honori athletarum dedicavit, conſpectum admiratione ſumma percellatur. Sed & illud palmarium mihi eſſe videtur, quod ut Romani Conſules in faſtis, ſic Victores in ſplendidiſſimo gymnaſii loco poſteritati mandarentur, annique eorum victoriis conſignarentur. Quid porro de titulis & inſcriptionibus, quae, tamquam praecones, athletarum victorias vociferabantur, dicam? Illas ajo inſcriptiones, in quibus de victorum palmis, deque vario ludorum genere diſſeritur; quaſque ex argumento quod tractant, *athleticas* vocari placuit eruditis. Quanta vero fuerit olim hujuſmodi inſcriptionum copia, inde facile oſtendi poteſt, quod vel poſt infamem atque horrendam, quae in venerandae antiquitatis monumenta detonuit (utinam & ſaevire deſinat!) barbariei tempeſtatem; tamen ex lapidibus id genus ſuperſtitibus, veluti quibuſdam tabulis e naufragio, ſpiſſum atque ingens volumen compingi poſſet.

Inter athleticas autem inſcriptiones, quae hodie dum ſuperant (ut ad id quod mea intereſt, aliquando deveniam) illa mihi videtur longius eminere, quae Neapoli in aedibus nobilium Aſcetriarum ſub nomine S. Mariae Aegyptiacae prope Portam Nolanam eruta anno 1764 fuit. Novo Monaſterio ſtruendo tunc opera dabatur; cum fabri in vetuſtas aliquot ſubterraneas parietinas, picturis & opere tectorio exornatas, forte inciderunt. Ibi inter plura antiquitatum veſtigia, praegrande litteratum marmor, tres palmos Neap. quaquaverſus latum, quinque altum, oculos illorum hominum ſibi contraxit. Quod ubi reſcitum; continuo ut marmor in auras educeretur, ſumma diligentia & ingenti labore curatum eſt. Nec enim leve negotium fuit, loco movere ingens illud pondus, ac per fundamentorum amfractus circumferre, donec eo ventum fuit, unde liberior ſurſum librando marmori dabatur facultas.

Locum autem inventi marmoris indicaſſe, non omnino abs re fuit; immo ad fulciendam Scriptorum noſtrorum in hac vicinia Gymnaſii ſpatia metantium, opinionem plurimum conferre videtur. Et gymnaſium quidem Neapoli, in urbe Graeca magni nominis, non defuiſſe, tum ſcripti lapides, in quibus de praefe-

ctura gymnasii nostri mentio est, tum veteres auctores ostendunt. Nam, ut omittam disertam Strabonis auctoritatem, Seneca, Dio Chrysostomus, aliique situm nostrae palaestrae prope intento digito demonstrant. Hinc capto argumento Petrus Lasena, rerum patriarum scriptor non indiligens, pluribus conatus est suadere, immanes gymnasii Neapolitani fabricas inter portam Nolanam & Campanam patuisse: quod urbis solum, totum quantum est, Fabius Jordanus vetustis ruderibus substratum se vidisse testatur. Inter ceteras autem non contemnendas rationes hanc quoque summo studio extulit Lasena noster, quod nusquam alibi in urbe nostrâ plura marmora ad rem gymnasticam pertinentia, quam in hac viciniâ, effossa fuerint. Hoc autem, si nihil aliud, non levi est indicio, ibidem olim stetisse palaestram. Exploratum est enim, titulos victoribus athletis dedicatos in gymnasio ut plurimum erectos fuisse, ut alii quoque eidem gloriae inhiantes, hisce titulis veluti quibusdam facibus propius ad coronas adipiscendas incenderentur. Ergo cum nostra inscriptio eademque athletica hoc eodem loco detecta sit, nonne hinc pondus ingens Lasenae sententiae accedit?

Nolo hîc, diligenti nostri marmoris commendatione properantem lectorem, in ipso veluti vestibulo, impedire. Ceteroqui quae sua praestantia fulciuntur, alienum praeconium indignantur. Accedit quod, si a marmoris orthographia, si a longitudine scripturae, si a rebus ipsis argumentique varietate vellem inscriptioni arrogare pretium; nonnullis fortasse viderer, me antecapto lectoris judicio voluisse ostendere, meam in re non tenui impendisse operam. Quamobrem cui legendi haec fuerit cupido, ipse statuat, digna nec ne fuerit inscriptio, quae qualicumque commentario a me ornaretur; ac praeterea num opinione sua minor acciderit, an potius suam aequarit expectationem.

At inscriptioni nostrae illud interim accidit incommodi, quod manca sit, & scriptio quinta plus minus parte a capite ad calcem cum dissecto marmore disparuerit. Sic enim mutilum maleque affectum e tenebris, in quas temporum inclementiâ conjectum fuerat, nuper emersit. Vel sic tamen nihil e marmoris praestantia decedit; immo nescio quae major in eo legendo interpretandoque suboritur voluptas. Profecto enim quae plana sunt atque expedita, ea fugiente oculo solemus praetervolare: at quae studio

dio atque induſtria ſunt edomanda, totam noſtram diligentiam primum requirunt; mox ubi ea animo & cogitatione complexi fuerimus, laetamur ea comprehendiſſe; & eo majore pretio digna eſſe judicamus, quo majore nobis labore ſteterunt.

Sed nec opinans contra mea commoda ipſe laboraſſe videor. Enimvero admovere manus fracto marmori, ejuſque partes quae diſſiluerunt, apte reſtituere; tum res plena difficultatis eſt, tum laboris, ut parcius loquar, non mediocris. Ita ſane res eſt: ſed tamen ita factum oportuit. Itaque patriarum antiquitatum amatoribus rem non injucundam me facere arbitratus, labori libens accingor. Interim nolo ſibi lector perſuadeat, me pro ſupplemento, quod dabo, tamquam pro aris focisque, velle decertare. Temerarium enim & indignum gravitate viri ſemper duxi, quae non ſatis perſpecta ſint & explorata, ea eſſe vera pertinacius affirmare. Equidem quae habeo dicere, in medium afferam; nunquam tamen in incerto opinionum contendam. Quamobrem quod unum in me recipere poſſum, hoc illud eſt; quod, ſi legentis expectationi interdum defuerim, mihi certe non defuturum confidam: hoc eſt ut magis explicate dicam; ſi quis in iis quae conjectando dicturus ſum, aliquando veritatem flagitaverit; ut is porro veriſimilitudinem ac judicium non deſideret, Deo bene juvante, conabor.

Ad rerum autem dicendarum ſeriem quod attinet; primo producetur inſcriptio ad fidem marmoris, quoad ejus fieri potuit, expreſſa; plane ut qua proportione lineae litteraeque decurrant, legentium oculis ſubjiciam. Adnectitur ſupplementum; ſed linea dirimens verſuum contextum, ecquid ſuperſtitis epigraphes reſtet, ecquid porro ſit additum, oſtendet. Continuo eadem inſcriptio minutis characteribus exhibebitur, uncis additionem interclusam gerens: & e regione latina interpretatio aequis paſſibus incedet. Deinde ſupplementi ratio tradetur; tum poſtea, quae paullo latius diſſerenda ſunt, in Commentarium rejiciam.

Α'γαθῇ

Ἀγαθῇ τύχῃ

Ἡ φιλοσέβαστος καὶ φιλορώμα[ιος Ἀλε-
ξανδρέων περιπολιστικὴ εὐσεβὴ[ς σύνοδος
ἐτίμησεν Τ. Φλαούιον Κυρείνα Ἀρχίβιον, τὸν[καὶ Ζώσιμον,
Ἀλεξανδρέα, ἀρχιερέα διὰ βίου τοῦ σύμπ[αντος ξυστοῦ
παραδοξονίκην, νικήσαντα τὴν ΣΚ. Ὀλ[υμπιάδα, καὶ
τὴν ΣΚΑ. Ὀλυμπιάδα ἀνδρῶν παγκράτ[ιον· καὶ ἐν τῇ
Ῥώμῃ τὰ μέγαλα Καπετώλεια· τὴν τρίτην[Ὀλυμπιάδα
ἀγενείων παγκράτιον στεφανωθέντα· κα[τὰ τὸ ἑξῆς
ἀνδρῶν παγκράτιον νικήσαντα· καὶ τὴν πέμπ[την ἀνδρῶν
παγκράτιον στεφανωθέντα· καὶ τὴν ἕκτην ὁμ[οίως ἀνδρῶν
παγκράτιον στεφανωθέντα πρῶτον ἀνθρώπω[ν· Ἔτι δὲ τὰ ἐν
Ἡρακλεία ἐπινίκια αὐτοκράτορος Νέρουα Τραϊάνου κ[αίσαρος σεβάστου
Γερμανικοῦ, Δακικοῦ στεφανωθέντα ἀνδρῶν παγκρά[τιον· Πύθια ἀνδρῶν
παγκράτιον· καὶ τῇ ἑξῆς Πυθιάδι ἀνδρῶν πάλην καὶ π[αγκράτιον· καὶ τῇ
ἑξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Νέμεια π[άλην παγκράτιον·
καὶ τρὶς κατὰ τὸ ἑξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀν[θρώπων· Ἴσθμια
ἀνδρῶν παγκράτιον· Ἄκτια ἀγενείων πάλην, παγκρά[τιον· καὶ δὶς κατὰ

τὸ

Bono Eventui

Amica Imperatorum amica Romanorum Ale-
xandrina circumforanea pia Synodus
honoravit Titum Flavium, Quirinâ (tribu) *Archibium, qui &* *Zosimus,*
Alexandrinum, Pontificem perpetuum totius Xysti
Paradoxonicam, qui vicit CCXX. Olympiade, &
CCXXI. Olympiade virorum pancratium; &
Romae Magna Capitolina. Tertiâ (supra ducentesimam vicesimam) *Olympiade* (vicit)
Imberbium pancratium coronatus. Sequenti (Olympiade)
Virorum pancratium vicit. Et Quintâ virorum
Pancratium coronatus. Et Sextâ pariter virorum
Pancratium coronatus primus hominum. Ad haec
Heracleae Epinicia Imperatoris Nervae Trajani Caesaris Augusti
Germanici, Dacici coronatus (vicit) *virorum pancratium. Pythia virorum*
Pancratium; & sequenti Pythiade virorum luctam & pancratium, &
Sequenti virorum pancratium (vicit) *primus hominum. Nemea luctam, pancratium;*
Et ter deinceps virorum pancratium primus hominum. Isthmia
Virorum pancratium. Actia imberbium luctam, pancratium; & bis de-

inceps

τὸ ἑξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Νέαν π[όλιν ἀγενείων παγκράτιον· καὶ δὶς κατὰ τὸ ἑξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον· [Ἀθήνας ἀγενεί-ων πάλην παγκράτιον· καὶ δὶς κατὰ τὸ ἑξῆς ἀνδρῶν πάλην, παγκρ[άτιον· Ποτιόλους ἀνδρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Τὰ ἐν Ἐφέσῳ Βαλβίλλεια[ἀνδρῶν πάλην, πυγ-μὴν, παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· καὶ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱερὸν πεν[ταετηρικὸν ἀγῶνα Ἀκτιακῶν παίδων παγκράτιον· καὶ τῇ ἑξῆς πενταετηρίδι ἀγεν[είων πάλην, καὶ πυγ-μὴν· καὶ τῇ ἑξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον καὶ τῇ ἑξῆς ὁμοίως ἀνδ[ρῶν παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Σμύρναν Κοινὸν Ἀσίας ἀγενείων πά[λην παγκράτιον· καὶ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἱερὸν πενταετηρικὸν ἀγῶνα Ἀκ[τιακῶν παίδων παγκράτιον, καὶ μετὰ μίαν πενταετηρίδα ἀνδρῶν πά[λην, παγκράτιον· καὶ τῇ ἑξῆς ὁμοίως ἀνδρῶν παγκράτιον καὶ τῇ ἑ[ξῆς ὡσαύτως ἀνδρῶν πάλην, παγκράτιον πρῶτον ἀνθρώπων· Ἐχε[λίδας τὴν ἐξ Ἄργους ἀσπίδα· Καὶ ἄλλους πλείστους πενταετηρικ[οὺς ἀγῶνας παίδων, ἀγενείων, ἀνδρῶν πάλας παγκράτια.

Basis marmorea altero dissecto latmo 1764. in Aedibus Monasterii S. Marianam.

	Supplementum
Α Η Ι	
Η Φ Ι Λ Ο Σ Ε Β Α Ρ Ω Μ Α	Ι Ο Σ Α Λ Ε
Ξ Α Ν Δ Ρ Ε Ω Ν Π Ε Ι Υ Σ Ε Β Ι-	Σ Σ Υ Ν Ο Δ Ο Σ
Ε Τ Ι Μ Η Σ Ε Ν Τ· Φ Λ Α Ο Ν Τ Ο Ν	Κ Α Ι Ζ Ω Σ Ι Μ Ο Ν
Α Λ Ε Ξ Α Ν Δ Ρ Ε Α Α Ρ Χ Ο Υ Σ Υ Μ Π	Α Ν Τ Ο Σ Ξ Υ Σ Τ Ο Υ

inceps virorum pancratium primus hominum . Neapoli imberbium pancratium : & bis deinceps virorum pancratium . Athenis imberbium luctam , pancratium ; & bis deinceps virorum luctam , pancratium . Puteolis virorum pancratium (vicit) *primus hominum . Ephesi Balbillia luctam , pugilatum , pancratium primus hominum . Antiochiae in sacro quinquennali certamine Actiacorum puerorum pancratium ; & sequenti pentaëteride imberbium luctam , & pugilatum ; & sequenti virorum pancratium ; & sequenti pariter virorum pancratium* (vicit) *primus hominum . Smyrnae Communis Asiae imberbium luctam , pancratium ; & Alexandriae in sacro quinquennali certamine Actiacorum puerorum pancratium , & post unam pentaëterida virorum luctam , pancratium ; & sequenti* (pentaëteride) *pariter virorum pancratium ; Et sequenti similiter virorum luctam , pancratium primus hominum . Echelidis ex Argis scutum . Et in aliis plurimis quinquennalibus certaminibus* (vicit) *puerorum , imberbium , virorum luctas , pancratia .*

SVPPLEMENTI RATIO.

QUam viam ſupplendo marmori iniverimus, operae pretium eſt paucis monere lectorem. Nam praeter illam curam addendi tot non amplius litteras, quot excidiſſe probabilis opinio eſt; alia quoque advertenda fuerunt, quae ſedulitatem non vulgarem flagitabant. Et primo quidem, quandoquidem lineae inſcriptionis non unâ eademque elementorum figura ſcalpuntur, ſed modo laxioribus modo gracilioribus exarantur ductibus; hinc cauto fuit opus, ut in unaquaque linea eo plus minuſve litterarum adderetur, quo vaſtiores exilioresve fuerint illarum litterarum formae, in illa linea decurrentium. Ex. gr. linea ſecunda litteras omnino 24 continet, at in linea tertia & viceſimâ elementa amplius 50 ſtipantur. In pari ergo marmoris jactura, non tamen par ſupplendarum litterarum numerus utrobique deperiit.

Praeterea illa omnium graviſſima cura fuit, explorare, quouſque olim lineae excurrerint, ne plus minuſve litterarum temere in ſupplemento adſciſceretur. Nec enim nunc, quid ſcalptum fortaſſe fuerit; ſed quid hîc revera deſit, tentando quaerimus. Itaque in figendo limite, ultra quem limitem aut citra lineae producendae non erant, primum impendi laborem. Ad hujus autem limitis inquiſitionem explorato, ni fallor, primae, ſecundae, & penultimae lineae indicio perveni.

Enimvero ex primi verſus poſitione certum totius areae marmoris argumentum capi poteſt. Sane ſymmetriae leges poſtulant, ut prima eaque brevis linea ita in media marmoris area ſcalpta fuerit, ut non magis ad partem dexteram, quam excurreret ad laevam. Cum ergo utrimque par intervallum aequari neceſſe fuerit; ex medio primi verſus ſi demittatur linea ad perpendiculum; ea in duas aequas partes ſcindens inſcriptionem, oſtendet, ecquod verſus cujuſque ſit medium, ecquae ſuperſtitis lateris latitudo. Perſpectâ porro integri lateris latitudine, jam latitudinem manci alterius lateris facile metieris. Profecto ſi cui haec nimis ſubtiliter excogitata videantur; ſciat is dextri lateris dimenſionem ex ſymmetriae rationibus petitam, recte cum illa dimenſione, quae ex certiſſimo aliquot linearum ac praeſertim ſecundae & penultimae lineae ſupplemento deprehenditur, convenire.

Sane

Sane ſecunda linea ſic deſinit : Φιλορωμα --- tertia porro inchoat: --- ξανδρεων. Utrumque vocabulum mutilum eſt ; illud calce, hoc minutum eſt capite. Jam reddatur utrique, quod ex diſſecto marmore deperiit ; conſient verba illa ΦιλορωμαΙΟΣ ΑΛΕξανδρεων · Itaque ſi ſuppletae litterae (quas majoribus characteribus exhibui) addantur ſecundae lineae ; continuo lateris dextri latitudinem habebis ; quam rurſus cum illa dimenſione, quam nuper ex ſymmetriae legibus repetebam, congruere animadvertes. Idem prorſus ex complemento penultimae lineae argui poteſt; ubi in fine ſic legitur: πενταετηριχ --- Quivis, vel me tacente, intelligit, ſcalptum in marmore fuiſſe πενταετηριχΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ. Longius quidem eſt hujus lineae ſupplementum, ſi cum ſupplemento ſecundae lineae conferatur: at ſi rationem habeas ſpiſſitudinis litterarum in hac penultima linea exaratarum ; ſtatim intelliges, quamobrem ſupplementum lineae ſecundae ſex, penultimae vero novem litteris abſolvatur. Illic enim litterae non amplius 24, hîc autem elementa 41 denſantur. Atque inde eſt, quod, ut modo monebam, in pari marmoris jactura, non aequale factum ſit ubique diſpendium litterarum.

Jamvero explorata integra latitudine ſecundae & penultimae lineae, jam dexter limes totius inſcriptionis figi poteſt. Etenim ſi ex latere exteriore ſupplementi horum duûm verſuum linea ducatur; terminus, quouſque linea quaeque protendenda eſt, eo veluti ſulco finietur. Quamobrem nihil mihi aeque diligenter curandum fuit, quam ut ſingulae lineae (habita tamen ſpiſſitudinis litterarum ratione) in praeſcriptum jam limitem inciderent ; ne, ſi contractius eſſet ſupplementum, fluitarent ; neve, ſi longius, delirarent. Haec omnia perpendere, ac veluti in conſilium adhibere, mihi fuit animus; an vero pro dignitate praeſtiterim, aliorum eſto judicium. Interim monendus eſt lector, me nolle hîc, niſi quae paucis expediri poſſunt, enarrare ; quae vero aliquanto ſpinoſiora ſunt & impeditiora, ea, veluti re ampliata, in Commentario diſquirentur.

Verſ. 2. Secundi verſus ſupplementum ΦιλορωμαΙΟΣ ΑΛΕξανδρεων oritur ex ipſo complemento vocum, quarum illa, ut ante dixi, finis, hæc initii jacturam paſſa eſt. Ne quid porro inter utramque vocem deeſſe quis ſuſpicetur, facit par ſequentium verſuum indubitata dimenſio.

Verſ. 3. Palaeſtritarum familia, quae paſſim alibi ἱερὰ σύνοδος, hîc aequipollenti locutione εὐσεβηΣ ΣΥΝΟΔΟΣ appellatur. Sane

 vox

vox Σύνοδος adeo peculiaris erat facris hujufmodi collegiis, ut Salmafius Hift. Aug. p. 35. aliorfum ferme accipi confueviffe, neget. Σύνοδος τῶν μυστῶν legitur Grut. CCCIX. 1. & p. CCCXXX. 3. *Sacerdos Synbodi Apollinis*.

Verf. 4. Ἀρχίβιον τὸν ΚΑΙ ΖΩΣΙΜΟΝ. Vide Commentarii cap. II. ubi ratio fupplementi hujus ex conjectura non plane, opinor, contemnendâ traditur.

Verf. 5. Ἀρχιερέα διὰ βίου τοῦ σύμπΑΝΤΟΣ ΞΥΣΤΟΥ. Infcriptio Gruteri CCCXIII. 10. memorat *Demetrium* ἀρχιερέα τοῦ σύμπαντος ξύστου, Reinefii V. 43. Ulpium Domefticum ἀρχιερέα τοῦ σύμπαντος ξύστου. His, atque aliis id genus infcriptionibus praeeuntibus veluti manu ductus, pontificatum *totius xyfti* Flavio Archibio reftitui.

Verf. 6. Τὴν ΞΚ ὀΛΥΜΠΙΑΔΑ ΚΑΙ. Non equidem hîc litterarum fuppletarum reddendo rationem abutar patientia lectoris. Quae enim expedita funt, & veluti fua fponte fluunt, ea paullo ftudiofius enarrare, intoleranda temporis jactura foret. Haec autem eo confilio praefatus fum, ne quis mihi, ficubi res breviloquentiam poftulaverit, pauca locuto fuccenfeat.

Verf. 7. ΠαγκρατΙΟΝ ΚΑΙ ΕΝ ΤΗΙ Ρώμῃ. Nempe Flavius Olympicos ludos vicit Olympiade CCI. & eadem Olympiade, etfi non eodem anno, vicit Romae Capitolina certamina, quae inita anno Chrifti CVI. ut in Commentario dicam, incidunt in annum tertium Olympiadis CCI. Hinc fub eadem Olympiade CCI. recenfentur hîc Olympica, & mox Capitolina certamina. Jamvero articulus ΤΗΙ, additus hîc non temere fuit: etfi in noftro marmore defit articulus in urbium nominibus, ut verf. 22. ἐν Ἐφέσῳ, verf. 23. ἐν Ἀντιοχείᾳ, verf. 27. ἐν Ἀλεξανδρείᾳ· tamen urbis Romae praeftantia articulum flagitabat, quem praeterea lacunae fpatium merito fibi poftulat.

Verf. 8. Τὴν τρίτηΝ ΟΛΥΜΠΙΑΔΑ. Quae *tertia* hîc Olympias enunciatur, ea coacervanda eft cum Olympiade CCXX. fupra verfu 6. memoratâ, ut in univerfum fit Olympias CCXXIII. ut in Commentarii capite III. dicam. Idem efto judicium infra verf. 10. de *quinta*, & verf. 11. de *fexta*, fcil. Olympiade.

Verf. 9. ΚαΙ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΞΗΣ. Cum praeceſſerit *verf.* 8. Olympias ἡ τρίτη *tertia*, & mox verf. 10. Olympias ἡ πέμπτη *quinta* fequatur; ordinis ratio poftulabat, ut hîc in medio τὴν τετάρτην,

τάρτην, *quartam*, ſuppleremus. At hujus vocis paullo numeroſiores erant litterae, quam ut hîc commode admitti poſſent. Quamobrem illo ſupplemento contenti fuimus, κατὰ τὸ ἑξῆς, quod rurſus repetitur verſ. 17. 19. 20. 21. Ceteroqui res eodem plane recidit: ea enim formulâ notatur Olympias, quae proxime memoratam Olympiadem ſubſecuta eſt. Proxime autem Olympias *tertia* praeceſſit: itaque κατὰ τὸ ἑξῆς in hoc verſu Olympiadem *quartam* reipſa ſignabit.

Verſ. 10. Τὴν πέμπΤΗΝ ΑΝΔΡΩΝ. Poſt πέμπτην quominus ὀλυμπιάδα ſubnexuerim, fecit vocis hujus immanior vaſtitas, ab lacunae anguſtiis excludenda. Ubi igitur ab ea voce temperaveris; nulli vocabulo, quam τῶ ΑΝΔΡΩΝ, concinnior & aptior apparet locus.

Verſ. 11. Τὴν ἕκτην ὁΜΟΙΩΣ ΑΝΔΡΩΝ. Si quando pentaëterides pari victoriarum genere obitae ſubſequuntur; ſolet auctor inſcriptionis hujus, locupletandi ſermonis cauſa, uti particula ὁμοίως. Vide verſ. 25. & 29. Itaque cum Flavius Olympiade *ſexta* conſecutus ſit eamdem victoriam, ac quae Olympiade proxime praecedenti relata ab eo fuit; patet non abs re hîc ſuppletam fuiſſe particulam ὁμοίως, quae ab ingenio ſcriptoris non abhorret.

Verſ. 12. Πρῶτον ἀνθρώπωΝ · ΕΤΙ ΔΕ ΤΑ ΕΝ ἡρακλείᾳ ἐπινίκια· Hactenus Olympicarum victoriarum recenſio fuit; quae porro certamina ſequuntur, ea non obſervato temporis ordine enunciantur. Itaque auctor ab Olympicis ad alias, ubi ubi partas, victorias facturus gradum, recte particula tranſitionis Ἔτι δὲ *ad haec* uſus fuiſſe deprehenditur. Porro τὰ ἐν Ἡρακλείᾳ ἐπινίκια, ut verſ. 22. τὰ ἐν Ἐφέσῳ βαλβίλλεια. Quod autem ab ΗΡΑΚΛΕΙΑ abſit jota adſcriptum, id ſuſque deque habendum eſt. Nam praeterquam quod frequens in marmoribus ſit hujus elementi jactura, idem prorſus verſ. 27. ἐν ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑ peccavit quadratarius. Jam vero quaenam ex tot cognominibus Heracleis hîc ſit capienda, quae porro Ἐπινίκια iſthaec fuerint, quove tempore commiſſa, dicam Comment. Cap. IV.

Verſ. 13. Τραϊάνου ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Spiſſiores hoc verſu litterae coarctantur, ut conferenti hanc cum linea praecedente patet: major ergo litterarum jactura in abſciſſo marmore facta fuit; cui me plane ſatisfeciſſe, auguror. Littera enim ſingularis

laris K de τῶ ΚΑΙΣΑΡΟΣ admonebat lectorem: at ea sola vox in ampliore spatio inconcinne fluitabat; quamobrem, ut litterae loco suo continerentur, fulcienda lacuna fuit tibicine illo ΣΕΒΑΣΤΟΥ; ut sit *Imperator Nerva Trajanus Caesar Augustus*: nec secus in vett. nummis ac lapp. optimus hic princeps enuntiatur.

Verſ. 14. Ἀνδρῶν παγκραΤΙΟΝ. ΠΥΘΙΑ ΑΝΔΡΩΝ: Nihil hoc supplemento certius. Post Olympicos ludos ex ordine recensenda erant Pythia certamina: quae revera hîc scalpta fuisse, indicat versus sequens, ubi τῇ ἑξῆς Πυθιάδι legitur. Ergo ex Pythiade vers. 15. memorata procul dubio arguitur, versu praecedenti de Pythiis ludis injectam fuisse mentionem.

Verſ. 15. Πάλην καὶ παγΚΡΑΤΙΟΝ ΚΑΙ ΤΗΙ-ἑξῆς h. e. Pythiade tertia, facto nimirum initio ab illa prima Pythiade, quam versui praecedenti restitui.

Verſ. 16. Νέμεα πΑΛΗΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. Victoriae hîc ἀσυνδέτως recensentur; nec porro monetur, cum pueris ne an cum viris certarit Archibius. Sic versu 18. & bis versu 21. πάλην παγκράτιον.

Verſ. 17. ἈνΘΡΩΠΩΝ· ΙΣΘΜΙΑ· Περιοδονίκης ille dicebatur, qui universa quatuor Graeciae certamina victoriis obiverat. At nescio quid majus insonat auribus vox Παραδοξονίκης, cujusmodi praedicatur vers. 6. fuisse Archibius; perinde ac si dicatur, tot tantasque exstitisse ejus victorias, ut omnium opinionem excederent ac longe superarent. Quamobrem numeratis jam tribus sacris ludis, Olympicis nimirum, Pythicis ac Nemeis, ordo postulabat, ut ultimo, pro consuetudine quidem certe, loco recenserentur *Isthmia* certamina, quae huic lineae restituenda sunt.

Verſ. 18. ΠαγκράτΙΟΝ ΚΑΙ ΔΙΣ ΚΑΤΑ τὸ ἑξῆς. Monosyllabum ΔΙΣ, implendae lacunae gratia e meo admensus sum. Ceterum καὶ δὶς κατὰ τὸ ἑξῆς versu 20. & 21. repetitur.

Verſ. 19. Νέαν πΟΛΙΝ ΑΓΕΝΕΙΩΝ. Ad vers. 12. innui victorias non observato temporis ordine recenseri; nolo tamen quis credat, illas temere ac tumultuarie fuisse ab quadratario exaratas. Profecto enim in ipsa perturbatione quidam ordo fuit, quem sequi, necessarium sibi esse duxit scalptor; ut Commentarii capite IV. ostendam. Interim in antecessum hîc monitum volo, post sacra Graeciae certamina, ac praeterea illa (ut par erat), quae Romanos Imperatores habuerunt auctores, Capitolina scilicet atque

que Actiaca; secundum haec inquam certamina, primum tribui locum ludis Neapolitanis; utique ob loci, ubi Archibius pontificatum xysti gerebat, atque ubi perhonorifica haec inscriptio dicabatur, praerogativam. Qui hîc Α'γένειοι, in alio vetusto lapide Neapolitano, παῖδες πολιτικοὶ vocantur. De quo dicam suo loco. De Neapolitano enim gymnasio seorsum accurate differam ad calcem Commentarii: quo in loco simul agetur de Puteolanis ludis: nec enim duas hasce urbes celeberrimas, quibus ἀδελφότητα quamdam vicinia conciliat, a se avulsas distrahere, e re visum fuit.

Vers. 20. Παγκράτιον ΑΘΗΝΑΣ ΑΓΕΝΕΙ-ων. De τῷ ΑΓΕΝΕΙ-ων nullus dubito; at illud ΑΘΗΝΑΣ quis tuto praestare ausit? In voce tamen ΑΘΗΝΑΣ libenter conquievi; tum quia vacuum spatium ea vox apprime aequabat; tum porro non temere mihi visum est, Neapolitano certamini appictum fuisse Atheniense. Neapolis enim colonia Atheniensium fuisse perhibetur.

Vers. 21. ΠαγκρΑΤΙΟΝ ΠΟΤΙΟΛΟΥΣ. Puteolos quoque ex ingenio supplevi. Ceterum in inscriptionibus athleticis, ubi Neapolitanorum ludorum mentio est, raro non Puteolani ludi simul comparent.

Vers. 22. Βαλβίλλεια ΑΝΔΡΩΝ ΠΑΛΗΝ ΠΥΓ-μην. De *Balbilliis* dicam loco suo. Vox Πυγμὴν *pugilationem*, hîc & mox versu 24. occurrit, utrobique initiali syllabâ multata, sed tamen ex indicio finalis syllabae Μην recte, opinor, restituta.

Vers. 23. Ἱερὸν πενΤΑΕΤΗΡΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ. Omnium linearum confertissima spissius supplementum praestolabatur: de quo cave dubites.

Vers. 24. Α'γενΕΙΩΝ ΠΑΛΗΝ ΚΑΙ ΠΥΓμην. Supra *vers.* 22. Πάλην πυγμὴν, sine conjunctione και, quae hîc media inseritur, παλην και πυγμην, pro varia scilicet supplendi vacui ratione.

Vers. 25. Α'νδΡΩΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. Rursus rarescere incipiunt characteres, qui hinc ad finem usque liberiore gradatim spatio vagantur. Ex particulâ ὁμοίως patet, ἀνδρῶν παγκράτιον hîc rite suppletum: par enim victoria praecesserat.

Vers. 26. Α'γενείων παΛΗΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. Ex argumento syllabae ΠΑ, oritur productio totius vocis ΠΑλην. Cui comes additur Παγκρατιον, ut tum alibi, tum vers. 18. 21. cernere licet.

Vers 27. Α'γῶνα ἀκΤΙΑΚΩΝ ΠΑΙΔΩΝ. *Actiaci pueri* pluribus in spectaculis committebantur. Hos autem pueros in Alexandrina

drina palaestra prodiisse, indicant litterae illae initiales AK· nam ex olfactu duûm horum elementorum, haud aegre fuit, AKτιακῶν παίδων certamen hîc investigare.

Verf. 28. Ἀνδρῶν παΛΗΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ. Eaedem omnino litterae suppletae fuerunt verf. 26. Vide ibi dicta.

Verf. 29. Καὶ τῇ εΞΗΣ ΩΣΑΥΤΩΣ. Malui ὡσαύτως quam ὁμοίως. tum quia hujus postremae particulae in hac eadem linea fuit usus; tum quia τὸ ΩΣΑΥΤΩΣ mihi magis appositum lacunae implendae videbatur.

Verf. 30. Εχ̓εΛΙΔΑΣ ΤΗΝ ΕΞ. In litteris EXE, loci (ubi certamen τῆς ἐξ Ἄργους ἀσπίδος in Junonis honorem committebatur) nomen latere, procul dubio est. Id autem nomen fuisse Ἐχελίδας, Atticae pagum, in Commentario cap. IV. Stephani Ethnic. auctoritate suadebo.

Verf. 31. ΠεντατετηρικΟΥΣ ΑΓΩΝΑΣ. Hujus versûs supplementum, ut antea praefatus sum, mihi quidem, quousque ceterae lineae supplendo producendae forent, explorata norma fuit.

Jam supra praefatus fui, me nolle, nisi quae levi brachio tractari poterant, in *Supplementi Ratione* enarrare; quae vero expolitionem paullo diligentiorem flagitabant, de iis me in Commentario differturum recepi. Et hujus quidem propositionis alteram partem observavi sanctissime: si quis enim meam hactenus scribendi rationem aestimarit; mutire, quam differere, maluisse deprehendar. Reliquum est, ut in praesentia parti alteri faciam pro virili satis; hoc est ut quae prius ad lectorem exiliter ac jejune retuli, dicendo jam eloquendoque suadeam. Quamobrem orationem totam ab initio retexens, primum qui sint Alexandrini illi qui titulum T. Flavio Archibio posuerunt, inquiram; tum postea de ipso Flavio, de ejusque aetate ac victoriis athleticis, de gymnasiis, varioque certaminum, unde is victor discesserit, genere sermonem instituam.

COM-

COMMENTARII
IN ATHLETICAM INSCRIPTIONEM
CAPUT I.

De Alexandrinis in Gymnasio Neapolitano palaestritis, deque eorum titulis.

Cur Alexandrini in Gymnasio Neap. comparerent. De formula Ἀγαθῇ τύχῃ. *An unquam Alexandria vocata fuerit* Alexunteria. *Stephanus Ethn. emendatur. Athletae* περιπολιστικοί. *Hesychius explicatur. Quid sit* ἀπὸ καταλύσεως κατοικεῖν. *Inscriptiones athleticae Farnesianae illustrantur. Suidas cum Platone componitur.*

DE Gymnasio Neapolitano jampridem Petrus Lasena noster accurate disseruit, tantâque copiâ eruditionis, ut illa tempora ferebant, hanc tractationem ornavit, nihil ut posterorum diligentiae paene reliquum fecerit. Haud ita longo post intervallo persecutus est idem argumentum Dominicus Aulisius vir praestantis ingenii, acerrimique judicii; nisi quod aliam, ac Lasena, ingressus viam, eodem tamen collineasse videtur. Enimvero ille in id totus incubuit, ut εἰδικὸν (*formale*) gymnasium, hoc est, gymnicas Neapolitanorum exercitationes explicate traderet; idcirco ex quo primum memoriae proditum est Neapolitanos excoluisse gymnasia, hinc usquè incipiens, omnes aetates percurrit, & ad citeriora tempora sermonem felicissime traduxit. Contra Aulisius, qui ὑλικὸν (*materiale*) gymnasium, hoc est, palaestrae ejusque partium dimensiones spectabat; in Vitruvii caput XI. libri V. (quo loco praecepta de construenda palaestra traduntur) justum commentarium, quo nihil exactius & expolitius, absolvit. Ad gymnasium ergo quod attinet, sive qua εἰδικὸν, sive qua ὑλικὸν contemplari libeat; utrique parti a scriptoribus nostratibus cumulate factum est satis.

Si quid tamen hisce vigiliis addendum esset, hoc illud, puto, dignum observatione foret, quod Neapolitani quamdiu in Graecismo durarunt, per semet ipsi gymnica ministeria obiverint: postea cum ad Romanorum, quibus aliae artes, alia studia erant in pretio, instituta deflexerint; operâ vicariâ peregrinorum eosdem

 ludos

ludos instaurarint. Profecto si quis hieronicarum titulos, qui plurimi sunt in urbe nostra, percurrerit; paucos admodum incertae patriae comperiet, peregrinae vero originis sane quamplurimos. Nolo autem hîc corradendis exemplis ultra tricari; universum hoc argumentum, cum de Neapolitano Gymnasio dicam, opportune refricabo; tum & id quod inde prono alveo fluat, monebo lectorem. Interim mutatam jam Neapolitanae reip. formam vel inde adverte, quod universa gymnica familia in lapide nostro ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΩΝ *Alexandrinorum* fuisse dicatur. Sane si tunc respubl. Graecâ hîc omnino integra floruisset, plane facinus inexpiabile fuisset, accire peregrinos: id perinde mea sententia fuerit, ac aditum ad gymnicas coronas, hoc est ad honoris summum apicem adipiscendum, civibus occludere suis, patefacere peregrinis. Haec olim; at postea civitate Romana cum nostris hominibus communicatâ, cum indigni jam gravitate Romana putarentur ii ludi, quos Graeculi tantopere expetebant; Neapolitani paullatim instituta patria dediscentes, severiora Romanorum sunt aemulati. Exploratum hujus rei capi argumentum potest, ut cetera nunc dissimulem, ex gymnica familia, quae tota quanta fuit, Alexandrinis hominibus constabat, ad imitationem quidem certe Romanorum. Nam Romae quoque gymnica certamina commissa fuisse proditur; sed nonnisi peregrinos artifices hujusmodi ministeriis deputatos fuisse, inscriptiones athleticae Farnesianae satis superque docent. Habes jam, cur Alexandrini in gymnasio Neapol. compareant: eaque natio illa est, quae titulum hunc marmoreum communicipi suo T. Flavio Archibio, Xysti Pontifici posuit; quam epigraphen age propius inspiciamus.

A sollemni precationis carmine ordiuntur Alexandrini homines, Ἀγαθῇ Τύχῃ (1): qua vulgari formula rite pronuntiatâ veteres,

(1) *Bono Eventui*; ut in nummo Galbae apud Goltzium, & in vett. inscript. Gruteri p. CI. 7. 8. legitur; vel *Quod felix faustumque sit*; de quo adeatur Brissonius de Form. 1. Ceterum potuisset brevius verti *Praefiscine*; quae vox, teste Charisio, laudationibus praemittebatur, ne laudatus fascinaretur: quo eodem consilio Graeci laudes ab invocatione *Nemesis* instituebant, ut notat Barnesius ad Eurip. Rhes. 342. Profecto hujus deae patrocinium fortunatissimi quique ambiebant potissimum, ne a pristina felicitate dejecti in fortunae alterius indignationem inciderent. At aegre in lapidibus invenias ubi *Nemesi*, aeque ac *Bonae Fortunae* tanquam omini contra fascinationes praesentissimo, supplicetur. Res tamen eodem recidit.

tes, contra fascinationes & adversae fortunae jacula sibi satis praecavisse arbitrabantur. Vulgarem dixi formulam: nam cuicumque operi manus admovebatur, faustum id omen, velut anteambulo quidam, praemittebatur. Enimvero sive sciscerentur leges, sive foedera sancirentur, sive quid dedicaretur; piaculum prope fuit, ab ea formula rem non auspicari. Quid quod ne ipsi quidem emortuales tituli (2) bono hoc omine carent? Adeo late patuit vulgare praejudicium ac superstitio. Sed & in familiari loquendi genere nullus dubito, quin frequentissimus fuerit bene sibi ominandi usus & consuetudo. At nusquam rectius a quoquam usurpatum id omen, opinor, fuit, quam a Socrate; qui ad nuntium potandi sibi mox cicutae poculi, apud Platonem in Critone, dixit: Ἀγαθῇ Τύχῃ· εἰ ταύτῃ τοῖς θεοῖς φίλον, ταύτῃ ἔστω· *Quod felix, faustumque sit: si ita diis placeat, ita esto*. Quo dicto suo vir innocentissimus ostendit, non magis in prosperis, quam in adversis rebus, ut bene omnia aliquando cedant, Numen hac auspicali formula esse salutandum. Litant ergo religioni aut potius moribus receptae superstitioni Alexandrini palaestritae, dum dedicationem suam a fausto Ἀγαθῆς τύχης omine ordiuntur.

Atque haec palaestritarum caterva cum longo elogiorum syrmate

dit. Νέμεσις enim & Ἀγαθὴ Τύχη sunt Hesychio aequipollentia vocabula.

(2) Quod in prosperis rebus Bonae Fortunae patrocinium invocaretur, non miror: miror magis, quod faustum hoc omen infaustis quoque argumentis praeire siverint. Vt ecce in marmoribus Arundellianis, & alibi, plura sunt monumenta sepulcralia, in quibus formula Ἀγαθῇ Τύχῃ appicta visitur. Quid ea de re eruditi senserint, ignoro; equidem si quid conjicere mihi liberum foret, statuerem, hunc alterum in tristi ministerio usum, profectum esse ex alio principio superstitionis, qua consulebatur incolumitati legentis inscriptionem. Enimvero inauspicatum omen erat in sepulcra incidere; eoque conspectu veluti contaminari veteres opinabantur. Mitto quod vulgaris opinio fuit, qui monumenta sepulcralia saepius legisset, amittere memoriam. Huic autem superstitioni ut obviam iretur, bona prece, veluti quodam fascino, ad legendum alliciebantur viatores. Nam & hodiedum idem prope artificium obtinet: si cui enim mors alicujus nuntianda est; huic antea salutem ominamur, tum postea eventûs atrocitatem exponimus. Itaque eodem spectare mihi videtur sepulcralis illa formula Ἀγαθῇ τύχῃ· qua formulâ non bono defuncti, cujus nulla ratio haberi poterat, consulebatur; sed legentis superstitioni, quominus oculos averteret a tumulo, medicina fiebat. Ergo ut rem paucis contraham: duplex erat usus formulae Ἀγαθῇ τύχῃ, tum in secundis rebus, tum in adversis; illic fortunae ut bene juvaret, hic ne noceret, supplicabatur.

mate prodit in ſcenam; nam ſe Φιλοσέβαστον, φιλορώμαιον, περιπολιστικὴν, & εὐσεβῆ fuiſſe jactat. Sed de εὐσεβέος titulo explorata res eſt: paſſim enim in inſcriptionibus Synodus hujuſmodi εὐσεβὴς & ἱερὰ adnuntiatur: at hîc nunc primum φιλορώμαιος, Φιλοσέβαστος, & περιπολιστικὴ dicta occurrit. Quamobrem nulla erit invidia, ſi in hoc vocabulorum ternione paullulum immorabor.

ΦΙΛΟΣΕΒΑΣΤΟΣ καὶ ΦΙΛΟΡΩΜΑΙΟΣ. Quanti olim ſtetit, quantaque ambitione expetitum, ut quis *Amicus Romanorum* diceretur! Pridem cum res pro majeſtate nominis Romani gerebantur, titulus hic φιλορώμαιος non athletico pulveri, ſed labori militari tribuebatur; at nunc Alexandrinis hieronicis, fortuna rebus humanis illudente, proſtituitur. Fruantur tamen hac honorifica nomenclatione Alexandrini homines, & ſe *amicos Imperatorum*, *amicos Romanorum* jactent: hoc unum, quod ad me preſſius attinet, monitum volo, titulos hoſce Φιλοσέβαστος & Φιλορώμαιος non ſolum ἐπιθέτως (*adjective*) ſed etiam ἐπωνύμως (*cognominis loco*) interdum capiendos eſſe: quemadmodum fuere Aegypti regibus quaeſita nomina εὐεργετοῦ, Φιλοπάτορος, Φιλαδέλφου &c. quae tametſi natura ſua ſint ἐπίθετα, tamen illis tamquam cognomina propria evaſerant. Hujus autem conjecturae indicium mihi fecit Cicero Epiſt. Fam. XV. 2. qui Populo Rom. ſcribens ſic de Rege Ariobarzane loquitur: *Cum enim veſtra auctoritas interceſſiſſet, ut ego regem Ariobarzanem* εὐσεβῆ & Φιλορώμαιον *tuerer*. Is latine ſcribens graeca vocabula intacta reliquit, ne ſcilicet latine verſa non tamquam tituli honoris, ſed tamquam epitheta privatum ſcribentis judicium prodentia, acciperentur. Ad φιλοσέβαστος autem quod propius attinet: Jam populi Rom. majeſtas elanguerat; nec magis amicitia populi, quam Auguſtorum expetebatur. Quamquam Alexandrini homines jampridem in Σεβάστου nomine ſibi placuerant; cum ipſa urbs Alexandria in Σεβάστης nomenclationem, utique in *Auguſti* gratiam, conceſſerat. Id didici ex Stephano Ethnic. cujus locum afferre in medium non pigebit, vel eo magis, quod inde maculam detergere conabor: Ἐκλήθη δὲ (de Alexandria loquitur) ἐπὶ τῶν Ρωμαϊκῶν Σεβάστη, καὶ Ἰουλία, καὶ Κλαυδία, καὶ Δομιτιανὴ, καὶ Ἀλεξυντηρία. Berkelius ſic vertit: *In rebus Romanis* (3) *etiam Sebaſte*,

(3) Mallem *Romanis temporibus*. Ut enim Graece ſcribentibus τὰ Ἀννιβαῖα ſunt *Hannibalica tempora*, h. e. totum illud intervallum, quo Hannibal

baste, & *Julia*, & *Claudia*, & *Domitiana* & *Alexunteria nuncupata fuit*. Sub Imperatoribus Alexandria ad coloniarum imaginem & exemplar multiplicia cognomina nacta est; quorum primum facto initio ab Augusto, *Sebaste* fuit, tum deinceps Julia, Claudia, Domitiana, tum postremo, si Diis placet, *Alexynteria*. Sed quid monstrum hoc vocis est, *Alexynteria*? Nolo hîc a proposito aberrare; dicam infra (4) quid sentiam. Ergo ut eo redeam: Alexandrini homines Σεβάστου nomine delectati videntur; urbs enim ipsa Σεβάστη dicta fuit; Σέβαστα porro fuerunt ibi ludi agonales, ut suo loco dicam. Athletae igitur, cum se Φιλοσεβάστους nuncupant, hoc nomine non privatim ipsi Augustorum gratiam affectasse, sed publicum suae civitatis judicium videntur aemulati.

ΠΕΡΙΠΟΛΙΣΤΙΚΗ. A περιπολίζω liquido περιπολιστικὸς fluit; itaque hujus derivati notio ab illius verbi notione eruenda est. Etsi in hodiernis lexicis τὸ περιπολίζειν non comparet, eo tamen usus comperitur Strabo. Is Geogr. XIV. p. 675. cum paullo ante monuisset, Tarsenses philosophos facile a patria peregre discedere, paucosque admodum esse eorum qui lares patrios revisant, sic pergit: Τῶν δ' ἄλλων φιλοσόφων . . . Πλουτιάδης τε ἐγένετο καὶ

bal in Italia fuit; sic τὰ Ῥωμαϊκὰ sunt hîc *tempora Romana*, quibus nempe Romani sub Augustis imperium orbis terrarum explicuerunt. Et sane omnia illa cognomina, quae Stephanus memorat, nonnisi ad Augustorum tempora pertinent.

(4) Berkelius scribendum suspicatur καὶ Ἀλεξαντρία, mutato Δ in Τ, pro more veterum, quibus *Alexanter*, *Cassantra* fuit pro *Alexander*, *Cassandra*. Nugae. Quid enim attinebat, inter varia cognomina & illud inculcare, quod ab alio jam ante memorato nonnisi unius litterulae, & quod magis est, soni affinis, mutatione distabat; cujusmodi est *Alexandria*, & *Alexantria*? Verum age scripturae ipsi propius admoveamus oculos; sic enim in editis & in MSS. cod. legi monet Holstenius: καὶ ἀλεξυντηρία, καὶ ἀλλεξυντηρία, καὶ ἀλλεγξυντηρία. Ex hac autem tanta scribendi varietate, vera, ut mihi videtur, lectio eruitur in hunc plane modum, καὶ ἄλλ' ἐξ εὐετηρίας. Quibus verbis Ethnicographus dat intelligere, Alexandriam praeter scripta cognomina ab Augusto, Julio, Claudio, Domitianoque mutuata, *alias* quoque sub aliis Imperatoribus gessisse *nomenclationes pro temporum opportunitate*. Εὐετηρία Hesychio est καλοκαιρία. Itaque quemadmodum sub Claudio dicta est Claudia, Domitiana sub Domitiano, ita porro temporibus serviens sub aliis Augustis alia sibi quaesivit cognomina ex. gr. Vlpia, Commodiana, Severa &c. quae cognomina Stephanus, ne singula recensendo longum faceret, per haec verba καὶ ἄλλ' ἐξ εὐετηρίας, & *alia pro temporum opportunitate*, compendifecit. Quae verba in unum postea per librarii stuporem coëuntia, portentosum *Allexynteriae* nomen obtrusere.

καὶ Διογένης τῶν ΠΕΡΙΠΟΛΙΖΟΝΤΩΝ, καὶ σχολὰς διατιθεμένων εὐφυῶς. *de reliquis autem philosophis . . . . Plutiades fuit & Diogenes, qui circum urbes proficiscentes scholas apte constituerunt.* Xylandri haec versio est, qui cum *circa urbes proficiscentes* interpretatus sit, videtur τὸ περιπολίζειν arcessivisse a πόλις. Sed quid vetat, quominus a primitivo περιπολεῖν (5) *vagari, circumire*, frequentativum περιπολίζειν deducatur? enimvero τὸ πολίζειν procul dubio ἀπὸ τοῦ πολεῖν ductum Hesychio (6) non latuit. Itaque philosophi περιπολίζοντες fuerint *circulatores* id genus homines, qui nullibi certum fixumque domicilium insidentes, hac illac pro libidine

(5) Περιπολεῖν, *circumire*, ut & περίπολοι *circuitores* in usu sunt vulgari. Περίπολος δυνάμις Suidae est *Comitatus* qui pone Imperatorem, quacumque is incederet, sequebatur. Ἡ περίπολος apud Rhodios navis erat, quae hac illac convehendis mercibus circumcursabat, teste Arriano lib. 2. quemadmadum Ἀλεξανδρίων στόλος in inscript. Grut. CCIV. eadem de caussa πορευτικὸς vocatur. Nec alia est ratio quamobrem athletae nostri dicti fuerint περιπολιστικοὶ· nimirum ob eam ipsam causam, quâ Rhodiorum navis περίπολος vocabatur. Quod utrumque vocabulum ut significatione, sic etymologia quoque convenire mihi videtur. Etenim ut ab οἰκέω οἰκίζω, a πορέω πορίζω; sic a περιπολέω etiam περιπολίζω factum fortasse fuit. Profecto τὸ πολίζω Hesychianum potius a πολέω quam a πόλις derivandum, adnotatione seq. suadebo.

(6) Hesychius: Πολίτην Σικελίαν ἀντὶ τοῦ Νῆσον. Guietus mancum locum putat, & ita supplet: Πολίτην Σικελίαν ἀντὶ τοῦ Νῆσον Σικελίαν. *Urbibus frequentatam Siciliam pro, Insulam Siciliam*; perinde ac si πολίτη a πόλις *urbs* esset. Scio huic correctioni plausum ab eruditis viris esse factum; tamen mihi mancus non videtur Grammatici locus, sed opportuna tantum interpretatione juvandus. Hesychius ergo cum in Poëtae alicujus locum incidisset, ubi πολίτην Σικελίαν legebatur, ipse more suo poëtica vocabula cum usitatioribus commutans, τὸ πολίτην interpretatus est Νῆσον. Hîc autem si τὸ πολίτην a πόλις *urbs* arcessas; nulla ratio constabit, quo pacto πολίτην (*urbibus frequentata*) significatione conveniat cum νῆσος *insula*. At contra si πολίτην deducatur a πολίζεσθαι h. e. *circumagi*; statim intelliges, cur πολίτην & Νῆσος sint prope aequipollentia vocabula. Insulae enim, fluctuantibus circum undis, *innare* quodammodo ac *circumagi* videntur. Sic Homerus Odyss. K. initio, Aeoliam vocat integra locutione Νῆσον πλωτὴν, h. e. κινουμένην, ἐπιπλέουσαν (*nutantem, fluitantem*); ut ipse Hesychius hunc Odysseae locum ob oculos habens interpretatur. Quae insulae duae in Jonio pelago antea *Plotae*, teste Plinio & Apollonii Scholiaste, dicebantur, eae postea Στροφάδες nuncupatae sunt. Jam vero τρέφειν Proclo ad Hesiod. ἔργ. 462. est πολεῖν, ut ἀναστρέφειν eidem est ἀναπολεῖν. Itaque cum familiare poëtis fuerit, ut insulae πλωταὶ & στροφάδες dicerentur; cumque Hesychius τὸ πολίτην Σικελίαν verterit Νῆσον; facile inde est colligere, vocem hanc πολίτην potius a πολίζεσθαι (quod a πολεῖν *circumagere*), quam a πόλις *urbs* fuisse a Grammatico arcessitam.

dine difcurrebant. Ejufdem prorfus ingenii funt athletae noftri περιπολιςικοὶ, qui quaquaverfus circumvagando artis fuae edebant fpecimina; h. e. ut uno verbo dicam *circumforanei*; quemadmodum *lanifta circumforaneus* eadem de caufa dicitur Suetonio in Vitel. cap. 12. Alexandrini autem eo ceteris impenfius expetebantur, quod & in re gymnica exercitatiffimi erant; & in muficis artibus valebant plurimum. Nero Caefar apud Sueton. cap. 20. *captus modulatis Alexandrinorum laudationibus* (7) *qui de novo commeatu Neapolim confluxerant, plures Alexandriâ evocavit*. Qui locus hiftorici mire perplacet; quod hinc docemur, Alexandrinos & turmatim Neapoli commoratos, & alios alio ad oftentationem artis fuae paffim accitos fuiffe: adeo ut ii non immerito fe περιπολιςικοὺς h. e. *circumforaneos* in epigraphe noftra ex vero compellent.

Jamvero ex comperta jam horum hominum hac illac vagandi licentiâ facultas mihi praebetur explicandi alteram prope aequipollentem formulam ἀπὸ καταλύσεως· quae formula infcriptionibus athleticis obvia, criticorum tamen ingenia fatis exercuit. Sic in lapidibus Farnefianis legitur: H ιερα ξυςικη συνοδος των περι τον Ηρακλεα απο καταλυσεως εν .... Ρωμη κατοικουντων. Reinefius (8) hîc longe a fcopo aberravit; nec Vandalus (9) Reinefium caftigans tutiora confilia fecutus eft. Paullo ingeniofior eft Falconerii (10) fententia,

(7) *Modulata laudatio*, opinor, fuit *Paean*; ut & qui eam peragerent, *Paeaniftae*. Ἱερὰ τάξις τῶν Παιανιςῶν τῶν ἐν Ῥώμῃ, *Sacer ordo Paeaniftarum Romae commorantium* memoratur in infcript. Grut. CCCXIV. 2. Hi Paeaniftae Alexandrini erant, traducta fortaffe a Nerone confuetudine, ut Alexandriâ evocarentur, qui *modulatas laudationes* canerent.

(8) Reinefius Cl. V. 41. praeter fidem marmorum legit ἄνευ καταλύσεως; tum quod commentatur, ἀθλητὰς ἄνευ καταλύσεως *effe quos Romani dixere* gladiatores fine miffione, *pactos inter fe certam mortem nifi vincant*, id, inquam, recto talo non confiftit. Gladiatores enim fervilis conditionis homines & certae morti devotos ipfe palaeftritis ingenuo loco natis nec nifi de gloria certantibus pares facit: quo nomine carpitur a Vandalo.

(9) Vandalus Diff. VIII. p. 651. recte καταλύσιν vertit *hofpitium, diverforium*; fed nefcio quid porro paffus, τὸ ἀπὸ καταλύσεως interpretatur *a concilio*; praetexit autem, olim Romae conciliabula agoniftica *in diverforio* habita; hinc deducit, Gymnicas fanctiones, a loco unde proficifcebantur, infcriptum geffiffe ἀπὸ καταλύσεως, *ab diverforio*.

(10) Falconerius in Athleticis Infcript. conjicit, eo fenfu hîc Herculem ἀπὸ καταλύσεως *ab hofpitio* dici, quo dicebatur Janus *ad theatrum Marcelli*, Venus *hortorum Salluftianorum &c.* ideo fortaffe quod prope Herculis templum hofpitium effet, quo

ſententia, ſed quae ad obruſſam exacta non majoris eſſe pretii arguetur. Atqui tota quanta eſt difficultas, ex recta illorum verborum ἀπὸ καταλύσεως expoſitione diſſlabitur. Κατάλυσις ut & Κατάλυμα eſt *hoſpitium*, *diverſorium*: eaque eſt vocis hujus obvia, quaeque hîc optime quadrat, notio. Profecto enim qui athletae in marmore Neapolitano ſe περιπολιστικοὺς *circumerrones* nuncupant, ii in lapidibus Farneſianis, ut hoc ipſum inculcent, ajunt ſe *Romae* quidem *habitare*, ſed ἀπὸ καταλύσεως *ab hoſpitio* h. e. jure hoſpitii; quibus verbis ſignificare volunt, ſe non ut cives, neque ut ſtationarios in ea urbe conſiſtere, ſed peregrinantium more in conducto degere, paratos, quando ita libido tulerit, alio diſcedere. Qui nimirum talia de ſe praedicant, ii certe περιπολιστικοὶ videri volunt.

Satis diu fortaſſe in hac nova noſtri marmoris voce enucleanda immorati ſumus; & tamen reſtat adhuc, quod ſalivam ciere poſſet. Nam cui bono, roget quis, inter ampliſſimos honorum titulos (cujuſmodi illi ſunt, τοῦ Φιλοσεβάστου, τοῦ Φιλορωμαίου, τοῦ εὐσεβέος) & ille quoque τοῦ περιπολιστικοῦ medius infinditur?

Nonne

quo athletae agonum ſacrorum occaſione in urbem adventantes diverterent. Haec Falconerius. Quod is de diverſoriis in urbe Roma certo hominum generi deputatis conjicit, id inquam firmari poſſet auctoritate Victoris, qui in regionum Urbis deſcriptione memorat *Municipiorum hoſpitia*; quo fortaſſe municipes, quibus id jus erat, ſuffragii ferendi cauſa conveniebant: at quod ait hîc deſignari templum Herculis, nullo pacto ferendum eſt. Enimvero nulla hîc ſacrae aedis mentio, nec Herculis indicatio aliorſum, quam ad teſtandum hujus dei in ſuos clientes patrocinium, trahenda eſt. Compertum eſt enim, quemadmodum theatrum ejuſque artifices in *Bacchi* tutela erant, ſic gymnaſium cum xyſtica familia *Herculi* praecipue cultum impendiſſe. Hinc illi hiſtriones, ſive tibicines, ducta a deo tutelari nomenclatione, vocantur Ariſtoteli in Probl. τεχνῖται Διονυσιακοί, *artifices Bacchanales*. Contra palaeſtritae ab Hercule ſibi nomen quaeſivere; uſque adeo ut ipſi Gymnici agones auguſtiore vocabulo *Herculei* cognominati fuerint, teſte Polluce III. 155. Jamvero, ne a propoſita theatralium cum gymnicis ludis comparatione diſcedamus; quos Romani *hiſtriones* vocavere, ii Graecis ΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΔΙΟΝΥΣΟΝ τεχνῖται dicuntur, ut ex Plutarcho in Quaeſt. Rom. conſtat. Ex aequo igitur ΟΙ ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΗΡΑΚΛΕΑ ἀθληταὶ quid niſi *Herculei athletae* fuerint? non quidem ab aliquo Herculis templo cujus in vicinia degebant, ſed utique ut in hujus dei ſe clientela eſſe teſtarentur, ita cognominati. Quamobrem cum nihil *Herculi* commune cum *hoſpitio* intercedat; rectius omnino feciſſet Falconerius, ſi τὸ ἀπὸ καταλύσεως (ut vocabula cognata ſibi mutuo reſponderent) ad τὸ κατοικεῖν *incolere*, retuliſſet.

Nonne τὸ πολυπλάνητον (*ſemper errandi ſtudium*) potius vitio quam laudi vertitur ? Ita ſane : ſed ajo , hieronicas non temere nec inconſulte , ſed gloriae aucupandae gratiâ ſuas obiviſſe peregrinationes . Compertum eſt enim , athleticorum certaminum victores cum palma hac illac diſcurriſſe; eâque gratiâ eos Plato vocat περιαγειρομένους , h. e. ut recte Suidas (11) interpretatur περιπορευομένους, *circumeuntes*: etſi aliorſum trahat hujus vocis originationem . Plato autem ſic libri X. de Rep. claudit : *Juſtitiamque cum ſapientia omni ſtudio & ratione colemus: ut & nobis ipſis & diis ſimus amici , quamdiu & in hac vita verſamur , & poſtquam virtutis praemia reportaverimus* (ὥσπερ οἱ νικηφόροι περιαγειρόμενοι καὶ ἐνθάδε καὶ ἐν τῇ χιλιετεῖ πορείᾳ) *tamquam hieronicae cum victoriae inſignibus diſcurrentes , & hic & in illa mille annorum profectione . . . felices tandem aliquando ſimus* . Itaque athletae περιαγειρόμενοι ſunt quidem, ut Suidas monet, οἱ κύκλῳ περιπορευόμενοι, non ſportulas & rauduſcula corrogantes , ſed favorem plauſumque populorum, quacumque incederent, collecturi. Eodem procul dubio ſpectat noſtrorum Alexandrinorum τὸ περιπολιστικόν · qua voce notantur ii homines , qui exhauſtis tot annos gymnicis laboribus, gloriae ſuae inſignia circumferentes, hac illac vagabantur: quique eo ſenſu hîc περιπολιστικοὶ dicuntur , quo περιαγειρόμενοι antea dicti a Platone fuerant.

(11) Suidas τοὺς περιαγειρομένους recte quidem interpretatur τοὺς κύκλῳ περιπορευομένους *circumeuntes* ; at perperam ita dictos ait ἀπὸ τοῦ ἐπαγείρειν τὰ διδόμενα , *quia munera colligerent* . Etſi non negaverim , hieronicas a popularibus ut plurimum ſuis praemia ſponte retuliſſe ; at alia prorſus , eaque longe nobilior iis cauſa *vagandi* fuit , ut ex Platone colligere licet. Veram autem hujus vocis ſignificationem pandet Euſtathius , qui ex Aelio Dionyſio notat , ἀγείρειν eſſe quoque τὸ περιϊέναι καὶ περινοστεῖν ἐπὶ νίκῃ , *circumire & vagari victoriae cauſa* . Quamobrem οἱ περιαγειρόμενοι ſunt περιπορευόμενοι , ſeu , ut jam novo noſtri marmoris vocabulo aſſueſcam , οἱ περιπολιστικοὶ *circumeuntes* athletae , populis ſpectatoribus ſeſe ob partam victoriam venditantes .

CAPVT II.

C A P U T II.

De T. Flavio Archibio, ejusque loco ac dignitate.

Statua an quid aliud T. Flavio dedicatum? De nativa notione Τίμης *ac* Tituli. *Hieronicarum nomina conscripta in Gymnasio Neapolitano. Colonia* Flavia *Puteoli. De eo quod Neapolis Colonia sub* Flaviis *Impp. evaserit. Bina cognomina uni homini imposita. Pausanias emendatur. Qui* Παραδοξονίκης *fuerit. Plutarchus illustratur.*

ANtequam de T. Flavio Archibio Alexandrino dicere aggrediar, operae est inquirere, ecquam *honoris* significationem Alexandrina Synodus suo communicipi detulerit.

Vers. 4. ΕΤΙΜΗΣΕΝ Τ. ΦΛΑΟΥΙΟΝ &c. *honoravit* (palaestritarum familia) *T. Flavium*. Hic autem cupido incessit explorandi, statua ne T. Flavio dicata fuerit, an potius τὸ ὑποκείμενον (*subjectum*) honoris nonnisi hac ipsa, quam commentamur, inscriptione definiri oporteat. Equidem a suspicione statuae absum quam longissime. Profecto enim quominus erectam homini statuam fuisse credam, plane illud persuadet, quod in superiore basis superficie nullum omnino impositae statuae vestigium appareat. Nec porro ad suscipiendum statuae patrocinium potest quidquam a notione verbi τιμᾶν arcessi praesidii: nam etsi pervulgata eruditorum opinio sit, voce τιμῆς statuae honorem designari; vereor tamen ut hi vero propius accesserint. Fateor quidem, interdum τὸ τιμᾶν ad statuae dedicationem pertinere; ut apud Grut. CCCXIV. 2. Paeanistae ἐτίμησαν, *honorarunt* Emben *protome marmorea*. Sed hic liquido ratio fluit; nec ceteroqui aliorsum, cum diserta statuae injecta mentio sit, trahi res potest. At ubi nulla statuae sunt vestigia; adhaec ubi τὸ τιμᾶν sine alia (1) discriminante nota legitur, ibi

(1) Vt in inscript. modo memorata τιμᾶν προτόμῃ μαρμαρίνῃ. Sed & τιμᾶν *ad picturam* refertur in lapide apud Grut. p. CCCXXVIII. ubi commune Aliptarum τετίμηκεν γραπτῇ εἰκόνι *honoravit picta imagine* Batonem Gymnasiarcham: id quod argumento est τὸ τιμᾶν nonnisi ab adjuncto, quod ei comes additur, vocabulo notionem mutuari suam. Contra ubi τὸ τιμᾶν solitarium, veluti remotis arbitris, incedit; res ipsa, ubi τιμᾶν illud scalpitur, loco *honoris* cedit. Idem omnino sentiendum, si breviloquentiae cau-

ibi *Honor*, nonnisi inscriptionis ipsius perhonorificae positione, totus absolvitur: tunc, ut uno dicam verbo, τὸ ἐτίμησε respondet illi formulae latinorum *Honoris ergo posuit*, vel *Titulum posuit*. Nam & Graeci ipsi pro simplici τιμῆσαι, interdum copiosius dixere, τὴν τιμὴν ἀναςῆσαι, vel τὴν τιμὴν ἀναθεῖναι (2) quod ad Latinorum *Titulum ponere* propius accedit. *Titulus* autem ea, qua Horatius usus est, notione accipiendus est: *Qui stupet in titulis & imaginibus* &c.

Quae cum ita sint nequeo perspicere, cur Vandalus *Differt. VI. de Concil. Amphict.* p. 496. in laudatis adnot. 2. inscriptionibus τὸ τιμὴν pro *Statua* positum contenderit. Non alia, puto, ratio afferri poterit, quam quod Falconerius in ea opinione illi praeluserit. Atqui Vandalus eo magis Falconerio culpandus est, quod ille in promptu habuit Herodiani locum; unde facile doceri poterat, quid vocem τιμὴν in hujusmodi inscriptionibus interpretari ipse deberet. Herodianus ergo de Maximino sic inquit: ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ οὖν καὶ ΕΙΚΟΝΕΣ, ΤΙΜΑΙ τε ΠΑΣΑΙ τοῦ Μαξιμίνου ΚΑΤΕΣΠΩΝΤΟ. Quae in Maximinum hostem judicatum atrociter decreta fuerunt, ea in hujusmodi homines tralaticia erant, & veluti ex formula (3) peragebantur. Nam & Suetonius

D 2 eadem

causâ vox ipsa τιμῶν judicio lectoris supplenda relinquitur. E. g. ubi in numismatis haec aut illa civitas *honorasse* (& quidem suppresso verbo ἐτίμησε) legitur ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΝ, ΤΡΑΙΑΝΟΝ &c. haud difficile dictu est, in quo *honor* ille constiterit: nimirum in ipso numismate, quod in Imperatoris honorem cusum fuerat.

(2) Apud Vandal. p. 496. Η βουλη και ο δημος ετιμησαν Ουλπιαν Μαρκελλαν . . . . . ΑΝΑΣΤΗΣΑΝΤΩΝ ΤΗΝ ΤΕΙΜΗΝ Ανδρονικου και Στρατονικης. Apud Spon. Miscell. p. 360. num CIV. η ιερα ξυστικη συνοδος (supple ἐτίμησε) Μ. Ουλπιον Δομιτιανον . . . ΤΗΝ ΤΕΙΜΗΝ ΑΝΑΘΕΝΤΟΣ Μ. Μεττιου Αμεριμνου. Quibus in locis nullum Latinorum verbum voci τῇ τιμῇ aptius e regione respondet, quam *titulus*. His adde, quod τιμη ac *titulus*, ut notione sic etymologia conveniunt. Vox enim *titulus*, utroque Scaligero probante, a verbo τίω, aeque ac τιμὴ, descendit. Propria ergo ea est *tituli* acceptio, & rectà, tamquam ex propagine in traducem, derivata.

(3) Historia Augusta affatim exemplorum hujusmodi suppeditat. Illud praecipue indignatione an risu excipiendum est, quod Nero statuit contra hieronicas, quos victoriarum suarum luminibus obstruere suspicabatur: ita certe in hos, tamquam in capitales hostes, animadvertit, ut ex illa, quam dixi, formulâ videatur exprimere voluisse exemplar. Suetonius in ejus vita 24. *Ac ne alterius*, inquit, *hieronicarum memoria, aut vestigium exstaret usquam, subverti & unco trahi, abjicique in latrinas omnium statuas & imagines imperavit*. Sabellicus illud *imagines* interpretatur *tabulas*. Nimis arcte jejuneque. *Statuae & imagines* sunt, quas alibi Suetonius *Clypeos* & *imagines*, & Herodianus

eadem in Domitianum, qui itidem hoſtis fuerat judicatus, publicae indignationis exempla edita fuiſſe refert in ejus vita cap. ult. *CLYPEOSQ. & IMAGINES ejus coram DETRAHI . . . noviſſime eradendos ubique TITVLOS, abolendamque omnem memoriam* (Senatus) *decerneret*. Quanta ſit in utroque hiſtorico convenientia, ſtatim in omnium oculos incurrit; ut omittam enim quod uni *detrahi* eſt, id alteri κατασπᾶσθαι dicitur; & quod illi Ἀνδριάντες & *εἰκόνες*, ſunt huic *Clypei* & *imagines* (4): quid quaeſo ΤΙΜΑΙ ΠΑΣΑΙ Herodiani, niſi cum Suetonio *TITVLOS omnemque memoriam* interpretabimur? Ergo Τιμαὶ & *Tituli*, de quibus Suetonius & Herodianus, erant inſcriptiones ipſae, e quibus eradi mos erat nomen ejus, quem Senatus hoſtem judicaverat: cujuſmodi titulos eraſos non paucos cernere eſt apud Gruterum, Reineſium, alios. Paene praeterieram monuiſſe, quod mecum aliqua ex parte conſentientem nactus ſum Vandalum, extremâ pag. 496. ubi de Herodiani loco verba faciens, *niſi hic*, inquit, τιμαὶ *pro titulis honorum ſtatuis ipſius* (Maximini) *ſubſcriptis capiendae ſunt*: & tamen is adeo obſtinate pro *ſtatuis* digladiatur, ut ab iis cogitationem avertere

dianus ἀνδριάντας καὶ εἰκόνας appellat. Vide adnot. ſeq.

(4) *Imago* apprime reſpondet εἰκόνι. Vtrumque vocabulum univerſe deſignat *ſimilitudinem*. Et ſane *ſimilitudo* interdum pro *imagine* ponitur; ut in illo Plinii XXXV. 12. *fingere ex argilla ſimilitudines*. Quo eodem ſenſu *ſimilis* uſurpatur Juvenali II. 6.

Si quis Ariſtotelem ſimilem vel Pittacon emit.

h. e. imaginem Ariſtotelis vel Pittaci. Integra locutio fuiſſet *imaginem ſimilem Ariſtotelis* &c. quemadmodum loquitur Plinius XXXVII. 1. *Divi Auguſti imaginem ſimilem expreſſit, qua poſtea Principes ſignabant*, *Dioſcorides*. *Imago* igitur vi nominis ſui, uſuque Latinorum latiſſime patet, & quicquid ad exprimendam ſimilitudinem effictum eſt, ut ſunt ſtatuae, clypei, toreumata, anaglypta, gemmae, pictae tabulae &c. notione ſua complectitur: ad ſummam *imago* non aliis, ac εἰκὼν, limitibus continetur.

Eadem ſignificationis convenientia inter ἀνδριάντας & *clypeos* intercedit; niſi quod ἀνδριὰς latius quam *clypeus* patet; illud enim integras, hoc plerumque ſtatuas umbilico tenus deſignat. Hoc amplius differt, quod vox ἀνδριὰς, quippe ἀπὸ τοῦ ἀνδρὸς deſcendens, etſi ſignandae *viri* imagini nata ſit, ad quamvis aliam imaginem notandam liberrime traducta fuerit. Herodotus II. 121. ἀνδριάντας vocat ſtatuas aeſtatis & hyemis: ac fortaſſe de ſtatua aeſtatis intelligendus eſt Strabo VI. 264. cum ait, Metapontinos Delphis dedicaſſe θέρος χρυσοῦν *aeſtatem auream*. Hoc vero commune eſt ἀνδριάντι & *clypeo*, quod utraque vox ad id omne protenditur, quod ſcalpro feriente, vel mordente viriculo effingitur; tum etiam quod flando cudendoque exprimitur, ſub eiſdem vocabulis ex aequo cenſetur.

tere nequeat, vel cum vox τιμὴ nonnisi *tituli* notionem ejus animo supponat.

Ergo ut eo redeam, *bonor* habitus T. Flavio nostro nihil aliud omnino fuit, nisi *titulus* ipse marmoreus, multiplices ab eo relatas victorias sedulo gerens enucleateque descriptas. Enimvero athletarum nomina aeternitati consecrata fuisse, Pausanias pluribus locis testatur, sed nullibi disertius, quam Eliac. II. cap. 6. ubi notat *ad aliorum aemulationem* (τῶν νικησάντων Ὀλυμπιάσι τὰ ὀνόματα ἀναγράψαι ἐν γυμνασίῳ ἐν Ὀλυμπίᾳ) *victorum nomina conscripsisse veteres in Olympico gymnasio*. Quam perscribendi nomina hieronicarum consuetudinem in aliis quoque, praeter Olympicum, gymnasiis obtinuisse mihi persuadeo. In Neapolitano certe gymnasio nobile hoc acuendis animis incitamentum non defuisse, declarat egregia inscriptio, prostans in villa Raphaëlis Mazzae patricii Salernitani, ad oram Pausilypi: ubi quae nomina victorum, quaeve patria fuerit, quoque porro ludi genere ii devicerint, diserte notatur:

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΑΜΜ·ΑΛΕ
ΣΕΒ·ΚΡΙΣ·ΠΑΝΚΡ
ΣΕΡΑΠΙΩΝ ΠΟΠΛΙΟΥ·ΑΛ
ΑΠΟΒΑΤΑΣ
Α ΠΟΣΤΟΥΜ·ΙΣΙΔΩΡ·ΑΛΕ
ΚΡΙΣΕΟΣΠΕΝΤ

Illustrando hoc (5) marmore nunc supersedeo; loco opportuniore, quanti id sit pretii, dicam. Interim lector hinc colligat, nomina hieronicarum in gymnasio, aeque ac Romae nomina Consulum in Fastis, palam fuisse proposita. Sane quod nomina Gymnasiarcharum referrentur in album, jam Vandalus *Dissert. VIII. pag. 595.* post Sponium vetusto lapide docuerat; at nullibi adhuc, quod equidem sciam, emerserat lapis, qui hieronicarum nomina nobis legenda proponeret: id quod egregie ab Neapolitano hoc marmore praestatur. Itaque quicumque is erat, qui voce praeconis in publico

(5) Ad Neapol. gymnasium pertinere hanc inscriptionem, suadent tum natale solum ipsius marmoris, tum mentio ludorum Σιβάστων *Augustalium*, quos Neapoli frequentatos fuisse nusquam non legitur. Sed & ex patria victorum, qui omnes Alexandrini sunt, non incertum capitur argumentum, eos Neapoli decertasse. Confer quae de Alexandrinis Neapolim confluentibus initio Cap. 1. notavimus, quaeque memorat Suetonius Ner. cap. 20.

blico conventu victor certaminum renuntiatus fuerat; ejus nomen pro more aeternitati mandabatur: at ſi quis, vel multitudine victoriarum vel praeſtantia, ſupra ceteros eminuiſſet, huic privatim peculiaris inſcriptio dedicabatur. Exſtat decretum quoddam Gymnaſii apud Gruterum p. CCCXVII. quo ſancitur, ut Batoni lapis marmoreus, ejus beneficia teſtaturus, in celeberrimo loco gymnaſii ponatur. Ex quo datur intelligi, moris olim fuiſſe, ut ſingularia merita hieronicarum, praeter communem cum aliis ejuſdem loci hominibus commendationem, ſingulari etiam honoris ſignificatione decorarentur, poſitâ nimirum homini in ipſo, ut plurimum, gymnaſio perhonorifica inſcriptione. Atque haec eo mihi ſunt pluribus diſputata, ut oſtenderem, *honorem* T. Flavio noſtro habitum non ſtatuae, ſed inſcriptionis ipſius, ut ante innui, poſitione definiendum eſſe; ac τὸ τιμῆσαι noſtrae epigraphes, potius *titulum*, quam ſtatuam, *poſuiſſe* notare.

Sed jam ad *T. Flavium* ipſum propius diſpiciendum accedamus; quo in homine, cum plurima ſint, quae notaſſe non pigeat, non abs re erit, ſi perſpicuitatis gratiâ praeeuntem inſcriptionem pone ſequamur.

Verſ. 4. T. ΦΛΑΟΥΙΟΝ ΚΥΡ.] Τίτον Φλαούιον Κυρείνᾳ, h. e. QVIRINA Tribu, in qua Archibius cenſebatur. Ex tribu adſcripta patet, Archibium obtinuiſſe civitatem Romanam; ac porro *T. Flavium* appellatum, eo quod ex aliquo *Flaviorum* Impp. quorum praenomen ac nomen adſcivit, id beneficii conſecutus fuerit. Veſpaſianum ac Titum patricias gentes auxiſſe, novoſque tunc patricios *Flaviorum* nomine fuiſſe delectatos, notat Caſaubonus ad D. Claudium Trebel. Pollionis. Sed non patriciis tantum gentibus, verum communicata cum pluribus aliis civitate, orbem Romanum latius amplificaſſe Flavios Auguſtos, teſtantur jura civitatis data veteranis quibuſdam peregrinae conditionis Grut. DLXXIII. 1. DLXXIV. 5. DLXXV. 1. & in Antiquit. Hercul. Tom. V. p. XXX. Praeterea Municipia *Flavia* (6), quae plurima in vett.

(6) Sub Flaviis Imperat. Puteoli quoque Neapoli adjacentes *Colonia Flavia* evaſit; ita ut geminae in proximo ſorores eâdem reip. forma uſae videantur. De Neapolitana enim Colonia vide aliquot ſeq. Ergo Puteoli in mutilo marmore apud Gruterum pag. CLXI. 15. dicitur *Colonia Flavia*; & p. MCV. Κολωνία Σεβάστη, *Colonia Auguſta*; Sed integra locutione appellatur in tubis plumbeis ibi repertis & in Regium Muſeum Herculanenſe illatis: *Colonia Flavia Auguſta Puteoli*.

vett. lapp. occurrunt, nullus dubito, quin par beneficium consecuta sint. Denique ingens populus *Flaviorum*, qui leguntur in inscriptionibus, tantum non exserta voce praedicant prolixam Vespasiani, Titi, ac Domitiani in donanda civitate liberalitatem. Jamvero & illud puto esse animadversione dignum, quod nullibi frequentiores, quam Neapoli, *T. Flavii* occurrant. Nam ut omittam *T. Flavium Archibium* nostrum; in lapide Neapolitano ex selectissimo omne genus antiquitatum Museo Excell. Ducis Nojae Joannis Carafae, legitur *T. Flavius Evanthes*, *T. Flavius Zosimus* pater ac filius: praeterea in titulo nostrate apud Reinesium Cl. I. 156. *T. Flavius Pius* pater ac filius; Clas. V. 22. *T. Flavius Artemidorus*; ac plures alii rimantibus, sat scio, obviam fient.

Ac fortasse roget quis, quo pertinet isthaec de Neapolitanis *Flaviis* tam curiosa notatio? Scilicet ut qualicumque tibicine firmem Alexii Symmachi Mazochii sententiam, qui in *de Cathedr. Neapol.* p. 233. seqq. pluribus argumentis evicit, sub *Flaviis* Principibus jura coloniae Rom. a Neapolitanis acquisita fuisse. Quam quidem viri doctissimi sententiam scio adlatrasse nonnullos; at nunc si rem totam loco non suo refricarem, patientia quidem certe lectoris abuterer. Interim detur tantisper eruditioni Mazochii, quod ceteroqui sine justa causa (7) denegari non potest; detur ejus ingenio eruendis antiquitatibus felicissimo, Neapolim sub *Flaviis* Impp. jus civitatis obtinuisse; & continuo erit in promptu ratio, quamobrem tot *Flavii* in urbe nostra compareant. Nimirum quia quo tempore

(7) Non is ego sum, apud quem tantum possit viri docti praejudicium, ut etiam sine ratione valeat auctoritas; sed unum id contendo, quae graviter affirmantur, ea temere licenterque negari non debere. En quo isthaec praefatio pertineat. Pro Colonia Neapolitana strenue Mazochius in *Dissert. de Cathedr. Neap.* p. 233. paucis abhinc annis decertavit; remque diu contentiose agitatam eruditione sua plane confecit. Explorata enim ad id ille cepit indicia ex pluribus lapidibus, ubi diserta hujus coloniae mentio fit; ac porro ex aetate *L. Baebii*, qui in inscript. vet. *Patronus Coloniae Neapolitanae* enunciatur, quique Flaviis Impp. vixit, non levem conjecturam fecit, ea ferme tempestate, ac fortasse sub Domitiano, fuisse jura Coloniae a Neapolitanis acquisita. Haec summa ibi dictorum est. Ceterum quae ibi vir summus docte in hanc sententiam pro more suo, ornateque disseruit, in lectorum gratiam libenter exscriberem, nisi meus hic esse mallem. Interim donec solidiora contra Neapolitanam Coloniam (nam quae huc usque a nupero doctoque scriptore obducta sunt, vereor, ut satis probari possint) donec inquam solidiora argumenta producentur, libeat in doctissimi senis auctoritate conquiescere.

tempore data Neapolitanis civitas Romana fuit; qui peregrini homines tunc Neapoli degebant, his, ut aequo jure cum Neapolitanis uterentur, privatim exoranda fuerat civitas ab Imperatore, qui tunc temporis ex Gente *Flavia* erat; idcirco qui ſingulari Imperatoris beneficio civitatem Romanam adepti ſunt, hi ſe *Flavios* appellari facile ſiverunt. Atque haec hactenus; cetera quae de T. Flavio noſtro dicenda reſtant, perſequamur.

Ibid. ΑΡΧΙΒΙΟΝ ΤΟΝ . . . . . . *verſ.* 5. ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΑ] Nomen *Archibii* non inſolitum Alexandrinis fuiſſe oſtendi poteſt ex Suida, qui grammatici cujuſdam *Archibii* nomine Alexandrini, qui docuit Romae, mentionem facit. Alexandrinus quoque videtur fuiſſe *Archibius* ille, qui ab Auguſto, ne Cleopatrae ſtatuae dejicerentur Alexandriae, impetravit; ut Plutarchus in Vita M. Antonii refert. Hoc leve eſt: illud puto prope deſperandum, quî lacuna hujus quartae lineae tuto expleri poſſit. Sollemne quidem hieronicis fuit, tum ad oſtentandam nominis celebritatem, tum ut aliis urbibus rem ipſi gratam facerent, ſe plurium (8) urbium, vel ejus, quam quiſque maxime vellet, civitatis municipes ſtatim a victoria voce praeconis renuntiari: id quod detrimento fuit Aſtylo Crotoniatae, qui quod Syracuſanum in gratiam Hieronis ſe proclamari curaſſet, in juſtam ſuorum civium (9) indignationem incurrit. In hanc ergo ſententiam ſuſpicari quis poſſet, lacunam illam

(8) Ad plurium urbium oſtentationem quod attinet; digna prae ceteris lectu eſt inſcriptio Grut. CCCXIII. 10. ubi *M. Aſclepiades* enuntiatur *Alexandrinus*, *Hermopolites*, *Puteolanus*, *Neapolitanus*, *Eleius* &c.

(9) Quid Aſtylus eam ob cauſſam ſit paſſus a Crotoniatis, amplius non ſuis, refert Pauſanias lib. VI. 13. *Domum* (Aſtyli) *ad publici carceris uſum deſtinarunt*, *&* *ſtatuam* (παρὰ τῇ Ἥρᾳ τῇ Λακεδαιμονίῃ) *in templo Junonis Lacedaemoniae dedicatam everterunt*. *Exſtat Olympiae pila in qua* (τοῦ Λακεδαιμονίου Χιόνιδος) *Lacedaemonii Chionidis victoriae inciſae ſunt*. Paullo productiorem, quam opus erat, locum Pauſaniae recitavi; ſed eo conſilio, ut erroris, quem inde mox emendatum imus, prima origo aperiatur. Latet ulcus in voce Λακεδαιμονίῃ· nam quis umquam Junonem *Lacedaemoniam* cultam Crotone novit? Contra nihil in eo tractu nobilius templo Junonis *Laciniae* fuit, nihil opulentius. Lacinium enim promontorium in agro Crotonienſi erat. Quamobrem facile adducor, ut non Λακεδαιμονίῃ, ſed Λακινίῃ ſcriptum a Pauſania fuiſſe credam: illud vero pro hoc altero irrepſiſſe; quia ex proximo Λακεδαιμονίου, quod ſequitur, amanuenſis oculo fallente, uti fit, illud deſumpſerit; vel eo praeſertim, quod fortaſſe compendiaria Λακεδαιμονίου ſcribendi ratio, ab Λακινίῃ quam minimum diſtaret.

lam oppletam fuisse olim alicujus civitatis, cujus fortasse municeps quoque fuit Archibius, nomine gentilitio. Verum articulus praepositivus TON, omnino respuit hoc ethnicum supplementum.

Quid si post articulum τὸν, patris Archibii nomen additum a scalptore fuerit? ex. gr. Ἀρχίβιον τὸν Ἀρχιβίου, patris nomen uti sit, gerente filio. Sed huic conjecturae obstat illa constans Romanorum consuetudo; qui quidem si patris nomen adjicere volebant, perpetuo illud inter proprium nomen ac tribum infindebant medium; ut (Reines. V. 22.) T. Φλαούιος Ἀρτεμιδώρου υἱὸς Κυρείνα Ἀρτεμίδωρος Ἀδανεύς. eaque disponendorum nominum Romanis series & ordo fuit. Fabret. Inscr. IV. p. 337. Itaque Flavio nostro, cum e tribu Quirina se esse dicat, hoc est, cum se Romanum civem esse profiteatur, haud dubie more Quiritium nomina sua digerenda fuerant. Quam ergo medicinam fracto marmori faciam? Dicam equidem libere, quae sentiam.

Puto Archibium nostrum, fuisse binominem; ita ut praeter *Archibii* nomen, aliud quoque gesserit cognomen, ex. gr. *Zosimi*, aut tale hujusmodi: etsi cur magis *Zosimi* cognomen mihi praecipue arrideat, non omnino futiles habeo (10) causas. De binis cognominibus uni homini quaesitis, adeatur Fabrettus Insc. III. p. 145. qui plura ejusmodi exempla corrogavit. His adde titulum Reines. V. 42. qui memorat quemdam hieronicam Κλαύδιον Ροῦφον, TON KAI Ἀπολλώνιον, Πίσαιον, *Claudium Rufum*, *QVI & Apollonius*, *Pisaeum*. Ea nimirum vis est articuli praepositivi sequente conjun-

E ctione,

(10) In supplendis inscriptionibus prima ratio spatii vacui habenda est, ut totidem addantur litterae, quot intercidisse verisimile est. Vacuum autem nostri marmoris vox ΖΩΣΙΜΟΝ ad amussim exaequat. Enimvero ut *Zosimi* nomen prae aliis ἰσοψήφοις (*ejusdem numeri litterarum*) vocabulis optem; movet me lapis ille Neapolitanus, ubi memoratur Τ. Φλάβιος Ζώσιμος, pater T. Flavii Evanthis & T. Flavii *Zosimi*, in ludis Augustalibus victorum; adeo ut gloria certaminum prope domestica huic familiae fuisse videatur. Jamvero hic Flavius *Zosimus* titulum posuit anno Christi 171. Flavius vero Archibius ad Hadriani, qui ab anno Chr. 117. ad 137. regnavit, tempora vitam traduxit. Itaque cum per aetatem liceat, ut unus e liberis alterius esse potuerit; praeterea cum sollemne fuerit, filiis cognomina patrum imponere; facile crediderim T. Flavium juniorem *Zosimum* scil. a seniore Flavio *Archibio* contraxisse nomenclationem *Zosimi*. Porro cum genti *Flaviae* familiare fuisse cognomen *Zosimi* vidimus, corrigenda videtur inscriptio Neapolitana apud Grut. DCCCCXII. 8. ubi ΦΑΒΙΑ ΖΩΣΙΜΗ perperam, ni fallor, scribitur pro ΦΛΑΒΙΑ ΖΩΣΙΜΗ, *Flavia Zosima*.

ctione, ut, si ille medius inter bina nomina propria situs sit cumque iis grammatice congruat; tunc detur intelligi, duo illa nomina ad unam eamdemque personam pertinere. Hujusmodi usus articuli, non recentiori solum, sed vetustae quoque Graeciae innotuit; ut ex Herodoto ac Thucydide, si id agi necesse foret, possem ostendere. Itaque, ut ad lacunam hujus lineae opplendam aliquando redeam; equidem tum ex iis, quae de *Zosimi* nomine Flaviis Neapolitanis imposito in subjecta adnot. 10. illevi; tum ex iis, quae de usu articuli praepositivi modo innuebam, observationibus veluti manu ductus, sic versum hunc integritati suae restituerem: T. Φλαούιον Κυρείνα Ἀρχίβιον ΤΟΝ καὶ Ζώσιμον, Ἀλεξανδρέα, *T. Flavium Quirina, QVI & Zosimus, Alexandrinum.*

Vers. 5. ΑΡΧΙΕΡΕΑ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΣΥΜΠΑντος ξυστοῦ.] *Pontificem perpetuum totius Xysti*. Nullum prope corpus sive collegium apud Ethnicos fuit, quod non peculiaria sacrificia coleret; quibus peragendis quemadmodum qui dabant operam, ex re quam tractabant, ἱερεῖς dicebantur; sic qui ceteris ἱερεῦσι praeibant dignitate, Ἀρχιερεῖς audiebant. Sua sacra habebat & Gymnasium, eaque adeo necessaria videbantur, ut vel profligatâ jam idololatria, spectaculis tamen praemitterentur: nec nisi sero tandem ab iis temperatum; tum nimirum cum Arcadius & Honorius datis litteris Apollodoro Procos. Africae l. 4. *Vt profanos ritus C. de Pag. & Sacrif.* jusserunt *absque ullo sacrificio . . . exhiberi populorum voluptates*: de festis populi conventibus hîc agitur, quos paullo ante lex memoraverat. Hujus loci & ordinis erat Pontificatus Archibii, qui ideo hîc διὰ βίου dicitur, ut ostendatur, hoc sacerdotium ita fuisse proprium, ut ei viventi eripi invito non posset; quemadmodum Plinius de Auguratu Rom. loquitur. Eleganter quoque Eusebius Sacerdotes Christianorum vocat ἱερεῦς διὰ βίου ad notandam scilicet eorum perpetuitatem. Atque haec, cum satis trita sint, missa facio; meque ad ea, quae sunt in nostra epigraphe peculiaria, convertam. Sequitur enim

Vers. 6. ΠΑΡΑΔΟΞΟΝΙΚΗΝ..... *Vers.* 22. ΠΡΩΤΟΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ.] Παραδοξονίκης novum videri possit esse compositum; si quidem nova vocabula dicenda forent ea, quae in locupletissimo Stephani thesauro non comparent. Vide inferne (11) notata. Non raro in

(11) Vsus ea voce fuit Plutarchus in comparatione Cimonis & Luculli pag.

in inscriptionibus athleticis legitur περιοδονίκης παράδοξος. Quid sit περιοδονίκης, docet Reinesius Cl. III. 36. additur praeterea παράδοξος, ut ostendatur, tot exstitisse ejus victorias, ut expectationem omnium longe superarint. Totum id quantumcumque fuit, uno vocabulo absolvitur in nostra epigraphe: παραδοξονίκης q. d. *incredibilis victor*. Nimis exaggerate. Sed id aetatis erat vitium, cum homines intra priscae modestiae limites aegre continebantur: ad bene dicendum vel contra, ut effusiora erant studia, sic linguae liberiora fraena laxabantur. Eo refer & hyperbolicum dicendi genus in nostro marmore passim obvium: πρῶτον ἀνθρώπων, *primum hominum*; perinde ac si post homines natos *primus* omnium Archibius fuerit, qui hanc aut illam victoriam reportarit. Haec & his similia elogia sunt quidem praeter verum enuntiata; hinc tamen cujusmodi olim conceptae fuerint acclamationes (12), unde haec elogia

pag. 521. Edit. Franc. nisi quod pro Παραδοξονίκας, diu in Chaeronensi biographo lectum fuit Παραδόξῳ νίκας, scisso nimirum in duas partes vocabulo, & quod caput est, sine ullo commodo sensu. Hodieque ea menda cubat in elegantissima Parisiensi editione; fortasse quia Editores sententiam H. Stephani non liquere pronuntiarunt. Sane Stephanus in Adnot. ad Plutarchum monuerat, Παραδοξονίκας junctim esse legendum, ut ceteroqui in quibusdam MStis legebatur. Accedat nunc nostri marmoris auctoritas, quae suffragio suo Stephanianam Plutarchi emendationem rite factam testetur.

Sed jam Plutarchum ipsum, qui sit Παραδοξονίκης, docentem audiamus: Ὥσπερ δὲ τῶν ἀθλητῶν τοὺς ἡμέρᾳ μιᾷ πάλῃ μιᾷ (corr. ἅμα, monente eodem Stephano) καὶ παγκρατίῳ στεφανουμένους, ἔθει τινὶ Παραδοξονίκας καλοῦσιν &c. *quemadmodum illos athletas qui uno die lucta simul & pancratio coronantur, consuetudine quadam Paradoxonicas appellant*. Paullo contractior est notio, quam τῷ Παραδοξονίκῃ assignat Plutarchus. Vt dem, sic proprie fuisse vocatum, qui uno die bina certamina vicerit; non tamen illa alia, quam supra innui, excludi debet significatio. Vox Παραδοξονίκης ad imaginem usitatioris vocabuli Περιοδονίκας efficta videtur. Περιοδονίκης autem ille pressius nuncupabatur, qui quatuor sacra Graeciae certamina (quae *Periodus* vulgo dicebatur) vicerat. Vicit hujusmodi *periodum* ac plura alia certamina Flavius Archibius, ut ex ejus victoriarum recensione patet: attamen homo noster nonnisi Παραδοξονίκης in marmore compellatur. Quamobrem ut Plutarcho sua constet auctoritas, ac porro ne inscriptioni nostrae sit fraudi, omisisse Περιοδονίκην sic res puto transigi potest, ut qui uno die duplicem victoriam retulerit; idque non vice simplici, sed repetitis in sacra *periodo* & alibi experimentis consecutus sit; is demum, ad testandam utique ejus in vincendo incredibilem celeritatem, ambitioso titulo τοῦ Παραδοξονίκου ornaretur.

(12) Ab acclamationibus, quas eliciebat spectatorum favor, repetenda censet

elogia ſunt contracta, luculenter oſtenditur.

Tametſi, verum ut fatear, aliunde quam ab hujuſmodi acclamationibus, arceſſenda mihi videtur formula illa Πρῶτος ἀνθρώπων (*primus hominum*) ſaepe in noſtro marmore repetita. Vicit Archibius in certaminibus ſane quam plurimis; ſed nonniſi bis ϛεφανωθεὶς (*coronatus*), ac ſepties πρῶτος ἀνθρώπων (*primus hominum*) adnuntiatur. At ſi poſtrema haec formula fuiſſet in victores quoſcumque tralatitia; cur, quaeſo, non & in ſingulis victoriis totidem vicibus inculcàta oportuiſſet? Contra cum exploratum apud omnes ſit, in certaminibus plura paria athletarum in unoquoque ludi genere commiſſa fuiſſe; ac praeterea cum ſit aeque notum, propoſita fuiſſe athletis praemia *majora* & *minora*, illa primis, haec ſecundis certantium paribus auferenda (de quo conſulantur Faber Agoniſt. III. 19. Potterus Archaeol. II. 23.); facile adducor, ut credam, illum πρῶτον ἀνθρώπων (*primum hominum*) fuiſſe dictum, qui in *primo pari* decertarat. Nec porro quivis in quovis ludi genere victor coronabatur, ſed ille prorſus, cui coronae praerogativam Brabeutae arbitrium fecerat. Atque ea mihi ſatis idonea videtur eſſe ratio, quamobrem Flavius noſter, etſi pluries vicerit, bis dumtaxat *coronatus* ac ſepties *primus hominum* in marmore fuiſſe prodatur: nimirum quia ex tot victoriis bis coronam retulerit, & ſeptem vicibus in primis paribus certando vicerit.

cenſet Reineſius haec effuſiſſima elogiorum praeconia. Vide quae vir doctiſſimus innuit cl. V. 20. quo in loco P. Ant. Septimius citharoedus μόνος καὶ πρῶτος τῶν ἀπ' αἰῶνος, *ſolus*, & *primus ab aevo* praedicatur. Abſolutiſſimum acclamandi exemplum ſervavit nobis Dio Caſſius LXIII. verba faciens de Nerone, cui ex Graecia redeunti ſic acclamatum a populo Rom. fuit: Ὀλυμπιονίκα ὅβα, πυθιονίκα ὅβα, Αὔγουστε Αὔγουστε, Νέρωνι τῷ Ἡρακλεῖ, Νέρωνι τῷ Ἀπόλλωνι, ὡς εἷς περιοδονίκης, εἷς ἀπ' αἰῶνος. *Ova victor Olympice, ova victor Pythice; Auguſte Auguſte; Neroni Herculi, Neroni Apollini: ut ſolus victor es periodicus, ſolus ab aevo!* Ergo ex hujuſmodi acclamationibus hyperbolicae illae, quas ſupra memoravi locutiones, ſunt repetendae. Itaque quae verba temere ac ſubito calore mentis effundebant ſpectatores, ea ſerio ac conſulto mandata olim fuiſſe litteris, non ferenda libido ſcripturiendi fuit.

CAPUT III.

C A P V T III.

Qua aetate T. Flavius Archibius floruerit.

Epinicia Trajani quando Heracleae commissa. Distinctio Puerorum, Imberbium & Virorum *in palaestra. Dispares aetatibus interdum simul compositi. Peculiaris numerandarum Olympiadum ratio. Quoddam Alexandrinarum Olympiadum exordium exploditur. Quo anno Flavius Archibius in Neapolitano gymnasio certarit.*

QUis & unde domo fuerit Archibius, quis ejus locus, quaeve dignitas, satis superque fuit capite superiore pertractatum; restat nunc ut in aetatem qua ille floruerit, inquiramus. Quae quidem quaestio, etsi prima fronte videatur planissima, vereor tamen, ne tractando spinosior inter manus evadat. Ac profecto prima difficultas illinc oritur, quod victoriae athleticae non eo quo relatae sunt ordine, recitantur in epigraphe. Perturbatum enim esse ordinem, indicio esse possunt *Epinicia Trajani*, quae non ultra annum Christi 116. consignari possunt (1); & tamen in marmore nostro post Olympiadem CCXXVI, quae in annum Christi 124 incidit, recensentur. Atqui si ut quaeque res acciderat, loco suo mandata marmori fuisset; facile quidem foret ex ordine victoriarum qualemcumque aetatis Flavii conjecturam facere; at nunc eo veluti filo destituti, per incerta rapimur. Quae cum ita sint: in digerenda victoriarum serie primus a me impendetur labor; tum postea unde eae victoriae praeter propter ordiendae sint, quove anno

(1) Trajanus anno Tribuniciae potestatis quinto, seu Christi anno 102. cognomen *Dacici* adeptus est; at sero tandem sub imperii sui finem, ac fortasse anno Ch. 115. vel 116. (ut Fabrettus Col. Traj. cap. IX. pag. 294. pluribus contra Reinesium contendit) salutatus est *Parthicus*. Itaque cum Epinicia, quae in honorem Trajani edita sunt Heracleae, praeferant in marmore cognomen *Dacici*, non item *Parthici*; vero simile est, ea certamina nec citius anno Ch. 102. nec serius anno 115. commissa fuisse. Atqui Epinicia isthaec nonnisi post Olympiadem CCXXVI. h. e. post annum Christi 126. recitantur: patet igitur certamina non eo, quo instaurata sunt, ordine, sed prout libitum fuit, inscripta marmori fuisse. Jamvero etsi temporis series hic observata non fuerit; vel sic tamen praerogativa quaedam illustrioribus agonibus a Scalptore prudenter delata fuit, ut Cap. IV. dicam.

anno finiendae, quoad ejus fieri poteſt, ediſſeram.

Ad ordiendam ergo victoriarum telam, incompoſite, ut modo querebar, textam; illa mihi expeditior eſſe ratio videtur, ſi Archibii aetatem certaminibus exercitam, in claſſes quaſdam dirimamus. Tres aetatum claſſes Graecia novit ad palaeſtram idoneas, nimirum *παίδων*, *ἀγενείων*, *ἀνδρῶν*, *puerorum*, *imberbium*, *virorum*; (2) ac revera in totidem aetatum gradibus decertaſſe Flavius comperitur, uti legenti patet inſcriptionem. Ad cujus inſcriptionis calcem ſcalptor, ne quid forte omittens, piaculum commiſiſſe argueretur, ſic quaſi ſtudens brevitati peroravit: Καὶ ἄλλους πλείστους πενταετηρικοὺς ἀγῶνας ΠΑΙΔΩΝ ΑΓΕΝΕΙΩΝ ΑΝΔΡΩΝ πάλας καὶ παγκράτια. *Et alia plura* (vicit) *quinquennalia certamina*, *PVERORVM*, *IMBERBIVM*, *VIRORVM palaeſtras & pancratia*. Enumerat acervatim ludi genera, *luctas* ſcilicet ac *pancratia* (3); ſed quibuſcum certando vicerit, nempe cum *pueris*, *imberbibus*, *viris*, partite deſignat. Enimvero fuit hoc in more poſitum,

(2) Plato in VII. de LL. pag. 833. per totidem aetates partitus eſt gymnica certamina: Τριττὰ δὲ ταῦτα, inquit, ἀθλήματα διανοηθῶμεν· ἓν μὲν παιδικῶν· ἓν δὲ ἀγενείων· ἓν δὲ ἀνδρῶν· *Trifariam haec certamina diſtribuamus, unum puerorum, alterum imberbium, tertium virorum*. Eadem quoque partitio aetatis obſervata fuit in ſplendidiſſima illa, quae accurate a Dionyſio Halicar. Antiq. Rom. VII. pag. 474. deſcribitur, Romanorum pompâ; ubi procedebant *ſaltatorum chori* (τριχῆ νενεμημένοι, πρῶτοι μὲν, ἀνδρῶν· δεύτεροι δὲ, ἀγενείων· τελευταῖοι δὲ, παίδων) *per claſſes virorum, imberbium ac poſtremo puerorum diſtributi*. Igitur pro tribus hiſce aetatibus tria propoſita erant diſpertita certamina. Verum non ſemper idem diſcrimen aetatis athleticae apud omnes peraeque obtinuit: fuit olim cum ſumma diviſio in *pueros* fieret & in *viros*; ut colligi poteſt ex illo Pauſaniae Eliac. II. cap. 14. ἐπὶ παισὶν οὓς ἀγενείους καλοῦσι, *in pueris quos imberbes vocant*. Tunc, opinor, qui mediae erat aetatis h. e. *imberbis*, ſed ita tamen ut magis accederet ad viros, quam abeſſet a pueris, cogebatur is certare cum viris. Sic certe Hyllo Rhodio, qui cum eſſet annos natus duodeviginti, peteretque ut cum pueris committeretur, reſponſum ab Elaeis fuit apud Pauſaniam loc. cit. & ut cum viris congrederetur, imperatum. At ſi ea tempeſtate peculiare *imberbium* quoque certamen extitiſſet; qui eam, quam Hyllus, ageret aetatem, cum *imberbibus* utique non cum viris contendiſſet.

(3) *Luctae* dumtaxat ac *Pancratia* hic diſerte memorantur; de *pugilatu* vero verbum nullum: tametſi pugilatu quoque valuerit Archibius; ut verſu 23. & 25. noſtrae inſcriptionis innuitur. Num ea cauſa ſilentii fuerit, quia agon hic poſtremus rarior, illi fuere frequentiores? an potius quod ab illis aliis, quae non ſine oratorio artificio reticentur, certaminibus revera *pugilatus* exſulaverit?

situm, ut pueri cum pueris, imberbes cum imberbibus, ac postremo viri cum viris in palaestra componerentur. Atque hujus discriminis aetatis nusquam non habita ratio fuit; ut tum aliunde, tum maxime nostri marmoris auctoritate ostendi potest. Ibi vers. 23. *seq.* sic scalpitur: Καὶ τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ ἱερὸν πενταετηρικὸν ἀγῶνα Ἀκτιακῶν παίδων παγκράτιον· καὶ τῇ ἑξῆς πενταετηρίδι ἀγενείων πάλην, πυγμὴν· καὶ τῇ ἑξῆς ἀνδρῶν παγκράτιον &c. *Et Antiochiae in sacro quinquennali certamine* (vicit Flavius) *Actiacorum puerorum pancratium; & sequenti pentaëteride imberbium luctam pugilatum; & sequenti, virorum pancratium.* Vbi vides Archibium pro varia aetate cum variis athletis, ac profecto gradatim, fuisse compositum. Idipsum quoque significatur vers. 27. *seq.* Καὶ τὸν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἱερὸν πενταετηρικὸν ἀγῶνα Ἀκτιακῶν παίδων παγκράτιον, καὶ μετὰ μίαν πενταετηρίδα ἀνδρῶν παγκράτιον &c. *Et Alexandriae in sacro quinquennali certamine* (vicit) *Actiacorum puerorum pancratium; & post unam pentaëterida virorum pancratium.* Quo postremo loco a pueris fit continuo gradus ad viros; & quidem recte: nam pentaëteris illa, quae media inter utramque victoriam intercessit, vel vacua certamine, vel certe exsors victoriae, fuit. Ergo ut eo unde discesseram redeam; cum olim obtineret, ut athletae καθ' ἡλικίας *per aetates* committerentur; praeterea cum in epigraphe nostra, eccujus generis agones singuli fuerint, sedulo notetur: jam in proclivi erit cuique colligere, qua aetate singula certamina Flavius obiverit, eaque in classes quaeque suas digerere.

Jam vero hac instituta partitione, non arduum nec difficile fuerit indicio Olympiadum aetatem, quâ certamina quaeque consignanda sint, explorare. Sex vicibus, quantum ex Olympiadibus ibi notatis intelligi datur, victor ex Olympicis ludis Archibius discessit, nimirum ab Olymp. 220. ad 226. Tribus autem postremis Olympiadibus, h. e. 224, 225, & 226 cum *viris* certavit; & Olympiade 223 cum *imberbibus*; ergo Olympiadibus praecedentibus cum *pueris* certarit oportet. At, inquies, Olympiade 220 & 221 dicitur in marmore Flavius vicisse ἀνδρῶν παγκράτιον, *virorum* pancratium. Verum quidvis a me potius impetrari sinerem, quam ut vocem ἀνδρῶν hoc loco tuerer. Ex iis enim, quae paullo ante de aetatis discrimine in agonibus habito, commentabar; adhaec ex ipsa hac gradatione in gymnasio Antiocheni & Alexandrino perspectâ doctus, tantum abest, ut hîc τὸ ἀνδρῶν probem, ut potius oscitantiae arguam scalptorem,

ptorem, qui pro τῶ παίδων, animo peregrinante τὸ ἀνδρῶν inciderit. Verum enimvero volo cum fcalptore noftro, cujus ceteroqui diligentia (4) commendanda eft, agere mitius. Sit ergo ab eo nec temere nec inconfulte fcalptum ἀνδρῶν · nec equidem repugno; modo certamen illud Archibius obiviffe puer dicatur, tametfi non cum puero, verum ipfe *puer* cum *viro* commiffus. Nam hoc etiam ufu veterum obtinuiffe proditur, ut interdum difpares aetatibus una fimul componerentur: de quo confulatur Faber Agonift. III. 8. non magis, opinor, majoris oblectamenti, quod ex imparium commiffione oriebatur, gratiâ; quam ut facto ipfo docerent, victorias agonum non ab firmiore aetate, & vaftiore corporis magnitudine, fed utique ab arte, ufu atque exercitatione, pendere. Iftiufmodi agon fuerit neceffe eft, quo Flavius Olympiade 220. & 221. vicit *virorum* pancratium. Virorum quidem fuit hoc certamen, fed in eo certando Archibius *puer* (tametfi de pueritia ejus filetur in marmore) cum *viro* luctatus eft. Ceterum per infcriptionem obfcurum fane effe non poterat, Flavium tunc temporis egiffe pueritiam; etenim qui Olympiade 226 *vir* enuntiabatur, & Olympiade 223 *imberbis*; fatis fuperque dabatur intelligi, illum Olympiade 220 cum pueris aetatem fuam agitaviffe.

Sed quando huc oratione delapfi fumus; libeat non vulgarem fupputatarum hîc Olympiadum rationem paullo accuratius expolire. Profecto enim Olympiades CCXXIII. CCXXV. & CCXXVI. non explicate quidem in marmore traduntur; fed fcalptor verfu 6. plane enuntiata Olympiade CCXX. & CCXXI. memorat deinceps verfu 8. τὴν τρίτην, *tertiam*; verfu 10. τὴν πέμπτην, *quintam*; & verfu 11. τὴν ἕκτην, *fextam*. Hîc autem cave credas, ordinales hofce minores numeros ad notandas palmas, quae loco pretioque & *primae* & *fecundae* & *tertiae* dicebantur, pertinere. Nimis abfona quidem ea cogitatio (5) foret, & quidem, puto, repudianda. Signant potius ii breviores numeri Olympiadas; ita tamen ut fingulae fummae fu-

peraddendae

(4) Rari profecto exempli eft noftri fcalptoris diligentia, fi quidem cum aliorum incuriofa fcribendi ratione conferatur. Quotus enim quifque lapis antiquus eft, qui non fupinitatis argumenta plurima fuppeditet? Atqui in noftra epigraphe, quae longiufcula quidem eft, fi femel Πάλη pro Πάλην fcalptum verfu 18. exceperis; mendam unam praeterea, vel fi magni velis redimere, non omnino inveftigaveris. Quo fit, ut reum agere negligentiae, qui in ceteris diligentiam fatis probavit fuam, prorfus illiberale putem.

(5) Athletis varia praemia ab Hel-

peraddendae sint Olympiadi *ducentesimae vicesimae*, paullo ante memoratae: pro consueta scilicet in supputandis numeris breviloquentia veterum; qua fit, ut cum minore numero major numerus, arcessitus e vicinia, connectatur. Id quod tum vulgari consuetudine

F obtinet

Hellanodicis proponebantur, quae ab ordine *prima*, *secunda*, *tertia* &c. dicebantur, cedebantque iis qui in prima, secunda, tertia &c. actione vincebant. Praeclara in hanc rem sunt verba Plutarchi, Alcibiadem eo nomine commendantis, quod tres palmas, eadem scilicet Olympiade, retulerit: *Hujus* (Alcibiadis, inquit in ejus vita p. 196.) *in equis alendis magnificentia curruum multitudine fuit celebris; solus enim hic, praeterea nemo, ad Olympios ludos neque privatus neque rex, septem misit.* (Καὶ τὸ νικῆσαι δὲ, καὶ δεύτερον γενέσθαι, καὶ τέταρτον, ὡς Θουκυδίδης φησὶν, ὁ δ' Εὐριπίδης, τρίτον) *Palmam vero quod retulerit primam & secundam, & quartam, ut ait Thucydides; vel, ut Euripides, tertiam: in his excellit splendore & gloria omnibus qui in eo genere elaboraverunt.* Recitat deinde Chaeronensis carmina Euripidis, apud quem ἅρματι πρῶτα δραμεῖν, καὶ δεύτερα, καὶ τρίτα, est *curru primam, secundam, & tertiam palmam vincendo ferre.* Porro locus Thucydidis, ad quem digitus a Plutarcho intenditur, exstat lib. VI. p.202. Edit. Steph. ubi Alcibiades sic de se ipso loquens inducitur: ἐνίκησα δὲ, καὶ δεύτερος, καὶ τέταρτος ἐγενόμην, ubi Scholiastes: ἐνίκησα δὲ τὰ πρῶτα, καὶ τὰ δεύτερα, καὶ τὰ τέταρτα, *retuli & primam & secundam & quartam palmam.* Cum Graecis Latina concinunt. Legatur inscriptio apud Grut. p. CCCXXXVII. ubi *Appulejus Diocles agitator factionis Russatae* in Circensibus ludis, praeter *praemia majora*, tulisse quoque narratur tot *secundas*, *tertias*, *quartas*. Quae cum ita sint, suspicari quis fortasse quiverit, eodem referenda esse verba illa nostrae inscriptionis τὴν τρίτην, τὴν πέμπτην, τὴν ἕκτην· ut ostenderetur, Archibium vicisse *tertiam*, *quintam*, *sextam* in eadem Olympiade victoriam. Verum ut suspicionem hanc omnino repudiem, si nihil aliud, illud certe quod versu 11. & 12. legitur, mihi plane persuadet: Τὴν ἕκτην . . . . παγκράτιον στεφανωθέντα πρῶτον ἀνθρώπων· *Sextâ . . . pancratium* (vicit) *coronatus primus hominum*. Hîc autem si *sextam*, utique palmam, non vero Olympiadem, interpreteris; inconcinna & incomposita erunt omnia. Quî enimvero *sextam* palmam ille tulisse diceretur, qui *coronatus*, & quidem *primus hominum*, fuisse proditur? Vel quis, rogo, *coronam*, h. e. praemia majora consecutus, idque *primus* omnium, quis, inquam, non *sextam* palmam aspernaretur? Profecto a ratione abhorret, ut quis virtute meritoque suo *primus* in gymnasio proclamatus, tandem nonnisi *sextam* in extrema sorte palmam, ac veluti in praerepti sibi praemii majoris solatium, adipiscatur. Contra si *sextam* non palmam, sed Olympiadem hîc signatam dixeris; omnia recto talo consistent: tunc enim, quod res ipsa fert, datur intelligi; Flavium Olympiade *sexta* (supra ducentesimam vicesimam, ut supra monui) vicisse pancratium virorum, eâque victoriâ *coronatum* fuisse, *primumque hominum* voce praeconis renuntiatum. Jam si haec sententia magis arriserit; prono alveo fluet, & *quintam* & *tertiam* versuum praecedentium, Olympiadem quamque suam, significare.

Sed

obtinet (6), tum prifco ufu probatum Graecis Latinifque fuit; uti Cafaubonus ad Suetonium (7) monuit. Ac praefertim id ufuvenit, cum enuntiantur in eadem decade numeri; tunc enim decade femel elata, excurrentes porro numeri folummodo recenfentur, fuppreffa fcilicet decade; quae fi fingulis vicibus efferretur, faftidium omnino crearet (8). Nec fecus in recenfendis Olympiadibus fe geffit nofter quadratarius; qui quidem indicato prius rotundo numero CCXX, mox Olympiadas, quae numerum hunc in eadem decade fuperabant, fatis habuit dixiffe *tertiam*, *quintam*, *fextam*; ratus certe cuique facile fore, ut Olympiadem *ducentefimam vicefimam* cum excurrentibus *tertia*, *quinta*, *fexta* Olympiadibus pro more coacervaret, conficeretque Olympiadas CCXXIII. CCXXV. & CCXXVI. Atque haec fupputandi ratio diligenter quidem notanda eft, ad Scriptorum intelligentiam plurimo ufui futura; quâ contra ignoratâ chronologicas rationes plurima caligine infufcari neceffe eft.

Et

Sed quid ultra tricamur? Nonne tota ipfa orationis συνέχεια (*contextus*) id quod contendo, tantum non exferta voce clamitat? Sane qui dicitur in *tertia* vieiffe imberbes, in *quinta* viros, in *fexta* item viros; ex hac ipfa numerorum ferie, & refpondente aetatum varietate, arguitur is, non uno eodemque tempore imberbes fimul & viros profligaffe, fed certâ quadam diversâque aetate imberbis cum imberbibus, vir cum viris compofitus decertaffe. Itaque verba illa *tertia*, *quinta*, *fexta* non palmas eadem Olympiade partas, fed potius ipfas Olympiades, quibus edita funt certamina variis illis aetatibus inita, fignificabunt.

(6) Nam quis, rogo, eft, qui annos aliquot continuos numeraturus non ea breviloquentia uti deprehendatur? Ex. gr. ubi quis annos 1760. 1761. integra locutione recenfendo extulit, in enuntiandis, qui porro fequuntur, annis ejufdem decadis, fatis habet dixiffe, 63, 65, 66, &c. tacitâ fcilicet majore fummâ, eum judicio tamen fingulis minoribus fummis adjiciendâ.

(7) Suetonius de Augufto 43. *Feciffe ludos fe ait fuo nomine quater; pro aliis magiftratibus . . . . ter & vicies*: ubi τὸ *vicies* etiam in priore commate fupplendum eft, ut fit *quater & vicies*. Confulatur ibi Cafaubonus.

(8) Paufaniae Eliac. 1. 8. commemorandae erant Olympiades *vicefima tertia*, *vicefima quinta & vicefima octava*, tres nimirum in eadem decade Olympiades. At fcriptor hic diligentiffimus, ut fuam in fcribendo copiam, quae oritur ex varietate fermonis, commendaret; diverfimode illas Olympiades expreffit. Primo enim inquit τρίτῃ δὲ Ὀλυμπιάδι καὶ εἰκοστῇ, *tertia & vicefima Olympiade*: deinde: Πέμπτῃ δὲ ἐπὶ ταῖς εἴκοσι, *quinta fupra vicefimam*: ut porro *vicefimam octavam* enuntiaret, ne tertio *vicefimam* ad naufeam ufque inculcaret, fic fcripfit: Ὀγδόῃ δὲ ἀπὸ ταύτης Ὀλυμπιάδι, *octava fecundum hanc* (vicefimam fcil. quam paullo ante indicarat) *Olympiade*.

Et fane Dodvellus & Corfinius, viri fummi uterque, fed hac putandorum numerorum βραχυλογία (*breviloquentia*) ludificati, fibi vifi funt Alexandrinarum Olympiadum exordium primi detexiffe, indicio, ut inquiunt, capto ex infcriptione Gruteriana pag. CCCXIV. ubi fic legitur: Ἀσκληπιάδης ὁ καὶ Ἑρμόδωρος.... Ὀλύμπια τὰ ἐν Πίσῃ ΣΜ Ὀλυμπιάδι... ἀθλήσας τὰ πάντα ἔτη ἓξ παυσάμενος τῆς ἀθλήσεως ἐτῶν ΚΕ ... καὶ μετὰ τὸ παύσασθαι μετὰ πλείονα χρόνον ἀναγκασθεὶς ἐν τῇ πατρίδι Ἀλεξανδρείᾳ καὶ νικήσας Ὀλύμπια παγκράτιον Ὀλυμπιάδι ἕκτῃ. *Afclepiades qui & Hermodorus* .... (vicit) *Olympia Pifae Olympiade* CCXL. ...... *certans in univerfum annos fex, defiftens a palaeftra annos natus* XXV. .... *& poftquam deftitiffet poft plurimum temporis coactus in patria Alexandria vincens Olympia pancratio, Olympiade* VI. Hinc argumentum capit Corfinius Differt. Agon. I. 12. (nam de Dodvello taceo, quem confulere neque otium mihi neque copia fuit) Olympiadem *fextam* ad Alexandrinas nefcio quas Olympiadas pertinere. Ea prima errandi viro doctiffimo fuit occafio; tum & illud confequens fuit, ut primam Olympiadem Alexandrinam cum Olympiade praeter propter CCXL. componeret. Vtrumque mea fententia falfum. Afclepiades enim vicit Olympia certamina Pifae & in patria (9) Alexandria; illic Olympiade CCXL, hic vero Olympiade VI. Haec autem *fexta* Olympias, ne novas epochas fine teftibus ac tabulis comminifcamur;

(9) Olympica certamina non folum Pifae, fed in aliis etiam terrarum tractibus edebantur, ut idem Corfinius ibid. notavit. Hoc amplius addo, hujufmodi Olympicos ludos, ubicumque inftauratos, eadem anni, qua Pifae, tempeftate, ut paria omnia pro modulo effent utrobique, committi confueviffe. Crotoniatae quidem certe ad imminuendam Olympiae certaminum celebritatem, ludos in patria fua indixerunt; & obfervato Pifaeorum ludorum tempore, propofitaque majore fpe praemii, palaeftritarum animos, ut Crotone potius certarent quam Olympiae, follicitare moliti funt. Athenaeus lib. XII. 4. Οἱ Κροτωνιᾶται . . . ἐπεχείρησαν τὴν Ὀλυμπιακὴν Πανήγυριν καταλῦσαι, τῷ αὐτῷ χρόνῳ προθέντες ἀργυρικὸν σφόδρα πλούσιον ἀγῶνα. *Crotoniatae Olympicorum ludorum conventum diffolvere tentaverunt, eo ipfo tempore* (quo Olympia celebrabantur) *certaturis* (apud fe) *pro praemio argenti magnam vim proponentes*. Paullo ante idem ferme tradiderat Athenaeus. Cafaubonus confilium hoc abolendi certaminis Olympici tribuit Sybaritis: ftatim enim fequitur apud Dipnofophiftam: Οἱ δὲ Συβαρίτας τοῦτο ποιῆσαι λέγουσι: *a Sybaritis id factum quidam fcribunt*. Quod ultimum vir magnus probat teftimonio Auctoris Periegefeos; unde docemur etiam certamen hoc, fi placet, Sybariticum Jovi, aeque ac Olympicum, fuiffe facrum.

minifcamur; utique cum majore numero, feu cum Olympiade *ducentefima quadragefima* antea recenfitâ, connectenda eft; pro folita fcilicet putandorum numerorum, ut modo dicebam, breviloquentia; ita ut poftrema victoria Afclepiadis, quam is in gymnafio Alexandrino fibi peperit, ad Olympiadem CCXLVI. pertineat (10): aeque ac Olympiades *tertia*, *quinta*, & *fexta* noftri marmoris, coacervatae cum Olympiade *ducentefima vicefima* prius memoratâ, conficiunt Olympiades CCXXIII, CCXXV, & CCXXVI.

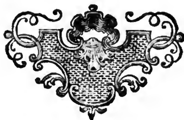
His jam animadverfis, ut e femita in viam aliquando redeam; non diu nobis laborandum eft, ut aetatem, quam T. Flavius Archibius tranfegit in gymnico ftudio, metiamur. Ejus victoriae ab Olympiade *ducentefima vicefima* ordiuntur, & in Olympiadem *fextam* fupra *ducentefimam vicefimam* definunt: h. e. ab anno Chr. 101, in quem incidit Olympias CCXX, exorfae athleticae meditationes Archibii, definunt in annum Chr. 125. ultra quem annum diutius in eo ftudio, aetate jam ingravefcente, perduraffe, non fit verifimile.

Jamvero indicio harum Olympiadum facile fuerit, turbatam victoriarum T. Flavii Archibii feriem ordinare; & aetatem, qua quaeque victoria confignanda fit, praeter propter inveftigare. Ergo digerantur in claffes, ut ante monui, varia illa certamina variis aetatum gradibus inftaurata; eaque fic partite digefta, comparentur cum Olympicis ludis, qui agonas ejufdem aetatis referant; tunc profecto quam aetatem certamina Olympica repraefentaverint; parem vel fupparem fimilibus illis certaminibus, ubicumque editis, affigna. Exempli gratia: Flavius Neapoli vicit *imberbium* pancratium;

(10) Ac vide quaefo, quam recte cetera omnia fibi conveniant. Ex annorum characteribus, qui in hac Gruteri infcriptione fignantur, apparet Afclepiadem, cum primum in palaeftra prodiit, annos natum fuiffe undeviginti: cum autem hinc fex annos continuos huic ftudio impendiffet, hique anni ab Olympiade CCXL. numerandi fint; patet Afclepiadis otium a palaeftra incidere in annum fecundum Olympiadis CCXLI. Quoufque autem in otio palaeftrita quieverit, ignorare fe fatetur Corfinius. Atqui fi recte Olympiadem *Sextam* cum Olympiade CCXL conjunxiffet, profecto animadvertiffet, octo & decem annos interquieviffe: & cum rurfus in Alexandrinam palaeftram certaturus defcendit, tunc aetatis annum XLIII egiffe. Atque inde quidem laudis argumentum capitur, quod vel intermiffa tot annos athletica exercitatione, adhaec aetate provecta, rurfus e palaeftra difceffetit victor.

tium ; Olympiae quoque *imberbium* pancratium ſuperavit. At Olympicus agon hic cum Olympiade tertia ſupra ducenteſimam viceſimam, h. e. cum anno Chriſti 113. in marmore noſtro componitur ; ergo eâdem circiter tempeſtate Neapoli quoque viciſſe in ludis Auguſtalibus veriſimile eſt. Et quoniam Auguſtalia certamina quae Neapoli ad Olympicorum aemulationem frequentabantur, in annum ſecundum cujuſque Olympiadis incidebant, ut oſtendit Scaliger de Emend. Temp. V. p. 478 ; videtur palma Neapolitana noſtri Flavii anno ſecundo Olympiadis CCXXII, vel CCXXIII. (11) hoc eſt, anno Chr. 110. vel 114. contigiſſe. Sed haec aera, ſive mavis, epocha, cum de Neapolitano gymnaſio dicam, incudi reddetur, & limabitur accuratius. Porro eadem chronologiae fax per ceteros etiam agonas circumferri facile poſſet ; ac fortaſſe conarer adhuc aliquid, niſi ſalebroſi itineris & ſenticetis obſiti pertaeſus, ad planiora ac jucundiora properarem.

(11) Non citius : nam Flavius Olympiade CCXXI *puer* profecto, ut pag. 40. ſuaſi, non *imberbis* erat. Sed & ne ſerius quidem. Secuta enim Olympiade CCXXIV. (quae in noſtro marmore per illa verba κατὰ τὸ ἑξῆς ſignatur : ut pag. 12. & 13. in Supplementi ratione dixi) cum viris certavit.

CAPUT IV.

CAPVT IV.

Gymnasiorum, unde T. Flavius victor discessit, recensio.

IN victoriarum recensione a palmis OLYMPICIS auspicatum fuit, eam maxime ob caussam, quod hae ceteras ubi ubi partas victorias dignitate praeirent. Non enim ratio temporis, ut ante monui, sed dignitatis praerogativa fuit in caussa, cur alia certaminum primo, alia secundo insederint loco. Atqui si ludorum singulorum pretium in comperto esset, explicate quidem ratio reddi posset, cur hunc vel illum locum in nostro marmore occuparint. In nostro inquam marmore; in aliis enim vett. lapidibus id passim negligi comperitur. Quo circa commendanda magis est nostri scalptoris diligentia, qui non temere sed consulto quidem victorias digessit: id quod etsi in ludis omnibus praestare non ausim; in plerisque tamen me rationem ejus consilii assecutum fuisse, mihimet auguror. Interim cum equidem, quousque horum recensio ludorum mihi inter manus evadat, ignorem; non abs re fuerit, totam hanc tractationem in Sectiones, veluti in quasdam stationes, & quidem in longi itineris solatium, dividere.

SECTIO I.

De Capitolinis ludis.

Lustrum Capitolinum quando inchoatum. Flavium Archibium vicisse lustro sexto, ostenditur; quo lustro vicit Valerius Pudens in certamine poëtico. Veterum in scalpendis inscriptionibus diligentia. Certamen Capitolinum quo sensu Sacrum *dicatur.*

OLympicis ergo ludis quibus ceteri ludi de via decederent primus pro merito debebatur locus. Vnus tamen CAPITOLINVS Agon Olympicis certaminibus inseritur; utique ob ludorum Romanorum augustam magnificentiam: ut vel inde ostenderetur, Capitolina certamina Olympicis omnino non concedere. Enimvero quinquennalia certamina, quae in Augusti Imp. honorem instituta sunt, ἰσολύμπια (*Olympicis aequalia*) in quodam Neapol. lapide vocantur. Par ergo debuit de Capitolinis ludis hominum opinio, & non dissimilis commendatio. Atque ea prorsus caussa fuit, quamobrem in inscriptione nostra Capitolinus Agon,

tamquam

tamquam ἰσολύμπιος, inter Olympica certamina infinderetur. Jamvero ex loco, quem Agon Capitolinus tuetur inter Olympiades, facile dijudicari poterit, ecquo anno Archibius Capitolina vicerit. Statuitur nimirum hic Agon inter Olympiadem CCXXI. & Olympiadem CCXXIII. hoc eſt inter annos Ch. 105. & 113. Octenne temporis intervallum, quod inter dictas Olympiadas effluit, libeat hîc paullo arctioribus contrahere limitibus. Ergo primum oſtendam, Capitolina certamina, de quibus noſtra inſcriptio verba facit, non citius anno Ch. 106. nec ſerius anno 110. commiſſa fuiſſe: tum porro ad annum, quo preſſius inita fuere, deveniam.

Capitolinus Agon Domitianum habuit auctorem, qui teſte Suetonio cap. 4. *inſtituit quinquennale* (1) *certamen Capitolino Jovi triplex*,

(1) *Quinquennale* dicitur, tametſi quarto quoque anno abſoluto, & quinto inchoato, inſtauraretur, ad imitationem quidem certe Graecorum qui Olympiadas aliaſque id genus ſolemnitates, ἀγῶνας πενταετηρικοὺς vocabant, eoſque interdum per literam E, quinarii numeri notam ſignabant. Profecto ubi apud Grut. p. CCCXIV. 1. legitur Σμύρναν E, Ἀλεξάνδρειαν E; eruditi viri ex vero conjecerunt, ſub ea ſingulari littera E, latêre certamen *Quinquennale*, quod tamen revera quadriennio quoque abſoluto inibatur. Jamvero *Luſtrum* apud Latinos *quinque annorum* ſpatium erat; attamen ea vox ad ludos a Domitiano Graecorum more inſtitutos relata, nonniſi quadriennium abſolutum ſignificabat. Id aperte declarat Cenſorinus, quem hîc eo juvat exſcribere, quod inde Olympiadum cum luſtris Domitiani convenientiam docemur. Inquit is cap. XVIII. de D. N. Πενταετηρίδας *maxime notandis temporibus Graeci obſervant, id eſt, quaternum annorum circuitus, quas vocant Olympiadas: & nunc apud eos ducenteſima quinquageſima quarta Olympias numeratur, ejuſque annus hic ſecundus.* Annus ſecundus Olympiadis CCLIV. incidit in annum Ch. 238. quo anno Cenſorinus ſcribebat. Pergit Cenſorinus: *Idem tempus anni magni Romanis fuit, quod LVSTRVM appellabant*: & paucis interjectis: *Annus idem magnus per Capitolinos agonas coeptus eſt diligentius ſervari: quorum agonum primus a Domitiano inſtitutus fuit, duodecimo ejus & Ser. Cornelii Dolabellae conſulatu* (h. e. anno Ch. 86.). *Itaque hoc nunc anno qui celebratus eſt agon, undequadrageſimus numeratur.* Is ipſe eſt annus Ch. 238. quicum congruit annus ſecundus Olympiadis CCLIV. Luſtrum enim ſeu quaternio duodequadrageſimus ductus per 4. & additus anno Ch. 85. (anno enim inſequenti Domitiano XII. & Dolabella Coſſ. inchoatus eſt Agon Capitolinus) conficit ſummam 237. cui ſummae ſi addas annum illum, quo celebratus fuit *agon undequadrageſimus* a Cenſorino memoratus, conſit annus Ch. 238. Itaque Luſtrum Agonis Capitolini aeque ac Olympias quadriennii abſoluti terminus erat, utraque tamen celebritas & *quinquennale certamen*, & Πενταετηρὶς vocabatur.

plex, *musicum*, *equestre & gymnicum*. Institutio ludorum Capitol. facta est anno V. C. DCCCXXIX, ut ex Censorino constat, seu anno Ch. 86. Cum autem per lustra, h. e. quarto quoque anno, instaurari ludum necesse fuerit; cuique patet colligere, ea certamina instituta anno Ch. 86, annis deinceps 90, 94, 98, 102, 106, 110, iteranda pro more fuisse. Atqui ex his lustris, duo postrema, annorum scilicet 106. & 110. dumtaxat excurrunt media inter Olympiadem CCXXI & CCXXIII. Itaque horum alterutro lustro Archibius Romae certarit, necesse est.

Jamvero etsi Capitolinus Agon inter Olympiades CCXXI & CCXXIII medius inseratur; verisimile tamen est, illi quam huic Olympiadi propius accessisse. Sic enim in inscriptione legitur: *Archibium*, *qui vicit* . . . . *Olympiadem CCXXI. & Romae magna Capitolina*, (vicit) *tertiam* (supra ducentesimam vicesimam) *Olympiadem*. Sane qui sic loquitur, is profecto dat intelligere, eàdem Olympiade CCXXI. etsi non eodem anno, inita fuisse Pisae quidem Olympia, Romae vero Capitolina certamina. Atqui Capitolina certamina, ut modo dicebam, instaurata fuere anno Ch. 106. & anno 110. hoc est lustro *sexto*, & lustro *septimo*; facto scilicet initio a prima Capitolini Agonis institutione anno Ch. 86. Itaque lustrum *sextum* incidit in annum secundum Olympiadis CCXXI. & lustrum vero *septimum* in annum secundum Olympiadis CCXXII. Nunc si quis a me quaerat, de utro lustro intelligenda sit nostra inscriptio; equidem de eo lustro, quod incidit in Olympiadem CCXXI, quîcum proxime connectitur Agon Capitolinus, de eo inquam lustro, seu, ut pressius loquar, de lustro *sexto* hîc verba fieri contenderem. Lustrum enim septimum congrueret cum anno secundo Olympiadis CCXXII. quae in lapide nostro ne nominatur quidem. Quamobrem tuto affirmari posse reor, Flavium Archibium vicisse Romae *Magna Capitolina* certamina anno Ch. 106. quo anno *lustrum sextum* ordiebatur.

Atque huic *lustro sexto* Capitolini agonis, nescio quam praerogativam ultro deferunt antiqui lapides. Id certamen equestre erat, musicum & gymnicum. Jam ex nostra inscriptione tenemus, ecquis lustro sexto athleta certando vicerit, qui sane Flavius Archibius fuit. Porro quis in re musica h. e. in poëticis meditationibus eodem lustro vicerit, lapis Histonii adhuc superstes ostendit. Qui lapis positus *L. Valerio Pudenti* diserte docet, hunc puerum (annorum

rum erat XIII.) certamine Capitolino *lustro sexto* coronatum fuisse inter poëtas latinos. Sed inscriptionem ipsam non omnino abs re fuerit producere in medium.

. . . .
VALE:
L. :
PVDEN:
H . . . .
IC·CVM·ESSET·ANNO:
RVM · XIII · ROMAE :
CERTAMINE·SACRO :
IOVIS · CAPITOLINI :
LVSTRO · SEXTO · CLA :
RITATE· INGENII :
CORONATVS · EST :
INTER · POETAS · LA :
TINOS · OMNIBVS :
SENTENTIIS·IVDICVM :
HVIC · PLEBS · VNIVER :
SA·MVNICIPVM·HIS :
TONIENSIVM· STATVAM :
AERE·COLLATO·DECREVIT :
CVRAT·REIP·AESERNNOR·DAT·AB
IMP·OPTIMO·ANTONINO·AVG·PIO

Duos postremos versus hujus inscriptionis immerito suspectos habuit Reinesius. Enimvero νοθείας suspicionem mihi omnino deter-

 sit

ſit (2) ampliſſimus Archiepiſc. Antonius Antinorius, qui per Excellentiſſimum Franciſcum Caracciolum e Bariſciani Marchionibus, cum Antinorio, ut morum integritate ac facilitate, ita ſtudiorum non vulgarium quidem communione conjunctiſſimum, haud ita pridem me certiorem fecit, eos verſus revera ſcalptos ineſſe marmori, quod hodiedum Hiſtonii in Frentanis contra aedes Januarii Ruzzi viſitur; non tamen omnino integrum, uti erat olim cum inde exemplar Gruteri (3) exceptum fuerat: nunc autem area ſcripti marmoris

(2) Nequeo ſatis intelligere, quamobrem Reineſio de lineis poſtremis duabus inceſſerit ſuſpicio: Fortaſſe quod ipſae non in commune cum ceteris, ſed privatim ſibi quodammodo conſulant, neque cum illis apte connectantur. Quod equidem ex parte negare non poſſum. Profecto ſi uno eodemque tempore univerſa inſcriptio ſcalpta fuiſſet, certe quidem grammatici canones alio ordine conſtituiſſent periodos; at ea epigraphe non uno, ſed diverſo tempore exarata fuit. Luſtro ſexto, hoc eſt, anno Chr. 106. vicit Valerius Pudens poëtica certamina, eoque titulus marmoreus cum ſtatua in laureae poëticae memoriam dicatus illi fuit; at cum diu poſtea ab Imper. Antonino (qui ab anno Chr. 138. ſuſcepit Imperium) *datus* fuerit *Curator Reipublicae Aeſerninorum*; id factum a civibus ſuis, quod omnium faciliimum fuit; hoc eſt, in extrema vacui marmoris ora hoc alterum honoris incrementum, veluti mantiſſa quaedam, additum conſulte fuit, ut ſimul oſtenderetur, Pudentem non magis otio poëtico, quam civili negotio valuiſſe. Sane non omnino inſolens fuit, ut marmoribus antiquitus exaratis additum quid poſtea recentiori manu fuerit. Vide Gruterianam inſcriptionem p. MXIX. 8. cujus pars ſuperna ſub Trajano, inferna ſub Theodoſio, longo ſcilicet poſt intervallo temporis, ſcalpta fuit. Ad rem vero noſtram quod attinet; quod duae poſtremae lineae diverſo tempore inſcriptae fuerit; id inquam vel ex eo confirmari poterit, quod graciliores ceteris aliquanto ſint, & litteris ſpiſſioribus inciſae; ut ſcalpentis diverſam & manum & aetatem plane referant.

(3) In Grutero p. CCCXXXII. 3 ſic legitur: *L. Valerio L. F. Pudenti. Hic cum eſſet* &c. Nec ſecus edidit Panvinius, Scaliger, aliique quamplurimi. At nunc Valerii genitor, abſciſſo in parte dextera lapide, non amplius comparet. De *Pudentis* familia nihil habeo dicere, niſi quod mihi venit in mentem *Pudentis* illius, cujus meminit marmor quod editum a Grutero p. MCXVIII. 6. exſtat hodie in Muſeo Seminarii Nolani; *Nardus Poeta Pudens hoc tegitur tumulo*. Non equidem *Pudentem*, qui in hoc pentametro memoratur, eumdem ac ille alius cognominis Hiſtonienſis, eſſe contendo: at hoc unum notatum volo, lauream poëticam fuiſſe huic familiae domeſticam. Nemo tamen mihi eripiet, quin ille *L. Valerius Pudens*, qui titulum poſuit *L. Agrio* fratri apud Grut. MCXI. 7. idem omnino ſit ac noſter Pudens Hiſtonienſis. Ac tempora quidem conveniunt. Hic enim *Agrius* veſtiarius tenuiarius fuit Imp. Antonini Pii; illius ſcilicet Caeſaris, qui *Pudentem* Hiſtonienſem dederat Curatorem Reip. Aeſerninorum. *Veſtiarius tenuiarius* ille erat, qui veſtes tenuiores conficiebat; de quo vide Salmaſ. in Hiſt. Aug. Id genus artifex

moris παραλληλογράμμου nonnihil ex jactura anguli dextri denormatur. Sic ſane habet exemplar, quod ad fidem ſuperſtitis marmoris quam accuratiſſime expreſſum Praeſul Antinorius humanitate mihi ſua commodavit. Sed quo pertinet illa luxata litterarum L & H diſpoſitio? Tantane ſcalpenti alienatio mentis, ut nec opinans aberret e ſemita, tam ſupina incogitantia? Contra ſi ejus in reliqua ſcriptione ſtudium, curamque quantam maximam aeſtimaveris; nequeas ſatis mirari & conjicere, quî factum fuerit, ut in primis ille verſibus nullam, in ſequentibus totam intenderit diligentiam. Num quia ſcalptor, quod delineatum in marmore repererit, ipſe manu ſequaci ita prorſus effinxerit; itaque quicquid peccatum id eſt, peccatum lineationis, non ſculpturae fuerit? Ita ſane ſentio.

Nam mihi nunc in ea re veterum πολυπραγμοσύνη (*curioſa ſedulitas*) venit in mentem; qui quidem, antequam incideretur inſcriptio, eam, ut ex artis praeſcripto delinearent, ſuis artificibus committebant. Profecto erant olim officinae peculiares, quae nonniſi incidendis epigraphis operam locabant ſuam. Id opportune didici ex quodam ſingulari programmate, quod in elegantiſſima ſylloge inſcriptionum Panormitanarum, editâ Panormi anno 1762. proſtat num. XXXVII. in hunc plane modum; niſi quod elementa *Epſilon* & *Sigma* non ut olim ad angulum normata conſiſtunt, ſed, ut poſtea uſus invaluit, ſic in arcus effigiem ſinuantur, C, Є.

ΣΤΗΛΑΙ ΕΝΘΑΔΕ ΓΥΠΟΥΝΤΑΙΚΑΙ ΧΑΡΑΣΣΟΝΤΑΙ ΝΑΟΙΣΙΕΘΡΟΙΣ ΣΥΝΕΝΕΡΓΕΙΑΙΣ ΔΗΜΟΣΙΑΙΣ	TITVLI HEIC ORDINANTVR ET SCVLPVNTVR AIDIBVS SACREIS CVM OPERVM PVBLICORVM

Tametſi Panormitana inſcriptio reprehenſioni (4) pateat, juvat hoc

artifex rurſus occurrit apud Grut. DCL. 8. & MLXVII. 8.

(4) Graece Latineque dominus officinae programma propoſuit, ut quam quiſque vellet linguam, in hac ſe exercitum venditaret; tametſi neutram apprime

hoc tamen, quod nobis ſedulam antiquorum in ſculpendis inſcriptionibus diligentiam ſiſtat ob oculos. Ergo non temere veteres nec imparati quidem ad ſcalpturam accedebant; ſed capta prius proportione

prime calleret: ut ceteroqui familiare eſt hujus loci hominibus, qui exacte ad artis praecepta loqui, caſtigateque ſcribere, non magni ducunt. Vt ecce quis illud *Cum Operum Publicorum* ſtomacho nauſeante concoqueret? Praeterea quod τὸ *Ordinantur* graece redditur Τυποῦνται, aegre id quoque ferri poteſt; cum tantum diſcriminis inter utrumque actum interſit, quantum τὸ *in ordinem redigere* diſtat a *delineare*. Jamvero *Aedes*, ſicubi Numinis templum ſignificat, recte cum additamento *Sacra*, ad profanarum utique diſcrimen aedium, uſurpatur. At cum Ναὸς unice ſacram aedem notet, quid attinuit in breviſſima epigraphe (ubi modeſtia praecipue, ac verborum parſimonia commendatur) τὸ ἱερὸν addere? addidit autem ſcalptor, quia binis vocabulis latinis, nim. *Aedibus Sacris*, totidem graeca ſibi appendenda eſſe crediderit, nempe Ναοῖς ἱεροῖς. Mitto quod pro ἱεροῖς mendoſe exaretur in marmore ιεθροις· & ſupra Γυπουνται pro Τυποῦνται· Levia quidem iſthaec ſunt, ſed quae ſimul omnia negligentem ſcribentis operam arguunt. His adde quod perperam *Opera Publica* autumarit verti graece poſſe Ἐνεργείας Δημοσίας. Puerile peccatum; & inde fortaſſe ortum, quod aeſtuans, quî τὸ *Opera Publica* graece redderet, olim inciderit in gloſſas aliquot Latino-Graecas, ubi τῷ OPVS e regione reſponderet τὸ ΕΝΕΡΓΕΙΑ. Et probe; ſi quidem *Opus* artificium efficaciamve notet; at ſi ad ſignanda aedificia traducatur, non item probe. Sed ſcalptor de duplici *Operis*, eâque diverſa notione nihil olfaciens, OPERA PVBLICA, cujuſmodi ſunt Fora, Porticus, Theatra, Balnea, ſumma ſecuritate vertit ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ (pro Οἰκοδομίας, Κατασκευὰς, vel tale hujuſmodi) ΔΗΜΟΣΙΑΣ. Simile quid peccavit auctor lepidae cujuſdam inſcriptionis, quam multis abhinc annis legi in tabula topographica urbis Romae in aes inciſâ & quidem cum ingenti voluptate ſaepe luſtravi. Ibi ſculptor, ut graecanicam ſuam eruditionem oſtentaret, incîdit: ΡΩΜΗ ΚΕΦΑΛΗ ΚΑΘΑΡΟΥ. In mente habuit dicere: *Roma Caput Mundi*: Sed homo noſter ſimplicitate incomparabilis, deceptus lexico, ubi *mundus* (adjectivum quidem, non ſubſtantivum, ut grammatici loquuntur) reddebatur Καθαρὸς, ipſe ſibi ſuiſque Muſis graecis plaudens, exaravit Ῥώμη κεφαλὴ καθαροῦ. Atque de his hactenus; quibus aliquantulum immoratum, nondum poenitet; & quidem multis de cauſis. Ac primo, ut de Panormitani marmoris aetate qualiſcumque conjectura fiat, tunc forte ſcalpti, cum utraque lingua extremo fato proxima e lexicis addiſcenda relinquebatur: nam quod ex vetuſta ſcribendi ratione, AIDIBVS SACREIS, poſſet de remotiore marmoris antiquitate capi argumentum, id quidem meâ ſententiâ nihili eſt: atque adeo id ſcribentis inelegantiam oſtendit, qui vel fugatâ jampridem orthographiâ veterum, ipſe caſcum adhuc & inconcinne ſonabat. Praeterea ut adoleſcentuli hinc docti experientia ſibi perſuadeant, non omnia, quaecumque monumentis exeſis tradita ſunt, eſſe tamquam exacte ſcalpta, buccis crepantibus ad caelum uſque efferenda. Veteres enim juxta ac juniores quiſque ſuos paſſi ſunt manes.

portione marmoris, ordinabant linearum verſus ac delineabant. Eo ſane pertinent verba *ordinare* & *ſculpere*, ſeu τυποῦν & χαράσσειν. tum demum lineationis veſtigia ſcalpro mordebant. Delineatio autem non ipſo in marmore, ſed utique ſeorſim in charta pingebatur; ſi quidem ex iis, quae hodiedum obtinent, liceat, quid olim factitatum fuerit, conjecturam facere. Enimvero noſtri homines, ſi quid eleganter inſcriptum volunt; in chartâ marmoris longitudini ac latitudini reſpondente, delineant primum litteras; tum poſtea litteris acu punctis, applicitâque marmori chartâ, affundunt per illa pertuſarum litterarum foramina pulverem atratum vel rubricatum; qui pulvis marmori adhaereſcens, normae eſt quadratario, quâ circumagere & imprimere ſcalprum, quâ ſuſpenſum gerere debeat. At enim nihil eſt aeque facile, aut magis proclive, ni caveris, quam, ut altera manus chartam marmori applicans, alterâ interim ſpargendo pulveri intentâ, ſurſum deorſum inſperato fluitet: quo fit, ut chartâ pariter emotâ, atramentum vel rubrica, ubi non eſt opus, inſpergatur. Atque ea quidem praepoſtera lineatio fuiſſe in cauſa videtur, quamobrem primi verſus in marmore Hiſtonienſi, cujus gratia in hanc indaginem excurrimus, luxatas loco ſuo nonnullas exhibeant litteras; non aliam, inquam, ob causam, niſi quia ſcalptor lineatione hujuſmodi ludificatus, litteras ſede non ſua exaravit. Fortuito igitur ac praeter opinionem accidit, ut litterae non recte linearentur in marmore; ut porro perperam quoque inciderentur, fecit id ſcalptor, abnormis plerumque ſapiens; qui ſignata veſtigia ſulcare contentus, nihil ultra quaerere allaboravit. Verum haec ὁδοῦ πάρεργον.

Ergo ut in viam redeam; ſedulo notanda ſunt in marmore Hiſtonienſi verba illa *Certamine Sacro Jovis Capitolini*. Illud *Sacro* non ſuperfluum quidem eſt; ut ſane videri poſſet reputanti, nullos olim agonas religione ſua fuiſſe deſtitutos: ſed utique cum judicio appoſitum. Profecto non quaevis certamina indiſcriminatim, ſed illa omnino, quae favor Imperatorum ſacris quatuor Graeciae certaminibus aequarat, *Sacra* perhibebantur. Certamen ergo *Sacrum* & Certamen *Iſelaſticum* aequis paſſibus incedebant; ut Sect. IV. ubi de Antiochenſi & Alexandrino agone, oſtendam. Conſulto itaque ſcalptor noſtrae inſcriptionis, ut initio Sectionis hujus monebam, Capitolina certamina Olympicis inſeruit; utraque enim *Sacra* erant, utraque *Iſelaſtica*.

SE-

S E C T I O II.

De Heracleenſibus Epiniciis.

Heracleae Epinicia Trajani in Bithynia eſſe quaerenda; ac fortaſſe primum edita a Plinio Procoſ. Bithyniae. Iſelaſtica *a Trajano facta. Haec certamina* Heracleotis *communia fuiſſe cum* Tianis.

POſt Olympicos at ante reliquos ſacros Graeciae agones ſignantur ΕΠΙΝΙΚΙΑ Trajani Imperatoris: quae *Epinicia* ceteris anteferri certaminibus, majeſtas optimi Principis Romanorum poſtulabat. Itaque ea ludrica Olympicis palmis, queis nihil erat in terris auguſtius, de via decedunt quidem; ceteris vero facem praeferunt. Jamvero etſi de loco, ubi ea fuerint inita, quaeri adhuc poſſet (5); tamen eo inclinat animus, ut in aliqua urbe Heraclea (6), ac fortaſſe Bithynica (7), commiſſa fuiſſe credam. Haec de

(5) Quaeri ſedulo illud poſſet, num τὸ ΗΡΑΚΛΕΙΑ, proprium ſit urbis nomen, an potius appellativum. Ut appellativum magis crederem, ſuaderet illud nimirum, quod abſit *Jota* adſcriptum; quod additum oportuiſſet, ſi urbis proprium nomen eſſet; ſcilicet ἐν ΗΡΑΚΛΕΙΑΙ. Huc etiam faceret, quod docet Pollux III. ſegm. 155. Ἤδε δέ τινες τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας, σεμνότερον Ἡράκλειους ἐκάλεσαν. *Nonnulli gymnica certamina auguſtius Herculea vocaverunt*. Itaque in hanc ſententiam junctim legendum videretur, ΗΡΑΚΛΕΙΑ ΕΠΙΝΙΚΙΑ, *Herculea Epinicia*, h. e. ipſi gymnici agones. Vide adnot. ſeq.

(6) Si τὸ ΗΡΑΚΛΕΙΑ appellativum nomen eſſet, porro quidem, *Herculea* Trajani *Epinicia* ubinam gentium commiſſa fuerint, plane ignoraretur. Quidvis ergo potius a me impetrari ſinerem, quam ut urbis nomen hîc omiſſum crederem. Quamobrem libens ἐν ΗΡΑΚΛΕΙΑ *in urbe Heraclea* conquieſco; a qua voce etſi jota adſcriptum deſit, eum tamen defectum paſſim in vett. lapp. & rurſus in verſu 27. hujus inſcriptionis, offendes; ut in *Ratione Supplementi* ante monui. Ceterum quamquam ſaepe diligentiam noſtri ſcalptoris commendavi ſatis, eſt tamen ubi quid humanitus ſit paſſus. Vide verſum 18. ubi pro Παλην Παγκρατιον exaratur Παλη Παγκρατιον. Mendoſe.

(7) Ex pluribus Heracleis (viginti enim cognomines recenſet Stephanus Byzantinus) omnium celeberrima fuit *Heraclea* Pontica in Bithynia. Porro diſcriminis cauſsâ additamentum aliquod unicuique Heracleae, unde una ab altera dignoſceretur, plerumque appingi ſolebat. At ubi diſcriminantes notae deſunt; quemadmodum praeſtantiſſimum quodque in ſuo genere ſemper eſt intelligendum; ſic ex Heracleis illa, quae in Bithynia provincia cenſebatur, ac ſupra ceteras cognomines eminebat, omnino hîc capienda. Accedit quod in Bithynia proconſul fuerat Plinius, Trajani nomini devotiſſimus. Is in provincia agebat anno Ch. 102. cum Imperator

de loco; de tempore autem certiora ſunt indicia. Ex cognominis *Dacici* Trajano parti argumento, & ex Heracleotici ludi cum Olympico comparatione facile aetas definiri poteſt (8).

Sed quae de Heraclea Pontica affirmavi; ut ſint veriſimilia, ſolâ tamen nituntur conjectura. Dolebat interim, nihil alicunde me extundere potuiſſe, quod ea de re explorate dicerem. Nuper cum jam ſuperiora ſcripſiſſem; in Plinii Epiſtolas opportune incidi; unde rem, quam ceteroqui conjectando tetigeram, intellexi totam. Animadverti enim, Heracleam noſtrae inſcriptionis non alibi, quam in Ponto quaerendam eſſe; ac praeterea *Epinicia Trajani* eſſe illos ipſos *Agonas* quinquennales, quos de nomine *Trajani* Plinius Heracleae inſtituere meditabatur. Quid plura? ipſum Plinium Trajano ſcribentem audiamus: *Julius* (inquit Epiſt. X. 81.) *Domine*, *Largus ex Ponto* (9); *nondum mihi viſus*, *ac ne auditus*

Imperator victo Decebalo jam ſalutatus erat *Dacicus*: ludi ob eam victoriam paſſim inſtructi. Ubinam quaeſo & magnificentius & apparatius edita certamina ſuſpicabimur, quam ea in provincia, ubi Plinius tubicen Trajani laudum, inſonuerat?

(8) Ecquando haec certamina commiſſa fuerint, non eſt exploratu difficile. Trajanus hic *Dacici* cognomen gerit, non item *Parthici*. Hic autem Imperator ſalutatus fuit *Dacicus*, anno ejus imperii quarto aut quinto, ſeu anno Ch. 101. vel 102. at *Parthicus*, anno 116. Vide pag. 37. adnot. 1. Itaque inter utramque victoriam, *Dacicam* ſcilicet & *Parthicam*, ſeu inter annum Ch. 102. & 116. conferenda ſunt haec *Epinicia*. Epinicia autem agonalia, ut nominis ipſius fert etymologia: ob relatam victoriam edebantur. Ergo quam aliam ob victoriam haec *Epinicia* Trajani, niſi ob *Dacicam*, unde cognomen *Dacici* partum Imperatori fuit, commiſſa putabimus? Atque haec de certaminis Heracleotici inſtitutione. Nunc ſi quis a me, quonam preſſius anno Flavius noſter coronatus ibi fuerit, curioſe inquireret; equidem ejus victoriam anno ſecundo vel tertio Olympiadis CCXXIII. h. e. anno Ch. 114. vel 115. facile conſignarem: nec ſerius quidem; etenim anno inſequenti Trajanus jam *Parthici* cognomen (quod abeſt ab inſcriptione noſtra) Senatu probante gerebat: Nec citius; eo quod ineunte Olympiade CCXXIII, ſeu anno Chr. 113. cum *imberbibus* Olympiae certavit; at in Heracleotico gymnaſio compoſitus cum *viris* in pancratio fuit. Vide, quae de comparandorum ludorum cum Olympiadibus ratione diſſerui ſupra pag. 44.

(9) Olim Ponti regnum extra Bithyniae, ubi Plinius Proconſulem agebat, limites erat: ſed poſt debellatum Mithridatem maximam partem additum Bithyniae a Pompejo Magno fuit, ut *ex utriſque una conſtaret provincia*; inquit Strabo XII. p. 541. Quod mox rurſus inculcat Geographus pag. 543. de Heraclea Pontica verba faciens: ἡ δὲ πόλις (inquit) ἐστὶ τῆς Ποντικῆς ἐπαρχίας τῆς συντεταγμένης τῇ Βιθυνίᾳ, *urbs eſt Ponticae*

auditus quidem, sed judicio tuo credens, dispensationem quamdam mihi erga te pietatis suae ministeriumque mandavit. Rogavit enim testamento, ut hereditatem suam adirem cernerem que; ac deinde perceptis quinquaginta millibus nummûm, reliquum omne Heracleotarum ac (10) *Theanorum civitatibus redderem, ita ut esset arbitrii mei, utrum opera facienda, quae honori tuo consecrarentur, putarem; an instituendos quinquennales Agonas, qui Trajani appellentur. Quod in notitiam tuam perferendum existimavi ob hoc maxime ut dispiceres, quid eligere debeam.* Nimirum animi pendebat Plinius, utrum Heracleae opera publica, an quinquennales agonas ex legato Largi instrueret. Primum horum an alterum exsecutus ille fuerit, per ejus epistolas ignorare liceat. Nec porro ex Trajani responsione doctiores evadimus: Sic enim consulenti Plinio Imperator nulla re certa proposita respondit: *Ipse dispice; & quod optimum existimaveris, insequere.* Sed recte est, quod nostra inscriptio, quo tandem inclinarit perplexa Plinii ratio, satis superque docet. Hinc enim evincitur, ex duobus, quae erant in ancipiti, hoc alterum maluisse Plinium; scilicet ut certamen agonisticum ornaretur Heracleae. Et ibi quidem editos fuisse agonas, inde datur intelligi, quod e ludis

Ponticae provinciae, quae Bithyniae est adjecta. Hinc sane intelligitur, quamobrem Julius Largus, homo Ponticus, de bonis suis in gratiam Ponticorum hominum testaturus, oculos in Proconsulem Bithyniae conjecerit: nimirum quia Ponticus jurisdictioni Proconsulis Bithyniae suberat.

(10) *Theanorum.* Mendose. Corrige *Tianorum.* Profecto ΤΙΑΝΩΝ in aereo nummo suo legi Ursinus in Polyb. legat. LIX. testatur. Urbs ipsa Τίος Stephano dicitur. Τήϊον nunc legitur apud Strabonem; sed eodem monente Stephano Τίειον emendandum. Hoc leve; illud gravius, quod *Tios* aetate Strabonis, oppidum erat ingloriuum, nec satis dignum, ut operibus publicis, vel quinquennalibus agonibus ornaretur. Sic enim Geographus proxime ab prolixa Heracleae descriptione loquitur XII. pag. 543. Τήϊον (corr. Τίειον) ἤδη πολίχνιον οὐδὲν ἔχον μνήμης ἄξιον, *Tiium nunc est oppidulum, nihilque habet memoratu dignum.* Quamobrem ut sua Straboni fides, ut Julio Largo constet judicium; credere par est, vel in altiorem fortunam sub Trajano Imp. adsurrexisse Tium; vel ita Largum bona sua civitatibus Heracleotarum ac Tianorum universim reliquisse, ut utrubi agones operave publica sisterentur, par foret in commune utriorumque civium usus ac facultas. Eadem prope societas in ludorum negotio & communio pagis Herculaneo ac Jovo fuisse deprehenditur in vetusta inscriptione, in quam erudite commentatur Mazochius in Camp. Amphith. pag. 148. seqq. Porro major fortuna ac frequentia Heracleae a Plinii arbitratu, opinor, expressit, ut ibi potius quam in obscuro oppidulo *Tio* beneficia Largi locata vellet.

ludis Heracleoticis Fl. Archibius victor discesserit: hos vero agonas e nomine *Trajani* fuisse nuncupatos, ipsa ludorum nomenclatio, ΕΠΙΝΙΚΙΑ ΤΡΑΙΑΝΟΥ luculenter ostendit; quae alibi, ni fallor, ΤΡΑΙΑΝΕΙΑ dicebantur, ut cernere est in inscript. Reinesii. Cl. V. 20.

Jamvero & illud me puto facile suasurum lectori, certamen hoc Heracleoticum a Trajano *Iselasticum* fuisse factum. Plinius enim eodem lib. X. Epist. 125. Trajano scribens inquit: *Iidem* (athletae) *obsonia petunt, pro eo agone, qui a te Iselasticus factus est.* Victores enim certaminis iselastici, praeterquam quod triumphali apparatu invehebantur in urbem; hoc amplius, obsonia e publico referebant. Verum quis fuerit hic agon, ubive commissus; absque nostro marmore foret, mera fuisset divinatio. Enimvero ex his quae modo de certamine Heracleotico disserebam, argui facile poterit, Procos.Plinium arbitratu quidem suo hereditatem Largi in committendos Heracleae ludos quinquennales impendisse; at Trajanum eos ludos nomini suo institutos, ut Plinii judicium indulgentia sua probaret, in posterum fecisse *Iselasticos*.

S E C T I O III.

De Pythiis, Nemeis & Isthmiis ludis.

Pythiades cum Olympiadum annis compositae. Pausanias emendatur. Nemeis & Isthmiis, quamvis trieterica forent, quo sensu pentaëteris *imputetur. Plinius & Ausonius a Scaligeri, Harpocration a Maussaci criminationibus absolvuntur.* Quod Pentaëteris *interdum non pro quinquennali spatio, sed pro quavis recurrente periodo festi conventûs, vulgari idiotismo accipiatur.*

SEquuntur ex ordine reliqui tres sacri Graeciae agones, Pythici, Nemei atque Isthmici. Ex ordine, inquam: etenim hac plerumque serie apud Scriptores veteres, & in inscriptionibus accurate elaboratis enuntiantur; sed nec aliter quatuor odaria Pindari in totidem hieronicarum classes concinnata, digeruntur.

Et PYTHIA quidem, quamvis hodie in scisso marmore non compareant, non defuisse tamen, procul dubio persuadent verba illa versûs 15. -- ΤΗΙ ΕΞΗΣ ΠΥΘΙΑΔΙ, ut in *Supplementi*

Ratione praefatus antea fui. Semel ergo, iterum, atque adeo tertium vicit Pythia Flavius; sed quota ea quaeque Pythias fuerit, quis tuto divinare poterit? Attamen nulla mihi, puto, fuerit invidia, si quid conjiciendo proponam in medium. Pythia olim, Censorino teste de Die Nat. 18. post annum octavum instaurari solebant; postea anno tertio Olympiadis XLVIII. facta sunt pentaëterica; ac tandem sequenti Pythiade, h. e. anno tertio Olymp. XLIX, auloedorum certamine (11) abrogato, agon evasit στεφανίτης, *coronarius*; ut Pausanias in Phoc. 7. refert: qua lege Pythicus agon non solum editione certaminum, sed etiam praemio ipso plane aequatus est Olympico; usque adeo ut nulla de Pythiadibus praecedentibus ratione amplius habita, ex anno 3. Olympiadis 49. numerari Pythiades coeperint: ut optime Scaliger de Emend. Temp. I. pag. 52. productis Chronici Eusebiani, & Scholiastae Theocriti aucto-

(11) Cur αὐλῳδίαν e ludis Pythicis sublatam Amphictyones voluerint, illud in causa fuisse narrat Pausanias loco citato; quod triste quid ac male ominatum tibiae portenderent; ad tibias enim funebres modulationes atque elegi canebantur: idque se probare posse confidit hac vetusta inscriptioue incisâ tripodi, quem e Pythicis ludis sibi partum Echembrotus Herculi dicarat. Ἐχέμβροτος Ἀρκὰς ἔθηκε Ἡρακλεῖ νικήσας τόδ' ἄγαλμ' Ἀμφικτυόνων ἐν ἄθλοις Ἕλλησι δ' ἀείδων μέλεα καὶ ἐλέγους. *Echembrotus Arcas dedicavit Herculi hoc signum quod vincendo retulit ex Amphictyonum ludis, cantans Graecis modulos & elegos*. Atqui ad Nili catadupa natum oportet, qui non harmoniam carminisque concentum in hisce Graecis persentiscat. Et tamen nemo hactenus Pausaniae verba, ita uti carmina referrent, emendavit ordinavitque. Ea sic igitur constitue:

Ἐχέμβροτος Ἀρκὰς ἔθηκε Ἡρακλεῖ
Νικήσας τόδ' ἄγαλμ' Ἀμφικτυόνων ἐν ἀέθλοις
Ἕλλησιν δ' ἄδων μέλεα καὶ ἐλέγους.
Echembrotus Arcas dedicavit Herculi
Signum hoc, quod Grajis modulos elegosque canendo
Olim Amphictyonum vicerat in stadio.

Prima inscriptionis verba sunt ἄμετρα *non adstricta metro*; quemadmodum epigrammatis de Phormide Maenalio τὰ πρῶτα οὐ σὺν μέτρῳ, *priorem partem metro solutam*, notat idem Pausanias Eliac. l. 27. De qua veterum Graecorum in scribendo libertate meminì me alibi locutum. Pro ἄθλοις & ἀείδων scripsi quam minima mutatione ἀέθλοις & ἄδων, quam ceteroqui necessariam fuisse metricae leges ostendunt. Jamvero quod prima vocalis in μέλεα producatur, id non omnino insolens est; breves enim sequente semivocali liquida non raro productae comperiuntur.

auctoritatibus primus omnium ostendit. Quam quidem viri magni sententiam ingenti plausu passim exceptam, sed a nemine contestatam, nova gravissimi scriptoris auctoritate confirmatum eo seorsum (12). Itaque cum Pythias prima in annum tertium Olympiadis 49. inciderit, facile cuique datur ex certa Pythiade Olympiadem eruere, vel contra. At in nostro marmore Pythiades obscurae incertaeque sunt; nisi quod levia quaedam vestigia post se relinquunt impressa, unde monstratur iter ad Olympiadas investigandas, non omnino desperandum. Tres ergo continentes Pythiadas, easque in certamine *virorum* exercitas, exhausit Archibius; ac totidem vicibus in Olympia luctatus est cum *Viris*. Primum componamus tria haec Pythica certamina cum Olympicis ludis, itidem certamina *virorum* referentibus. Porro cum in more positum fuerit, quemadmodum Capite superiore demonstravi, ut athletae καθ' ἡλικίας, *per aetates*, hoc est pueri cum pueris, imberbes cum imberbibus, ac viri cum viris committerentur; verisimile est, Flavium, qua aetate *vir* in Olympia certavit, eâdem Pythicos agonas obivisse. Atqui ille in Olympia *vir* certavit Olympiadibus 224, 225, & 226; patet igitur Pythia illum vicisse, quae Olympiadibus descriptis e regione respondent, hoc est, Pythiadibus 176, 177, & 178. Jamvero si & in Nemeis & Isthmicis ludis eadem aetatum comparatio cum Olympiadibus respondentibus instituatur, facile Nemeadas ipsas & Isthmiadas inveneris.

Sequuntur NEMEA, ac postremo ΙΣΘΜΙΑ. Et *Isthmiorum* quidem certaminum ludi genus quo certavit Flavius, adhuc incolume superest vers. 18. ἀνδρῶν παγκράτιον· sed vox ipsa Ἴσθμια cum marmore fracto evanuit. Equidem in *Supplementi Ratione*,

 vocem

(12) Pausanias in Phocicis cap. 7. meminit Pythiadis XXIII. eamque cum Olympiade LXXI. composuisse videtur: Τρίτῃ δὲ Πυθιάδι ἐπὶ ταῖς εἴκοσι προσεθέασιν ὁπλίτην δρόμον, καὶ ἐπ' αὐτῷ Τιμαίνετος ἐκ Φλιοῦντος ἀνείλετο τὴν δάφνην, Ὀλυμπιάσιν ὕστερον πέντε ἢ Δημάρετος Ἡραιεὺς ἐνίκησε. *Vicesima autem tertiâ Pythiade accessit armatorum cursus: de quo lauream reportavit Timaenetus Phliasius, Olympiadibus quinque postquam vicerat Demaretus Heraeensis.* Demaretus autem eodem Pausania Eliac. II. 10. teste, vicit Olympiade LXV & LXVI. Cui postremo numero si quinque addantur Olympiades, quot inter victoriam Demareti & Timaeneti excurrerunt, consit summa LXXI. Itaque Olympias LXXI, ex Pausaniae supputatione, congruit cum Pythiade XXIII. Jamvero si hunc Olympiadum ac Pythiadum numerum paullatim ex aequo imminuas; profecto comperies primam Pythiadem cum Olympiade XLIX sociam incedere.

vocem ΙΣΘΜΙΑ hoc loco reſtituendam eſſe innui ; hac maxime ratione fultus , quod *Iſthmia* quoque cum tribus reliquis Graeciae ludis viciſſe oporteat Archibius , ſi quidem is περιοδονίκης , *periodi* (quo nomine quatuor ſacra Graeciae certamina veniebant) *victor* revera fuerit . Profecto Archibius noſter diſerte περιοδονίκης in epigraphe non dicitur ; attamen aequipollente nomenclatione , ac fortaſſe ambitioſiore , donatur , ſcilicet παραδοξονίκης q. d. *incredibilis victor*, quae ſane vox ad imaginem τοῦ Περιοδονίκης (*) efficta, majus quid & admirabilius ſubjicit animo conſiderandum ; ita ut qui dicatur παραδοξονίκης , quin ſimul etiam περιοδονίκης fuerit , difficile ſit non credere .

Hoc autem Nemea & Iſthmia peculiare habent , quod non quinquennalia , ſed prorſus erant trieterica , hoc eſt , altero quoque abſoluto anno , tertioque inchoato inſtaurabantur . Sed quid Plinio IV. 5. Auſonioque Idyl. 25. faciemus , qui Iſthmia *quinquennalia* dicunt ? Scio equidem ab ingenti Scaligero De emendat. Temp. I. Plinium & Auſonium eo nomine vapulaſſe ; nec exſtitit adhuc qui non Scaligerianam licentiam aemulatus in eos acerbius inſurrexerit . Verum nihil aeque nauſeat , quam ubi graves auctores de rebus ſui temporis teſtimonia ferentes , falſitatis inſimulantur . Atqui criticos noſtros ab ea intempeſtiva criminatione conſenſus aliorum praeterea ſcriptorum , veterumque lapidum, deterrere facile potuiſſet . Profecto enim exſtat apud Capacium Hiſt. Neap. cap. 16. alioſque plurimos (13) Neapolitana in-

(*) Quid ſit *Periodonices* , & *peribodum vincere* , ex Feſto aliiſque ſcriptoribus docet Caſaubonus ad Athen. X. 3. Summa huc redit : Quatuor ſacra certamina Olympia , Pythia , Nemea , Iſthmia , tamquam quidam ſpectaculorum *circuitus* , Περίοδος , dicebatur , & victor ipſe περιοδονίκης . Alii Graeciae ludi extra *Periodum* erant ; hinc Plutarchus de Theagene : οὐ μόνον τὴν περίοδον νενικηκὼς , ἀλλὰ καὶ πολλοὺς ἀγῶνας , *non ſolum ex periodo* (h. e quatuor ſacris certaminibus) *victoriam reportavit* , *ſed ex multis aliis* · Hactenus ex Caſaubono .

(13) Reineſius Cl. V. 22. Sponius Erudit. Antiquit. Sect. X. num. 110. Van-dalius , aliique hanc Neapolitanam inſcriptionem produxerunt in medium , ſed alius alio intentus difficultatem quae ex *Pentaëteridis Iſthmiae* mentione oriebatur , pede ſuſpenſo praeterierunt . De Corſino qui rem etſi negligenter animadvertit , dicam adnot. ſeq. Jamvero eadem haec epigraphe , ut me Cl. V. Cajetanus Capycius Cler. Reg. Regius Ethicae in Neapol Gymnaſio profeſſor , mihique amiciſſimus opportune monuit , recitatus a Fabio Jordano ſcriptore rerum patriarum non indiligente in ſuis commentariis MStis,

inſcriptio, quae inter alia T. Flavii Artemidori certamina recenſet & Iſthmia in hunc plane modum : ΙΣΘΜΙΑ ΑΓΕΝΕΙΩΝ ΠΑΝΚΡΑΤΙΟΝ · ΚΑΙ ΤΗΙ ΕΞΗΣ ΠΕΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ ΑΝΔΡΩΝ ΠΑΛΗΝ ΚΑΙ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ · ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΑΝΔΡΩΝ ΠΑΓΚΡΑΤΙΟΝ ΠΡΩΤΟΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ. (Vicit) *Iſthmia imberbium pancratium* ; *& ſequenti PENTAETERIDE virorum luctam & pancratium* : *& rurſus virorum pancratium primus hominum*. Jam vel me tacente quivis intelliget, quanti ad id, quo de agimus, conficiendum momenti ſit haec inſcriptio, quae non ſecus ac Plinius, πενταετηρίδα Iſthmiis aſſignat. Hîc autem fruſtra eſſe mihi Corſinus (14) videtur, qui bifariam dividit *pentaeterida*, ratus Artemidorum in toto eo quadriennio ſemel atque iterum Iſthmia viciſſe : hoc enim eſſet, nodum incîdere non ſolvere. Fuerint Iſthmia trieterica; nec equidem nego: ſed Plinium *quinquennalia* facientem, falſitatis abſolvendum eſſe contendo; qui voce *quinquennii* ſeu *pentaëteridis* uſus eſt, non ad numerum quidem exigendae, ſed utique ad vulgi captum & conſuetudinem accommodandae. Exploratum enim eſt, plurima Graece Latineque eſſe vocabula, quae a numero, qui prius obtinebat, mutuata ſunt nomina; ſed poſtea imminuto vel aucto eo numero; tamen invariata manſerunt. Exemplo eſſe poſſunt *Quindecim-Viri* Romanorum, quorum numerus aetate Auguſti mirifice crevit: *Nam & ſexaginta fuerunt*

MStis, qui hodiedum in Bibliotheca SS. Apoſtolorum ſervantur. Atque utinam Jordani vigiliae curante eodem Capycio in bonis litteris exercitatiſſimo, publici juris fierent! nam quot monumenta vetera, quorum nunc jacturam querimur, inſperato Neapolitanae hiſtoriae redderentur?

(14) Corſinus in Diſſert. Athl. p. 102 in vocem πενταετηρίδος offendit quidem, ſed facile ſe a negotio expedivit, interpretatus τὴν ἑξῆς πενταετηρίδα non pro ſpatio Iſthmiorum ludorum, ſed pro ſolido *quadriennio*, quo excurrente bis Iſthmia certamina peracta fuerint; perinde ac ſi dictum in epigraphe fuiſſet, poſt quatuor annos proximos rurſus Iſthmia viciſſe Artemidorum. Atqui in inſcriptionibus athleticis formula illa ἡ ἑξῆς πενταετηρὶς nuſquam non ſpatium ejus agonis, qui proxime praeceſſit, deinde ſignat. Praeterea ſi Corſini πενταετηρίδα pro libito ſindentis ratio admittatur; nihil jam de certaminibus Antiochenſibus, Alexandrinis, Epheſinis &c. pentaëterica ne an trieterica fuerint, explorate dici poteſt; tametſi inſcriptio T. Flavii tribuat illis pentaëterida. Continuo enim quis e tranſverſo proſiliens, obduceret, ita illa certamina fuiſſe pentaëterica, ut bis eo temporis ſpatio inſtaurata fuerint. At, inquies, Iſthmiis nullo pacto pentaëteris convenire poterat? Quidvis igitur aliud experiundum erat, quam ut in una pentaëteride binae ludorum editiones committerentur.

fuerunt (ut monuit Servius ad VI. Aen.) *Sed remansit in his Quindecim-virorum vocabulum*. Haec autem nolo quis eo sensu a me dicta suspicetur, quasi si Nemea & Isthmia olim pentaeterica fuerint, quae deinde trieterica evaserint ; sed ajo , ideo pentaëterica dicta, quia ad similitudinem Olympicae pentaëteridis ederentur: quemadmodum ii ludi, qui ab exacto saeculo *Seculares* dicebantur, nihilo tamen secius ita dicti comperiuntur, tametsi citius seriusve saeculo fuerint editi. Itaque *pentaëteris* hoc loco non *quinquennalis spatii* meta est, sed quaevis annorum periodus quibuscumque ludis, modo ii pentaëtericam certaminis Olympici celebritatem aemularentur , aptanda: hoc est, ut uno dicam verbo, vox *πενταετηρὶς* voci *Πανηγυρὶς Conventus* (quo vocabulo sacri Graeciae ludi veniebant) synonyma est.

Verum ne quis me conjecturis plus aequo indulsisse credat; is rogo componat simul Athenaei & Harpocrationis verba; ac profecto quae propugnavi, suis oculis vera esse comperiet. Athenaeus ergo lib. XIII. cap. 6. memorat tibicinam quamdam nomine *Nemeam*, *πανηγύρεως ἐνδοξοτάτης ὀνόματι κεχρημένην*, *celeberrimo conventui* h. e. Nemeis ludis , *cognominem*; miraturque, quo pacto vilis muliercula eâ illustri nomenclatione donari potuerit; cum olim lege vetitum fuerit, *τοιαῦτα ὀνόματα τίθεσθαι*, *hujusmodi nomina* (h. e. nomina Graeciae ludorum) *imponi* , hujus loci feminis. Ejusdem fidicinae causâ eamdem legem memorat Harpocration in *Νεμέα χαράδρα* , ac pari admiratione corripitur , mulierculam *ὄνομα πενταετηρίδος nomen pentaeteridis* (Nemeae scil.) gessisse . Pro synonymis ergo habenda sunt vocabula *Πανηγύρις* & *πενταετηρὶς*· quod enim *ὄνομα πανηγύρεως* Athenaeo dicitur, id Harpocrationi est *ὄνομα πενταετηρίδος*· quamquam panegyris illa, Nemea scilicet, non per quinquennia instauraretur . Quod autem Isthmia & Nemea in pentaëteridis abierint nomenclationem ; id vulgi idiotismo adscribe , qui Olympia certamina (quibus universa Graecia feriabatur) assuetus *pentaëterica* ex vero dicere ; Isthmia quoque & Nemea , quamvis trieterica forent , tamen quia Olympiorum pentaëtericorum imaginem ac celebritatem referebant , catachresi quadam sub *pentaëteridos* appellatione incedere , non aegre tulit.

Interim Maussacus Harpocrationem , tamquam male Athenaei sensa interpretantem, castigans non est audiendus ; qui consulte magis in Harpocratione cum ceteris conciliando , quam reprehendendo ,

dendo, criticae suae nervos intendisset. Id autem ei facile expeditumque fuisset; si πενταετηρίδα non pro quinquennali spatio, sed quavis annorum periodo ludorum, qui instar Olympicorum, quibus ex vero competebat πενταετηρὶς, edebantur, suffragante veterum exemplo accepisset. Absque eo esset, quî Plinius & ex eo Solinus, quî Ausonius Isthmia, quae trieterica erant, *quinquennalia* dixissent? vel quî Harpocration Nemeis trietericis, & inscriptio Neapolitana Isthmiis πενταετηρίδα tribuissent? Tot autem gravibus accuratisque utriusque linguae scriptoribus ut ignorantiae notam inuram, eosque dicam in re nec incomperta pueris splendide falsos esse, equidem non eo usque perfricui frontem.

SECTIO IV.

De Actiis Nicopoli, Antiochiae & Alexandriae editis.

Actia ab Augusto edita Nicopoli. Stephanus Ethnic. defenditur. An agon hic Olympius *revera fuerit. Strabo explicatur & defenditur. Actia* Anthiochiae *&* Alexandriae *commissa. Qui* Actiaci pueri, *quive* Hieronei juniores. *An Homerus Olympici certaminis meminerit. Strabo refellitur. Olim certamina nonnisi spe praemii consequendi inita; sero tandem* coronaria *evaserunt. Certamina* Sacra *quae pressius fuerint: eadem ac* Iselastica. *Quibus gradibus vectigalia publica hieronicis deberi desierint.*

DE ludorum horum ternione junctim agam; paria enim certamina ibi commissa, ac paria victoribus proposita fuere praemia. Primus ergo secundum quatuor sacros Graeciae agonas *Actiis* ludis defertur locus: nec profecto secus, sive quis auctorem, sive caussam ludorum edendorum aestimet, factum oportuit. Caesar Augustus statim a profligata apud Actium classe Antonii Cleopatraeque, ceteris quae victoriam suam posteritati commendarent, illud quoque jussit accedere, ut Actio in Nicopoleos nomen abeunte, sacrum ibi quinquennale certamen, quod *Actia* cognominavit, ederetur. Habes jam ludorum auctorem, habes & caussam. Etsi, ut quod res est dicam, non primus omnium Augustus *Actia* protulit, sed instituta pridem magnificentius instauravit; eaque certa-

certamina, ut *Sacra* essent, indixit (15). *Sacra* autem cum audis, cave suspiceris antea fuisse profana; sed ideo *Sacra* renuntiata, ut victores e publico alerentur, ut Dion Cassius init. lib. LI. de Actiis verba faciens, opportune docet. Cujus historici locum paullo post excutiemus.

Fuit itaque olim Agon Actius, Strabone teste *coronarius*, sed an etiam *pentaetericus*, est quod (16) dubites: certe & *Sacer* & *pentaëtericus* instaurante Augusto evasit: hinc Actius Olympico agoni plane aequatus est. Et sane jam eruditis observatum fuit, quemadmodum Olympiades, sic & *Actiades* numerandis annis inserviisse; quin immo victores ipsi instar Olympionicarum vocantur in inscriptione vet. *Actionicae*. Quid quod & periodus *Actiaca* eadem ac Olympica fuit? Consule Scaligerum de Emend. Temp. V. pag. 458. qui quandonam primum Actius agon editus, & quamdiu repetitus ex intervallo fuerit, erudite docet.

Quamvis autem plurima similitudo Actiis ac prope dixerim necessitudo cum Olympiis intercesserit; nolo tamen quis credat, eadem Olympia quae Pisae, apud Actium quoque instituta fuisse: ut nonnulli e Strabonis loco perperam intellecto conjecerunt. Strabo autem haec de Nicopoli Actiisque ludis commemorat lib. VII. pag. 325. Ἡ μὲν οὖν Νικόπολις εὐανδρεῖ, καὶ λαμβάνει καθ' ἡμέραν ἐπίδοσιν· χώραν τε ἔχουσα πολλὴν, καὶ τὸν ἐκ τῶν λαφύρων κόσμον· τότε κατασκευασθὲν (17) τέμενος ἐν τῷ προαστείῳ, τὸ μὲν εἰς τὸν ἀγῶνα

(15) Strabo VII. p. 325. ἦγετο δὲ καὶ πρότερον τὰ Ἄκτια, τῷ θεῷ στεφανίτης ἀγὼν ὑπὸ τῶν περιοίκων. νῦν δὲ ἐντιμότερον ἐποίησεν ὁ Καῖσαρ. *Celebrabantur antea quoque Actia, certamen Deo* (Apollini sacrum) *a finitimis; sed ejus dignitatem auxit Caesar*. Vide quae ibi Casaubonus adnotavit.

(16) Vulgo reus agitur Stephanus Ethnic. qui in v. Ἄκτια, ea certamina *trieterica* fecerit. Verum haec criticorum natio ex more qui postea invaluit, repetendi Actia in quinquennium, nacta fuit occasionem criminandi Stephanum. Atqui olim Actia fuisse quoque pentaëterica, nullus puto docuerit. Contra cum Dion scribat, ab Augusto renuntiatum fuisse agonem *pentaëtericum* & *sacrum*; facile inde foret colligere, pridem neque pentaëtericum neque sacrum fuisse. Ad illa igitur tempora respexisse videtur Stephanus, cum inquit: Γυμνικὸς ἀγὼν . . . . διὰ τριετηρίδος ἦν. *Gymnicus agon . . . singulis trienniis celebrabatur*. Quid porro Actiis ludis, imperante Augusto, factum sit, in sequentibus fortasse Stephanus aperuit; sed ille qui scripta ejus in Epitomen contraxit, pleniorem de Actiis ludis Ethnicographi dissertationem nobis, ut alia multa, invidit.

(17) Palmerius in Exercit. in Graecos auct. p. 30. emendat; τὸ δὲ κατασκευασθέντε τεμένει, *dualiter*; eo ex

ἀγῶνα τὸν πεντετηρικὸν, ἐν ἄλσει (18) ἔχοντι γυμνάσιόν τε καὶ ςάδιον, τὸ δ' ἐν τῷ ὑπερκειμένῳ τοῦ ἄλσους ἱερῷ λόφῳ τοῦ Ἀπόλλωνος· ἀποδέδεικται δ' ὁ ἀγὼν Ὀλύμπιος τὰ Ἄκτια, ἱερὸς τοῦ Ἀκτίου Ἀπόλλωνος· *Populosa autem Nicopolis est, crescitque in dies, agrum habens multum, & ornamenta e manubiis, lucumque sacrum in suburbio, partim quidem instructum ad quinquennale certamen in saltu ubi gymnasium & stadium; partim vero in sacro tumulo saltui imminente, ubi Apollinis templum. Actia certamen Olympicum renuntiata sunt, Apollini Actio sacrum.* Atque haec postrema verba Geographi in eam vulgo partem accipiunt, quasi si idem ipse Elidensis agon Nicopoli instructus ab Augusto fuerit. Verum quominus huic opinioni acquiescam, non magis me movet utriusque certaminis (19) discrimen, quam Dionis Cassii locus, qui quid ab Augusto innovatum in Actiis fuerit, explicate docet. Ἀγῶνα (inquit init. lib. LI.) ... πενταετηρικὸν ἱερὸν .... κατέδειξεν, Ἄκτια αὐτὸν προσαγορεύσας. *Certamen .... quinquennale Sacrum .... renuntiavit* (Augustus), *Actia cognominans*. Jam si Strabonis, Dionisque loca comparaveris, statim intelliges, eamdem rem ab utroque traditam fuisse litteris: quod enim Straboni est, ἀποδέδεικται Ὀλύμπιος, id Dioni dicitur, κατέδειξεν ἱερόν. Tantumdem ergo valet, Actia certamen

ex capite quod non de uno, sed de duplici sacro loco sermo fit. Eaque Palmerii emendatio τὼ τεμένω, subjicitur textui Strabonis in elegantissima ejus editione Amstelaedamensi ann. 1707. Mendâ procul dubio typographicâ. Enimvero τεμένη scriptum oportuisset, si quidem dualis numerus in Geographi verbis quaerendus esset. Ceterum incolumi vulgata lectione τέμενος, non *claudicat historia* ut Palmerio visum fuit. De duplici quidem sacro loco Strabo loquitur, de Gymnasio nimirum, deque Apollinis delubro: sed utrumque γενικῶς (*generaliter*) vocabulo τεμένους continetur; particulae vero τὸ μὲν, τὸ δὲ *partim quidem*, *partim vero*, vice illius numeri dualis, quem Palmerius flagitabat, partite funguntur.

(18) In luco cives Gymnasium, & Apollinis delubrum ornarunt, apposite quidem ad Platonis praescriptum; qui in VI. de LL. pag. 761. sic sauxerat: Εἴτε που ἄλσος ἢ τέμενος περὶ ταῦτα &c. *Si forte saltus aut lucus in propinquo sit situs, derivatis laticibus Deorum delubra exornent. In his vero locis juvenes & sibi & senibus Gymnasia construant.*

(19) Actia diversa ab Olympiis certamina fuisse, nonnulla suadent. Ac primo in Actiis, indicante Stephano, committebatur πλοίων ἅμιλλα *navium certamen*; quod ludi genus aberat ex Elidis palaestra. Praeterea Olympia Jovi Olympio, Actia Apollini Actio sacra erant; at si Actia sint omnino ipsa Olympia certamina, facinus inexpiabile fuisset, haec detracta Jovi, ultro Apollini deferre.

Olympium ab Augusto renuntiatum fuisse, ac *Sacrum:* Et *Sacrum* quidem, quia aequatum fuit quatuor sacris Graeciae certaminibus, quorum victores publicis vectigalibus, ut paullo post dicam, fruebantur; *Olympium* vero dictum, ut ostenderetur, Actionicas prorsus eodem loco habendos esse ac Olympionicas. Ergo ut rem in pauca contraham: *Actia* dictus est agon *Olympius*, non quod Olympia apud Actium ederentur; sed utique quia vetustus ille agon *Actiacus* post Augusti instaurationem *Olympico* aequiparatus est. Itaque Strabonis ἀγὼν Ὀλύμπιος idem est ac si perhiberetur ἰσολύμπιος (*par Olympio*); quemadmodum Σέβαστα, *Augustalia* certamina, in eamdem dignitatem evecta, in lapide Neapolitano revera ἰσολύμπια dicuntur.

Sequuntur *Antiochena* & *Alexandrina* certamina, in quibus *Actia* repraesentata fuisse nullus dubito. Sic enim interpretor formulam illam vers. 24. & 27. Ἀκτιακῶν παίδων παγκράτιον, *Actiacorum puerorum pancratium*; ut hinc plane appareat, ludos qui Antiochiae & Alexandriae committebantur, omnino fuisse *Actiacos*. Nec porro prorsus insolens est, ut athletae a ludo, ubi certabant, nacti sint nomenclationem: Vide inferne adnotata (20). Jamvero Actia certamina in illius victoriae, quae fundavit imperium Augusto, monumentum instituta, certatim Provinciae Orbis Romani apud se quaeque in Augusti gratiam committere gestiverunt. Roma, quae prima omnium Augusto VI. & M. Vipsanio Agrippa Coss. ludos Actiacos spectavit, signum extulit universis. Eodem anno

(20) In lapide Neapolitano apud Corsinum Dissert. Agon. p. 103. dicitur *T. Flavius Evanthes* vicisse, Πολιτικῶν παίδων δίαυλον, *Politicorum puerorum cursum iteratum*. Qui sint *Politici pueri* athletae, capite sequente inquiram. Jamvero in inscript. Gruteri p. CLXIX. 4. *sub Gymnasiarcha Aristione* aliquid dedicasse comperiuntur Νεανίσκοι Ἱερώνειοι, *Juniores Hieronei*. Quicquid demum sit, quod hi adolescentes opera pecuniave sua praestiterunt; ad palestram id pertinuisse, plane ex mentione *Gymnasiarchae* colligitur. Jamvero qui sint ipsi *Juniores Hieronei*, obscurum quidem illi esse non potest, cui Syracusanorum effusissima in festos agitandos conventus comperta studia fuerint. Profecto enim qui in Romanorum honorem & *Marcellea* & *Verrea* instituere non dubitarunt, eos hac in parte Regi suo non defuisse, verisimile est. Hieronea ergo fuerint certamina in Hieronis honorem instituta, quandoquidem hic *Juniores Hieronei* nescio quid de re gymnica mutientes prodeunt in publicum; *Hieronei* utique cognominati, quia in certamine *Hieroneo*, non secus ac *Actiaci* pueri in *Actiis*, exercebantur.

anno instaurata Nicopoli fuisse certamina, non temere auguratur Scaliger Emend. Temp. V. p. 458. atque inde porro reliquae provinciae Actiacos ludos in solum traduxere suum. Eoque res evasit, ut si quando *Actia* quaedam designanda forent, discriminantibus notis, quibus alia ab aliis Actia distinguerentur, opus fuerit. Leguntur in lapide apud Grut. CCCXIV. 1. Ἄκτια ἐν Νικοπόλει *Actia Nicopoli*, ut etiam ibidem Ὀλύμπια ἐν Πείσα, *Olympia Pisae*. Atqui additamentum illud urbis regionisve abundaret quidem certe, si Actia dumtaxat apud Actium, Olympia nonnisi in Pisa ederentur. De Olympiis passim agitatis nonnulla dixi pag. 43. adn. 9. Sed de Actiis Antiochiae atque Alexandriae editis nostra inscriptio luculentissime testatur. At, roges, quo pertineant illa verba vers. 23. & 27. ἱερὸς πενταετηρικὸς ἀγὼν Ἀκτιακῶν παίδων, *sacrum quinquennale certamen Actiacorum puerorum?* Nonne & plura alia, quae hîc recensentur, certamina, *sacra* erant & *quinquennalia*? Ita sane; verum ad explicatam inquisitionis hujus intelligentiam, res est paullo altius repetenda.

Plerique omnes antiquorum agones, ut Pausaniae X. 7. verbis utar, ἐπὶ ἄθλοις, *spe consequendi praemii*, inibantur; quantum quidem ex Homero (21) intelligere licet, qui Iliad. XXIII. in certamini-

(21) Cujusmodi fuerint olim Olympici ludi, aliique, quorum mentio apud Homerum est, juvat e Strabone lib. VIII. p. 355. discere: Κατὰ δὲ τὰ Τρωϊκὰ, ἢ οὐκ ἦν (Ὀλυμπιακὸς) ἀγὼν στεφανίτης, ἢ οὐκ ἔνδοξος, οὐδ' οὗτος, οὔτ' ἄλλος οὐδεὶς τῶν νῦν ἐνδόξων. Οὔτε μέμνηται τούτων Ὅμηρος οὐδενὸς, ἀλλ' ἑτέρων τινῶν ἐπιταφίων. *Tempore belli Trojani hoc certamen (Olympicum) aut tale non fuit, unde coronae reportarentur, aut non nobile, ut neque alia fuerunt, quae magni sunt hodie nominis. Neque horum Homerus, sed aliorum quorundam funebrium mentionem facit.* Sane funebria sunt certamina athletica, quae Poeta refert inita in funere Patrocli; Iliad. XXIII. 272. seqq. Regis Amaryncis; ibid. v. 630. Oedipi Thebani ibid. v. 680. Achillis Odys. XXIV. 85. Verum non causâ funerum dumtaxat, sed & in laetitiae significationem editos ludos gymnicos prodidit Homerus; cujusmodi fuerunt illi, quos Alcinous Odys. VIII. 100. seqq. Vlyssi hospiti gratificaturus instruxit. Pergit Geographus: Καί τοι δοκεῖ τισι τοῦ Ὀλυμπιακοῦ μεμνῆσθαι, ὅταν φῇ, τὸν Αὐγίαν ἀποστερῆσαι τέσσαρας ἀθλοφόρους ἵππους, ἐλθόντας μετ' ἄεθλα. *Non desunt quidam qui Olympici certaminis putant mentionem* (ab Homero) *factam; quando ait Augeam intervertisse quatuor equos, qui e certaminibus praemia reportassent*: utique ἐν Ἤλιδι δίῃ *in sacra Elide*, ut Poeta cecinit Iliad. XI. v. 697. Hac autem proposita quaestione negat deinde Strabo, eo loco digitum ad Olympicos intendi ludos, & duplici quidem de causa I. quia Augeas in una Elide imperabat; eoque Pisatis, ubi semper Olympia celebrata sunt, extra ditio-

nem

bus in funere Patrocli inſtitutis ſua cuique ludi generi praemia aſſignata refert; nec interea tacet δύο χρυσοῖο τάλαντα, *duo auri talenta*, quae Merioni in curru agendo victori contigere. Quod eleganter more ſuo, tametſi non omnino ad illa tempora quae deſcribit, (22) appoſite, imitatus eſt Virgilius Aen. V. 110. ſeq.

...*Sacri*

nem Augeae vagabatur. II. quia certamen hoc Homericum ἐπὶ τρίποδος *tripodis conſequendi* gratia inſtitutum Poëta dicat; at contra Olympicus agon coronarius erat. At equidem hiſce Geographi rationibus acquieſcere nequeo, vel eo capite quod ipſe Strabo ſuamet, ut dici ſolet, vineta caedat. Ac primum quod ad herciſcundos Augeae regni fines attinet, paullo poſt idem Strabo ea in re titubare videtur; etenim inter ea, quae in vetere hiſtoria non ſunt omnino exploratae fidei, haec etiam exempli gratia recenſet: Τὸν μὲν Αὐγέαν τῆς Πισατίδος ἄρξαι· τὸν δὲ Οἰνόμαον καὶ τὸν Σαλμωνέα τῆς Ἠλείας· ἔνιοι δ' εἰς ταυτὸ συνάγουσι τὰ ἔθνη. *Augeiam Piſatidi imperaſſe, Oenomaum & Salmoneum Eleae aſſerunt: alii gentes eas in unam conflant*. Itaque in eo opinionum diſſidio liberum cuique eſt decernere, Augeam Piſatidi quoque, ubi Olympia edebantur, imperaſſe; magis id adeo, quia ex nonnullorum ſententia apud Strabonem, uterque populus unus idemque cenſebatur: Homerum vero certamina in Elide ſtatuiſſe, vel quia Elis olim latius patuerit, ut & Piſatidem complecteretur; vel quia (uti mos eſt Poëtarum τὴν μεγαλοπρέπειαν, *magnificentiam*, ubique ſectantium) ſub illuſtriore Elidis, ubi aula Augeiae patebat, appellatione Piſatis etiam intelligenda daretur. Jamvero alteri profligandae difficultati Strabo ſua ipſe arma ſuppeditat, qui paullo ante praefatus fuerat: Κατὰ δὲ τὰ Τρωϊκὰ &c. *Tempore belli Trojani certamen Olympicum aut tale non fuit, unde coronae reportarentur aut non nobile*. Ceterum quî *coronarius* agon eſſe ea tempeſtate poterat, cum Homerus vix *coronae* meminerit? Vide adnot. ſeq. Profecto enim nondum fumo pondus addendi artes innotuerant, nec facile tunc homines vanis honorum imaginibus ludificati certabant. Athletae, aeque ac ceteri artifices, ponderoſo praemio, non corona frondea nuſquam non parabili, ad certamina excitabantur. Nec ſecus, puto, animati erant qui certaturi in Olympica palaeſtra prodibant; quos aliquo affulgente lucello olim ineſcatos fuiſſe, non eſt dubitandum.

(22) Virgilius in funebribus ludis in Anchiſae honorem inſtitutis imitandum ſibi Homerum propoſuit; id quod dum feliciſſime perſequitur, nec opinans extra ſui magiſtri veſtigia tantiſper exorbitat. Inter enim praemia, quae certaturis offeruntur, tripodes, veſtes, auri metalla ex formula, ut ita dicam, Homerica recenſet quidem; ſed porro de ſuo penore admetitur *coronas*, quarum an Homerus unquam meminerit, adhuc in utramque partem diſputatur. Sane Plinius lib. XVI. ſect. 4. inquit de corona: *Antiquitus quidem nulla niſi Deo dabatur: ob id Homerus Caelo tantum, & praelio univerſo tribuit: viritim vero ne in certamine quidem ulli*. Nolo hîc in Plinii verba curioſius inquirere; ac praeterea loca omnia Poëtae, ubi τέφανος, τεφάνη *corona* occurrit, excutere, longi eſſet, nec in rem noſtram neceſſarii laboris. Hoc autem univerſim affirmari poſſe reor, nuſquam Homerum athletis victoribus coronae

. . . Sacri tripodes, viridesque coronae
Et palmae, pretium victoribus, armaque & ostro
Perfusae vestes, argenti aurique talenta.

Tunc sane consentaneum videbatur, ut vires sudoribus athleticis exhaustae auri rivulo, vel eo quod auri pretio responderet, irrigarentur. At postea cum palmis frondeis summum pretium statuisset hominum opinio; athletae populari plausu contenti, nonnisi coronam victoriae indicem e certamine referebant. Tunc primum moribus inductum discrimen est inter agones στεφανίτους, *coronarios*, & χρηματίτους, *pecuniarios*; quorum illi palma, hi pretio fovebantur. Quandoquidem autem inter liberales Graecorum artes gymnastica quam maxime vigebat; animique ingenui gloriae stimulis quam auro vehementius excitantur; hinc profecto accidit, ut ludi *coronarii* quam *pecuniarii* in majore existimatione haberentur. Illius loci dignitatisque fuerunt quatuor Sacri Graeciae agones, Olympici, Pythici, Nemei & Isthmici; quorum omnium praemia coronis e fronde intextis definiebantur.

At coronae usuram tribuisse: Virgilium vero, dum moribus sui temporis velificatur, tametsi Homeri interpretem ageret, coronam hujus loci hominibus liberaliter indulsisse. At secus ea tempestate obtinebat, tum cum coronae in peculio Deorum erant, nec cum aegris mortalibus communicatae. Verum enimvero nihil est in ritibus adeo sacrosanctum, quod non hominum ambitio titillante gloria sibi quoque deferri gestiat. Hinc paullatim victoribus athleticis, in quos Graecia universa incensissimo studio ferebatur, praeter munuscula eâ occasione dari consueta, coronae etiam oblatae sunt; donec eo res evasit, ut vulgo persuasum fuerit, ludos in quibus nonnisi pro corona certaretur, sanctiores esse atque augustiores; ipsos vero victores *corona* donatos, tamquam ἀποθεωθέντας, *in Deorum numerum relatos*, habendos esse. Atque eo mihi spectasse videtur Horatius, cum de Olympionica cecinit:

. . . . Palmaque nobilis
Terrarum Dominos evehit ad Deos.

Quae cum ita sint; non satis apposite ad ea, quae describit, tempora Virgilius in agone gymnico cum tripode, aliisque id genus simul coronas proponit; tametsi exemplo veterum id fecisse maximum Poëtarum, non est dubitandum. Profecto in vetustissima arca Cypseli, quam accurate describit Pausanias, insculptus erat ἀγὼν ὁ ἐπὶ Πελίᾳ, *certamen in funere Peliae institutum*; ibi cum ceteris athletis aderant ii, qui cursus certamen inierant, quorum unus Iphitus: τούτῳ δὲ (inquit Pausanias) νικῶντι ὀρέγει τὸν στέφανον ὁ Ἄκαστος . . . . κεῖνται δὲ καὶ τρίποδες, ἆθλα δὴ τοῖς νικῶσι· *Huic* (Iphito) *jam victoriam adepto coronam offert Acastus . . . Expositi sunt victoribus tripodes*. Vbi vides in iisdem ludis & coronam & tripodes, aeque ac apud Virgilium, proponi victoribus.

At contra necesse erat, ut qui strenue certando honori patriae suae consuluisset, e publico vicissim aleretur. Nec enim hieronica sibi ipsi solum vicisse credebatur; maxima victoriae pars ejus patriae, quae institutis suis athletae exercendo advigilarat, haud immerito deferebatur; ita ut athleta, partâ olim sudore suo coronâ, non se magis quam patriam coronasse vulgo diceretur. Plin. VII. sect. 27. XVI. sect. 4. Par igitur erat, ut patria quoque sui civis benemerentissimi, si id suasisset necessitas, victui quotidiano prospiceret. Ac profecto id praestitum liberaliter fuisse hieronicis, plane Vitruvius in praef. lib. IX. docet: *Nobilibus athletis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea vicissent, Graecorum majores ita magnos honores constituerunt, ut . . . triumphantes cum quadrigis in moenia & in patrias invehantur, e reque publica perpetua vita constitutis vectigalibus fruantur*. Enimvero publicis reditibus, & quidem in Prytaneo (23) hieronicae alebantur. Atque eo sane spectavit Socrates apud Platonem in sua Apolog. pag. 36. qui cum sciscitando, quid pauperi benefico, qui omnia tempora sua civium temporibus traduxisset, tribuendum esset, inquireret; sic ipse respondit: *Quid nisi* (ὡς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα ἐν Πρυτανείῳ σιτεῖσθαι) *ut talis vir in Prytaneo alatur? Et quidem* (pergit) *aequiore ratione, quam si quis vestrum aut equo aut bigis aut quadrigis victoriam in ludis Olympicis reportasset*. Paullo post sapientissimus philosophus summa

(23) Πρυτανεῖον, Suida testante, dicebatur Atheniensibus domus publica, ubi e publico alebantur illi, quibus honor ille contigerat. Olympionicis certe patebat is locus, ut supra ex Platone ostendi. Sed & apud Eleos idem testatur Pausanias V. 15. *Est Eleis etiam Caenatio* (ἑστιὸς τοῦ Πρυτανείου) *intra Prytaneum . . . In eo caenaculo epulum praebetur iis, qui Olympia vicerint*. Quae loca Platonis ac Pausaniae non eo sensu accipienda sunt, quasi si soli Olympiorum victores ea publica caena fruerentur: sed Olympionicae soli κατ' ἐξοχὴν, *per excellentiam*, nominantur, utique in exemplum ceterorum hieronicarum, quibus idem epulum publice in Prytaneo parabatur. Postea caena recta sublata fuit, & in athletarum commoda successerunt *vectigalia*, ut Vitruvius appellat, vel ut Plinius, *Obsonia*; hoc est ut ego interpretor, ipsa vectigalia quae obsoniorum nomine praebebantur. Quid quod eadem liberalitas ne Circensibus quidem equis defuit? quibus vel senio confectis vel debilitatis attributa ex horreis fiscalibus alimonia ex rescripto Valentiniani, Valentis & Gratiani L. 1. Cod. Theod. de Equis Curul. lib XV. tit. 10 fuit: *ad pietatis cujusdam* (inquit Faber Agonist. II. 28.) *in bruta etiam animalia naturalis rationem, ac veluti remunerationem & vetustarum victoriarum praemium*.

ma quidem confidentia, sed meritis suis non indebita, sic perorat: *Me dignum existimo* (τῆς ἐν Πρυτανείῳ σιτήσεως) *cui victus in Prytaneo praebeatur*, aeque ac victor Olympicus. Praestabatur igitur e publico σίτησις, seu *obsonia*, victoribus athleticis; non quibusvis tamen athletis, sed iis tantum, qui in quatuor sacris Graeciae agonibus, teste Vitruvio, certarant, quique soli Ἱερονῖκαι q. d. *sacri victores*, proprio vocabulo dicebantur.

His jam animadversis haud arduum dictu erit, quamobrem Actiaca Antiochiae atque Alexandriae edita certamina in nostro lapide enuntientur *Sacra*; nimirum quia *Actia*, Augusto magnificentius instaurante, cum sacris quatuor Graeciae certaminibus, quorum victores e publico alebantur, plane comparata fuerant. Docet id Dion Cassius init. Lib. LI. de Augusto scribens: Ἀγῶνά τε τινὰ καὶ μουσικὸν καὶ γυμνικὸν, ἱπποδρομίας πενταετηρικὸν ἱερὸν (οὕτω γὰρ τοὺς τὴν σίτησιν (24) ἔχοντας ὀνομάζουσι) κατέδειξεν, Ἄκτια αὐτὸν προσαγορεύσας. *Certamen quoddam musicum, & gymnicum & equestre quinquennale sacrum (sic enim certamina in quibus praebentur obsonia vocantur) renuntiavit, Actia cognominans*. Quamquam plures in Graecia inirentur agones, attamen dumtaxat illi quatuor, quos paullo ante recensui, *Sacri* κατ᾽ ἐξοχὴν esse perhibebantur. Notum illud ex Anthologia I. 1. τέσσαρές εἰσιν ἀγῶνες ἐν Ἑλλάδι, τέσσαρες ἱροὶ, *Quatuor sunt certamina in Graecia, quatuor sacra*. Latini quoque per *certamina sacra* illos ipsos agones, ut saepissime Plinius senior, intelligunt. Quamobrem cum *Actia* Augustus certamen *Sacrum* edixit; hoc ipso Actia aeque ac Olympicum aut Pythicum certamen haberi coepit; ita ut Actionicae non secus ac Olympionicae σίτησιν, *frumentationem*, e publico consequerentur. Quandoquidem autem certamen *Sacrum* reddere idem ferme sit Dione interprete, ac frumentationis copiam facere victoribus; jam pronum erit intelligere, quo sensu Capitolinum certamen dicatur *Sacrum* in lapide Histoniensi. Pluribus in hanc sententiam abstineo; nam pauca adhuc de *iselasticis* ludis, qui a *Sacris* secerni non possunt, mihi adnotanda restant.

Hie-

(24) Cave credas Xylandro in Adnot. ad Dionem, mancum hunc locum suspicanti, eo quod verba, quae parenthesi includuntur, cum praecedentibus sibi non cohaerere videbantur. Quo spectet autem vox σίτησις, quae Xylandro imposuit, consule Scaligerum de Emend. Temp V. p 457. docte enucleateque haec ipsa Dionis verba illustrantem.

Hieronicae, ut ex Vitruvio paulio ante vidimus, cum pompâ in urbem patriam quisque suam invehebantur. Hoc pressius εἰσελαύνειν Graecis dicebatur; atque inde ipse agon εἰσελαστικός. Idem autem ferme erat Agon *Sacer* atque *Iselasticus*. Enimvero quae certamina *Sacra* erant, hoc est, quae σίτησιν *frumentationem* suppeditabant, haec ipsa εἰσέλευσιν *superbum in urbem ingressum* decernebant hieronicis. Quamobrem Εὐσέβεια, *Pialia* quae Puteolis agitabantur, ad orationis potius ἐπεξήγησιν (*enarrationem*) quam quia necesse foret, utroque vocabulo junctim vocantur in antiquo lapide, *Certamen sacrum Iselasticum*. Olim nonnisi quatuor illi celeberrimi ludi Graeciae & *Sacri* erant & *Iselastici*; at processu temporis ad eamdem dignitatem ac praerogativam evecta fuerunt Actia, Augustalia, Capitolina, & alia fortasse non pauca. Verum agonibus sacris in diem crescentibus, consequens erat, ut aerarium frequentioribus largitionibus exhaustum pessumdaretur. Cui incommodo Imperatorum rescripta, quae modum hisce ludis definiere, identidem occurrerunt. Eminuit prae ceteris Trajani providentia, in Epistolis Plinii (25) divinitus, & ut Optimum Principem decebat, explicata. Sanxit autem Imperator, ut Iselastici ludi victoribus, nonnisi jam in patriam invectis, tum demum vectigalia publica deberentur. At in urbem more triumphantium ingredi, res erat plena negotii; ac nescio an ea pompa pluris Communibus, quam ipsi hieronicae vehenti, stetisset. Quamobrem fastidientibus, vel impendium defugientibus hieronicis plerumque, opinor, eâ pompâ supersedebatur; qua quidem non celebratâ, Communia libera erant a praestatione obsoniorum. Atque ea Principis constitutio

(25) Plinius X. Epist. 125. *Athletae* (inquit), *Domine, ea quae pro iselasticis certaminibus constituisti, deberi sibi putant statim ex eo die quo sunt coronati. Nihil enim referre, quando sint patriam invecti, sed quando certamine vicerint, ex quo invehi possint*. Quibus verbis innui videtur, caenam rectam a Trajano sublatam hieronicis, ejusque loco obsonia seu sportulam subrogatam: id quod publico aerario levioris prae caena recta impensae fuit, negotii certe minoris. Quicquid demum id fuerit; profecto aliquid innovatum in ea parte a Trajano fuisse, ostendunt verba illa: *Ea quae pro iselasticis certaminibus constituisti* &c. Hoc levè; illud autem est gravius quod Plinio respondit Imperator: *Iselasticum tunc primum mihi incipere deberi, cum quis in civitatem suam ipse εἰσήλασεν*, i.e. invectus est. Itaque si athletae invehi negligerent, ex rescripto Trajani obsonia non debebantur. Atque hic primus ad coërcendam in hieronicas effusissimam liberalitatem gradus fuit, at aerarii levando oneri idoneus.

tutio ad aerarii levanda onera non minimum valuit; at illa altera ejusdem Principis sanctio, quam ibidem Plinius (26) innuit, Graecorum perdite in hieronicas liberalium, libidini nervos plane succîdit. Concessa etiam aliquando fuit Athletis ἀτέλεια, *publicorum munerum vacatio*, sed quae deinde artata eo usque fuit, ut cum tantis ambagibus non certasse, praestiterit. Hujusmodi vacationis meminit rescriptum Impp. Diocletiani ac Maximiani in Lege unica de Athletis lib. X. Cod. In quam legem erudito Fabri commentario illustratam, aliquid e meo conferre capite seq. adnitar.

M O N I T V M.

Ordo inscriptionis a me flagitaret, ut in patriae gratiam de Neapolitano gymnasio dicerem accuratius. Verum ne institutum urbium, in quibus gymnica studia floruere, catalogum longa disquisitione abrumpam; eo de argumento Capite sequente, & seorsum quidem, ad patriae dignitatem, nonnulla dicere mihi est animus. Ac porro pauca de Puteolano gymnasio aspergam, ratus duas in viciniâ celeberrimas urbes a se divelli non posse. ΑΘΗΝΑΣ *hic missas facio, quas, ne versu 20. locus vacuo superesset, in scenam produxi; paratus aliam, si haec fastidiat, urbem supponere. Quid autem me impulerit, ut* Athenas *mallem; innui supra in* Supplementi Ratione. *Ceterum Athenas hisce studiis gymnicis apprime delectatas fuisse, res notior est, quam ut monitore indigeat.*

(26) Plinius ibid. *Iidem* (athletae) *obsonia petunt pro eo agone, qui a Te iselasticus factus est, quamvis vicerint, antequam fieret. Ajunt enim congruens esse, sicut non datur sibi pro his certaminibus, quae esse iselastica, postquam vicerunt, desierunt; ita pro iis dari, quae esse coeperunt.* Vt mittam quod Trajanus, semper adversus athletas parcus, Plinio responderit, retro non deberi obsonia athletis pro eo agone, qui tunc cum vicerint, iselasticus nondum factus erat: hoc in rem nostram observatione dignum est, quod penes Imperatorem fuerit, quae ipse certamina iselastica, quae secus, esse vellet. Quaedam certamina recens quidem iselastica renuntiavit, ac fortasse sunt *Epinicia Trajani*, quae Heracleae edita Sectione II. divinabam; sed quaedam porro iselastica esse vetuit. Jam quivis intelliget, in quas angustias Graeculi esurientes conjecti fuerint, cum sacra certamina, ubi obsonia nancisci dabatur, non amplius ex populari libidine, sed ex Imperatoris arbitrio decernenda relinquerentur. Romanum autem Imperatorem studiis Romanis quam Graecanicis procliviorem, iselastica certamina paullatim imminuisse, difficile est non credere. Nam & id dissimulari non potest, quod in nostra inscriptione, ubi plurimorum agonum mentio fit, unus atque alter, nimirum

SECTIO V.

De Ephesino atque Smyrnensi Gymnasio.

Ephesus atque Smyrna Jonici conventûs participes. Duodenarius numerus in populi regionisve divisione sedulo observatus. Balbillia *Ephesi. Smyrnae* Commune Asiae. *De* Asiarchis *nonnulla. Quae* Asia *proprie dicta. Dionis Cassii locus, frustra vexatus, defenditur.*

NOminis Jonici communio, qua simul Ephesus atque Smyrna continebantur, me monet, ut hîc, de utriusque urbis Gymnasio complexim dicam; tametsi Smyrna non ab initio censa sit in Jonia, sed condita primum ab Aeolibus, postea conventui Jonico adjecta fuerit. Res ita se habuit. Haud diu post Trojae cladem duae supra ceteras celeberrimae Graecorum migrationes contigerunt, Aeolica & Jonica. Et Jones quidem Atticae solum vertentes, illam Asiae regionem incoluerunt, quae Jonia ab eorum nomine dicta fuit; & ibi urbes numero duodecim, morem fortasse veterem secuti (1), condiderunt. Miletus atque Ephesus amplitudine

rum Antiochenus & Alexandrinus, adnuntietur *Sacer* i. e. iselasticus, praeterea nullus alius. Num quod ea tempestate ceteri agones jam iselastici esse desierint? Abstineo dicere.

(1) Nescio quae religio veteres Graecos incesserit, ut in urbium conditu numerum duodenarium sedulo observarent. Id ipsum ab Herodoto curiose animadversum fuisse comperio. Is enim de *Jonibus* verba faciens, Δοκέουσι (inquit lib. I. 145.) *δέ μοι δυώδεκα πόλιας ποιήσασθαι οἱ Ἴωνες, καὶ οὐκ ἐθελῆσαι πλεῦνας ἐνδέξασθαι, τοῦδε εἵνεκα· ὅτι καὶ ὅτε ἐν Πελοποννήσῳ οἴκεον, δυώδεκα ἦν αὐτῶν μέρεα*: *Mihi sane videntur Jones duodecim fecisse civitates, nec voluisse plures recipere, propterea quod eorumdem etiam Peloponnesum habitantium duodecim fuerint partes*: Ac mox de *Achaeis*: *Κάταπερ νῦν Ἀχαιῶν, τῶν ἐξελασάντων Ἴωνας, δυώδεκά ἐστι μέρεα*; *quemadmodum nunc quoque Achaeorum, qui exturbarunt Jonas, duodecim sunt partes*. Idipsum de *Aeolensibus* paullo post prodidit I. 149. *Αὗται ἕνδεκα Αἰολέων πόλιες αἱ ἀρχαῖαι· μία γάρ σφεων παρελύθη ὑπὸ Ἰώνων Σμύρνη· ἦσαν γὰρ καὶ αὗται δυώδεκα αἱ ἐν τῇ ἠπείρῳ*. *Atque hae XI. Aeolensium priscae civitates. Una autem Smyrna hinc ab Jonibus dirempta fuit; alioquin & hae duodecim erant numero in continenti sitae*. Cecrops quoque primus *Atticorum* multitudinem *εἰς δυωκαίδεκα πόλεις συνοικίσαι*, *in duodecim urbes coëgisse*, perhibetur a Strabone IX. p. 397. *Eleorum* etiam fuere aliquando *φυλαὶ δώδεκα*, *tribus duodecim* teste Pausania Eliac. I. 9. Alia plura hujusmodi exempla, sat scio, rimau-

dine reliquas, frequentia, operibusque publicis superabant. Sed omnes &, privatim sibi, & ad tuendam societatem in commune consulebant. Ea propter locus inter Samum, atque Ephesum ornatus erat, *Panionium* dictus, quo quicumque Jonico nomine censebantur, vel rei publicae, vel sacrorum ludorumque communium causâ, conveniebant. Vide Herodotum I. 143. Strabonem init. *lib. XIV.* Aeoles vero paulo antequam Jones, etiam ipsi in Asiam meditantes, duodecim pariter urbes condiderunt. Prima omnium aedificata Cuma fuit, ac mox anno 168. post Trojam captam fundamenta Smyrnae jecerunt: qui annus fuit sane quam memorandus; eo enim ipso exortus in lucem fertur poëtarum Graecorum maximus Homerus, si vera prodidit Herodotus, sive qui sub Herodoti nomine vitam Homeri concinnavit: de quo tamen vehementer dubito. Enimvero scriptor Arundelliani Chronici (2) aliquanto recentiorem aetatem Poëtae assignat. Verum haec obiter. Ergo Smyrna antiquitus peculii Aeolici fuit, sed postea avulsa ab Aeolibus, operâ maxime Ephesiorum, attributa Jonico conventui fuit, ut idem Herodotus atque Strabo loc. cit. narrant: quibus tropicis incidentibus, hinc imminutus Aeolicarum (3), hinc auctus

mantibus occurrent. Nam nunc non moror totidem tribus plurium in Oriente populorum, ut Israëlitarum, Ismaëlitarum, Persarum &c. Graecos mihi contemplandos suscepi, qui mirum, ni quamplurimis deductis in Italiam coloniis, eumdem numerum rite custodierint. De Magna Graecia nihil est, quod in praesentia explorate dicam: At vero *Tyrrhenos*, qui primi fuerunt universae pene Italiae regnatores, duodenis urbibus habitasse constat; de quibus sic Livius V. 34. *Ii in utrumque mare vergentes, incoluere urbibus duodenis terras prius cis Apenninum ad inferum mare: postea trans Apenninum* (ad mare Adriaticum) *totidem . . . . coloniis missis*. Sed & eosdem Tyrrhenos (ni mavis Oscos Tyrrhenorum congeneres) olim Campaniae nostrae dominos Strabo V. p. 242. retulit, *δώδεκα πόλεις ἐγκατοικίσαντας, τὴν οἷον κεφαλὴν, ὀνομάσαι Καπύην*, *cum duodecim urbes condidissent, quae earum quasi caput esset, Capuam nuncupasse*. Cujus quidem duodenariae partitionis Graecanicae atque Tyrrhenicae cum obscura incompertaque ratio est, tum illud esse verum proditur, quod Varro IV. de L. L. 4. monuit: *Multa antiqui duodenario numero finiebant*.

(2) In Chronico marmoris Arundelliani vers. 45. *Ὅμηρος ὁ ποιητὴς ἐφάνη . . . βασιλεύοντος Ἀθηνῶν Διογνήτου*, *Floruit Homerus sub Diogneto Athenarum Rege*: anno Attico 676. annis post Trojae cladem 302. Vide Marshami Chron. Saec. XV. p. 436.

(3) Ex Herodoto (vide locum adnot. 1.) palam fit duodecim olim fuisse Aeolensium urbes, sed postea deficiente Smyrna, undecim evasisse.

Jonicarum (4) urbium catalogus fuit. Atque haec mihi satis idonea causa visa est, quamobrem Ephesiorum pariter, atque Smyrnensium palaestram, uno eodemque loco explicarem.

Praeter autem festa, quae communi Jonum nomine agitabantur, erant & alia quaedam, quae privatim instituta civitates Jonicae colebant. Hujus alterius generis Βαλβίλλεια certamina erant, quae Ephesi observata fuisse, tum alibi tum in nostro marmore, docetur, ubi *versu* 22. Τὰ ἐν Ἐφέσῳ Βαλβίλλεια, *Ephesi* (certamina) *Balbillea*. Memoratur & hoc idem certamen in inscriptionibus, Farnesiana apud Gruterum CCCXIV. 1. & Arundelliana apud Reinesium cl. V. 20. Sed utrobique scriptura aliquantulum differt a nostri marmoris orthographia: illic enim Βαρβίλλεια (5), hîc Βαλβίλλεια legitur. Utra alteri praeferenda lectio est? Neutram damno, sed nostram antefero. *Balbillus*, unde *Balbillea*, non infrequens veteribus nomen fuit, *Barbillus* non item. Attamen quia in omnibus linguis frequentissima est permutatio τοῦ L cum R (de quo digna legi sunt, quae Reinesius alicubi (6) adnotavit) ut gens *Maguria* & *Magullia*, gens *Plalia*, & *Plaria*, *Veturia* & *Vetullia*; eodem recidit, si *Balbillus* an *Barbillus* enuncietur. Qui porro sit Balbillus, aut si mavis, Barbillus, unde Ephesino certamini nomen, nihil habuit dicere Seldenus ad Marmora Arundelliana: Reinesius vero Βαθύλλεια corrigebat, a Bathyllo quodam egregio saltatore. At Valesius ad excerpta Dionis primus omnium ignoratam aliis originem felicissime expedivit.

Ergo Dion Cassius *lib. LXVI. 9.* de Vespasiano: Τούς τε (inquit) ἀστρολόγους ἐκ τῆς Ῥώμης ἐξώρισε *&c. Astrologos quoque jussit Roma excedere, tametsi ipse peritissimo quoque ejus artis magistro uteretur; adeo ut in gratiam BARBILLI cujusdam Astrologi, EPHESIIS sacrum certamen celebrare concesserit, quod nulli alteri civitati indulsit*. Vide quae ibi e manu Valesii subtexuntur, satis quidem apposite ad *Barbilleorum Ephesinorum* illustrationem. Barbillus itaque

(4) In nummo Antonini Pii ΚΟΙΝΟΝ ΓΙ ΠΟΛΕΩΝ (*Commune XIII. Civitatum*) recte post Spanhemium Vandalus Differ. III. p. 281. seq. Universitatem Jonici nominis designare, pluribus contra Morellium ac Vaillantium contendit. Atqui pridem, ut adnot. 1. ex Herodoto ac Strabone adnotavimus, tum in Attica tum in Asia, duodecim Jonum partes exstitere.

(5) Ea vox tum in Grutero tum alibi prodigialiter depravata cernitur, nim. Βαββιλλεια, Βαρβιλληα, Βαρβιλδηα. Veram lectionem interpretationemque extudit Valesius, ut mox dicam.

(6) Vide Reinesium Clas. II. 24. pag. 259.

itaque, vel quia sumptus certamini necessarios suppeditavit, vel quia apud Imperatorem egit, ut certamen Ephesi ederetur, vel utrumque, profecto expressit ab Ephesiis, ut agon e nomine suo *Barbillea* cognominaretur. Enimvero, ut ibidem observat Valesius, solemne fuit, certamina e nomine primorum auctorum appellari; quod vir doctissimus confirmat exemplo *Eurycleorum* certaminum, quae nacta sunt id nominis ab Eurycle Spartano, quo Augustus usus est familiarissime. Vide & Reinesium Cl. VI. 120. Jamvero ex Dionis loco intelligere licet, non contemnendam fuisse Ephesini hujus certaminis praerogativam. Ἱερὸς ἀγὼν, *Sacer agon* institutus, permittente Vespasiano, fuit. Equidem pag. 71. ex Dione ipso ostendi, illud certamen dictum fuisse *sacrum*, cujus victores e publico alebantur. Attamen ab eo gradu, quo olim steterat, deturbatus deinde agon videtur. Certe in marmore nostro *Barbillea* sine additamento *sacri agonis* enuntiantur.

Porro ut Ephesus, sic Smyrna etiam peculiaria festa procurabat, ut erant Olympia, quorum frequens est in vett. lapp. mentio. At nulla majorem Smyrnae & commendationem & frequentiam, quam τὸ Κοινὸν Ἀσίας (*commune Asiae*) conciliavit. *Commune Asiae* dicebatur festum seu sacer conventus, qui in honorem Augustorum Deorumve institutus, in aliqua ex celebrioribus Asiae urbibus edi solebat. Asiam cum audis, cave credas ea voce tertiam eamque vastissimam orbis antiqui partem comprehendi. Latinis enim ac Graecis scriptoribus res Romanas enarrantibus, illa pressius dicebatur *Asia*, quam Attalus Rex Pergami testamento legarat Populo Rom. quamque ab ortu Galatia, & Cappadocia, a Septemtrione Bithynia finiebat. Atque haec illa Asia est, quae discriminis causa Asia Proconsularis dicitur. Id quod advertisse, haud minimi est ad Scriptores rite intelligendos praesidii (7). Ex illa

(7) Cujusmodi est locus Dionis Cassii ex lib. XXXVII. 20. facilis ille quidem, sed ignoratione angustioris hujus *Asiae* acceptionis, indigne vexatus. Inquit Historicus: Πομπήιος δὲ ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνα κατέπραξε, πρός τε τὸν Πόντον αὖθις ἦλθε, καὶ παραλαβὼν τὰ τείχη, ἐς τὴν Ἀσίαν, κἀντεῦθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, τήν τε Ἰταλίαν ἐκομίσθη. *Pompejus autem ubi res illas confecisset, rursus in Pontum venit, receptisque castellis, in Asiam, atque inde in Graeciam, Italiamque revectus est*, facto scilicet appulsu Brundusium, ut paullo post Dio retulit. Pro Εἰς τὴν Ἑλλάδα τήν τε Ἰταλίαν (ut recte in Codicibus Vaticano ac Mediceo exaratur) Xylander, quique Xylandrum secutus est, eruditus Scriptor Thecae Calamariae pag. 610. perperam

illa itaque Asia eligebatur is, qui quandoquidem *Communi Asiae* praeerat, dicebatur Ἀσιάρχης, quique praesertim ludos gymnicos edendos

ram legit, εἰς τὴν Ἑλλάδα τῆς Ἰταλίας, ut *Graecia Italica* seu Magna Graecia, cujus oppidum Brundusium fuisse volunt, intelligatur. Perperam inquam; quandoquidem nihil est aeque incertum, quam fuerit nec ne aliquando Brundusium Graecanici peculii. Enimvero nulli dum graeca numismata Brundusii contrectare licuit, si Goltzianum excipias, fidei sane quam dubiae: cum interim latina manibus omnium terantur. Vide Mazochium ad Tabb. Heracl. p. 38. Vel si unquam Graeci olim eam urbem tenuerint; profecto ab anno V. C. DIX. quo Sempronio ac Torquato Coss. colonia deducta fuerat, quicquid Graecismi fuerit, colonia Rom. penitus eluerat. Mitto quod Zonaras multo antea epocham hujus coloniae consignat; sic ut Romanam Civitatem magis ibi inveteratam ac robustiorem existimes. Pompejus autem e Graecia Brundusium appulit anno V. C. DCXCI. hoc est, post 180. amplius annos a colonia deducta; numquam igitur Dio committere potuit, ut hanc urbem, jampridem coloniam factam, in Graecia, extra quam libere tot annis vagabatur, Italicâ sisteret. Sed hoc leve; illud gravius, quod idem cl. Scriptor Th. Calam. Dionem, qui deduxit Pompejum e Ponto in Asiam, ignoratae geographiae inclementer accusat, *tamquam si* (inquit loc. cit.) *Pontus extra Asiam sit*; nisi quod mox mitior factus, sic medicinam fecit: *Quare ut constet Dio, quin pro* Ἀσίαν *reponendum sit* Ἀχαΐαν, *nemo obsistet.* Nemo quidem obsistet, si ita jusserit; at vero si libere fandi copia fiet; neminem ajo ignorare, Ponti provinciam a provincia Asia omnino fuisse diversam. Legatur Strabo tum pluribus in locis, tum praesertim extremo libro XVII. Sed quid multis opus? Cuivis in promptu est triumphi (quem Pompejus confectis in Asia bellis, redactaque Ponto in provinciae formam, egit Pisone ac Messala Coss.) praefatio apud Plinium lib. VII. cap. 26. *Cum oram maritimam a praedonibus* (Pompejus) *liberasset, & imperium maris Populo Romano restituisset, ex ASIA, PONTO, Armenia, Paphlagonia, Cappadocia, Cilicia &c.* Nec aliter sonat inscriptio Epistolae I. Beati Petri, missae *Electis advenis dispersionis PONTI, Galatiae, Cappadociae, ASIAE, & Bithyniae*. Numquid *Pontus*, *Cappadocia*, *Cilicia &c.* minus Asiaticae fuerint, ut secerni ab Asia oportuerit? Nihil minus. At Romanis temporibus ea proprie *Asia* dicebatur, quae cis Halyn fluvium ac montem Taurum sita erat, *Galatis exceptis* (ut Strabo definit loc. cit.), *& gentibus quae Amyntae paruerunt, excepta etiam Bithynia, & Propontide*. Debellato Mithridate Pontus adjecta Bithyniae fuit, teste eodem Strabone; ex qua utraque regione conflata est nova populo Rom. provincia, omnino ab Asia distincta. Hinc quo primum anno Pompejus Magnus Proconsul Ciliciam & Bithyniam obtinuit, eodem P. Orbius Praetor Asiam sortitus est. Sub Augustis variatum est; cum in Asiam Proconsul (indeque ea Asia vulgo Proconsularis dicitur) & in Bithyniam Praetor mitteretur. Ceterum ex quo Pontus a Romanis subacta fuerat, diversae semper sunt habitae provincia Asia, & illa, cui Pontus accesserat, Bithynia; diversique magistratus in utramque

edendos, ac fortasse ære suo (8) curabat; quemadmodum qui eidem muneri vacabant, sed erant ex alia extra hanc Asiam provincia, vocabantur *Syriarchae*, *Cappadociarchae*, *Bithyniarchae* &c. Itaque si officium *Asiarchae* propius attenderis, Asiarcha idem fuerit ac *Munerarius* h. e. qui munera, seu ludos publicos exhibebat. Sane qui Philippus in Epistola Graeca Ecclesiae Smyrnensis de martyrio S.Polycarpi, Α᾽σιάρχης ex more dicitur, is interprete Rufino *Munerarius* redditur. Hujus loci atque ordinis Asiarchae illi fuerunt Act. XIX. 31. qui Paulo Apostolo faventes, *miserunt ad eum rogantes, ne se daret in theatrum*. Qui plura de Asiarchis volet adeat Diss. Vandalii de *Asiarchis*.

Ergo ut illuc redeam; *Commune Asiae* in aliqua ex illustrioribus Asiae Procos. urbibus parabatur; eaque urbs totius Asiatici conventus hospita, atque veluti sacri *aeditua* facta, tum Μητρόπολις tum Νεοκόρος renuntiabatur; sic ut si bis, ter vel pluries festum ibidem agitatum fuisset, ea urbs Νεοκόρος β, Νεοκόρος γ &c. *Aeditua iterum*, *Aeditua tertium &c.* in nummis ac lapidibus signaretur. Eaque ratio est, quamobrem tot urbes in una Asia provincia & Μητροπόλεις & Νεωκόροι dictae comperiantur; nimirum quia subinde aliae pro aliis temporibus dignae judicatae sunt, quae communes Asiae festos dies, ludosque procurarent. Quae urbes in quaque provincia eminebant, plerumque id honoris consequebantur. Neapolitana inscriptio apud Reines. Cl. V. num. 22. Κοινὸν Ασίας (*commune Asiae*) sistit ἐν Περγάμῳ, *Pergami*, quae erat Mysiae metropolis.

utramque provinciam, sive Proconsulari, sive Praetorio nomine, decernebantur: ut ex Pighianis Annalibus Magistratuum Rom. intelligere licet. Itaque Dion Pompejum revectum e Ponto in Asiam describens, veritati tum geographicae tum historicae litavit, & proprietate verborum usus est exquisitissima; tantum abest, ut vel historicus ignoratae geographiae arguatur, vel in ejus loco sit Αχαΐα pro Α᾽σία supponenda.

(8) Strabo lib. XIV. p. 649. Tralles ab opulentia laudaturus, inquit, cives Trallianos saepe ad eorum dignitatem evectos, οὓς Α᾽σιάρχας καλοῦσι, *quos Asiarchas vocant*. Atqui ni Asiarchae ad sacrificiorum ludorumque apparatum emungerentur; frustra, ut mihi videtur, Geographus e solo eorum officio, commendationem opulentiae Trallibus conciliasset. Itaque verisimile videtur, Asiarchas vel omnino ludos impensa sua instruxisse, vel plurimum erogasse de suo. Ab Asiarchis non valde abludunt Aediles Curules Romanorum; ipsi quoque praeter cetera ludorum editioni praeerant. Et his quidem ex aerario impensa suppeditabatur; sed quoniam magnificentiâ ludorum plebs urbana ad insaniam usque delectaretur; idcirco Aediles, ut hisce veluti illecebris populi benevolentiam captarent, incredibili luxu apparabant ludos, cumque publica pecunia non sufficeret, patrimonia privata pessumdabant.

tropolis. Georgius Wheler apud Cellarium Geogr. antiqu. III. 4. lapidem antiquum protulit, qui Κοινὰ Ἀσίας exhibet ἐν Φιλαδελφείᾳ *Philadelphiae*, in urbe Lydiae splendidissima. Edictum quoddam M. Aurelii Antonini propositum prodidit Eusebius IV. Hist. Eccl. 13. ἐν Ἐφέσῳ ἐν τῷ Κοινῷ τῆς Ἀσίας in urbe Epheso, Joniae atque adeo totius Asiae lumine. Consecuta etiam aliquando fuit hunc honorem & Smyrna, ut illa quae in quodam marmore Arundel. *prima Asiae & pulchritudine & magnitudine* praedicatur. Enimvero in alio Arundel. marmore Κοινὸν Ἀσίας Smyrnae exhibitum traditur. Nec secus legitur in lap. Grut. p. cccxiv. 1. Σμύρναν, Κοινὰ Ἀσίας. His adde auctoritatem nostri marmoris, in cujus *versu 26.* legitur Σμύρναν Κοινὸν Ἀσίας. De quo hactenus dixisse satis.

S E C T I O VI.

De Gymnasio apud Echelidas, Atticae pagum.

Certamen praeripiendi scutum ex Argis. *Is agon dictus* Χάλκειος *&* Ἑκατόμβαια. *An institutus apud Argivos, ut exprimeretur armorum Glauci cum Diomedis permutatio*. Hecatombe *tum in sacris tum in mensa*. *Plinius illustratur*.

VErsus 30. nostrae inscriptionis oratione sic interrupta clauditur: ΕΧΕ . . . . & versus 31. in hunc modum orditur: ΑΡΓΟΥΣ ΑΣΠΙΔΑ. Antequam de ludi genere differamus, primum de inquirendo loco certaminis adlaborandum est. Nam si usquam alias lacuna marmoris incommodavit, hîc quidem certe quam maxime. Tres non amplius litterae ΕΧΕ supersunt in marmore; quarum olfactu integrum urbis deperditae nomen ruspari oportet: quin enim in eo elementorum ternione lateat loci nomen, nullus opinor dubitaverit (1).

Ex

(1) Hoc exploratum quidem est; at non aeque compertum, utrum tres illae litterae in commune, an privatim sibi consulant; hoc est ut dicam apertius, utrum eodem simul collineantes, ad unum idemque nomen efferendum valeant, an sejungendae sint in E & XE; ita ut prior littera E sit nota quinarii numeri; & reliquae duo XE pertineant ad urbis, quam investigamus, syllabam initialem. Sane in marmore Gruteriano CCCXIV. 1. M. Aurelius Asclepiades vicisse dicitur Ε ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΑ, Ε ΚΟΙΝΑ ΑΣΙΑΣ, h. e. *Quina Panathenaea, quinque Communia Asiae*, ut

Ex urbibus autem, quae producendo tres illas litteras plurimae defignari poffent, nulli quam Ἐχελίδαις concinnior apparet locus. Enimvero nec folum brutus litterarum fonus animadvertendus eft; fed etiam fpectandum, num in ea urbe, quae inde eruitur, gymnica fpectacula edita aliquando fuerint. Profecto in vocem Ἐχελίδαι, qui fuit Atticae pagus, utrumque optime quadrat; quandoquidem ex τῷ EXE, facile fuit inde Ἐχελίδας exfculpere, ac praeterea eo in pago agonas commiffos, Stephanus Ethnic. diferte prodidit: Ἐχελίδαι δῆμος τῆς Ἀττικῆς . . . ἐν ᾧ τοὺς γυμνικοὺς ἀγῶνας ἐτίθεσαν τοῖς Παναθηναίοις, *Echelidae populus Atticae . . . ubi gymnica certamina Panathenaeorum fefto inftituerunt*. Etfi autem ne quid diffimulem, certamen *praeripiendi* (τὴν ἐξ Ἄργους ἀσπίδα) *fcutum ex Argis*, peculiare Argivis fuerit; tamen noftri marmoris indicio etiam in Attica, ubi Echelidae, frequentatum fuiffe, difficile eft non credere. Tralatitium enim eft, nonnulla certamina alicubi inftituta, alio aemulatione quadam facrorum, fuiffe traducta; ut Olympia, Actia, Auguftalia &c. Quid quod ipfos Junonales ludos, de quibus hic fermo, praeter Argivos, etiam Aeginetae, & Samii & Elei & Coi & Corinthii in folum adfcivere fuum? Confule Meurfium de Graecia Feriata III. Atque haec fatis de loco certaminis.

Ad ludicri vero genus quod attinet; Feftum id erat Junoni facrum: quod enim certamen in noftro marmore, & apud Grut. CCCVI. 2. ἡ ἐξ Ἄργους ἀσπὶς *fcutum ex Argis*, dicitur; alias apud eumdem Grut. CCCXIV. 1. ἡ ἀσπὶς Ἥρας, *fcutum Junonis*, & frequentius Ἥραια, *Junonalia*, dicuntur. Vocabatur quoque feftum id Ἑκατόμβαια, *Hecatombaea*, tefte Scholiafte Pindari ad illud ex Ode 7. Olym. ἐν Ἄργει χαλκός: ac praeterea Ἀγὼν χάλκεος, ut a Pindaro ipfo Nem. X. appellatur. Utrumque junxit Hefychius:

L

ut Scaliger de Emend. Temp. V. p. 478. autumat; vel, ut mavult Prideauxius ad marm. Oxon. *Quinquennalia* certamina. Hinc igitur ducta fimilitudine fufpicari quis poffet, legendum effe in marmore divifim E XE . . . . τὴν ἐξ Ἄργους ἀσπίδα, fignificarique, Flavium Archibium viciffe *Quinquies*, Junonale certamen in illa urbe, cujus initium a fyllaba XE petitum, porro effet producendum. At enim fufpicio ifthaec praeterquam quod nimis e longinquo petita fit, hoc amplius explodi digna videtur, quod fi prima illa littera E hîc nota numeralis effet, utique lineola fuperne jacente & puncto juxta adfcripto non deftitueretur; cujufmodi fane τὸ Ē in Gruteriano marmore pingitur; & in noftro lapide, ficubi litterae vicem numerorum gerunt, ut verf. 4. & 5. hifce fignis διακριτικοῖς ornantur.

ſychius: Ἀγὼν χάλκειος, τὰ ἐν Ἄργει Ἑκατόμβαια, *certamen æreum*, *Argis Hecatombaea*. Si utriuſque nomenclationis rationem a Grammaticis quaeſieris, fruſtra eſt, ut rem tibi eos probare poſſe confidas. Et ſane Scholiaſtes Pindari loc. cit. inſtitutum ait id certamen ab Archino, qui ex praefecto fabricae armorum factus Rex Argivorum, ne memoria fortaſſe ſuae priſtinae ſortis aboleretur, ab armis quoque, ſcuto ſcilicet, praemiorum donationem fieri juſſerit. Nec firmiora ſunt, quae Hyginus Fab. CCLXXIII. tradidit: *Quibus ludis qui vicit, accipit . . . Clypeum, ideo quod Abas, Lyncei & Hypermneſtrae filius, nuntiavit parentibus, Danaum periiſſe; cui Lynceus de templo Junonis Argivae detraxit clypeum (quem Danaus in juventa geſſerat, & Junoni ſacraverat) & Abanti filio muneri dedit*. Verum quominus rationibus hiſce acquieſcam, facit illud in primis quod non Argis ſolum χαλκὸς, *æs* praemium victoribus (2) proponebatur; nec ibi dumtaxat mos erat *Hecatombem* immolari (3); ſic ut ferme privati juris Argivi certaminis fuerit, ut

(2) Notum illud Horatianum eſt IV. Od. 8.

Donarem pateras grataq; commodus,
Cenſorine, meis aera ſodalibus;
Donarem tripodas, praemia fortium
Grajorum . . . . .

Scholiaſtes Pindari ad Olym. VII. ex Polemone refert, χαλκὸς τὸ ἆθλον εἶναι τοῖς ἐν Ἀρκαδίᾳ Λυκαίοις . . . δίδοται γὰρ . . . . τρίποδες χαλκοῦς, *Aes praemium eſſe (ludis) Lycaeis in Arcadia . . . datur enim . . . tripus æreus*. Verbum non ultra addam moroſior. Nihil enim aeque obvium in praemiorum athletarum recenſione occurrit, nihil frequentius, quam χαλκός· ut pene mihi fruſtra eſſe videatur, qui contenderit Argivum certamen eo χάλκειον *æreum* audiviſſe, quia ex *ære* praemia pararentur. Ubinam non eadem materies, utut expolita, in gymnici laboris ſolatium commodata fuit? Appoſite Pindarus Ode X. Nem. Uliae palaeſtritae majores a praemiis certaminum laudaturus, ubi nonuullas palmas ſigillatim reccuſuiſſet, ſic porro ſibi parcens perorat: Ἀλλὰ χαλκὸν μυρίον οὐ δυνατὸν – Ἐξελέγχειν· μακροτέρας – Γὰρ ἀριθμῆσαι σχολᾶς. *At infinitum aes arduum eſt enumerare; res enim foret otii diuturnioris*.

(3) Fidem fecerit Homerus, qui ſaepe heroas ſuos ex variis Graeciae regionibus accitos, hecatombis ſacris operantes inducit. Athenienſes primum anni, qui apud eos ab aeſtivo ſolſtitio decurrebat, menſem appellarunt Ἑκατομβαιῶνα, ἀπὸ τοῦ πλείστας (inquit Suidas) ἑκατόμβας θύεσθαι τῷ μηνὶ τούτῳ, *Hecatombaeonem, eo quod plurimae hoc menſe immolarentur hecatombae*. Lacones, apud Strabonem VIII. p. 362. quotannis immolabant τὰ ἑκατόμβοια (*Centurias boum*) quia antiquitus eorum regio ἑκατόμπολις (*centum urbium*) dicta eſt. Sed quid attinet ſingulos regionatim populos recenſendo, detinere lectorem; cum Strabo, ſacra facere hecatombis, ex Graeca eſſe conſuetudine univerſim affirmat? Nam de Luſitanorum moribus verba faciens, ποιοῦσι δὲ καὶ (inquit lib. III. p. 155.) ἑκατόμ-

ut & χάλκειος ἀγὼν & Ἑκατόμβαια cognominaretur. Quamobrem cupido incessit explorandi, ecquid verisimiliter veteres impulerit, ut apud eos duplicem hanc nomenclaturam, complexu suo vagam, solus agon hic, praeterea nullus alius, sibi propriam vindicarit. Profecto quod Scholiastes de Archino praefecto armorum fabricae Rege facto, & Hyginus de clypeo Danai somniant, id nihil habet in antiquitate praesidii. At quanto satius fuisset, id quod nunc investigando quaerimus, in Homero, cujus carminibus universa Graecanica fabula censetur, intento digito ciere?

Et Homerum quidem, ut paullo altius sermonem instituam, tamquam artium scientiarumque originem primam, tota suspexit antiquitas, ut mirandum non sit, Graecos homines, quas consuetudines caeremoniasque in Homero didicerant, in usum traduxisse suum. Hîc autem nolo quis a me expectet, ut Graeciae oppida singula ac paene ostiatim lustrans, & inde ingentem rituum legumque ab Homero mutuatarum farraginem corradens, propalam quasi nundinator; exponam. Praeclari id esset, nec inutilis quidem, sed hoc loco alienissimi laboris. Interim conjiciat lector oculos in universam antiquorum institutionem, ac ipse judicet, num ulla sit ars scientiave, quae divinum Poëtam vel conditorem primum vel instauratorem non salutet. Sed & ad res publicas ordinandas quanto

 is

ἑκατόμβας ἑκάστου γένους Ἑλληνικῶς, ὡς καὶ Πίνδαρός φησι

Πάντα θύειν ἑκατόν.

Sed & ex quoque (victimarum) genere immolant hecatombas EX GRAECO RITV, ut & Pindarus ait

Immolare centena omnia.

Quae tanta victimarum copia apud Graecos, opinor, in causa fuit, ut τὸ *Graecari* auribus Latinorum aliquanto Graecis temperantiorum, male sonaret, deque iis diceretur, qui delicate viverent, atque obsonarent pollucibiliter. Nam cum olim nec convivia sine sacro, nec sacrificia sine conviviis instruerentur; hinc ritus sacrificiorum ad mensae usum traducti fuere, & Hecatombae mensis aeque ac sacrificiis communes. Sane quemadmodum ex Strabone didicimus, moris Graecanici fuisse in sacris πάντα θύειν ἑκατὸν, *centena omnia immolare*; sic Thys Paphlagoniae rex ἑκατὸν πάντα παρατίθεσθαι · · ἐπὶ τὴν τράπεζαν, *centena fercula mensae apposuisse* fertur Athenaeo IV. cap. 10. h. e. centum boves, centum apros, centum oves &c. ut optime Causaubonus ibi contra Dalecampium explicat. Simile quid narrat Vopiscus de Carino: *Centum libras avium, centum piscium, mille diversae carnis in convivio suo frequenter exhibuit.* hoc est, hecatomben quamdam ex unoquoque genere, mensae suae apponebat. Haec autem eo spectant omnia, ut magis magisque suadeam hecatombem, sive qua sacrificia sive qua ad convivia notanda traducatur, ad universam Graeciam, nedum ad solos Argivos, pertinuisse.

is praesidio fuit, & quanta auctoritate valuit? Quid quod obortas finium inter populos controversias Poëtae auctoritate diremptas novimus? Ipsi Juris Romani conditores, sicubi poscat usus, Homeri carmina, velut emblemata quaedam, operi suo ferruminant. Nimirum Iliada & Odysseam eo consilio eaque mente scriptas constans opinio fuit, ubi non quid gestum, nimis anxie curandum; sed ubi, quid porro gerendum sit, artificiose praecepta traderentur; hoc est ut uno absolvam verbo, Homeri carmina judicata sunt tamquam Pandectae humani juris ac divini. Nam de religionibus quoque ab Homero traditis, diserta auctoritas est Herodoti II.53. Homerum cum Hesiodo primum omnium fuisse docentis, qui homines de Deorum genituris, nominibusque informarit. Atqui si homines ab Homero nomenclationes Deorum didicerint; prono jam alveo fluet, inde quoque sacrificia, victimarum delectus, festos conventus, feciales ritus, funebria, & alia hujusmodi plurima didicisse. Ad summam nihil omnino fuit in jure publico privatoque Graecorum, quod non Homeri carminibus contineretur.

At enim si informandis Grecis rebus publicis universim Homeri carmina praeluxerint; quanta privatim aemulatione inflammatos populos putandum est, ut in sua quisque patria instrueret, quod ibidem Homerus in suis carminibus architectatus antea poëticis figmentis fuerat? Nullus enim dubito, quin quae Poëta de singulis urbibus sparsim cecinerit, illarum urbium coloni actu deinde exsequi ac perficere gestierint. Ut ecce quandoquidem Hectore monente Trojanae mulieres, Minervae numen exoraturae, deae peplum detulerint Iliad. VI. 295. hinc ortus ille mos Atheniensium mihi videtur, deducendi peplum Minervae in sollemni Panathenaeorum pompa. In Odyss. XI. 519. Poëta descripserat Heroem Eurypylum, Thelephi Arcadis filium, omnium secundum Merionem, pulcherrimum; hinc Pergameni Arcadiae coloni diu postea in suae originis memoriam signarunt in nummis ΗΡΩΑ ΕΥΡΥΠΥΛΟΝ ΕΠΙ ΣΤΡΑΤηγου Γαίου ΠΟΛΛΙΩΝΟΣ, *Heroem Eurypylum sub Praetore Cajo Pollione*, florenti aetate & forma ad miraculum egregia (4). Fuit olim cum Elidenses nonnisi binos Hellanodicas

ludis

(4) Consule Spanhemium de P. & V. Numis. Tom. I. Dissert. VIII. p. 504. erudite de hoc nummo dissertantem. Qui nummus sub Hadriani vel Antoninorum imperio percussus judicatur Spanhemio; eo quod his ferme temporibus in Asia fuerit πολλίων ἄρχων Ἀσίας, *Pollion Rector Asiae*

Sane

ludis Olympiis praefecerint; qui poftea ad *novem* ufque excreverunt (5); fed hujufmodi *novenarii* numeri nulla alia ratio afferri poteft, nifi quod Homerus Odyff. VIII. 258. *novem* utique Aefymnetas certamini Phaeacum praepofuerit. Poffem & alios ritus Homericos in civitatum poftea morem inductos in medium proponere; fed non obtundam diutius, rem ipfam quam habeo prae oculis, aggrediens.

Pervulgatum eft illud fingulare certamen quod Glaucus Lycius & Diomedes Argivus inire meditabantur; ut aeque notum eft, quo pacto Glaucus ingentem animum virefque Diomedis reformidans, certamen declinarit; ejufque gratiam, obtento paterno hofpitio, traditifque fuis aureis armis, æreifque Diomedis fibi viciffim acceptis, inire affectarit; ita ut in proverbium abierint illa Poëtae verba: Iliad. VI. 236.

Χρύσεα ΧΑΛΚΕΙΩΝ, ΕΚΑΤΟΜΒΟΙ' ἐννεαβοίων.

Aurea cum ÆNEIS, HECATOMBOEA (6) *enneaboeis*.

aptaturque paroemia iis, qui pretiofa cum vilioribus permutant. Hoc autem illuftre Diomedis facinus, omniumque ore praedicatum, aegre adducor ut credam, Argivos homines cives fuos, Homerique numini (7) devotiffimos, oblivioni tradidiffe. At enim cum apud Argos inftitutum Junonale certamen obfervem, quod Hefychio, aliifque teftibus, ΧΑΛΚΕΙΟΣ ἀγὼν, & ΕΚΑΤΟΜΒΑΙΑ (8) vocabatur; facile mihi perfuadeo, illum Homeri verfum, quem modo recitavi, dediffe certamini Argivorum occafionem; pro ea fcilicet

Sane legitur in quodam lapide Puteolano *Aulus Pollion* Tyri Archon fub M. Aurelio Imp. de quo dicam, cum ad gymnafium Puteolanum devenero.

(5) Auctus deinde fuit Hellanodicarum numerus; nam divifis Eleis in duodecim tribus; fingulae tribus, fuum quaeque, dedere Hellanodicam; Paufan. Eliac. I. 9.

(6) *Hecatomboea*, ut & *Enneaboea* intacta reliqui; nec dum enim fatis conftat, monetae ne genus fuerint bovis effigie fignatae; an pretium valori centum boum in una voce, novem in altera, refpondens fignificent.

(7) Argivi (ut fcribit Aelianus Var. Hift. IX. 15.) ποιοῦντες δὲ θυσίαν ἐπὶ ξενίᾳ ἐκάλουν τὸν Ἀπόλλωνα καὶ Ὅμηρον, *facrificantes in Peregrinorum hofpitio, invocabant Apollinem & Homerum*.

(8) Pertenue difcrimen inter Ἑκατόμβοια, & Ἑκατόμβαια intercedit: fed quantumcumque, ejufmodi eft, ut floccifiat. Profecto enim fi utrumque vocabulum refecueris ad vivum, unam effe utrique originem deprehendes. Quid quod diphthongi ΟΙ & ΑΙ, unde illa oritur difcordia, tum alibi tum in hac ipfa voce alternant? Sane quod feftum Laconicum a Strabone lib. VIII. p. 361. vocatur Ἑκατόμβοια, id ipfum ab Euftathio apud H. Stephanum Ἑκατόμβαια efferrtur.

ſcilicet, quam ante innui, Graecorum ex Homeri carminibus argumenta, quae in rem ſuam derivarent, captantium conſuetudine.

Ac ſane ſi quis in ludicri ritum *auferendi ſcutum ex Argis*, mentem attente conjecerit, ac rurſus aeſtimet ejuſdem ludicri duplicem nomenclationem; facile eſt ut in eo certamine adumbratam fuiſſe conjiciat armorum Glauci cum Diomedis armis permutationem. Argis ergo in arduo ac difficili acceſſu loco affigebatur ſcutum; pro quo revellendo indicebatur certamen, quod ex loco ubi primum inſtitutum, ἀσπὶς ἐξ Ἄργους dicebatur. Athletae gravi armatura onuſti (eaque de cauſa dicti ὁπλῖται, & ὁπλιτοδρόμοι, *in armis currentes*) eo contendere jubebantur, ubi ſcutum affixum erat. Ei igitur, qui currendo ceteros praevertiſſet, ſcutumque refixiſſet, revulſum ſcutum praemio cedebat. Notum id ex Hygino, Suida, Scholiaſte Theocriti. Atqui victoris dextera jam ſcuto ſuo armata erat; curſus enim in armis inibatur: itaque ne duplici ſcuto fruſtra humeri impedirentur; opinor, victorem ſcutum ſuum ibi, unde alterum majoris utique pretii refixerat, depoſuiſſe. Tale quid hujuſmodi vivis expreſſiſſe coloribus mihi videtur Parrhaſius, de quo Plinius lib. XXXV. cap. 10. *Sunt & duae picturae ejus nobiliſſimae. Hoplitites* (fort. *Hoplites*) *alter in certamine ita decurrens, ut ſudare videatur; alter arma deponens, ut anhelare ſentiatur*. Exploratum haud quidem eſt, quemnam Hoplitem cujuſve gymnaſii depinxerit Parrhaſius; pluribus enim in ſtadiis hoplitae committebantur, teſte Pauſania Eliac. II. 10. At quoniam id genus curſus totam Argivi ſpectaculi ſeriem abſolvebat, difficile eſt non credere, curſorem Argivi agonis, in quo ſoli Hoplitae certabant, expreſſum in ea pictura, fuiſſe. In qua tabula contemplare, ſodes, hoplitem unum ita currentem, ut ſudore madeat; & hoplitem alterum, reciprocantem animam, atque arma deponentem. Deponit autem arma, quia emenſo ante alios curriculo, jam facultas ei dabatur, uti ſpiritum contentione curſus interceptum relaxaret, & nova arma merito ſuo parta, refigeret, indueretque.

Profecto qui certaminis hujuſmodi genium propius intueatur, ei facile haec actio nihil aliud ferme fuiſſe videbitur, niſi quaedam permutatio armorum, qua victor pretioſiore ſcuto praerepto, deterius humi abjeciſſet; hoc eſt ut appoſite ipſius Homeri verbis utar -- Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Ac ſane tanta mihi inter certamen Argivum, epiſodiumque Homericum intercedere con-

convenientia videtur, ut prope dixerim, armorum commutationem Argis, forte ab Iliaca tempeſtate frequentatam, praebuiſſe anſam Homero effundendi pulcherrimum illud epiſodium, quo Glaucus aurea ſua arma cum Diomedis Argivi æreis armis commutans inducitur. At vero propius fidem eſſe videtur, Argivos argumenta certaminis ſui ex Homero, pro conſuetudine Graecis familiari, depromſiſſe, quo pervulgatam Glauci cum Diomede cive ſuo commutationem utcumque exprimerent. Quae conjectura ſi non faſtidiat; jam in promptu erit ratio, quamobrem is agon noſter Χάλκειος & Ἑκατόμβαια diceretur; non quidem quia primum inſtitutus fuerit a praefecto ferrario, Rege facto; nec quia Hecatombê (9) ſacra fierent; ſed utique ut ad Glauci arma ἑκατόμβοια, cum æreis Diomedis, quae χάλκεια, alluderet, eo duplici vocabulo ſignabatur. Fortaſſe liberius, quam facto opus erat, in conjecturas excurri: ſed mihi jucundum fuit, rationem Argivi certaminis, cujus mentio in inſcriptione noſtra fit, in Homero ipſo inveſtigare, in eoque prima incunabula detegere.

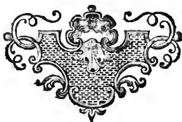
C A P V T V.

De Gymnaſio Neapolitano.

JAm eo loci, quo pervadendi gratia initus eſt hic itineris labor, Deo juvante, deveni. Verſu 19. ſeq. noſtrae inſcriptionis ſic ſcalpitur: ΝΕΑΝ Π . . . . . . Παγκράτιον &c. Nulli dubium, quin hîc ΝΕΑΝ ΠΟΛΙΝ legendum. Sic C. Ant. Septimius in inſcr. Arundelliana apud Reineſ. V. 20. plurima certamina viciſſe dicitur ΝΕΑΝΠΟΛΙΝ, *Neapoli*. Hîc autem paullo ſtudioſius

(9) Haec non eo dicta velim quis accipiat, quaſi ſacrificium ac ſi mavis, hecatombem ab eo ludrico amandaverim; nam nulla ſpectacula ſine ſacrificiis olim edebantur, ut paullo ante innui. Ac profecto in Argivo certamine ſacrificatum fuiſſe prodidit Pindarus Nem. X. Ἀγών τι χάλκεος δᾶμον ὀτρύνει ποτὶ θυσίαν Ἥρας, ἀέθλων τε κρίσιν, *certamen æreum hortatur populum ad ſacrificium Junonis & ad praemiorum judicium*. Sacrificium cum audis, ſtatim animo concipe convivium, epulaſque publicas opiparas. Nec enim dubito, quin ea occaſione plures hecatombae, hoc eſt plures victimarum centuriae immolatae fuerint. Atque hinc fortaſſe, ignorata jam priſtina certaminis origine, orta eſt illa opinio a Scholiaſte Pindari, Suida, Hygino aliiſque propoſita, agonem Argivum ideo *Hecatombaea* dictum, quia plurimae hecatombae immolarentur.

diosius pertractanda suscepi, quae. de Palaestra Neapolitana mihi post aliorum diligentiam adhuc notanda supererant. Etsi autem in nostro lapide post Actiacum locus Neapolitano gymnasio deferatur, de eoque illic differendi occasio ex ordine data fuisset; tamen ne longiore disquisitione susceptam gymnasiorum recensionem abrumperem, hûc veluti spe proximae finis recollecto spiritu, quidquid id esset & qualecumque, pacatius enarrare distuli. Quamquam, verum ut fatear, ab eo labore satis otii facere potuisset Petri Lasenae nostri dissertatio *de Gymnasio Neapolitano*, ubi adeo late, varie, diffuseque id argumentum pertractatur, nihil ut paene sit, quod praeterea desideres. Equidem in ejus eruditione non vulgari, diligentia vero quanta maxima libenter conquievissem; nisi quidam doctissimus aeque ac clarissimus vir, incredibili quodam acroamate percellens aures, me excivisset a quiete. Quid enim? Gymnasium peculiaris aedificii nomen fuisse unquam, mordicus negavit. En ultro oblata occasio refricandi rursus hoc argumentum; nam ne silerem omnino, quae mea est existimatio de praestantissimo viro fecit; cujus opinionem si tacitus, vel cum id ex professo agerem, praeteriissem, despicatui forsitan hominem habuisse viderer. Hinc mihi venit in mentem subjicere seorsum lectori Diatribam de *Palaestra Neapolitana*, in qua primum παρασκευὴν (*praeparationem*) quamdam praemittam, qua Gymnasium, aeque ac Theatrum, Porticus, Forum, fuisse ingentem quamdam fabricam, ad artis praescripta dispositam, eamque fabricam Neapoli non defuisse, ostendam. Tum porro, quae mihi pauca de athleticis Neapolitanorum exercitationibus dicenda restant, exsequar.

IN CAPVT V.

IN CAPVT V. DIATRIBA

De Palaestra Neapolitana.

PARS PRIOR ΥΛΙΚΗ

§. I.

Gymnasium fuisse quid ὑλικὸν *h. e. quoddam fabricae genus exercitationibus athleticis comparatum.*

FAbricas ab usu, cui dedicantur, nomina quasque sua sortitas esse, supervacaneum est monere lectorem. Ex. gr. Balnea, Theatra, Porticus cum nominantur, statim imago certi cujusdam aedificii incurrit in animum, ut necesse non sit accuratiore commonefieri distinctione. Rursus cum quis in fabricas incidit, quarum aliae hypocaustum, Laconicum, aquarum alveos; aliae cuneos spectaculorum, orchestram, scenam, proscenium repraesentent; nomenclatore non eget, ut is illa balnea, haec theatra nominet. Omnium enim populorum consensus facit, ut quae aedificia hasce partium distributiones exhibeant, utique his nominibus definiantur; ac vicissim ut ea aedificiorum nomina ex usu & consuetudine quadam eorum, quae vel ipsi vidimus, vel utcumque cogitationi nostrae acciderunt, extemplo speciem harum partium excitent animo, ac veluti sistant ob oculos. Atque haec praefari, necessarium duxi; ne quis fortasse in ambigua vocabulorum notione ludens, indeque effugium quaerens, mihi elabatur e manibus.

Itaque, ut institutum sermonem exsequar, Gymnasium sive Palaestram cum audimus; statim cujusque animo succurrit quaedam aedificii species, ita palaestrae peculiaris, ut eam a Balneis, a Theatris &c. omnino distinguat. Gymnasium autem illud esse jam vulgo receptum est, quo apodyterium, sphaeristerium, ephebeum ceteraeque partes a Vitruvio descriptae, continentur; adeoque gymnasio propriae, ut interdum hae singulae partes in nomen totius generis συνεκδοχικῶς (1) abierint. Sed est etiam alia gymnasii vocis acceptio,

M qua

(1) Eo refer ubicumque apud veteres Grammaticos *Gymnasium* pro gymnasii membro aliquo sumitur, vel contra. Sed nihil aeque facile alternat, quam *Gymnasium & Balineae* seu *thermae*, eo quod utrobique corpora denudarentur; hinc utrique loco commune vocabulum. Aevo sequiore cum jam athleticae artes in desuetudinem abiissent, & balineae adhuc commendarentur; Gymnasium, ubi ex recensione Vitruvii *calda lavatio*

qua non locus exercitiorum, fed exercitia ipfa fignantur. Jam nunc illud quaeritur, quod ceteroqui a nemine antea dubitatum comperi, num gymnafium re vera quid ὑλικὸν (*materiale*) fuerit, feu ut planius dicam, fabricae ita dictae nomen. Negat Cl. Scriptor Thecae Calamariae, immo pertinaciter obftinateque negat; hunc enim titulum difquifitioni fuae praefixit: *Gymnafium fuiffe peculiare aedificium pernegatur*: totufque in eo eft, ut oftendat, Gymnafium fuiffe quidem locum exercitiorum, fed vagum incertumque; nufquam vero immolitam ftetiffe fabricam, quae ftructura, apparatu ufuque fuo fub Gymnafii nomine cenferetur.

Equidem palaeftricas exercitationes ubivis, ac fub dio edi potuiffe non negaverim; nec neceffe fuiffe, ut eae intra certi alicujus aedificii fepta continerentur. Quidni enim locus quivis, modo aptus exercitationibus, temporarii, ut ita dicam, gymnafii vicem gerere potuiffet? At vero quin frequentiffima apud Graecos fuerint aedificia, palaeftritarum commodis dedicata, nec mihi nec cuivis, opinor, alii probabitur. Quamvis autem non aegre fuerit, negantem fententiam ut abfurdam traducere; tamen mihi difficile accidit ab ea opinione Cl. nuperum Scriptorem dimovere, duas maxime ob caufas; primum quod pleraque locorum veterum, quae Cl. Viro poffem obducere, ipfe fibi ultro objecerit; deinde quod auctores opinioni fuae incommodos, fi paullo remotiore antiquitate defenduntur, qua vi, qua injuria correxerit; fi vero vetuftate nondum incanuere, caftigarit falfique reos egerit inclementer. Quamobrem ne diutius funem contentionis ultro citroque ducere videamur; neve, dum ipfe auctores pro gymnafio ὑλικῷ allego, rurfus eorum latera novis criticae ictibus aperta objiciam; alia via atque ratione caufam patrocinari fufcipiam. Nam mihi eft animus fiftere ob lectorum oculos Gymnafium, ejufque partium ἀνάλυσιν quamdam inftituere; cui fi qualitates, & ut ita dicam affectiones, quae cum quavis fabrica funt communes, optime convenire deprehenderimus; ecquis porro gymnafium fuiffe aedificium dubitaverit? Proponatur ergo

I. *Gymnafium delineatum*. A delineatione ordior. Vitruvius, cum *Praefatione libri quinti* in fe recepiffet expedire eo libro Publicorum Operum difpofitiones, fidemque fuam a Capite I. ad X. ex parte liberaffet, tandem Cap. XI. *de Palaeftrarum aedificatione* fermonem infti-

vatio inaedificata erat, vel faltem applicita, in *Thermarum* nomenclationem conceffit: de quo dicam §. IV.

instituit; ac primum palaestrae formâ quadrata (2) vel oblonga commendatâ, ad partes sigillatim enumerandas descendit; *Ephebeum*, *Conisterium*, *Elaeothesium* &c. partite recenset, membraque omnia apte disponit. Ad summam nihil eorum, quaecumque ex artis praescripto in gymnasii aedificatione flagitantur, omnino reliquum fecit. Quid autem contra tantam gymnasii ὑλικοῦ, ut ita dicam, perspicuitatem atque evidentiam obducat nuperus Cl. Auctor; coram eloqui (3) non sustineo.

II. *Aedificatum*. I. Machab. I. 15. *Et aedificaverunt gymnasium in Hierosolymis secundum leges nationum*. Et II. Machab. IV. 9. *Si potestati ejus concederetur gymnasium . . . constituere*, & vers. 12. *Etenim ausus est sub ipsa arce gymnasium construere*. Illud κατὰ τὰ νόμιμα τῶν ἐθνῶν, *secundum leges nationum*, sic interpretor, ut gymnasii aedificationem non magis ad receptos Graeciae mores accommodatam, quam ut ad artis rationes exactam fuisse, ostendatur. Hoc leve; illud autem nostra interest adnotasse, verba illa *aedificare*, *constituere*, *construere gymnasium*, nonnisi ὑλικόν τι, *materiale quid* ingerere animo, nec nisi de eo opere, quod struendo, moliendoque paullatim assurgit, usurpari solere. Enimvero tantus ex his Macchabaeorum locis pro gymnasio ὑλικῷ fulgor emicat, ut vel ipsi Scriptori nostro perstrinxerit oculos (4). De hoc autem Macchabaico loco infra §. III. sermo recurret.

M 2 III. *De-*

(2) Sane quadratum erat unum ex pluribus Eleorum gymnasiis. Pausanias Eliac. II. 23. *Est & minus aliud Gymnasii septum, majori contiguum* (τετράγωνον δὲ ὀνομάζουσιν ἐπὶ τῷ σχήματι) *ab ipsa figura Quadrangulum appellant*.

(3) Hoc horribile de Vitruvio carmen cecinit Thec. Calam. pag. 575. seq. *Ceterum haud negem hunc architectum* (Vitruvium), *cum palaestras moris Romani esse palam inficiatus sit, in eo cap. XI. tanta obscuritate laborare in designandis hujus Graecanici aedificii A SE CONFICTI partibus, ut vehementer dubitem, quin Oedipus ipse ejus verba & operis σχῆμα divinare satis sit; dum enim multiplicem et fortasse indigestam molem* COMMINISCITUR, *coagmentat ex plurimis publicis aedificiis suum palaestrae opus, quam numquam vidit, neque &c.* Cetera persequi, facinus inexpiabile foret. Nam quis non sibi religioni duceret, Architectorum principem in re sua, hoc est, in artis suae ὑποκειμένῳ (*subjecto*) quamvis alieno ore accusare falsitatis?

(4) Vir Noster praestantissimus, ubi sibi loca haec strictim objecisset, *Nunc primum* (inquit pag. 590.) *scimus nos latere, quodnam ethnicum aedificium gymnicum aedificarint Judaei Hierosolymis*. De eo quidem non miror; mirarer potius si loci hujus Macchabaici adeo diserta, ac tam perspicua auctoritate fractus praeceptam opinionem suam deposuisset. Cer-

III. *Dedicatum*. Coronide cuivis operi impositâ, gradus ad dedicationem fiebat. Jam gymnasium Vitruvio architecto delineatum, & Macchabaici auctoris operâ aedificatum stitimus, porro praeeuntibus Suetonii verbis Nerone 12. dedicabimus. *Instituit* (Nero) *& quinquennale certamen primus omnium Romae more Graeco* ; . . . *Dedicatisque thermis atque Gymnasio Senatui quoque & equiti oleum praebuit*.

IV. *Inscriptum*. A silentio veterum litteratorum lapidum idem noster Auctor Cl. argumentum capit, Gymnasium ὑλικὸν nusquam extitisse (5). At si hic unus ei restat scrupulus; nihil mihi proclivius est, quam ut illum ab ea sollicitudine recreem. Inscriptionem enim vetustam quantivis pretii legendam ipsi proponam; quam ne νοθείας insimulet, eam ab ingentis eruditionis acerrimique judicii viro mutuabor. Is est Plutarchus, qui in vita T. Quintii Flaminii (pag. 378. Edit. Franc.) ubi singularia Titi Flaminii in Chalcidenses beneficia narrasset, sic dicere pergit: *Chalcidenses hoc modo conservati, Quintio dedicaverunt pulcherrima & maxima urbis suae ornamenta* (ὧν ἐπιγραφὰς ἐςὶ τοιαύτας ἄχρι νῦν ὁρᾷν. Ο ΔΗΜΟΣ ΤΙΤΩΙ ΚΑΙ ΗΡΑΚΛΕΙ ΤΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ, ἑτέρωθι δὲ πάλιν, Ο ΔΗΜΟΣ ΤΙΤΩΙ ΚΑΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙ ΤΟ ΔΕΛΦΙΝΙΟΝ) *quorum hoc aevo quoque titulos cernas hujusmodi: POPVLVS TITO ET HERCVLI GYMNASIVM, & alibi rursus, POPVLVS TITO ET APOLLINI DELPHINIVM* (6). Quid autem hac inscriptione certius pro gymnasio ὑλικῷ afferri potest, quid luculentius?

V. *Ter-*

Certe veritates ipsae, quae fulgore suo ultro incurrunt in oculos, si forte alii opinioni nosmet ipsi despenderimus, aeternum latebunt.

(5) *Adeo verum* (inquit pag. 576.) *Gymnasium non esse, nisi nomen incertum & vagum loci, ubi ludi cujusvis generis habebantur, ut in Gruteriano Indice, XI. de ludis, festis, theatris* &c. *vocem* gymnasium *illitam non videas: sane si ἴδιον aliquod aedificium fuisset, cum sexcentis aliis locorum nominibus adnumeratum inviseres*. Miram hominis sagacitatem; inquiens enim *in Gruteriano indice*, reprehensionem declinat; qua sane non vacaret, si *in Grutero* dixisset. Nam apud Gruterum pluries incidit gymnasii mentio. Vide pag. CCCXXVII. titulum Batoni Gymnasiarchae positum, ubi prope finem scalpitur: τὸ δὲ δόγμα τόδε ἀναγράψαι εἰς στήλην λιθίνην, καὶ ἀναθεῖναι ἐν τῷ ἐπιφανεστάτῳ τόπῳ τοῦ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ: *Decretum hoc insculpi cippo marmoreo, & proponi in splendidissimo loco Gymnasii*.

(6) Δελφίνιοι cognomen Apollinis est; hinc τὸ Δελφίνιον templum ejus numini dedicatum; quale Athenis fuit, ubi dicasterium eadem de causa τὸ ἐπὶ Δελφινίῳ dictum, de quo Demosthenes. Vide Harpocrationem, Suidam, alios. Communio autem Titi cum Hercule et Apolline, quasi si σύν-

V. *Terraemotu conlapsum*. Strabo XII. p. 579. *Nam & nostra aetate terraemotus* (σεισμοὶ) *Magnesiam dejecerunt : quando & Sardes , & aliae nobilissimae urbes gravissime afflictae multis partibus . Imperator* (7) *tamen instauravit , pecuniam largitus : quod etiam beneficium Pater ejus praestitit Trallianis eadem antea calamitate afflictis* (ἡνίκα τὸ γυμνάσιον καὶ ἄλλα μέρη συνέπεσεν) *cum Gymnasium aliaeque partes corruissent*, *&c.* Apprime notanda sunt postrema haec verba , γυμνάσιον . . . συνέπεσεν, non mediocri usui nobis §. IV. futura.

VI. *Incendio amissum*. Plinius Trajano Epist. 48. lib. X. *Iidem Nicenses Gymnasium incendio amissum . . . . restituere coeperunt*, *&c.* Istud gymnasium, quod incendio amissum ex Plinio novimus, illud facile fuit, quod antea Strabo XII. p. 566. descripserat: *Urbs ipsa* (Nicaea) *quadrata est , ambitu stadiorum XVI. in planitie sita , quatuor portis aperta*, *sectis ad angulos rectos* (ὥστε ἀφ' ἑνὸς λίθου κατὰ μέσον ἱδρυμένου γυμνασίου) *ita ut quis in lapide , qui in medio gymnasii est , consistens , quatuor portas aspexerit* . Juvat hic Geographi locus vel eam ob causam , quod ubi Gymnasia construi moris fuerit , aperte docet. In urbis enim meditullio ea , ut omnium circa civium commodo inservirent, aedificata verisimile est ; quandoquidem ex medio gymnasii Nicensis ad quatuor urbis quadratae portas ad angulos rectos sectas, prospectus per apertas palaestrae porticus libere daretur. Ex facto autem Nicensium quid alii fecerint, conjecturam capere licet.

VII. *Restitutum*. Plinio consulenti Trajanum, num desiderio Nicensium, qui multo, quam antea, laxius gymnasium restituere moliebantur, satis ipse facere posset; Imperator, genio Graecorum obsecutus rescripsit: *Gymnasiis indulgent Graeculi ; ideo forsitan Nicenses majore animo constructionem ejus aggressi sunt ; sed oportet illos eo contentos esse , quod possit illis sufficere* . Quanto autem Nicenses apparatu palaestram moliebantur , praestat ex Plinio discere : *Iidem Nicenses gymnasium incendio amissum*, *ante adventum meum restituere coeperunt longe numerosius , laxiusque quam fuerat . Etiam aliquantum erogaverunt . . . . Praeterea architectus sane aemulus ejus , a quo opus incboatum est , affirmat* (8) *parietes , quamquam viginti & duos pedes latos*,

si σύνναοι essent , quae tunc fuerit Romani ducis apud Graecos opinio atque existimatio, ostendit.

(7) Is est Tiberius Caesar , cui Civitates Asiae terraemotu afflictae praegrandem titulum erexere, quique hodie exstat, Puteolis.

(8) Gymnasiorum parietes in veteri medicina commendantur ; quandoquidem hinc strigmenta colligebantur, ad quorumdam morborum curationem conducentia . Plinius Hist. Nat. XXVIII.

latos, imposita onera sustinere non posse; quia sint caemento medii farti, nec testaceo opere praecincti. Profecto habes in hoc uno Plinii loco, quaecumque pro gymnasio ὑλικῷ afferri possent, explicate enucleateque tradita.

Atque haec ad id quod mihi proposueram ostendere, satis superque esse possunt; simul et idonea esse puto, quae vel a pertinacissimo eliciant assensum. Nam quis rogo adeo pervicax erit, ut audiens quid delineatum, aedificatum, dedicatum, inscriptum, terraemotu conlapsum, incendio amissum, ac denique restitutum, non statim de aedificio aliquo ὑλικῷ (*materiali*) cogitet, cui haec ipsa quae recensui, solent accidere? Vel sic tamen si forte quis ita se compararit, ut quae ipse olim docuit, ulla dediscere ratione nolit; nihil praeterea mihi reliquum sit, nisi ut illum, Bonae Menti studiose commendatum, bona cum pace missum faciam.

§. II.

Gymnicas institutiones impedimento fuisse quo minus Neapolis, Tarentum, ac Rhegium cum ceteris Italiotis ad barbariem defecerint. Strabo explicatur. Latina lingua loco beneficii concessa Graecis oppidis. Gymnasia in luctu publico clausa.

NUllum ferme oppidum in tota Graecia fuit paullo frequentius, ubi non Gymnasium inaedificatum publice fuerit; adeo ut si palaestra alicubi defuisset, indignus qui *urbis* appellationem gereret, ille locus haberetur (1). Atque haec tanta palaestrarum, ut ita dicam, insania, me cogit, ut Strabonis de pessumdato Italico Graecismo querelas, praesertim a palaestris abolitis arcessam. Sane Geographus lib. VI. pag. 253. ubi florentissimum Graeciae Italicae statum pristinum extulisset laudibus, mox in praesentem conditionem intuens, hoc

XXVIII. lect. 13. *Immo etiam ipsos gymnasiorum rasere parietes; & illae quoque sordes excalfactoriam vim habere dicuntur:* quod Plinius a Dioscoride I. 36. totidem verbis (Καὶ ὁ ἐν τοῖς τῶν γυμνασίων τοίχοις ῥύπος . . . θερμαίνει τε &c.) expressit, ut notat ibi Harduinus.

(1) Indicio esse potest Pausanias, qui cum lib. X. 4. dixisset Panopeum esse πόλιν (*urbem*) Phocensium, continuo veluti pedem referens se ipse retractat: Εἴγε ὀνομάσαι τις πόλιν καὶ τούτους, οἷς γε οὐκ ἀρχεῖα, οὐ Γυμνάσιόν ἐστι, οὐ θέατρον, οὐκ ἀγορὰν ἔχουσιν &c. *Si modo quis urbem eam appellarit, in qua cives non praetorium, non Gymnasium, non theatrum, non forum habent.*

hoc lugubre carmen cecinit: Νυνὶ δὲ πλὴν Τάραντος καὶ Ῥηγίου, καὶ Νεαπόλεως, ἐκβεβαρβαρῶσθαι συμβέβηκεν ἅπαντα. *At nunc Tarento, Rhegio, ac Neapoli exceptis, omnia in barbariem redacta sunt*. Quinam fuerit trium horum oppidorum graecismus superstes, decerni plane non potest; ni prius de barbariei, unde eximuntur, natura constiterit.

At enim de infusa illa barbarie non una fuit Scriptorum nostrorum opinio. Alii Strabonem de spoliata αὐτονομίᾳ (*libertate suarum legum*), alii de graecanica lingua intermortua conquestum fuisse volunt. Utrique ex parte, sed neutri totam Geographi mentem adaequasse mihi videntur. Strabo eo tempore scribebat, quo nullus in orbe recessus erat, ubi non aquilae Romanae nidificassent; tantaque erat Romanae civitatis adipiscendae ambitio, ut passim eo gradu ac loco urbes haberentur, quo magis minusve ad jura Civitatis Romanae accederent. Itaque si ea tempestate civitates Graeciae Italicae Romano jure gererentur; id inquam, summi beneficii loco, nedum barbariei, habendum sane fuisset. Rursus si de lingua Graeca deperdita ibi sermo esset; tanti quidem ea res non erat, quamobrem Geographus tantopere paratragoediaret. Haec enim hujusmodi sunt, quae tum ἀδιάφορα (*indifferentia*) sunt natura sua, tum ultro vulgi usui, penes quem semper fuit arbitrium loquendi, permittuntur. His adde quod lingua latina in ea erat dignitate, ut Romani nonnisi lacessiti precibus, publicum ejus usum oppidis graece-loquentibus indulserint (2). Tan-

(2) Livius lib. XL. 43. ad annum V. C. 573. *Cumanis eo anno petentibus permissum, ut publice Latine loquerentur, & praeconibus Latine vendendi jus esset*. Τὸ *Publice* est in *Actis publicis*. Penes arbitrium vulgi est, quamcumque velit usurpare dialectum: At Principis interest decernere, qua lingua edi acta publica expediat. Cumani origine Graeci, sed Hannibalica tempestate municipes Romani facti, Graecam linguam paullatim in usu familiari cum latina commutarunt: ut porro eamdem latinam linguam *publice* h. e. in numismatis, instrumentis, pactis conventis, adoptarent, facultas a Romano Senatu impetranda erat; ut revera, Livio teste, impetrarunt. Hinc judicium de aetate Cumanorum numismatum graecorum ferri παχύτερον potest; ea ante annum V. C. 573. cusa fuisse. Sed ut ad Livii locum redeam; lingua latina, ut erat populi imperantis propria, non temere nec sine delectu, ut ex indulgentia Cumanis facta deprehendi potest, cum populis in societatem Romanae civitatis adscitis, communicabatur. Porro ad ejusdem linguae dignitatem facit, quod peregrini homines nonnisi latine causam dicere in Senatu cogebantur; & ipsi Imperatores Rom. praefabantur in Curia veniam, si quid Graece sibi efferendum necessitas extorsisset; rati scilicet, amplitudinem illius loci ac Rom. nominis dignitatem contaminatum iri peregrinitate. Quid quod & tran-

Tantum abest, ut lingua latina cum Graecis Italis communicata, eos barbariei rubigine infecerit.

At, inquies, Geographus Italiotas ad barbariem descivisse conqueritur. Ita sane; sed hanc barbariem non magis mutato reipublicae statui, vel dialecti inversioni, quam gymnasii abolitioni, imputandam esse reor, duas maxime ob caussas. I. Gymnasia illa sola apud Graecos erant, quae complebant hominem ac perficiebant. Philosophorum ac Rhetorum acroamata, quibus exhedrae gymnasii quotidie personabant, ac praeterea athleticae palaestrarum exercitationes, aptos domi militiaeque cives praestabant; quamobrem non immerito quis conquereretur, si ea loca, ubi juventus in belli pacisque artibus erudienda detinebatur, sublata cerneret. II. Tres non amplius urbes ab ea barbarie Strabo vindicat, Neapolim scilicet, Tarentum ac Rhegium. Atqui, ut nunc de Neapolis fortuna taceam, reliquae duae urbes aetate Strabonis civitate Romana fruebantur. Tarentum enim, ut est apud Geographum lib. VI. p. 281. coloniam Romanorum acceperat: & Rhegio civium penuria laboranti Caesar Augustus supplementum ex classe sua dederat, ut Strabo ipse lib. VI. pag. 259. narrat; indeque fuit, ut Rhegium, coloniarum more, cognomen *Julii* adsciseeret. Cum itaque utraque civitas pristinae suae Graecanicae reipublicae jacturam fecisset, & tamen ad barbariem descivisse a Geographo negetur; facile est colligere, utriusque urbis in Graecismo constantiam aliunde, quam a mutato reipublicae statu, esse repetendam. Nihilo deterius arcesseres hujusmodi immunitatem a quibuscumque superstitis inibi Graecismi reliquiis. Supererant enim & aliis in urbibus id genus vestigia, ut de Cumis Campaniae testatur idem Strabo lib. VI. p. 243. Ἔτι σώζεται πολλὰ ἴχνη τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, κ̀ τῶν νομίμων. *Etiamnum* (Cumis) *multa Graeci ornatus supersunt vestigia, & sacrorum & institutorum.* Attamen ea quantacumque Cumanorum religiosa erga ritus patrios observantia haud flectere Geographum valuit, ut Cumas ipse immunes a barbarie simul cum Neapoli, Tarento ac Rhegio renuntiaret. Majus quid ergo ac robustius ex Graecanica institutione superstes obtinuisse in tribus illis urbibus oportet, quod ipsas vel in media latinitate a barbariei contagione liberaverat. Quid si aetate

& translata Imperiali aula Byzantium, emporium totius Graeciae praesentiâ Imperatorum factum, Acta publica nonnisi Latine concinnabantur? Nec ante desitum ab ea lege fuit, quam Arcadius et Honorius datis litteris Juliano Procos. Asiae anno Chr. 397. potestatem fecerit, ut *Judices tam Latina quam Graeca lingua sententias proferre* possent. L. Judices 12. C. de Sentent. & Interloc. omn. Jud.

aetate Strabonis adhuc in hoc urbium ternione gymnasia viguisse ostenderim? nonne hinc argumentum non obscurum capitur, Neapolitanos, Tarentinos ac Rheginos, vel infusa in ceteros Italiotas peregrinitate, solos in pristina gymnasiorum institutione perdurasse?

Ergo ut a postremis duobus oppidis memet expediam, mox in gymnasio Neapolitano diutius immoraturus; de Rhegina palaestra testem prodo Plinium, qui de platano verba faciens, *Dionysius* (inquit lib. XII. sect. 3.) *prior Siciliae tyrannus, Rhegium in urbem transtulit eas* (platanos) *domus suae miraculum, ubi postea factum Gymnasium.* Arduum non est, ut id obiter dicam, assequi conjectura, quamobrem Rhegini regiam domum platanis consitam, in palaestrae usum traduxerint. In gymnasiis etenim platanorum umbra commendabatur, eàque gratia *platanones* in xysto comparari praecipit Vitruvius. Itaque Rhegini secuti videntur loci opportunitatem, ut aedes regias gymnasii exhedris, platanonem xysto dedicarent. Jamvero ut illuc redeam, Theophrastus ejusdem Rhegini gymnasii meminerat: quae verba a Plinio expressa fuisse, non temere conjiciunt Plinii Commentatores. At enim nolo quis inde suspicetur, Rheginum gymnasium Theophrasti, non vero Plinii, aetate stetisse. Plinius eo loco ad platanos, quae in Italico solo comprehenderunt, intendit digitum: frustra autem illuc amandasset lectorem, si platano ille Dionysii non adhuc aetate sua, traduce scilicet materia, perennasset. Sed & gymnicas artes diu postea incolumes ibi stetisse suadet *Prytaneum* Rheginorum, in latina inscriptione Gruteri pag. CLXXIV. 7. *In Prytaneo* autem, ut pag. 70. dicebam, cena recta victoribus athleticis apponebatur. Porro de Tarentino Gymnasio explorata est veterum auctoritas. Apud Plutarchum in vita Pyrrhi p. 392. Cyneas pro Pyrrho rem gerens in Italia, ut Tarentinam plebem in officio contineret, *ἀπέκλεισε μὲν τὰ γυμνάσια καὶ περιπάτους*, *occlusit* (3) *gymnasia & ambulationes*. A bello Pyrrhi afflicta Tarentina civitas Romanae coloniae jugum accepit,

N vel

(3) In luctu publico, in tumultu, & quandocumque justitium indicebatur, nihil frequentius in historia Rom. legere est, quam Senatum jussisse, *Tabernas circa forum claudi*, quemadmodum justitio remisso, *Tabernas aperiri*. Laertius, tanta poenitentia tactos Athenienses prodidit ob necem Socrati illatam, *ὥστε κλεῖσαι καὶ Παλαίστρας καὶ γυμνάσια*, *ut clausissent & palaestras & gymnasia*. Sic & Cyneas, ut in re trepida, jussit occludi *gymnasia*, h. e. omnia Gymnasii membra exercitationibus comparata, & *Ambulationes* seu *Porticus*. Περίπατος enim tum subdivalem ambulationem, tum contectam universim significat. *Porticus Liviae* a Strabone V. p. 236. ὁ τῆς Λιβίας περίπατος dicitur.

vel sic tamen in Gymnicis institutionibus perseveravit. Strabo lib. VI. p. 278. Ἔχει δὲ γυμνάσιόν τι κάλλιστον, καὶ ἀγορὰν εὐμεγέθη, ἐν ᾗ καὶ ὁ τοῦ Διὸς ἵδρυται κολοσσὸς χαλκοῦς, μέγιστος μετὰ τὸν Ροδίων. *Habet* (Tarentum) *gymnasium elegantissimum, & forum justae amplitudinis, in quo aereus Jovis colossus situs est, omnium maximus post Rhodium.* Verbum illud ἔχει (*habet*) ad Geographi scribentis aetatem pertinet.

Proximum est ut Gymnasium Neapolitanum expediam. Idem Strabo V. pag. 246. Πλεῖστα δὲ ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα σώζεται, γυμνάσια, ἐφήβεια καὶ φρατρίαι. *Plurima tamen ibi* (Neapoli) *Graecanicae institutionis supersunt vestigia, Gymnasia, Ephebia, & Phratriae*. Qui *plurima* concedit, excludit *omnia*. Itaque cum is affirmet, *plurima* Neapoli superfuisse vestigia Graecismi, hoc ipso negare videtur, Neapolim aetate sua in puro putoque Graecismo perdurasse: & tamen Geographus Neapolim ad barbariem desciviſſe negat. Itaque barbaries illa non ad linguae latinae, uti nostrates commenti sunt, aut legum Romanarum commercium (quae utraque ceteroqui laudi potius quam dedecori vertenda forent) sed omnino pertinet ad abolita praestantissima Graecorum instituta, cujusmodi praeter cetera fuere gymnasia, quae simul cum Romana & lingua & civitate componi poterant. *Gymnasia* autem numero multitudinis hoc loco extulit Strabo, vel ad notandam plurium gymnasiorum copiam, vel quod verisimilius puto, ad significanda universa palaestrae membra, ut Ephebeum, Balneum, Xystum, Apodyterium &c. quae ne singula recensendo longum faceret, per vocem *Gymnasia*, universa simul complexus est.

His jam praestructis, haud aegre erit ostendere, cujusmodi fuerit barbaries illa, quae universam Graeciam Italicam contaminavit; ac rursus cujus ingenii fuerit Graecismus Neapoli, Tarenti, ac Rhegii superstes. Enimvero cum ostenderimus ibi viguisse aetate Strabonis gymnasia; hinc pronum erit colligere, perennantem ibi adhuc Gymnasiorum institutionem impedimento fuisse, quo minus hic urbium ternio communi cum ceteris Italiotis barbariei turbine corriperetur. Supererant fortasse ibi nonnulla alia Graecismi vestigia; sed nihil aliud majoris momenti ostendi, quantum video, potest, quo hi cives secum ipsi privatim convenirent, & quo universim a ceteris differrent; quam communis apud eos gymnasiorum usus, qui praecipuus Graecanici instituti character erat. Atque haec eo spectant omnia, uti suadeam quod mea in rem presentem interest, revera Neapoli inaedificatum fuisse Gymnasium; id quod etsi a viro docto pernegatum video, ejus tamen rationibus haud plurimum tribuendum censeo. Et ille quidem, quo

quo Strabonianam elevet auctoritatem, negat Geographum de ὑλικῷ Gymnasio locutum, sed potius de εἰδικῷ h. e. de ipsis gymnicis exercitationibus, ideoque Γυμνάσια numero multitudinis extulisse. At quo pertineat pluralis numerus, paullo ante praefatus sum. Sed & quamvis eo vocabulo athletica exercitia a Strabone designata concesserim, inde tamen Gymnasium ὑλικὸν excludi non potest. Qui enim Gymnica studia Neapoli viguissent; nisi Gymnasium, ubi adolescentes ad eas exercitationes ex arte compararentur, usui publico patuisset? Praeterea Strabo inter Graecismi Neapol. vestigia recenset Γυμνάσια, Ἐφήβια καὶ φρατρίας. Quemadmodum autem *Ephebia*, & *Phratriae* tum corpora *adolescentum*, *phratorumque*, tum loca ipsa (quo haec corpora ad exercitationes, & ad sodalitatum munera peragenda conveniebant) omnino complectuntur; qui minus ergo *Gymnasia* Strabonis & ad exercitationes gymnicas, & ad palaestram ipsam notanda traducantur? Jamvero quid si Geographus Neapoli *theatrales editiones* frequentari, ut revera frequentabantur, dixisset; nonne hinc intelligi daretur, theatrum in hac urbe patuisse? Et porro, cum idem gravissimus auctor de Gymnasiis, seu de ludis gymnicis Neapolitanorum luculentum ferat testimonium, nos vero Gymnasium Neapoli fuisse pernegabimus?

§. III.

Vitruvium aedificandae palaestrae rationes a Palaestra Neapol. collegisse. Numisius theatri Hercul. architectus an Vitruvii Socius. Ephebeum cur dictum Exhedra Herculis *a Dione Chrysost. &* Petasus *a Graeco Scriptore Maccbab. Aevo sequiore* Ephebeum *idem ac* Lupanar. *Fabricae a forma, quam referebant, nomen mutuatae.* Ovum, Trulla, Cupa, Umbella *quid in re tectonica.*

EQuidem sic Strabonis, aliorumque quorum loca mox pro re nata producam, suffragium pro Gymnasio Neap. ferentium auctoritate frangor, ut Vitruvium ipsum aedificandae palaestrae rationes a palaestrae Neapolitanae structura mutuatum tradidisse, judicem. Nec eo me ducit, quod Vitruvius domo Campanus, locique opportunitatem secutus, Neapolitanum tunc temporis in Campania celeberrimum Gymnasium sibi pro exemplari proposuerit; nec ejus cum Numidio, seu potius Numisio (1) theatri in oppido Herculani prope Neapolim archi-

(1) Marchio Venutus in Commentariolo (edito Cortonae anno 1748.) de Her-

architecto, qualiscumque consuetudo me movet; movet magis gymnasii Vitruviani cum Neapolitano similitudo non mediocris. Et ut mea suspicio plus habeat ad suadendum verisimilitudinis, mihi subit animum, Vitruvii praecepta aedificandae palaestrae cum rationibus Gymnasii Neapolitani partite componere.

In palaestris (inquit cap. XI.) *peristylia quadrata . . . sunt facienda . . . ex quibus tres porticus simplices disponantur, quartaque quae ad meridianas regiones est conversa, duplex; uti cum tempestates ventosae sunt, non possit aspergo in interiorem partem pervenire. Constituantur autem in tribus porticibus exhedrae spatiosae habentes sedes, in quibus philosophi, rhetores, reliquique qui studiis delectantur, sedentes disputare possint*. Hactenus Vitruvii praecepta; unde discere licet, ex quatuor palaestrae porticibus tres omnino, hoc est, maximam gymnasii partem, a philosophis insessas discentium studio patuisse; quo minus mirandum est, si porro *Gymnasium* in διατριβῆς (quemadmodum ab Athenaeo gymnasium saepe redditur) i. e. *Scholae* nomenclationem abierit. Hujusmodi autem *exhedris porticibusque* instructam fuisse Neap. palaestram, facile est e Seneca, ac Petronio eruere; quorum ille, ad Lucilium Ep. 76. *Quoties* (inquit de Neapoli scribens) *Scholam intravi, praeter ipsum theatrum, ut scis, transeundum est Metronactis petentibus domum; illud quidem* (theatrum) *fartum est, & ingenti studio qui sit pythaules bonus judicatur. Habet tibicen quoque Graecus, & praeco concursum; at in illo* (gymnasio, quod apposite *Scholam*, ut Athenaeus Διατριβὴν, vocavit) *ubi vir bonus discitur, paucissimi sedent*. Postremum hoc verbum *Sedent*, graphicam *Exhedrarum*, quae sic a *Sedendo* dictae, interpretationem complectitur. Habes jam in Neapolitano Gymnasio *Exhedras* (2) Philosophorum Vitruvianas, quibus, ut idem architectus deli-

Herculani effossionibus pag. 65., ex inscriptione Hercul. ubi scalpitur, *Theatrum & Orchestram* delineata fuisse a *Numisio*, acute conjecit, hunc Numisium esse plane eumdem ac socium Vitruvii, (de quo ipse in Praefatione) *Numidium*, qui alibi *Numidicus*, alibi aliter vocatus, in *Numisium*, praeeunte inscriptione Hercul. sit transnominandus. Jam si ea conjectura arriserit; ex consuetudine porro *Vitruvii* cum *Numisio* non levior quoque suspicio suboriri posset, vel Vitruvium in hunc agrum ac vicinam Neapolim, contemplandi gymnasii causa divertisse una cum Numisio, vel a Numisio locorum nostrorum lustratore architectonicas palaestrae aedificandae rationes didicisse.

(2) Gymnasium Neapolitanum, quatenus Philosophorum usibus inserviebat, vel sublatis Neapoli palaestricis exercitationibus, frequentari non desiit. Augustinus contra Academicos disputans, ad Gymnasium Neapolitanum appellat; nisi quis illud excepe-rit,

delinearat, *Porticus* praetendebantur; easque de eadem Neap. Schola loquens Petronius cap. 6. innuit: *Ingens Scholasticorum turba in porticum venit ab extemporali declamatione*. Idem paullo ante cap. 3. dixerat: *Non est passus Agamemnon me diutius declamare in porticu, quam ipse in Schola sudaverat*. Jamvero, ut id obiter dicam, quod in nostro gymnasio pauci admodum darent operam, id quidem levius esse reputaveris, prae usitatissima illa in gymnasiis adolescentum, quos castigat Cicero, levitate: *Hoc ipso* (inquit II. de Or. 21.) *tempore cum omnia Gymnasia Philosophi teneant, tamen eorum auditores discum audire, quam Philosophum malunt. Qui simul ut increpuit in media oratione de maximis rebus & gravissimis disputantem Philosophum, omnes unctionis causa relinquunt.*

Pergit Vitruvius: *In duplici autem porticu collocentur haec membra: Ephebeum in medio: hoc autem est exhedra amplissima cum sedibus, quae tertia parte longior sit, quam lata*. Dion Chrysostomus Orat. XXVIII. de Melancoma in palaestra Neapol. luctatore post hominum memoriam egregio, adeo accurate Neapol. gymnasium describit, ut nihil ultra desideres. Ejus locum, prout commodum erit, partite proferam. Sic autem exordium instituit: *Quum ascendissemus a portu, confestim ibamus visuri athletas, ut qui totam peregrinationem suscepissemus ob certaminum spectacula*. (Ἐπεὶ δὲ πρὸς τῷ γυμνασίῳ ἦμεν . . . . ὁρῶμεν . . . πολλοὺς ἑστηκότας πρὸς τῇ Ἐξέδρᾳ τοῦ Ἡρακλέους) *Quum autem ad gymnasium pervenissemus . . . . videmus . . . multos consistentes ad Herculis Exhedram &c.* ubi Jatrocles pulcherrimus adolescens concinne luctans, spectatorum, qui plurimi eo confluxerant, ora oculosque in se converterat. Nunc si a me quaesieris, ecquae sit illa *Exhedra Herculis* in Gymnasio Neapolitano; affirmare equidem non dubito, quin *Ephebeum* fuerit, quod *Exhedram amplissimam* Vitruvius vocaverat. *Ephebeum* autem ea Exhedra dicebatur, quod unice exercitationibus τῶν Ἐφήβων, *puberum* (cujusmodi Jatrocles fuit qui a Dione νεανίσκος, *adolescentulus*, describitur) inserviebat; ac porro a nomine *Herculis* cognominabatur; vel quod Hercules

rit, Augustinum, ut se temporibus eorum quibuscum congreditur, accommodaret, idcirco mentionem hujus Gymnasii fecisse. Cujusmodi tamen res fuerit; necesse quidem certe non erat, ut Cl Scriptor Th. Calam. p. 587. palaestrae ὑλὶ ἰν Neapolit. acerrimus hostis, τὸ *Neapolitanum* Augustini in *Cumanum* vertisset. Nec enim ibi Augustinus ad athletarum peculiare aedificium, sed ad Philosophorum exhedras sive Scholas provocat, quae solae tunc temporis, *Gymnasii* nomen, antea cum palaestra commune, privatim sibi proprium fecerant.

les omnium gymnasiorum tutelare (3) numen erat; vel quod in ea exhedra simulacrum Herculis fuerit. Profecto in peculiari ephebeorum gymnasio erat (apud Pausan. Eliac. II. 23.) πρόσωπον Ἡρακλέους ἄχρις ἐς τοὺς ὤμους, *signum Herculis humerorum tenus*. Hinc sane disces, quamobrem *Ephebeum* Neapolitanae palaestrae, a Dione Chrys. *Herculis Exhedra* dicatur. Ceterum Ephebeum quemadmodum a sedibus inibi dispositis *Exhedra* vocatur, sic a confornicato ejusdem tecto, quod ad petasi imaginem accedebat, dicitur *Petasus* Scriptori Macchabaeorum. Quem locum Macchabaicum oppido insignem, multipliciq. interpretatione vexatum, mihi jucundum est, praefatâ prius a lectore veniâ digressionis, aliquanto uberius illustrare.

Ergo locus ubi ephebi exercebantur in gymnicis artibus, ex eorum nomine dicebatur *Ephebeum*, & quia dispositis circa sedilibus ad spectandum comparatis instructus erat, *Exhedra* Vitruvio appellatur. Ea *exhedra* omnium *amplissima* fuit, ut in media area sedibus vacua satis spatii ad explicandas luctantium evolutiones pateret; ac fortasse ad parvi amphitheatri imaginem rotundata erat, quandoquidem etiam tectum quod Ephebeo impositum erat, in absidem curvabatur. Id quod ex egregio Macchabaeorum loco colligi posse confido, si Graecus textus cum latina versione sedulo diligenterque conferatur. In II. Macchab. IV. 12. ita legitur: Ἀσμένως γὰρ ὑπ' αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν γυμνάσιον καθίδρυσε, καὶ τοὺς κρατίστους τῶν Ἐφήβων ὑποτάσσων, ὑπὸ Πέτασον ἦγεν. Quae latinus interpres sic vertit: *Etenim* (Jason) *ausus est sub ipsa arce* (Hierusalem) *gymnasium constituere, & optimos quosque Ephebo-rum in Lupanaribus ponere*. At quid hoc monstri est, id reddi *Lupanar*, quod Graece Πέτασος dicitur? Densae hic tenebrae circumstant biblicos interpretes, per quorum varias (4) opiniones nondum certa con-

(3) Neminem latet, Gymnasia Herculi praecipue sacra fuisse. Vide inscriptionem Gymnasii Chalcidensium supra pag. 92. ubi cum T. Quinctio, cui fuerat inscriptum gymnasium, socius adsciscitur *Hercules*.

(4) Varias hujus loci intarpretationes legesis apud Calmetum h. l. quarum summa eo ferme recidit, Jasonem imperasse pueris Hebraeis ut Graecanicas vestes, ac praesertim *petasum* induerent, quo minus reliqua Graecorum instituta, in primisque gymnica, fastidirent. Idem sensit Faber III. Agon. 28. atque ex eo loco Macchab. conjicit, athletas in Ephebeo egisse petasatos, quo Mercurium, qui cum petaso fingitur, palaestrae praesidem, imitarentur. Alii ad alia petasata numina allusum volunt. Grotius ad Castores, Calmetus ad Bacchum intendunt digitum. Sed quî minus de Hercule cogitarunt, vel eo potissimum, quod *Ephebeum* Neapol. a Dione Chrysost. *Exhedra Herculis* vocetur?

constitit ratio Latini interpretis vulgati; quem equidem non minus verba Graeci Scriptoris, quam sensum prae oculis habuisse judico. Ajo igitur 1. ab auctore Macchabaeorum circumscriptum fuisse *Ephebeum*, quod aedificii genus idcirco dici ab eo *Petasum*, quia ad *Petasi* erat imaginem confornicatum. 2. hanc *Petasi* vocem, cum interpres vulgatus generatim vertere potuisset *Fornicem*, maluisse eum contumeliae causâ vertere *Lupanar*.

Ac primum puto neminem latere, saepe fabricas a forma quam exhibebant, nomen fuisse mutuatas. E. g. *Cubicula*, & *Cenacula* inde Graecis dicta sunt ὤϊα (*ova*) & ὑπερῷα, quod superne *ovi* (5) speciem referrent; nec secus a similitudine testudinum aquatilium, loca concamerata vocantur *testudines*. Laquear seu superior aedium contignatio ἄετος (*aquila*) & ἀέτωμα vocatum est, quia formam aquilae volantis repraesentabat. Sed non aliunde magis, quam a tecto, utpote parte omnium oculatissima, derivata fuisse in fabricas ipsas vocabula, docet Etymologicus M. in v. Σκιὰς, inquiens: Σκιὰς &c. *Umbella vocatum est odeum* (6) *Lacedaemoniorum ex antiquo loquendi usu: domus enim erat*

(5) Vide Athenaeum lib. II. cap. 16. qui ex ambigua *ovi* notione repetit fabulam, qua Helena ex Ledae *ovo* nata ferebatur; cum revera eam enixa sit mater ἐν ὠῷ, h. e *in cubiculo*, quod a forma quam repraesentabat, pro more ὠὸν (*ovum*) dicebatur. Ac fortasse inde quoque repetenda videtur originatio vocis nostratis *Arcuovo*, quod sonat apud nos cubiculum angustum & in absida curvatum. Nonnulli *Alcova* scribentes, malunt esse Hispanicum vocabulum; id vero ex Arabico *Elcauf* proficisci ajunt. At vero, cum cubiculum illud pressius *Arcuovo* dicitur, in quod e proxima aede patet per *arcum* aditus; facile est, ut ex *arcu* & ex *ovo*, quod cubiculi fornicati nomen fuisse vidimus, composita fuerit vox Italorum *Arcuovo*. De prima compositionis parte non plurimum laboro; at alteram vel ex Latino *ovo*, vel ex Graeco consono vocabulo, fluxisse contendo. Sane vocabula earum praesertim rerum, quae ad vitae commoditates comparatae sunt, nemo arcessere diffitebitur ex eorum lingua, qui primi illas excogitasse comperiuntur. Proditum est autem Graecis, primis architectonicae magistris, cubicula audivisse ὤϊα (*ova*). Ex eodem igitur Graeco fonte & Itali Hispanique pariter atque Arabes, pro sui quisque oris modulo, potasse videntur.

(6) Ωιδεῖον, locus erat, quo poëtae conveniebant, sua carmina praesentibus arbitris recitaturi. Hanc autem aedem Lacedaemonii Σκιάδα (*umbellam*) vocabant, quia tectum ejus ex uno surgens vertice, & in orbem oblique in Odei parietes incidens, distenti tentorii seu umbellae imaginem referebat. Sic certe a Plutarcho describitur Odeum, quod Pericles Athenis exstruxit pag. 60 in ejus vita: Ωιδεῖον (τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέ-

erat rotunda figura, cujusmodi generis veteres dixerunt Σκιάδας, propterea quod referrent Umbellas: postquam vero aliud nomen nactae sunt umbellae, plurimique Graecorum ea appellarunt θολίας, etiam domos seu structuras rotundas, hi quidem θόλους, illi vero θολίας nominarunt. Ex quibus verbis docemur, aedificia a variis umbellarum nominibus varias sibi quaesivisse denominationes: id quod Etymologus ostendit vocabulis Σκιάδος, & θολίας, quae sunt tum *umbellis*, tum *aedibus* ad illarum utique imaginem contectis, communia. Confirmari id etiam potest voce Σκίρος, quae, teste Harpocratione in v. Σκίρα, & *umbellam*, & quemdam Athenis *locum* notabat. Quidni igitur & *Petasus*, pilei marginati aut umbellae nomen, ad fabricas in Petasi formam contectas traductus a Graecis fuerit? Profecto *Petasus* apud Latinos (7) pro *tecto* usurpatus fuit; non aliam opinor ob caussam, quam quod tectum rotunditate quidem fundum *Petasi*, suggrunda vero circum eunte *marginem* ejus exprimeret. Nihil porro facilius fuit, quam ut *Petasi* nomen ad ipsas aedes in hanc formam testudinatas transierit; quemadmodum *Trulla*, primitus vasis (8) potorii vocabulum, mox ad testudines eo modo

ἐρέψει περικλινὴς ϰαὶ κάταντες ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον) εἰκόνα λέγουσι γενέσθαι ϰαὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς. *Odeum (quod intus dispositâ habet multa sedilia multasque columnas, tectum autem est subvexum & acclive, in unum assurgens fastigium) imaginem ferunt esse & simulacrum tabernaculi Regis* h. e. Persarum. Nam de eodem Vitruvius lib. V. 9. *Odeum... Athenis Pericles columnis lapideis disposuit, naviumque malis & antennis e spoliis Persicis pertexit.*

(7) Plinius lib. XXXVI. cap. 13. cum labyrinthos quatuor Aegyptium, Creticum, Lemnium, & Italicum, *omnes lapide polito fornicibus tectis* enumerasset, & ad Italicum, a Porsena Rege Etruriae sub urbe Clusio structum, devenisset, haec de eo ex M. Varrone recitat: *Supra id quadratum* (intus labyrinthum) *pyramides stant quinque, quatuor in angulis, in medio una . . . . ita fastigatae, ut in summo orbis aeneus & Petasus unus omnibus sit impositus.* Quo in loco *petasus*, pro *fornice* usurpatur.

(8) Quod Graeci Scriptores Cpolitani Τροῦλλον, id etiam Latini dixere *Cupam* seu *Cuppam*, & ipsum poculi vocabulum. Inde Itali absidem vocant *Cupola*, eo quod inversae *Cupae* speciem refert. Erit fortasse qui ex *Coppo*, quae vox medio aevo, hodieque notat *imbricem*, deduxerit; sed haec alia nihilominus ex *Cuppa* latinorum manat. Indidem quoque, ni fallor, illa fluxit apud nostrates usitatissima vox, *Coppola*, h. e. capitis integumentum, non in acutum, ut fingi solet pileus Phrygius, desinens, sed plane in absida curvatum. Quo minus mirandum est, si Graeci *Petasi* vocem ad utrumque notandum tum *Capitis*, tum *aedium* quoque integumentum, adhibuerint.

modo fabrefactas traducta fuit ; ac tandem eo res evasit , ut locus ipse vulgo *Trullus* seu *Trulla* diceretur . Vide Cangium in ea voce . Sed ad firmandam , quam de *Petaso* tradidi , notionem nihil aeque magis appositum est , quam Jasonis in urbe Hierusalem res novas molientis consilium. Jason autem II. Macch. IV. versu 9. promittebat se Regi Antiocho daturum centum quinquaginta talenta , *Si potestati ejus concederetur Gymnasium & Ephebiam constituere* . Is vero cum mox versu 12. revera struxisse *Gymnasium* , & *praestantissimos quosque Ephebiorum a se conscriptos sub Petasum duxisse* dicatur ; ecquis erit dubitandi locus , quin sub *Petasi* nomine veniat *Ephebeum* , quod simul cum Gymnasio aedificare molitus fuerat ? quod Ephebeum graphice hic vocatur *Petasus* , utique pro more veterum , quem Etymologicus M. exposuit, sic appellatum , quia ad *Petasi* imaginem contectum erat.

Jamvero quod Graecus Scriptor Macchabaicus, cum *Petasum* diceret , reipsa voluerit designare *Ephebeum* , nemo luculentius , quam Vulgatus Latinus, *Lupanar* interpretatus , ostendit . Enimvero contubernia puerorum nusquam non infamia laborarunt, sic ut Ephebeum, honorificus olim ad instituendam adolescentiam locus, aevo sequiore, lapsisque in lubrico moribus, contumeliosissimi fornicis nomen evaserit. Enimvero ut Hieronymum , Isidori Glossas, aliosque taceam , Brochardus (apud Cangium Append. Gloss. Lat. in v. *Ephebia*) synonyma facit *Lupanar* & *Ephebiam*, in descript. T. S. lib. 2. cap. 2. *Loco Lupanarium plerumque in urbibus constituunt Ephebias* . Quamobrem Latinus interpres cum *Petasum* reddidit *Lupanaria*, simul ostendit, ecquid ipse sub *Petasi* nomine intellexerit . Intellexit autem illum omnino locum, qui versu 9. ab Ephebis erudiendis *Ephebia* , & versu 12. a forma quam repraesentabat, pro more *Petasus* vocabatur. Ipse vero, sive tempora Macchabaica modulo suo aevi metitus est, sive crimen Jasonis acerbaturus ostendere volebat, illud Ephebeum non instituendae, sed corrumpendae potius adolescentiae inserviisse ; idcirco petalatum aedificium Ephebei , falso fornicem atque adeo *Lupanar* interpretatus est ; simulque ostendit , Graecum auctorem Macchab. sub *Petasi* nomine designasse *Ephebiam* , quae vox aetate sua cum voce *Lupanar* alternabat. Hinc fit manifestum 1. Vulgatum Interpretem non temere, nec procul a sententia Graeci textus, *Petasum* vertisse *Lupanar*. 2. *Petasi* vocabulum , quemadmodum Σκιὰς Lacedaemoniorum , generatim quodcumque aedificii genus ad *petasi* formam testudinatum denotasse. Sed de Ephebeo satis . Cetera Vitruvii , quae in rem nostram faciunt , age persequamur .

Vitruvius: *Extra autem disponantur porticus tres, una ex peristylio exeuntibus, duae dextra atque sinistra stadiatae . . . . Post Xystum autem stadium ita figuratum, ut possint hominum copiae cum laxamento athletas certantes spectare*. Haec altera aedificationis pars sub *Stadii*, aut *Xysti* nomine pressius venit; nisi quod vox *Stadii* latius patens, tum locum signat ubi cursu, lucta &c. certabatur, tum ubi populus spectator sedebat. Jamvero illud *Extra* Vitruvii sedulo notandum est; *Xystus* enim *Stadiumque* in vicinia quidem gymnasii erant, sed *Extra palaestram* sic proprie dictam excurrebant. Nec aliter quidem constitutae erant Gymnasii Neapolitani rationes : Ἐπεὶ δὲ (inquit Dion loc. cit.) πρὸς τῷ γυμνασίῳ ἦμεν, τοὺς μέν τινας ἑωρῶμεν ἐν τῷ δρόμῳ ΕΞΩ τρέχοντας, καὶ κραυγὴ τῶν παρακελευομένων ἦν. τοὺς δὲ καὶ ἄλλως γυμναζομένους. *Quum autem ad gymnasium venissemus, quosdam quidem videbamus EXTRA in stadio currentes, magnusque adhortantium erat clamor, quosdam autem aliter se exercentes*. Ubi perventum ad Gymnasium est, paullisper *Extra* substiterunt; ubi athletarum alii ingenti populi studio currebant, alii alia obibant certamina; sed inde continuo transitus ad palaestram erat. Sequitur enim apud Dionem: Τούτοις μὲν οὖν οὐκ ἐδόκει προσέχειν. ὅπου δὲ πλεῖστον ὄχλον ἴδοιμεν, ἐκεῖ ἐβαδίζομεν. ὁρῶμεν οὖν πάνυ πολλοὺς πρὸς τῇ ἐξέδρᾳ Ἡρακλέους. *His quidem ut attenderemus, nobis visum non est: ubi autem maxime esset turba, illuc ibamus. Videmus igitur oppido multos consistentes ad Herculis exhedram*. Protinus igitur e stadio (quod ἔξω, *Extra* erat) perrexerunt in *Exhedram Herculis* h. e. Ephebeum, ut ante dixi, partem palaestrae potissimam. Stadium ergo Neapolitanum *extra* quidem gymnasium, sed in ejus vicinia, prout Vitruvio placuit, dispositum erat.

Jamvero perspecta inter palaestram Vitruvianam ac Neapolitanam convenientiâ, proximum est uti suadeam accuratius, Vitruvium, tum cum de aedificatione palaestrae praecepta tradebat, ob oculos Neapolitanum habuisse gymnasium. Ac primum illud facit, quod aegre alibi praeterquam Neapoli, adverteris gymnasium, cujus plura membra cum Vitruvianis magis apposite conveniant. Sane quidem est ubi Philosophorum exhedras contempleris; alicubi sola certamina committi solebant; & non raro ubi soli Ephebi proludebant. Sed nullibi ferme deprehenderis Gymnasium, praeterquam Neapolitanum, quod & Philosophis, & Rhetoribus, & athletis & Ephebis stationes quibusque suas, quemadmodum a Vitruvio praecipitur, partite tribueret. Praeterea, quod palmarium mihi esse videtur, soli cum paucis Neapolitano gymnasio applicitum stadium fuit; nec enim cuique gymnasio stadium,

dium, ut e Pausania, plurimorum gymnasiorum enarratore, intelligere licet, in proximo tendebat. In ceteris enim palaestris, praesertim in oppidis non admodum populosis, porticus ipsae Gymnasii (quae Vitruvio metante stadiatae erant) cursoribus, quemadmodum area subdivalis porticibus interclusa, luctatoribus satis superque spatii, opinor, suppeditabant. Itaque unde, quaeso, Vitruvius exemplar suae palaestrae adeo laxum numerosumque, nisi e Neapolitana, quae & homini Italo ad imitandum commodior, & ceteris, quantum vidimus, elaboratior, decerpserit? Quamobrem mihi persuadeo Architectum nostrum, Palaestrae, quae Graecanicae erat consuetudinis, rationes Neapoli in urbe Graeca celeberrima didicisse, easque ad hujus exemplaris normam exactas consignasse litteris. Hinc illa eadem utrobique aedificationis membra, & eadem utrobique totius palaestrae distributio, sic ut una ab altera expressa videatur. Sed & pene praeterieram advertisse, balneas quoque in palaestra Neapolitana fuisse dispositas: de quo dicam §. V. Sed nullibi, quod sciam, in palaestra, praeterquam Vitruviana, balineas contemplari licet. Immo cum Pausanias in Phocicis cap. 35. sedulo notet, in altero Anticyrensium gymnasio καὶ τὰ λουτρὰ σφίσι πεποιῆσθαι, *etiam lavacra ipsis aedificata fuisse*, hoc ipso videtur ostendisse, adeo insolentem in palaestra fuisse balnearum structuram, ut sicubi exstitissent, silentio premendae non essent. Vitruvius vero sic balnea in palaestra disponit, quasi res foret ex artis praescripto tralaticia. Unde autem id Vitruvius didicerit, nisi ex imagine palaestrae Neapolitanae, quae praeter cetera membra etiam lavationes complectebatur?

§. IV.

Gymnasium Neap. a Tito Imp. restitutum. Mutila inscriptio Gr. ac Lat. suppletur. An Titus Neapoli Demarchum *egerit. Opera tum artificum tum Scriptorum sub alieno nomine edita.*

JAmvero si a Strabone ac Dione Chrysostomo, quos paullo ante enucleavi, discesseris; nullus alius locupletior pro Gymnasio Neapol. testis afferri potest in medium, quam bilinguis ille lapis Imper. Tito positus in urbe Neapoli. Nimirum hic ille lapis (1) est, qui jamdiu cru-

(1) Prostat hic lapis in pariete contra Occidentem secus viam publicam in bivio, quo ad aedem Divae Adnuntiatae, & ad Portam Nolanam du-

crucem fixit Scriptoribus noſtratibus, qui in eo illuſtrando interpretandoque plurimam contulerunt operam ac diligentiam: ſed alius alio intentus, ſenſum inſcriptionis eo corrivantes, quo jampridem eorum animus inclinabat, aliorſum a ſcopo detorſerunt. Atque utinam ejus exemplar, ad fidem marmoris expreſſum, in ingentis Mazochii manus incidiſſet! Profecto is qua perſpicacia ingeniique acumine fuit in enodandis antiquitatum Maeandris, ac lapidibus praeſertim, quos praeter Oedipum interpretatus ſuiſſet nemo; facile rem cui nunc inſudamus, diligenterque confeciſſet. At vero vir immortalis ſenio tritus, cumque adverſa valetudine ſine intermiſſione colluctans, ad interpretationem marmoris, alienis oculis delineati, deſcendit: quod exemplar non omni prorſus diligentia exceptum, fraudi (2) Mazochio, nihil tale metuenti, fuit. Quamvis, verum ut fatear, nec in deſcriptore ea tota faba cudenda eſt: quandoquidem nonnullae litterae in extrema marmoris ora, qua parte id cum pariete ferruminatur, cum, uti fit, calce ſuperinducta laterent, vel lynceos oculos fugiebant: & illac deliteſcerent adhuc, niſi ſtrenuiſſimus quidam homo noſter, qui verſando hoc ſaxo veluti Siſyphus alter acceſſit, impoſitum linimen extriviſſet. Qui vir clariſſimus novo inde paragrammate ſibi comparato, novum inſcriptionis interpretamentum ſollicitavit in *Theca Calamaria*, quod etiam ingenti molimine a pag. 534. ad pag. 573. defendere adniſus eſt. Ego vero, cui tam diſertum eſſe non licet, paucis argumentum idem refricare ſtatui: nam mihi mea tueri contento, in alienos labores ſubtiliter inquirere, non eſt animus. Pauca quaedam, ſicubi

ducitur: locus ipſe, ob aquarum copiam ibi ebullientium, vulgo *Bollo dell' Annunziata* dicitur. Legitur eadem inſcriptio apud Gruterum pag. CLXXIII. 8. ac prope nullus exſtitit Scriptorum, de rebus Neapolit. diſſerentium, qui in bilinguem hanc epigraphem (Graece enim & Latine decurrit) non inquiſierit curioſius. Sed-neſcio quo fato acciderit, ut in eo exſcribendo delineandoque paene omnes aberraverint.

(2) Vir magnus in Diſſert. *de Neapolitana Colonia*, quam ὁδοῦ πάρεργον, nec niſi mantiſſae loco addidit longiori diſſertationi *de Cathedrali Neapol.* pag. 234. pauca quaedam de hac inſcriptione, ſed erudite pro more ſuo, commentatur; in eo tamen fallitur, quod opera a Tito reſtituta Neapoli, non *terraemoTIBVS*, ut ſuperſtites in marmore litterae dant intelligere, ſed *Veſuvii montis concuſſionIBVS* collapſa fuiſſe, conjecit. Memini me ab doctiſſimo ſene adoleſcentem audiviſſe, ſe, ſi quidem in exemplari ſuo TIBVS non IBVS exaratum vidiſſet, de terraemoTIBVS omnino cogitaturum fuiſſe; ac porro aliam ſupplendi marmoris rationem initurum. Tanti nimirum momenti fuit una vocula, uno plus minuſve elemento, inſtructa.

ſicubi quid ſugillandi ſe dabit occaſio, ſtrictim breviterque attingam; nec ut nulli, praeterquam mihi, adhibeatur, ſed ut mihi prorſus ne denegetur fides, allaborabo.

Supplementum | *Vetus Fragmentum*

ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΙΤΟΣ ΚΑΙΣΑΡ
ΘΕΟΥ ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΥ ΥΙΟΣ ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ ΣΕΒΑΣΤΟΣ
ΑΡΧΙΕΡΕΥΣ ΜΕΓΙΣΤΟΣ ΔΗΜΑΡΧΙΚΗΣ ΕΞΟΥΣΙΑΣ ΤΟ Ι
ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ ΤΟ ΙΓ ΠΑΤΗΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΥΠΑΤΟΣ ΤΟ Η ΤΕΙΜΗΤΗΣ
ΕΝ ΝΕΑΙ ΠΟΛΕΙ ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ ΑΓΩΝΟΘΕΤΗΣΑΣ ΤΟ Γ ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑΣ
ΘΕΡΜΑΣ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ ΥΠΟ ΣΕΙΣΜΩΝ ΣΥΜΠΕΣΟΝΤΑ ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΣΕΝ
IMP·T·CAESAR·DIVI·VESPASIANI·F·VESPASIANVS·AVG
PONT· MAX· TR· P· X· IMP· XIII· COS· VIII· CENSOR· P· P·
THERMAS·ET·GYMNASIVM·TERRAE·MOTIBVS·CONLAPSA·RESTITVIT

De ſupplemento quatuor priorum linearum nihil eſt, quod dubites. Sic enim in Latinis Graeciſque lapidibus tituli Imperatorii veluti ex formula (3) recitantur: ſic Scriptor quoque Th. Calam. ne quem laude ſua defraudem, in ſupplemento ſuo reſtituit. De quo gratulor equidem, & immortaliter etiam gaudeo; ſed mihi dolendum eſt, quod ſtatim a quinto verſu mihi cum viro eruditiſſimo dividiae oboriantur.

Verſ. 5. ΕΝ ΝΕΑΙ ΠΟΛΕΙ ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ ΑΓΩΝοθετήσας τὸ γ, Γυμνασιαρχήσας. Non una me impulit cauſa, ut verſum in hunc modum ordirer, ἐν Νέᾳ πόλει, *Neapoli*. Ac primum neceſſaria urbis mentio erat, ut Romani tituli a Graecanicis diſtinguerentur. Titus pro majeſtate Imperatoria *Auguſtus*, *Cenſor*, *Conſul* &c. adnuntiatur; ac mox *Agonotheta* & *Gymnaſiarcha* ſalutari patitur: Ut autem plane dignoſci poſſet, quouſque paterent Romani tituli, ac rurſus unde Graecanici inciperent; ſepimentum quoddam interſeri opus erat, teſtaturum, illos ex formula eſſe cum quovis Imperatore Rom. communes, hos

(3) Legatur inſcriptio Grut. cccxvi. 1. ubi Titus Aelius Hadrianus adnunciatur Σέβαστος, Αρχιερεὺς Μέγιστος, Δημαρχίκης Εξουσίας τὸ Γ, Αὐτοκράτωρ τὸ Β, Ὕπατος τὸ Γ, Πάτηρ Πατρίδος. Praeter hos auguſtales titulos additur praeterea in epigraphe noſtra Τιμήτης, *Cenſor*. Cenſuram enim Titum exercuiſſe, res explorata eſt.

hos Tito Imp. cum Graecis hominibus agenti peculiares. Praeterea Urbs ipſa ſedulo inculcanda erat, ut, ubinam gentium Imperator Gymnaſii praefecturam geſſerit, & ubi ludis ter praefuerit, in comperto foret. Abſque eo fuiſſet; facile conjici potuiſſet, Titum, ut Auguſtum, Conſulem, Cenſorem, ſic quoque Agonothetam, ac Gymnaſiarcham Romae egiſſe: quod plane ridiculum foret.

Ibid. ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ, *Demarchus*. Is magiſtratus ſatis obvius in lapidibus Neap. Herennius δημαρχήσας proditur apud Reineſium Cl. I. 203. Vide & Cl. II. *60*. Cl. V. *9*. De Titi in Campaniam adventu etſi Suetonius (4), aliique hiſtorici taceant, Dio tamen Caſſius diſertam mentionem facit. Ceteroqui hunc Imperatorem in urbe Neapoli aliquamdiu conſediſſe, non temere Scriptores noſtrates ex inſcriptione, ubi Titus edicitur *Agonotheta*, conjiciunt. Sane honor munuſque τοῦ Ἀγωνοθέτου nonniſi praeſenti deferebatur (5). Praeſentia autem Romani Imperatoris luminibus Graecanici magiſtratus procul dubio obſtruxit; itaque conniventibus veluti ceteris magiſtratibus, omnia ſaltem in ſpeciem manu Imperatoris adminiſtrari decuit. Supremus Neapoli Magiſtratus *Demarchus* erat; proximus huic ſi non poteſtate, ſaltem dignitate, *Gymnaſiarcha* erat. Jamvero Neapolitani *Gymnaſiarchae* dignitatem Tito detulerunt; porro eidem illam alteram *Demarchi* dignitatem noſtros homines invidiſſe, quis ſibi perſuaſerit? Sane piaculum videri potuiſſet, Imperatoris praeſentis fidei ſummam reip. non committere; nec aliter Romana majeſtas omnino ſuaſiſſet. *Gymnaſiarcha*

(4) Suetonius Tito cap. 8. *Curatores reſtituendae Campaniae e Conſularium numero ſorte duxit. Bona oppreſſorum in Veſevo, quorum heredes non exſtabant, reſtitutioni afflictarum civitatum attribuit*. Idipſum prodidit Dio Caſſius lib. LXVI. 24. ſed paullo ante, cum verba faceret de foediſſimo urbis Romae incendio, quo plurima opera publica fuere conſumpta, inquit id infortunium incidiſſe, τοῦ Τίτου πρὸς τὸ πάθημα τὸ ἐν τῇ Καμπανίᾳ γενόμενον ἐκδημήσαντος, *dum Titus ad viſendam Campaniae calamitatem profectus abeſſet*.

(5) Praefectus ludorum edendorum cauſſa creatus, neceſſe omnino erat, ut praeſentiam commodaret: ac ſi cui forte extra ordinem honoris cauſâ dabatur ut praeeſſet ludis, is *pro Agonotheta ſedere* dicebatur, ut de Hadriano Imp. perhibet Spartianus. Ceterum ſollemne Graecis fuit ut Imperatoribus Rom. Graeciam peragrantibus ejuſmodi honorem ultro conferrent; quemadmodum T. Quintius Flaminius, Ἀγωνοθέτης Νεμείων ἀποδειχθεὶς ἐν Ἄργει, *Agonotheta Argis* (dum ibi ageret) *Nemeorum ludorum creatus* deſcribitur a Plutarcho in ejus vita pag. 375. Cum igitur Titum in Campaniam divertiſſe ex Dione conſtet; iſque Imp. in lapide Neapol. *Agonotheta* adnuncietur, procul dubio paret, Imperatorem ea in urbe aliquamdiu immoratum.

ſiarcha enim, *Agonotheta*, aliique minores magiſtratus, ſupremo in urbe quiſque ſua magiſtratui erant ὑπεύθυνοι, i. e. *rationibus reddendis obnoxii*: Titus autem ad Agonothetae & Gymnaſiarchae munus obeundum ſe indulgentia quadam ultro demiſerat; ne porro Imperator ea munera gerens, alicui majori ſubeſſe videretur; par aequumque fuerat, eidem ſummam quoque Demarchi dignitatem tradere. Enimvero ſi ex iis, quae poſtea geſta ſunt, conjicere quid olim geſtum ſit, liceat; dubitari non poteſt, quin Titum praeſentem Neapolitani *Demarchum* ſalutarint; quandoquidem parem honoris ſignificationem diu poſtea Hadriano Imp. peragranti Campaniam, detuliſſe comperiuntur. Spartianus de Hadriano: *Apud Neapolim* (inquit) *Demarchus* . . . . *Athenis Archon fuit*. Ac vide quaeſo, quam recte inter Titum & Hadrianum omnia conveniant. Hadrianus, eodem Spartiano teſte, *Athenis* (ubi *Archon* erat) *pro Agonotheta ſedit:* Titus autem Neapoli *Agonotheta* fuit; *Demarchum* quoque ibidem geſſiſſe, difficile eſt non credere. Cujus conjecturae ſi non omnino poeniteat; gratulandum cum urbe Neapoli eſt, quod duos Romanorum Imperatores; Titum, inquam, & Hadrianum, ſuos *Demarchos* ciere poteſt. Nihil ſane ea de dignitate patriae noſtrae per Titum parta, ſuboluit Cl. Scriptori Th. Calam. qui duas treſve voculas ex vetuſto quodam lapide mutuatus, ſic verſum hunc quintum inſerſit: Ἐνδόξως καὶ κατaξίως αὐτοῦ ἀγωνοθετήσας &c. *ſplendide & e dignitate ſua* &c. Appoſite venuſteque, an ſecus, mitto quaerere.

Verſ. *6*. ΘΕΡΜΑΣ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟΝ. Utrumque vocabulum incedere ſimul etiam videas apud Suetonium Nerone 12. *Inſtituit & quinquennale certamen primus omnium Romae more Graeco . . . . dedicatiſque THERMIS atque GYMNASIO, Senatui quoque & equiti oleum praebuit*. Alias *thermae* ſub ipſa *Gymnaſii* appellatione cenſebantur, ut paullo poſt dicam. Nam praeſtat nunc tradere rationem, quamobrem ſupplemento Scriptoris Th. Calam. qui hîc Ἀγάλματα ἐκ τῶν ἰδίων (6) ſup-

(6) Qui pag. 536. ſic reſtituit: Ἀγάλματα ἐκ τῶν ἰδίων ἀπὸ (fort. ὑπὸ) σεισμῶν συμπέσοντα ἀποκατέστησεν, *Signa pecunia ſua terraemotibus collapſa reſtituit*. Quo in ſupplemento ut cetera nunc diſſimulem; illud *Pecunia ſua* ſede non ſua ſtabulatur; & ſi quidem uſus formulae hujus hîc eſſet, profecto in hunc ordinem redigi, certa Latii veteris novique auctoritas poſtularet: *Signa terraemot. coll. pecunia ſua reſtituit*. Praeterea quis docuit, Titum Imp. opera collapſa *pecunia ſua* reſtituiſſe? Num id ex tabulis Titianis expenſi liquet? Contra cum non raro quis *facere* dicatur, quae nonniſi *fieri* ſuaſu ductuque ſuo curaverit; idcirco, quamquam in lapide

suppoſuit, repudiato, porro in *thermis gymnaſioque* conquieverim.

Equidem voluiſſem, ut Cl. homo noſter, qui in finienda ſignificatione *Statuae* atque *Imaginis* multus fuit, uno ſaltem verbo docuiſſet, unde ipſe argumentum ceperit, Titum ἀγάλματα (*Statuas*) Neapoli reſti-

lapide noſtro Titum ea opera reſtituiſſe ſignificetur, id explorati argumenti non eſt, revera ſumptus ex fiſco ſuo contuliſſe. Forte Titus addidit animos Neapolitanis, vel ipſi potius, dum in ſumma optimi Principis expectatione eſſent, e dignitate ſua eſſe exiſtimarunt, ut nonnulla opera publica terraemotibus corrupta ludorum edendorum cauſa reficerent; iiſque abſolutis non abs re fuerit judicare, inſcriptionem Tito Imp. praeſenti gratificatos fuiſſe. Enimvero ſollemne fuit veteribus ſculptoribus, opera arte ſua elaborata ſub alieno nomine, ejus ſcilicet, quem maxime ornatum vellent, vulgare. Statuam Rhamnuſiae Nemeſis (inquit Suidas in Ραμνουσία) Φειδίας ἐποίησε· οὗ τὴν ἐπιγραφὴν ἐχαρίσατο Ἀγορακρίτῳ Παρίῳ ἐρωμένῳ, *Phidias fecit, ſed Agoracrito Pario amaſio permiſit, ut nomen ſuum inſcriberet*. Et ſane Zenobius Cent. V. Prov. 82. eidem ſtatuae inſcriptum fuiſſe refert: Ἀγοράκριτος Πάριος ἐποίησε: *Agoracritus Parius fecit*, quaſi ſi ſcalpro induſtriaque ſua feciſſet. Quid quod & ipſi litterati viri opera Marte ſuo elaborata ſub amicorum perſonis obambulare paſſi ſunt? Plato ſuos dialogos nomine amicorum inſcripſit, ac Xenophon *Cyri Anabaſin* ſub Themiſtogenis Syracuſani, quem deperibat, nomine, ſi Jo: Tetzae Chil. VII. Hiſt. 154. credimus, edidit. Et mirabimur adhuc, ſi nonnulli etiam aetate noſtra aliquot fetus, quorum faſtidia numquam tulerint, inter obſtetricia amicorum effudiſſe jactantur? Sed ne e ſemita diſcedamus; Auguſtus *quaedam opera ſub nomine alieno, nepotis ſcilicet, & uxoris ſororiſque, fecit: ut porticum, baſilicamque Lucii & Caii; item porticus Liviae & Octaviae, theatrumque Marcelli*. Sueton. in ejus vita c. 29. Tiberius quoque apud Dionem lib. LVI. ann. V. C. 764. aedem Concordiae dedicavit, *Inſcripto ſuo, & fratris Druſi vita pridem functi, nominibus*, hoc eſt, ut Suidae utar verbis, ἐχαρίσατο ἐπιγραφὴν, communicata cum fratre inſcriptione. Elegans epigraphe exſtat apud Fabrettum Cap. IX. Inſcr. 160. (*C. Dexius L. Filius. Maximus Aedilis Curulis, Porticum Theatri. Cryptam perficiendam curavit*, QVOI. IN. OPERIBVS. PVBLICEIS, *quae ſupraſcripta ſunt ex Senatus Conſulto* INSCRIPTIO DATA EST &c.) unde docemur, fuiſſe olim honoris cauſa alicui datum publica auctoritate, ut nomen ſuum inſcriberet in operibus publicis, in quae nullam privatim impenſam erogaverit; alioqui qui minus licuiſſet, aut quo valuiſſet publica auctoritas, ſi quis ea opera aere privato excitaviſſet? Atque haec quae huc uſque diſputavi, non eo ſane pertinent, ut opera Neapoli collapſa *pecunia ſua* a Tito reſtituta praefracte negem; ſed contendo tamen, id non poſſe ex *reſtituendi* verbo, quod in inſcriptione noſtra legitur, prono alveo deduci. Reſtituerint fortaſſe pecunia ſua Neapolitani, ſed inſcriptionem honoris cauſa Imp. Tito, praeſentia ſua civitatem illuſtranti, pro more permiſerint.

restituisse. Quid ni βαλανεῖα, *balneas*, aut ἐπιστύλια, *epistylia*, aut tale hujusmodi? Sunt enim haec vocabula ejusdem atque Ἀγάλματα, vastitatis, & aeque commode in vacua sede aptari poterant. Atqui cum veterum lapidum restitutioni opera datur, non curandum solum est, ut lacera pars resarciatur ad unguem; sed etiam praestandum, ut assutus pannus eat molliter, & apposite ad colorem. Quid autem hic *Statuarum* importuna mentio commune habet cum Tito *Agonotheta* & *Gymnasiarcha?* Nonne ex hisce titulis certa conjectura ducitur, id a Tito restitutum, quod *Agonothetae* & *Gymnasiarchae* intererat restituisse? Sane Neapolitani homines temere Imperiales titulos cum Graecanicis connexuissent; nisi operum ab Imperatore restitutorum occasio suasisset, optime in rem praesentem convenire disertam Agonothetae & Gymnasiarchae mentionem? Nihil autem Gymnasiarchae convenientius fuit, quam Gymnasium sartum tectum tueri. Quamobrem cum Titus Imp. ad Gymnasiarchae munus Neapoli obeundum sese demisisset, eâque tempestate quaedam opera publica terraemotibus collapsa sordescerent, nihil ea cura praevertendum ipsi fuit, quam ut e sui munere officii *Gymnasium* ac *Thermas* eodem turbine correpta restitueret; nam de thermis ab eo restitutis non futilem conjecturam infra producam.

Jamvero ex ruina Gymnasii, operis sane publici, atque ad aeternitatem plerumque constructi, metire quanta tunc facta fuerit privatarum aedium vastitas atque jactura. Strabo XII. pag. 579. ut ostenderet, quanta calamitate Tralliani sub Augusto afflicti terraemotu fuerint, ad eorum gymnasii ruinam, tamquam ad memorabilem epocham, amandat lectorem: Ἡνίκα (inquit) τὸ Γυμνάσιον, ϗ ἄλλα μέρη συνέπεσεν, *tum cum Gymnasium aliaeque partes collapsae sunt*. Eadem prope verba in hoc versu legere licet: θερμὰς ϗ Γυμνάσιον ὑπὸ σεισμῶν συμπέσοντα. Addidi ὑπὸ σεισμῶν, ut Graeca responderent cum Latinis, quae τὸ *Terraemotibus* praeferunt. Ceterum formula ὑπὸ σεισμῶν commendatur quoque vetustis inscriptionibus. Apud Sponium p. 363. num. CXI. Τοὺς ναοὺς . . . ϗ τὸ Πλουτώνειον . . . ΥΠΟ ΣΕΙΣΜΩΝ . . . διελελυμένα ἐπεσκεύασεν, *Templa . . . & Plutonis aedem . . . terraemotibus corrupta restituit*.

Vers. 7. IMP. T. CAES. &c. Marmor bilingue est, omniaque Graeca cum Latinis commutantur; nisi quod quartus versus exsors Latinae civitatis abiit. Et recte quidem. Illas enim voces Δημαρχήσας, Ἀγωνοθετήσας, Γυμνασιαρχήσας, quantumvis Romana lingua expolivisses, Graecum semper sonare deprehenderis. Jamvero cur Graeca

Latine reddantur, & num rite hinc deducatur, jam inde sub Tito jura Coloniae Rom. acquisita a Neapolitanis fuisse, non est hic disputandi locus.

Vers. 9. THERMAS ET GYMNASIVM. Aevo sequiore *Thermae* & *Gymnasium* vocabula erant synonyma: sed olim veteres a Gymnasio *thermas*, ut *Gymnasium* ipsum a *palaestra*, distinguebant. At vero Grammaticos omnia sine discrimine confudisse, doctissimi Vandali (7) querela fuit. Ita sane se res habet: sed id vocabulorum commercium non Grammaticorum vitio, sed vulgi, qui varia pro varia aetate usurpat vocabula, tribuenda est consuetudini. Quas diversas significantias nisi pro ratione aetatis in classes disponas digerasque, omnia turbari necesse est. Quamobrem, antequam vocem *Thermas* non temere lapidi nostro restitutam esse suadeam (id quod extremo §. sequenti praestabo) pauca quaedam de diversa vario tempore Gymnasii & Palaestrae notione, deque Xysto ac Thermis, praelibanda sunt.

§. V.

Quo Palaestra, Xystus, Gymnasium *conveniant*, *differantve*. Gymnasiarcha *an idem ac* Xystarcha. *Quando quave de causa siluerint Gymnasia*. Stadium *Gymnasii Neap. an aevo sequiore vocatum* Amphitheatrum. Thermae *Neap. a Tito Imp. restitutae*.

P*Alaestra*, ut nominis ipsius fert etymologia, locus erat luctationibus ac porro ceteris exercitationibus athleticis comparatus; qui ut huic usui inserviret innoxie, complanari ac veluti abradi necesse erat; hinc altera loco accessit nomenclatio *Xysti*, a ξύω scil. *abrado* (1). *Palaestra* ergo & *Xystus* unius ejusdemque loci vocabulum fuit.

(7) In Differt. VIII. pag. *636*. *Ex qualibus Lexicographorum* (Hesychium, Pollucem, Suidam intelligit, quorum loca mox pro re nata §. seq. recitabo) *loquendi modis videmus*, *illos confuse tantum de Gymnasiis loqui*, *partemque pro toto*, *totumve pro parte*, *quasi unum idemque allegare*; *dum potius reddunt*, *quid quaeve ad ista pertinuerint*, *quam quid revera ac definitive fuerint*; *aut quo proprie nomine sint appellanda*. Primum eos universim confusionis arguit, mox accusationis capita dividit. Ut immerito, sic haud oppido liberaliter.

(1) Ea est nativa Xysti notio & etymologia, quam antiquitas agnovit. Nisi quod prisci illi homines, qui Diis omnia referendo se ad paria aemulanda accendebant, Herculem primum

fuit. Cicero l. ad Att. Ep. 6. quem *Xyſtum* appellat, mox Epiſt. 8. *palaeſtram* nominat. At ubi denudari corpora (2) coeperunt, *palaeſtra*, aeque ac *Xyſtus*, cum *Gymnaſii* nomine alternavit. Suidas: Παλαίστρα, Γυμνάσιον. *Palaeſtra*, *Gymnaſium*. Heſychius: Γυμνασιάρχης, ἄρχων τοῦ ξυστοῦ, *Gymnaſiarcha*, *Praefectus Xyſti*.

Jamvero gymnaſium ſeu palaeſtra, ad eam amplitudinem ac magnificentiam, quo poſteritas evexit, nondum aſſurrexerat, nec prorſus aliud erat, quam area complanata & ſepto aliquo, quo a privatorum contiguis areis diſcerneretur, incluſa. Hinc Pauſanias Eliac. II. 23. vetera Elidis gymnaſia non alio quam Περιβόλου, *Septi*, nomine circumſcribit. Mox umbrae captandae gratia additae ſunt platani in ordinem diſpoſitae, & ad earum imitationem ſucceſſere lapidei porticuum fornices, quo ſi quando ſubdialibus ambulationibus uti per pluviam aeſtumve non licebat, confugerent. Tum hypaethrae tum contectae ambulationes communi Περιπάτου, *Ambulationis* vocabulo, ut ante innui, veniebant; quas Gymnaſiis addi, priſci moris fuit. Hiero Syracuſanus in ingenti portentoſae ſuae navis, quam ad juſtae urbis imaginem exſtrui curabat, mole Γυμνάσιον καὶ Περίπατον, *Gymnaſium* & *Ambulationem* addidiſſe fertur Athenaeo lib. V. 10. Adhaec Cyneam occluſiſſe Tarenti Γυμνάσια καὶ Περιπάτους, memoriae prodit Plutarchus in Vita Pyrrhi pag. 392. Itaque rudibus primordiis ducta Palaeſtrae ſeu Gymnaſii ſtructura, paullatim accedentibus aliis membris increvit. Enimvero placuit priſcis illis hominibus palaeſtrae inaedificare Ἐξέδρας quas Latini *Sedes* dixere, ſeu *Seſſiones*. Cicero Orat. II. 21. *Palaeſtram & Sedes & Porticus . . . . Graecos exercitationis & delectationis cauſa . . . inveniſſe arbitror*. Ubi *Sedes* & *Porticus*, ſunt ἐξέδραι & Περίπατοι, quibus jam palaeſtra ſeu gymnaſium ornari coeperat. Partitae autem variis uſibus erant exhedrae, unde quoque varia vocabula nactae ſunt, ut *Ephebeum*, *Apodyterium*, *Alipterium*, *Laconicum* &c.

Ne porro Gymnaſium dumtaxat exercentium otio pateret, ad voluptatem acceſſit utilitas. Enimvero in Elidenſium gymnaſio Rhetores quodammodo ludum aperuerunt. Pauſanias Eliac. II. 23. Ἐν τούτω

P 2

mum omnium paraſſe *Xyſtum* ſomniarunt. Is autem, ut patientiae ſuae documentum praeberet, ſuccreſcentes in Gymnaſio ſentes quotidie radere (ἀναξύειν) conſueviſſe ferebatur. Pauſan. Eliac. II. 23.

(2) Quis primus ſe totum in Stadio nudaverit (antiquitus enim, quantum ex Homero intelligimus, non plane exuti certabant) tum apud alios, tum diligenter ediſſertum videſis apud Feithium Antiq. Homer. IV. cap. 6.

τῷ τῷ γυμνασίῳ ϗ βουλευτήριόν ἐστιν Ἠλείοις, ϗ ἐπιδείξεις ἐνταῦθα λόγων τε αὐτοσχεδίων ϗ συγγραμμάτων ποιοῦνται παντοίων. *In hoc gymnasio curiam habent Elei, & hic specimina eduntur tum extemporanearum orationum, tum cujusvis generis scriptorum.* Mox & Philosophi eodem irruperunt, tantoque successu, ut Gymnasium universum nonnisi Rhetorum ac Philosophorum esse auditorium videretur. Cicero loc. cit. *Nam & saeculis multis ante gymnasia inventa sunt, quam in his Philosophi garrire coeperunt; & hoc ipso tempore, cum omnia gymnasia Philosophi teneant* &c. Sane Vitruvius Exhedras in tribus palaestrae lateribus dispositas Philosophorum diatribis assignat. Cum itaque Philosophi in Gymnasii exhedris, tamquam in propria sede, regnare coeperint; exinde orta est illa antehac inaudita distinctio inter *Gymnasium* & *Palaestram*; quorum illud Philosophorum Scholas, haec exercitiorum stationes signabat. Quo sensu intelligendus est Cicero, Plutarchus, Laërtius (3), & quicumque alius *gymnasium* a *palaestra* sejunxisse comperietur. Eo etiam refer, quod loco *Gymnasiarchae* successit *Xystarchae* nomenclatio. Nec secus factum oportuit: nam cum vulgo Gymnasium pro Schola Philosophorum acciperetur, necesse erat, ut qui palaestricis exercitationibus praeerat, non amplius, ut olim, a gymnasio (cujus jam ambigua erat notio) sed utique a *Xysto* i. e. palaestra, cognomen quaereret. Cujus distinctionis si ratio ab eruditis viris fuisset habita; haud ita quidem discordibus in investiganda *Xystarchae* origine opinionibus diversi abiissent Mercurialis, Faber & Falconerius (4); ac praeterea iis con-

(3) Cic. ad Atticum I. Ep. 6. *Quamplurima* (signa) *quamprimumque mittas, & maxime quae tibi Gymnasii Xystique videbuntur esse;* & mox Epist. 8. *Quae tibi Palaestrae, Gymnasiique videbuntur esse.* Plutarchus in vita decem Rhetorum de Lycurgo: Καὶ τὸ ἐν Λυκείῳ Γυμνάσιον ἐποίησε . . . . καὶ τὴν Παλαίστραν ᾠκοδόμησε: *Et in Lyceo Gymnasium fecit . . . & Palaestram aedificavit.* Laërtius in Socrate: Ἀθηναῖοι δ' εὐθὺς μετέγνωσαν, ὥστε κλεῖσαι ϗ Παλαίστρας ϗ Γυμνάσια. *Continuo Athenienses tanta fuere tacti poenitentia* (necis Socrati illatae) *ut & Palaestras & Gymnasia occluserint.* Quae loca frustra assequi intelligentia poteris, ni *Gymnasium* pro invectâ recens Gymnasii notione, h. e. pro Scholis Philosophorum, & *Palaestram* seu *Xystum* pro nativa athletarum statione interpreteris.

(4) Mercurialis lib. I. art. gymn. cap. 12. *Xystarcham* secundum a *Gymnasiarcha* locum occupasse comminiscitur. Faber vero I. Agonist. 22. aut geminum, aut non absimile munus utrumque facit; imo idem hujus in Gymnasio, quod illius in Xysto. Praeterea Falconerius in Inscript. Athletic. sequestri personam agere pro-

confutandis felicior Vandalus (5) exstitisset.

Aliis subinde vicibus patuit fortuna *Gymnasii*, quod aevo sequiore in *balinei* significationem concessisse, explorata (6) res est. Ejus autem metonymiae non unam conjicio fuisse caussam. Ac primum balinearum & gymnasii in proximo (7) vicinia promiscuum usum utriusque vocis

professus, sic rem dividit: *Xystarchae munus in prima institutione diversum fuerit a Gymnasiarchae munere. . . . verum quod utrumque circa easdem fere res versaretur, factum deinceps crediderim, ut unum pro altero promiscue usurpare Scriptores coeperint.* Incredibilia opinionum portenta, inde quidem orta, quia, quid aevo sequiore Xystus a Gymnasio differret, non omnino attenderetur.

(5) Vandalus supra cit. Differt. VIII. quantum ex ejus verbis intelligere potui, *Gymnasiarcham* & *Xystarcham* ex aequo praefuisse Gymnasio seu Xysto scribit: hoc tamen discrimine, quod qui *Gymnasiarcha* apud Graecos, is apud Italos seu Romanos *Xystarcha* audierit. Profecto enim idem erat Gymnasiarcha & Xystarcha, nimirum secundum eam notionem, qua olim *Gymnasium* & *Xystus* idem plane sonabat. At non aeque verum, Italos fuisse alterius nomenclationis scil. *Xystarchae*, auctores. Refellitur enim ex illa ipsa inscriptione Cretensi (ubi *Xystarchae* mentio) quam Falconerius in suae opinionis praesidium attulerat, cujusque vim impressionemque non omnino Vandalus declinavit. Fortasse nullibi frequentius quam in Italia *Xystarcha* loco *Gymnasiarchae* successerit; sed non aliam ob causam id accidisse reor, nisi quod apud Italos praesertim vox *Gymnasii* pressius ad Scholas Philosophorum traducta fuerit: consequens autem inde fuit, ut palaestritarum Praefectus potius *Xystarcha*, quam *Gymnasiarcha*, nuncuparetur.

(6) Herodiano lib. I. 11. Gymnasium ac Balneum idem plane sonat. *Thermae* quoque sub Gymnasii nomine ambulavere. De Thermis Agrippae sic Dio LV. loquitur: Τὸ πυριατήριον τὸ Λακωνικὸν κατεσκεύασε. Λακωνικὸν γάρ τὸ Γυμνάσιον &c. *Vaporarium Laconicum exstruxit. Laconicum enim Gymnasium dicitur* &c.

(7) Opportunitas aquarum, quae non minus ad palaestritarum commodum, quam ad publicorum balneorum usum erant necessariae, omnino suadebat, ut utrumque opus strueretur in proximo. Idem consilium quidem certe Plato secutus videtur, dum in iisdem locis irriguis *Gymnasia Thermasque* parari praecipit VI. LL. pag. 761. Ἐν τοῖς τοιούτοις Γυμνάσια χρὴ κατασκευάζειν τοῖς νέοις αὑτοῖς τε καὶ τοῖς γέρουσι, γεροντικὰ λουτρὰ θερμὰ παρέχοντας, *Hisce locis* (irriguis) *par est ut adolescentes aedificent Gymnasia, sibi & senibus senilia lavacra calida parantes.* Enimvero tertius Gymnasii Elidensis ambitus haud ita quidem a balneis aberat; e palaestra enim continuo patebat aditus πρὸς τὰ λουτρὰ, *ad lavacra*, teste Pausania Eliac. II. 23. Eadem viciniatatis causa fecit, ut qui Gymnasiis praeerat, is praefecturam quoque balneorum gereret. In inscriptione quadam inter athleticas Falconerii, *M. Ulpius Domesticus* enunciatur Ξυστάρχης . . . . Ἐπὶ βαλανείων Σεβαστοῦ προστάτης *Xystarcha. . . . Balnearum Augusti Curator.*

vocis invexit. Quid quod gymnasia ipsa in thermarum ambitu aptabantur, ut monuit Scaliger ad Sueton. Nerone cap. 12? Sane balnea in palaestrae morem aedificata fuisse, ostendi potest ex Plinio (8). Quocirca mirandum non est, si unum idemque *Gymnasii* vocabulum utrique fabricae usuique commodatum fuerit. Praeterea in *Gymnasii* voce non tam priscus usus, quam etymologia spectata est. Itaque loca omnia, ubicumque *denudato* esset opus, ut erant *balnea* præsertim, *Gymnasii* vox universe complectebatur. Suidas: Γυμνάσια· Ἀλειπτήρια ἢ βαλανεῖα, ἢ λουτρά· *Gymnasia · Loca ubi athletae se ungebant; vel, balnea; vel, lavacra*. Quae singula loca, non per synecdochen quidem, qua pars pro toto contineretur; sed utique quia ibi denudarentur homines, ideo ἀπὸ τοῦ γυμνοῦσθαι, quod *nudari* significat, sub *Gymnasii* q. d. *nudatorii* vocabulo censebantur. Idem vox *gymnasii* sonat in illo Pollucis III. seg. 154. Τὰ δὲ χωρία τῆς ἀσκήσεως, Ἀποδυτήριον, Γυμνάσιον (9), Παλαίστρα, Κονίστρα. *Exercitationis autem sunt, Apodyterium*, (seu spoliarium) *Gymnasium* (h. e balneum) *Palaestra* (seu Xystus ubi lucta fiebat) & *Conisterium* (ubi pulvis, quo luctaturi aspergebantur).

Atque haec de variis *Gymnasii* vario tempore notionibus habui dicere; quas si partite, ut opus erat, sibi contemplandas suscepisset Van-dalus, profecto non amaras in Hesychium, Pollucem, Suidam effudisset querelas, eosque confusionis notâ damnasset. Eâdem, opinor, confusionis vertigine correptus doctissimus Scriptor Th. Cal. ulterius praetervectus est, Gymnasiumque fuisse peculiare aedificium pernegavit. Sed, ne prorsus indefensos abire sinam veteres lexicographos; quis ignorat illos, in suis quemque lexicis tum vetera, tum quae sua aetate vigebant, vocabula enucleanda sibi suscepisse? Quid ergo mirum, si apud eos *Gymnasii* vox modo ad *palaestram*, modo ad *balnea*, modo ad *Philosophorum Scholas* signanda traducatur? Quas diversas notiones, nisi per varia temporum intervalla digesseris, easque in suo veluti lumine apte statueris; sed contra tumultuarie acervatim-
que

(8) Qui sic de balineo Prusensibus concesso ab Imperatore loquitur lib. X. Epist. 75. ad Trajanum: *Ego si permiseris, cogito in area vacua balineum collocare; eum autem locum, in quo aedificia fuerunt, exhedra & porticibus amplecti*. Si Plinianam balinei Prusensis delineationem cum Vitruvianae palaestrae contuleris, nihil plane interesse comperies. Utrobique exhedrae, utrobique porticus.

(9) H. e. Balnea seu Thermae. Vide Adnot. 6. Ac sane Pollux hîc *Exercitationis* loca exsequitur: Usum autem balnearum Medici antiqui recentesque maxime inter exercitationum genera commendant.

que complexus fueris; confusum quid atque inconditum, non secus ac chordas sine arte pulsatas, sonare deprehendes.

Tandem aliquando *Gymnasii* vox in *Thermis* suum funus invenit; eam maxime ob caussam, quod athleticis studiis plane intermortuis, soloque balneorum usu superante, universa structura tum Gymnasii tum balinei sub generalem *Thermarum* nomenclationem concessit. Thermis insaniisse Romanos veteres, monitore non est opus. Quod autem mea interest adnotasse, illud est, quod si quae gymnasia seu palaestrae olim fuerint, aevo sequiore *Thermae* audierunt. Thermas & Gymnasium a Nerone dedicata refert Suetonius; at processu temporis de Gymnasio verbum nullum; sed nihil frequentius *Thermis Neronianis* occurrit. Jamvero qua pressius tempestate vel causa desitum sit a gymnicis studiis, aegre divinari potest. Primas tamen partes non invitus detulerim Romanae gravitati, a quorum moribus alienissima palaestra, tametsi a nonnullis graecantibus Augustis commendata, diu in honore esse non potuit. Praeterea accessit altera caussa multo vehementior; Evangelicae scilicet modestiae praeconium, quo personante, gymnasia paullatim retulere pedem, ac tandem omnino evanuerunt. Ad Christi enim in Cruce suspensi nuditatem erubescebant Christiani homines ob delectationem vestimenta deponere, nudisque in conspectu populi, idque plausus excipiendi studio, luctari. Itaque eo citius seriusve gymnasia per orbem Romanum occlusa fuisse suspicor, quo maturius vel contra nova religio eo loci invecta est: Romam vero, ubi salutaris crucis lignum citiores altioresque radices egerat, omnium primam a gymnicis exercitationibus jam inde a medio IV. saeculo abstinuisse reor. Atque ea mihi caussa fuisse videtur, quamobrem P. Victor qui sub Valentiniano ac Valente Impp. floruit, in descriptione regionum urbis Romae, quamvis thermas, balineas, circos plurimos recenseat, de gymnasiis, quae pridem ibi (10) fuerunt, omnino siluerit. At qui meminisse poterat, si gymnica studia simul cum nomine exsulaverint? Porro ad Romae exemplar

(10) Gymnasticen ad Graeciae imitationem, Romae quoque diu cultam fuisse, inscriptiones athleticae quamplures in urbe principe detectae prolixe testantur. Quamvis ea studia Romanam gravitatem dedecebant, tamen vitio temporum prisca Quiritum severitas tum aliis, tum agonum editione, fracta est. In hanc sententiam commendanda est Maurici constantia, qui, cum in judicio coram Trajano quaereretur, jure ne an secus Trebonius Rufinus agone gymnico interdixisset Viennensibus; ipse pro Rufino graviter locutus adjecit: *Vellem etiam Romae tolli* (gymnicus agon) *posset*. Plin. IV. Epist. 22.

plar mox reliquae orbis Rom. partes sese composuere; eoque tandem res evasit, ut *gymnasii* vox, quatenus palaestram signabat, omnino refrixerit; nec nisi notandis philosophorum scholis reservata fuerit.

Idem autem fatum subiere cetera per orbem terrarum gymnasia; itaque & Gymnasium Neapolitanum, ubi per varias vicissitudines nominumque jactationes fluctuasset, tandem ex aequo siluit. Ejus loco stetere *Thermae* in vicinia, vel in septo ipso gymnasii, ut mos erat, positae, tantaque celebritate frequentatae, ut ab iis regio quaedam urbis nostrae nacta fuerit nomen. In lapide nostrate apud Grut. CCCCXXX. *6.* exstat *Regio Thermensis*, quae nomenclatio diu postea & ad majorum nostrorum aetatem perennavit. Patuit autem haec Regio inter portam Campanam Nolanamque & ad Regionem Furcillensem usque protendebatur: itaque totum illud spatium complectebatur, ubi Gymnasium Scriptores nostri, ducti exploratissimo parietinarum ex opere lateritio, inscriptionum athleticarum ibi effossarum, & ebullientium adhuc aquarum, indicio, metati fuerant. Porro thermas Neapolitanas juxta gymnasium applicitas fuisse, illud esse poterit argumento, quod haec eadem *Regio thermensis prope Amphiteatrum* ad majorem scilicet inculcationem, in veteribus (11) chartis dicta reperiatur. Nonnulli hinc colligunt, sed nullo idoneo teste suffragante, ibi fuisse quoque Amphitheatrum. Eo quoque inclinasse videtur Fabius Jordanus, sed dubii plenus aliis id investigandum permisit (12). At vero acu rem tetigisse videtur ingeniosus Lasena noster, qui in hisce chartis ultimi aevi, *Amphitheatrum* pro *Stadio* accipiendum esse contendit: indeque ortam esse errandi originem, quod Stadium, palaestrae Neapol. additum, ut erat sedibus utrimque dispositis pro more comparatum, speciem quamdam Amphitheatri ea aetate barbarica praeferebat; cumque de Stadio Graecanico ne fando quidem illi homines inaudivissent, facile pro *Stadio* vocem *Amphitheatri* (13), quod

(11) Apud Lasenam de Gymnas. Neap. p. 181. *Ecclesia S. Sergii & Bacchi in platea Amphitheatri in vico Seccarino ad portam Furcillae.* Alibi: *In regione thermensi prope Amphitheatrum.* Vide adnot. seq.

(12) Ibidem apud Lasenam: *In vetustis quoque S. Sebastiani tabulis Amphitheatri & vici Amphitheatri Regionis Thermensis nomen saepenumero legimus; quo arbitrabar quandoque inter Capuanam Nolanamq. viam loco D. Petri dicto, ne dum thermas, sed aliud quoque Amphitheatrum exstitisse. Sed cum nihil certi ea de re afferre possimus, apud alios sit hujus rei judicium.* Quae verba exscripta sunt ex Fabii Jordani Histor. Neapol. lib. I. cap. 25. de Thermis, ut me Cl. Capycius monuit.

(13) Infelicium temporum vitio tribue, quod *Amphitheatrum* pro *Stadio*

quod Latinis auribus diutius insonuit, suppofuere. Rem ipsam teneo, nomina non moror. Itaque *Regio Thermensis prope Amphitheatrum* illud prope subjicit oculis, quod pluribus suadere contenderam; nempe *thermas Neapol.* olim Gymnasio applicitas fuisse; ac facile utrumque opus a Tito restitutum. Enimvero Gymnasium terraemotibus collapsum, ex Titianae inscriptionis versu quinto suasimus; porro aegre est non credere, structas in proximo *thermas* ejusdem concussionis impetu corruisse, vel saltem vitium fecisse. Quamobrem reparante Tito Gymnasii jacturam, ea occasione *Thermas* quoque restitutas fuisse, mihi fit verisimile. Atque haec de Gymnasio ὑλικῷ (*materiali*) satis: quod publicae fabricae genus ubique gentium evanuisse, nonnulli fortasse susque deque habuerint. At equidem reor, ex abolitis gymnasiis ingentem cladem illatam fuisse bonis artibus, quae nonnisi in palaestra facile commodeque, atque uberrime dabantur addisci. Interim, ne cui mea haec sententia παραδόξως (*praeter opinionem*) accidat, non abs re mihi visum fuit, eam seorsum, hoc est in subjecto Παρέργῳ, explicatius tradere, ac suadere copiosius.

Q ΠΑ-

dio diceretur; ceterum ea vocis enallage praesidium ab antiquitate quaerere utcumque posset, si quidem minime displiceant, quae Lasena ipse Cap. V. pag. 81. de nova *theatri* notione apud Statium, ingeniosissime excogitavit. Poëta lib. III. Sylv. *ad uxorem*, inter nonnulla opera publica Neapoli excitata, memorat quoque,

Et geminam molem nudi tectique theatri.

Alii aliter Poëtae sensum contorserunt; sed quid reipsa fuerit Neapoli *nudum theatrum*, & *tectum theatrum*, nemo enucleate extricarat. Lasena vero in lectione Statii subactus, cum advertisset a Poëta quaedam latina verba eo consilio adhiberi, ut ipsa Graecis e regione responderent; feliciter opinione mea conjecit, Statio illa verba fundenti tunc obversata animo fuisse bina spectaculorum loca, nim. Γυμνάσιον & Σκηνὴν i. *Palaestram* & *Scaenam*; ipsum vero, ut Latina Graecis ad verbum appenderet, *Nudum* & *Tectum* dixisse theatrum; quorum illud ad Gymnasium, cui a *nuditate* nomen; hoc vero ad Scaenam (quae ab σκηνῇ, *umbraculo*) theatralem referendum esse: utrumque vero locum sub communi *Theatri* (quod ἀπὸ τοῦ θεᾶσθαι *a spectando*) vocabulo comprehensum; quia utrobique *spectacula* edebantur. Jamvero si *Gymnasium*, auctore Statio, sub *theatri* nomine ambulaverit; minus mirandum est, si aevo posteriore *Stadium*, pars quidem Gymnasii maxima, *amphitheatrum* dictum fuerit, magis id adeo, quod *Stadium*, utrimque sedibus ad spectandum compositis instructum erat. Vitruv. V. 11. *Stadium ita figuratum, ut possint hominum copiae cum laxamento athletas certantes SPECTARE*. Hinc Gymnasio *theatri*, ac Stadio *amphitheatri* nomen ex vero quaesitum.

ΠΑΡΕΡΓΟΝ

De Picturae Sculpturaeque interitu divinatio.

Maximum Graphices opus in recta Nudi *delineatione versari: hanc vero in Gymnasio tum ex athletarum motionibus, tum e statuis facile parabilem fuisse: hinc videri detrimenta artis hujus a desuetudine gymnasiorum esse repetenda*. Aegyptiaca pingendi audacia. *Quaenam* Abdita loca, *seu* Favissae. *Leges antiquae de signis non transferendis. Inscriptio vetus illustratur.*

NOn is ego sum, qui ob intermortuas palaestras hic veluti lugubria indutus, naenias instituam, ob eam maxime causam, quod eae artes, quae olim ingenuae ferebantur, primum sine honore, deinde despicatui habitae, postremo fugatae omnino exsulaverint: quandoquidem ea vicissitudine res humanae laborant, ac sine intermissione laborabunt. Et tamen mihi, qui Strabonianas de pessumdato Italico Graecismo querelas praecipue sum de abolitis gymnasiis interpretatus, subiit animum investigare curiosius, ecquid propius Geographum sic pupugerit, ut indolesceret. Nam Strabonem ob id dumtaxat questum fuisse, quod vires corporis ex cessatione palaestrae torpescerent, juventusque a militiae studiis avocaretur ad otium, mihi quidem non sit verisimile; magis id adeo, quod aliis exercitationibus vicariis jactura gymnasii compensari abunde poterat. Nonne meditationes campestres, aeque ac gymnicae, corporum agilitati consulebant, & venatione ad bellicam disciplinam praeludebatur? Majus ergo quid Geographi animo obversatum fuisse suspicor, quod ab eo querelas expresserit: Nimirum Graphicen, & quae ex Graphice creverunt, Picturam, Sculpturamque, cum gymnasii fato occubuisse, res sane digna erat, quamobrem vir philosophus indignaretur. At enim, inquies, quæ communio Graphicae cum gymnasio intercesserit, ut altero intercidente, simul altera eodem impellente fato corruerit? Omnium, mea opinione, maxima. Verum antequam id suadere aggrediar, praestat paucis aperire varias de Picturae occasu sententias; nam ex ipsis discordibus veterum ac recentiorum ea de re opinionibus fortasse dabitur, quid repudiandum sit, quidve sequendum, elicere.

Et ad recentiores quidem quod attinet, ut minutiora quaedam prætermittam, sub tribus potissimum diverso tempore impactis vulneribus Graphicen occidisse autumant. 1. Translatione aulae Imperialis sub

ſub Conſtantino: qua tempeſtate volunt, praeſtantiſſimos artifices, & expolitiora artium monumenta ſimul cum Imperatore Româ Byzantium commigraſſe. 2. Chriſtiana religione; quam, ubi in libertatem aſſerta eſt, hoc egiſſe ajunt (1) ut immenſa falſorum Numinum multitudo e conſpectu populi, veluti e theatri caveis, exſibilata cederet; tum ut picturae ſculpturaeque, aliquanto impudentiores, a Chriſtianorum oculis ſubmoverentur. 3. Funeſtiſſima Barbarorum, quicquid adhuc admirandae vetuſtatis reliquum fuerat, conculcantium incurſione. Atque hinc accidiſſe rentur, ut adoleſcentes optimis & magiſtris & veterum ſimulacrorum exemplis deſtituti, nullum operae pretium excogitare, nedum exſequi, Marte ſuo quiverint. At enim, ut nunc praepoſteram argumentandi rationem diſſimulem, qua quae Romae peculiaria damna fuerunt, ea nimis licenter ad orbem univerſum traducuntur, ut inquam id nunc diſſimulem; tria haec criminationum capita facile cuique fuerit exſufflare. Enimvero ſi ea deductio nocuit Romae, hoc ipſo prodeſſe debuit Byzantio, quo ingentem artificum & ſtatuarum vim praeſentia Imperatoris, uti volunt, contraxerat. Atqui quam indigno loco ibi Graphice fuerit, facile ex invenuſta numiſmatum Byzantii cuſorum delineatione liquet. Jamvero quae argumenta ex Chriſtiana religione, & ex infuſa barbarie contra bonas artes deducuntur, paullo quid firmioris ponderis haberent, ſi quidem oſtendi poſſet, tum primum Graphicen imminui ac debilitari coepiſſe; at querelae de Picturae interitu, ut mox dicam, antiquiores ſunt, quam ut hiſce temporibus conſignari poſſint. Quamobrem, etiamſi hae cauſae non incidiſſent, bonae tamen artes, prout ſe dederant initia, omnino concidiſſent. Perfecta enim & abſoluta Graphice jam inde a primis Caeſaribus vitium fecerat, ac tandem ſaeculo IV. cum ingenti ruina humi proſtrata jacuit. Tabeſcentes itaque tum erant artes & pene intermortuae; nec niſi quae olim ſculpta pictaque erant antiquitus, ex parte reſtabant adhuc; at omnis ſpes fracta erat, ut paria artifices opera aemularentur. Quin vero pauca haec

(1) Sane ad Evangelii praeconium imminui Numinum frequentia ſtatuarum coepit. Notum cuique eſt ex Act. XIX. 24. ſeq. quid impulerit Demetrium, *argentarium*, *facientem aedes argenteas Dianae*, ut Epheſi turbas contra Paulum cieret. Nimirum verendum illi erat, ne Apoſtolo vehementius urgente praedicationem, artificii ſui lucra penitus interirent; quamquam homo malitioſus, ne ſuâ magis, quam Dianae cauſâ, commoveri videretur, hoc amplius obtendit: *Sed & magnae Dianae templum in nihilum reputabitur, ſed & deſtrui incipiet majeſtas ejus, quam tota Aſia & orbis colit.*

haec antiquitatis vestigia sub Religionis Christianae auctoritate, ac mox sub Barbarorum alluvie omnino pessumdata fuerint, equidem non diffiteor; modo stet illud, Christianos & Barbaros non primos stantem ac spirantem Graphicen decussisse, sed eidem jam ad perniciem inclinanti pondus addidisse de suo. Itaque si mihi quadam imagine sub sensus cadente uti liceat, ita quidem partite dicerem: Christianam Religionem, cum rerum potita est, nactam artes intermortuas, veterum picturas statuasque, ne pestilentia sua Christianorum animos venenarent, condidisse tumulo; barbaros vero insultasse tumulo, atque ossa sine ulla reverentia dissipavisse.

Et sane jam inde ab aetate Petronii ac Plinii quaesitum fuit, unde bonae artes, ac Pictura praecipue, perniciem labemque contraxerint: quod certissimo argumento esse potest, jam tum Graphicem a pristino suo loco ac dignitate dejectam. Et quidem tunc opinio fuit, Asiaticas divitias in Tiberim transfusas, Picturae luminibus obstruxisse. Ita quidem ille sensit apud Petronium cap. 88. *Coepi . . . causam desidiae praesentis excutere, cur pulcherrimae artes periissent, inter quas Pictura ne minimum quidem sui vestigium reliquisset . . . . . Pecuniae cupiditas haec tropica instituit:* ac paullo post in eamdem sententiam loquitur: *Noli ergo mirari, si Pictura defecit, cum omnibus Diis hominibusque formosior videatur massa auri, quam quidquid Apelles Phidiasve, Graeculi delirantes, fecerunt.* Nimirum luxus eo evaserat, ut homines sibi, hoc est, humanae naturae quid deesse crederent, ni vel ipsis oculis aurum argentumque haurirent. His adde, quod ad interimendas artes non minimum valuit; judicandis artibus non quivis e trivio par erat; sed nemo prorsus erat, quae tunc serpebat saeculi contagio, qui auri argentique fulgorem non magnifaceret. Quamobrem aurea potius atque argentea supellectili, quam signis atque picturis parietes instruere ante ferebant. Praeterea ad scabiem divitiarum accessisse volunt marmorum varietatem, quae picturae offecerit. Nam Plinius hanc quoque pestem in bonarum artium jacturam crevisse queritur: *Nunc vero* (inquit de pictura XXXVI. 1.) *in totum marmoribus pulsa, jam quidem & auro.* Denique *Aegyptiacam* pingendi *audaciam* (2) picturae fata maturasse, a Petronio scribitur.

(2) Petronius Satyr. 2. ubi in sui temporis corruptam eloquentiam declamasset, haec veluti mantissae loco addidit: *Pictura quoque non alium exitum fecit, postquam Aegyptiorum audacia tam magnae artis compendiariam invenit.* Plurima huc congessere Commentatores; at sedula sua ex-

bitur. Habes jam quid veteres de Graphices interitu senserint: quo judicio vereor equidem ut illi, insectando temporum suorum calamitatem, satis veritati litarint.

Enimvero non negaverim inexpletam auri argentique famem plurimum ad inducendam picturam contulisse; Romae praesertim, quo orbis universi divitiae corrivabantur: at hoc idem in causa fuisse, ut ubi-

exquisitaque diligentia id consecuti sunt, ut Satyrici locus, ceteroqui planus ac facilis, inter obstetricantium manus evaserit difficilior. Ne multis; Pictura est ars Naturae imitatrix, illeque optimus pictor esse praedicatur, qui apprime novit coloribus cum Naturae veritate certare. Praebent autem arti materiam quaecumque sunt in rerum universitate species, & eae praeterea, quae quamvis non verae, opinione tamen vulgi sustinentur; ut Fauni, Satyri, Centauri, & id genus alia non pauca. Quidlibet igitur *audendi* pictori datur facultas, hac tamen lege, ne, ut ille cecinit,

Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.

Neque enim, inquit Vitruvius VII. 5. *picturae probari debent, quae non sunt similes veritati*. At enim in hanc partem eximie supra ceteros Aegyptii peccarunt, apud quos nihil frequentius ad occulenda religionis mysteria fuit, quam ut caninum caput humanis artubus imponerent, aut contra humano capiti volumina serpentium, aut aliarum ferarum membra, adjungerent: sic ut *nec pes nec caput uni formae redderetur*. Nec adhuc stetit fingendi licentia. Ausi praeterea sunt & pro columnis calamos, & pro fastigiis pingere harpaginetulos: ad summam, totas Architectonicae rationes intervertere, ea scilicet comminiscendo, quae Vitruvius loc. cit. graviter reprehendit. Et quamvis Vitruvius ibi Aegyptios haud nominatim incuset; iis tamen primam praepostere pingendi originem esse imputandam, Petronius hoc loco suadet. Aegyptii quidem primi omnium hujusmodi audaciam praesetulere, sed mox aliis, ut idem aemularentur, praeluxerunt. Nam pervagata quaquaversum Alexandrina peregrinitate, Graeci Latinique pictores in eo pingendi genere sibi mirifice placuerunt, tum ad ciendam admirabilitatem, quae ex rebus non antea visis plerumque oritur, tum vel maxime ad operis celeritatem. Etenim extremitates imaginum ad similitudinem verorum corporum praecidere, & columnas cum reliquis aedificiorum rationibus ad Architecturae disciplinam delineare, sane quam diuturnioris erat operis, quam monstra ad libidinem efficta, aut calamos aedesve sine arte tabulis illinere. Profecto plurimo labore subigendi erant adolescentes, iisque non mediocri temporis dispendio opus erat, ut & ad veras Naturae species, & ad architecturae rationes delineandas rite compararentur. At ubi probata corrupto hominum judicio Aegyptiaca audacia fuit, jam quis tribus quatuorve diebus ad graphicen, perversam illam quidem & detestandam, informabatur. Atque hæc est illa via *compendiaria*, quam vetustae graphicae, eidemque exactae, fuisse detrimento, non sine justa causa Petronius queritur.

ubique gentium pictura sordesceret, mihi prope absurdum esse videatur. Nam utut hujusmodi querelae veterum ad suadendum picturae in urbe Roma interitum valeant, in provinciis quidem certe non valent. Ditescere enim pars una nequit, nisi altera pro portione pauperetur; itaque si Romanae divitiae picturam Italicam praesocarint; dicendum contra foret, exhausta provinciarum aeraria Graecanicam absorbuisse. Quamobrem adaequata picturae demortuae causa in una divitiarum voragine comprehendi nequit. At cum quaestio est de occasu alicujus artis; id sedulo allaboratur, ut una causa quae ubique valeat, detegatur. Ergo ut ad rem praesentem deveniam, cum quæritur, quid picturam sculpturamque aboleverit; illa prima pernicies exploranda est, quae utrique noxia, utramque pariter & ubique e medio sustulerit. Ut autem recto itinere hanc labis originem primam investigemus; illuc conjiciamus oculos, unde utraeque veluti ex communi fonte deducantur: quem fontem si forte turbatum dissipatumve deprehenderimus, haud aegre erit conjicere, cur aquae inde salientes lutulentae decurrant. Nimirum utrique arti, picturae scilicet & sculpturae, praeludit Graphice (Ital. *disegno*); sine qua nihil omnino proficitur. Ex graphice enim exsistit perfectum pingendi sculpendique genus; in eaque unice addiscenda diu multumque insudandum est. Nam aptare lumen, umbras, splendorem, commissuras colorum, haec inquam, omnia ludum esse dixeris, si cum Graphicae difficultate comparaveris. Itaque si mihi dabitur ostendere, una simul cum abolitis gymnasiis desivisse quoque perfectae graphicae opportunitatem, ac facilitatem; ecquis in dubium revocaverit, picturam atque sculpturam gymnasiorum ruinis involutam occubuisse?

Graphice autem, ut inde incipiam, est ars delineandi; cum manus per lineamenta feliciter animi sensus explicat, & cum extremitates imaginum ad similitudinem verorum corporum praeciduntur. Sed Graphice, seu pictura linearis, nullibi melius quam in nudo corpore humano profecit. In corpore enim humano initia quædam artium, & prope rerum omnium proportiones Natura deposuit: itaque si quis præstantissimum hoc opificium delineare apprime norit, is certe quaecumque sub oculos cogitationemque cadent, facillimo negotio repraesentabit. Sane ex nudo corpore perfecte discitur, quae sit membrorum omnium apta dispositio ac proportio, quanto quid a quo distare debeat; quae sit latitudo pectoris, longitudo brachiorum ac pedum, quae laterum profunditas; quae ossium commissurae; ubi tori, musculi atque artus aptandi. Considerandae quoque veniunt multiplices cor-

corporis motiones, & quo pondere librari corpora debeant, ne a centro gravitatis deflectentia cadere potius, quam ſtare, videantur. Praeterea cum artificioſiſſima corporis compages ita comparata ſit, ut pro vario poſitu varia ſit offium tororumque diſpoſitio, neceſſe eſt, ut motiones univerſas teneat artifex, & accuratiſſime ſibi in animo conſignet. Sed praecipuum graphices artificium in delineatione animorum verſatur. Arctiſſima enim eſt animi cum corpore ſocietas; & quo ſpectat animus, eo quoque univerſa corporis membra, veluti ſuo domino ac principi famulantia, collineant. Varius igitur erit oris geſtus, oculorum jactus, cervicis inflexio, lacertorum, crurum, pedumque intentio, prout hac vel illa affectione intus impellitur animus ac cietur; ita ut viſâ corporis delineati ſpecie, ſtatim quis intelligat, tranquillus ne an concitatus, hilaris an triſtis illic animus delitelcat. Haec autem omnia aliunde, quam e nudo corpore, addiſcere fruſtra ſperaveris. Atqui nullibi vehementius, quam in palaeſtra, denudata corpora in omnes partes verſabantur; nec aliunde evidentius quam e gymnicis exercitationibus, affectus animi detegebantur.

Nunc vero ad prima graphices rudimenta adoleſcentibus tradenda, conſuetudo obtinet, ut vulgaris homo e trivio conductus denudetur, & in abaco ſiſtatur, juſſus in hanc vel illam ſe componere poſitionem. Sed quam frigide & infeliciter, quam ineleganter! Ac primum qui nunc pro exemplari ad imitandum proponitur, non omnium pulcherrimus, nec abſolutiſſimis inſtructus membris eſſe ſolet. Pictor autem aut ſculptor, perinde ac poëta, ad ciendam admirabilitatem ſequi, quod eſt in quoque genere perfectiſſimum, debet. Praeterea qui in abaco ſic compoſitus aptatur, non aliam plerumque oris ſpeciem gerit, quam ſi ſuſpenſus in equuleo torqueretur. Tanta cum moleſtia miſer ille diſtenditur! Quae vero imperantur membrorum poſitiones, cum non ſponte ſua nec aliquo impetu proveniant, omnino langueſcunt, neque cum habitu oris conſpirant neque conſentiunt; ita ut diſcerni nequeat, ecquando perſonatus ille athleta laetetur, doleatve, quando audacem timidumve gerat animum: qui vel ſi in ridentem faciem ſe componere jubebitur; tamen cum laetitia non ultro e praecordiis erumpat, ore non ſuo ridere comperietur. Cum igitur hujuſmodi motiones per ſe languidae ac remiſſae, careant facili intimoque conatu, iiſque lineamentis, quibus Natura affectiones animi in ore depingit, percellere ne eae poſſunt adoleſcentes, eoſque excitare, ut quod olim animo delineandum conceperint, ipſi per ſe felici partu, & ad perfectum Naturae exemplar, effundant? Certe ii numquam ad

ad optimam graphicen instituentur, nisi optima etiam exemplaria, quibus animi sensus & respondentes corporis motiones repraesentantur ad vivum, sibi ad imitandum proponant. At nos hisce vivis exemplaribus destituti in alterutram partem claudicamus: quo plerumque fit, ut in artificum nostrorum simulacris, etiamsi lacerti, brachia, pedesque summo conatu distendantur, facies tamen ad tranquillitatem fingitur, ac veluti animo peregrinante, otiatur.

Contra Graecis omnia ea praesidia, quae ad haec comparanda necessaria sunt, abunde suppetebant. Praecipuae autem artis hujus partes sunt, ut modo dicebam, tum nudi corporis ejusque motionum perfecta delineatio, tum depingendi animi in gestu oris scientia non vulgaris. In utroque Graeci supra ceteros excelluere, ob eam potissimum rationem, quod Gymnasia, unde hoc ipsum addiscere dabatur, in Graecia maxime frequentabantur. Scilicet ibi cuique copia fiebat, denudatos intuendi pueros, adolescentes, virosque, qui dum certamina secum conserebant, positiones omnes a Graphicae studiosis percipiendas, vehementissime, cumque ingenti ardore animi, exserebant. Qualemcumque nunc animo concipe corporis motionem & quantamlibet; eam in saltu, cursu, jaculatione, in lucta praesertim, edi necesse fuit. Erat enim *lucta* Ὀρθοπάλη, quae a *stantibus* & erectis, ut ἀνακλινοπάλη, quae a *prostratis* humi, ac se se volutantibus, pugnabatur. Erant & Ὑπτιασμοὶ, cum se se *resupinabant* athletae; χαμαὶ τρόποι & συμπλοκαὶ, cum pancratiastae *solo* prostrati *nexus implicabant*, & alternis vicibus *explicabant*. Jamvero cervices, brachia, latera, crura, pedes quanta cum pernicitate & quo non, jactabantur? Tunc in proclivi erat cuique animadvertere, quae sit apta digitorum contractio ac porrectio; qui rubor in vultu ex anhelitus frequentia accendatur; quae ilium reciprocatio ex coagitatione pulmonum, quaeve oris, narium, oculorum diductio e spiritus intercepti difficultate fiat. Sed & ad exprimendas animorum affectiones luculentissima exemplaria iidem athletae suppeditabant; qui quidem cum ob suam patriaeque gloriam, quae ardentissimas ad audendum faces subjicere solet, contenderent, ferum quid ac terribile spirantes ad certamina accedebant; mox ubi compositi complexique colluctabantur, cernere erat, uter propitium iratumve, laetantem dolentemve, audacem timidumve spiritum gereret: ac porro, quandoquidem consuetudo erat pancratiastarum se mutuo mordere, depilare, fauces stringere, pedes ac digitos defringere; operae pretium erat intueri, quibus rugis frons in hujusmodi clade contraheretur, quove oris rictu vultus oculi-

oculique efferarentur. Quamobrem recte quis judicaverit, Gymnasium, ubi motiones corporis animique affectus repraesentabantur ad vivum, nihil aliud iis qui Graphicae operam dabant, fuisse, quam accuratissimam linearis picturae Scholam (*Accademia del disegno*).

At enim fortasse obduxeris, ex hujusmodi exercitiis athleticis haud ita plurimum ad graphicen profici eam ob causam potuisse, quod, cum adeo perniciter ederentur, ut prope visum fugerent; satis commodi otiique ad exprimendas motiones non relinquebatur accuratis observatoribus. Ita quidem res erat: at morae, ad delineandum necessariae, defectum frequentia ejusdem spectaculi compensabat. Nam cum dico exercitationes athleticas, non eas tantum intelligo, quae per intervalla temporum statisque diebus in conspectu confluentium populorum instaurabantur, sed eas etiam complector, quae ad privatam vel oblectationem vel eruditionem ab ingenuis pueris quotidie in Ephebeo applicitoque Gymnasio edebantur. Cum itaque frequentissime hujusmodi spectacula redintegrarentur, facile fuit ex repetitis motionum athleticarum observationibus excitari ac percelli imaginationem, ut quae quis ictu quidem oculi, sed iteratis vicibus decerpserat, manu deinde exsequi ac delineare valeret. Atque hoc primum adversus motionum celeritatem, quae rectae delineationi noxia videri poterat, praesidium fuit: Sed fuit alterum numerosius tutiusque. Per Gymnasii enim multiplices exhedras, porticus, in Ephebeo praeterea, Xysto, Stadioque passim disposita simulacra iisdem ferme motionibus, queis vicerant, effingebantur. Id quod tum ex pluribus Plinii Pausaniaeque locis, tum vel maxime e Vitruvii capite V. lib. VII. ostendi potest, qui dum docet pro varietate locorum varias constitui debere picturarum rationes, castigat Alabandeos, eosque e Licinii sententia ait, *propter non magnum vitium indecentiae insipientes esse judicatos, quod in Gymnasio eorum quae sunt statuae, omnes sunt causas agentes, in foro autem discos tenentes aut currentes, seu pila ludentes*. Siquidem decentiae ratio flagitabat, ut athleticae statuae in Gymnasio, non in Foro, proponerentur tum ad ornatum loco respondentem, tum ad adolescentum, ibi ubi certabatur, aemulationem. Quod autem Vitruvius *disco* tantum *cursu* & *pila* ludentes memorat, id in exempli gratiam dictum voluit; nam & locus erat eorum statuis, qui ex aliis certaminum generibus, ut celete, biga, pancratio &c. evaserant victores. Ad summam nullum erat e quinquertio exercitium, seu ut pressius dicam, nullae erant motiones corporis in Gymnasii conatibus explicari solitae, quae non expressae ad vivum in aliquo Gymnasii

ejusdem simalacro fuerint. Ex hisce porro simulacris studiosi Graphices omnia quae erant ex arte addiscenda, facile consequi commodeque poterant.

Gymnasium autem cum dico, Thermas quoque, quibus ex vero competit Gymnasii nomen, quaeque vel in ipsa palaestra, vel in ejus vicinia disponebantur, complector. Ac profecto tanta fuit aliquando Thermarum statuis ornandarum ambitio, ut nec abditis quidem locis, unde ceteroqui extrahi signa vetabatur, temperatum sit. Id eruisse videor ex antiquo lapide, qui pridem *Friniani* in praedio prope Atellam jacuit, nunc vero in Regio Herculanensi Museo prostat; qui, prout editus fuit ab eruditissimo Scriptore in *Addendis ad Thecam Calamariam* p. XXXVI. sic habet:

SIGNA TRANSLATA EX ABDITIS
LOCIS AD CELEBRITATEM (3)
THERMARVM SEVERIANARVM
AVDENTIVS (4) AEMILANVS V· C· CON
CAMP· CONSTITVIT DEDICARIQVE PRECEPIT
CVRANTE T· ANNONIO CHRYSANTIO V· P

Sic etiam in alia inscriptione apud Fabrettum Inscr. cap. IV. pag. 334. *Translata ex obscuro loco*. Quid autem sibi velit, τὸ *Ex abditis locis*,

(3) Fabrettus Inscript. Cap. IV. p. 280. edidit *Celeritatem*; eaque lectio Mazochio placuit, reputanti, *Celeritatem* parandarum thermarum in causa fuisse, ut Consularis Campaniae *ex abditis locis*, contra legum id vetantium dispositionem, signa transferri permitteret. Sed & major *Celebritas* loci publici, idipsum extorquere ab Aemiliano potuit.

(4) Consularis noster jacturam prioris litterae fecisse videtur; ut facile illum *Gaudentii* nomen gessisse suspicer. Hic idem a Cl. Scriptore Th. Calam. SAEMILANVS appellatur, cognomine scilicet latinis auribus absono, ne dicam, inficeto. Equidem quovis pignore certarim, repetitum a praeeunte voce sibilum, sequenti AEMILIANO additum ab eo fuisse: praeterea, etsi dederim in marmore scalptum esse AEMILANVS, contendo tamen AEMILIANVS lectum oportuisse, ut ejus nomen e gente *Aemilia* pullulasse pateat. AEMILANVS autem pro *Aemiliano* scalpitur, nimirum compendii causa, nec praeter morem veterum, qui, sicubi characteres in proximo congruerent figurâ, unum pro duplici effingebant; ut in marmore Histoniensi, quod pag. 49. produxi, AESERNNORVM pro AESERNINORVM; in lapide Herculanensi affabre scalpto, EPIDIANO pro ELPIDIANO: in quodam nummo penes me, IDNO pro IRINOrum: ubi sub littera N elementum I; & sub E, elementum L delitescunt. Millena hujusmodi exempla nummi veteres suppeditabunt.

tis, aut *Ex obscuro loco*, expedire non habuit doctissimus Urbinas. At Mazochius in Camp. Amphith. p. 170. acu rem tetigisse videtur: *Legisse* (inquit) *memini in Codice Theodosiano . . . titulum unum* (*an plures ?*) *de signis aliisque id genus aedificiorum ornamentis non transferendis. Ne contra eas leges peccatum videretur, additum expresse fuit*, Ex abditis locis, *aut* Ex obscuro loco &c. Satis verisimiliter appositeque. Et tamen Cl. Scriptor Th. Calam. quia leges has investigando frustra operam lusit, hinc ansam cepit criminandi Mazochium, & parum quidem liberaliter (5), quasi qui leges, quas nemo umquam scripserit, legeritve, testes vocasset; ac porro ille, quo fucum faceret incautis, daretque aliquid auribus nostrorum hominum, contendit, *Abdita loca* notare urbes Herculaneum & Pompejos (6) sub Vesuvii ruina sepultas, unde Aemilianum signa traduxisse ad Thermas, audacter commentus est. Sed praefiscini: Exstant eae leges in Codice Theodosiano, quas qui volet, inferne (7) leget. Jamvero per hasce leges

R 2 scire

(5) Sic enim quasi recollecto spiritu canere contra Mazochium incipit l. c. pag. XXXVIII. *Primum quidem longe demiratus sum, virum prolixae eruditionis ad Cod. Theodos. provocare, titulosque recitare, quorum ne vestigium quidem in hoc legum ingenti φύρμα reperire est: imo facile meminisse poterat, etiamsi exstarent, pro hujus Saemilani elogii luce minime ad eos confugiendum, cum is codex, ut notum est, ab Constantino M. ad aetatem Theodosii constitutiones complectatur; saxum autem Alexandri Severi tempestatem certam praefert; quare dum in praeclarissimo Mazochii opere isthaec relego, vix oculis fidelibus praesto fidem*. At vero si titulos incassum ab eo investigatos intento digito monstrarim, ecquod is mihi *μήνυτρον* (*indicii praemium*) largietur? Sed volo agere cum eo liberaliter. Adeat sine plurimo suae operae dispendio adnotationem 7., curiositati suae cumulate respondentem, hoc unum impense rogatus, ut ne in lubrico, non recipiente vestigium, adeo confidenter inambulet. Jamvero ad Codicem Theod. non eo Mazochius amandat lectorem, quasi Principes Christianos omnium primos legem de non transferendis signis scripsisse senserit, sed utique quia non aliunde paratior uberiorque hujusmodi interdicti, quam ex illo fonte, hauriri notitia dabatur.

(6) *Is unus* (inquit l. c. p. XXXVII.) *molestissimus, qui contendendi mentis morbo calet, nec umquam eo purgatur, inficiabitur* abdita loca *non esse Herculaneum, atque urbes finitimas . . . terraemotu atque Vesuvino incendio afflictissimas*. Nihil hic equidem contra hiscere audeo, veritus ne ipse etiam eodem mentis morbo calere judicatus, Anticyram navigare jubear.

(7) Lib. XV. tit. I. C. Theod. de Oper. publ. l. 19. Ne qui *novum opus volet in urbe moliri... id effossis nobilium operum substructionibus, redivivis de publico saxis, marmorum frustis spoliatarum aedium reformatione convulsis*, faciat. Et l. 37. Cod. eod. *Nemo Judicum in id temeritatis erum-*

ſcire quidem licet, interdictam olim fuiſſe ſignorum translationem; at vero ecquid ſibi preſſius velint *Abdita loca*, unde Conſularis Campaniae ſigna traduxerit; neque leges adnot. 7. laudatae docent, neque quiſquam alius appoſite extricavit. Olim quidem *Abdita loca* interpretabar *Faviſſas*, de quibus Varro apud Gellium II. 10. *Faviſſas eſſe cellas quaſdam & ciſternas, quae in area ſub terra eſſent, ubi reponi ſolerent SIGNA VETERA, quae ex eo templo collapſa eſſent, & alia quaedam e donariis conſecratis.* Feſtus in v. *Faviſſae: Sunt qui putant, Faviſſas eſſe in Capitolio cellis ciſterniſque ſimiles, ubi reponi erant ſolita ea, quae in templo vetuſtate erant facta inutilia.* Sed enim *Faviſſae*, ut nominis fert (8) etymologia, foveas h. e. abdita obſcuraque loca ſic univerſe ſignificant, ut neceſſe non ſit, ut eas nonniſi prope templa metemur. Nam mihi ſit veriſimile, aedificia etiam publica ſuas habuiſſe ſive *faviſſas*, ſive *abdita loca* appellare mavis, ſive, ut uno dicam verbo, *theſauros*, ubi ſigna vetera nulliuſque uſus, recondebantur. Ea porro ſigna loco ſuo movere, religio dedicationis vetabat. Sic olim augurabar: at poſtquam incidi in legem 14. Cod. Theodoſ. *de Oper. Publ.* rem intellexi totam. Lex, de qua loquor, data anno 365. Mamertino Praef. Praet. ſic habet: *Praeſumptionem Judicum ulterius prohibemus, qui in everſionem ABDITORVM OPPIDORVM, Petropolis* (corr. *Metropoleis*) *vel ſplendidiſſimas civitates ornare ſe fingunt, TRANSFERENDORVM SIGNORVM vel marmorum vel columnarum materias requirentes &c. Kal. Jan. Mediol. Valentiniano ac Valente Coſſ.* Oppida *abdita* hic non ea ſunt, quae jam collapſa ac ſepulta ruinis deliteſcebant, ſed ea omnino,

erumpat, ut inconſulta pietate noſtra novi aliquid operis exiſtimes inchoandum, vel ex diverſis operibus aeramen aut marmora, vel quamlibet ſpeciem, quae fuiſſe in uſu vel ornatu probabitur civitatis, eripere, vel alio transferre, audeat. Cave credas, Chriſtianos Principes novam ex integro legem condidiſſe, ſed eos jus jampridem conſtitutum novis ſanctionibus muniiſſe, docet Reineſius Claſ. VII. 11. e quo praeterea didici, aliam ea ſuper re ſententiam ſediſſe Regi Theodorico, cujus illud eſt apud Caſſiodorum II. 7. *Ornent aliquid ſaxa jacentia poſt ruinas.*

(8) Voſſius in Etymol. *Faviſſae* vocem ex antiquo *Favio* pro *Fovio* vel *Fodio* ſine ulla haeſitatione repetit. Ibidem ex veteri onomaſtico *Faviſſae* redduntur *Θησαυροί*: Quo ſenſu *Theſaurus* ſoveam humi depreſſam notat. Conſonat Plutarchus, qui, ut me Scaliger ad Feſtum l. c. monuit, Philopoemenen (in ejus vita p. 367.) fuiſſe deportatum narrat εἰς τὸν καλούμενον θησαυρὸν, οἴκημα κατάγειον, οὔτε πνεῦμα λαμβάνων, οὔτε φῶς ἔξωθεν, *in Cameram ſubterraneam, quem Theſaurum vocant, aëris luciſque expertem;* h. e. *locum abditum obſcurumque.*

no, quae quidem ſtabant adhuc, at vero municipum infrequentia, ſitu ac ſqualore *vilia nulliuſque momenti* habeantur. Vide Cangium in v. *Abditus*. Quae vocis acceptio inde fit manifeſtior, quod lex non everſis jam oppidorum parietinis proſpicere intendit, ſed contra impendenti *everſioni oppidorum* occurrens, ne ea loca diriperentur, praecavit. Oppida autem hujuſmodi ideo dicuntur *abdita*, vel quia ſita extra vias Conſulares, latêre quodammodo atque *abdi* viderentur; vel quia vilia atque *obſcura* erant, nulliuſque nominis. Quo poſtremo ſenſu *Abditum* fuerit aevo (9) medio idem atque *Obſcurum* i.e. ignobile: quemadmodum ſimili metaphorâ Latini dixerunt *latêre* eum, qui procul a frequentia populi et *obſcure vivebat*. Ac ſane quod in noſtro marmore *Ex abditis locis* dicitur, id in Fabrettiano lapide *Ex obſcuro loco* enuntiatur: utraque tamen formula eodem collineat, & utrobique locus ignobilis nulliuſque celebritatis intelligi datur. Ex huiuſmodi tamen locis, in quae rapaces homines tutius impudentiuſque debacchari ſolebant, eripi ſigna columnaſque lex vetabat; & ſapienter quidem conſulteque, ne ſcilicet ea loca jam per ſe ad ſolitudinem euntia, porro crudeliſſimis ſignorum marmorumque direptionibus foedata, omnino deſererentur. Quamobrem juſtam cauſam incidiſſe oportuit, ut inde ea cimelia, non ſine tamen legitimae poteſtatis venia, extraherentur. Certe *Celebritatis* cauſa ſatis idonea Aemiliano Conſulari Campaniae viſa fuit, ut ipſe *ſigna* ad ornandas Thermas Severianas *e locis abditis* transferri ſineret. Adeo pròprius Thermis ac prope neceſſarius videbatur ſtatuarum apparatus.

Non unum igitur, ut unde diſceſſi, redeam, ad conſequendam perfectam Graphicen firmatum erat in Gymnaſio praeſidium: ſcilicet nudorum corporum tum ſe moventium, tum in ære aut marmore ſtantium, accuratae obſervationes. Ac ſane non temere conjicio eos qui huic arti dabant operam, ſecutos loci commôditatem, in Gymnaſium ad-

(9) Ex hac *Abditi* notione, quae lapidi noſtro communis eſt cum lege Valentiniani ac Valentis, conjicere licet, Aemilianum (cujus incerta eſt aetas) circa Valentiniani tempora praefuiſſe Campaniae. Ille autem a Cl. Scriptore Thec. Calam. ex indicio thermarum cognomine *Severianarum*, fruſtra ad Alexandri *Severi* aetatem rejicitur. Nec enim Conſularis Campaniae thermas aedificaſſe, ſed in iis jampridem, ut videtur, aedificatis, tantummodo *ſigna ex abditis locis tranſlata* conſtituiſſe, ac dedicaſſe in inſcriptione ſignificatur. Quae poſtrema ſententia totidem conceptis verbis, tametſi vetantibus, expreſſa in lege Valentiniani legitur, ſic ut videatur, Aemilianus hujus ſcilicet interdicti gratiam, poteſtate ab Imperatore, ut par erat, impetratâ, feciſſe.

adventaſſe. Et adoleſcentes quidem ingenuos Ephebeum, quod erat unum e Gymnaſii membris, informandos artibus liberalibus, frequentaſſe, explorata res eſt. Hujuſmodi erant artes gymnicae quinquertio comprehenſae, erat etiam & Graphice; hoc amplius, quod ab ea addiſcenda ſervi prohiberentur. Plinius de Pamphilo Apellis praeceptore, *Hujus*, inquit, *auctoritate effectum eſt Sicyone primum deinde & in tota Graecia, ut pueri ingenui Graphicen, hoc eſt* (10) *picturam, docerentur, recipereturque ars ea in primum gradum liberalium .... perpetuo interdicto ne ſervitia docerentur*. Itaque cum Ephebeum juventuti in artibus ingenuis inſtituendae paratum eſſet, eoque revera adoleſcentes quinquertii addiſcendi cauſa ventitarint; quidni ibidem etiam artis Graphicae praecepta traderentur? Praeſertim cum *Nudi* ſcientia, cujus prima in Graphice ratio eſt, nuſquam melius, quam in ipſo Gymnaſio, ut ante dixi, comparari poterat. Sane ubi Gymnaſii copia nulla erat, neceſſe fuit ut pictores, ſi modo ſe diligentes praeſtare vellent, in nudum conjicerent oculos, eoque recens viſo ſuam veluti phantaſiam excitarent; quemadmodum feciſſe Zeuſim tradidit Plinius XXXV. prope finem capitis IX. qui *tantus diligentia fuit, ut Agragantinis facturus tabulam, quam in templo Junonis Laciniae publice dicarent, inſpexerit virgines eorum nudas, & quinque elegerit, ut quod in quaque laudatiſſimum eſſet, pictura redderet*. At ubi Gymnaſia patebant, quo confugerent alio, quam quo liberum cuique erat accedere? Idem ille Zeuxis, dum Crotone eſſet, ubi gymnica ſtudia quam maxime florebant, facturus Helenae ſimulacrum, quaeſivit a Crotoniatis, *Quaſnam* (uti refert Cicero de Invent. II. 2.) *virgines formoſas haberent. Illi autem ſtatim hominem duxerunt IN PALAESTRAM, atque ei pueros oſtenderunt multos, magna praeditos dignitate... Cum puerorum igitur formas & corpora magno hic opere miraretur: Horum, in-*

(10) Iſtud *pictura*, vel gloſſema ſcioli eſt, graecum vocabulum latine reddere ſtudentis, e margine poſtea, uti fit, in textum temere adſcitum; vel adeo late patet, ut Sculpturam quoque complectatur. Ac profecto *Pingere* eſt mediae ſignificationis, ſic ut *ſculpere* etiam notet. Trimalchio Petronianus cap. 71. rogat Habinnam marmorarium, ut *ſecundum pedes ſtatuae ſuae catellam pingat*. Interpretes Petronii ſollicitant hanc vocem, & in *fingant* recudunt: ſed non neceſſe. Qua acceptione *pictura* idem hoc loco fuerit, ac *pictura linearis* (Ital. *diſegno*) utrique arti ex aequo neceſſaria. Alioqui ſi ſola pictura, excluſa ſculptura, inter artes ingenuas relata fuiſſet; repente jam quaeſtio digna Oedipo conjectore ſuborireiur, quamobrem veteres plus dignitatis penicillo, quam ſcalpro aut viriculo detulerint.

inquiunt, forores funt apud nos virgines: quare, qua fint illae dignitate, potes ex his fufpicari. Scilicet Crotoniatae non alio Pictorem de optimo pingendi genere follicitum, ducere exiftimarunt, quam in palaeftram, ut ibi e pluribus vivis exemplis, emendatiora quae effent, imitaretur. Praeterea non alibi quam in Gymnafio rectum de ftatuis ipfis judicium ferri poterat: ibi enim commodum erat, motiones fimulacrorum cum motionibus athletarum actu certantium comparare, & fi quid forte ab artifice peccatum foret, cominus in re praefenti corrigere & emendare.

Quae cum ita fint, haud diu mihi laborandum eft, uti fuadeam; Gymnafiorum defuetudinem perfectae Graphices rationi nocuiffe. Artes enim fi iis auxiliis, quibus crevere, deftituantur, neceffe eft, ut paullatim decrefcentes humi tandem dejiciantur. Jam fatis fuperque oftenfum eft, quantum Gymnafia picturae lineari profuerint; id quod tum ex iis quae hactenus differui, tum ex eo etiam confirmari poterit, quod, ubi Gymnafia vel non aedificata, vel in honore non erant; ibi quoque Graphice non valde affurrexerit, nec ad perfectionem ac maturitatem fuam pervenerit: Ex. gr. Romani, & Aegyptii, tametfi ad excogitandum agendumque non impigri forent, tamen picturam haud accuratiffime excoluere, eo, opinor, potiffimum, quod, cum palaeftrae non effent fuae confuetudinis, iis carebant exemplaribus, unde perfectae delineationis ratio innotuiffet. Et quamvis nonnulli Rom. Imperatores gymnica ftudia in urbem inferre contenderint; numquam tamen Gymnaftice plenâ, ut ita dicam, civitate Rom. donata eft. Agones enim athletici indigni femper gravitate Quiritum funt habiti, & indecorum civi Romano vifum fuit, prodire in palaeftram; ufque adeo ut in certaminibus, quae Romae aliquando edi placuit, peregrini homines committerentur. Porro ad Romanum exemplar fe fe compofuere provinciae, quae jam non amplius fuo vetufto modulo, fed utique Romano, metiri omnia affuefactae, ad Romanam ut civitatem, fic vivendi confuetudinem contendere affectabant: quo factum fuit ut Gymnafia paffim in ufu effe defierint. Abolitis itaque vel interdictis per orbem Romanum gymnafiis, proximum fuit, ut Graphice quoque iifdem ac Gymnafia, gradibus deturbata fenefceret. Quamobrem ut quae fparfim de Gymnafiorum Graphicefque interitu differui, in pauca contraham; Romanorum mores legefque cum Orbe univerfo communicati auctoritatem detraxerunt gymnafiis, quibus deinde dedecus ac contumeliam addidit Chriftiana religio. Cum itaque Gymnafia non amplius paterent, intercepta fuerunt Graphices

phices

phices studiosis ea commoda, quae usui sibi maximo ad artem consequendam fuerunt. Unde enim alio vivae illae nudorum corporum motiones aeque commode ac e gymnasio addisci poterant? aut ubi facilius, quam in palaestris tot nuda simulacra illas ipsas motiones repraesentantia, contemplari licuit?

At, inquies, sublatis e medio Gymnasiis, quod erat primum ad comparandam Graphicen praesidium, restabat alterum incolume, ingens videlicet nudarum statuarum numerus, unde facultas cuique dabatur percipiendi artis rudimenta: quemadmodum Michaeli Angelo Bonarrotio ac Raphaëli Sanctio felicissimo successu contigit, e veterum statuarum truncis extinctam excitare artem, atque in pristinam dignitatem restituere. Quidni igitur studiosi Graphices e tot superstitibus simulacris proficientes paria opera aemularentur? Verum nego aeque feliciter e statuis quam e vivis corporibus, artem hanc addisci potuisse. Nam etsi e nudis statuis pene tantumdem erui daretur; tamen oculi vehementius objecto vivo seque in omnes partes inflectente irritantur, & mens eâ vivida impressione perculsa continuo vivacem facilemque motionem comprehendit, mox pari felicitate comprehensam delineat: Contra ubi objectum ex ære vel marmore delineandum proponitur; aegre praecaveri potest, quin illud rigidum & inflexibile materiae cum exemplari inde expresso communicetur. Praeterea quae delineatio antea ex objecto tot multiplicium tamque variarum exercitationum gymnicarum facile parabilis erat, sublatis jam palaestris ardua ac sane quam difficilis evasit: nec enim e simulacris quae tum ob oculos erant, omnes omnino motiones, quae in cogitationem cadere possunt, commode comparari licebat; ideo peracri ingenio ac non vulgari industria opus erat, ut illae simulacrorum motiones sibi normae essent ad eas etiam, quas usus olim flagitasset, exprimendas. Itaque quibus forte obtigit ingenium multiplex, versatile, labore vigiliisque indomabile, iis muta veterum simulacra, aeque ac viva exempla, satis superque ad eruditionem esse poterant: Contra qui sub labore despondent animum, ad mutas statuas, tamquam ad Medusae obtutum, ipsi quoque lapidescunt. Id quod ex perbrevi perfectae Graphicae post παλιγγενεσίαν vitâ liquido demonstrari potest; ea siquidem ars ingenti cura studioque Bonarrotii restaurata, cum non esset nacta aeque grandes animas laborisque patientes, haud diu postea, veluti pestilenti sidere afflata, contabuit.

Quid quod & quae praesidia e superstitibus simulacris arcessuntur, ea nihili esse patebit reputanti, statuas ipsas in privatorum aedes vil-

lasque

lasque deportatas e conspectu populi evanuisse? Profecto neminem latet Verris in conquirendis e tota Sicilia picturis statuisque insania; cujus furta ac latrocinia quam late patuerint, jucundum erit e Ciceronis Actione V. 1. audire : *Nego in Sicilia tota . . . ullum argenteum vas , ullum Corinthium aut Deliacum fuisse : nego ullam gemmam , aut margaritam fuisse , aut quidquam ex ebore factum , signum ullum aeneum , marmoreum , eburneum : nego ullam picturam . . . fuisse quin . . . abstulerit .* Non unus autem id genus cimeliorum rapax fuit post homines natos Verres; sed hujus furfuris homines exstitere in quavis aetate sexcenti, Romae praesertim, qui praestantissima quaeque artificum monumenta , qua vi qua pretio , e Graeciae delubris, gymnasiis, balneis, aliisque publicis privatisque operibus conquisita , in suas quisque aedes villasque inferebant. Cui pervagato luxui modum imponere meditabatur M. Agrippa, *cujus* (teste Plinio lib. XXXV. 4.) *extitit oratio magnifica & maximo civium digna , De tabulis omnibus signisque publicandis ;* h. e. in publicum exponendis . Atque utinam imposuisset modum ; eàdem enim operâ etiam bono Graphices necopinans consultum ivisset . Subdit quidem Plinius : *Quod fieri satius fuisset , quam in villarum exsilia pelli .* Norat enimvero bonarum artium aestimator egregius , quanti ad aliorum institutionem momenti foret, optima exemplaria palam proponi, & quantae contra jacturae, ea villarum aediumque privatarum carceribus mancipari : quo quidem cum aditus non publice pateret, carendum omnino erat iis exemplaribus, quae Graphices studiosi contrectando, inspiciendo, contemplandoque evaderent doctiores. Nec porro abolitis jam Gymnasiis, unde *Nudi* scientia ad Graphicen addiscendam apprime necessaria hauriebatur, nova facile procudi exemplaria poterant. Quamobrem necesse fuit, ut adolescentes optimis exemplaribus, & palaestra artis Graphices informatrice destituti, de optimo pingendi sculpendique genere desperarent: indeque fluxit, ut homines, de novo aliquo opere moliendo solliciti, cum aliter perfecta simulacra emendataque comparari non possent, spoliare vetera aedificia statuis columnisque, queis ornarent nova, solerent. Vide supra pag. 132.

Cave tamen credas Graphicen confestim unoque momento pessum ivisse. Sunt enim haec hujusmodi quae sensim , ac per gradus quosdam labem perniciemque contrahunt. Enimvero Pictura prae auri argentique ac marmorum fulgore sordescere aliquantulum coepit , eâque gratiâ *marmore atque auro pulsam* fuisse queritur Plinius: Petronii vero aetate (nam Satyricum Plinio juniorem infra ostendam) adeo eva-

nuerat, ut *ne minimum quidem sui vestigium reliquisset*. At si efficaciorem labis causam scrutari velis, profecto comperies Graphices fortunam cum Gymnasiis fuisse conjunctam. Dudum itaque pictura linearis fluctuavit, fluctuante quoque Gymnasiorum fato; donec tandem clausis ubique terrarum palaestris (id quod exeunte Saeculo IV. praeter propter accidisse in confesso est); ipsa quoque senio ac variis vulneribus confossa, sub iisdem ruinis sepulta jacuit. Et quoniam in ea tempora Christiani imperii initia, ac mox barbarorum incursiones inciderunt; hinc orta est illorum opinio, opinantium sub Christiana religione, infusaque deinde barbarie, Graphicen omnino intercidisse. Satius mea quidem opinione, & ad veritatem magis apposite dixissent, Graphicen postremis hisce temporibus jamdudum male affectam, tandem interiisse; sed ei jampridem a Romanorum vivendi consuetudine immedicabile vulnus impositum fuisse. Ad imperantium enim Romanorum leges moresque tum alii tum maxime Italiotae, se se componere festinantes, paullatim patria instituta exuebant. Idcirco Strabo, homo Graecus, in eam tempestatem Craecanicae institutioni adversam, conjiciens oculos, queritur Italiotidas urbes defecisse ad barbariem; barbariei autem nomine ἀγυμνασίαν complexum fuisse procul dubio est: qua voce Graeci rusticitatem ac omnium bonarum artium ignorationem universe appellabant. Ab ea tamen communi contagione Geographus Neapolim cum Rhegio ac Tarento exemit, nec immerito; quandoquidem studia gymnica, hoc est, artes omnes ingenuae quarum *prima* erat teste Plinio *Graphice*, in Gymnasiis tradi solitae, diu post ejus aetatem iis in locis perennarunt, Neapoli praesertim, ubi Graecismus altiores radices egerat, & palaestrae institutio fuit, ut in sequentibus dicam, diuturnior.

IN

IN CAPVT V. DIATRIBA

De Palaestra Neapolitana.

PARS ALTERA ΕΙΔΙΚΗ.

DE Neapolitano Gymnasio ὑλικῷ (*materiali*) satis. Porro ecquae fuerit εἰδικὴ (*formalis*) palaestra, seu ipsa gymnica certamina sub Augustis, & quamdiu ea durarint, age persequamur. Sub Augustis, inquam; nam quid retro actis saeculis obtinuerit, tum cum scilicet Graecismus ibi quammaxime vigebat, mitto quaerere. Augustea tempora percurram, cum ob luculentiora scriptorum testimonia, tum ob frequentiorem, quam antea, certaminum celebritatem. Jam enim ab Augusti imperantis exordio nova veluti facies inducta est rebus publ. Graecanicis, sic ut nova etiam numerandorum annorum (1. series inchoata sit. Tunc habuit & Neapolis suam peculiarem epocham; sed ut erat Graecae originis, nec Graecismum adhuc plane exuerat, annos suos numero pentaëteridum certaminum Gymnicorum, quae in Augusti gratiam instituta Σέβαστα sunt dicta, signabat. Hac igitur altera parte ludos Neapolitanorum gymnicos aevo Augusteo obitos primum expediam; tum porro unde pentaëterides ludorum inchoandae, & quousque protendendae, conjectando inquiram. Postremo, quandoquidem Graecismus a Neapolitanis omnino depositus, opinor, in causa fuerit, quamobrem gymnica studia plane abolerentur; non erit injucundum, in ea etiam tempora, quibus Neapolis Municipium, tum Colonia Augusta evaserit, oculos mentemque conjicere. In quae postrema reip. nostrae tempora dum inquiram, simul etiam controversam Petronii Arbitri aetatem definire proderit. Nimirum Satyricus (quem nemo hactenus eorum, qui de Neap. Colonia disseruere, consuluit) hujus coloniae temporibus interfuit. Et quoniam ea tempestate jam conclamatum de Palaestra Neap. fuerat; hinc Philostratus ille, qui agonis Neap. testis oculatus fuit, ante Petronii aetatem floruisse ostendetur.

(1) Suetonius Augusto cap. 59. inter ceteras honorum significationes in Augusti gratiam privatim publiceque institutas, hoc etiam retulit: *Quaedam Italiae civitates diem quo primum ad se venisset, initium anni fecerunt. Provinciae pleraeque super templa & aras, ludos quoque Quinquennales poene oppidatim constituerunt*. Legi omnino digna sunt, quae ibi erudite commentatur Casaubonus. Ceterum quae hic Suetonius partite designat, utraque simul pertinent ad Neapolitanos, qui & novum anni initium fecerunt, ut §. seq. dicam, & Quinquennales ludos, Σέβαστα ab Augusto dicta, instituerunt.

§. I.

Gymnici ludi Neapolitanorum ſub Auguſtis.

Spectacula Gymnica Neapoli pluribus quam in Graecia, diebus abſoluta. Claudius ac Titus Imp. in Gymnaſio Neap. Agonothetae. *Titus rurſus atque Hadrianus Neapoli* Demarchi. *De Phratria* Antinoiton. *Sub Commodo Imp. deſiiſſe palaeſtram, tum cum Neapolis ad Coloniae jus evaſit. Quo certamen* Sacrum *ab* Iſelaſtico *differat.* Graecia antiqua *in Reſcripto Diocletiani eſt Graecia transmarina, non Italica.*

HOc idem argumentum dilucide a Laſena noſtro accurateque pertractatum fuit in diſſertatione de Neapol. Gymnaſio; quo amandaſſe lectorem, ſatis ſuperque fuiſſet, ſi quidem nihil ejus vigiliis additum oportuiſſet. At enim ſunt nonnulla ab eo praetermiſſa, quae collegiſſe non poenitebit; ac praeterea poſt ejus ſata emerſerunt in lucem aliquot antiquae inſcriptiones, quae etiam in conſilium adhiberi jure ſuo flagitant. Quamobrem ut lector continuatam ludorum editionem ob oculos habeat; e re viſum eſt, veterum ſcriptorum teſtimonia de Gymnaſio Neap. edita, ſub Auguſtis quaeque ſuis, partite conſignare.

Auguſto Imp. Suetonius Aug. 98. *Mox* (e Capreis) *Neapolim trajecit, quamquam & tum infirmis inteſtinis morbo variante; tamen & quinquenuale certamen gymnicum honori ſuo inſtitutum proſpectavit.* Quo anno Auguſtus hiſce ludis quinquennalibus interſuerit, & quota ea fuerit pentaëteris, §. ſequenti excutietur.

Tiberio Imp. Strabo V. p. 246. Νυνὶ δὲ πενταετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς (Νεαπολίταις) μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας (2), ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. *Nunc ſa-*

(2) Non facile dictu eſt, uno an pluribus diebus ſingula Graeciae certamina abſolverentur. De Olympiis explorata res eſt: Pindarus ea vocans Olymp. V. v. 13. ἀέθλων πενταμέρους ἁμίλλας, aperte docet *quinque diebus* explicata fuiſſe. De Neapolitanis, adhuc quaero. Laſenae Cap. III. p. 44. ex vetere inſcriptione colligentis, Gymnicos ludos in honorem Neronis Neapoli biduo duraſſe, conjectura mihi non probatur. Nec enim ii ludi fuere Gymnici, quos magis gladiatorios arbitror; ac praeterea Coloniae mentio ſuſpicionem Neapolis (quae nondum Nerone Imp. ad Coloniae jus et cognomentum pervenerat) omnino excludit. Major lux e Strabone affulget, qui Neapolitana certamina cum Graecanicis componens, illa-

sacrum quinquennale certamen musicum & gymnicum per plures dies agitur, ludis Graecorum nobilissimis aemulum. Τὸ Νυνὶ (*Nunc*) ad scribentis Geographi aetatem pertinet. Strabo autem aevo Tiberii floruit. Sedulo notandum est adjunctum illud, quo Agon Neapolitanus instruitur, ἱερὸς scilicet. Quid sibi velit, certamen cognomine *Sacrum*, dixi supra pag. *65*. ubi ex auctoritate Dionis Cassii didicimus, idem esse renuntiari *Sacrum*, ac ad Olympici certaminis praerogativam ac dignitatem extolli. Eaque est caussa, quamobrem Neapolitana Σέβαστα (*Augustalia*), in lapide Neapol. ἰσολύμπια, *cum Olympicis aequata*, praedicantur. Vide mox adnot. 10.

. *Claudio Imp.* Dion Cassius lib. LX. *6*. de Claudio: *Deinde & Neapoli plane privatum se gessit . . . nam & in Musico spectaculo pallium & soleas induit* (ἐν δὲ τῷ γυμνικῷ ἀγῶνι πορφυρίδα καὶ στέφανον χρυσοῦν ἐλάμβανε) *in Gymnico vero agone vestem purpuream & auream coronam accepit*. Idem plane docet Suetonius Claudio cap. XI. *Ad fratris* (Germanici) *memoriam per omnem occasionem celebratam, Comoediam quoque Graecam Neapolitano certamine docuit, ac de sententia judicum coronavit* (3). Ex loco autem Dionis ac Suetonii simul composito docemur, Claudium & e certamine musico Neapol. coronam retulisse, & gymnicis ludis tamquam (4) *Agonothetam* praefuisse. *Ne-*

illaque ἐπὶ πλείους ἡμέρας, *ad plures dies* continuata praedicans, haud obscure innuit, plus temporis in Neapolitanos quam in Graecanicos ludos, fuisse erogatum. Id quod confirmari etiam potest auctoritate Dionis Chrysostomi Orat. XXVIII. apud quem Melancomas, athleta in Neapolitano gymnasio nobilissimus, jam morti proximus, Athenodorum pancratiasten familiarem suum interrogat, πόσαι τινὲς ἔτι ἡμέραι λοιπαὶ τοῦ ἀγῶνος, *quot essent dies reliquae certaminis*. Qui sic interrogat, is profecto dat intelligere, tot dies Neapolitano agoni impendi moris fuisse, ut sibi e memoria, ob valetudinem vacillante, exciderit initium & exitus ludorum.

(3) *Corona*, de qua hic Suetonius, alia ab ea est quam memorat Dio Cassius. *Illa* labore suo, hoc est, specimine ingenii sui per comoediam edito; *haec* ultro a Neapolitanis, ut pro Agonotheta praesideret certamini, delata: de quo adnot. sequ. In Suetonii loco τὸ *Coronavit* pro *Coronatus est*. Vide quae ibi Commentatores. Ac sane in quadam vetere tessera gladiatoria *spectavit* pro *spectatus est* usurpari, non futilis conjectura est.

(4) Tametsi Dio non diserte dicat, Claudium in Neapol. gymnasio processisse *Agonothetam*; tamen id e *veste purpurea* & *corona*, qui erat habitus Agonothetarum, datur intelligi. Vide Fabri Agon. I. 19. Sic quoque Domitianus, tamquam *Agonotheta*, certamini Capitolino praefuit. Sueton. Domitiano cap. IV. *Certamini praesedit crepidatus, purpurea-que*

Nerone Imp. Multiplicia sunt, ac satis luculenta veterum Scriptorum de gymnasio Neap. edita sub hoc Principe testimonia: sed uno alterove praeter cetera contentus ero. Suet. Ner. 40. *Neapoli de motu Galliarum cognovit die ipso* (h. e. anniversario) *quo matrem occiderat . . . Statimque in gymnasium progressus, certantes athletas effusissimo studio spectavit*. Idem discere licet e Dione Cassio lib. LXIII. 26. pag. 1044. Ὁ δὲ Νέρων μαθὼν τὰ κατὰ τὸν Βίνδικα, ἐν Νεαπόλει τὸν γυμνικὸν ἀγῶνα ἀπ' ἀρίστου θεωρῶν, &c. *Nero de Vindicis motu certior factus, cum Neapoli gymnicum spectaculum a prandio spectaret* &c.

Tito Imp. Jam pag. 110. ostendi Titum visendi studio Vesuvianas calamitates, simul etiam ut afflictas civitates praesentia sua erigeret, venisse Neapolim. Jamvero ex epigraphe bilingui Neapolitana eruimus, Imperatorem praeter Demarchi magistratum Neapoli a se gestum, processisse quoque *Agonothetam* & *Gymnasiarcham*. Quorum duûm munerum ea vis est, ut Agonotheta in publica ludorum editione, Gymnasiarcha in palaestrae praefectura suam exseruisse auctoritatem intelligatur. Sed illud silentio praetereundum non est, Augustum, quamvis haud diu Neapoli fuerit, *ter* Agonothetam praefuisse ludis. Ridiculum est autem suspicari, per tres dies continuata fuisse certamina; nam qui die postrema praesidebat, eum primâ quoque, ut adaequatum de athletis omnibus ferret judicium, ac praemia pro merito cujusque tribueret (quod erat Agonothetae munus) praefuisse oportuit. Potius est, ut conjiciamus, Titum & gymnico & musico (5) ludis partite praesedisse; tum postea gymnicum iterato certamen in gratiam Imperatoris instauratum fuisse. Ex repetitis porro in proximo athleticis exercitationibus mihi persuadeo, Augustum satis otii habuis-

que amictus tunica Germanica (corrige, monente Salmasio, *Graecanica*) *capite gestans coronam auream*. Igitur e corona aurea, ac veste purpurea a Claudio Neapoli usurpata, agnosce eum ibi Agonothetae partes suscepisse. Idem munus obitum a Tito fuisse, ostendi pag. 110.

(5) *Gymnasiarcha* is erat, qui ὁλικῷ καὶ ἰδικῷ γυμνασίῳ h. e. universae palaestrae, & ipsis palaestricis exercitationibus aderat, ut ex Hieron. Mercuriale adnotat Vandalus Dissert. VIII. *Agonotheta* vero qui ludis praeerat, sive gymnici ii forent sive musici. De gymnicis diligenter ostendit Faber Agonist. l. 18. De musicis vero Hesychius, Ἀγωνοθέτης (inquit), ὁ τὰ μουσικὰ ἀκροάματα διατιθέμενος. *Agonotheta, qui musicis* i. e. poëticis *recitationibus aderat*. In Epigraphe autem Neapolitana Titus Imp. & *Agonotheta* & *Gymnasiarcha* salutatur. At nisi diversa certamina edita ab Imperatore fuissent, *gymnica* scil. & *musica*; plura quam oportuit, vocabula in brevi praesertim epigraphe, sine justa caussa cumulata fuissent.

habuisse contemplando Melancomae pancratiastae, quem Titus adolescentem egregia forma commendatissimum adamasse (6) fertur.

Domitiano Imp. Praeter ea, quae ex pluribus Papinii Statii, qui sub Domitiano floruit, ad rem gymnicam Neapolitanorum facientia corrogari possent, luculentum ea de re argumentum suppeditat antiquus lapis, de quo nonnulla attigi pag. *61*. Ibi T. Flavius Artemidorus vicisse perhibetur *τὸν ἀγῶνα τῶν μεγάλων Καπιτωλείων τὸν πρώτως ἀχθέντα ἀνδρῶν παγκράτιον . . . . ἐν Νέᾳ πόλει ἀνδρῶν παγκράτιον*, *agonem Magnorum Capitolinorum, cum is primum ageretur, virorum pancratio . . . . Neapoli virorum pancratio*. Ex *pancratio virorum*, quod Romae & Neapoli Artemidorus vicit, pronum est colligere, eum eâdem circiter aetate utrobique decertasse. Vide dicta capite III. Capitolina autem instituta a Domitiano sunt anno V. C. *839*. Christi *86*. Eâdem igitur praeter propter tempestate Artemidorus in stadium Neapolitanum prodiisse oportuit.

Trajano Imp. Quid attinet externa testimonia, queis gymnica studia Neapoli sub Trajani imperio floruisse ostendam, corrogare; cum domesticam ad id suadendum habeam auctoritatem? inscriptionem inquam athleticam Neapolitanam, cujus supplendae illustrandaeque causa hic a me susceptus est labor. Ibi versu *19*. & *20*. scalpitur T. Flavius Archibius vicisse *Νέαν πόλιν ἀγενείων παγκράτιον*, *Neapoli imberbium pancratium*. Ostendi pag. 45. victoriam Archibii consignandam esse anno Chr. 110. vel 114. Trajanus autem ab anno Ch. *98*. ad annum 117. imperavit.

Hadriano Imp. Vehementer piget, quod certis destituimur argumentis, quae diserte ostendant sub hoc Imperatore, quem cum Neapolitanis certasse mutuis officiis constat, edita Neapoli fuisse gymnica spectacula. Et Hadrianus quidem, aliquanto liberius quam virum Principem decet, quaquaversus per orbem Romanum vagatus, Campaniam universam peragravit, ejusque *Omnia oppida*, ut Spartianus in ejus vita, *beneficiis & largitionibus sublevavit*. Neapoli vero insignia suae humanitatis argumenta reliquit, passus ibi aeque ac privatus quisquam, *Demarchus* renuntiari. *In Hetruria* (inquit Spartianus) *praeturam Imperator egit. Per Latina oppida dictator & Aedilis, & duumvir fuit. Apud*

(6) Themist. Orat. X. p. 139. Ὅς καὶ τὸν Τίτον φασὶν ἐραστὴν γενέσθαι τὸν αὐτοκράτορα, *Cujus* (Melancomae) *Titum Imp. extitisse amatorem perhibent*. Hujus tamen suspicionis maculam Cl. Scriptor Th. Calam. pag. 571. eluere ab Caesare, athletâque fatagit; sed, quod bona dixerim pace, laterem lavat.

Apud Neapolim Demarchus . . . . & Athenis Archon fuit. Neapolis; ut obiter dicam, plane *Latinum oppidum* nondum erat; tum quia in hoc Spartiani loco ſejungitur a *Latinis oppidis*; tum etiam vel maxime, quod ſupremus in ea urbe magiſtratus, *Demarchus*, inquam, ex reliquiis veteris Graecismi adhuc ſuperabat. Sed ut inſtitutum ſermonem exſequar; Neapolitani viciſſim gratiam Imperatori rependere pro modulo ſuo geſtientes, phratriam ex ejus catamito, *Antinoiton* tranſnominarunt (7). Praeterea ex eodem Spartiano docemur, hunc Auguſtum *in omnibus pene urbibus & aliquid aedificaſſe, & ludos edidiſſe*. Jam ſi *Demarchi* munus Neapoli geſtum ab Imperatore cum ejus edendorum ludorum ſtudio comparaveris, difficile eſt non credere, gymnicos ludos in hac urbe ab eo inſtauratos fuiſſe. Enimvero ipſe *Archon* Athenis fuit, & in gymnaſio Athenienſi pro *Agonotheta* ſedit. Qui minus igitur Neapoli, ubi *Demarchum* agebat, & gymnica ſtudia vigebant, ludis athleticis praefuerit? Vide quae in eandem ſententiam ſupra pag. 111. diſſerui.

Antonino Pio Imp. Quo loco ac dignitate tunc fuerit palaeſtra Neapolitana, nihil explicate tradi poteſt. Tamen ex *Pialibus* (quod Iſelaſticum certamen (8) fuit) Puteolis ab eo Imp. conſtitutis, deduci ne-

(7) Neminem latet, Neapoli ex vetere Graecanico inſtituto viguiſſe *Phratrias*, ſive σύστημα (*corpus*) politicum ſive ſacrum eae fuerint: de quo univerſo argumento, alias, Deo juvante, diſſeram. Phratriae autem non ſecus ac Tribus Romanae, nomine quaeque ſuo diſtinguebantur. Neapolitani vero gratiam Hadriani aucupaturi, ex *Antinoi* nomine phratriam *Antinoiton* appellarunt. Legitur apud Fabrettum Inſcr. cap. VI. pag. 456. *P. Suſenas Myron . . . . Fretriacus Neapoli Antinoiton & Eunoſtidon*. Sed novam ne phratriam Neapolitani inſtituerint, an veterem novâ *Antinoi* nomenclatione tranſnominarint? Hoc alterum malim, exemplo ductus Tribuum Romanarum, quarum numerus quidem invariate manſit, ſed nonnullis in gratiam imperantium Principum, nova pro opportunitate temporum impoſita nomina fuere.

(8) Antoninum cum alia quamplurima, tum etiam Εὐσέβεια (*Pialia*) in honorem patris ſui Hadriani Puteolis inſtituiſſe, notius eſt quam ut monitore quis egeat. Legatur Grut. p. CCLIV. 4. ubi Puteolani titulum ponunt *T. Aelio Hadriano Antonino Aug. Pio Conſtitutori Sacri certaminis Selaſtici* (h. e. *Iſelaſtici*). De quo lapide conſule Scalig. de Emend. Temporum V. p. 477. ubi vir egregius paucis extricat *Certaminis Iſelaſtici* rationes, cujus ſcilicet victores dicebantur *Hieronicae* q. d. Sacri victores, ſive potius *Sacri certaminis victores*. Nimirum quod idem erat *Sacrum* atque *Iſelaſticum* certamen. Ac ſane animadvertimus in lapide Hiſtonienſi p. 49. *Capitolina* adnuntiari *Sacrum certamen*. At cur *Pialia* Puteolana dicuntur *Certamen Sacrum Iſe-*

nequit, tunc temporis Neapoli gymnasium obsolevisse, sic ut Antonino de certaminum suo nomine committendorum editione sollicito, necesse fuerit, ad Puteolanum gymnasium devenire. Nam diu postea, sub Imp. Commodo scilicet, contemplari licet simul juncta Εὐσέβεια ἐν Ποτιόλοις, ϗ Σέβαστα ἐν Νεαπόλει, *Pialia Puteolis*, & *Augustalia Neapoli* apud Grut. pag. CCCXIV. Antoninum autem conjicio Puteolos quam Neapolim pro *Pialium* editione maluisse; quia Puteoli *Colonia Augusta* pleno jure fuerit, Neapolis non item. Ipse autem, ut pietatem operâ suâ erga patrem ostenderet; urbem suam, Puteolos nimirum selegit, ubi certamina suo nomine, ac fortasse suis etiam impensis, ederentur. Hinc etiam, si Neapolim nondum in censum Coloniarum Augustarum relatam fuisse collegeris, haud equidem repugnaverim. Sed hoc de argumento infra aliquanto copiosius.

M. Aurelio Imp. In antiquo lapide Neapol. (de quo §. seq.) T. Flavius Evanthes vicisse scalpitur Σέβαστα παίδων πολιτικῶν δίαυλον, *Augustalia puerorum urbanorum duplicato curriculo*, Olympiade Italica XLIII. quae pentaëteris, ut in eodem marmore legitur, cum *Coss. L. Septimio Severo* & *L. Alfidio Herenniano* componitur. Hi autem processere Consules anno undecimo imperii M. Aurelii, Christi 171.

Commodo Imp. Apud Gruterum p. CCCXIV. exstat vetus titulus, ubi legitur M. Aurelius Asclepiades domo Alexandrinus, civitate Pu-

T teo-

Iselasticum; Capitolina vero nonnisi *Sacrum?* Num quod majore praemio proposito *Pialia* Puteolis, quam *Capitolina* Romae committerentur? Nam etsi *Sacrum* & *Iselasticum* idem ferme sonabat; erat tamen, in quo alterum alteri praestabat. Et Agon quidem *Sacer*, ut enucleatius edisseram, σίτησιν (*frumentationem*): quo nomine *obsonia* universe veniebant; *Iselasticus* vero praeter obsonia, εἰσέλευσιν etiam h. e. *publicam* in moenia *transvectionem* donabat victoribus. Opinor autem ex duabus hisce praerogativis, alteram Capitolinis a Domitiano, alterutramque Pialibus ab Antonino Pio, attributam consulto fuisse. Moenia enim urbis Romae coloniarumque, quae Romana consuetudine aratro circumductae fuerant, majore religione quam aliarum urbium moenia, vallata erant; illaque transilire, nedum dejicere, capital fuit. Indeque est quod Nero Neapolim hieronica invectus, disjecerit *partem muri*, at per Romam *diruto Circi maximi arcu* pompam egerit. Sueton. Ner. 25. Itaque cum Dio Cassius lib. LXIII. 20. narret, Nerone pompam Romae agente (τοῦ τείχους τι) *partem muri* dirutam fuisse; historicus vel de *muro Circi* locutus est, vel ad id, quod in hujusmodi pompis agi de more soleret, quam quod reipsa Romae ea occasione actum fuerit, potius attendisse videtur. Eam igitur fuisse causam autumo, quamobrem Domitianus Capitolina a se instituta Romae, renuntiaverit certamen tantummodo *Sacrum*; Antoninus vero *Pialia* Puteolis & *Sa-crum*

teolanus (9), Neapolitanus &c. viciſſe ὀλύμπια τὰ ἐν Πείσῃ C̄M̄ ὀλυμπιάδι . . . Σέβαστα ἐν Νεάπολι, *Olympia Piſae Olympiade CCXL.* . . . *Auguſtalia Neapoli*. Quoto preſſius anno Neapoli Aſclepiades certarit, haud aegre fuerit divinare. Ac primum indicio Olympiadis CCXL. quâ Piſae prodiit, non temere quis conjiciet, Neapolitanam Aſclepiadis victoriam in eadem circiter tempora incidiſſe. Olympias autem 240. congruit cum anno Ch. 181. qui fuit alter imperii Commodi annus. Praeterea oſtendi pag. 44. adnot. 10. Aſclepiadem impendiſſe ſex non amplius annos athleticis exercitationibus, deinde quieviſſe; eoſque annos ab anno I. Olympiadis CCXL. ad annum 2. Olymp. CCXLI. decurrere. Demum pag. 45. rationibus Scaligeri ductus, monui, Auguſtalia Neapolitana incidere in annum ſecundum cujuſque Olympiadis. Quamobrem Aſclepiadem vel anno Ch. 182. vel 186. viciſſe Neapoli Auguſtalia neceſſe eſt.

Hic autem poſtremus annus 186. quemadmodum meta certaminum Aſclepiadis fuit, ſatis vereor ne poſtremus quoque palaeſtrae Neapolitanae occiderit. Vltra enim hunc annum ſilent antiqui & ſcriptores & lapides. Et ad lapides quidem quod attinet; ſi qua praeterea ibi de ludis incidit mentio; omnino ii ludi ſunt munerarii ſeu gladiatorii, ut legenti patet, non palaeſtrici. Nec porro a Scriptoribus quicquam certi praeſidii arceſſi poteſt. Sane ſi *libri duo Imaginum* (ubi ſit explicata de Neapol. gymnaſio mentio) tuto adjudicari Philoſtrato poſſent, ei ſcilicet, qui Romae uſque ad annum Chr. 244. auctore Suida, docuit; fata palaeſtrae Neapolitanae paullo ulterius protrahenda forent, eamque adhuc adulto tertio Chriſti ſaeculo duxiſſe ſpiritum, credere par eſſet. At me Meurſii vehementer frangit auctoritas, ſtatuentis Auctorem *Imaginum* fuiſſe alterum ſeniorem Philoſtratum

erum & *Iſelaſticum*; ſcilicet quod partem muri Romae dejicere nefas fuit, Puteolis non item. Nam etſi eo tempore Puteoli Romana Colonia evaſerat, tamen hujus urbis moenia antiquitus jacta, religione Romanâ deſtituebantur.

(9) Sollemne fuit hieronicis, ſe voce praeconis, cives ejus urbis, quam quiſque maxime vellet, in publico conventu renuntiari: ac porro ad plurium palmarum oſtentationem plures quoque civitates, in quas merito victoriarum adſcripti fuerant, enumerare. Vide dicta p. 32. Ut ecce noſter Aſclepiades cum domo eſſet Alexandrinus; tamen Puteolanus, Hermopolites, Eleius &c. ſalutari geſtiit. Sed inde obiter adverte, quanti is fecerit civitatem Neapolitanam ac Puteolanam; qui quamvis de Alexandria deque Elide contentus eſſe poterat, has tamen alteras Italicas abeſſe titulis ſuis noluerit.

tum, qui Nerone Imperatore floruit. Quam doctissimi viri sententiam novis loco suo fulcire rationibus adnitar. Interim hoc affirmari posse conjicio, palaestram Neapolitanam Antoninorum temporibus intercidisse, tum cum Neapolitani exuto penitus Graecismo, ad jus ac cognomentum Coloniae Romanae Commodo Imperatore evaserunt.

Atque hinc ansa mihi praebetur enucleandi illam alteram haud ignobilem quaestionem, de qua nam Graecia sermo sit in Rescripto Imperatorum Diocletiani ac Maximiani L. unica de Athlet. lib. 10. C. Verba legis sunt hujusmodi: *Athletis ita demum, si per omnem aetatem certasse, coronis quoque non minus tribus certaminis sacri, in quibus vel semel Romae, seu Antiquae Graeciae merito coronari, non aemulis corruptis ac redemptis probentur, civilium munerum tribui solet vacatio*. Digladiantur hic Faber & Lasena; ille Graeciam Elidensem, hic Italicam ac Neapolim praesertim, interpretati. Et Faber (10) quidem tametsi ad veri metam contendit, interea tamen est ubi labitur: Lasena (11) vero sic a scopo aberravit, ut eum nonnisi patriae amor transversum egisse videatur. Sed quaestio jam, opinor, profligata est. Cum enim prodi nequeat testis, qui gymnica spectacula Neapoli serius Antoninorum aevo obita affirmet; quam aliam quaeso

(10) Faber Agonist. III. 25. Polybii locum ex lib. 3. postremo, *Graeciam antiquam* esse *Achajam* conjicit. Sed eum ratio fugit, meritoque Lasena eo nomine castigavit. Loquitur ibi Polybius de urbibus Magnae Graeciae, quae post Cannensem cladem ad Carthaginienses defecerant. Interim haud ille negat Graeciam Italicam a Varrone aliisque *Antiquam* vocatam fuisse: vel sic tamen *Graeciam antiquam* in lege Diocletiani nonnisi de transmarina esse intelligendam ex vero contendit. Vide adnot. seq.

(11) Lasena cap. IX. p. 162. seq. poene ubicumque *Graeciam antiquam* offendit, ibi Italicam agnovit: quae etsi alicubi eo nomine designata veniat; tamen Achaja revera *antiqua* Graecia fuit; quod Faber Agon. III. 25. ex Appiano, Juliano Imp. aliisque luculenter ostendit. Italica vero Graecia eo a nonnullis *antiqua* dicitur, quod aevo illorum Scriptorum *Graecia* esse desierit. Itaque adjunctum illud *antiqua*, potius quid non sit, quam quid sit, ostendit. Exemplis abstineo, quorum affatim habes apud Fabrum loc. cit. & Mazochium in Tabb. Heracl. p. 14. Interim irascerer Lasenae, nisi ipse singulari ejus in patriam studio dandum esse aliquid confiterer. Inde enim fit, ut saepe, ubi minus oportuit, de Neapoli cogitet. Ceterum ex ipso Scriptorum ac lapidum de palaestra Neapolitana silentio a Commodo ad Domitianum usque, per centum inquam amplius annos continuato, satis commonefieri poterat, Neapoli penitus abolita fuisse gymnasia, sic ut certamina *Graeciae antiquae*, ad quam intendit digitum Diocletianus, nusquam minus quam Neapoli committi quiverint.

Graeciam antiquam Diocletianus & Maximianus collinearint, nisi illam transmarinam, quae revera *antiquior* prae Italica erat, & ubi gymnica studia adhuc agebant animam?

Jamvero quid sibi vult in rescripto Principum illud: *si per omnem aetatem?* Num athletae, si modo vacationis commoda nancisci velint, jubentur per omne suae vitae tempus, ac sine ulla intermissione certare? Si ita quidem factum oportuit; ecqua tandem, rogo, colluctandi finis, ecquod initium quiescendi foret? Nec illa juverit exceptio, *Aetatem* hîc esse pro *Aetate athletica*, quamdiu scilicet vires certando suppetunt, intelligendam. Nam locus adhuc dubitationi relinquetur, ecquis gymnico labori fuerit statutus limes: nec enim aetas athletica certo numero exercitationum, quemadmodum aetas militaris stipendiorum, definiebatur. At ne multis: *Aetas* hîc non continuatum vitae humanae spatium, sed determinatos aetatis athleticae gradus significat. Athletarum autem aetas in tres gradus distributa erat; prima fuit *Puerorum*, altera *Imberbium*, tertia *Virorum*: de qua divisione copiose dixi supra pag. 38. A teneris, uti dici solet, unguiculis athletae in classe *puerorum* tirocinium palaestrae ponebant, inde in album *imberbium*, ac denique *virorum* referebantur. In hos nimirum aetatis athleticae intuens gradus Imperator, requirit, ut athletae vacationem consecuturi, *per omnem aetatem*, hoc est per omnes (qui tres omnino fuerunt) athleticae aetatis gradus experimenta edidissent. Qui sensus Imperatoris inde fit manifestior, quod tres coronas relatas oportuit; scilicet ut numerus trium victoriarum totidem aetatibus responderet: nisi quod necesse non fuit, quantum ex Rescripti verbis intelligi datur, ut singulae victoriae in singulas aetates incidissent; satis enim erat, si athletae universim ter coronati probarentur.

§. II.

De initio Augustalium Neapolitanorum. Olympiadum *Italicarum numeratio. Inscriptio Neapolitana explicatur & illustratur. Quid* πάγμα *in re gymnica*. Diauli *descriptio. Duplex unius ejusdemque anni consignatio. An agon* Neronia *Neapoli agitatus*.

EMenso jam Agonum Neapol. sub Augustis curriculo, proximum est, ut aliquanto accuratius expoliam hanc periodum, ac certis, quoad ejus fieri potest, limitibus definiam. In vestibulo quidem hujus partis alterius innui, Neapolitanos exemplo Graeciae transmarinae, annos suos per pentaëteridas certaminum numerare consuevisse, idque in Augu-

Augusti gratiam, cui *Augustalia* inscripserant. Has autem pentaëterides, ne quid ad aemulandam illam Graeciam deesset, placuit *Olympiadas* appellari. Itaque si quam harum Olympiadum explorare successerit, eâdem simul opera & initium *Augustalium* patefiet. Profecto ubicumque *Quinquennales ludi* edebantur, certam ibi eorumdem numerandorum ratio fuerit, oportet; ut quis serie ipsa doceretur, quota ea esset a primâ certaminis institutione pentaëteris. Augustum autem Imp. paucis ante obitum diebus, Neapolitano quinquennali certamini interfuisse, jam e Suetonio adverterat Scaliger, *sed quotum* (inquit de Emen. Temp. V. p. 478.) *illud lustrum a primi editione*, *nondum scire potui*. Sed quî nosse potuit in tam spissa nostrarum antiquitatum caligine, praesertim cum nondum aetate ejus emersisset in lucem pulcherrima Neapolitana (1) inscriptio, quae sola suo aliorumque desiderio satisfacere potuisset? Nimirum ea gloria Cl. V. Eduardo Corsino, cui primo inscriptionis exemplar contemplari licuit, reservata fuerat: is

(1) Diu lapis hic obscurus ac sine honore jacuit in Aedibus PP. Cruciferorum in regione Thermensi prope Portam Nolanam; sed haud ita pridem vindice & assertore Excell. Duce Nojae Joanne Carafa, illatus in ejus Museum, ac veluti positus in suo lumine, pristinam dignitatem recuperavit. Qui vir praestantissimus, meique, dum fata sinebant, amantissimus, anno superiore cum haec scriberem, atrocissimis colicis doloribus insperato correptus, vitam heu! cum morte commutavit. Jacturam sane quam irreparabilem! Ecquando enim parem inveniemus, qui omnia sua tempora patriae amicorumque temporibus traducat? Mitto dicere hominis magnitudinem animi, morum humanitatem, ac singularem, supra quam cuique credibile est, comitatem: verendum enim mihi est, ne vulnus aliquantula diuturnitate temporis obductum, redintegrata amici commemoratione, refricem. Scilicet hic ille est, qui conquisitis gemmis omne genus, signis, toreumatis, picturis ex tota Italia, Gallia, Hollandia, Britannia, pretioque adeo ingenti, ut pene rem suam fregerit, redemptis, selectissimum Museum, ac quovis viro Principe dignum, comparavit. Sed enim ejus diligentia in colligendis numismatis earum omnium regionum, ex quibus hodie Regnum Neapolitanum coaluit, vel maxime enituit. Quorum numismatum trium linguarum (sunt enim Tyrrhenica, Graeca ac Latina) immensa vis, praestantia, aptaque per loculos dispositio, adeo passim commendabatur, ferme ut nullus vir paullo cultior in urbem nostram venerit, quin in ejus domum visendi discendique studio diverterit. Vir sane diuturniore vitae usu (vix enim LIII. annum excessit) & benigniore fortuna dignus. Enimvero ex tot tantisque sudoribus, vigiliis, impendiis, nihil aliud consecutus est, nisi quod in morte sua praedicatum vulgo fuerit, patriam nostram viri egregii atque incomparabilis fecisse jacturam.

is itaque epigraphen ante hac ignoratam edidit in *Agonisticis* Differt. IV. p. 103. diligenterque enucleavit. Inde proficiens Cl. Scriptor Thecae Calamariae, sed de Corsino non optime (2) meritus, eumdem titulum exhibuit pag. *609. 612.* Nunc vero ratio dicendorum in praesentia flagitat, ut rursus haec ipsa inscriptio, ad fidem marmoris (3) expressa, producatur in medium.

In antica Marmoris facie

T̄.ΦΛΑΒΙΩΙ.Τ.ΥΙΩΙ
ΕΥΑΝΘΗΙΝΙΚΗΣΑΝΤΙ
ΙΤΑΛΙΚΑΡΩΜΑΙΑΣΕΒΑΣΤΑ
ΙΣΟΛΥΜΠΙΑΤΗΣ.M̄.Γ̄.
ΙΤΑΛΙΔΟΣ.ΠΑΙΔΩΝ
ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ. ΔΙΑΥΛΟΝ
ΑΝΑΘΕΝΤΙΕΝΤΗΙΦΡΗΤΡΙΑΙ
ΑΝΔΡΙΑΝΤΑΣ. ΔΙΟΣΚΟΥΡΩΝ
ΣΥΝ. Τ. ΦΛΑΒΙΩΙ. ΖΩΣΙΜΩΙ
ΑΔΕΛΦΩΙΤΩΑΥΤΩΑΓΩΝΙ
ΤΑΓΜΑΝΙΚΗΣΑΝΤΙΚΑΙ
ΒΡΑΒΙΟΝ.ΛΑΒΟΝΤΙ
ΕΥΜΗΛΕΙΔΑΙ.ΦΡΗΤΟΡΕΣ
ΑΜΟΙΒΗΣ.ΕΝΕΚΕΝ

In altera Marmoris facie.

ΣΕΟΥΗΡΩΙ ΚΑΙ ΕΡΕΝΝΙΑΝ ο ΥΠΑΤ
ΓΠ. Ε. ΕΙΔΩΝΜΑΡΤΙΩΝ (ΡΟ above ΓΠ)
Τ.ΦΛΑΒΙΟΣΖΩΣΙΜΟΣΚΑΙ
ΦΛΑΒΙΑ ΦΟΡΤΟΥΝΑΤΑ ΓΟΝΕΙΣ
ΧΑΡΙΣΑΜΕΝΟΙ.ΛΥΧΝΙΑΣΜΕΤΑ
ΛΥΧΝΩΝ.ΚΑΙΒΩΜΟΥΣΔΙΟΣΚΟΥΡ
ΑΥΘΙΣΚΑΘΙΕΡΩΣΑΝ

Laurea corona, in cujus medio legitur

ΣΕΒΑΣΤΑ

Jam supra pag. 44. adnot. 7. innui, exstitisse Neapoli *Phratrias* ex more graecanico. Harum una cognomine *Eumelidarum* titulum, basi marmorea exaratum, *T. Flavio*, *T. Filio*, *Evanthi* (4) posuit. De hujus-

(2) Qui de elaborato ejus in hoc marmor commentario sic pag. *614.* pronuntiavit: *Longum Corsini laborem frustra esse plerique omnes haud dubii exputabunt.*

(3) Exemplar hujus inscriptionis, prout ab utroque editore vulgatum est, naevis quibusdam, tametsi levissimis, aspergitur: ut ecce Cl. Scriptor Th. Calam. vers. 3. ITALIKA pro ΙΤΑΛΙΚΑ incidi curavit. Quod etsi parvi momenti sit, advertisse tamen juverit, ne quis ejus exemplari formâ ligneâ expresso deceptus, latinam litteram cum graecis elementis consulte intertextam arbitraretur.

(4) In marmore ΕΥΑΝΘΗΙ, perinde ac si esset primae Simplicium Ε'υανθὴς, οῦ, ῆ. Quod vero damnari. Sane Grammatici observarunt, nomina propria primae Contractorum in quibusdam casibus, ut quarto & quinto, tamquam primae Simplicium inclinari: qui minus & in tertio casu licuit, maxime adstipulante nostri marmoris auctoritate? Ε'υάνθης & apud

hujusmodi titulis late disserui Cap. II. pag. 26. ubi ostendi titulos hosce citra ullius statuae positionem fuisse marmori mandatos, idque pressius esse, quod Latini *Titulum ponere*, Graecique Τιμὴν ἀνασῆσαι dixerunt; itaque ubi basim, antiquitus inscriptam contemplemur, necesse non est, ut continuo de statua illic imposita cogitemus. Tituli enim id genus plerumque athletis, quemadmodum Evanthi nostro, in victoriae monumentum excitabantur: tametsi honor is Evanthi non magis victoriae causâ, quam *statuarum* Dioscurorum dedicatione, delatus sit. *Evanthes* enim cum *fratre T. Flavio Zosimo*, *signa Dioscurorum in Phratria*, tum ad loci ornamentum, tum in argumentum gymnicae palmae, apposite *dedicarat*. Apposite inquam; nam haud mediocris *Flaviis* fratribus cum *Castoribus* convenientia intercedebat; ita ut harum statuarum honor ab utroque fratre Divis Fratribus prope (5) debitus videretur. Constitutis igitur in phratria signis Dioscurorum, Eumelidae *remunerationis gratia* titulum hunc posuerunt. Nec eatenus mutua stetit officiorum concertatio: quandoquidem, ut in altero lapidis latere legitur, *T. Flavius Zosimus* ac *Flavia Fortunata* nostrorum athletarum *parentes*, χαρισάμενοι (Corsin. *filiis obsequentes*: Scriptor Th. Calam. *voti compotes* verterunt: mihi magis placet) *elargiti candelabra cum lucernis arasque Dioscurorum*, αὖθις καθιέρωσαν, *rursus* h. e. vice sua (nam signa Castorum nomine filiorum dedicata fuerant) *consecrarunt*.

Dedicandorum ergo signorum occasio ex opportunitate victoriae athleticae desumpta est. Enimvero, ut in marmore scalpitur, vicerunt Flavii fratres Quinquennalia Neapoli; quae certamina majoris amplificationis causâ cognominantur *Italica*, *Romana*, *Augusta*, & *Olympiorum aemula*. Corsinus primum aestuavit, unum ne an plura certamina hîc designarentur; sed postea dubitatione deposita, de uno eodemque agone verba fieri affirmavit; idque pluribus, quam oportuit,

apud Plutarchum in Solone & apud H. Stephanum, penacuitur; at indicio hujus marmoris, oxytonum, ut cetera sunt quae cum Ἄνθος componuntur, esse debet.

(5) Cur Flavii fratres athletae e diis ἐναγωνίοις (*palaestrae praesidibus*) non paucis, Castorem ac Pollucem ornare maluerint, haud difficile illi erit divinare, qui reputaverit, par nobile divum fratrum gymnicis quoque exercitationibus inclaruisse. Quamobrem non magis religione, quam parium studiorum conjunctione ac germanitate ducti videntur, ut Dioscurorum simulacra dedicarent. Ceterùm divi Castores impense culti in urbe Neapoli fuere, uti ex lapide nostrate apud Gruterum XCVIII. 2. discere licet.

tuit, suadere contendit. Atqui eo labore supersedere poterat vir eruditissimus: nam cui ignota est Graeculorum ventosissima de ludis gymnicis opinio? Sane advertimus pag. 20. athletarum synodum ad ostentationem renuntiari voluisse, φιλορώμαιον, καὶ φιλοσέβαστον, *amicam-Romanorum*, *amicam-Augustorum*. Hinc minus mirari subit, si hîc certamina ipsa Ρώμαια καὶ Σέβαστα, *Romana*, *& Augusta* praedicantur. Additur autem hinc τὸ Ἰταλικὰ, ut Augustalia *Italica* ab aliis alibi gentium (6) editis, distinguerentur; hinc τὸ Ἰσολύμπια, ut ostenderetur, Augustalia tantae fuisse Neapoli dignationis, ut cum *Olympiis* ipsis & praemio & dignitate *aequipararentur*. Atque huic altius excitatae de Augustalibus Neapolitanis opinioni Strabo velificatus est, cum de Neapolitanis lib. V. p. 246. inquit: Πεντετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ' αὐτοῖς . . . . ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. *Sacrum quinquennale certamen ab ipsis agitur . . . ludis Graeciae nobilissimis aemulum*. Dolet interim mihi, quod Corsinus, fortasse deceptus exemplari, ubi divisim ΙΣ ΟΛΥΜΠΙΑ pro Ἰσολύμπια exhiberetur, ipse ratus binas esse voces, sit praeter verum Ἰσελαστικὰ, Ὀλύμπια (7) interpretatus.

Jamvero ad ludi genus quod attinet; vicit Evanthes παίδων πολιτικῶν δίαυλον, *iteratum curriculum puerorum urbanorum*. Eâdem in classe (8) vicisse videtur frater ejus Zosimus, & βρχβίον (pro βραβεῖον) victo-

(6) Certe Alexandriae edita fuisse, patet ex inscriptione Gruteri CCCXVI. 2. Σέβαστα ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, *Augustalia Alexandriae*. De Romanis Augustalibus nulli dubium. Sed eccur Augustalia hîc *Italica* dicantur, & non potius *Neapolitana*, ut ceteroqui factum oportuit, sicuti apud Grut. CCCXIV. Σέβαστα ἐν Νέᾳ πόλει? Vox enim *Italica* nimis ambitiosa est, & vastioris quidem significationis, quam ut sub *Italiae* nomine Neapolis veniret. Equidem non magis id ad arrogantiam nostrorum hominum pertinuisse arbitror, quam quod Neapolitani ea tempestate soli in Italia hosce ludos ritu Graeco frequentarint; idcirco dubitari non poterat, quin Augustalia *Italica* privatim Neapoli tribuerentur. Eo etiam refer, quod *Olympiades*, quas una Neapolis observabat, in marmore *Italicae* dicuntur. Nimirum quia Neapolitani consuetudinem numerandi annos per Olympiades, soli Italorum ex more Graeco retinuissent.

(7) Praeterquam quod τὸ Ἰσελαστικὰ probâ orthographia non sustinetur, hoc amplius excludi debet, quod alterutrum vocabulum, aut Εἰσελαστικὰ, aut Ὀλύμπια, redundaret. *Olympium* enim certamen potiore in primis ratione *Iselasticum* erat: itaque satis superque fuisset, Augustalia renuntiari *Olympica*; hoc autem ipso simul etiam *Iselastica* esse significabantur.

(8) In marmore scalpitur: Τῷ αὐτῷ ἀγῶνι, *in eodem certamine* h. e. *iterato cursu*, quo victor exstiterat Evan-

victoriae ſcilicet *praemium* retulerat. Quid porro ſit δίαυλος (9) Pauſanias breviter quidem, ſed accurate deſcripſit, & Heſychius ac Suidas dimenſionem tradidit. Porro quam ob rem *pueri*, quibuſcum Evanthes certavit, πολιτικοὶ (*urbani*) dicantur, conjecturam §. ſeq. lectori ſiſtam, quae, ſpero, probabitur.

Sed ecquando Evanthes in ſtadium Neapolitanum prodierit, per auctoritatem marmoris ignorare non licet; viciſſe nempe ibi proditur, *Auguſtalia*, *Olympiorum aemula* ΤΗΣ Μ̄. Γ̄. ΙΤΑΛΙΔΟΣ. Doctiſſimus homo noſter, quem ſaepe laudavi, interpretatur, τῆς Μεγάλης Γραικίας Ἰταλίδος, *Magnae Graeciae Italicae*. Serio ne an captandi riſus cauſa? Hoc alterum malim. Nam quis Graece ſcribens umquam Γραικίαν appellavit eam regionem, quae nonniſi Ἑλλὰς dicta (10) reperitur? Praeterea quid attinuit τὸ Ἰταλίδος addere? num ut ab alia Magna Graecia, Gallica nimirum, ſi diis placet, aut Hiſpanica, diſtingueretur? Tum porro quis noſtrum hominem docuit, Nea-

V polim

Evanthes. Τάγμα ſive *aciem* cum Corſino, ſive *claſſem* interpreteris, perinde eſt. *Collegium Epheborum*, quod vertit Cl. Scriptor Th. Calam. non placet. Illi enim, qui nomina dabant palaeſtrae, collectitii erant, nec niſi edendorum ludorum causâ coibant; neque corpus politicum conſtituebant, neque ullis legibus, praeterquam palaeſtricis, obligabantur. Agonothetae porro ſive Gymnaſiarchae officium erat, probare athletas, eoſque in *numeros* ſive *claſſes* (ea ſunt τάγματα, a re militari ad gymnicam traducta) digerere, ſimulque edicere, qui eorum in *claſſe puerorum*, quive in *imberbium* ac denique *virorum*, committi deberent. Quamobrem ex claſſe Evanthis innoteſcet, ecquod fuerit τάγμα ſive *claſſis*, quam Zoſimus ſuperavit; nempe *urbanorum puerorum*; quibus Evanthes quoque palmam in eodem certamine praeripuerat.

(9) *Dauli*, ſive iterati curſus, dimenſionem habes apud Suidam. Sed lege, quae Joannes Alberti ad Heſychium in ea voce commentatur in Suidam. At *diaulum* nemo luculentius, quam Pauſanias, prope dixerim, delineavit; qui Eliac. l. 17. expoſiturus vetuſtiſſimam ſcribendi rationem, quae, quoniam *boum ſulcos*, a dextra in laevam & alternis vicibus a laeva in dextram euntes, imitaretur, a Graecis βουστροφηδὸν dicebatur; hac breviſſima comparatione rem illuſtrat, Ὥσπερ ἐν διαύλου δρόμῳ, *quemadmodum in diauli curſu fit*. Nempe in diaulo quaedam curſûs reciprocatio fiebat; ad metam enim currebatur, indeque rurſus ſine ceſſatione repetebatur curſus: ſic pariter etiam antiqua illa ſcribendi methodus decurrebat.

(10) Pluribus docere ſatagit homo noſter eruditiſſimus, eos, qui poſtea Ἕλληνες, olim Γραικοὺς audiviſſe. Sed cui non dictus Hylas? Equidem maluiſſem, ut unam ſaltem ipſe veterem auctoritatem prodidiſſet, ubi *Magna Graecia* dicta reperiatur Μεγάλη Γραικία Ἰταλίς. At quî prodere poterat, ſi quae contendit, univerſa ignoravit antiquitas?

polim in Magnae Graeciae themate comprehensam fuisse? Sane fines Magnae Graeciae angustiores erant, quam ut urbem quoque Neapolim complecterentur. Consule Mazochium in Tab. Heracl. p. 13. seq. Postremo, ut ut dem Neapolim, utpote urbem origine graecam, recte dici posse, in *Graecia* constitisse; numquam tamen in *Magna Graecia* fuisse, suadebitur. Profecto quicquid Graeci nominis fuit, quin id *Graecia* appelletur, haud repugnaverim; at *Magnae Graeciae* nomenclatio sic illi regioni peculiaris erat, ut eam ab Elide, atque a cetera disseminata Graecia distingueret. Sed causae jugulum rectà petamus: Veteres scriptores sic de *Magna Graecia* meminerunt, ut id nominis, nonnisi quamdiu ibi Graecorum coloniae floruerunt, regioni haesisse ostendant (11); at postquam omnia ad barbariem defecerint; credibile non est, antiquatam jam *Magnae Graeciae* nomenclationem, restitutam fuisse exeunte altero Christi saeculo in inscriptione nostra, sic ut quis visis illis siglis M. Γ. confestim ac nullo praeeunte monitore, ultro de *Magna Graecia* cogitaret. Mihi quidem, nec cuivis alii, opinor, persuadebitur.

Reducto itaque sipario, neque ibi Magnâ Graeciâ latêre deprehensâ, liberum cuique fuerit suspicari, siglas M. Γ. non esse elementares vocabulorum litteras, sed utique artificiales notas, signandis numeris excogitatas. Enimvero nihil magis obvium in elogiis athleticis occurrit, quam ut post enarratam victoriam, confestim ad fidem rei gestae faciendam, annus, quo parta victoria fuit, consignaretur. Quamobrem cum in inscriptione dicatur, Evanthem vicisse Σέβαστα Ἰσολύμπια τῆς $\overline{\text{M. Γ.}}$ Ἰταλίδος, tralaticiae consuetudinis ratio postulat, ut intelligamus, athletam nostrum vicisse *Augustalia*, *Olympiorum aemula* (Olympiadis) *XLIII. Italicae*. Abest quidem vox *Olympiadis*; sed praeterquam quod ex ipso contextu supplenda dabatur; sponte sua ex τῷ praecedente Ἰσολύμπια fluebat, ut protinus Ὀλυμπιάς, connectenda utique cum notis numeralibus $\overline{\text{M. Γ.}}$ (*XLIII.*), delitescere intelligeretur; ad normam scilicet athleticarum inscriptionum, in

(11) Graeci Latinique Scriptores sic de Magna Graecia locuti sunt, ut eam vetustissimis, non suis quidem certe temporibus, stetisse significent. Thucydides II. mihi p. 175. *Quo tempore in illa Italiae parte* (κατὰ τὴν Μεγάλην Ἑλλάδα TOTE προσαγορευομένην) *quam Magnam Graeciam TVNC vocabant, Pythagoreorum collegia sunt incensa*. Valer. Maximus lib. VIII. *In Italiae etiam partem, quae TVNC Major Graecia appellabatur, perrexit*. Quae cum ita sint; ecquas Scriptori lapidis Neapolitani causas incidisse suspicabimur, ut Magnae Graeciae, quae jamdudum esse desierat, antiquatam nomenclationem reponeret in scaenam?

in quibus *Olympias* initi agonis significari solebat. Jamvero additur *Italicae*, ut moneretur lector, numerationem Olympiadis in marmore signatae, non ab Elidensi, sed ab Italica consuetudine esse repetendam. Sed age, ecquid Cl. Scriptor Thecae Calam. Corsino, qui primus eruerat Neapolitanas Olympiadas, obduxerit, propius inspiciamus: *Sed nihil magis* (inquit pag. 614.) *tam belle quaesitum tanti viri* (is est Corsinus) *interpretamentum elevat, quam quod bis cerneres in eodem lapide annum agonum victoriae; scil. tum Olympiade* 43. *tum Coss. Severo & Herenniano: quod quam sit novum atque insolens, quisque exputat*. Sed eruditissimo homini, nescio quid humanum passo, indulgenda est venia, cum vacillante memoria id *novum atque insolens* traducit, quod millies ab eo fuisse lectitatum, mihi persuadeo. Ubicumque peculiares epochae usurpabantur, ibi plerumque duplices annorum characteres signari deprehendimus; quorum unus imputandus est illi urbi, ad quam res gesta scriptave pertinet; alter ille est idemque notior, quem pleraeque gentes in commune observabant. Eaque numerandorum annorum sedulitas non solum historicis, quorum maxime interest qualcumque temporum circumstantias adnotare, sed lapidibus (12) etiam, quorum praecipua dos in breviloquentia sita est, commendatur. Cum itaque in nostro marmore tum Olympias XLIII. (quae ad Graeculos Neapoli feriantes spectabat) tum Consulatus Severi & Herenniani (quae communis erat per Orbem Rom. epocha) signetur; quid, rogo, *novum atque insolens* in ea temporum designatione incusabimus? Imo contra si sapimus, scalptorem nostrum binos ejusdem epochae characteres Graece (13) Latineque consignantem, apposite ad plenam temporis intelligentiam, cumulateque fecisse judicabimus. Praeterea nihilo firmior est altera nostri viri

V 2 eru-

(12) Legatur vetus Puteolana inscriptio, quae aliquando Neapoli prostabat, apud Gruterum p. CCVII. ubi: *Ab Colonia deducta anno XC.... P. Rutilio, Cn. Mallio Coss.* Colonia Romana deducta fuit Puteolos anno V. C. 559. Rutilius & Mallius processere Consules anno V. C. 649. Itaque tum annus XC. ab Colonia deducta, tum Consulatus Rutilii & Mallii sunt unius ejusdemque epochae characteres. Pluribus abstineo; nam nolo in re comperta lectorem obtundere diutius.

(13) Graeco Latinoque more characteres temporum consignantur; nam etsi alter Graecis quoque litteris exaretur, reipsa ad Romanorum, quorum consuetudo erat per *Idus* & *Kalendas* mensium partes exprimere, normam componitur. Hinc autem adverte 1. necesse fuisse, ut pro populo utriusque linguae binae numerationes eodem euntes, instituerentur. 2. extremas Graecismi desinentis tempestates; cum vel in ipsis Graecis elementis Latina vocabula triumpharent.

eruditissimi criminatio: *Cum hi* (ead. pag. 614.) *Flaviorum gentis liberti Evanthes, Zosimus, & Fortunata Roma Neapolim se recepissent, ab eisdem Latinorum more, Consulum nempe nominibus annos, non vero Olympiadum numero, quas vergente secundo Christi saeculo ne in ipsa quidem Graecia celebratas reperies, adnotandos oportuit.* Quae de statu libertino athletarum, de eorumque profectione Roma Neapolim, comminiscitur, sunt plane incerta; at illud omnino falsum, *Olympiadas vergente secundo Christi saeculo ne in Graecia quidem fuisse celebratas.* Diu enim postea Julianus Caesar in *Epistola pro Argivis* 18. aetate sua, h. e. inclinato jam Saeculo IV. Olympiadas in Graecia πολυθρυλλήτους (*celebratissimas*) memoriae prodidit. Sed ne a marmorum auctoritate abscedamus; Olympias CCXL. consignata visitur in lapide Gruteriano pag. CCCXIV. quae Olympias incidit in annum Ch. 181. hoc est, decennio post epocham Neapolitani marmoris.

His ita constitutis firmatisque operae pretium est, ut Olympiadum Neapol. initium aperiam; id quod ex convenientia Olympiadis XLIII. cum consulatu Severi atque Herenniani facile quivis eruerit. Evanthes vicisse in marmore scalpitur *Olympiade XLIII.* eoque ipso anno, ut oppido verisimile videtur, signa Dioscurorum in phratria dedicavit: nam cur dedicationem, quae in hujus victoriae significationem peragebatur, in aliud tempus distulisset? Jamvero Zosimus ac Fortunata parentes de suo elargiti candelabra, lucernas arasque, quae in dedicatione filiorum defuisse videbantur, consecrarunt *V. Id. Martias Severo & Herenniano Coss.* Quamobrem extra dubitationis aleam ponendum est, annum primum Olympiadis XLIII. convenire cum anno Chr. 171. quo nimirum anno illi processere Consules. At vero vero ludorum Neapol. celebritas, quantum e Suetonio (14) intelligitur,

(14) Suetonius Aug. 98. *Mox Neapolim trajecit, quamquam & cum infirmis intestinis morbo variante: tamen & quinquennale certamen gymnicum honori suo institutum perspectavit, & cum Tiberio ad destinatum locum contendit. Sed in redeundo, aggravata valetudine tandem Nolae succubuit.* Hinc patet, a quinquennali Neapol. spectaculo ad Augusti exitum haud plurimos effluxisse dies. Mors autem Augusti incidit in XIV. Kal. Septemb. ut ostendit Scaliger de Em. Temp. V. p. 448. Jamvero liquet, Olympia Graeciae circa solstitium aestivum peragi consuevisse: de quo vide eumdem Scaligerum ibid. IV. p. 242. Quamobrem videtur, Neapolitanos ad hoc eamdem anni tempestatem pro editione Augustalium observasse, ut propius ad ludorum Elidensium imaginem accederent. Ex vero itaque Augustalia Neapol. vocantur Ἰσολύμπια, nimirum quia & praemio & dignitate aequabant Olympia: hoc amplius, eàdem, ac Olympia, tempestate instaurabantur.

tur, in solstitium aestivum incidebat; idcirco statuendum est, annum primum Olympiadis XLIII. inchoasse a solstitio aestivo anni Ch. 170. Coss. Cethego & Claro, ac desiisse in solstitium aestivum anni Ch. 171. Coss. Severo & Herenniano; hos vero potius Consules, quam illos, in marmore fuisse signatos, quia dilata paullisper consecratione *ad V. Idus Martias*; novi Consules qui jam a Kalendis Januariis magistratum inierant, non ii qui excesserant, notandi erant. Itaque ut unde discessi redeam, Olympias XLIII. Italica decurrere incipit a solstitio aestivo anni Ch. 170. Hinc autem si retroversus instituas gradum, facta per quadriennium quodque statione; facile comperies, Olympiadem primam incidisse in solstitium aestivum anni Ch. 2. qui erat annus secundus Olympiadis CXCV. Elidensis, & V. C. 755. Rursus facto jam initio pentaeteridum Neapolitanarum ab eo anno Ch. 2. necesse fuit, ut observato quadriennii spatio, instaurari agon debuerit annis Ch. 6. 10. 14. Ac sane anno Ch. 14. qui ultimus Augusti Imp. fuit, edita fuisse Neapoli Augustalia, egregie ostendit Scaliger l. c. Fuit igitur is agon, quem Augusti mors secuta nobilitavit, quartus a primi editione, atque adeo quarta Olympias Italica sive Neapolitana. Porro si citeriora tempora per eadem quadrienii intervalla dimensus fueris; devenies ad annum Ch. 42. qui fuit alter Claudii Imp. annus. Hujus autem inter cetera humanitatis, pietatisque in suos argumenta, quae initio imperii sui edidit, illud etiam a Suetonio ac Dione commendatur, quod Neapoli *ut privatus* interfuit: & ad fratris memoriam, comoediam *Neapolitano certamine* docuit. Ecquando Claudius advenerit Neapolim, neuter historicus explicate tradidit; tametsi Cassius profectionem Caesaris Neapolitanam eo ipso anno, quo salutatus Imperator fuerat, consignasse videtur. Atqui non fit verisimile, Claudium, qui exeunte mense Januario anni Ch. 41. iniit imperium, post quinque aut sex menses, relicta Romà, ad Neapolitanos ludos circa solstitium aestivum edi solitos, convolasse. Potius est ut statuamus, anno insequente Ch. 42. Claudium *stabilito* jam *imperio*, ut loquitur Tranquillus, abdicatoque consulatu, quem per duos menses gesserat, tunc satis otii ad peragrandam Campaniam habuisse: Dionem vero idcirco in annum superiorem rejecisse Augusti profectionem, obtentu colendae fratris memoriae obitam; quia quae recte ac pie Claudius ab exordio imperii gerere instituerat, simul una, nec observato temporis ordine, complecti voluit. Atque huic rationi non poenitendae adde alteram efficaciorem. In annum Ch. 42. incidebat Olympias XI. Neapolitani certaminis Augustei. Itaque Augustus tum

ut

ut suo desiderio satisfaceret (incensissimo enim studio ad spectacula ferebatur) ; tum ut se pium erga fratris memoriam probaret , videtur ex oblata occasione ludorum Neapoli edendorum , peregrinationem eopte anno suscepisse . Jamvero percurre secuta tempora , & praesto tibi aderit annus Ch. 170. quo revera anno Flavius Evanthes Neapoli vicit , Olympiasque XLIII. ut paullo ante indicio nostri marmoris ostendi , incepit. Interim videsis ingentem Neapolitanae inscriptionis dignitatem ac pretium , per quam origo Olympiadum Italicarum progressusque , amplius latêre non possunt.

Nec illud initis Olympiadum Italicarum rationibus incommodat , quod Nero Neapolitano agoni interfuisse a Suetonio ac Dione (15) perhibeatur, eo nimirum anno , qui postremus Caesari illuxit , Silio Italico & Trachalo Coss. anno vero Chr. *68*. Qui annus , incedens medius inter Olympiades Italicas XVII. & XVIII. hoc est , inter annos Ch. *66*. & 70. aliquantulum a serie annorum agonisticorum exorbitat . At ea difficultas facile difflabitur , si statuerimus , Neapolitanos , non opportunitate recurrentis Olympiadis , sed praesentia Augusti sollicitatos , eo anno Ch. *68*. instaurasse agonem ; qui in ea ludorum extra ordinem editione adulati videntur dominatricem Neronis cupiditatem , qua Caesar alicubi morae quinquennalis impatiens , ludos gymnicos ante praestitutam (16) diem edere maturavit . Itaque certamen gymnicum anni Ch. *68*. non pentaëtericum ex ordine fuit , sed ad hoc initum , ut praesenti Augusto res grata fieret ; quemadmodum haud diu postea Imp. Tito , in hac urbe agenti , eadem gymnici spectaculi significatio anno Ch. 81. extra seriem Olympiadum oblata fuit. Atque hoc primum adversus objectam difficultatem praesidium occurrit ; est alterum facilius tutiusque. Anno Ch. *68*. recurrebat tertia editio Agonis Neroniani , qui ab eo Imp. Romae institutus anno Ch. *60*. ad tertium Ecclesiae saeculum perennavit . Vide Scaligerum de Emend. Temp. V. p. *469*. Itaque prima Neronia instituta Nerone quartum & Corn. Cosso Coss. anno quarto Olympiadis Elidensis CCIX. rursus iterata fuerunt , teste Eusebio , anno quarto Olympiadis Elid. CCX. hoc est anno Ch. *64*. Observata porro eâdem

(15) Vide loca supra pag. 141. recitata .

(16) Suetonius Nerone 21. *Cum magni aestimaret cantare , etiam Romae Neroneum agona ante praestitutam diem revocavit* . Et cap. 32. *Certamina deinceps obiit omnia . Nam & quae diversissimorum temporum sunt , cogi in unum annum , quibusdam etiam iteratis , jussit* .

dem quinquennii intercapedine, tertium lustrum incidebat in annum Ch. 68. quo anno Nerone otiante Neapoli, admodum verisimile videtur, nostros homines, nactos temporis opportunitatem, ipsos etiam agitavisse Neronia. Quamobrem sive Augusti praesentiam, sive ejus praecipitem ad gymnica spectacula festinantiam, sive denique fortuitam lustri Neroniani incidentiam aestimaveris, multiplices ac satis idoneae tibi offerentur causae, quamobrem Neapolitani eo anno agonem gymnicum extra seriem Olympiadum Italicarum, seu Augustalium ludorum, exhibuerint.

. Atque utinam eadem perspicuitate, quâ initium Olympiadum Italicarum, etiam finem ostendere possemus! Quamquam, ut quod res est, fatear; de exitu certaminum nimis anxie haud est allaborandum. Profecto enim, ut certamina publice ederentur, lege, quae ea imperaret, opus erat; at vero quo minus ederentur, non magis alicui interdicto, quam studiis vulgi contrariis imputandum est. Itaque prima ludorum editio, plerumque certa esse solet, sed exitus sane quam obscurus. Nam quis, rogo, desuetudinem paullatim ac tacite fluentem, indagine cingere & comprehendere certo confidat? Satis igitur erit, si Augustalium desitorum epocham rudibus quibusdam lineamentis adumbrare detur; nam minutissime definire, mihi non est animus: vel sic tamen Antoninorum tempora (in quae palaestrae occasum §. superiore conjeci), aliquanto latius vagantia, utrimque premendo, corradendoque, §. sequenti contractiora dabo.

§. III.

Gymnica studia Neapolitanorum, inveterato Municipii jure, refrixisse.

NUper equidem exitum agonis Neapolitani prope desperaveram invenire; ac ne nunc quidem alicunde meditatus huc descendi, quasi quid habeam magis explorate dicere. At enim cum animadvertissem, postremam Augustalium mentionem sub Imp. Commodo fieri, ac rursus primam Coloniae a Neapolitanis quaesitae sub Septimio Severo, qui Commodo successit, incidere; in eam tandem deveni suspicionem, eumdem hinc palaestrae desinentis, hinc Coloniae incipientis terminum posse figi. Profecto nemo mihi hoc eripiet, quin Romanorum cum Neapolitanis consuetudo paullatim Graecismum nostrae urbis interpolarit; & quo magis eorum jura amicitiae devinciebant-

bantur, eo minus loci Graecanicae relinqueretur institutioni. Tres autem reipubl. Neapol. status, comparate ad civitatem Romanam, contemplari possumus, sive cum foederata, sive cum municipium, sive denique cum Colonia fuit. De foedere Neapolitano (1) nihil certius. Atqui cum foedere contineretur, nihil sane erat, quamobrem resiliret a legibus, institutisque patriis; quandoquidem suis usa legibus, rationes a Romae rationibus alienas habebat: At cum subinde Neapolitani per Municipii & Coloniae gradus evaserunt cives Romani; consequens fuit, ut Graecismi adhuc ibi superstitis vestigia, cujusmodi certe Gymnasia erant, primum a municipio exsufflata, mox a Colonia abolerentur. In haec postrema reip. nostrae tempora §. sequenti commentabimur; nunc de Municipii jure, deque Gymnasiis frigescentibus, partite inquiremus. SE-

(1) Apud Livium XXXV. 16. Regis Antiochi legatus in hunc modum Romanorum legato flagitanti, ut civitates Graecae a Rege liberae dimitterentur, exprobrat: *Qui enim magis Smyrnaei, Lampsacenique Graeci sunt, quam Neapolitani & Rhegini & Tarentini, a quibus stipendium, a quibus naves ex foedere exigitis?* Qua calumnia ut se Romanus purgaret, *Ab Rheginis* (respondet) *& Neapolitanis & Tarentinis, ex quo in nostram venerunt potestatem, uno & perpetuo tenore juris semper usurpato, numquam intermisso, quae ex foedere debent, exigimus*. Egregius sane locus, & ad pernoscendam *foederis* Neapolitani conditionem apprime idoneus. Non enim *aequum* foedus fuit, quod pares, & neuter neutri cedens, icere solebant; sed prorsus *iniquum*, sic ut alter in ditione alterius (quemadmodum Livius de Teatibus Apulis IX. 20. refert) esset. Eo siquidem pertinent Patavini verba: *ex quo in nostram venere potestatem*. Sed & inaequalitatem foederis inde quoque intelligere licet, quod alter stipendium alteri & naves debebat. Bellum autem Samniticum in causa fuit, quamobrem Neapolitani Samnitibus studentes, adeo graviter acciperentur. Sed mox Neapolitanis in deditionem receptis, triumphatisque (vide Pighii Annales Mag. Rom. ad annum V. C. 427.) libertas quidem, sed certis sub conditionibus, restituta fuit. *Foederis Neapolitani* ea occasione initi meminit Livius (*eo enim*, inquit lib. VIII. 26. *deinde summa rei Graecorum venit*); sed quominus *aequum* fuisse intelligatur, onera foederi imposita vetant. Atque hoc est illud *Foedus* Neapolitanum, quod nonnulli Scriptores nostrates buccis usque crepantibus objectant, idque tertio quoque verbo, ne quis Neapolim ad civitatem Rom. venisse umquam suspicetur, inculcant: Quasi si *venire in Romanorum POTESTATEM* (quae erat conditio foederatarum non aequo jure civitatum) multo honorificentius, quam jure Coloniae aut Municipii *venire in CIVITATEM*, fuerit. In horum igitur sententiam, honestior ancillae pro herili domo laborantis, quam filiae sibi suisque nentis, locus ac conditio foret. Alia prorsus, eaque praestantior, sententia placuit illi, qui sic apud Petronium cap. 57. de se affirmavit: *Malui civis Romanus esse quam tributarius*.

SECTIO I.

Neapolim ex foederata civitate ad Municipium Rom. per legem Juliam evasisse, ostenditur. Cicero pluribus locis explicatur. Inscriptio Puteolana inedita suppletur, & illustratur. Commentum de Neapoli in sinu Bajano exploditur. Difficilis Strabonis locus enucleatur. Alia vetus inscriptio producitur & explicatur. Puteolos ex Colonia libertati suarum legum circa Syllana tempora restitutos. Rursus Strabo de municipali statu Neapolis locutus, illustratur.

AC primum Neapolim ad municipii Rom. jus evasisse, absque Cicerone foret, plane ignoraremus: is enim unus, quamdiu in foedere perseverarit, quave porro lege venerit ad civitatem Romanam, edocuit: *Sacra Cereris* (inquit Pro Cornel. Balbo. 24.) *Judices, summa Majores nostri religione confici, caerimoniaque voluerunt, quae cum essent assumpta de Graecia, & per Graecas semper curata sunt Sacerdotes, & Graeca* (2) *omnia nominata; sed cum illam, quae Graecum illud sacrum monstraret & faceret, ex Graecia deligerent; tamen sacra pro civibus civem facere voluerunt, ut Deos immortales scientia peregrina & externa, mente domestica & civili precarentur. Has Sacerdotes video fere aut Neapolitanas aut Velienses fuisse, foederatarum sine dubio civitatum. Mitto vetera: proxima dico: ante civitatem Veliensibus datam, de Senatus sententia C. Valerium Flaccum, praetorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Veliense, ut ea civis Rom. esset, tulisse*. Duplex Neapolis ac Veliae status in Tullii ver-

X bis

(2) Eo magis inducor, ut hoc marmor Puteolanum exhibeam, quod a nemine quod sciam, hactenus vulgatum sit; tametsi palam prostet in atrio Hospitii PP. Capucinorum secus mare; quo magis mirandum sit, oculos praetereuntium effugisse. His accedit quod ea epigraphe in locum Ciceronis supra laudatum vice commentarii esse possit, sic ut altera non mediocriter alterum illustret. Forma characterum elegantissima est, & litterae pro portione paullatim decrescunt. Marmor bifariam dissectum est, pluribus in medio deperditis; at hodie sic ferruminatum in pariete pendet, quasi si nihil ibi desideraretur. Ego vero, quae deesse videbantur, supplevi; eaque discriminis caussâ lineis, veluti quadam parenthesi, circumscripsi. Ceterum omnia sunt ibi plana, morosumque interpretem fastidiunt. *Cnaei Lucceji Pater & Filius Pr.* Litterae PR. plerumque esse solent vocabuli *Praetoris* initiales. In Coloniis & Municipiis ii, qui summae reip. praeerant, dicti quoque *Praetores* comperiuntur. Plinius XVII. 11. meminit Praenestinorum *Praetoris*: Livii Epitome lib. LXXIII.

Puteolis in hospitio PP. *Capuccinorum secus mare.*

CN CN LVCCEI PATER ET FILIVS PR

· SACRA DEMETROS RESTITVERVNT

LVCCEIA CN F POLLA QVIRINI ET LVCCEIA CN F TERTVLLA PIA GALLI

AEDEM DEMETROS ET QVAE CIRCA AEDEM SITA SVNT ET PORTICVS PS RESTITVERVNT

Supplementum

LXXIII. *Praetoris* Nolae Coloniae. At e Luccejis nostris Pater an Filius *Praetor* fuerit, an potius uterque? Hoc alterum magis placet. Videtur enim, Duumviros Puteolanos aliquanto ambitiosius *Praetores* appellari voluisse, aemulatione utique Campanorum; de quibus Cicero Agr. II. 34. *Quum ceteris in coloniis Duumviri appellentur, hi* (Campani) *se Praetores appellari volebant*. Pergit inscriptio: *Sacra Demetros restituerunt*. Observatio Graecismi adeo in Sacris Cereris necessaria videbatur, ut in medio Latio graecissari oporteret; ut in hac latina epigraphe *Demetros* h. e. *Cereris* nomen graecum insinditur. Apposite Cicero inquit: *Graeca omnia nominata*. Restituere sacra magistratûs erat: ac facile ad Praetorem privatim Sacra Cereris pertinebant. Nam Romae *Praetor* quoque Valerius Flaccus legem de civitate Sacerdoti Cereris dandâ tulit. Intermissa autem videntur Puteolis Sacra Cereris, ejusque templum situ squaloreque vitium fecisse, ut necesse fuerit, sacris auctoritate publica restitutis, ut Luccejae *Polla*, ac *Tertulla Pia*, prima uxor *Quirini* (aut alius viri similiter incipientis) altera conjux *Galli*, *pecunia sua* restituerent *aedem & quae circa aedem sita sunt, & porticus*. Sic etiam Pelagon, Augusti libertus, Neapoli Ναὸν καὶ τὰ ἐν τῷ Ναῷ *templum, & quae in templo sunt*, dedicavit. Grut. p. XCVIII. 7. Plane geminam huic nostrae epigraphen mutilam retulit Reinesius Cl. II. 29. ubi legitur: *Pater & Filius.... Tertulla restituit*. Reinesius indicio alterius inscriptionis, quam Cl. VII. 15. recitavit, ad Memmios Rufos Patrem & Filium pertinere autumavit: at propius fidem est, *Tertullam* Reinesiani marmoris non aliam a Tertulla nostra fuisse.

bis designatur: Primus, cum foederatae ambae erant, ex iisque Sacerdotes Cereris, quibus privatim civitas Rom. dabatur, evocabantur; alter, cum utraque urbs universe ad civitatem Rom. pervenit. Sic enim de ambabus loquitur, ut utramque simul foederatam esse desiisse, non obscure significet. At enim, opponit Thecae Calam. Scriptor Cl. (cui nihil molestius, quam Neapolim aliquando fuisse municipium, accidere potest) de civitate Veliensibus datâ Cicero testatur quidem, de Neapolitanis non item. Verum eamdem utriusque urbis fuisse fortunam, perfacile e scopo Oratoris (3) eruitur: Sed ille ideo nominatim de Veliensibus meminit, quia Calliphanam, Sacerdotem Veliensem, producturus erat in medium; tantumdem de Neapolitanis sine dubio dixisset, si ei exempla, quae in rem suam (4) facerent, e civitate Neapolitana arcessenda succurrissent.

Habes jam ex hoc Tullii loco, Neapolim ex foedere ad civitatem

X 2 Rom.

(3) Cornelius Balbus, Gaditanus homo, accusatus Romae fuerat, quod, cum civitas Rom. ei data a Pompejo M. fuerat, populus Gaditanus, fundus in leges Rom. factus non fuerat. Ea enim conditione civitas Rom. dabatur foederato populo, si modo in leges Rom. fundus fieret. Contendebat contra Tullius, licuisse semper nonnullos e foederatis populis, ut Sacerdotes Cereris, ad civitatem Rom. elicere. Has autem Sacerdotes fuisse ait aut Neapolitanas, aut Velienses foederatarum civitatum. Sed ut dictis suis fidem faceret; ad exempla quae proxime praecesserant aetatem suam, provocat: *Mitto* (inquit) *vetera, proxima dico: ante civitatem Veliensibus datam, de Senatus sententia C. Valerium Flaccum, praetorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Veliense, ut ea civis Rom. esset; tulisse*. Inquit *ante civitatem*; ut ostenderet se proxime anteriora civitati datae, tempora percurrere. Quid enim citeriora percurrisset, cum exempla inde deducta, in rem suam non facerent? Post enim civitatem datam necesse amplius non fuit, ut Sacerdotibus inde accitis, jam *civibus Rom.* cum reliquo populo factis, civitas ultra daretur. Pergit Cicero: *ante civitatem Veliensibus datam:* perinde ac si diceret; paullo ante quam Velienses lege Julia civitatem adipiscerentur, Calliphana Veliensis Romam, ut Sacra Cereris procuraret, accita fuit: ei tamen civitatem, quamquam e populo foederato fuisset, quemadmodum nunc Corn. Balbus est, dari, Valerio Flacco Praetore, placuit. Lex autem Julia de civitate lata fuit anno V. C. 663. Valerius Flaccus anno V. C. 655. praeturam urbanam gesserat. Quamobrem Tullius, cum exempla recentiora, ac paullo ante datam civitatem edita excuteret, eaque e populo Veliense, non item Neapolitano arcessenda sibi darentur, idcirco de Veliensibus meminit; fecissetque procul dubio mentionem de Neapolitanis, si paria sibi recentiora, sed ante datam civitatem, exempla, quae de Neapolitanis proderet, oblata fuissent.

(4) Vide Adnot. praeced.

Rom. commeasse, sed quo tempore quibusve conditionibus, idem Orator Cornelianâ 8. patefaciet: *Innumerabiles aliae leges de civili jure sunt latae: quas Latini voluerunt, adsciverunt; ipsa denique Julia, qua lege civitas est Sociis & Latinis data, qui fundi populi facti non essent, civitatem non haberent. In quo magna contentio Heracleensium & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in iis civitatibus juris* (al. *foederis*) *sui libertatem civitati anteferrent*. Cl. Scriptor Th. Calam. redit ad ingenium, & hunc ipsum Ciceronis locum contra Municipium Neapol. confidentissime opponit; quasi si deliberantium Neapolitanorum contentio exploratissimi argumenti sit, eos denique libertatem sui juris civitati Rom. ante tulisse; ac non potius saepenumero fiat, ut in disceptando sententia plurium a saniore paucorum sententia in decernendo vincatur. Res quidèm in Senatu Neap. ventilata, ac magnis jactata concertationibus fuit; inde vero argui nequit, repudiatam publice fuisse civitatem Romanam. Ceterum etsi Cicero hic non significet, qui fuerit exitus contentionis; at duobus aliis locis, disertissime a Mazochio in Tabb. Heracl. pag. 489. enucleatis, Neapolitanos pristini foederis pertaesos adoptasse tandem civitatem Rom. ostendit. Verum antequam Tulliana loca excutiam, juverit nonnulla de Italiae Statu tunc temporis ante libare.

Quum Livius Drusus animos Italorum spe dandae civitatis sollicitasset, neque amplius promissis stare posset; Itali spe concepta falsi, summo consensu atque ardore ad arma concurrerunt; indeque cruentissimum illud bellum Sociale vel Marsicum exarsit: quo bello deterritus an fatigatus Romanus, mitiora consilia agitare in Senatu coepit. Sed ut periti medici in affecto corpore facere solent; primum cavendum fuit, ne adhuc integrae Italici nominis partes, contagione luem contraherent, bellumque magis accenderent. Quamobrem anno V. C. DCLXIII. L. Julius Caesar legem tulit, qua Sociis in fide manentibus, factisque in leges Rom. fundis, civitatem tribuit. Atque hic primus ad emolliendos ferocientium Italorum animos gradus fuit; mox anno DCLXIV. lata lege Plotia, idem beneficium civitatis cum peregrinis, qui in Italia consistebant, communicatum fuit sub iis conditionibus, quas Cicero *Pro Archia* 4. retulit: *Si qui foederatis civitatibus adscripti fuissent: si tum cum* (lege Italia) *civitas ferebatur, in Italia domicilium habuissent; & si sexaginta diebus apud Praetorem essent professi*. Denique anno V. C. DCLXVI. uti colligit Mazochius in Tabb. Heracl. p. 490. vel DCLXX. ut Heinecio Append. ad I. Antiq. Rom. 9. visum, ipsos Marsos Sociosque rebellantes,

tes, positis jam armis, in civitatem acciri placuit. Sic Latini paene omnes, sociique Italici nominis in civitatem Rom. venere, cum jure suffragii, sub conditione tamen, ut in leges Rom. fundi fierent. Itaque necesse fuit Italicis populis, ut ipsi antequam civitatem Rom. optarent, oblatas conditiones excuterent, ac serio deliberarent, adipisci ne civitatem Rom. an in libertate juris sui permanere, praestaret. Distractos tunc in contraria studia mihi persuadeo fuisse Socios: disceptatum quidem certe ea super re Neapoli fuit, uti ex Ciceronis Corneliana 8. vidimus: sed postremo lis, quemadmodum ex ipso Cicerone Epist. 30. lib. XIII. significatur, pro civitate Romana dirempta fuit.

Enimvero Cicero commendaturus Acilio Procos. Siciliae L. Manlium, inde capit initium, quod is Civis Rom. factus esset; quae nimirum maxima esse poterat hominis apud hominem Romanum commendatio. *L. Manlius* (scribit modo laud. epistola) *est Sosis* (cognomine). *is fuit Catinensis, sed est una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus, decurioque Neapoli; erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem Sociis & Latinis datam*. Qua in epistola duo significantur, Neapolitanos lege Julia, Manlium lege Plotia, civitatem Rom. consecutos fuisse. Et legem quidem Juliam diserte non memorat; nam Acilio Procos. obscurum esse non poterat, qua lege Socii Latini nominis in civitatem venerint; at vero ne dubium illi relinqueretur, quo pacto Catinensis homo civitatem Rom. adeptus fuerit, causam hanc aperit: *Erat enim adscriptus in id municipium ante civitatem Sociis & Latinis datam*. Atqui haec est ipsissima legis Plotiae sententia, quae civitatem peregrinis dabat ea conditione, *Si qui foederatis civitatibus adscripti fuissent: si tum cum civitas ferebatur, in Italia domicilium habuissent*. Ex eo igitur, quod L. Manlius, adscriptus jam Neapoli consecutus fuerit lege Plotia civitatem, fit manifestum, Neapolitanos paullo ante ad eamdem civitatem lege Julia pervenisse. Aestuarunt quidem nostri homines in ea deliberatione, fundi necne fierent in leges Romanas: sed eos dulcedine tandem civitatis Rom. pellectos ad instituta aliquot Romanorum commigrasse, laudata Epistola adeo evidenter ostendit, ut nihil supra.

Et tamen ad hanc tantam quaesitae a Neapolitanis Romanae civitatis evidentiam, ex hoc Ciceronis loco emicantem, incredibile dictu est, quantas latebras Cl. Scriptor Th. Cal. quantaque effugia, ne comprehenderetur, investigarit. Ac primo opinatur pag. 454. Neapolim, de quâ hîc Tullius, Syracusanam esse non Italicam: quod nollem

lem doctiffimo viro excidiffet. Etenim leges Julia & Plotia, ad quas Cicero intendit digitum, nonnifi ad populos Italicos, hominefque peregrinos, qui domicilium habuiffent in Italia, refpiciebant. Quamobrem dubitari non poteft, quin ea Neapolis, quae lege Julia municipium Rom. facta fuerat, cuique adfcriptus Manlius, civitatem lege Plotia fibi pepererat, utique in Italia quaerenda fit: nec alia omnino intelligenda, nifi quae ab ortu montem Vefuvium, ab occafu Puteolos interjacet: quos limites idcirco definivi, ne quis Neapolim de qua loquimur, cum commentitia nefcio qua Neapoli (5) Bajana con-

(5) Quamvis hanc alteram Neapolim feu *Novam urbem* commentitiam, Sanfelicius nofter profligaviffet; reftituere tamen, novifque fulcris tueri adnifus eft Cl. Scriptor Thecae Calamariae p. 589. feq. Ceteroqui ejus argumenta tanti non funt, ut hic iis convellendis immorer. Unus dumtaxat exftat apud Strabonem locus, qui Bajanae Neapoli favere ad fpeciem videtur. Strabo, ubi ex vulgi opinione prodidiffet Cimmerios loca fubterranea prope Avernum incolere, continuo fefe recipiens: *Noftra vero* (inquit pag. 245.) *tempeftate, cum fylvam, quae circa Avernum fuit, caecidiffet Agrippa, & loca aedificiis occupata effent, actufque ab Averno Cumas ufque cuniculus, omnia ifta fabulas effe liquido apparuit: cum Coccejus quidem, qui duxit cuniculum illum, & alium a Puteolis ad Neapolim fupra Bajas tendentem, fere fecutus fit fabulam iftam de Cimmeriis modo relatam*. Sic nimirum Xylander, quem ceteri fequuntur, Graeca vertens, a fcopo Geographi aberravit. Strabo enim duo ob oculos habuit dicere 1. Coccejum patefeciffe cryptam tum Neapolitanam, tum Cumanam. 2. Cumanam eo confilio ductam ab eo fuiffe, ut popularem de Cimmeriis fubterranea incolentibus opinionem fecutus videretur. Jamvero ut utramque cryptam Strabo diftingueret, unam ἐπὶ τὴν Νέαν πόλιν, *apud Neapolim*; alteram ἐκ Δικαιαρχίας ἐπὶ ταῖς Βαίαις, *Puteolis fupra Bajas*, tetendit. De crypta Cumana primum fe loqui innuit, quia Puteolis, ubi oftium cryptae patet, defcribendis verfabatur; mox obiter Neapolitanae injicit mentionem, ut utriufque cryptae eumdem Coccejum architectum oftenderet; fed rurfus de Cumana repetit fermonem, ut cum ea fabulofas de Cimmeriorum fpecubus narrationes proxime aptaret. Sed ne multis. Geographi locus parenthefi juvandus in hunc modum eft: Τοῦ Κοκκηΐου τοῦ ποιήσαντος τὴν διώρυγα [ἐκείνην τε καὶ ἐπ' Νέαν πόλιν] ἐκ Δικαιαρχίας ἐπὶ ταῖς Βαίας, ἐπακολουθήσαντός πως τῷ περὶ τῶν Κιμμερίων ἀρτίως λεχθέντι λόγῳ &c. *cum Coccejus, qui duxit cuniculum* [*illumque etiam juxta Neapolim*] *Puteolis fupra Bajas tendentem, fere fecutus fit fabulam iftam de Cimmeriis modo relatam; ac fortaffe etiam loco huic antiqua confuetudine putaverit convenire, ut per foffas viae ducantur*. Crypta, de qua poftremo loco Strabo, *Cumana* dicitur, fed revera ex Averno, nobili agri Puteolani lacu, orditur; rectâque Bajas verfus procedit, donec ad dexteram flectens, ire per fectum montem Bajano finui praeten-

confundat. Sed, ne quid diſſimulem, Scriptor noſter ornatiſſimus difficultatem, quae ex Italica legum Juliae ac Plotiae diſpoſitione ſibi creabatur, perſpexit quidem; attamen ita ſe comparavit, ut quidvis potius a ſe impetrari ſinat, quam ut Neapolim fuiſſe umquam municipium Rom. dicat: hinc non aegre ferret, ſi quis Tullium, diſerte de eo municipio locutum, *vecordem*, *& memoria turpiter labantem* tratentum pergit, & Cumas reſpicit. Hinc Geographus unam eamdemque cryptam deſcripturus, nunc eam ἀπὸ τοῦ Ἀόρνου μέχρι Κύμης, *ab Averno Cumas uſque*, nunc ἐκ Δικαιαρχίας ἐπὶ ταῖς Βαίαις, *Puteolis ſupra Bajas*, ex aequo repetit. Alterum horum fortaſſe ſatis erat, ſed ad abſolutam cryptae deſcriptionem utrumque neceſſarium. Ergo dum Strabo in his eſſet, diceretque cryptam Cumanam a Coccejo architecto perfoſſam fuiſſe; cryptae quoque Neapolitanae, quippe quae eodem auctore ducta fuerat, curſim meminit hiſce verbis, καὶ ἐπὶ Νέαν πόλιν, *apud Neapolim quoque*. Quae verba, ut ſolent eſſe quae obiter dicuntur, quaeque nec ejuſdem ſunt ſententiae neque ab eâ omnino aliena, ſunt παρένθεσιν, (quam *interpoſitionem* ſeu *intercluſionem* Latini dixere) utrimque ſaepienda. Cui figurae grammaticae cum non intendiſſent aciem Strabonis interpretes, Neapolim in vicinia Bajarum commenti ſunt. Creverit is ſinus, quantum vis, aedificiis Romanorum; numquam tamen ideo conficietur, in ſinu Bajano Strabonis aevo coaluiſſe urbem, cui *Neapolis* h. e. *Novae urbis* nomen fuerit. Totus ergo fundus commentitiae Neapolis Bajanae in parentheſi neglecta reſidet; id quod aliis quoque locis interpretandis fraudi fuit; ut in hoc marmore quod nunc exſtat in Muſeo Ducis Nojae Joannis Carafae, quem ſaepe quidem, numquam ſatis pro dignitate laudarim:

ΣΗΜΑ ΦΙΛΕΙΝΩ
ΤΟΥΤΟ ΦΙΛΩ ΔΕΙ ΜΕΝ
ΘΕΡΑΠΟΝΤΙ
ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ ΠΑΣΗΣ
ΕΙΝΕΚΕΝ ΕΥΝΟΙΑΣ

Vulgatum epigramma fuit in Actis litterariis Florentinis anni 1763. num. . . . cum hac Latina verſione: *Monumentum hoc Philino, caro quidem certe ſervo, Hippocrates omnigenae benevolentiae ergo:* moneturque ibidem lector illud δει, eſſe loco δι vel δη. Utrumque ab uſu auctoritateque Graecorum nimis alienum. Nam ubinam quaeſo δει pro δι aut δη comparet? Atqui ſi noſtri homines Graeca recte interpunxiſſent, non erat quamobrem ad hujuſmodi Graeciſmi inſolentiam confugerent. Igitur ſic diſtingue:

Σῆμα Φιλείνῳ [τοῦτο φίλῳ δεῖ μὲν θεράποντι]
Ἱπποκράτης πάσης εἵνεκεν εὐνοίας.

Δεῖ Heſychio eſt πρέπει, *decet*, *convenit*. Ergo vertas licet: *Monumentum Philino* [*debetur hoc quidem amico ſervo*] *Hippocrates* &c. Utinam Latinis verſibus idipſum exprimere daretur! quandoquidem venuſtas quae ex affinitate vocum φιλεῖνος & φίλος oritur, latine deperit. Ea nominis alluſio cum apud Graecos Latinoſque, tum maxime apud Hebraeos frequentiſſima eſt. Exemplis abſtineo. Nec ſolum figurae huic locus

traduceret; si quis *turpem in eo antilogiam* reprehenderet (*6*): nisi quod mox aliquanto mitior factus, vel potius hominum judicia veritus, absoluto Tullio, ad sacram anchoram infelicium criticorum confugit, totamque fabam cudit in scriba librario, qui verba illa *Ante civitatem Sociis & Latinis datam*, de suo penore inserferit in Epistola: ad summam ea Ciceronis esse negat. Exceptio sane futilis ac miseranda potius, quam repudianda. Num aliter, sodes, captiosi debitores, quam ejurando debitum, elabi solent e manibus?

Sed redeo ad Ciceronem, qui Agraria II. 31. aequando Neapolim cum coloniis ac municipiis, eamdemque distinguendo a liberis civitatibus, tantum non exserta voce clamitat, Neapolitanos pristinae libertati civitatem Romanam praetulisse: *Dixi antea* (inquit) *lege permitti, ut quae velint municipia, quas velint colonias, colonis suis occupent: Caleuum municipium complebunt, Teanum oppriment, Atellam, Cumas, NEAPOLIM, Pompejos, Nuceriam suis praesidiis devin-*

cus est, ubi litterae maxima ex parte conveniunt, sed & ubi brutus sonus quantulamcumque ementitur similitudinem. Hanc pressius ψευδεπαρήχησιν Grammatici dixerunt; quamque in illo Homeri Iliad. B. v.

Φυλείδης, ὃν τίκτε Διὶ φίλος ἱππότα Φυλεύς,

deprehendit Eustathius pag. 305. Edit. Rom. Ceterum quod Hippocrates *Philinum* servum ornatissimo τοῦ φίλου, *amici*, praeconio cohonestet, id humanitatem domini maxime commendat. Epicurus, teste Seneca Epist. 107. servos suos vocabat *amicos*, i. e. φίλους. Sed de his hactenus.

(*6*) Hic est accusationis contra Tullium libellus: *Reponam* (inquit p. 455.) *non levem conjecturam, quam amicorum doctissimi etiam probarunt, ut Tullii famae prospiciam, & ne vecordem & memoria turpiter labantem traducamus: etenim in Orat. pro Balb. si fateatur Neapolitanorum majorem partem legem hanc Juliam repudiasse, & ibid. Neapolim foederatam dumtaxat urbem appellet, vide ejus verba superius laudata: imo si contra sint tot reliquorum Scriptorum testimonia, quae etiam nuper recitavimus, aperte ajentia Neapolim numquam fuisse municipium; qui fieri potest, ut in ea epistola Cicero hanc nostram urbem longe ante Juliam legem Romanam civilitatem acceptasse edicat, & quae mox firmarat summus orator, eadem destruat? porro qui turpem hanc in eo ἀντιλογίαν aequo animo ferunt, hos de tanto viro contra fas mereri dicas. Igitur si importuna verba ab epistola eradas, nim*. ante civitatem Sociis & Latinis datam, *res erit integra; quae quidem verba ab ignarissimo Rom. historiae Scholiaste margini olim adscripta, deinde in ipsius epistolae contextum ab librario aeque ἀμούσῳ, injecta sunt.* Vide quantum Cl. Scriptori nostro tribuam, qui tranquillo, nec tantillum concitato animo, multiplicem ejus contra Tullium accusationem recitare sustinui.

vincient ; PVTEOLOS vero, qui NVNC in sua potestate sunt, suo jure, libertateque utuntur, totos novo populo, atque adventitiis copiis occupabunt. Haeret hîc aqua Camillo Peregrinio, ingentis eruditionis, subactique judicii viro commendatissimo, de quo tum nostri, tum exteri litterati homines egregie loquuntur & sentiunt; quamquam hic idem apud Cl. Scriptorem Thec. Calam. non bene audiat, ab eoque vix trioboli aestimetur. Verum haec obiter. Haeret, inquam, hîc aqua Peregrinio in *Camp. Fel.* pag. 740. quem de foederato statu Neapolis, deque Puteolorum colonico occupatum, recitatus Tullii locus adeo circumtonuit, ut quid consilii caperet, non haberet, remque aliis enucleandam permitteret. At vero ab ea difficultate se se expedivit eruditissimus Scriptor Th. Calam. reum pro more agens scribam librarium, insontem illum quidem, ac saepe sine justa causa vapulantem, qui Ciceronis verba temere luxarit. Itaque jubet pag. 456. *Puteolos* esse substituendos, ubi nunc legitur *Neapolis* (7); & contra in loco a Puteolis vacuo, supponendam Neapolim. Ridiculum sane negotium: quasi si loca veterum interpretari, perinde sit ac latrunculis ludere: sic ut liceat, vocabula, tamquam calculos lusorios, huc illuc pro opportunitate traducere. Atqui doctissimum hominem nostrum saltem particula *NVNC* deterrere ab inferenda vi Tulliano loco potuisset: quae particula recte *Puteolis* additur, otiose *Neapoli* adjuncta fuisset. Nam cur Neapolis *Nunc* sui juris esse diceretur, quae jam inde a bello Samnitico liberam fuisse constabat? Contra Puteoli, quia ex colonia, quae pridem fuerat, pristinam suarum legum haud ita (8) pridem

(7) *Quis enimvero* (inquit pag. 457.) *statim non advertit bina nomina* Neapolim *&* Puteolos *loco non suo adscripta a librariis dormitantibus? quare si in propriam sedem ea remittas, scil. ubi illitum est* Neapolim, *reponas* Puteolos, *& contra, res est integra*.

(8) Id accidisse arbitror paullo ante Syllae obitum; de quo Plutarchus in ejus vita prope finem, haec habet: *οὐ μὴν ἐπαύσατό γε τοῦ πράττειν τὰ δημόσια· δέκα μὲν γὰρ ἡμέρας ἔμπροσθεν τῆς τελευτῆς, τοὺς ἐν τῇ Δικαιαρχείᾳ στασιάζοντας διαλλάξας, νόμον ἔγραψεν αὐτοῖς, καθ' ὃν πολιτεύσονται:* *A negotiis publicis* (Sylla quamvis abdicatâ dictaturâ) *non abstinuit, quippe decem ante exitum diebus, quum Puteolanorum dissensiones composuisset, scripsit eis leges, quibus rempublicam moderarentur*. Puteolani nimirum in diversa partium studia distracti de legibus disceptabant; at ni liberi forent, nulla contentio fuisset; leges enim, quas major potestas imperasset, ipsi reveriti sine controversia, ac tergiversatione fuissent. Quid autem ansam seditionibus dederit, nequeo divinare; nisi quod conjecerim, Puteolanos in eâdem ac ceteros Italiae populos, fuisse jactatione.

recuperarant, apposite *Nunc*, comparate scilicet ad Oratoris aetatem, in sua esse potestate renuntiantur. Plane contrarium reip. Neapolitanae usuvenit, quae ab anno V. C. 477. ad foedus Rom. evocata, in libertate juris sui perseveravit usque ad civitatem lege Julia datam Veliensibus (Cic. *Pro Balbo* 24.); donec anno V. C. *663*. lata lege Juliâ post nonnullas concertationes (Cic. *Ibid.* 8.) civitatem Romanam accepit (Cic. *Epist.* 30. *lib.* XIII.) & quidem antequam lex Plotia anno V. C. *664*. ferretur (Cic. *Ibid.*). Quae cum ita sint, hic locus, si quis alius, videtur esse opportunus interdicto Praetoriano *Uti possidetis*: Et Puteoli quidem fruantur apud Ciceronis Agrariam II. 31. suo jure ac libertate; Neapolis vero eâdem, ac Teanum, Calenum, Atella, Cumae, Pompeji, Nuceria, conditione reip. contenta sit; quorum populorum alii jure municipii, alii jure coloniae con-

ne. Anno V. C. *670*. Marsis aliisque populis rebellantibus civitas Rom. data fuit: sed civitas eâ semper conditione dabatur, ut populus in leges Rom. fundus fieret. Tunc quoque fuit ubi libertas, fuit ubi civitas magis arrideret. Disceptatum Neapoli fuisse occasione legis Juliae, ante vidimus. Eodem prope aestu Puteolanos fluctuasse, Plutarchus l. c. innuit. Sed dispar utrobique exitus fuit; placuit enim Neapolitanis ad civitatem Rom. venire; Puteolani vero libertatem suarum legum civitati ante tulerunt. Sed quas leges tunc Puteolani sibi sciscerent, non una erat omnium sententia. Discordes opiniones tandem, uti fit, ad intestina odia ac seditiones evasere. Res arbitrio Syllae pro more permissa fuit. Nihil enim frequentius in historia vetere occurrit, quam populos a gravissimis viris, usu vel doctrina praestantibus, leges queis administrarentur, flagitasse. De Crotoniensibus, Rheginis, Sybaritis, quibus Pythagoras scripsit leges, refert Jamblichus in ejus vita cap. 7. Ephesinos quoque memoriae prodidit Laërtius IX. 2. easdem preces, etsi irritas, Heraclito detulisse. Magnum autem tunc erat Syllae nomen, & maxima ejus in rebuspub. gerendis experientia. Res igitur arbitrio Syllae permissa, bono Puteolanorum cessit. Nam scriptis ab eo legibus, continuo tranquillitas turbatae civitati restituta fuit. Puteolani igitur saltem ab anno V. C. *676*. (quo Sylla obiit) usi sunt suis legibus; *suis* inquam; nam quis non *suas* dixerit leges, tametsi a Sylla tunc homine privato dictatae fuerint? Nec enim minus Crotonienses & Rhegini *suas* esse dicerent leges, quas a Pythagora scriptas, auctoritate usuque suo probarunt. Haec ergo Puteolorum fortuna fuit, quam expressam quoque habes in laud. Agraria II. *Puteolos vero, qui NVNC in sua potestate sunt, suo jure, libertateque utuntur* &c. Illud *Nunc* non otiatur quidem; sed apposite additum a Cicerone fuit, ut non obscure eâ particulâ innueretur, haud ita pridem immutatum fuisse Puteolanae reipubl. statum. Haec autem Tullius Consul Rullo objectabat anno V. C. DCXCI. Itaque immutatio reip. Puteolanae non

continebantur, sed peraeque omnes sub honorifica *Civium Romanorum* nomenclatione veniebant.

Hinc mihi facultas praebetur illustrandi uberius locum Strabonis ex lib. V. p. 246. Ibi Geographus, postquam praesentem, qui suo tempore obtinebat, reip. Neap. statum edocuisset, porro monet, urbem origine Graecam fuisse, sed coactam deinde Campanos, olim inimicissimos, loco familiarissimorum habere. *Campanos* inquit, quos Latinos atque adeo *Romanos* dicere volebat; sed ut a verbo abesset invidia; Graecus homo, quicquid erat calumniae, in *Campanos*, cives utique Romanos, astute rejecit. Mox pristini Graecismi vestigia captat hujusmodi: Μηνύει δὲ τὰ τῶν δημάρχων ὀνόματα, τὰ μὲν πρῶτα Ἑλληνικὰ ὄντα, τὰ δ' ὕστερα τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναμὶξ τὰ Καμπανικά· πλεῖστα δ' ἴχνη τῆς Ἑλληνικῆς ἀγωγῆς ἐνταῦθα σώζεται, γυμνάσια καὶ ἐφη-

non longe ab eo anno repetenda videtur. Non citius quidem anno V. C. DCXLIX. (eo enim anno apud Gruter. p. 207. adhuc ejus coloniae mentio incidit Rutilio ac Mallio Coss.) nec serius anno V. C. DCXCI. quo tempore consulatum Cicero gerebat. Medio igitur hoc tempore, quod ab anno V. C. 649. ad 691. excurrit, Puteolorum libertas legum consignanda est. Sed si quis hanc epocham limatius expolitam malit; equidem ante quindecim annos, quam Cicero contra Rullum peroraret, Puteolorum libertatem rejicerem; quum scilicet anno V. C. 676. Puteolani legibus, a Sylla sibi dictatis, uti coeperunt. Mecum sane sic sentiet, qui Plutarchi locum cum Tulliano contulerit. Sed unde unde eam epocham ordiri placeat; hoc quidem certum exploratumque est, Puteolos in liberarum civitatum censum aliquando venisse, sic ut patientia lectoris abuti ille videatur, qui e loco Agrariae II. 31. Puteolos, *suo jure*, (ut Ciceronis assuescam verbis) ac *libertate utentes*, intemperanti critica ductus exturbare tentaverit. Fui aliquanto longior, quam res forte postulabat. Sed facti adhuc non poenitet: inde enim ingens lux difficili Taciti loco commodabitur: *In Italia* (inquit lib. XIV. 27.) *vetus oppidum Puteoli jus coloniae & cognomentum a Nerone adipiscuntur*. Difficultas inde oritur, quod cum Puteoli, ex anno V. C. 560. *colonia* fuerint, qui fieri potuerit, ut rursus sub Nerone idem jus coloniae adipiscerentur? Lipsius nihil hîc habuit explicate dicere: Pighius *novum*; Cellarius *perfectum*, coloniae jus a Puteolis impetratum arbitrantur. At, quod pace tantorum virorum dicam, perperam. Puteoli jam inde a Ciceronis aevo liberi ac in sua potestate erant: ut porro rursus conversis populi studiis venirent in Romanam civitatem; denuo jus coloniae & cognomentum restitutum ipsis oportuit. Exploratum enim est, civitates praesentem fortunam, uti fit, dedignatas, in aliam subinde atque aliam, vi vel sponte, commigrasse: de quo vide Othonem de Aedil. Colon. & Municip. I. 4. Id non latuit Lipsium; sed hanc publici status vertiginem Puteolanis appingere, supersedit.

ἐφηβικὰ (corr. ἐφηβεῖα, καὶ) φρατρία (corr. φρατρίαι), καὶ ὀνόματα Ἑλληνικὰ καὶ περ ὄντων Ῥωμαίων· *Argumento sunt magistratuum nomina principio Graeca, posterioribus temporibus Campanica, Graecis permixta. Plurima tamen ibi Graecorum institutorum supersunt vestigia, ut Gymnasia, Ephebia, Phratriae, & Graeca nomina, quamvis sint Romani.* Geographus cum Tullio concinit, innuitque Neapolim, a pristina Graecanicae reip. forma desciviſſe; alioquin cur is in vestigiis Graecis ruspandis immoraretur, si universus status & privatim & publice rempubl. Graecam referret? In cujus rei fidem prodit nomina Magistratuum Neapol. Graeca fuiſſe permixta Latinis; illa nimirum ex vetere reip. statu reliqua, haec ex legum Romanarum, in quas Neapolitani fundi facti fuerant, adoptione recens usurpata. Administrabatur igitur Neapolis aevo Strabonis partim patriis, partim Rom. legibus: idque temperamentum proprie preſſeque *Municipii* conditionem constituebat, quo tum a foederata civitate, cui nullae, tum a colonia, cui ferme universae Romanorum imperabantur leges, distinguebatur. Ac sane Neapolim Cicero *Pro Balbo* 24. vetustiora lege Juliâ tempora percurrens, *Foederatam civitatem*, at Epist. 30. lib. XIII. accommodato ad suam aetatem stilo, *Municipium* vocat. Sed apprime notanda sunt verba illa καὶ περ ὄντων Ῥωμαίων· quibus aperte Strabo docet, Neapolitanos, plurima ex Graeca vetusta origine invariate retinuiſſe, *quamvis* civitate *Romani eſſent*. In quo consentientem quoque habet Tullium, a quo L. Manlius *cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus* proditur. Itaque non minus e Strabone quam ex Tullio, utroque vero graviſſimo auctore, liquet, Neapolim ex Graeca foederataque civitate aliquando evasiſſe *Municipium*, ejusque cives optimo jure *Romanos* appellatos & habitos. Nam nunc non moror, quae hic doctiſſimus Scriptor Th. Calam. obgannit p. 446. seq. Omnia enim sunt plane (9) reicula. Nec porro quicquam huic Strabo-

(9) Pauca haec habeas ad specimen. 1. Πρώτερα καὶ ὕστερα non eſſe *priora & posteriora*, sed *primaria & secundaria*. 2. Ἴχνη σώζεται non vertendum fuiſſe *vestigia supersunt*, sed *vestigia servantur*. 3. Καί περ ὄντων Ῥωμαίων legendum omnino eſſe Καὶ πλειόνων Ῥωμαίων, & hisce verbis signari *ingentem Romanorum multitudinem Neapoli degentium*. Quorum cum duo priora valde aliena sunt a sententia Geographi, tum tertium suis rationibus adversatur. Nam cum πλεῖον dicatur is, qui non solum robore, multitudine, vel alia quavis re per se valet, sed & in comparatione superat alium; parum honorifice mihi dictum videtur, tot Romanos in urbe nostra versatos, ut illorum copia Neapolitanum populum ex-

bonianae sententiae officit, quod Geographus alibi docuerat, Neapolitanos, Rheginos ac Tarentinos ad barbariem cum ceteris Italiotis desciviſſe negans. Etenim tum alibi, tum praesertim pag. 94. seq. ostendi, immunitatem trium horum oppidorum a communi barbarie, nonnisi in superantibus ibidem plurimis Graecae institutionis reliquiis, constitisse. Profecto poterat Romana civitas Municipiorum cum Graecanicis aliquot institutis componi, iisque praesertim, quae cum Romanis legibus, in quas fundi Municipes facti fuerant, minime collidebantur; cujusmodi erant gymnicae, ad quas mihi sermo convertendus est, editiones.

SECTIO II.

Neapolitanos jam Municipes Rom. operâ peregrinorum agonas edidisse. Inscriptio Graeca illustratur. Certamen equestre Neapoli. Quid Πένταθλον κρίσεως, Παγκράτιον κρίσεως· Proludia *certaminum.* Κρίσις *dicta dies, qua judicium de athletis ferebatur. Inde ortam videri apud medicos* dierum criticorum *denominationem. Dies* criticus *opposite ad* genethliacum, *est emortualis. Alia Graeca inscriptio illustratur. Quid* die solis nasci & die solis judicari. *Pueri athletae Neapolitani comparate ad peregrinos* urbani *dicti.*

QUam praeclara fuerit fortuna gymnasii nostri, cum urbs jure Municipii ad civitatem Rom. venerat, dubitare non patitur Strabo, qui cum nonnullis aliis Graecismi vestigiis *Gymnasia* hîc viguisse testatur lib. V. pag. 246. & mox eorumdem celebritatem exaggerans inquit: Νυνὶ δὲ πενταετηρικὸς ἱερὸς ἀγὼν συντελεῖται παρ᾽ αὐτοῖς, μουσικός τε καὶ γυμνικὸς ἐπὶ πλείους ἡμέρας, ἐνάμιλλος τοῖς ἐπιφανεστάτοις τῶν κατὰ τὴν Ἑλλάδα. *Nunc sacrum quinquennale certamen musicum & gymnicum per aliquot dies ab ipsis agitur, ludis Graeciae nobilissimis aemulum.* Sed & aliquanto post fata Strabonis, eadem arbitror existimatione fuisse palaestram, maxime tempestate Neronis, quem Neapoli studiis palaestricis insaniisse scimus. At mox inclinante primo Christi saeculo, tum cum Neapolitani homines in civitate Rom. diu multumque inveterarant, opinor paullatim gymnica studia refrixisse. Enimvero Romanam gravitatem dedecebat, exercitationibus iis, quae

excesserit numero. Tanta ne hinc civium infrequentia, & hinc peregrinorum colluvies? Quî poterat tunc Graecismus inter tantam peregrinitatis scabiem immunis a barbarie servari?

quae ignoratae a priſcis Quiritibus deſpicatui ſunt habitae, delectari: magis id adeo, quod Romani ipſi, tametſi Romam acciverint gymnaſia, peregrinorum tamen operâ palaeſtricas exercitationes edebant. Ad Romanorum autem exemplar ſe ſe videntur compoſuiſſe Neapolitani, quibus, jam erubeſcentibus ipſis in palaeſtram prodire, placuit per peregrinos vicarios haec eadem ſpectacula inſtaurari. Quid plura? profecto in hanc ſententiam conceſſiſſe Neapolitanos, liquido oſtendi poteſt ex noſtra inſcriptione, ubi univerſa Synodus athletarum nonniſi ex Alexandrinis hominibus fuiſſe, comparet. Vide quae pauca dixi pag. 18. Huc etiam facit epigraphe marmorea, quam etſi pag. 29. exhibui, huc tamen illuſtrandam diſtuli, ut loco ſuo id quo de agimus, luculentius appareat, nimirum peregrinos homines ac praeſertim Alexandrinos vice Neapolitanorum in palaeſtra decertaſſe. Eam Pauſylipi proſtare dixi; ideoque diſcriminis cauſa Pauſilypanam cognominabo.

ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ ΑΜΜ·ΑΛΕ
ΣΕΒ·ΚΡΙΣ·ΠΑΝΚΡ
ΣΕΡΑΠΙΩΝ ΠΟΠΛΙΟΥ·ΑΛ
— ΑΠΟΒΑΤΑΣ
Ā ΠΟΣΤΟΥΜ·ΙΣΙΔΩΡ·ΑΛΕ
ΚΡΙΣΕΟΣΠΕΝΤ

Pulcherrima ſane inſcriptio aetatis quidem non admodum incertae (10), multis nominibus commendanda. I. Ac primum indicio ΣΕΒάςων, liquet hunc lapidem ad Neapolitanorum, quos *Auguſtalia* agitaſſe conſtat, gymnaſium pertinere. II. Praeterea illud quoque obſervatione dignum reor, quod in Gymnaſio Neap. non ſecus ac in Olympico, nomina victorum palam tabulis marmoreis, tum ad athletarum ipſorum praedicationem, tum ad adoleſcentum aemulationem, mandabantur: de quo more nonnulla attigi pag. 29. ſeq. III. Abſque hoc marmore foret, quis Neapolitanos etiam Ἀποβάταις (quod erat equeſtre certamen) ſtuduiſſe perſuaſiſſet, maxime poſt Mauſſaci ad Harpocrationem opinionem, ſolis Athenienſibus ac Boeotis id certamen

(10) Conjectura aetatis hujus marmoris haud aegre duci poteſt ab aetate illius Neapol. inſcriptionis, quae anſam huic noſtro Commentario praebuit, & quam oſtendimus pag. 37. ſeq. ad Trajani atque Hadriani tempora pertinere. Eadem enim utrobique elegantiſſimi characteris forma pingitur, & utrobique Alexandrini palaeſtritae ſiſtuntur. Nulla ergo erit calumnia, ſi parem utrique monumento aetatem tribuerimus.

men adjudicantis? Ecquod autem ludicri genus fuerit *ἀποβάτης*, Etymologici M. auctor in ima ora (11) docebit. IV. Illud quoque sedulo notatum velim, Graecas inscriptiones aevo praesertim Augusteo Neapoli scalptas, non esse explorato argumento, vulgus Neapolitanum Graecam linguam usurpasse. Nam haec solet esse nostri Cl. Scriptoris Th. Cal. argumentandi licentia, qui ob quatuor vel quinque titulos Graecos recens Neapoli detectos, persuadere sed irrito conatu satagit, Graecam linguam eo tempore fuisse Neapoli vernaculam. Quae opinio si se usquam probaret; dicendum pariter foret, Romanam plebem Graece locutam, quandoquidem in ea urbe principe sane quam plurimi lapides Graeca lingua exarati fuerint: sunt enim Graeca haec epigrammata maximam partem tribuenda peregrinis, qui vel artem suam, vel negotiationem professuri in Italia consistebant. V. Postremo quid sibi vult illud decurtatum ΚΡΙΣ. quod ne incerto luderemur, integris litteris scalpitur in ultimo versu ΚΡΙΣΕΟΣ, pro *κρίσεως*? Muratorius in App. N. Thes. pag. 2019. *certamen* interpretatur, nihil ultra sollicitus. Atqui res erat, quae paullo diligentius enuclearetur.

Athletae in stadium Olympicum prodituri, per plures ambages antea probandi fuerant ab Hellanodicis; quaestioque superbissima instituebatur, vixissent ne probe, atque ut ingenuum decebat, an secus. Hinc certaturum praeco circumferebat, populumque, an quis adversus eum

(11) Ἀποβατικῶς (in hac voce Etymologus, sed corrige Ἀποβατικός, ut mox dicam) · *ἀγῶνος ὄνομα, ἐν ᾧ οἱ ἔμπειροι τοῦ ἐλαύνειν ἅρματα ἅμα θεόντων τῶν ἵππων, ἀπέβαινον διὰ τοῦ τροχοῦ ἐπὶ τὸν δίφρον, καὶ πάλιν κατέβαινον ἀπταίστως* · Apobaticus. *Certaminis nomen in quo qui usu agendorum curruum valent, currentibus simul equis, ascendunt per rotam in currum, & rursus descendunt innoxie*. Idem prope & fortasse periculosius *Apobatarum* certamen, ac *Equitum desultorum*. Et *desultor* quidem inter currendum ex equo in alium equum transiliebat, ut ab Homero describitur Iliad. XV. vers. 683. & in tabula Herculanensi Tom. III. Pictur. pag. 231. vivis coloribus adumbratur; at *Apobata* pernicitate incredibili, ne currente rota obtereretur, ascendebat in currum, atque inde alternatim desiliebat in terram. Pergit Etymologus: *Καὶ ἦν τὸ ἀγώνισμα πεζοῦ ἅμα καὶ ἱππικόν* · *Eratque certamen pedestre & equestre*. De *equestri* nulli dubium; at *pedestre* quoque erat, quia ubi ille descendisset, jam equi fugientes alio extulerant currum, quem currum ut is assequeretur, citatissimis pedibus opus erat. Demum Etymologus: *Καλεῖται δὲ ἀποβατικῶς ἡνίοχος, ὁ εἰς τοῦτο δηλονότι τὸ ἀγώνισμα ἐπιτήδειος* · Sic legitur in editione qua usus sum; sed lege: Ἀποβατικός, *ἡνίοχος ὁ εἰς τοῦτο* &c. Apobaticus *autem vocatur auriga is, qui huic scilicet certamini est idoneus*. Is in nostro marmore Ἀποβάτης dicitur; sed quis ignorat non raro primitiva cum derivatis alternare?

eum quid haberet ferre testimonii, exserta voce rogabat. Vide Fabrum Agonist. I. cap. 12. & 17. Athleta autem si abiisset inculpatus, tunc *probari* dicebatur, ut contra *reprobari*, si vixisse nequam argueretur. Sic porro athletae probati, per plures menses detinebantur in gymnasio, leges athleticas, ne quid contra fas auderent, edocendi. Eo medio tempore exercebantur assidue, iisque certaminibus, quae ad condictam spectaculorum diem edituri erant coram populo, proludebant; indeque experimentum Hellanodicae captabant, num athletae idonei essent, qui producerentur in publicum; eaque de causa prolusiones hujusmodi Προπεῖραι q. d. *praetentamenta*, dicebantur; quae si composite & ad artis praescripta cessissent, tunc revera *ἐγκρίνεσθαι admitti* athletae dicebantur; ipsaque prodeundi facultas, *ἔγκρισις*, *admissio*. Contra *ἀπόκρισις* dicebatur *reprobatio*. Haec autem *προγυμνάσματα* seu *προπεῖραι*, seu *prolusiones*, etsi longe inferioris erant loci, quam certamina ipsa in stadio inita, non sine aliqua tamen commendatione abibant, dignaque interdum sunt habita, quae cum ipsis victoriis decretoriis simul una recenserentur. Sane Asclepiades apud Gruterum pag. CCCXIV. plurium certaminum victor, non solum ob id praedicatur, quod *ἐν αὐτοῖς τοῖς σκάμμασι στεφανωθείς*, *in ipso stadii campo coronatus fuerit*; sed inde quoque commendatur, quod *καὶ ταῖς* ΠΡΟΠΕΙΡΑΙΣ *τούτων* (*ἀγώνων*) ΠΑΣΑΙΣ *δοκιμασθείς*, *& in OMNIBVS horum certaminum PROLVDIIS probatus fuerit*. Quandoquidem autem usus invaluit, prodendi memoriae posterorum & *Certamina & Proludia*; necesse omnino fuit, in titulis athleticis, ut discriminantes notae appingerentur, per quas innotesceret, num victoriae e certaminibus decretoriis, an e praeludiis relatae fuerint. At enim nihil indicandis victoriis decretoriis erat opportunius, quam vocabulum *κρίσεως judicii*. Verbum *κρίνειν* ejusque soboles, paene athletici peculii evaserant. Ἔγκρισις, Ἀπόκρισις, Σύγκρισις, notabant *Probationem*, *Reprobationem*, *Commissionem* athletarum. Proximum ergo fuit, ut τὸ Κρίνειν *judicare*, postremo athletarum actui addiceretur, tum cum Agonotheta de ludorum exitu *judicans*, palmas victoribus decernebat. His adde, quod dies certaminum postrema ob hoc ipsum prolatum ab Agonotheta *judicium*, Κρίσις dicta saepe a Pindaro (12) repe-

(12) Olymp. III. v. 35. *Διχόμηνις . . . μεγάλων ἀέθλων ἁγνὰν* ΚΡΙΣΙΝ, *καὶ πενταετηρίδ' ἅμα θῆκε*, *Luna plena magnorum certaminum sanctum JVDICIVM, & celebritatem quinquennii retulit*. Olympicus agon (ut notat Scholiastes ad Olymp. V. 13.) ab undecima die mensis usque ad sextam.

reperitur. Quamobrem facile hinc patebit, cur in nostro marmore Κρίσεως Πένταθλον, Κρίσεως Παγκράτιον dicatur; nimirum ut ostenderetur, victorias *Pentathli*, seu Quinquertii, & *Pancratii* non ex earum genere fuisse, quae e *proludiis* intra septa gymnasii reportabantur; sed utique illas, quas die Κρίσεως, *judicii*, postremâ ludorum, Agonotheta *Apollonio Ammonii* filio, & *A. Postumio Isidori* filio, victoribus addixerat. Hinc etiam conjectura duci potest, quamobrem, *Serapion* (qui est alter e tribus in marmore nostro memoratis victoribus) adjunctum illud Κρίσεως non gerat: Non gessit enim; quia scilicet verendum non erat, ne ejus victoria decretoria cum prolusoria confunderetur: quandoquidem, ut verisimile videtur, de *pentathlo* quidem deque *pancratio* intra septa gymnasii, non item de ἀποβάταις, sive de *equis cursoriis*, qui liberiorem vastioremque campum flagitabant, instituerentur prolusiones.

Jam facile per se quivis intelliget, quanti ad rem gymnicam Neapol. illustrandam pretii sit hoc litteratum marmor. Hinc enim, ut cetera taceam, patescit, probationes athletarum prolusionesque in gymnasio Neapolitano, aeque ac in Olympico, obtinuisse; quo minus mirandum sit, si Strabo Graecus homo Neapolitanum agonem cum nobilissimis Graeciae contulerit. Praeterea ex Gruteriana Asclepiadis inscriptione tenebamus, moris antiqui fuisse, *prolusiones* recenseri in titulis athleticis; at quo pacto ab iis *decretoria certamina* distinguerentur, quis divinare, sine nostri marmoris indicio, potuisset? Atque haec ad nostratis inscriptionis commentarium satis esse possunt; nisi quod antequam hinc abeam, inquirere subit, num vera praedicant Medici, dum dies *criticos* aegrotantium a re bellica vel forensi arcessunt. Mihi enim, quandoquidem vox Κρίσεως ferme signandae athleticae decretoriae sententiae nata sit, magis placeret, ejus vocis acceptionem deducere e gymnastica; vel eo magis, quod inde etiam alia, eodem pertinentia, sunt corrivata vocabula. Exempli gratia; ἀθλῆσαι sic *certare* est, ut etiam *aegrotare* significet: Ἀγὼν tum ipse *conflictus* *athle-*

tamdecimam agebatur. Sed sexta decima exsors certaminum erat; nam quinque prioribus diebus certamina ipsa jam erant absoluta. In hanc autem diem *Judicium* ab Hellanodicis instituendum, reservabatur. Id ipsum & in ceteris Graeciae ludis usuveniebat; nisi quod non eadem erat ubique certaminum diuturnitas. Pind. Nem. X. 41. *ἀγών τοι χάλκεος δᾶμον ὀτρύνει ποτὶ θυσίαν Ἥρας, ἀέθλων τε* ΚΡΙΣΙΝ, *certamen aereum* (de quo dixi pag. 81.) *ciet populum ad sacrificium Junonis, & ad ludorum JVDICIVM.*

athleticus, tum *extremum vitae discrimen* (13) est. Quemadmodum enim in stadio post obita certamina qui dies illucescebat, a *judicandis athletis*, vulgo Κρίσεως vocabatur; qui minus ergo & artis medicae conditoribus primis, Graecis utique hominibus, in re gymnica ab ineunte aetate innutritis, licuit, ubi aeger cum morbo colluctatus est, eum diem *Criticum* dicere, qui vel perfectam valetudinem vel mortem decerneret? Sane *Crisis* in utramque partem seu prosperam seu deteriorem, valet, nisi quod ubi *Crisis* diei *genethliaco* seu natali opponitur, necesse omnino est, ut *obitum* designet; quemadmodum cernere est in hac vetere inscriptione.

. . . . . ΝΙΑ ΘΥΓ. . . .
ΓΛΥΚΥΤΑΤΗ
ΜΝΕΙΑC ΧΑΡΙΝ
ΑΓΑΛΜΑ ΕΙΜΙ ΗΛΙ
ΟΥ ΚΑΙ ΓΑΡ ΗΛΙΟΥ
ΗΜΕΡΑ ΕΓΕΝΗΘΗ
ΚΑΙ ΗΛΙΟΥ ΗΜΕΡΑ
ΚΡΙCΙC ΜΟΥ ΓΕΓΟΝΕΝ

quam inscriptionem, ne aliud ex alio nectens, longo intervallo deflexisse a scopo videar, infra (14) eo illustratum.

Nam

(13) Esther XIV. 1. Κατέφυγεν ἐπὶ τὸν Κύριον, ἐν ἀγῶνι θανάτου κατειλημμένη, *Confugit ad Dominum, in certamine mortis deprehensa*. Philostratus in Polemone Sophista, mihi pag. 540. de gladiatore, ἱδρῶτι ῥεόμενον, καὶ δεδιότα τὸν ὑπὲρ ψυχῆς ἀγῶνα, *sudore perfusum & in discrimine vitae palpitantem*. Sed & ἀγωνία de certantibus pariter deq. animi anxietate laborantibus, ex aequo dicitur.

(14) Cl. Scriptor Th. Calam. a pag. 301. ad pag. 306. pluribus hanc epigraphem illustrat, interpretatusque ἄγαλμα *victimam*, & Κρίσιν, *martyrium*, sibi quodammodo placuit, quasi qui primus *Virginis invictae martyris* detexerit memoriam, ac postremo in haec incensissima vota effunditur: *Utinam quo sub Imperatore martyrium fecerit, & nomen puellae noscitare datum esset, ei martyrum albo insertae vota nuncuparemus!* Laudo hominis augendae gloriae Sanctorum studiosissimi pietatem. Ego vero alia omnia sentio, nihilque minus hoc marmor, quam Christianam gravitatem spirare arbitror: Itaque haud aegre mihi fuerit animum doctissimi Scriptoris religione exsolvere, ubi notionem ἀγάλματος & Κρίσεως enucleavero. A postremo incipiam. Κρίσις (inquit Galenus Comment. ad aphor. 13. lib. 2.) ὀξύῤῥοπός ἐστιν ἐν νόσῳ μεταβολὴ πρὸς ὑγείαν ἢ θάνατον, Crisis, *est repentina in morbo commutatio ad sa-*

Nam instituti mei ratio nunc postulat, ut eo, unde me insolentia vocabuli Κρίσεως detorserat, redeam. Quod maxime ex lapide Pausilypano notatum velim illud est, quod athletae omnes peregrinae sunt conditionis, non Neapolitanae; non aliam, opinor, ob causam, quam quod Neapolitani jam municipes Rom. facti, per peregrinae conditionis artifices, Romanorum scilicet exemplo, spectacula gymnica instaurabant. Nolo tamen sic mihi dicta accipias, quasi nostros homines, adhuc in aliquo Graecismo perseverantes, omnino exclulerim a palaestra; verum hoc ajo, plurimum eo tempore delibatum e

sanitatem vel mortem. Utra harum notio huic loco conveniat, vel me tacente quivis intelliget. Proxime praecesserat mentio *diei natalis*; Ἡλίου ἡμέρᾳ ἐγεννήθη (corr. ἐγεννήθην) *Die Solis nata sum*: itaque verba sequentia, ἡμέρα Ἡλίου Κρίσις μου γέγονεν, tamquam prioribus adversantia, procul dubio vertenda sunt, *dies Solis mea Crisis fuit*, h. e. *dies emortualis*. Pluribus hîc, sed incassum, Noster laborat, ut ostendat Κρίσιν *martyrium* Christianorum significare. At is plerumque nimis alta sapit; quo fit ut ejus oculis per caeli spatia peregrinantibus, saepenumero pedes extra semitam efferantur. Profecto notio *Criseos* non a rei Christianae Scriptoribus, sed utique a Medicis, ac Genethliacis arcessenda erat. Horum enim erat, diem, horam, momenta tum nativitatis tum mortis, curiose adnotare: de qua sedulitate veterum, vide quae Fabrettus Inscript. cap. II. p. 96. collegit. Praedictum autem in marmore nostro fuerat, puellam *die Solis natam fuisse*, consequens est, ut ejus *Crisin*, quae in eumdem Solis diem incidit, θάνατον h. e. *mortem* interpretemur. Καὶ γὰρ (inquit Galenus Comment. 3. in lib. 3. Epidem.) ὁ θάνατος ὑπέπτωκε τῷ γενικῷ σημαινομένῳ τῆς Κρίσεως, *Etenim Mors sub generali* Criseos *significatione comprehenditur*. Jamvero quando a voce Κρίσεως notionem *martyrii* abjudicavimus, facile erit ostendere, ἄγαλμα non esse *victimam*, nec ἡμέραν ἡλίου esse *diem Dominicum*. Nam hoc alterum quoque Noster lectori propinavit: *Ita ut* (inquit pag. 306.) *Christianus titulus sit virginis invictae, quae & diem natalem & caedem subierit die Solis sive Dominico, sibique plaudat, perinde ac si non fortuito id accidisse, sed Christi sponsi consilio, quem Solis nomine salutatum ubique Sanctorum Librorum Christiani jam addidicerant*. Sed, quod bona pace doctissimi viri dixerim, jocus non ex eo captatur, quod *die dominico* nata, eodem postea recurrente esse desierit; sed inde omnino petitur, quod uno eodemque die & in lucem prodierit, & fato simul concesserit. Hujusmodi conditio est nonnullarum bestiolarum apud Hypanin fluvium, quae (ut Cicero ex Aristotele refert Tuscul. I. 94.) *unum diem vivunt*. Ἐφήμερα Graecis ea de causa dicuntur; nos *Dialia* dixerimus, imitatione Ciceronis, qui Caninium Consulem *Dialem* jocose appellavit apud Macrob. Sat. II. 3. VII. 3. quod uno eodemque die magistratum iniit & ejuravit. Sed & ejusdem fati esse nonnullae plantae perhibentur. Callidorus apud Plautum Pseud. Act. I. Sc. I. v. 36.

gymnasii dignitate, nostrosque homines, ratos rem gymnicam puerile esse negotium, nonnisi pueros suos adhuc sub palaestrae disciplina erudiisse, dum interim & peregrinos homines committebant, & in puerorum certamine suos etiam pueros componebant. Hinc orta mihi videtur distinctio inter *pueros urbanos* & *peregrinos*. Evanthes in lap. Neap. pag. 150. vicisse dicitur παιδῶν πολιτικῶν δίαυλον, *puerorum urbanorum iteratum curriculum*. Simul ac audis *pueros urbanos*, animo reputa, fuisse in palaestra quoque *peregrinos*. Apud Athenaeum V. p. 194. ἱππεῖς πολιτικοὶ sunt *urbani equites*, comparate scilicet ad *peregrinos*, qui paullo ante recensentur. Itaque si in Gymnasio Neap. pueri *urbani* committebantur, omnino sequitur, & *peregrinos* committi consuevisse. Ceterum ex Romanorum quoque instituto fuit, pueros, quorum usus erat in hujusmodi spectaculis, elici ex Asia & Graecia. Vide quae in hanc sententiam Casaubonus ad Suetonii Calig. 58. & quae Torrentius ad Ner. 12. collegere. Atqui peregrinorum evocatio maxime gymna-

Quasi solstitialis herba, paullisper fui,
Repente exortus sum, repentino occidi.

Becmanus quamcumque herbam intelligit, quae solstitii tempore exoritur nocte, sed mox calore Solis adusta languescit: Ejusdem speciei creditur fuisse illa planta apud Jonam IV. 10. *quae sub una nocte nata est, & sub una nocte periit*. Hebraice aliquanto significantius: *filia noctis fuit, & filia noctis periit*. Nostram vero puellam *filiam diei* dixerimus, quod interdiu nata, interdiu quoque, sed abeunte die, periit. Ἡμέρα, *dies*, strictioris est hic sensus, & pro eo spatio quo Sol in horizonte versatur, accipienda; idcirco expolitionis gratia dicitur Ἡμέρα Ἡλίου, *dies Solis*. Integra locutio fuisset: Ἡμέρα παῖς ἡλίου, dies *filia Solis*, quemadmodum vocatur Pindaro Olymp. II. v. 58. ubi Scholiastes: ἐπεὶ ὁ Ἥλιος τὴν ἡμέραν γεννᾷ ἀνατέλλων, quandoquidem *Sol diem gignit exoriens*. Ergo ut illuc redeam; videtur puella oriente Sole nata, Sole occidente obiisse. Hinc ipsa captat jocum, & suam cum Sole similitudinem, inquiens: ἄγαλμα εἰμὶ Ἡλίου, *sum simulacrum Solis*. Quicquid enim ad exprimendum imitandumque quoquo modo valet, id universim Graecis ἄγαλμα dicitur. *Canis*, Hesychio est Ἑκάτης ἄγαλμα, *symbolum Hecates*; *Discus*, Maximo Tyr. dissert. 18. ἄγαλμα ἡλίου, *symbolum Solis*; *Phallum*, Artemid. I. 47. Ἑρμοῦ ἄγαλμα, *Mercurii symbolum*; apud eumdem Max. Tyr. dissert. 38. *Ignis* a Persis cultus dicitur esse *Solis* ἄγαλμα ἐφήμερον, *symbolum uno die durans*. Quamobrem nihil hic mystici, nihil e Christiana religione hauriendum innuitur; multoque minus puellam, quaecumque ea fuerit, *Christi martyrem* renuntiaverimus. Quae puella, ut paucis rem expediam, non aliam ob causam ἄγαλμα ἡλίου dicitur, nisi quod unam diem vivens, vivam *Solis*, qui eodem die oritur & occidit, *imaginem* expresserit.

gymnasii rationibus nocuit. Nihil enim artibus aeque noxium accidit, quam si iis exercendis e longinquo arcessantur artifices. Bellicae artes floruere apud Romanos, quamdiu ipsi per se bella gerebant, & in legionibus nonnisi cives Rom. militabant. Itaque si magnis parva (etsi non parva, quae permagnae erant utilitatis) componere licet; gymnasii fortuna apud Neapolitanos tum imminui coepit, cum jam cives Rom. per Municipii jus facti in palaestram ipsi prodire detrectantes, operâ peregrinorum in gymnicis editionibus usi sunt. Quocirca proximum fuit, ut Neapolitanis magis magisque ad Romanam civitatem accedentibus, gymnasium apud eos situ sordesceret in dies; tandem iis ipsis Colonis Rom. factis, simul cum reliquo graecismo concideret: de quo jam dicendum.

§. IV.

De abolitis Neapoli jam Colonia Aug. Gymnasiis.

Gymnica studia Neapolitanorum nullo quidem certo ductus indicio Lasena noster ad Diocletiani usque tempora deduxit, Diocletianique rescriptum, quo vacatio a publicis muneribus conceditur athletis iis, qui in antiqua Graecia certaverint, pertinere ad palaestram Neapolitanam contra Fabri sententiam contendit: de quo questus sum pag. 147. Sed eo magis de Lasena miror, quod cum exploratis de gymnasio Neap. argumentis jam inde a Commodo Imp. destitueretur, prodidissetque Neapolim sub secutis Impp. evasisse *Coloniam*, non se ultro in hanc conjecerit dubitationem, num a tempore Coloniae palaestra nostra siluerit. Sane nihil erat magis a Romana gravitate alienum, quam gymnasiis, quae res erat acceptissima Graeculis, indulgere. Vidimus jam Neapolitanos, ubi aliquantulum in Municipii jure, h. e. in aliqua cum Romanis consuetudine, vixerunt; plurimum auctoritatis derogasse gymnasiis. Porro consequens fuit, ut iisdem proxime ad plenam Rom. civitatem per Coloniae jus accedentibus, gymnasia, non certe lege aliqua vetante, sed utique populo a Graecanicis ad Romana studia converso, nauseanteque palaestras, exsulaverint. Hinc exsistit difficultas praestituendi finem Gymnasio Neapol. Nam quae desuetudine exolescunt, quis epochâ certa comprehendere quiverit? Attamen cum silentium de palaestra Neap. inde usque labitur, unde incipit explicata de Neapoli Colonia mentio; proximum vero videtur, tum primum cessasse palaestram, cum urbs nostra ad Co-

Coloniae dignitatem evasit. Quamobrem si mihi dabitur ostendere, Neapolim aliquando Coloniae jus obtinuisse, eàdem, puto, simul opera patebit, ecquando conticuerit palaestra; tum porro quam dabo epocham incipienti Coloniae, idem quoque terminus desinenti gymnasio figi posse videbitur.

At vero nihil ferme apud nostros Scriptores majore contentione disceptatum, quam illud est; fuerit nec ne Neapolis olim Colonia, an potius in foedere, vel in Municipii jure, perseveraverit. Hic autem omnium in utramque partem disputantium recensere sententias, longi esset nec necessarii laboris: nam praestat nunc, quid ipse sentiam, paucis aperire. Ergo Coloniam ajo Neapolim exeunte altero Christi saeculo evasisse: id quod, ut hic tantisper de inscriptionibus antiquis taceam, gravissima T. Petronii Arbitri auctoritate conficere me posse confido. Sed antequam de hoc agam, operae pretium est, ut urbem, cui Coloniae nomen vindicavit Petronius, nonnisi Neapolim fuisse ostendam.

S E C T I O I.

Urbem Graecam, in qua jam Coloniâ Rom. factâ Petronius coenam Trimalchionis paravit, fuisse Neapolim. Dicaearchiam & Puteolos *idem significare ostenditur. Puteoli numquam Graeca urbs.* Crypta *Neapol. Herculis* Porticus *fort. hodie* Portici. Clivus *in proximo Neapolis. Huc ex urbe indicta* nudipedalia *impetrandae pluviae causa.* *Regio* ad Arcum. *Pinacotheca Neapol. De Petronio Nodotiano judicium. Petronius cum Philostrato componitur.* Petronii *Satyrici nomen confictum. Ex idiotismis Neapolitanis, is qui Satyrica scripsit, proditur Neapolitanus.*

AC primum loco portenti haberi potest, quod nemo eorum, qui de Colonia Neapol. pertractarunt (qui sane fuere non pauci) nemo, inquam, eorum conjecerit oculos in Petronium: tametsi inter omnes jam conveniret, Urbem, ubi coenam Trimalchionis Arbiter apposuerat, fuisse Neapolim. Hanc autem urbem Petronius non uno in loco diserte *Coloniam* vocarat. Equidem ad hanc testatissimam sententiam etsi tacitus optimo jure accedere potuissem, tamen ut mox dicenda majorem habeant in suadendo fidem, libuit, quae communi suffragio probata sunt, novis adhuc rationibus firmata, sistere lectoribus. Sed enim quaestio jam profligata foret, si explorata fides Nodotiano

tiano Petronii Codici fuisset: ibi enim pag. 32. diserta fit de urbe Neapoli mentio. At quoniam quamplurimi huic codici fidem, editori Nodotio auctoritatem negant; conandum est ex certis Petronii fragmentis, indicia Graecae urbis, quam quaerimus, expiscari. Ceterum quid de Nodotiano Codice sentiam, pauca dicam adnot. 8.

Petronius ergo Encolpium, qui primas agit in Satyra, sic desperantem inducit cap. 81. *Aufugi judicium, arenae imposui, hospitem occidi, ut inter audaciae nomina mendicus, exul, in diversorio Graecae urbis jacerem desertus?* Primus omnium Lipsius indicio paris apud Tacitum loci ductus (1), *Graecam urbem* interpretatus est Neapolim. In Lipsii sententiam universi Petronii interpretes, si paucos exceperis, concessere. Sed quaecumque ea fuerit, profecto in Campania nostra (2), & quidem ad litus Tyrrheni maris (3), quaerenda erat.

Jamvero ex litoralibus Graecis urbibus Campaniae, de tribus dumtaxat suspicari succurrit, Neapoli scil. Puteolis, & Cumis. Nam etsi pridem universi ferme Tyrrheni maris accolae ad Campaniam, ore Graeco sonarent (4); secutis tamen aetatibus nostra isthaec Graecia in

(1) Vide Praecidanea Jani Dusae lib. I. cap. 2. qui ingenue fatetur, se a Lipsio didicisse, *Graecam urbem* Petronii Neapolim esse capiendam: Locus autem Taciti, qui utrique facem praetulit, exstat lib. XV. Annal. *Nam adhuc per domos, aut hortos cecinerat Juvenalibus ludis .... Non tamen Romae incipere scenas ausus; Neapolim quasi Graecam urbem delegit.*

(2) Petronius cap. 48. *Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere.* Cap. 52. *In praedio Cumano quod est Trimalchionis .... Incendium factum est in hortis Pompejanis. ... Atriensis Bajas relegatus.* Cap. 62. *Forte Dominus Capuam exierat ad scruta scite expedienda.* Cap. 104. *Nam & mihi simulacrum Neptuni, quod Bajis... notaveram.* Itaque mentio Cumarum, Bajarum, Pompejorum, & Capuae, quemadmodum fidem facit, *Graecam urbem* Petronii in hac nostra vicinia fuisse, sic erroris eos, qui extra Campaniam quaesiverunt, insimulat. Sane fuit, qui *Anconam*, ad mare Hadriaticum urbem sub urbis Graecae vocabulo latere, sed perperam, arbitratus est.

(3) Petronius cap. 77. *Scaurus cum huc venit, nusquam maluit hospitari; & habet ad mare paternum hospitium.* Cap. 81. *Locumque secretum & proximum littori maestus conduxi.* Hinc arguitur aberrasse is, qui *Capuam*, ut Cl. Burmannus alicubi, maluit. Capua enim Oscorum metropolis, & Graecismi semper impatiens fuit, ac praeterea mediterranea colens, non parum a mari submovetur.

(4) Livius ubi in eo est, ut exploret, quid futurum Romanis fuisset, si Alexander Magnus in Italiam venisset, vires Romanorum aestimans, *Latium* (inquit lib. IX. 19.) *deinde omne cum Sabinis & Volscis .... & omni Campania .... adjunctaque*

in angustiores limites redacta est (5). Sed & ex hoc urbium ternione Cumae prorsus excludendae sunt; Trimalchione enim dicente cap. 48. *Sibyllam quidem Cumis ego ipse oculis meis vidi in ampulla pendere;* satis aperte innuitur, coenam prorsus alibi, quam Cumis, instructam fuisse. Cuinam bono *τὸ Cumis* inculcaretur, si quidem Cumis totum coenae negotium transigeretur? Ergo restat inquirendum, Neapolim ne an Puteolos designaverit Petronius. Profecto fuit olim, cum Puteolos mallem. Enimvero etsi *Crypta*, quam memorat Arbiter, propius urbi Neapoli, quam accedat Puteolis; ea tamen, quia inter utramque urbem excurrit, aeque commode ad Puteolos referri poterat. Huc accedebat, quod Petronius urbem Graecam, de qua loquitur, recens Coloniae jus acquisivisse docet. Atqui si Satyricus ille foret Petronius, qui sub Nerone violentas sibi manus intulit, ut nonnullorum fert opinio; prono alveo flueret, Puteolos fuisse designatos: Puteoli enim paullo ante Petronii excessum, Coloniae jus a Nerone impetrarunt, teste Tacito. Attamen si Puteolos hic intelligeremus, quid Graecismo fieret? Petronius autem Graecam urbem omnino significat. Sed aegre est, ut in Puteolanis moenibus Graeca vestigia deprehendamus. Jam ab anno V. C. 560. Colonia Rom. evaserat. Inscriptiones nomine publico exaratae, Latine decurrunt; nam privata monumenta non moror. Quid enim vetat, quo minus homo peregrinus in oppido Latino lingua sua patria utatur? Sed quid multis? ipsum nomen *Puteoli*, Varrone, ac Strabone vel a *putore* vel a *puteis* (6) dedu-

que omni ora Graecorum inferi maris A Thuriis Neapolim & Cumas . . . aut socios validos Romanis, aut fractos bello (Alexander) *invenisset hostes*. Itaque trecentesimo ferme ante Christum anno universam Tyrrheni maris oram a Thuriis Cumas usque populus Graeci oris insidebat. Sed cur Patavinus *Puteolos* omiserit? Vide adnot. *6*. Livium exscripsit Servius ad Aeneid. I. 573. *Quia a Tarento usque ad Cumas omnes civitates Graeci condiderunt*. Haec olim; at postea sensim ad Romanorum tum instituta tam linguam defecerunt.

(5) Nam, ut missis remotioribus, propiora urbi nostrae oppida percurram, jam Capreas, Surrentum, Stabiae, Pompeji, Herculaneum ejuraverant Graecismum; si pauca quaedam alicubi exceperis, quae adhuc ex vetere Graecorum consuetudine spiritum ducebant; ut de Capreis Suetonius Aug. 98. *Spectavit assidue & exercentes ephebos, quorum aliqua adhuc copia ex vetere instituto Capreis erat*.

(*6*) Strabo lib. V. pag. 245. post Bajas *Sequuntur ordine actae* (i. e. littora) *ad Dicaearchiam, & ipsa urbs. Fuit antiquitus navale Cumanorum Dicaearchia, exstructum in supercilio littoris. Sed sub tempus Hannibalicae expeditionis eo coloniam deduxerunt, urbique* Puteolos *nomen indi-*

deducentibus, 'Latinum est habitum. Vere an secus non quaero; sed hoc ipso ostenditur, vulgo persuasum fuisse, Puteolos origine Latinum potius quam Graecum, fuisse oppidum. Tantum abest, ut Petronius

per

indiderunt (ἀπὸ τῶν φρεάτων) *a* puteis : *alii a* putore *aquarum totam istam regionem sic dici censent ad Bajas usque & agrum Cumanum, quod sulphuris plena sit atque ignis, & calidarum aquarum*. Duplicem loci fortunam Geographus hîc memorat. Prior illa est, quae Hannibalis in Italiam adventum praecessit; tum cum *Dicaearchia* vocabatur, eratque Cumanorum navale: de quo convenit cum Livio, qui lib. IX. 19. Graeciam Italicam metaturus, eam a Thuriis Neapolim & Cumas deduxit, nulla de Dicaearchia media inter utramque urbem, aut de Puteolis facta mentione. Nam quî *Dicaearchiae* meminisset, si tunc locus hic navale quidem, non oppidum erat? aut qui Puteolorum, si Alexandri Magni temporibus, quae tunc Patavinus exsequebatur, nondum *Puteoli* exstitissent? Successit altera loci fortuna tempore belli Punici secundi, cum Romani, tutandae hujus orae maritimae causa, navali Cumanorum quinque millia militum imposuerunt Liv. XLIV. 13. & mox anno V. C. 559. coloniam deduxerunt Liv. XXXIV. 45. Tunc sane, teste Strabone, *Dicaearchia* in *Puteolos*, concessit, ducta vel a putore, vel a puteis nomenclatione'. Idem etymon prodidit Varro IV. de L. L. & Festus. Utrumque maluit Stephanus in Δικαιάρχεια, deducens vocem *Puteolos* ἀπὸ τοῦ φρέατος καὶ ὄζειν, a *puteo* simul & *olêre*. Ridicule quidem; sed adeo Noster de origine latina Puteolorum persuasus erat, ut omnes vocabuli syllabas in Latio quaerendas duxerit. Ergo vetus loci nomen, quamdiu navale Cumanorum erat, *Dicaearchia*; recentius, a Romanis deducta coloniâ, *Puteoli* fuit. Hic autem mihi libido incessit explorandi, ecquid Romanis in mentem venerit, coloniam suam transnominare *Puteolos*. Nam quominus a verbo *putere* arcessam, facit exquisitissima Quiritum a male ominatis vocabulis abstinentium, religio. Sed nec a *Puteis*, aquarum receptaculis, deduxerim, vel eo maxime, quod *Puteus* & *Dicaearchia* grammaticali significatione discordant. Compertum est enim, Romanos, cum coloniam aliquo deducerent, nomine loci antiquo abolito, plerumque aliud latinum, sed idem per interpretationem significans, imposuisse :' ut Ποσειδωνία, Ἀθήναιον, Λυκία, a Latinis transnominatae sunt *Neptunia*, *Minervium*, *Lupia*. Id ipsum & Graeci imponendo nomina suis coloniis observarunt; ut Πευκετία, Αἰθαλία, Ἀγκών &c. hoc nominis nactae sunt, quia tantumdem significarent barbarica nomina *Calabria*, *Ilva*, *Cumerum*. Et alia id genus quamplurima. At interim, inquies, quid secuti sint Romani, *Dicaearchiam* interpretantes *Puteolos*? Equidem in tanta rerum vetustarum ignoratione dicam libere quae sentio. Ac primo arduum haud est conjicere, cur Cumani navale vocarint *Dicaearchiam*; nam Festum errasse puto, qui ex eo dictam arbitratur, *quod ea civitas quondam JUSTISSIME regebatur*. Nam quis ultro sibi *justitiae* praeconium, nullo deferente, sanus arrogavit? Ne dubites eo nomine vocatam, sive quia

ibi

per *urbem Graecam* designare Puteolos voluerit. Exclusis ergo Cumis atque Puteolis, reliquum est, ut de Neapoli, Graeca sine dubio civitate, cogitemus.

Sane

ibi tribunal *Dicarchae*, summi scilicet *Juri dicundo praefecti*; sive quia universa *Judicum sera* disposita eo in loco fuerint; eadem puto de causa, qua urbs in Thracia prope Abderam dicta fuit *Dicaeopolis*, ac tot in Hispania *Medinae*, quae a verbo Heb. *Dun*, (*judicare*) id sibi nominis quaesiverunt. Ergo ut uno dicam verbo, *Dicaearchia* idem plane fuerit ac *Dicasterium* seu *Judiciale forum*. Illam autem vocem Graecam quo alio Romani, nisi quo assueverant, vocabulo transnominassent? Assueverant enim ipsi locum, ubi Praetor Romae jus dicebat, *Puteal* dicere; sic ut apud ipsos *adesse ad Puteal* idem ac *adesse in foro apud judicem* sonaret. Quod Romani *Puteal*, Graeci φρέαρ, *puteum*, dixere. Romanis autem a prima aetate huic forensi *Putealis* notioni assuefactis, nihil proclivius fuit, quam ut *Dicaearchiam*, commune dicasterii vocabulum, domestica voce *Puteolos* transnominarent. Condonandum porro est, si recens colonorum manus, plerumque e faece populi, qua Roma per colonias subinde exonerabatur, constans, *Puteolos*, quam patrium *Puteal*, maluerit: condonandum id, inquam, est; magis id adeo, quod quemadmodum a *torus* fit *toral* ac *torulus*; sic praeeunte eadem analogia, a *puteus* fluit *puteal*; quidni & *Puteolus*. Jamvero si quis quaerat, cur *Puteolos* numero multitudinis extulerint; huic contra proponam expediendum, quamobrem proximas *Cumas* Latini pluraliter, Graeci Κύμην singulariter, pronuntiarint. Nam haec quidem ad vivum resecanda non sunt: satis est si ostendere mihi utcumque detur, *Puteolos* in voce *Puteal* expressos; *Puteal* vero a significatione *Dicaearchiae* non multum abludere: quibus porro gradibus a *Puteal* deventum ad *Puteolos* fuerit, susque deque ducendum reor. Hic autem non dubito fore plerosque qui meam hanc *Puteolorum* originationem, ut ut plausibili, ut mihi videtur, conjectura suffultam, argumento tamen apodictico destitutam judicaverint. Id ipsum equidem negare non ausim. Sed, sodes, num veriora atque his tutiora excogitavit is, qui *de Phoenicibus primis Regni Neap. habitatoribus* architectatus est commentarium? is autem p. 11. *Puteolos* a rad. Hebr. *Patal* (*luctari*, *decertare*) eo quod Gigantes olim ibi decertassent, Strabone nimirum aniles veterum fabulas referente, deducit. Commentum, ut mihi videtur, nimis a longinquo petitum; nam cum hanc Puteolanam regionem hinc Graeci, hinc Osci, Oscorumque congeneres Tyrrheni, & non procul inde Latini circumstetissent; quid attinuit, ire in Orientem consultum Hebraeos, ecquid vox *Puteoli* in eorum lingua sonaret? Verbum hic non addam amplius. Nam mihi propositum fuerat, ostendere, illud navale Cumanorum, ex quo coloniâ acceptâ *Puteoli* transnominatum fuit, sic Romanorum & mores & linguam adoptasse, ut qui Graecam urbem Petronianam, Puteolis investigare satagat, operam mihi ludere videatur. Nec pro asserendo urbi Graecismo provocasse proderit ad Graeca Puteolorum numismata ea,

quae

Sane Neapolis, quamquam Municipium Rom. fuerit, ut §. praecedenti ostendimus; adhuc tamen in aliquo Graecismo durabat. Strabo *plurima ibi Graeca vestigia* lib. V. pag. 246. deprehenderat. Tacitus Annal. XV. Neapolim *tamquam Graecam urbem* a Nerone delectam prodidit. Superest adhuc inscriptio Tito Imp. posita, de qua dixi plura pag. 109. Ea Graece Latineque scalpta fuit; pro utraque scil. lingua populi Neapolitani, origine quidem Graecissantis, Municipii vero jure, Latiniensis. Atque haec pro Graecismo urbis nostrae sufficere possunt; sic ut si quis Graecam urbem Petronianam interpretetur Neapolim, non solum auctoritate veterum fulciatur, sed etiam Petronium ipsum habeat suffragatorem. Profecto si a Neapoli abscesseris, vix alii urbi indicia, quae in Satyricôn libro Petronii superant, accommodare quiveris. Haec autem indicia duûm sunt generum; alia extra urbem vagantur, ac veluti terminos agri Neapolitani definiunt, alia ipsam urbem contingunt. De utrisque partite agam, ab exterioribus exorsus.

Petronius cap. 16. *Ego sum* (inquit) *ancilla Quartillae*, *cujus vos sacra ante Cryptam turbastis*. Jam viri docti monuerunt, digitum hic intendi ad Cryptam Neapolitanam, quae ad Occidentale urbis latus perfossa, Puteolos progreditur. Hujus Cryptae meminit Strabo lib. V. p. 246. eaque paucis, sed graphice, a Seneca (7) describitur. Orientalem vero plagam designatam habes apud eumdem Petronium cap. 106. *Sed Lycas memor adhuc uxoris corruptae contumeliarumque*, *quas in HER-*

A a 2 *CVLIS*

quae uni Goltzio post homines natos contrectare licuit, praeterea nemini. Profecto in Ducis Nojae Museo, quod rectius universae Graeciae Italicae gazophylacium appellaris, nulli hujus notae nummi comparent. Ac nuper mihi simul cum Barone Dominico Ronchio, viro tum in cetera antiquitate, tum in re nummaria exercitatissimo, laudati Musei loculos excutienti, & utrique nostrum Puteolanos nummos, si qui forte coram se darent, curiose ruspanti, oblatum numisma fuit, quod Puteolorum esse jactabant. At praeterquam quod scriptio admodum fugiens obtutum fallebat, certe hae litterae, KOOΛITH, quae, incertae etiam ipsae, sed ceteris aliquanto sunt emicantiores, speciem nummi, quem ad Puteolos referas, excitare nequeunt.

(7) Epist. 57. *Nihil illo carcere longius*, *nihil illis faucibus obscurius*, *quae nobis praestant*, *non ut per tenebras videamus*, *sed ut ipsas*. Nimis ἐμφατικῶς. quasi tenebrae adeo spissae crassaeque, ut palparentur. Nunc alia Cryptae facies: nam depresso solo, apertisque alicubi luminibus liberior aëri & praetereuntibus commodior patefacta via est. Manet hodiedum prisca *Cryptae* (*Grotta*) denominatio. In titulis Canonicorum S. Ecclesiae Neapolitanae exstat etiam ille: *S. Mariae Abavalium prope Cryptam*.

CVLIS PORTICV acceperat. Doctissimus Burmannus hic adnotavit: *Nisi intelligamus*, *in oppido Herculanio*, *quod Herculeam urbem vocat Naso*, *Porticum Herculis fuisse*, *ubi illa acciderint*; & feliciſſime quidem. Ad Orientem urbis non longo intervallo distabat oppidum *Herculaneum*, cui pagus, hodie Regis Nostri praetorio nobilis, vulgo *Portici* dictus successit. Apparet autem hanc denominationem pago quaesitam fuisse ex *Herculis Porticu* (8) Petroniana; ut animadvertit etiam

(8) Utinam Petronius, qua parte exposuerat rem, quam olim in Herculis Porticu gestam hic innuit, integer superfuisset! si nihil aliud hinc quidem certe edoceremur, ecquid Herculaneo post ingentem illam Vesuvii sub Tito cladem factum fuerit. In Petronii Codice, quem Nodotius, ut ipse ait, Albae Graecae anno 1688. forte detexerat, haec pag. 26. Edit. Coloniae Agrippinae ann. 1691. reperiuntur: *Aberamus: nam Lycurgus ad Herculea Sacra*, *quae celebrabantur in oppidulo vicino nos duxerat*. *Quod ut intellexerunt*, *obviam venerunt veloces*, *& in Porticu templi occurrerunt*. Scio Nodotium a plerisque vapulasse, quasi falsas merces extruserit; sed aeque compertum habeo, nonnulla veterum monumenta pridem repudiata, nunc in maxima esse existimatione. Nonne, ut alia taceam, cenotaphia Pisana tamquam heri aut nudius tertius scripta reputantur a Scaligero, probata tamen a Reinesio, luculentissimum a Norisii eruditione commentarium expressere? Equidem de supplemento Nodotiano adhuc ampliandum censeo; eoque magis, quod quae contra Latini in eo sermonis elegantiam objiciuntur, non omnino defensione carent. Sed ea res esset longioris, quam ut paucis absolvi posset, indaginis. Interim si quid pro Nodotio facit, illud in primis est, quod prope Herculis Porticum (quam hodie *Portici* dicimus) statuitur *oppidulum*. Hoc autem nisi *Herculaneum* maxime ob injectam *Herculis* mentionem, nescio quod aliud oppidum hic comminisci liceat. Et Herculaneum quidem non incelebre olim oppidum, ingentem deinde sui jacturam per intervalla fecit. Pars enim ejus moenium sub Nerone terraemotu collapsa ruit, teste Seneca Quaest. VI. cap. I. Mox Tito imperante Vesuvii torrentibus maxima parte consepultum sic jacuit, ut se pedibus praetereuntium objecerit insultandum. Videtur autem post eas calamitates Herculaneum, inglorium ac prope sine ullo nomine evasisse *oppidulum*, superstite interim Herculis templo ac porticu, quam Sacrorum Herculeorum caussa accolae frequentaverint. Ex hac porro Porticu nomen pago *Portici* dicto, qui in ea vicinia succrevit, quaesitum, puto, fuit. Jamvero quod pagum *Portici* dictum proxime ad antiquum Herculanei oppidum accepisse hodie tenemus, id acceptum fortunatissimo Carolo III. Hisp. monarchae genio referendum est; qui anno 1738. cum in eo pago sibi Praetorium exstrueret, sepultas Herculanei ruinas in apricum patefecit. Absque eo fuisset; quis cer tum Herculanei situm prodidisset, aut quis hodiernum pagum, qui paullo plus supra tertium lapidem distat Neapoli, antiquis oppidi ruderibus inaedificatum affirmasset?

etiam (ne quem laude sua defraudem) Scriptor Th. Calam. pag. 710. Sed & ad eamdem caeli plagam pertinet alius apud Arbitrum limes, quem deprehendisse gratulor. Extremo cap. 44. homines sui temporis Satyrico sale perfricans, *Nemo*, inquit, *Caelum Caelum putat*, *nemo jejunium servat*, *nemo Jovem pili facit . . . . Antea stolatae ibant nudis pedibus in Clivum*, *passis capillis*, *mentibus puris*, *& Jovem aquam exorabant*, *itaque statim urceatim pluebat*. Profecto cum Petronius referat, mulieres impetrandae pluviae caussa ivisse nudis pedibus in *Clivum; Clivi* nomine non quemvis collem incerti situs, sed illum procul dubio, qui vulgo antonomastice *Clivus* vocabatur, intelligit. De Clivo Capitolino, omnium scil. nobiliore, cogitat Heinsius; vera is diceret, si Romae non Neapoli, clivus investigandus esset. At in vicinia Neapolis quem alium ciebimus, nisi illum qui hodiedum, *Clivus* dicitur? Neapoli Capuam petentibus superandus quidam collis est, qui *Capo di Chino* dicitur, leviter detorta vulgi vitio nomenclatione,

set? Profecto majores nostri aliquanto hinc longius, Pompejos versus, metati fuerant Herculaneum; & in Tabula Peutingeriana (etsi perperam) XI. an VI. lapide id oppidum distare Neapoli traditur. Itaque si complementum Nodotianum nil nisi impostura sit; quis rogo Nodotium quinquagesimo anno antequam Herculanei vestigia hîc detegerentur, quis inquam hominem docuisset, ibi, ubi *Porticus* (hodie *Portici*) olim fuit, stetisse quoque *oppidulum*, conficiendis *Herculeis sacris* destinatum? Sed & eo libentius absolverim a crimine falsi Nodotium, quo minus ipse de nostro & Herculaneo & pago *Portici* cogitabat. Is enim in brevibus textui suo subjectis animadversionibus, si modo ipse sit auctor, ad Petronii *Herculis Porticum* commentatus est in hunc modum: *Haec Neapoli aguntur*, *& auctor fingit*: *Romam vero intelligit*, *& de Tibure* oppidulo vicino *loquitur; ubi templum erat Herculi consecratum*. Perperam quidem: sed tamen hoc ipso, Nodotium de Tibure cogitantem, non fuisse *Porticus* & *Oppiduli* Herculei artificem, ostenditur. Mitto alia non minus explorata locorum indicia, quae ex ejus complemento Petroniano desumpta fidem faciunt, nonnisi e Petronii manu potuisse, quae ibi narrantur, proficisci. At vero non eo usque Nodotio patrocinor, quasi qui dederim, ejus Petronium, esse omni ex parte absolutissimum opus: Sed sic sentio, ex omnibus Petronii editionibus Nodotianam quidem copiosiorem, non tamen esse integram. Sunt enim adhuc plura hiulca; & saepe tenaciorem verborum sententiarumque copulam desideras. Attamen quia codex ille Albae Graecae repertus continua fortasse serie exaratus erat, longeque plura prae aliis exhibebat, facile Nodotio imposuit, ut linguâ ejus aliquantulum formatus pro integro ac genuino Petronii fetu exciperetur. Sed, ut paullo ante dixi, spinosissimum id genus argumentum diuturnius otium requirit.

tione, quam recte nostrates Scriptores Latine scribentes in *Caput Clivi* castigant. Hinc autem jucundum est scire, in hunc Clivum urbi imminentem Majores nostros indixisse nudipedalia (9). Habes jam Neapolim tribus veluti limitibus, *Crypta*, *Herculis Porticu*, & *Clivo* circumscriptam, sic ut eam ex oculis elabi non amplius patiamur.

Sed nec minus explorata sunt ea indicia, quae propius moenia ipsius urbis contingunt. Ex hisce autem indiciis primum expungo illud, quod Scriptor Th. Calam. ex Petronii loco praepostere intellecto (10) ex-

(9) Fabius Jordanus in MSta Historia Neap. lib. II. cap. 11. de Collibus Neapolitanis: *Sequitur ad Septentrionem* Caput Clivi, *ob id appellatum, quod Capua Neapolim petentes hinc primum ad mare, ipsamque urbem descendere incipiant. . . . Caput* Clivi *appellatum in S. Severini monumentis legi*. Sed olim *Clivus* ἀτλῶς dicebatur. Auctor Translationis S. Athanasii Episc. Neap. §. *6. Sacerdotes universarum Ecclesiarum Liburiae . . . . venientes ad locum, qui dicitur GRUMUM. . . . & descendentes CLIVUM per viam quae dicitur TRANSVERSA, posuerunt santissimum corpus in Ecclesia B.Petri*, (fortasse quae hodie est *S. Petri ad Paternum*) *quae a Neapoli distat quasi tribus stadiis*. Habes jam *Clivum* Petronianum in proximo Neapolis; qui praeterea e superstite adhuc ibi nomenclatione *Pichiuovi*, non alius ab eodem Petroniano colle fuisse proditur. Olim agris nimia siccitate exarescentibus *Aquaelicium*, ab aquis eliciendis dictum, indicebatur. Festus: *Aquaelicium, cum aqua pluvialis remediis quibusdam elicitur*. Tunc mulieres catervatim ibant aliquo supplicatum, & quidem *nudis pedibus*, indeque is processus vocabatur *Nudipedalia*. Tertullianus Apolog.40. *Aquilicia Jovi immolatis, Nudipedalia populo denuntiatis*. Hisce ceremoniis institutae mulieres Neapolitanae, ut ex Petronio liquet, *nudis pedibus* ibant in *Clivum*, & *Jovem aquam exorabant*. Jupiter hic, a quo pluvia impetrabatur, cognomine *Pluvius* fuisse arguitur: de quo Tibullus alicubi,

Arida nec PLUVIO supplicat herba JOVI.

Hinc locus quidem hujus nostri, de quo loquimur, *Clivi*, vulgo dicitur *Pichiovi*, corrupta, ni fallor ex τῷ *Pluvio Jovi*, cujus simulacrum in *Clivo* dedicatum, fecisse loco nomen videtur. Qui norit, nostros homines ex *Clivo* Latino fecisse *Chino*, is certe minus mirabitur, eosdem τῷ *Pluvio Jovi* subrogasse *Pichiuovi*. Atque haec eo consilio minute volui definire, quo minus dubii relinqueremur, *Clivum*, de quo Petronius, nimirum illum esse, qui urbi Neap.a Septentrione imminet.

(10) Scriptor Th. Cal. pag. 710. ex *Platanone* quem memorat Petronius (cap. 126. *Rogavi ancillam, ut in platanona Dominam deduceret*: & cap. 131. *In eumdem platanona descendi*) argumentum capit, quamdam urbis nostrae regionem (*Fiatamone*) hisce locis designari. Sed splendide fallitur. Nam quae Petronius a cap. 124. (*Quum haec Eumolpus. . . effudisset, tandem Crotona intravimus*) ad finem usque Satyricon narrat, Crotone quidem, non vero Neapoli transacta finguntur.

expiſcatur. Ergo Arbiter cap. 44. *Sed memini* (inquit) *Safinium tunc habitabat ad Arcum veterem me puero, piper, non homo*. Burmannus appoſite ad hunc locum animadvertit, gentem *Safiniam* non ignotam Neapoli fuiſſe. In lapide enim Neapol. apud Gruterum p. 1075. viſitur *L. Safinius Hilarus*; inde fortaſſe prognatus *Safinius* Petronianus. Praeterea Regio *Ad Arcum veterem* illa ipſa forſan eſt, quae in vicinia Templi S. Mariae Majoris, ſuperſtite ſcil. vetere nomenclatione, *Ad Arcum* dicitur. In ea regione ſtat hodiedum elegantiſſima Joviani Pontani aedicula, & non procul inde oſtendebantur etiam aetate majorum ejus domus & ambulationes. Certe Petrus Summontius eruditus vir, Pontanique tum nominis tum doctrinae ſtudioſiſſimus, huic verſui Joviani ex Lepidinae Pompa IV.

Verum age, & hoc Conjux (fas eſt) requieſce ſub Arcu

ſubtexuit: *Domum ſuam* (11) *poëta deſignat, quam Neapoli habuit, in celebri urbis regione, quae* Ad Arcum *dicitur*. Ergo gens *Safinia* Neapolis hoſpita, urbiſque regio *Ad Arcum*, fidem fecerint, Petronium de Safinio Neapolitano locutum.

Jamvero haec omnia argumenta ludum eſſe dixeris, ſi cum eo conferantur indicio, quod e collatione Petronii cum Philoſtrato luculen-

(11) Vide quae de hac domo Pontani diligentiſſimus aeque ac doctiſſimus Robertus de Sarno collegit in Pontani vita pag. 36. Sed non probo, quod vir amiciſſimus denominationem regionis *Ad Arcum* repetat ex fornicatis quibuſdam aedificiis, hodiedum ibi ſtantibus: quae antiquitatem, quantam regioni majores noſtri tribuerunt, tueri ſe potuiſſe negant. Haec autem aedificia recentem architecturam arguunt, illa vero denominatio a vetuſtate commendatur. Enimvero in chartis anni 1390. mentio fit *Sedilis ad Arcum*, ut ex Fabii Jordani MStis lib. I. cap. 32. didici; qui ubi eod. cap. 14. *Plateas & vicos Neap.* exſequitur, haec de regione ſcripſit: *Poſtrema Arcus* (platea) *& S. Mariae Majoris, & S. Petri a Majella ab adjacentibus templis appellata*: quae Jordani verba ad verum regionis ſitum definiendum apprime valent. Sed interim, ni Petronius regionis *Ad Arcum veterem* dictae nomen prodidiſſet, difficile fuiſſet, cauſam inveſtigare; cum videam, de eo inter Scriptores noſtrates non conveniſſe. Summontius a *quatuor Arcubus* in vicinia S. Mariae Majoris, nunc ſolo aequatis, ſed quibus olim ingens turris impoſita fuerit, arceſſit: Tutinus vero, cum nulla vetuſti Arcus ſpecies in ea regione ſibi offerretur, nec pridem ſtetiſſe innoteſceret, cauſam denominationis in *Archontes*, ſupremum in Graeca urbe Neapoli magiſtratum, rejicit; qui in ea regione jus dicendo fecerint, ut regio ipſa *ad Arcum* diceretur: in qua quidem etymologia Noſter ludibrium debet; ſed hoc ipſo tamen vir cetera diligentiſſimus regioni maximam antiquitatem aſſignans, vero propius acceſſit.

lentiffime eruitur. Quidam nomine Encolpius apud Petronium, ftatim a coena Trimalchionis, (cap. 81.) *locum fecretum & proximum LITTORI conduxit:* mox re, quam moliebatur, infecta (cap. 82.) *ad diverforium tendit;* atque inde (cap. 83.) *in PINACOTHECAM pervenit, vario genere tabularum* (Xeuxidos, Apellis, Protogenis) *mirabilem*. Ibi Eumolpum offendit, importunum fane poëtam; qui captâ ex tabula, ubi Trojae halofis depicta erat, occafione verfificandi, longum carmen fubito calore mentis effufum recitavit; fed ftatim poenas moleftae fuae poëticae facultatis luit; quandoquidem *ex his* (cap. 90.) *qui in PORTICIBVS fpatiabantur, lapides in Eumolpum recitantem miferunt*. Tria autem ex hifce Petronii locis colligenda funt. 1. Encolpii diverforium *littori* maris proximum fuiffe; 2. in ea regione *Pinacothecam*, 3. & quidem in *Porticibus* patuiffe. Jam fi diverforium Petronii cum eo conducto, quod Philoftratus Neapoli defcribit in Exordio Imaginum, contuleris, unum idemque fuiffe, plane juraveris. Inquit enim Iconographus: Κατῆλυον (12) &c. *In conducto autem eram extra moenia in fuburbio AD MARE vergente, in quo PORTICVS quaedam ad Favonium ventum exaedificata erat tribus puto aut quatuor contignationibus . . . . maxime PICTVRIS fplendebat, fufpenfis in ea tabulis, quas ut mihi videtur, non fine maximo labore quifpiam collegerat*. Viden ut utrumque diverforium tum Encolpii Petroniani, tum Philoftrati prorfus unum idemque fuerit? utrumque *ad mare* vergebat; utrobique *porticus*, & ingens *picturarum* copia. Nec illud officit, quod picturae, quas fane paucas caufae fuae inferrituras, defcribit Petronius, hodie in Imaginibus Philoftrati defiderantur. Plures difficultatis hujus refponfiones funt in promptu. Ac primum quis perfuaferit fibi, Philoftratum omnes omnino percurriffe tabulas? vero fimilius eft, eas dumtaxat enarrandas fufcepiffe, in quibus haerentes adolefcentuli, quos in praefentia informabat, eruditionem fuam praeftolabantur. Praeterea Suidas refert Philoftratum quatuor Imaginum libros confeciffe; at nunc duobus fuperftitibus, duos alteros defideramus. Denique, quod palmarium effe reor, non eadem fuit utriufque Scriptoris aetas; Philoftratus enim, ut paullo poft oftendam, longo intervallo Petronii aetatem anteceffit: itaque fequiore aetate Pinacotheca noftra novo additamento locupletior, quam pridem, facta, novas tabulas Petronio objecerit. Cete-

(12) Philoftratus Neapoli in diverforio five conducto, aeque ac Encolpius, degebat: Κατῆλυον enim inquit, *diverfabar*. A verbo καταλύειν eft κατάλυσις h. e. *diverforium;* de qua voce dixi pag. 24. & nonnulla alia forte dicentur in Addendis.

Ceterum in pandendis veterum fundorum limitibus, satis est, si fundos ipsos unde unde aperire detur; nihil porro ad rem facere semper est habitum, si secus atque olim, instructi sint. Ecquid ergo de tabularum diversitate solliciti sumus, cum jam de utriusque diversorii, deque pinacothecae, ac porticuum, parilitate constitit? Quamobrem, cum Philostratus porticum suam tabulis ornatam Neapoli prodiderit; ibidem quoque Petronianam pinacothecam porticibus itidem contentam, & ad eamdem caeli plagam, atque illa Iconographi, positam, non temere puto, metabimur.

Hactenus fortasse ceteris, mihi tamen ipse nondum plane satisfeci. Nam quoties vel consulto, vel sic ferente casu, paria nomina locis longe dissitis ex aequo sunt imposita? Equidem magis certa firmioraque esse duco, quae ex ingenio, & idiotismis loci, de quo quaeritur, argumenta captantur; quae eo magis tuta sunt, quo minus locorum ingenia variis rerum temporumque vicibus obnoxia sunt. Enimvero quae Caesar de Gallorum, Hispanorumque, quae Tacitus de Germanorum moribus tanto ante prodidit, adhuc pleraque, traduce veluti genio, supersunt. Sed ut de Neapoli propius dicam; quae dicta factaque leguntur apud Petronium, ea sic accipias velim, ut Neapolitanus homo nec explicatius dicere potuerit, nec facere libentius. Horatius Epod. V. Neapolim Canidiae veneficiorum in testem vocans, simul innuit, hujusmodi mulierculas in urbe nostra plurimum abundasse. Quid autem Petronius? Ipse quoque veluti ex composito colludens cum Horatio, *Strigas puerum mortuum involasse* cap. 63. refert; ut mittam jam quae paullo ante cap. 62. de homine in lupum converso prodiderat. Jamvero apud veteres Comicos occurrunt quidem illiberalia dicta, & convitiorum plaustra; sed Petroniana sic ad imae plebis nostrae gustum composita sunt, ut mirum ni scurra Neapolitanus scribenti Petronio adsuerit. Sane qui Petronianam licentiam cum vulgi nostri licentia contulerit, vera me dicere, comperiet. Sed & idiotismos non paucos in Petronio deprehendes, Italiae reliquae pene incompertos, at Neapoli frequentissimos. Safinius, de quo paullo ante, cap. 44. fuisse dicitur *piper non homo*. Et hodiedum pariter qui sagacitate, alacritate & acumine valet, totus esse *piper* (*è tutto pepe*) laudatur: contra qui crassa Minerva est, nec assurgit umquam nec incalescit, is vulgo esse *tartufo* (voce ex *terrae tuber* corrupta) insimulatur; nec secus apud Petronium cap. 58. Giton a colliberto Trimalchionis *terrae tuber* traducitur. Praeterea est ubi Arbiter dialecto prorsus Neapolitana decurrat. *Vides* (inquit cap. 63.)

 ma-

manuciolum de ſtramentis factum. Perreptet aliquis, quantum poteſt, Latium ſurſum deorſum; certe nullibi vocabulum illud *manuciolum* pro manipulo expiſcabitur. At ſi Neapolim divertet, ſtatim intelliget, ibi adhuc Petronianum *manuciolum*, leviter in *manucolo* deflexum, perennare.

Atque haec id genus ſunt ſane quamplurima, quae longius nunc perſequi non allaboro. Vel ſic tamen haec pauca, quemadmodum ſpirant Neapolitanae plebis & linguam & genium, ſic aperte produnt, auctorem Satyricôn vel Neapolitanum fuiſſe, vel certe Neapoli innutritum, rem aetate ſua Neapoli geſtam tradere memoriae voluiſſe. Sane de Petronio incerta ſunt omnia, ſcopus Satyrae, aetas, nomen, patria. Adhuc enim digladiantur eruditi viri, *Cajum* ne auctor Imperatorem, an potius *Neronem* Satyrico ſtilo perſtrinxerit. De aetate infra quaeram. Quid quod & de nomine ipſo Scriptoris ambigitur? Alii praenomen *Titi*, alii *Caji* geſſiſſe volunt. Sunt qui *Arbitrum* cognominant, eumque prorſus plerique omnes fuiſſe contendunt, quem Cumis agentem Nero Imp. ad voluntariam mortem adegit; de quo Tacitus Annal. XVI. Sed hic Proconſul Bithyniae & mox Conſul, prodente eodem Tacito, *Cajus Petronius Turpilianus* vocabatur. Alii, negantibus aliis, *Maſſilienſem* affirmant. In tanto opinionum diſſidio mirifice placet quod in mentem Burmanno venit, *Petronii Arbitri* nomen confictum, reputanti. Conjecit autem vir eruditiſſimus in Praefat. Editionis Petronii Amſtelaedamenſis, ſolere libros nonnumquam in fronte gerere nomina eorum, non qui libros ipſos conſcripſerint, ſed qui in ea arte quae conſcribitur, excelluerunt; quemadmodum ſunt *Apicius* de re culinaria, & *Cato* libellus diſtichorum, quos nec Apicius, nec Cato ullus ſuos umquam agnoverunt: Eodem pacto videri, ſalaciſſimum Satyricôn opus inſigniri nomine Petronii Arbitri, non quia is revera auctor fuerit, ſed ut eſſet rerum, quae ibi pertractantur, veluti index & argumentum. Quamvis autem huic conjecturae non plurimum tribuendum Burmannus ipſe cenſuerit; ego tamen nihil & ingenioſius excogitari, & tutius in tanta rerum Petronianarum ignoratione proferri poſſe, reputaverim. Nam ut quam ipſe vocat conjecturam, ego vero graviſſimam judico ſententiam, aliquanto latius exponam; ecquid Ciceronem impulit, ut orationes quas in Antonium ornarat, *Philippicas* inſcriberet, niſi quod, ut ipſis pueris notum, ad Φιλιππικῶν λόγων, quos Demoſthenes contra Philippum habuerat, imitationem concinnatae fuerant? Jam Petronium Coſ. ut Tacitus Annal. XVI. retulit, apud omnes *ignavia*, *luxuſque*

que eruditus ad famam protulerat. Ejus *dicta factaque quanto solutiora, tanto gratius accipiebantur*. Ab impudentissimo Nerone *elegantiae Arbiter assumptus* fuerat. *Levia carmina ac faciles versus* effuderat. Sed mox variante fortuna, ad mortem voluntariam a Nerone compulsus, *flagitia* hujus *principis sub nominibus exoletorum, feminarumque perscribit atque obsignata misit Neroni*. Hoc autem satis superque esse poterat, ut libellus ejusdem prope argumenti, ingeniique (in quo eruditio, elegantia, molliumque versuum affluentia cum impudentissimis flagitiis certabat) pro more imponendi nomina quae rebus convenirent, *Petronius Arbiter* inscriberetur; quo solo titulo proposito jam lector veluti in antecessum monebatur, libellum sic ornatum, ut ex Petronii officina prodiisse, atque adeo ipsius Arbitri manu elaboratus, videretur. Rem acu me, sed ducente, fateor, manum doctissimo Burmanno, tetigisse non magis ostendet rerum omnium, quae ad nostrum Satyricôn auctorem pertinent, discrepantia; quam quod Petronii Neroniani aetas, Petronii Satyrici, ut luculentius paullo post ostendam, aetatem longo intervallo superavit.

Interim Petronio, elegantiae Neronianae arbitro, qui ceteroqui unus ante omnes jure suo flagitiosissimum libellum vindicare sibi potuisset, excluso; nunc alium cui opus addicam, habeo neminem. Itaque nostro homini Satyrico κοσμοπολίτῃ (*mundi incolae*), qui imposita sibi aliena persona latêre voluit (necdum enim pudorem omnem exuerat) huic, inquam, si patria assignanda foret; equidem non dubitarem ciere Neapolim. Profecto *Urbem Graecam*, quam sale Satyrico perfricuit, Neapolim fuisse, abunde ostendimus. Jamvero cum ejus linguae idiotismi non pauci, ut modo dicebam, spirent Neapolitanae plebis ingenium; ecquid ultra morabimur, hominem renuntiare Neapolitanum? His adde quod Satyricus noster scatet ubique graecismis, tametsi Latinè scribat elegantissime. Quam quidem elegantiam studio, exercitatione, bonorum librorum imitatione sibi comparasse videtur; & tamen, quia Neapoli, ubi adhuc populus ex parte graecissabat, versaretur; vix praecavere potuit, quin interdum a vulgari sermone, veluti torrente quodam, uti fit, abriperetur.

SECTIO II.

Petronii de Colonia Neapoli testimonia.

Neapolim evasisse Coloniam Basilicam, sed non ante Hadriani Imp. aetatem. Basilicam *idem esse ac* Augustam, *ostenditur. Neapolitani magistratus ex formula Latini oppidi. Strabo explicatur. Epocha Coloniae Neap. cum aetate Petronii concurrit.*

SI cui fortasse videar pluribus quam opus erat, in re praesertim de qua sorte nemo dubitavisset, insudasse; sciat id eo a me consilio factum, quo mihi minus laboris in sequentibus exhauriendi superfuisset. Prope quidem indubium erat, coenam Trimalchionis instructam in urbe Graeca Neapoli fuisse; in quo certe qui contra obstitisset, habuissem fortasse neminem. Sed verendum mihi fuerat, ne iidem ipsi, quos mihi suffragatores augurabar, auditis porro, quae ex afferto urbi Neapoli Graecismo Petroniano, consectaria deduxissem, priorem sententiam repudiantes, mihi rursus facesserent negotium. Consectaria quae dico sunt hujusmodi: 1. Neapolim evasisse Coloniam Augustam. 2. Petronium non aetate Neronis, ut vulgo statuitur, sed utique sub Antoninis floruisse. 3. Philostratum Iconographum ex Antoninorum temporibus, quibus nunc sistitur, ad Neroniana rejiciendum: quae non sunt vulgaris omnino saporis, atque adeo fastidita non paucis. Quamobrem sedulo mihi diligenterque adlaborandum fuit, ut Graecam urbem Petronianam in una Neapoli quaerendam, etiam atque etiam inculcarem, ratus facillimi fore negotii, illa alia, huic primum jacto fundamento, immolere atque inaedificare: ac primum ordiar a Colonia Neapoli.

Multus est apud veteres recentesque Scriptores nostrates de Neapolitana Colonia sermo, & multa pariter opinionum diffidia. Mitto vetera, propiora aetati nostrae persequar. Nostris temporibus ingens Mazochius erudite more suo hoc argumentum pertractavit, editâ Diatriba de Colonia Neapolitana, quam ad calcem Dissertationis de Cathedrali Neap. semper unica reperire est. Successit mox Cl. Scriptor Thecae Calam. qui arbitratus acerrimam Neapolitanis fieri injuriam, si quis eos Graecismo deposito ad Romana instituta ullo umquam tempore confugisse dixerit; totus in id incubuit, ut Mazochiana argumenta convelleret; sed feliciter an secus, ex mox dicendis patebit. Fundus autem Mazochianae sententiae innitebatur in vetustis litteratis

tis marmoribus; quorum pleraque vel aetatum characteribus, vel certo loci colonici indicio destituta, facile criminationibus adversarii patuerunt; ac praesertim ille lapis a Pyrrho Ligorio (13) editus (cujus indicio Mazochius Coloniae Neapol. epocham sub Flaviis Principibus consignaverat) adeo informis est, ut aegre ab ipso esuriente Saturno voretur. Eamdem Epocham Mazochianam & ipse olim (14) secutus sum ad speciem: sed quae mea eâ de re sententia foret, alio distuli aperire. Huc igitur fidem soluturus accedo, & quidem libentissime. Nam praeclare mecum esse actum arbitror, qui Coloniae Neapol. argumenta non e vetustis lapidibus, quorum ratio non omnino (15) ne-

(13) Exstat apud Muratorium p. MCXII. *6.* marmor e Ligorio depromptum, in haec verba concinnatum: *L. Baebio L. F. Galer. Cominio . . . Proc. Fisci Judaici . . . Proc. vehiculorum per Italiam ab Imp. Caesare Nerva Augusto*. Quae epigraphe si genuina foret, litem de Colonia Neap. de ejusque datae tempore plane dirimeret. Idem enim hic *Baebius* in alio nostrate lapide apud Grut. p. CCCLXXIII. 2. adnuntiatur *Patronus Coloniae* Neapolitanae. Ex utroque autem lapide simul collato Mazochius eruebat cit. Differt. pag. 239. Epocham Coloniae sub Domitiano esse consignandam: id quod facile persuasisset, si vera Ligorius prodidisset. At vero cui ignota hominis sublesta fides? In rem vero praesentem quis sibi persuaserit, Imp. Nervam, qui sibi honori duxit inscribere nummis, *Vehiculatione Italiae remissa*, & *Fisci Judaici calumnia sublata;* hunc porro, inquam, Augustum hisce ipsis vectigalibus exigendis imposuisse Procuratorem Baebium? Hoc enim idem ferme esset, ac pugnantia frontibus adversis secum componere. Scriptor Th. Cal. probe perspexit hujus a Ligorio confecti marmoris *ἀντιλογίας* (*contradictiones*); sed dum Mazochii, quasi in verba Ligorii jurantis, facilitatem criminatur, non recte facit. Profecto enim Mazochius vir sagacissimus, imposturam Ligorianae epigraphae olfecit, indeque conceptis hisce verbis praefatus est, *SI VERA LOQVITVR praestantissimum marmor Ligorianum*. Sane qui adeo parce, sibique cavens loquitur, ostendit se non plane iis, quae dicuntur, acquiescere.

(14) Supra pag. 31. ex pluribus *Flaviis*, qui in lapidibus Neapolitanis comparent, conjecturam capiebam, Neapolim sub Augustis *Flaviae gentis* evasisse coloniam. Vide ibi dicta. Verum quia illi Flavii non una omnes aetate, sed per intervalla temporum, exstiterunt; ac praeterea quia paene omnes in arte gymnica floruerunt; admodum verisimile videtur, unum ex alio prognatum, spiritus athleticos tradidisse nepotibus. Itaque qui Flavii in unum collecti, illam mihi conjecturam excitarunt; nunc dispertiti ac in sua quisque aetate collocati, nihil aliud significare mihi videntur, nisi quod ea gens alium ex alio generando, plures in Gymnasio Neapolitano suffecerit palaestritas.

(15) De Colonia Neap. frequens in vett. lap. mentio. Grut. p. CX. 8. ex Panvinio: *Genio Coloniae Neap.* & pag.

negligenda, ſed e Petronio eliciturus, habeam Mazochii adverſarium mecum conſentientem: conſentit enim, Arbitrum de urbe (16) Neapoli locutum. Itaque in alteram partem ſe componat oportet, ut vel quae olim pro urbe Neapoli Petroniana diſſeruit, palinodiam cantans retractet; vel in Neapolitana Colonia tandem aliquando conquieſcat.

Ergo Petronius quemdam nomine Ganymedem ſic infeſta urbi Graecae (quam eſſe Neapolim Sect. I. oſtendimus) tempora incuſantem inducit cap. 44. *Hei, bei, quotidie pejus: HAEC COLONIA retroverſus creſcit, tamquam coda vituli. Sed quare non? Habemus Aedilem trium caunearum, qui ſibi mavult aſſem, quam vitam noſtram*. Trimalchio ille ipſe, apud quem coena inſtructa fingitur, de ſe verba faciens cap. 76. *Mathematicus* (inquit) *venerat forte IN COLONIAM NOSTRAM Graeculus Serapion nomine, conſiliator Deorum*. Antea cap. 57. hanc eamdem urbem *Coloniam Baſilicam* vocarat: ſed hunc locum paullo latius mox extricabimus. Interim nihil his locis explicatius, & ad aſſerendum urbi Neapoli jus coloniae opportunius afferri poteſt. Sed & quamvis Arbiter urbem noſtram non diſerte Coloniam appellaſſet; attamen nomina Magiſtratuum, qui ſunt plane Colonici, & a ceteris Colonis adoptati, Neapolim jam Latinum oppidum factam prodidiſſent. Aetate Strabonis, cum Neapolitani jus Municipii Rom. jampridem acquiſiverant, ſic reſpubl. temperata erat, ut Magiſtratus partim Graecanici, partim Latini forent; quod quam in partem accipiendum ſit, infra (17) dicam. At vero tempore Petronii ma-

& pag. CCCLXXIII. 2. *Senatus Populuſque Neapolitanus L. Baebio L. Fil. Gal. Cominio Patrono Coloniae*. Reineſ. Claſ. VI. 10. ex Capacio: *M. Aurelio Pelagio Patrono Coloniae Neapol. Pientiſſimo*. Auctoritatem hiſce lapidibus Scriptor Th. Calam. p. 432. ſeqq. derogavit, eoſque *νοθείας* (*falſitatis*) inſimulavit. Nimirum noſter homo eruditiſſimus pro more, quaecumque praeceptae opinioni ſuae incommoda ſunt, falſa ac ſuppoſita traducit. Sic enim ſolens facit.

(16) Quid Cl. Scriptor Th. Cal. de urbe Graeca Petroniana judicaverit, juvat ex ipſo audire. Sic enim p. 709. praefatur: *Scio poſſe in dubium vocari, an ipſa re Trimalchionis coena Neapoli celebrata ſit, praeſertim, cum nullus urbis expreſſe meminerit Petronius in iis, quas habemus Satyrici longiores partes. Verum ipſe bene multa ſelegi, quibus omnis ambiguitas, quin Trimalchio in hac urbe degerit, diſpellatur*. Tum porro indicia urbis Neapolis e Petronio deprompta partite recenſet: ac poſtremo hoc epiphonema ſuccinuit pag. 711. *Interea tot locupletibus argumentis ex Petronio ipſo collectis, Neapoli concelebratam Trimalchioneam coenam, NEMO VNVS poſthac inficiaturus eſt*. Haec poſtrema me plane beant.

(17) Strabo dum in eo eſt, ut Neapolim

magistratus sunt omnes ex formula Latina. *Aedilem* jam vidimus, ubi Ganymedes queritur cap. 44. Neapolim habere *Aedilem trium caunearum:* sed & *Praetorem* & *Sevirum* suo *lictore* subornatum habes cap. 55. *Inter haec triclinii valvas* lictor *percussit, amictusque veste alba, cum ingenti frequentia comissator intravit. Ego majestate conterritus,*

polim olim Graecam fuisse suadeat, sic inquit V. p. 246. Μνεῖαι δὲ τῶν Δημάρχων ὀνόματα, τὰ μὲν πρῶτα Ἑλληνικὰ ὄντα, τὰ δ' ὕστερα τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀναμὶξ τὰ Καμπανικά. *Argumento sunt nomina magistratuum principio Graeca, posterioribus temporibus Graecis permixta Campanica.* Quae verba Geographi haud ita sunt intelligenda, quasi Graeci pariter Latinique homines reipub. praefuerint, & illi quidem Graece, hi vero Latine acta conficerent; sed hoc unum significare videntur, magistratus Neapolitanorum partim Graecos fuisse ex veteris Graecismi reliquiis, partim ex latina reip. forma adscitos. Prioris generis sunt Δήμαρχος Reines. V. 9. Ἀγωνοθέτης, Γυμνασίαρχης Grut. CLXXIII. 8. Γραμματεὺς Capac. Hist. Neap. p. 900. Alterius generis sunt Ἀρχοντικοὶ (*Duumviralicii*) Ἀγορανομικοὶ (*Aedilicii*) Reines. V. 9. Ἄρξαντες οἱ Πενταετηρικοὶ (*Quinquennalicii*) Capac. loc. cit. Τιμητικοὶ (*Censorii* aut potius *Quaestoricii*) Lasen. p. 28. Qui postremi, quamvis nihilo secius atque illi, Graeca specie in publicum prodeunt, sunt tamen ex formula latina desumpti. Videsis album Decurionum Canusii apud Fabret. Cap. IX. Inscrip. p. 598. ubi ex ordine recensentur *Quinquennalicii*, *Duumviralicii*, *Aedilicii*, *Quaestoricii* &c. At iidem ipsi in lapidibus nostratibus Graece efferuntur, quia Graece scriptio decurrebat. Equidem nullus dubito, quin tunc temporis Neapoli uterque sermo & Graecus & Latinus usurparetur, at vero Latinus magis in familiari consuetudine obtinuerit. Nam sive Latina oppida undique Neapoli finitima, quibuscum mutua commercia agitari necesse erat, attenderis, sive Romanos turmatim in urbem nostram confluentes, sive denique leges ipsas, in quas Civitatis Rom. adipiscendae causa Neapolitani fundi facti fuerant, reputaveris, omnino me vera dicere affirmes. Contra vero vox, ut ita dicam, reipublicae, quia status civitatis nondum plane immutatus erat, Graece sonabat. Hinc in actis publicis, lapidibus, ac numismatis ad tuendam patriae linguae dignitatem sermo Graecus exarabatur: aut si alicubi Graecis Latina permisceri libuit, ut in bilinguibus lapidibus apud Grut. loc. cit. & p. CCCCXXVIII. 11. cernere est, Graeca primas occupabant; indeque nomina magistratuum, quae Strabo vocat *Campanica*, etiam ipsa in hujusmodi publicis monumentis, ut paullo ante vidimus, incudi Graecanicae reddi placuit. Haec olim Geographi tempestate. At ubi Neapolis a jure municipii ad jus coloniae accita fuit, magistratuum Graecorum nomina cum reipsa evanuerant. Nam Neapolitanis in universa Romanorum instituta traductis, adhaec occlusâ palaestra, abolitisque certaminibus ac phratriis (quae huc usque ex vetere Graecismo supererant) Agonotheta, Gymnasiarcha, Demarchus, Phretriarchus creari desierunt.

ritus, Praetorem *putabam venisse. Itaque tentavi assurgere .... Risit hanc trepidationem Agamemnon, & contine te, inquit, homo stultissime. Habinnas* Sevir *est, idemque lapidarius, qui videtur monumenta optime facere*. Trimalchio in elogio postibus triclinii fixo inscribitur *Sevir Augustalis* cap. 30. Adhaec collibertus Trimalchionis cap. 57. se *Sevirum gratis factum* gloriatur. Ac praeterea, ne quid ad justam Latini oppidi imaginem desideraretur; ne lictor quidem *Securi* armatus pro more Romano deest cap. 97. *Publicus vero servus, insertans commissuris* secures, *claustrorum firmitatem laxavit*.

Atque haec disertissima Petronii loca testatum abunde faciunt, urbem nostram aliquando fuisse coloniam: sed & quando coloniae jura a Neapolitanis quaesita fuerint, idem Petronius pari perspicuitate significavit. Collibertus (de quo antea) Trimalchionis, nomine Hermeros, cum Ascylto rixatus, inquit cap. 57. *Annis quadraginta servivi, nemo tamen scit, utrum servus essem an liber; & puer capillatus IN HANC COLONIAM veni; adhuc BASILICA non erat facta.* q.d. Cum in hanc urbem veni, nondum *Colonia Basilica* facta fuerat. Sed quid sibi vult *Colonia Basilica?* Silent hic Petronii interpretes, qui lectorem nusquam non enecant prolixitate; nec praeterea in quemquam adhuc incidi, qui de *Colonia Basilica* meminerit. Sed qui memorare potuissent, si *Basilicae* notio a Graecissante Petronii dialecto substantiam capit? Graeci nimirum, ut mihi persuadeo, Coloniam, quam Latini *Augustam*, ipsi aequipollente vocabulo dixere *Basilicam*. Enimvero jam Graeci assueverant Augustos & Augustas salutare Βασιλεῖς & Βασιλίδας seu Βασιλίσσας. Julia *Augusta* Severi conjux, Βασιλὶς a Philostrato Vita Apoll. I. 3. dicitur. Apud Spanhemium de Praest. & Us. Numism. Dissert. XII. p. 398. seq. nummus Caphyatarum Arcadum exhibet ANTΩNINON BAΣΙλέα, *Antoninum* (Caracallam) *Augustum*. Ibidem in nummo Nicaeensium, Κομμόδου βασιλεύοντος ὁ Κόσμος εὐτυχεῖ, *Commodo Augusto Orbis felix*. Et alia non pauca id genus succurrunt exempla temporibus, quae Antoninorum aetati succrevere; nam ante id temporis sunt oppido rara., in nummis praesertim, ubi Antoninus Caracalla primus fuit, ut observat Spanhemius loc. cit. p. 400. qui adnuntietur Βασιλεύς. Ad similitudinem porro *Augustorum*, qui a Graecis vocabantur *Basileis*, puto factum, ut Coloniae *Augustae* titulo insignitae, dicerentur quoque a Graecissante populo *Basilicae*. *Adhuc* (inquit Petronius) *Colonia Basilica non erat facta*; hoc est, nondum ad jus & ad cognomentum *Coloniae Augustae* pervenerat. Ut autem urbs aliqua *Augustae* titulum gere-

gerere posset, sigillatim impetranda erat Senatus auctoritas, ut insigni loco Dionis ostendam Sectione V. ubi etiam ex titulo *Augustae* argumentum capiam, Neapolim ante Dionis aetatem evasisse coloniam.

Sed ut hîc aliquid de Epocha coloniae nostrae attingam, sedulo animadvertenda sunt isthaec Petronii verba: *Puer* (Hermeros) *capillatus in hanc Coloniam veni: adhuc Basilica non erat facta*. Ex quibus verbis duas aetatum periodos intelligimus, unam, qua primum Hermeros in hanc urbem, nondum coloniam, venerat; alteram, qua, superstite Hermerote, Colonia Augusta evasit. Prior municipalem urbis nostrae conditionem complectitur; secunda ad jus recens datae coloniae pertinet. Vixit igitur Hermeros, atque adeo is, qui sub Hermerotis ceterarumque Satyrae personarum nomine latens, sua tempora exagitat, Petronius, exeunte Neapoli Graecismo, & ineunte Latina Colonia, ferme medius in utriusque status confinio. Hinc sane patet, quamobrem Arbiter, quam cap. 44. 57. 76. diserte *Coloniam* vocavit, porro cap. 81. *Graecam urbem* salutet: Scilicet quia ejus aetas utrique urbis statui interfuit, tum cum *Municipium* Graeci oris exstiterat, ac mox cum ejurato penitus Graecismo, *Colonia* fuit. Profecto non obscura fugati nuper a Latinis Graecismi indicia deprehendes apud Petronium cap. 59. *Ipse Trimalchio in pulvino consedit, & cum Homeristae GRAECIS VERSIBUS colloquerentur, ut insolenter solent, ille canora voce LATINE legebat librum*. Ex iis autem verbis *ut insolenter solent*, intelligimus, Latinam linguam adeo late ea tempestate obtinuisse, ut qui adhuc Graece loquebantur, fastidium vulgo crearent. Jamvero ad ostendendum ampliorem prae Graeca Latinae linguae usum, apposite Trimalchio dixit, ex tribus bibliothecis, quas possidebat, duas esse latinas, cap. 48. *Et ne me putes studia fastiditum, tres bibliothecas habeo, unam Graecam, alteras Latinas*. Itaque Petroniana isthaec argumenta conficiunt, tum Satyrici aetatem incidisse, cum tandem aliquando civitas nostra, deposito pallio Graeco, togam Romanorum induerit. Quae cum ita sint; Epocha Coloniae Neapolitanis datae, sic cum aetate Petronii conserta est, ut de una differi nequeat, quin altera simul in eamdem incidat commentationem.

Sed antequam ad Petronii aetatem propius accedam, παρασκευῆς (*praeparationis*) loco id de Coloniae Neap. epocha affirmari tuto posse reor, Neapolim Hadriano Imp. nondum ad Coloniae jus ac nomenclationem pervenisse. Adhuc enim respubl. a magistratibus Graeca nomina gerentibus administrabatur; tum sacra etiam, & certamina ludicra, erant ad institutum Graecorum composita. Spartianus de

 Hadria-

Hadriano pag. 13. *Per Latina oppida dictator & aedilis & duumvir fuit. Apud Neapolim Demarchus .... & Athenis Archon fuit*. Hinc manifesto proditur, Neapolim opponi Latinis oppidis: illic ut in Graeco populo *Demarchus* praeerat, magistratus plane Graecanicus, aeque ac *Archon* Athenis: hic pro more Latinorum *dictator*, *aedilis*, & *duumvir*. Sacra etiam eo tempore Graeca fuisse, facile ex hoc altero Spartiani loco potest ostendi: *Antinoum suum ... muliebriter* (Hadrianus) *flevit ... Graeci quidem volente Hadriano eum consecraverunt*. Graeculos quidem, quorum semper fuit major ad adulationem impudentia, flectere Imperator potuit, ut catamito suo divinos honores decernerent, Romanos vero non item. Sane Graecae fuerunt civitates, quas Antinoi cultui mancipatas prodidit Casaubonus ad hunc Spartiani locum, & Fabrettus Inscript. pag. 461. At inter hosce Graeculos, Antonoi aedituos, adscribe quoque Neapolitanos. Prostat enim inscriptio apud Fabrettum Cap. VI. Inscript. XVI. pag. 456. posita *P. Safinati ... Fretriaco Neapoli Antinoiton*. Phratriae, ut alibi dictum, σύςημα (*corpus*) quoddam urbis Graecae Neapolis erat; sed sacrum an politicum, nondum constat. Alibi id argumentum persequar. Interim vel si dederim, nonnisi politicum fuisse; nullum tamen usquam collegium coaluit, quod non sacra peculiaria perageret. Ex Phratria igitur Ἀντινοειτῶν nosce cultum Heroi Antinoo a Neapolitanis impensum. Jamvero de ludis ad genium Graecorum Neapoli instructis, gymnicis scilicet, nihil est quod dubites. Vide dicta §. I. pag. 140. seq. ubi gymnicas exercitationes Neapolitanorum sub Hadriano Imp. editas percurri usque ad Commodum Imp. quo demum imperante siluisse palaestra Neapolitana videtur. Itaque cum de Epocha Coloniae Neap. quaeritur, ultra Antonini Pii (qui Hadriano successit) tempora indago protendenda non est. Frustra enim oculorum jactus in ulteriora jacerentur, cum a primis usque temporibus ad Hadrianum usque, Magistratus, Sacra, Ludosque ad Graecae reip. normam obtinuisse Neapoli jam vidimus.

At vero cum audis Neapolim sub Hadriano Graecam fuisse, cave credas, eam in puro putoque Graecismo vixisse. Quas enim attigi Graecanicas consuetudines, eae veluti paucae sunt ex pristini Graecismi naufragio tabulae. Quantam autem suae pristinae reip. jacturam urbs nostra fecerit, vel illud ostenderit, quod Strabo V. pag. 246. idipsum ostensurus, ex vestigiis quae adhuc ibi supererant, indicia Graecismi captat, simulque testatur Neapolitanos, quamvis jam Romani essent civitate, magistratibus suis Graeca nomina imposuisse partim

tim

tim Graecanica, partim Campanica h. e. Latina: quemadmodum ipsa civitas partim patriis, partim Romanis, in quas Neapolitani civitatem Rom. consecuturi, facti fuerant fundi, legibus utebatur. Hinc Graecismus paullatim periclitari coepit. In publicis enim monumentis Graece exaratis interpretatio Latina addi consuevit, ut in celeberrimo Titiano lapide vidimus pag. 109. Nomina magistratuum quamquam Graeci forent peculii, sic tamen erant inflexa, ut ea ex Latina republ. arcessita (18) appareant. Decreta Curiae Graeca quidem decurrunt; attamen ex formula Senatus Romani concinnata (19) sunt. Annorum characteres nominibus Consulum (20) distinguuntur; mensium partes per Idus & Kalendas (21) explicantur. Quae sane omnia fluctuantem Graecismi conditionem arguunt. Nihil igitur Neapolitanis adhuc restabat, nisi ut ejurato penitus Graecismo, ad plenam Civitatem Rom. per coloniae jus proclamarent. Et revera Neapolim consecutam tandem fuisse jus ac cognomentum Coloniae, luculentissima Petronii loca paullo ante recitata testantur. Illud unum in hac inquisitione arduum est investigare, ecquo pressius tempore haec tropica acciderint: de quo duo habeo comperta: Neapolim nec ante Antoninum (nam Hadriano Imp. adhuc in aliquo Graecismo durabat) nec post Petronii obitum evasisse Coloniam. Profecto, ut paullo ante ostendi, vivente adhuc Petronio Neapolis Colonia Basilica facta fuerat. Quamobrem si dabitur artioribus Petronii aetatem circumscribere limitibus, iisdem quoque epocham Coloniae Neap. comprehendemus.

Cc 2 SE-

(18) E. G. Ἀγορανόμος, Ἄρχων, non ignota sunt Graecis nomina magistratuum; at inde derivata Ἀγορανομικὸς, Ἀρχοντικὸς nullam apud Graecos vetustos classem virorum honoratorum constituebant: quandoquidem qui gessisset magistratum, non vero actu gereret, Ἀγορανομήσας, Ἄρξας dicebatur. At illa quae dixi, Ἀγορανομικὸς, Ἀρχοντικὸς a Graecis nuperis effícta sunt, ut propius exprimerent Latinorum *Aediliciium*, *Quaestoricium*, *Duumviralicium*. Vide adnot. praeced.

(19) Exstat apud Gruterum pag. CCCCXXVIII. 11. lapis, ubi decretum Curiae Neapolitanae, quo locus sepulturae conceditur, Graece quidem perscribitur; sed tum nomina Decurionum Latina sunt, tum formulae ipsae sunt ex consuetudine Romani Senatus. Sed quod maxime mirandum est, summa decreti infra Latine subjicitur, desinitque in hanc formulam, satis obviam in latinorum oppidorum titulis, *Locus Datus Decreto Decurionum*.

(20) Nomina Consulum videsis in Graeca inscript. T. Flavii Zosimi pag. 150.

(21) Vide modo laudatam inscript. & Grut. p. 428. 11.

SECTIO III.

Indicio Coloniae Neapolitanae, item e Palaestrae Neap. silentio, Appulei cum Petronio simili scribendi fingendique licentiâ, insana erga Mathematicos observantiâ, frigescente studio Ethnicismi, & non obscurâ in Christianos maledicentiâ, Petronius a Neronianis ad Antoninorum tempora reducitur.

UTinam de aetate Petronii constaret! tunc sane, ut paullo ante vidimus, eamdem ferme aetatem Coloniae Neap. decerni oporteret. At enim dissona doctorum virorum, qui de Petronii saeculo quaesivere, studia in duas partes video dispertita: prima eaque numerosior contendit, Petronium imperante Nerone floruisse; secunda, praeeuntibus agmen Henrico & Hadriano Valesiis fratribus, eumdem temporibus Antoninorum assignat. Sed neutri rem, quam quisque tuebatur, necessariis confecere rationibus: primi praesertim qui stili Petroniani elegantia deliniti, auctorem ad Neroniana tempora rejiciunt. Praeterea iidem ipsi objectant, illas Satyrici de corrupta Eloquentia (22), neglecta Pictura (23), inquinatisque moribus, naenias nonnisi Neroniana tempestate potuisse institui. Atqui ex eo quod Petronius Eloquentiae perniciem in Declamatores *nuper ex Asia* profectos contulit; verisimile est, Arbitrum haec scripsisse, postquam Apollonius ex Asia accitus ab Antonino, magnâque Sophistarum catervâ stipatus, ad parem eloquendi licentiam Latinos exemplo suo excitavit. Ad Picturam vero demortuam quod attinet: etsi non negaverim, Picturam aevo Neronis plurimum amisisse pristini decoris; sed non eo usque tunc prostratam ac fugatam concesserim, *ut ne MINIMVM quidem sui VESTIGIVM reliquerit*, ut sane Eumolpus apud Arbitrum cap. 83. aetatem suam incusans, queritur. Nam quantum ex operibus, quae Trajano atque Hadriano Impp. excitata Romae sunt, conjicere licet, optimam Graphices, quae praecipua Picturae dos est, rationem Ne-

(22) Petron. cap 2. *Nuper ventosa isthaec & enormis loquacitas Athenas ex Asia commigravit, animosque juvenum ad magna surgentes, veluti pestilenti quodam sidere afflavit, simulque corrupta eloquentiae regula stetit, & obmutuit*. Ex particula *Nuper* patefit, haud ita pridem ab aetate Petronii, Eloquentiam, suffecta Asiatica loquacitate, pessum ivisse.

(23) Ibid. *Pictura quoque non alium exitum fecit, postquam Aegyptiorum audacia tam magnae artis compendiariam invenit*. Quaenam fuerit ars illa compendiaria rectae Graphices rationi contraria, disserui pag. 124.

Nerone Imp. nondum omnino concidisse. Denique de corruptis Petronianis moribus quid dicam taceamve? Hoc unum rogo, num aetate Neroni secuta, aut homines temperantiores fuerint, aut mulieres libentius in casto Cereris advigilarint?

Jamvero dicere pergunt, inficetum saeculum Antoninorum, in quod oppositae partis patroni aetatem Petronii conferunt, impatiens tantae elegantiae, quanta in Petronio suspicitur, fuisse. Sed quid contra Valesiis faciemus, qui novitate ac rusticitate vocabulorum pertaesi, clamitant, obstupuisse sensum iis, qui Arbitrum argenteo saeculo Neronis consignant? Profecto enim id argumentum est hujusmodi, ut in utramque partem commode disputari posset; nec porro quae utrimque deducuntur, plane rem ac sine exceptione conficerent (24). Nonne interdum in medio Tibure sunt Ulubrae, & contra in mediis Ulubris Tiburtinus aër reciprocari datur? Et quî minus ille (ut hîc aliquid pro Valesiana sententia dicam) qui cum optimis latinitatis auctoribus usus est familiarissime, potuit in media barbarie ad illos, quos accurate assidueque imitabatur, propius accedere?

(24) Auctor florido dicendi genere usus, scatet ubique gratiis, ut merito *Siren Latina* esse praedicetur: in Epigrammatiis vero, quibus veluti quadam florum sparsione suum opus identidem illustrat, imitatus ferme est Catullianum leporem: vel sic tamen si verum amamus, aegre a se quis impetrare potest, ut Petronium proxime ab aureo Augusteo Saeculo vixisse, citra ullam haesitationem affirmet, eumque vel Taciti grandiloquentiae, vel Suetonii nativae facilitati anteponat. Ad verborum delectum quod spectat, mirari subit, ecquid humanitus acciderit Arbitro, ut ipse quamvis pristinam elegantiam sedulo aemulatur, vocabula tamen prisco latio inaudita, veluti nec opinans effutiat? cujusmodi illa sunt, ut faediora quaedam omittam, cap. 72. *absentari*, cap. 32. *absentivus*, cap. 61. *aboculare*, cap. 31. *bisaccium*, cap. 57. *dignitosus*, cap. 61. *gaudimonium*, cap. 63. *manuciolum*, cap. 59. *scordalia*, cap. 63. *tristimonia*: quae omnia sunt prorsus indigna saeculo Neronis argenteo; nec ea Petronius aliunde nisi a coenoso sui temporis torrente hausta collegit. Hîc autem Cl. V. Burmannus ut Arbitri antiquitati patrocinetur, neminem ferme Scriptorem exstitisse ait, qui non peculiarem sibi scribendi stilum paraverit; interque eos accenset Livium, cui Patavinitatem Pollio objecit; & Ciceronem, cujus singularia verba persecutus fuit Statilius Maximus. At nemo hactenus prodidit, in quo scilicet *Patavinitas* Liviana, aut *singularia* Tulli consistant; & si quis nunc ea se prodere posse confideret; profecto illa etiam, non secus ac reliqua, plane aureo saeculo digna, ac vitreo Blandusiae fonte splendidiora, currere judicaremus. Contra fit in Petronio, quem elegantiae quidem maxima ex parte commendant, sed non raro immixta barbaries infuscat.

dere? Incerta itaque ac dubia sunt ea argumenta, quae ab ingenio stili petita, aliis praeterea indiciis destituuntur. Atqui dum satagimus certioribus aetatem Petronii definire limitibus, eccur non potius in res, quae ab eo describuntur, quam in verba, conjecerimus oculos? Sane quaestio profligata foret, si erui e Petronio darentur historici aliquot characteres, qui sic uni saeculo conveniant, ut alteri nequeant aptari. Cujusmodi in primis est, quod ex mentione Coloniae Neapolis elicitur. Equidem qui compertum habeam, Neapolim adhuc sub Hadriano perseverasse in Graecae institutionis rep. vel hoc uno argumento fractus, Valesiorum sic accedo sententiae, ut adversarios a veritate aberrasse judicem. Patrocinabor itaque Valesiorum causae, sed aliam a Valesiis ingrediens viam, Petronium non citius nec serius Antoninorum temporibus, in quae Epocham Coloniae Neap. Sect. II. conjeci, floruisse ostendam.

Enimvero, ut inde usque incipiam; quam longissime absum ab eorum opinione, qui Arbitrum nostrum opinantur esse illum ipsum Petronium cognomine Turpilianum, Cumis anno Christi *66.* violento fato functum, persuasus vel maxime ventosissima Eumolpi, Latini poëtae, jactatione: *Et ego* (inquit cap. 83.) *poëta sum, & ut spero non humillimi spiritus, si modo CORONIS aliquid credendum est, quas etiam ad imperitos deferre gratia solet*. Hic procul dubio ad eas coronas, quae e certamine poëtico reportabantur, digitus intenditur. Sed ecquis hic Agon fuerit? Non certe Neapolitanus, ubi Neronis aevo poëtas Graecos commissos verosimillimum est: Nec Neronianus quidem; qui etsi primus omnium more Graeco poëtas latinos anno Ch. *60.* composuerit; non tot coronas tamen Eumolpo, ibi certanti, suppeditare satis fuit. *Coronae* enim, quas Petronius numero multitudinis extulit, ostendunt, Eumolpum pluries in eo certamine contendisse: at Neronianus agon vix iterum ante Petronii Turpiliani obitum fuit instauratus. Ut mittam jam, quod primam coronam poëtici certaminis ipsi Neroni judices detulerint (25). Unde igitur Eumolpi *coronas* deducemus? Omnino ex Agone Capitolino, qui anno Chr. *86.* institutus a Domitiano, ultra Antoninorum tempora perennavit. Sane Agon Capitolinus poëticis quam maxime certaminibus commendabatur. Jam pag. *49.* vidimus in lapide Histoniensi, L. Valerium Pudentem

(25) Suetonius Nerone 12. *Magistros toti certamini praeposuit consulares sorte, sede praetorum: deinde in orchestram senatumque descendit, & orationis quidem carminisque Latini coronam, de qua honestissimus quisque contenderat, ipsorum consensu concessam, sibi recepit.*

dentem *claritate ingenii coronatum* in eo agone *inter poëtas latinos omnibus sententiis judicum*. Eodem non semel prodiit Statius noster, etsi non semper felici successu. Ibidem quoque certasse Eumolpum, videtur. Quamobrem Eumolpi coronae poëticae, vel si cetera deessent, Satyrici aetatem longe a Neronis aetate reducunt.

Sed post Hadriani, qui ad annum Chr. 138. imperavit, aetatem, floruisse Petronium suadent, quae plurima apud eumdem deprehenduntur, latinae reip. Neapolitanae vestigia. At urbs nostra Hadriani aevo adhuc ex formula Graecanica gerebatur. Nam ut cetera sileam, hic ipse Imperator, teste Spartiano, *Demarchum* Neapoli egit, & Neapolitani in ipsius Augusti gratiam, *Phratriam Antinoiton* ex ejus deliciis *Antinoo* instituerunt: quae utraque Graecismum eo tempore Neapoli non plane deperditum ostendunt. Contra in Petronio Neapolitana resp. nonnisi a latinis magistratibus gesta deprehenditur. Ibi Praetor, Aedilis, Sevir Augustalis saepe in conspectum se dant; nec lictor cum secure desideratur. Vide dicta Sect. II. pag. 199.

Jamvero ex Petroniano de ludis gymnicis silentio facile eruitur, Satyricôn opus non prodiisse ante Commodum Imp. A pag. 140. ad p. 146. ostensis veluti tabulis ac testibus propugnavi, Neapolitanos ab Augusto ad Commodum usque indulsisse athleticis spectaculis. Nec iis secus factum oportuit, quamdiu in Graecismo durarunt; quandoquidem nihil Graecanico ingenio proclivius, quam insanire gymnasiis, fuit. Quid autem Petronius? Omnino silet de palaestris; nec tantillum quidem gymnici pulveris, vel si auro redimere velles, ex ejus opere corraseris. At si Arbiter ad ea tempora rejiciatur, quibus etiamnum palaestra Neapoli frequentabatur; ecquis sibi persuaserit, sic eum a gymnico negotio abhorruisse, ut vel vocabulis ipsis, quoquomodo ad gymnasticam pertinentibus, abstinuerit? Sed quisquis scriptioni manus admovet, aegre praecavere sibi potest, quin interdum ullam e studiis populi aetate sua frequentatis, formulam dicendi, uti fit, inde deducat. Ut ecce apud Petronium plures exstant locutiones, quae vel ex amphitheatro depromuntur, vel quae munerarios ludos Neapoli editos (26) ostendunt; est ubi de Circensibus mentio (27) fiat; ut hinc appareat, tunc scripsisse Petronium, cum palaestra abolita, loco gymnai-

(26) Petron. cap. 9. *Non taces, gladiator obscoenae, quem de ruina arena dimisit*: cap. 34. *Subinde intraverunt duo Aethiopes capillati cum pusillis utribus, quales esse solent, qui arenam in amphitheatro spargunt.*

(27) Petron. cap. 70. *subinde* (coepit) *dominum suum sponsione provocare: Si prasinus proximis Circensibus primam palmam.*

mnicorum suffecti sunt ludi Circenses atque (28) munerarii. At vero palaestra adhuc sub Commodo Imp. Neapoli vigebat.

Sed quando ad M. Aurelium Antoninum Commodum (qui imperium iniit anno Ch. 180.) sermonem deduxi; me jam ad media ferme Antoninorum tempora delatum esse sentio, hoc est, ad eam temporum intercapedinem, qua Valesii fratres Petronium floruisse contendebant. Antoninorum enim aetas ducto initio ab Antonino Pio (qui suscepit imperium anno Chr. 138.) per centum ferme annos vagatur, desinitque in M. Aurelium Antoninum Helagabalum, qui decessit anno Chr. 222. Praeter haec autem indicia, quae modo ex latina reip. Neap. conditione, & e palaestrae Neap. silentio investigavi; sunt alia praeterea argumenta, quae eamdem Antoninorum aetatem Petronio conciliant; cujusmodi illa sunt, quae e stili Petroniani floriditate, rerum inventione, insana erga Mathematicos observantia, ethnicorum Numinum neglectu, & non obscura in res Christianas maledicentia deducam.

Enimvero si Scriptorem e Latio quaerimus, quicum Arbiter proximitate stili, rerumque inventione comparari queat, praesto aderit Appulejus Medaurensis, praeterea nemo. Profecto, ut nunc argumento, quod apud omnes in confesso sit, utar; saepissime animadverti in Petronii elegantissima editione Burmanniana, sicubi vocabula minus usitata paribus exemplis illustranda veniunt, a nemine frequentius, quam ab Appulejo testimonia produci: ut mittam jam quod utrobique par fingendi licentia, & par utrobique sit dicendi floriditas; quamvis uterque a felicioris aevi munditie distent immaniter: hoc amplius prae Appulejo culpandus Petronius, quod hic vocabulis ab imae plebis faece arcessitis quam saepissime abutitur, vocesque antehac inauditas primus sine exemplo (29) procudit: vel sic tamen ipse elegantissime scripsit; sed hujusmodi elegantiam non beneficio aetatis, sed opera studioque suo consecutus est: quocirca quicquid apud eum insuave, aut illiberaliter dictum offenderis, tribue sui saeculi contagio. Ipse vero a natura sortitus ingenium hilare ac festivum, lepidas fabellas sic intextuit expoliitque, ut ex eodem, unde Appulejus, ludo prodiisse videatur. Appulejus autem Antoninorum temporibos floruit: igitur ex aevo Medaurensis philosophi disce Satyrici aetatem metiri.

Prae-

(28) In vett. chartis Neap. memoratur, *amphitheatrum in Regione thermensi*. De ludo gladiatorio loquitur Petronius toto cap. 45. Opinor stadium abolitae palaestrae, patuisse ludis munerariis. Vide quae pauca de Amphiteatro Neapol. dixi pag. 120.

(29) Vide supra adnot. 24.

Praeterea nulla majorem fidem Mathematicis, quam aetas Antoninorum adhibuit: Quod impoſtorum genus etſi nullo tempore defuit, ea tamen tempeſtate maxime viguiſſe, illud oſtendere poteſt, quod conſuetudo ciendi dies Planetarum Lunae, Martis, Mercurii &c. nominibus, tum primum (30) in uſu civili invaluit: antea quidem id apud ſolos mathematicos obtinebat. Sed ne a propoſito excurram, de Severo refert Spartianus: *Tunc in quadam urbe Africana quum ſollicitus Mathematicum conſuluiſſet, poſitaque hora ingentia vidiſſet Aſtrologus, dixit &c.* Petronius autem ad vulgarem ſui aevi morem ſe ſe componens, ſic Trimalchionem inducit loquentem cap. 76. *Mathematicus... venerat forte in Coloniam noſtram, Graeculus Serapion nomine, Conſiliator Deorum. Hic mihi dixit etiam ea quae oblitus eram, ab acia & acu mi omnia expoſuit: inteſtina mea noverat . . . Et cur vobis non dixerim, etiam nunc reſtare vitae annos triginta, & menſes quatuor, & dies duos*. Non temere mihi videtur, Petronius mathematico ſuo nomen *Serapionis* impoſuiſſe. Nam quemadmodum in Comoedia vel audito actoris nomine e. g. Davi, Getae, Gnatonis &c. ſtatim intelligebatur, ecquis in ſcenam induceretur, aſtutus an ſimplex, avarus an contra: ſic mihi perſuadeo in Satyra quoque delectum quemdam nominum fuiſſe habitum, eaque praeſertim adoptata, quae in rem praeſentem excelluerint. At in mathematicis artibus ſeu in divinandi facultate, nullus alius eo tempore magis inclaruit, quam *Serapion* quidam Aegyptius, de quo Dio lib. LXXVIII. 4. *Igitur veritus Macrinus* (cui factum fuerat vaticinium de imperio Rom. ineundo) *ne hanc ob cauſam ab illo* (Caracalla) *occideretur; & quod Serapion qui-*

(30) Nomenclatio dierum a planetarum nominibus adſcita, jampridem apud Aſtronomos vigebat; ſed in uſu civili nulla ejus ratio habebatur. Puteanus ex marmore apud Grut. p. 136. 1. argumentum capiebat, non diu poſt Plinii aetatem hujuſmodi nomenclationes publice adoptatas fuiſſe. Utut de conjectura Puteani ſtatuatur; procul dubio ex Dione apparet, ſub Antoninis denique omnes ubique homines Aſtronomicae ſupputationi aſſueviſſe. Sic enim ea de re Caſſius diſſerit XXXVII. 18. *Quod autem dies ad ſeptem ſidera illa, quae planetas appellarunt, referuntur; id ab Aegyptiis inſtitutum, apud omnes homines, haud ita pridem ut conjicio, dimanavit. Nam priſcis Graecis, quantum mihi conſtat, notus is mos neutiquam fuit: at quandoquidem is nunc uſquequaque, cum apud omnes reliquos homines, tum praeſertim apud Romanos, jam patrius obtinet, &c.* Ex hac autem Aſtronomica dierum compellatione, Antoninorum temporibus cum orbe univerſo communicata patet, homines ſi uſquam alias, ea certe tempeſtate ingens artibus aſtronomicis ſtatuiſſe pretium & auctoritatem.

quidam Aegyptius paucis ante diebus coram dixerat Antonino, ipsum brevi moriturum esse, & Macrinum ei successurum, procrastinandum non putavit. Enimvero paullo post Macrinus, interfecto Caracalla, salutatus fuit Imperator. Secutus eventus quantam maximam Serapioni fidem conciliavit, ejusque nomen, uti fit, portentosi hujus vaticinii causâ inclaruerit oportet. Hinc opinor Petronius ex consuetudine Satyrae, quae nomina deligit artibus familiaria, prodidit, Mathematicum a Trimalchione consultum, gessisse nomen *Serapionis*, ut ex ipso nomine fides vaticinio facto, quasi esset ab illo celeberrimo Serapione editum, adhiberetur. Jam si ea conjectura arriserit, inde confiet, Petronium postremis Antoninorum temporibus interfuisse; etsi rem haud multis abhinc annis gestam susceperit narrandam.

Nec alio quam Antoninorum tempore collabescentem Ethnicismum tuto consignaveris; cum Christi religio adeo late patuit, ut jam ipsi Christiani in legionibus Romanis turmatim militarent. Ac sane mihi videtur, Petronianas de religionis ethnicae frigescente studio querelas, ab Evangelico praeconio esse arcessendas. Antea, ut monet Arbiter, si quando tellus arescerct, mulieres nudis pedibus ibant in clivum supplicaturae Jovem pluvium, nunc vero, *Nemo* (inquit cap. 44.) *Coelum Coelum putat . . . . nemo Jovem pili facit . . . quia nos religiosi non sumus, agri jacent.* Sed unde tanta in illorum hominum mentes illapsa est negligentia Deorum, nisi ab Evangelica praedicatione? Quo enim magis ab Apostolicis praeconibus Christi fides diffundebatur, eo minus numinum fatuitas sese probabat. Huc etiam pertinere mihi persuadeo, quod Eumolpus apud Petronium cap. 141. de bonis suis testatus, sub hac conditione jubet legatarios legata consecutum ire, *Si corpus meum in partes conciderint, & adstante populo comederint.* Quis non videt hoc ad irridendam Christianam religionem expressum fuisse ex illo Joannis, *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis &c.?* Simul oblique taxat Satyricus ἀνθρωποφαγίαν (*humanarum carnium esum*) quam Ethnici objectabant Christianis, apud Justinum Dial. cum Tryph. Hinc etiam calumniae de *Coenis Thyesteis* Christianorum apud Athenagoram Leg. num. 3. Sane sollemne fuit Ethnicis res Christianas vel ignoratione, vel invidia, vel risus quoque excutiendi causâ, prodigialiter interpolare ac depravare. Huetius Demonstr. Evang. Prop. IX. cap. 147. pluribus ostendit, Philostratum data opera Vitam Apollonii Thyanensis, quo Evangeliis, Apostolicisque scriptoribus fidem detraheret, edidisse. Quae Lucianus fingit de vulture e rogo Peregrini evolante, haud levis conjectura est, ea irrisionis causa fuis-

fuiſſe deſumpta ex Actis Hieromartyris Chriſti Polycarpi, in quibus narratur, e vulture Sancti ſenis rogo impoſiti, columbam evolaſſe. Cum iis etiam Arbiter colluſiſſe videtur, & quod erat in Chriſtiana religione ſanctiſſimum, ſacrilega impietate in rem ludricam ſub Eumolpi perſona traduxiſſe. Sed quod in praeſentia juvat animadvertere illud eſt, Ethnicos tum maxime in Sacroſanctam Eccleſiam acuiſſe ſtilum, cum ea non ſolum ſanguine, ſed ſcripto etiam teſtata augeſcebat in dies. At Chriſtiani homines ſero admodum, nec niſi ſub Antoninis (31) denique, communem Eccleſiae cauſam apologiis a ſe graviter conſcriptis patrocinandam ſuſceperunt. Eadem quoque aetas Luciani fuit ac Philoſtrati: mirum ni Petronius eadem etiam tempeſtate Chriſtiana myſteria Satyrico dente tentarit arrodere.

SECTIO IV.

De eo quod Petronius mentionem de Sepulcro Sibyllae Cumanae faciens, hoc ipſo recentior imperio Antoninorum arguitur. De vocali Sibyllae conditorio nonnulla.

JAm vero ſi quis Petronium, eo conſilio luſtret, ut inde ea, quae ad ejus prodendam aetatem valent, aucupetur; plura ſat ſcio, ſuis oculis deprehenderit ab Arbitro tradita, quae ignorata quidem a vetuſtioribus Antoniniano aevo Scriptoribus, apud recentiores vero maximopere jactantur. Mihi autem omnia perſequi, jucundum non fuit. Temperare tamen mihi non potui, quin in medium producerem hoc alterum minime obſcurum de Petronii aetate indicium, quod Cl. Burmannus, nuſquam non pro majore Petroniani aevi antiquitate digladiatus, mihi inſperato ſuppeditavit. Ergo ubi Trimalchio, ſive potius Petronius inquit cap. XLVIII. *Nam Sibyllam quidem Cumis ego ipſe oculis meis vidi in ampulla pendere; & cum illi pueri dicerent, Sibylla τί θέλεις* (quid vis)? *reſpondebat illa*, Ἀποθανεῖν θέλω (mori volo): ſic Belga doctiſſimus adnotavit: *Ridicule Trimalchio hoc ſe vidiſſe ait, cujus nemo veterum meminit.* Hìc autem etſi poſſem in ejus cenſuram curioſius (32) inquirere; tamen libenter amplector,

Dd 2 quae

(31) Vide Ruinarti Acta Sinc. Mart. p. 52.

(32) Nam videtur Ariſtoteles de Sibyllae ſepulcro locutus, cum in *de Admir. auſcult.* inquit: Ἐν τῇ περὶ τὴν Ἰταλίαν δείκνυταί τις, ὡς ἔοικε, θάλαμος κατάγειος Σιβύλλης τῆς χρησμολόγου, *Cumis in Italia ferunt oſtendi tha-*

quae ipse sine ulla haesitatione pronuntiavit, *Neminem* scilicet *veterum* de Cumano Sibyllae conditorio *meminisse*. At vicissim ab eo concedi mihi flagito, nihil vulgatius aevo Antoninorum fuisse, quam Cumis ossa fatidicae requiescere. Quid enim? quia S. Justinus martyr, ac Pausanias, ad Antoninorum uterque aetatem (33) pertinens, diserte eo de loculo copioseque testati sunt. Igitur Justinus in gravissima ad Graecos exhortatione (quam fugiente oculo percurrisse, fraudi Scheffero (34) fuit) haec paullo post verba inserne recitata edisserit: *Quin ipsi quoque quum in ea urbe* (Cumis) *essemus; indicibus, qui hospites ad ea loca quae visenda sunt, ducere solent, ostendentibus* (*qui nobis loca etiam, in quibus illa* (Sibylla) *est vaticinata, commonstrarunt*)

thalamum subterraneum Sibyllae fatidicae. Thalamus subterraneus forte is fuerit, quem Naevius in suo Epitaphio dixit *Orcivum thesaurum*, ducta translatione a *thesauro*, quae vox apud Graecos tum alia signat, tum carcerem obscurissimum, sub terra defossum, ideoque dictum a Plutarcho in Philopoemene, *οἴκημα κατάγειον*, *cameram subterraneam*, in quam, ut ibi Chaeronensis biographus, fiebat descensus per ostium superne perforatum, quod rursus praegrandi lapide obstruebatur. Attamen quia loca praerupta, inaccessa, ac latebrosa vulgo a Numinibus insideri opinio erat; facile patior, ut Aristotelis *thalamus subterraneus* potius antrum, quam sepulcrum designet; magis id adeo quod Virgilius stationem Cumanae vatis, de qua loquor, *antrum immane* in VI. Aen. 10. vocarat; Et *Erythraei* quoque (teste Pausania in Phoc. cap. 12.) *Corycum montem*, *& in eo* (*σπήλαιον*) *antrum* ostendebant, in quo nata Herophile Sibylla ferebatur.

(33) Justinus quidem martyrium fecisse traditur anno Ch. 167. Pausanias vero aut aequalis aut suppar Justino fuit: certe is anno Ch. 174. scribendis Eliacis prioribus vacabat; Vide Fabric. Bibl. Gr. lib. IV. cap. XV. pag. 468.

(34) Qui post recitatum ex Justini Cohortatione locum hunc [„ Hanc „ Sibyllam Babylone ortam ad Cam- „ paniae oras, nescio quomodo per- „ venisse ferunt, ubi responsa dedit „ in urbe, cui Cumarum nomen est, „ sexto a Baiis lapide. Vidimus sane „ ea in urbe cum essemus, locum „ quemdam, ubi basilicam ingentem „ uno fabrefactam saxo conspeximus. „ In media basilica nobis ostenderunt „ tria solia, ex eodem excisa lapide, „ quibus aqua repletis lavisse ibi „ eam, & stola sumpta in penitissi- „ mam se basilicae aedem, eodem „ exstructam saxo, abdere, atque in „ media ea aede super sublimiore „ gradu & throno considere solitam, „ & sortes ad eum modum promul- „ gasse dixerunt „] haec notasse recensetur in Burmanniana Petronii editione: *Hic plane nulla mentio ampullae*. At frustra vir doctus ex eo loco praesidium Petronio quaerit. Si vero mox secuta Justini verba lustrasset oculis, omnino advertisset, id vasis genus a Petronio *ampullam* dici, quod Hieromartyr eamdem rem describens, *φακὸν* appellarat.

runt) *vidimus* (φακόν τινα ἐκ χαλκοῦ κατεσκευασμένον) *loculum quemdam ex aere elaboratum, ubi reliquias ejus servari dicebant*. Cum Justino concinit Pausanias in Phocicis XII. *Ejus tamen* (Sibyllae) *praedictionem omnino nullam Cumani ostendere habuerunt; ostendunt tamen* (λίθου ὑδρίαν . . . οὐ μεγάλην) *urnulam lapideam . . . in ea Sibyllae condita esse ossa dictitantes*. De sepulcro quidem Pausanias cum Justino convenit, at vero de loculi materia, ac fortasse etiam forma, ab eo diversus abit. At non dubitandum, quin Pausanias pro aere lapidem, & pro lenticula urnulam, vacillante memoria suppofuerit: quandoquidem Petroniana ejusdem loculi descriptio propius ad Justini, quam ad Pausaniae, verba accedit: *Vidi* (inquit Arbiter) *in ampulla pendere*. Nempe *ampulla* hujusmodi erat, ut cum in fundo, quia rotundum erat (ideoque φακός a Justino vocatur, quia *lentis* speciem referebat) stare non posset, catenulis *suspendi* oporteret. Ex quo Petronii cum Justino consensu patet, tum vocem *Ampullae* (35) vexari in Satyrico non licere; tum Trimalchionem, se Cumis Sibyllae sepulcrum suis oculis vidisse testantem, id quidem narrasse, quod nemo aetate sua ignorabat.

Aetate inquam sua: nam vereor, ne commentum de Sibyllae Cumanae tumulo novitium fuerit, & haud ita pridem ab aevo Justini excogitatum. Narratio enim hujusmodi est, quam citius apud recentiores Antoniniano tempore scriptores, quam apud saeculum prius, testatam inveneris. Sane in Actis Bononiensibus S. Januarii (qui anno Ch. 305. martyrium fecit) sic legitur ex recensione Mazochii, qui primus haec acta vulgavit, iterumque copiosius (36) interpretatus est: *Et quia in ipsis locis, idest Cumis, frequens erat paganorum nobilium virorum* (occursus propter) *magnam vatem, cujus tumulus usque in hodier-*

(35) Reinesius plus aequo liber, ut assolet, *ampullam* mutabat in *Embolum* h. e. tignum, unde simulacrum Sibyllae pependisse conjiciebat: quo nomine vapulat a Scheffero nec una quidem de causa; sed hoc amplius explodi dignus, quod Petronius conditorium fatidicae cinerum vocans *ampullam*, fidum se interpretem egisse Justini, qui vocem φακὸν adhibuerat, ostendit.

(36) Haec Acta Bononiae in quadam Bibliotheca delitescentia primus vulgavit Mazochius ad calcem primi tomi Kalendarii Marm. Neapol. Utinam & in conspectum se daret textus Graecus originalis, unde ea acta expressa fuisse, Cl. Editor etiam atque etiam contendit. Nam cum nonnulli de pretio Actorum humiliter sentirent, atque alii de prima origine Graecanica dubitarent; ipse recusis Actis in singulari libello, cui titulus *Vindiciae Actorum Bononiensium S. Januarii martyris*, utrorumque criminationes graviter eruditeque diluit exagitavitque.

diernum diem illius (Sibyllae) *esse manifestatur ; ideo &c.* Praeterea Isidorus Orig. VIII. 8. Sibyllas enumerans, *Dicta autem Cumana* (inquit) *a civitate Cumis , quae est in Campania , cujus sepulcrum in Sicilia* (37) *adhuc manet* . Atque haec satis superque fidem fecerint, vulgarem hujusmodi opinionem ab Justini aetate traditam, ad Isidorum, qui VII. Ch. saeculo floruit, perennasse. At vero si testimonia his vetustiora flagitaveris, frustra te operam, vel Cl. Burmanno judice, lusisse senties. Enimvero, ut aetatem, quae proxime Justino praecessit, hîc breviter percurram; Strabo, quamquam res Cumanas diligentissime sit exsecutus, de Cumano tamen Sibyllae tumulo ne verbum quidem ullum fecit: & tamen is ipse Geographus, cum in descriptione Neapolis, Cumanorum Coloniae, versaretur, passus non est, indictum a se Sirenis tumulum, qui ibi ostendi ferebatur, praeteriri. Atqui si fatidicae, in cujus carminibus opinio erat contineri fortunam imperii Romani, ossa Cumis quievissent; prope inexpiabile facinus Strabo admisisset, si rem singulari memoria dignam tradere posteritati neglexisset. Quid quod nec Plinius, cui sollemne est in omnibus τερατολογίαν (*admirandorum narrationem*) sectari, nec Tacitus, nec Suetonius, vel cum de Cumis, deque Sibyllinis oraculis etiam atque etiam injecisset mentionem in suis historicis commentariis, Cumani requietorii meminit?

Jam vero qui veterum primi Christi saeculi reticentiam cum plurimo secutae aetatis ea de re sermone contulerit; vix dubitare quiverit, quin hujusmodi fabella ineunte altero Chr. saeculo spargi in vulgus occoeperit. Sane, si usquam alias, secundo quidem certe saeculo magna fuit, atque altius excitata hominum opinio de Sibyllis; ac non minus Christiani homines, praepostera religione ducti, quam Ethni-

(37) Apud Scriptores medii aevi pleraque pars Italiae, quâ nunc Regnum Neapolitanum coaluit, sub *Siciliae* nomine veniebat. Scholiastes Theocriti ad Idyl. IV. a Crotone Aeaci filio Crotonem, urbem in sinu Tarentino nobilissimam, conditam ἐν Σικελίᾳ refert. Stephanus Ethnicogr. Prochyten insulam (πρὸ τῆς Σικελίας) *ex adverso Siciliae* statuit. Procul dubio *Campaniam* intelligi voluit. Nam Scholiastes Pindari pro Campania Siciliam dixit ad Pyth. Od. I. Κύμη· νῆσος παρακειμένη τῇ Σικελίᾳ, *Cumae. Insula adjacens Siciliae*, h. e. Campaniae. Hos auctores secutus Isidorus, Cumas Campaniae locavit in Sicilia. Eaque urbs cum ab aliis Italiae, ab aliis pro more vulgi *Siciliae*, quae in hac parte erat synonymum Italiae vocabulum, adscriberetur, fraudi fuit Stephano Byzantino vel ejus Epitomatori, ut in V. Κύμη, unam Cymen in Italia, alteram in Sicilia sisteret.

Ethnici, tot id genus tantaque oracula cauponabantur, ut nihil supra. Quamquam autem non constet, ecquando pressius in lucem prodierint octo illa, quae hodie superant, Sibyllinorum volumina; nam eorum impudentiam, qui architectum Sibyllinorum ac fabrum fuisse S. Justinum volunt, concoquere non possum: dubitari tamen nequit, [illegible] aliqua saltem hujusmodi Sibyllinorum pars, in qua (38) imperium Hadriani, Antonini, M. Aurelii, & L. Veri non obscure adumbratur, eo ipso tempore, quo in vivis agebat Martyr, edi oportuerit. Ubi vero ea fraus impune abiit; continuo nihil pronius fuit, quam ut Sibyllae ejus, cujus oracula jam ubique gentium personabant, cineres etiam Cumis, ad superstitiosi scilicet vulgi solatium, adhuc superesse inculcaretur, dareturque intelligi, delitescere illos in ampulla aenea, quae suspensa in thalamo, ubi Sibyllam incoluisse fama fuerat, adhuc forte fortuna pendebat. Atque huic meae conjecturae inde robur accedit, quod Justinus martyr, qui primus omnium tumuli Cumani meminisse arguitur, ac praeterea Pausanias Justini suffragator, propius uterque ablunt ab ea aetate, qua illa Sibyllina oracula consarcinata fuerunt. Porro rem eamdem Trimalchio apud Petronium refricuit: ecquis ergo dubitaverit, incertam Petronii aetatem ex rei enarratae affinitate certam facere, Satyricumque vel utriusque parem, vel, quod verisimilius puto, supparem statuere? Nam hoc alterum puto me facile persuasurum, Petronium paullo juniorem Justino exstitisse, eo argumento, quod fabella Cumani loculi aliquanto copiosior apud Arbitrum apponatur: *Et cum* (inquit) *illi* (Sibyllae) *pueri dicerent*, *Σιβύλλα τί θέλεις? respondebat illa* Ἀποθανεῖν θέλω. Naenia procul dubio puerorum isthaec fuit, ejusdemque naeniae ni fallor, Echo (39) assonante, repetitio; vel sic tamen quia hujusmodi

(38) Auctor Sibyllinorum lib. V. a Julio Caesare non dico vaticinium, sed historiam exorsus, ad Hadrianum usque, Antoninum, M. Aurelium, ac L. Verum explicate traditam deduxit, hoc est, ad annum Ch. 138. quo Adrianus ea conditione Antoninum adoptavit, ut ipse vicissim Aurelium & Verum sibi adsciscerer filios. Sed nec post annum Ch. 169. impostorem cecinisse inde arguitur, quod cum tres adoptatos orbi dominaturos praedixisset, tertio h. e. L. Vero, ut qui omnium junior erat, in longum tempus spopondit imperium.

. . . ὁ δὲ τρίτος ὀψὲ κρατήσει ἁπάντων.

At hominem ars vaticinandi fefellit. Verus enim anno Ch. 169. repentina morte correptus, sibi imperium, nebuloni fidem amputavit.

(39) Sane qui puerorum interrogationem cum Sibyllae responso contulerit, facile hanc alteram ex Echo genitam adverterit. In postrema quidem verba, quae Echo magis explicate

di responsio a Sibylla ipsa vulgo reddi credebatur, ut Trimalchio testatur; aegre Justinus id prodigium, ad majorem Sibyllinis oraculis conciliandam fidem opportunissimum, praetermisisset, si quidem aetas sua tale portentum jactasset. At post Hieromartyris aetatem, quum studia

te reddit, attendi necesse est. Priora non moror; quippe quae per fornicum volumina, undarum more diffusa, & vocibus ex adverso succedentibus repulsa, retardantur, ac veluti praefocata, fractum quid atque inconditum reboant; nec aliud, nisi quod praejudicata opinio reddi sibi videtur, admovent auribus. Puerorum autem naenia in vocem θέλεις, Sibyllae vero responsio in θέλω desinit: quas una si comparaveris, profecto unam ab altera potuisse gigni, non diffiteberis. Nec porro quemquam illud quantulumcumque discrimen offendat. Nam cui ignoratur Echo esse πλατύστομος (*patulo ore loquens*)? praesertim in repercutiendo postrema vocabula, quae liberrime ac sine alio conflictu spatiata, remittuntur ab Echo latius atque apertius: imo si quid in ea voce acuti vel sibilantis est, distractis per soni dispersionem elementis, molliter, retuse, rotundeque persentiscitur; quocirca mirandum non est, si dicenti θέλεις, Echo succinuerit θέλω. At non una ubique locorum exsistit acceptae redditaeque vocis ratio; sed pro multiplici reflexu Echo variis imaginibus ludit. Est enim ubi vehementior, ac numerosior, & contra ubi exiliter ac metuenti similis dictata repetat. Ad Basilicam vero, ubi pependisse ampullam autumo, Cumanam quod attinet; hoc unum praestare possum, locum hujusmodi fuisse, ut ferme non alius uspiam fuerit reddendae voci comparatior. Nam sive suspensos fornices ex uno fabrefactos lapide, sive subjectos lacus ex eodem monte excisos contempleris, quemadmodum certe ea basilica a Justino describitur; haud aegre fateberis, pulso ab ejaculata voce concamerato Sibyllae gurgustio, totum pariter montem ingemuisse. His adde suspensam aeream ampullam, Sibyllae, ut fama erat, hospitam, quae ad remittendam vocem non minimum valuit. Ac sane Vitruvius, majori theatrorum concentui consulturus, praecipuit lib. V. cap. 5. ut imitatione Graecorum confornicentur inter sedes theatri cellae, in quibus *Vasa aerea* vel saltem *fictilia dolia* disponantur. *Ita* (inquit) . . . *vox ab scena, uti ab centro, profusa se circumagens, tactuque feriens singulorum vasorum cava, excitaverit auctam claritatem, & concentu convenientem sibi consonantiam*. De vasis ex aere in Dodonaeo templo vocalibus mitto dicere. Qui minus ergo ampulla in antro Cumano aerea, ut erat vas ventriosum, ad canoram puerorum naeniam immurmurare potuerit? Quamobrem nihil plane ex iis, quae excitandae consonantiae conducunt, in Basilica Sibyllae defuisse, & quidem nullo tempore, videtur. Attamen illi, de qua loquimur, repetitioni tunc primum mentem adjecere homines, cum vulgo persuasum fuit, ibi cineres Sibyllae requiescere; prodigiique loco habitum illud est, quod sponte sua Echo sequax, & per interrogationis obambulans vestigia, patulis puerorum auribus insonabat,

ſtudia populorum erga Sibyllam magis magiſque incaluiſſent; facile poſtea fuit, fabulae de cineribus fatidicae hanc alteram ſuperſtruere, Vatem in illo loculo compoſitam, adhuc interroganti reſpondere. Ad hanc alteram Epocham ſpectare videtur Arbiter, ſi quidem illam naeniam ab eo recitatam, recentioris prae Juſtino aetatis indicia redolere, non diffitebimur. At vero quia perquam difficile eſt ad vivum res hujuſmodi reſecare; tamen illud extra dubitationis aleam ponendum eſſe cenſeo, Petronium non exſtitiſſe Juſtino vetuſtiorem; quandoquidem nemo veterum, ut Cl. Burmanni verbis utar, ante Juſtinum Cumanae Sibyllae, Cumis ſepultae, meminit.

S E C T I O V.

De aetate Petronii, deque Epocha Coloniae Neap. ſimul: utramque non eſſe recentiora temporibus Antoninorum. Cognomentum Auguſtae *a Senatu conceſſum Civitatibus. Vectigal* decimae *manumiſſionis pro* viceſima. *Inſcriptiones duae Neapol. illuſtrantur.*

JAm Petronii opus in omnes verſaſſe partes mihi videor; nihilque ibi deprehenditur, quod non ad Antoninorum tempora conducit. Et ſane omnes viae, calles, ſemitae, veſtigia, eo ferunt atque concurrunt. Sed quid adhuc pluribus opus? Aetas Coloniae Neap. in quam Petronii aetatem incidere paullo ante demonſtravi, ſola, vel ſi cetera, quae hîc perſecutus ſum indicia, deeſſent, Petronium a Neronianis ad Antoninorum tempora retraheret. Quamobrem quae argumenta ſeorſim ſumpta loco conjecturarum haberi potuiſſent, jam accedente certiſſimo Epochae Coloniae Neap. indicio, ſuam tuentur auctoritatem. Hujus autem argumenti ſummam veluti in artum concluſam, ſic habe: Petronius ſic de Neapoli loquitur, quae jus Coloniae ac nomenclationem nacta ſuo tempore fuerit; vide pag. 196. Atqui Neapolis nondum ſub Hadriano, h. e. ante Antoninorum atque adeo Ant. Commodi tempora, Graeciſmo depoſito ad plenam civitatem Rom. pervenerat: id quod ex eo facile conficitur, quod ſub Hadriano plura Neapoli ex forma Graecae reip. gerebantur, cujuſmodi erant Sacra, Ludi, Magiſtratus; vide dicta pag. 201. ſeq. Praeterea ſub M. Aurelio, Antonini Pii filio, ſuperabant ex eodem inſtituto gymnica ſtudia, phratriaeque, uti colligitur ex egregia illa epigraphe, quam protuli pag. 150. Denique palaeſtra adhuc frequentabatur ſub initia Commodi Imp. uti liquet ex iis, quae pag. 145. ſeq. dixi: ſic ut appa-

 reat,

reat, Graecismum Neapolitanum etiamnum Commodo imperium ineunte, duxisse spiritum. Quamobrem Petronius post Antonini Commodi aetatem scripserit oportet. Jamvero quantum luminis ex epocha Coloniae Neapolis aetati Petronii investigandae accessit, tantumdem vicissim Petronius Coloniae nostrae commodabit. Nam etsi explorate tenemus, Neapolim ante Commodum non evasisse Coloniam; adhuc tamen in obscuro latebat, sub quo denique Imperatore ad eam dignitatem evaserit. Inutile enim praesidium collocabatur in vetustis inscriptionibus, quae, ut sunt certis temporum characteribus destituta, nihil sane poterant in rem praesentem conficere. At vero Petronii aetas, quae ad citeriora Antoninis tempora, uti mox suadebo, rejicienda non est, vicissim ostendit, Neapolim nec serius Antoninorum tempestate ad jus Coloniae fuisse evocatam.

Ergo Petronius citra Antoninorum tempora deducendus non est, non magis ex eo capite, quod secuta aetas multo quam antea inficetior, elegantiae Petronianae impatiens fuit; quam quod recentiorem aetatem palam dedignatur, inquiens cap. 57. *Puer capillatus in hanc coloniam veni: adhuc Basilica non erat facta*. Pag. 200. non inepte, opinor, *Basilicam* interpretatus sum *Augustam*. At vero Neapolis non suo sibi jure, si Petronium recte capio, Coloniae *Augustae* nomen imposuit, sed utique ab alio facta renuntiataque fuit Augusta; *Adhuc* (inquit) *basilica non erat* (Senatus consulto, vel rescripto Principis) *facta*. Vetus enim consuetudo fuit, ut civitates titulum *Augustae* a Senatu impetrarent; at postremis Antoninorum temporibus urbes non expectatâ venia Senatus, sibi, quoscumque vellent, honorum titulos arrogabant: de quo Dio Cassius LIV. 23. *Paphiis terraemotu afflictis pecunias largitus est* (Augustus), *ac permisit ut urbem* (Αὐγοῦσταν κατὰ δόγμα) *Augustam ex Senatus consulto nominarent. Quod non ideo a me refertur, quasi non aliis quoque urbibus multis & prius & postea, in simili infortunio auxilium tulerint* . . . . (ἀλλ' ὅτι καὶ τὰς ἐπωνυμίας ταῖς πόλεσιν ἡ γερουσία ἐν μέρει τιμῆς, καὶ οὐχ ὥσπερ ΝΥΝ, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἕκαστοι καταλόγους ὀνομάτων, ὡς ἂν θελήσωσιν, ὡς πλήστοι ποιοῦνται) *Sed quod cognomina etiam urbibus honoris causa Senatus imposuit; aliter ac NVNC fit, quum singuli sibi nominum catalogum, quem quisque voluerit, plerumque conficiunt*. Τὸ NVNC pertinet ad aetatem Dionis, qui sub Severo Consul fuit, atque iterum sub Alexandro Helagabali, Antoninorum postremi, successore, Consulatum gessit anno Ch. 229. Itaque verba Cassii duas epochas distinguunt; unam qua permittente Senatu, alteram qua eodem inconsulto, titulus *Au-*

gustae

gustae atque id genus alii, gerebantur a civitatibus. Prior aetatem Cassii antecessit; posterior Dionem ipsum contingit. Ad utram autem harum epocharum titulus *Basilicae* seu *Augustae* quaesitus Neapoli pertinuit? Procul dubio ad priorem: *Adhuc basilica non erat facta*; tum cum scilicet ut fieret, Senatus antea exorandus erat. Atqui si id ad posteriorem epocham pertinuisset; quid adhuc expectassent Neapolitani, aut quid impedimento fuisset, quin continuo suam urbem *Augustam* renuntiarent, cum honorificus hic titulus ad cujusque libidinem prostaret? Cum igitur Neapolis a Petronio dicatur antea non fuisse, postea facta fuisse *basilica*; jam in proclivi erit colligere, Neapolitanos non temere, sed exorato Principe vel Senatu, sibi Coloniae Augustae nomenclationem imposuisse. At ea hominum modestia, eaque erga Senatum observantia ante Dionem obtinebat; a qua descitum fuit sub postrema, quibus Dio floruit, Antoninorum tempora, ac facile post celeberrimam Antonini Caracallae constitutionem, qua, communicata cum orbe Rom. civitate, variae urbium sortes ferme aequatae videntur. Quamobrem si Petronii verba de urbe Neapoli (*adhuc Basilica non erat facta*) simul una cum iis componantur, quae Dio de civitatum sui temporis arrogantia queritur; patebit, Neapolim fuisse factam Coloniam Augustam, ante scribentis Dionis aetatem, atque adeo ante Caracallae *de civitate communicanda* constitutionem.

Ac profecto, quae Petronius cap. 58. de vectigali manumissionis innuit, omnino ad Caracallae anteriora tempora respiciunt. Ibi collibertus Trimalchionis sic Gitoni, ministerium servile ad speciem obeunti, exprobrat: *O Saturnalia! Rogo, Mensis December est; quando vicesimam numerasti?* Alluditur ad Romanorum legem, qua servi manumissi *vicesimam* pendere aerario tenebantur. Id autem vectigal olim *vicesima* definiebatur; at postea sancitum primo fuit a Caracalla, ut loco *vicesimae* gravius *decimae* onus solveretur. Dio LXXVII. 9. *Praeter vectigalia, quae ab ipso* (Caracalla) *primum reperta sunt, tum* (τοῦ τῆς δεκάτης ἀντὶ τῆς εἰκοστῆς ὑπέρ τε τῶν ἀπελευθερουμένων) *vectigal decimae, quam pro vicesima constituit, tam eorum, qui manumitterentur, quam hereditatum &c.* Etsi autem idem Dio paullo post moneat, rursum *vicesimam* reductam a Macrino fuisse; tamen ex iis quae modo ex indicio Coloniae Basilicae eruebam, satius est ut vicesima manumissionis Gitonianae ad anteriora Caracallae tempora, quam ad posteriora Macrini referatur; ut, ut Petronius ad Macrini imperium fata produxerit sua, uti pag. 210. conjiciebam.

Quandoquidem autem visum est, consignare Epocham Coloniae Au-

Auguſtae Neapolis nec ante Commodi initia, nec poſt Caracallae conſtitutionem; conſequens eſt, ut ſtatuamus eam vel ſub extremis Commodi temporibus, vel ſub Septimio Severo, qui medius inter Commodum (nam breviſſimum Pertinacis imperium non moror) & Caracallam imperavit, ab anno Chr. 193. ad 211. Ac ſane litterati lapides non obſcura Coloniae Neapolitanis ſub hiſce Principibus datae argumenta ſuppeditant. Olim exſtabat Neapoli marmor a Sirmondo viſum, & a Grutero pag. 1085. 7. ac Laſena in Gymn. Neap. p. 146. editum, ubi *M. Aurelius Commodus* renuntiatur *II. VIR QVINQVENnalis*. Fruſtra ſe torquet Cl. Scriptor Th. Calam. p. 453. quo ſuſpicionem Latinae reipublicae, quam certe *Duumviri Quiquennalis* mentio excitat, amoliatur a Neapoli; ſed ejus objectiones tanti non ſunt, ut iis exagitandis hic immorer. Ceterum quemadmodum, cum Neapolis ad formam Graecae reip. gerebatur, Titus Imp. paſſus eſt ibi creari *Gymnaſiarcha*, atque Hadrianus ibidem *Demarchus* eſſe voluit; ſic in eadem urbe ad civitatem Rom. evocata, Commodus Imp. munus *Duumviri Quinquennalis* gerere affectavit: in quo videtur aemulatus συγκατάβασιν (*indulgentiam*) Hadriani, qui (teſte Spartiano) *per Latina oppida Dictator, Aedilis, Duumvir, Quinquennalis fuit*. Legitur praeterea titulus alius ad Severi tempora pertinens, apud Laſenam Ibid. p. 150. ſed miſerandum in modum mutilatus, vel ſic tamen, apprime docet, ecqua tunc fuerit reip. Neapolitanae ſpecies. Eum titulum ſic emendatum lege: *SEPTIMIO GETAE CAESARI Imp. Caeſ. L. Septimii. Severi. Pii. Pertinacis. Auguſti. Arabici. Adiabenici. Parthici. Max. Tribunitiae Poteſtatis VII. Imp. XI. Coſſ. II. FILIO & Imp. Caeſ. M. Aurelii Antonini Aug. Trib. Pot. FRATRI Domino indulgentiſſimo Ordo P. Q. Neapolit. D. D.* Quas voces litteris majoribus expreſſi, eæ, ut in perduelles fieri ſolebat, eraſae e marmore fuerunt, in gratiam Antonini Caracallae, qui Getam oppreſſerat. Laſena vero ſic titulum edidit, quaſi nihil ibi deſideraretur. Sed haec obiter. Nam nunc ſedulo notata velim verba illa: *Domino indulgentiſſimo Ordo Populuſque Neapolitanus*. Quae formula plane arguit, Neapolitanos non amplius ſui juris fuiſſe, ſed ſe ſe ad ingenium Colonorum fingentes, ſuſtinuiſſe filium Imperatoris, quaſi ejus eſſent jure mancipi, ſalutare *Dominum indulgentiſſimum*. Cave tamen credas, ſolos Neapolitanos adeo humiliter de ſe ſenſiſſe: ea enim tunc erat vox, iſque ſenſus ceterorum Colonorum, qui ſic Majeſtati Romanorum demiſſe ac prope vernaliter adulari ſolebant. Hinc collige, quantum priſtinae dignitatis jacturam Neapolitani exeunte altero Chri-

ſti

sti saeculo fecerint, quave juris formula ea tempestate uterentur. Plura dicere abstineo; nam mihi propositum fuerat, inconsultis omnino veteribus inscriptionibus, ex uno Petronio argumenta Coloniae Neapolitanae elicere: id quod affatim me praestitisse auguror.

S E C T I O VI.

Indicio Palaestrae Neap. abolitae aetas Philostrati Iconographi a temporibus Antoninorum ad Neroniana rejicitur.

SEd jam instituti mei ratio postulat, ut ad Neap. Gymnasii, unde jamdudum discessi, pandenda fata sermonem reducam. Dixi pag. 146. videri sub Commodo Imp. palaestram Neapoli conticuisse, duabus praesertim de causis. Prima illa est, quod cum Neapolitani eo tempore ad instituta Romanorum per Coloniae jus confugissent, proximum fuit, ut quae pauca ex vetere Graecanica institutione adhuc supererant, inductâ jam nova veluti facie rebus publicis, omnino deponerent. Alterum abolitae palaestrae indicium petitur e silentio veterum lapidum atque scriptorum. Profecto si retro pedem referas, ac tempora Commodo anteriora lustres, luculenta quaquaversus gymnasii Neap. testimonia tibi incurrent in oculos: tanta id genus copia testium abundamus. At secuta aetate nemo (quod equidem sciam) extitit, qui gymnica certamina suo tempore obita Neapoli significet. Nam quod Lasena noster adhuc sub Diocletiano superasse hic Gymnasium hariolatur, supra pag. 147. exsufflavi. Nihilo deterius quis ex Augustino (40) contenderet, diutius opinione mea stetisse palaestram: eo enim Hipponensis Episcopi loco gymnasium, in quo non athletae certabant, sed ubi Philosophi garriebant, unice designatur. Quamquam ne quid eorum, quae meis rationibus adversari videntur, silentio premam; opponi mihi poterit Philostrati ejus, qui Imagines descripsit, & quem plerique usque ad Philippi imperium fata produxisse volunt, auctoritas. Hic autem dum occasionem scribendi imagines sibi oblatam narrat, simul diserte significavit, se praesente commissum Neapoli

(40) Augustinus contra Academicos disputans lib. III. 16. Gymnasii Neap. meminit hisce verbis: *Persuadebis nimirum tamquam in Cumano gymnasio, atque adeo Neapolitano peccasse*. Aetate Augustini jam ubique gentium palaestricae exercitationes omnino desierant. Ergo hic *Gymnasium* non athletica palaestra est, sed *Schola, ubi vir bonus discitur;* quemadmodum Seneca exhedras Gymnasii Neapolitani vocarat. Vide dicta pag. 100.

poli fuisse agonem. Ἀφορμαὶ δέ ἐμοὶ τουτωνὶ τῶν λόγων αἵδε ἐγένοντο· ἦν μὲν ὁ παρὰ Νεοπολίταις ἀγών .... Βουλομένῳ δέ μοι τὰς μελέτας, μὴ ἐν τῷ φανερῷ ποιεῖσθαι, παρεῖχεν ὄχλον τὰ μειράκια, φοιτῶντα ἐπὶ την οἰκίαν τοῦ ξένου &c. *Scriptionis hujusmodi hae mihi incidere causae. Celebrabatur apud Neapolitanos agon .... Mihi autem meditationes haud in propatulo facere volenti, adolescentes hospitis domum frequentantes, molestiam creabant. Divertebam itaque extra moenia in suburbio ad mare vergente.*

Atqui hujus difficultatis impressionem levi lateris, uti dici solet, declinatione, facile possem effugere, si contenderim, Agonem, de quo hic Philostratus, non athleticum fuisse, sed utique declamatorium. Profecto ea fuit sententia Mazochii, hunc ipsum Philostrati locum erudite more suo enucleantis in differt. de Cathedr. Neap. pag. 102. qui ut Tolosae, sic Neapoli quoque, declamatoria certamina eo tempore agitata arbitratur (41). Verum quominus huic opinioni acquiescam, facit veterum de Neapolitano agone declamatorio silentium, ac praeterea emphatica Philostrati locutio, ὁ παρὰ Νεοπολ. ἀγών· perinde ac si diceret, *ille celeberrimus apud Neapolitanos agon*. Ea enim est articuli demonstrativi vis & potestas. Ille scilicet agon, quem Strabo cum praestantissimis Graeciae certaminibus contendisse affirmat; hic autem gymnicis, non declamatoriis meditationibus commendabatur. Fuerit igitur gymnicus ille agon a Philostrato memoratus: sed tamen quidvis a me impetrari patiar, quam ut concedam, certamina obita Neapoli fuisse usque ad Philippum Imp. sub quo Philostratum Iconographum floruisse volunt; usque adeo ut si quid in alterutram partem audendum sit, magis Iconographum loco suo movere, inque tempora anteriora rejicere praestaret, quam gymnasia ad Philippi imperium continuata producere. Jampridem enim, ut in praecedentibus ostendi, palaestra Neap. sub primis Antoninis stetit & obmutuit. Ante ea tem-

(41) Sane qui sedulo verba Sophistae perpenderit, facile arguerit, Philostratum voluisse quidem ingenii, facultatisque suae specimen edere, sed tamen confertas hominum turbas aversatum, nonnisi pueros procul a gymnasii strepitu admisisse auditores: quo simul innititur, ceteros Sophistas ad dicendum audaciores promptioresve, coram populo suas ἐπιδείξεις q. d. *ostentationes* (sic enim Graeci vocabant hujusmodi declamationes, eo quod non sine quadam ostentatione recitabantur. vide Reines. II. 24.) in Gymnasii exhedris edidisse. Hinc deduci posset, in illo agone, qua tempestate Philostratus de Imaginibus disseruit, Rhetoras, non athletas suisse commissos. Attamen satis incerta fides est de Sophistis eo agone certantibus: nec nisi conjectura foret, intuto fulta tibicine.

tempora vixerit Philostratus oportuit, quandoquidem Neapolitano agoni interfuisse commemorat. Atque inde mihi orta videtur errandi occasio, quod cum plures (42) vario tempore exstitissent Philostrati, iique Sophistae omnes; facile fuit, unum pro altero accipere, operaque uni detracta, alteri inter cognomines illustriori, uti fert consuetudo, supponere.

Supra ceteros autem Philostratos eminuisse videtur secundus, qui primum Athenis artem oratoriam, deinde Romae docuit sub Severo Imp. usque ad Philippum. Is tum Heroica aliaque nonnulla descripsit, tum vitam Apollonii Thyanei octo libris complexus est, qua postrema scriptione cum ob rerum varietatem, tum ob admirandarum narrationum lenocinium, ac veluti quamdam fascinationem, non minus biographus ipse, quam ab eo laudatus impostor, inclaruit. Huic ipsi Suidas attribuit Imaginum libros, in quorum exordio illa incidit agonis Neapolitani mentio. Hic autem si primus omnium edicerem, Iconum libros non secundo Philostrato, de quo modo disserui, sed utique primo, qui sub Nerone floruit, assignandos esse; fortasse apud nonnullos invidia flagrarem, eo ex capite, quod causae meae velificans, ne palaestram scilicet adhuc sub Philippo Imp. Neapoli patuisse darem, praefracte obstinateque maluerim, auctorem Imaginum e loco suo turbatum, in remotiora tempora rejicere. Sed recte est, quod ante centum quinquaginta amplius annos Joannes Meursius (qualis quantusque vir!) hanc a me calumniam sit amolitus. Qui quidem homo egregius, alio prorsus atque ego spectans, libros Imaginum e manu prioris Philostrati prodiisse contendit. Legatur ejus dissertatio addita Epistolis Philostrati edit. Lugdun. Batav. an. 1616. quam Olearius in suo Philostrato recudit Lipsiae ann. 1709. & ex parte recitavit Kusterus ad Suidam. Haec igitur inter cetera habet: *Ut rem recte teneamus, Philostrati Lemnii tres fuerunt. Unus sub Nerone, quique vitam ad Trajanum etiam produxisse videtur. Alter, hujus ex filia nepos; qui sub Antonino Philosopho natus, ad Philippum usque vixit. Tertius, ejus ex Nerviano fratre majore, ut arbitror, nepos & gener. Prioris scripta:* Iconum libri II. *qui falso a Suida secundo tribuuntur. Al-*

(42) Tres Philostrati a Suida recensentur. Primus sub Nerone floruit; alter ad Philippi imperium vitam produxit. Tertius secundi nepos ex fratre fuit. Omnes professione Sophistae, domo Lemnii, scriptis operibus, quae partite enumerat Suidas, inclaruerunt. Primo loco tamen a Lexicographo producitur Secundus; forte quod ceteros cognomines fama superavit.

Alterius, Vita Apollonii, Heroica, Epistolae, & Iconum (43) *liber unicus; quem male tertio tribuit Suidas. Tertii*, Vitae Sophistarum; *quas male secundo adscribit Suidas*. Philostratus igitur is, qui in libris Imaginum agonis Neap. meminit, primus fuit ex recensione Meursii, non secundus. Primus autem sub Nerone vixit, hoc est ea tempestate, qua gymnica exercitia tum alibi, tum Neapoli praesertim frequentabantur. Ergo longior illa gymnasii Neap. diuturnitas, quam ei aetas Philostrati Secundi qui ad Philippum usque vixit, conciliare videbatur, nonnisi praeposterae vulgi opinioni, qua pennae uni detractae adjungebantur alteri, innitebatur.

Nunc si quis a me quaerat, ecquae incidêre causae, ut libros imaginum auctori non suo supposuerint, ajo rem facile illi fore compertam, qui animo reputaverit, indiscretam nominum similitudinem hujusmodi offucias non raro fecisse. Plerumque enim in historia Graeca Romanaque accidisse comperimus, ut historici, decepti nominum parilitate, non suo quamque rem auctori detulerint. Abstineo exemplis, ὅσα κόνις. quominus mirandum sit, si quae a seniore Philostrato elucubrata fuerint, ea juniori Philostrato Suidas, inauspicatus hoc in judicio praetor, addixerit. Praeterea hoc etiam usuvenisse saepe animadverti, ut major quis atque illustrior inter cognomines, tametsi non vetustior, ampliori, quam ceteri, rerum gestarum copia ditescat. Itaque non solum quae dubia sunt, & incerti dominii, sed & alia non pauca alieni peculii, praejudicia vulgi huic Majori deferunt. Nec secus res cessit Philostrato secundo; cui quandoquidem is, ut ante innui, politiori Attica locutione, narrationumque praestigiis supra ceteros cognomines (44) excelluit, facile fuit & libros imaginum manu Philostrati primi elaboratos imputare; sed quos Meursius auctori suo legitimo, veluti in recuperatorio judicio, mira sagacitate vindicavit.

Hîc autem intercedit Fabricius, sententiam Meursii non liquere pronuntians lib. IV, cap. XXIV, pag. 48. *Has* (inquit) *imagines Meursius*

(43) Describendis imaginibus Philostrati duo incubuere, sic ut unus habuerit domesticum alterius exemplum ad imitandum. Hoc unus ab altero distat, quod primus voluminibus duobus, etsi quatuor Suidas memoret; junior libro singulari picturas exsequitur. Vide exordium Philostrati, qui ex recensione Meursii secundus est, ubi ultro se vestigiis Philostrati avi materni institisse praefatur.

(44) Excellentia secundi Philostrati ductus, opinor, Suidas, primo loco res ab eo gestas enarravit; tum postea de primo Philostrato, ac deinceps de tertio disseruit. Non temere igitur nec inconsulte Grammaticus ordine temporis neglecto, Secundum praemiserit, utique praestantiae majoris praerogativam secutus.

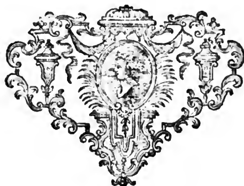
sius antiquiori cuidam tribuit Philostrato, sed nullum video argumentum firmum quo demonstret falsam esse sententiam Suidae, qui vitam Apollonii, & Imaginum libros ad unum eumdemque auctorem refert, licet fateor eum alioqui ubi de Philostratis agit, non esse per omnia valde accuratum. Equidem non is ego sum, qui libripendis partes in me recipiens, aestimare valeam, Meursius an Fabricius plus in suadendo ponderis habeat: tamen si rationes utriusque comparandae sunt, nullus, opinor, dubitaverit, quin prae Fabriciana sit gravissima Meursii sententia. Nam quis sibi persuaserit, Iconographum Philostratum, testem gymnasii Neap. oculatum tum vixisse, cum nullum supererat palaestrae vestigium? At vero si auctor Imaginum idem ac Scriptor Vitae Apollonii fuerit, prono alveo flueret, adhuc sub Philippo stetisse Neapoli gymnasium: quod quidem quam longissime abesse a vero, plura suadent. 1. Jus Coloniae quaesitae a Neapolitanis; quo jure reliqua superantis adhuc Graecismi vestigia plane deleta fuisse verosimillimum est. 2. Altum de Gymnasio Neap. a primis Antoninis ac porro secutis temporibus silentium. 3. Denique mentio apud Petronium ludorum munerariorum ac Circensium, qui ex consuetudine Romana adsciti, successisse gymnicis Graecorum videntur. Petronius autem, ut ante ostendi, sub postremis Antoninis floruit: quo fit, ut Petronio vetustior Philostratus Iconographus judicandus sit.

Fuerint igitur infirma Meursii, ut videntur Fabricio, argumenta: sed hujus alterius argumenti, quod e mentione Agonis Neap. petebam, vis atque robur quo pacto declinari valeat, ignoro. Enimvero si verum, quod verissimum esse judico, sub Commodo Imp. (45) postremam incidere palaestrae Neap. commemorationem; praeterea si negari non potest (46), Petronium saepe de gladiatoriis, ac Circensibus, nusquam de athleticis locutum; ecquid ultra tricabimur, Philostratum illum, qui imagines describens Agonis mentionem injecit, Petronio vetustiorem renuntiare? Philostratus igitur secundus defugit auctoritatem duorum Imaginum librorum, nec nisi librum singularem Imaginum suum agnoscit. Hic autem liber singularis, cum editus ab auctore fuerit ad imitationem μητροπάτορος, *avi materni*, sui, qui in idem argumentum jampridem insudaverat, pone sequitur, ut binos Imaginum libros Philostrato primo, qui sub Nerone floruit, vindicemus: quae ipsa fuerat Meursii, confusam Philostratorum seriem recensentis, sententia.

(45) Vide dicta pag. 146. (46) Vide dicta pag. 207.

Jam vel me tacente quivis intelliget, quanti momenti fuerit, Epocham palaestrae Neapoli desitae definire: simul enim una eademque opera, bigam illustrium Scriptorum in sua aetate, veluti in suo lumine, datum est collocare. Controversum quidem erat, num Petronius sub Nerone an potius floruerit sub Antoninis. Hoc alterum a Valesiis fratribus propugnatum, ceteris minus probabatur. Praeterea Philostratus Scriptor Imaginum sub Nerone an sub postremis Antoninis vixerit, sub judice lis erat. Meursius enim primum, negantibus aliis, tuebatur. At vero dirimendae utriusque controversiae causâ, figendus quidam terminus erat, unde in utrumque Scriptorem veluti prospectus esset, atque unde intueri liceret, ecquis eorum citra, ecquis ultra tenderet. Is terminus fuit Epocha Coloniae Neap. quae sub primis Antoninis siluit: quo indice rem me confecisse arbitror. Sane Philostratus Iconographus, quia Agonis Neap. meminit, ante Antoninos vixerit oportet; Petronius vero, quia non meminit, ad citeriora tempora desitae palaestrae deducendus erat. Quamobrem si nihil aliud e Gymnasii Neap. commentatione profecisse videar, nisi quod incertam Petronii & Philostrati aetatem reddiderim aliquanto certiorem, uberrimum longi laboris fructum me tulisse gauderem.

CA-

CAPUT VI.

De Gymnasio Puteolano.

POst expositas Gymnasii Neapolitani, quod unum restabat expediendum ex iis, quae in athletica nostra inscriptione memorantur, vicissitudines; potuissem equidem commeatu a lectoribus impetrato, consulere requieti meae, ac veluti domuitionem cogitare. Profecto quicquid erat in laudata epigraphe vel enucleandum vel illustrandum, totum id a me si minus ornate ac pro dignitate, pro virili quidem certe, copioseque edissertum fuit. In texendo praesertim catalogo Gymnasiorum, unde T. Flavius Archibius, cui titulus ille marmoreus positus a Synodo athletarum fuerat, victor discesserat; mihi certe non defui, instituta diligenter eorum omnium numeratione, enarratisque singulis in loco suo palaestris, & qualicumque commentario expolitis. At vero quoniam, cum supplendo marmori pag. 15. vacabam, *Puteolos* in vacua sede versûs 21. sistendos esse judicavi; nunc necessarium esse duxi, rationem hujus mei consilii aliquanto latius exponere. His adde, quod Puteolorum cum Neapoli vicinia, innuere quodammodo, atque allicere videbatur, ut lustrato Gymnasio Neapolitano, protinus in Puteolanum oculos conjicerem. Id quod & veteres secuti fuisse videntur, qui sicubi recensendis athleticis gymnasiis incumberent, Neapolitanos agonas seorsum a Puteolanis ire (1) noluerunt.

Itaque sive locum Puteolis a me in dissecto marmore redditum, sive proximitatem Gymnasiorum Neapolitani ac Puteolani, sive denique Veterum, de utraque simul palaestra differentium, consuetudinem, reputaveris; non abs re me fecisse judices, si absoluto in Gymnasium Neapolitanum commentario, aliquantulum operae in Puteolanum impenderim. Agam igitur de Puteolana Palaestra, sed non eo usque sollicitus, ut initium ac finem ejus palaestrae eruere allaborem; id quod ut in Gymnasio Neap. praestarem, me non perfunctorie jactavi. Satis nunc mihi superque fuerit, si quo tempore scalpta Epigraphe Neap. fuit, tunc agonas gymnicos Puteolis agitatos ostenderim, & quo nomine sint ii ludi censendi, divinarim.

De conditu Puteolorum, de variaque hujus oppidi diverso tempore fortuna, memini me saepe in praecedentibus egisse; ac praesertim pag. 184. ostendi, Dicaearchiam (id erat vetustum loci nomen) sub Hannibalicis temporibus evasisse coloniam Romanam, Puteolosque trans-

(1) Vide Grut. p. CCCXIV. Reines. Cl. V. 20.

transnominatam; antea siquidem non oppidum, sed navale, ac veluti appendix Cumarum, in proximo jacentium, exstiterat. Sed ex quo visum est, sub illa temporum jactatione praesidium militare huic navali imponere ad orae maritimae securitatem, huc Romani transcripsere coloniam. Hinc locus ad civitatis evectus dignitatem, novam nactus est amplitudinem, novamque nominis impositionem; si modo novum nomen dicendum est, quod nonnisi vetustae nomenclationis facta recens interpretatio fuit. Sane inde usque ab initio, si quo colonia decernebatur, deductores antiquum loci nomen non penitus abolebant, sed vel ad suae linguae genium emolliebant, vel sic interpretabantur, ut recens nomenclatio idem in sua lingua, quod in vetusta, significaret. Itaque cum Romani *Dicaearchiam* venissent habitatum, eaque Graeca vox universe *Judiciale forum* sive *Dicasterium* (2) notaret; nihil proclivius fuit Romanis, assuetis patrium dicasterium seu Tribunal Praetoris vocare *Puteal*, quam ut Dicaearchiam vertendo transnominarent *Puteolos*. Vera igitur veterum Grammaticorum etymologia fuit, deducentium *Puteolos* a voce *puteus*: modo *putei* notionem non a grammaticali significatione, qua aquarum receptaculum vel scaturiginem signat, sed ab usu & consuetudine Romanorum repetas; qui locum, ubi Praetor jus dicebat, nuncupabant *Puteal*, a *puteo* scilicet, quem juxta Praetor collocarat Tribunal. Sane Graeci scriptores *Puteal* Libonis non alio, quam φρέατος (*putei*) vocabulo donarunt. A *puteo* igitur forensi si *Puteolos* arcessas, nihil aliud hanc vocem, nisi *Dicaearchiae* interpretamentum esse, fateberis. Sed omnino vide pag. 184. adnot. *6*.

Jam vero pag. *169*. adnot. 8. impeditissimam de Puteolanae reip statu controversiam facili, ni fallor, negotio extricavi. Nam cum Puteoli jam inde ab initio Colonia exstiterint, & praedicarentur; difficile erat assequi conjectura, eccur a Nerone tandem jus & cognomentum coloniae impetrasse Tacito dicantur. At vero quaestio facile componi poterat, si fuisset animadversum, Puteolos in aliam subinde atque aliam reip. formam concessisse; ad similitudinem aliarum civitatum, quæ praesentem statum exosae, ex jure coloniae municipiive ad libertatem, & con-

(2) Δικαιαρχία, Hesychio est ἀρχὴ δικαία, *justum imperium*; & Suidae ἡ δικαίως ἀρχούση, *juste imperans*. His adde Festum, cui urbs *Dicaearchia* dicta videtur, quod *justissime regeretur*. Sed si vim nominis spectes, *Juridici curiam* sive *Praetorium*, eo vocabulo signari animadvertes. Quo mihi respexisse videtur Statius cum II. Sylv. II. v. 96. Puteolos appellat *Dicarchi moenia*. Δικάρχος vel Δικαίαρχος, ut nominis fert etymologia, ipse est *Praetor* Romanorum, ut Δικαιαρχεῖα *Praetorium*, sive *Tribunal*.

contra, prout libitum fuit, commeabant. Itaque, ut hic complexim dicam, quae latius extuli cit. pag. *169*. Puteoli ab Hannibalicis ad Syllana tempora, & a Neronis Imp. aetate ac deinceps, in jure Coloniae conquievere: illo vero medio tempore, quod a Syllana tempestate ad Neronis imperium excurrit, libertatem suarum legum Civitatis Rom. privilegiis praetulerunt: id quod egregio Ciceronis loco cum Plutarchi collato, me confecisse auguror. Porro Puteolana civitas a recuperata sub Nerone coloniae dignitate usque ad Caracallae constitutionem, qua variae provinciarum sortes aequatae fuerunt, nihil admodum immutavit; nisi quod sub Flaviis Principibus *Flaviae* cognomen adoptavit in hunc modum: *Colonia Flavia Augusta Puteoli* (3), sive ob accepta beneficia, sive quod verisimilius puto, sollicitante studio, ceteroquin haud inusitato (4), adulationis: nam non diu postea, deposito *Flaviae* cognomento, *Colonia Augusta Puteoli* dicta reperitur (5).

His ita constitutis, patet inscriptionem Neapolitanam athleticam, quam sub Hadriano scalptam contendi pag. 44. in media recuperatae a Puteolanis coloniae tempora incidisse. Sed quae certamina gymnica tunc temporis agitata Puteolis dicemus, ut iis locus in epigraphe nostra esse potuerit? non certe Εὐσέβεια (*Pialia*) de quibus frequens mentio in lapp. vett. & Scriptoribus: haec enim constituta primum ab Antonino (*6*) in honorem Hadriani patris sui, illam nostri marmoris antiquitatem ferre nequeunt. Satius est, ut agonem *Buthysiae* Puteolis editum ea tempestate fuisse suspicer. Lapis Grut. pag. 1105. memorat τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν Ποτιόλοις Βουθυσίας, *agonem Buthysiae Puteolis*. Etsi lapis hic Gruterianus nostra inscriptione recentior sit; tamen verba Graeca, ut sunt concepta, significant, agonem Buthysiae non tum primum Puteolis editum, sed jampridem institutum, ibi de mo-

(3) Proditur hic titulus Puteolorum in pluribus plumbeis tubis, in Museum Herculanense illatis, & in inscriptione Gruteri p. CLXI. 5.

(4) Vide locum Stephani, quem emendatum protuli pag 20. ubi traditur Alexandriam varia subinde adscivisse cognomina Augustorum, prout temporum opportunitas suadebat.

(5) In Graeca inscrip. Gruteri pag. MCV. Puteoli ΚΟΛΩΝΙΑ ΣΕΒΑΣΘΗ pro ΣΕΒΑΣΤΗ, *Colonia Augusta*, dicuntur. Scalptum hoc marmor fuit Gallo & Flacco Corneliano Coss. qui anno Chr. 174. Consules processerunt.

(*6*) Consule Scaligerum de Emend. Temp. V. pag. 477. ubi ex Artemidoro docet, Εὐσέβεια Puteolis instituisse Antoninum Pium, qui idcirco in vetusta epigraphe Melphae reperta, sed quae Puteolis scalpta fuerit oportet, salutatur *Constitutor sacri certaminis Iselastici*.

more instaurari consuevisse. Βουθυτία, *bovicidium* seu bovis immolationem notat, & apud rei Rom. Scriptores extenditur ad publicas supplicationes, quae raro sine sanguine victimarum majorum peragebantur. Sed Βουθυτία interdum festi peculiaris nomen est, ut in illo Suetonii Nerone 12. *Gymnico, quod in septis edebat, inter BVTHYSIAE apparatum, barbam primam posuit, conditamque in auream pyxidem & pretiosissimis margaritis adornatam, Jovi Capitolino consecravit.* Utinam strenuissimi Tranquilli commentatores, ecquod festi genus Buthysia fuerit, dicere occupassent; mihi certe nunc de agonali Buthysia Puteolorum satagenti, fecissent otium. Interim hoc affirmari tuto posse reor, Romanos, & Romanorum exemplo Puteolanos, e Graecia ut nomen, sic ritum Buthysiae, cum plurimis aliis institutis arripuisse. Sed jam mihi praesagit animus, fore ut in longum hujusmodi quaestio praeter opinionem meam extrahatur: quamobrem contractis, uti dici solet, velis, hîc esto Commentarii, quem in Inscriptionem athleticam Neapolitanam ornabam, finis. Nam si quid adhuc ad illustrationem Agonis *Buthysiae* fuerat reliqui, seorsum ac veluti per otium, in subjecta Dissertatione discutiam.

DE BVTHYSIAE

AGONE PVTEOLANO

DISSERTATIO.

QUi Campaniae nummos, barbati bovis imaginem praeferentes, inspexit, ac rursus mentem in Βουθυσίας (*Bovicidii*) agonem Puteolis in Campania celebratum, advertit; is facile conjecerit, nexum, atque, ut ita dicam, necessitudinem quandam, inter illam monetalem notam, & hunc Puteolanum agonem intercessisse. Profecto enim Cumana numismata frequenter exhibent bovem, ad notandam scilicet terrae, laboris patientissimae, fertilitatem. A Cumis primordia sumpsit Dicaearchia, quae postea Puteoli dicta: hinc pronum foret colligere, Puteolanos, qui in agro Cumano succreverant, boves quotannis immolare consuevisse, ut eo *Bovicidio* se gratos erga Numinum indulgentiam probarent, simulque ostenderent, se id illis sacrificare, per quod vel maxime ubertas in agro Campano exuberabat. Inde factum publico sacrificio *Buthysiae* nomen: quod festum uti celebritate quanta maxima frequentaretur, ea occasione indictum Puteolis

lis *Buthysiae Certamen*, fortasse a Campaniae populis instaurandum: sic ut qui privatim populi bovum aratorum laboribus ditescerent, ii in commune quotannis Puteolos, condictam agitando festo sedem, adirent, ac praeessent agoni. Sic Olympicum certamen, quod Pisae in Elide edebatur, universi Elidis populi procurabant, ac singuli suum *Helladonicam*, qui praeesset ludo, ablegabant. In commune etiam Latii populi *Feriis Latinis* visceratione Jovi Latiali in Monte Albano instaurabant. Hos auctores aemulati videntur & Campaniae populi, qui ad tuendam Campani nominis societatem Puteolos *Bovicidii* causa convenerint, iique fortasse, qui bovem illum barbatum, veluti tesseram Campanae necessitudinis, exprimebant in nummis.

Verum hujusmodi conjecturae tum alia non pauca (1), tum illud in primis adversatur; quod non soli Campaniae populi, sed & alii plures in Graecia transmarina, Siciliaque, ac praeterea in Italia nonnulli extra Campaniam censiti, eam monetalem notam adoptarunt: quos omnes Buthysiae operam dedisse, ut est divinatu difficile, sic affirmare inconsultum omnino foret; magis ad adeo, quod si typus ille bovis ad significandam terrae, bovum laboribus exercitae, fertilitatem pertinuit; hoc ipso monemur, populos illos, agrorum culturae studiosissimos, facile a bovum, unde tot commoda in se redundabant, fundendo sanguine abstinuisse. Sed quando semel injecta mentio est bovis barbati, in nummis Campaniae saepenumero signati; libuit mihi

(1) Ac primum etsi Socii Campani nominis (Campanos voco, qui antiquitus sive Osci, sive Tyrrheni appellabantur) unum veluti corpus in commune constituisse videntur: Strabo enim in duodecim populos Tyrrheniam Campaniae divisam docens lib V. pag.242. innuit, Oscos sic habitasse seorsum, ut facile in unum foedus, re poscente, convenirent: Attamen ii populi, si quo simul coisse reipublicae causa oportuit, potius Capuam (Campaniae celeberrimam metropolim, & quam idem Strabo Ibid. & p. 248. ita dictam hariolatur, quasi *Caput* gentis Oscae) quam Puteolos, Romanorum coloniam frequentassent. Praeterea soli ferme ex Campaniae populis Puteolani ostendere non habent nummos patrios, in quibus bos barbatus appareat; nam qui nummi sic signati apud eos jactantur, sunt incertissimae fidei, ut pag. 187. adnot. 6. conquestus sum. Atqui prope miraculo fuerit, ceteris Campaniae populis ad signandam *Bovicidii* communionem, exprimentibus in nummis bovem; Puteolanos solos, in quorum urbe festum ipsum agitabatur, Oscae societatis symbolum, si re vera symbolum fuisset, neglexisse. Denique *Buthysiae* procuratio, quamvis Puteolis agon ederetur, nec ipsis quidem Puteolanis, uti loco suo ostendam, adeo non universis Campaniae populis, demandata fuerat.

mihi ante omnia excutere, quo potissimum veteres spectarint, ut adeo frequenter bovem sic prodigialiter depictum, in numismatis exhiberent; ut hoc primo labore perfunctus, tum denique ad aperiendam Buthysiae notionem accedam. Itaque more dialecticorum in hac prima dissertationis parte, *Quid* Buthysia *non sit* ostendam; tum in altera, *Quid* verosimiliter *sit*, propius inquiram.

PARS PRIOR

In qua ostenditur, Semibovem virum *barbatum in nummis Campaniae obvium, nihil commune habere cum* Buthysia *Puteolanorum*.

§. I.

Semibovem *virum barbatum non esse* Minotaurum, *neque* Neptunum, *neque* Hebonem, *neque* Fluviorum Genium; *sed commendatâ Pigbii & Carrerae sententiâ, suadetur, Symbolum agriculturae atque ubertatis sub eo biformi monstro latêre. Plutarchi locus explicatur*.

DE monstro biformi, qui in nummis Graeciae Italicae ac Siculae saepissime comparet, variae circumferuntur opiniones, adeo dissonae, ut quid potissimum sequare, quidve repudies, in incomperto sit. Enimvero ut minutiora quaedam omittam, alii Minotaurum, infamem Pasiphaës filium; alii Neptunum; alii Hebonem, peculiare Neapolitanorum numen, esse malunt. Sunt qui contendunt, eam effigiem quibuscumque fluviis, nusquam non cornigeris numinibus, posse commode aptari, sic ut in hujusmodi nummis non aliud nisi fluvii genius regionis repraesentetur. Post tot tantaque opinionum dissidia, libuit & mihi rem ad trutinam revocare, & expendere accuratius, utra sententiarum ponderosior alteram elevaret. Quamquam, verum ut fatear, quae omnia hoc de argumento sunt hactenus excogitata, numquam se mihi probarunt satis; nunc vero (postquam numismata id genus pleraque inspicere, contrectare, simulque conferre mihi licuit) adeo intuta ac molesta illa acciderunt, ut ad novam conjecturam proponendam, me excitatum esse senserim. Mea igitur sistam in medio, ubi aliena locum sibi tueri non posse, singula stringendo, suaserim.

A Mi-

A Minotauro, qui diutius quam ceteri, primas tenuit, ordiar. In quo monstro alii Cretensem, alii Atheniensem (2) urbium Italicarum ac Sicularum originem agnoscunt; quasi si primi coloniarum conditores eo consilio portentosa nota nummos signarint, uti posteri de majorum incunabulis primis monerentur. Atque hi quidem privatim de Cretica an Attica prosapia secum digladiantur, in eo vero in commune conveniunt, non esse de Minotauro dubitandum; adeoque ea opinio mentes hominum occupavit, ut Spanhemius *de Praest. Numism.* tom. I. p. 284. judicarit, veram Minotauri speciem non aliunde, nisi ex nummis Italicis Siculisque, esse addiscendam. Nam cum veteres Scriptores Pasiphaës filium taurino capite & reliquis partibus humanis, contra ac cuditur in nummis, descripserint, illos errasse vir praestan-

G g

(2) Vir amplissimus Marius Guarnaccius in suo spisso volumine, inscripto: *Origini Italiche* Edit. Lucae 1767. Tom. I. pag. 354. seqq. ex hoc Herodoti, sive quis alius est auctor, Vitae Homeri loco, prope ab initio: *Cymaei tum in Hermei sinus recessu aedificabant. Civitati autem quae condebatur, nomen imposuit Smyrnam Theseus, ab uxoris nomine, cujus memoriam relinquere volebat:* (ὁ δὲ Θησεὺς ἐν τῶν τὴν Κύμην κτισάντων ἐν τοῖς πρώτοις Θεσσαλῶν, ἀπὸ Εὐμήλου τοῦ Ἀδμήτου): *Hic autem Theseus ex primariis Thessalorum fuit, qui Cymen condiderant, ab Eumelo Admeti filio oriundus:* ac praeterea ex nummo, ut ait, Neapolitano, in quo vestigia nominum *Eumeli* ac *Thesei* sibi videre visus est; colligit, Theseum vel Neapolim condidisse, vel certe Neapoli cultum fuisse; quandoquidem ipse Eumelus (a quo genus traxisse Theseum, Minotauri interfectorem, fabulatur) inter patrios Neapolitanorum Deos recenseatur a Statio: indeque liberrime pronuntiat pag. 357. nonnisi Minotaurum in nummis Neap. in honorem Thesei fuisse signatum. Equidem nummum, quem laudat, non moror; quem utpote corrosum, & fugientibus litteris, non dico exaratum, sed inquinatum, ne sulphuratis quidem quis permutare se posse speraret. At vero quod ad Herodotum spectat, Vir praeclarissimus (quod bona sua pace dixerim) toto aberrat caelo. Theseus enim Minotauri debellator, alius est a Theseo Eumeli nepote, Cymesque conditore: ille Troezenius, hic Thessalus domo fuit: ille ad mythica tempora, hic ad aetatem Aeolicae migrationis, quae Trojano bello fuit multo recentior, pertinet. Adhaec quo tempore Smyrna a Theseo Thessalo condebatur, editum fuisse in lucem Homerum narrat ibidem Herodotus: hoc saltem monere Clarissimum hominem potuit, uti Theseum ferme aequalem Homero, ab illo vetustissimo Theseo, Athenarum conditore, distingueret. Ni hic est, nescio an quem alium ἀναχρονισμὸν esse dicemus: anachronismo autem assidet ἀνιστορησία. Interim quis ferat Guarnaccium sic extremâ p. 357. increpantem: *Si spera che i saggi e odierni Napolitani .... vorranno apprendere la loro origine DALL'ISTORIA, e dai Fatti, e non più dalle fallaci Etimologie?*

ftantiſſimus liberrime pronuntiavit. Sed recte eſt, quod pictura Herculanenſis (3) in qua Minotaurus, ad normam utique deſcriptionemque veterum depictus, alius ab eo eſt, qui viſitur in nummis, fidem crepundiis Creticis Atticiſve, auctoritatem criminanti Spanhemio detraxit.

Mazochius vero in Neptunum oculos conjecit, in Tabb. Heracl. pag. 27. & 512. Sane Neptunus ab Heſychio Ταῦρος dictus proditur, & in nummis Poſidoniatarum, qui a Neptuno nomen habuere, non raro *Taurus* apparet. His adde quod Neptuni *cornua* optime geographicum Italiae typum exhibent. Piſo apud Varronem II. de R. R. Italiam a *vitulis* arceſſit: extremamque Italiae partem in duo promontoria diviſam, Plinius III. 10. *Italiae frontem* appellat, Mela vero II. 4. aequaſſe bucero capiti videtur; *Frons ejus* (inquiens) *in duo quidem ſe cornua . . . ſcindit*. Hinc indicium capit homo noſter quavis praedicatione major, Italiotas hanc pecoris imaginem in nummis ſuis delineaſſe, eo quod ea regionis figuram apprime referret. Sed huic ingenioſiſſimae conjecturae illud obſtat, quod non Italiotae ſoli, ſed & Siciliotae non pauci, ut Entellini, Agyrinaei, Geloi, Himeraei id inſigne monetale adoptarunt; qui, ſi quidem de exprimendo typo regionis ſolliciti fuiſſent, potius ſpeciem triquetram, quae Siciliae eſt, quam bicornem, ſignaſſent in nummis.

Jam in conſpectum ſe dat ordine ſuo Hebon, quem nonnulli Scriptores noſtri, Circea fortaſſe virga percuſſum, ex bipede ſublimi erectoque, in quadrupedem incurvicervicum transformarunt. Audi ſodes metamorphoſim. *Item Liberi patris* (ſunt verba Macrobii Saturn. I. 18.) *ſimulacra partim puerili aetate, partim juvenili fingunt; praeterea barbata ſpecie, ſenili quoque, uti Graeci ejus, quem Baſſarea, item quem Briſea appellant; & ut in Campania Neapolitani celebrant Hebona cognominantes*. Qua in deſcriptione Bacchi, nemo non humanam ſpeciem agnoviſſet; & tamen J. Caeſar Capacius *Hiſt. Neap.* lib. I. 14. Matthaeus Aegyptius in *De Sen. Conſulto Bacchan.* p. 30. Cl. Scriptor *Thee. Calam.* p. 673. quique eum Italice pene ad verbum reddidit, ornatiſſimus *Coloniarum Phoeniciarum in Regnum Neap.* deductor pag. 226. ſeqq. cum de imponendo nomine illi monſtro monetali ſatagerent, nec aliunde quod aliud promerent, habuiſſent; commenti ſunt, Liberum patrem barbata ſpecie, quemadmodum a Macrobio deſcribitur, uni-

(3) In Tab. V. Tomi I. Pictur. Herculan. pingitur ſtans Theſeus, cui manus pueri puellaeque a praeſenti morte vindicati, exoſculantur: juxta jacet Minotaurus extinctus; ſed hic homo eſt, qui in caput bubulum deſinit, non contra: nec ſecus Minotaurus pingitur in Athenienſium nummis.

universim sub eo monstro latere in nummis Acarnaniae, Siciliae, & Campaniae, sic tamen, ut in nummis aliis Graecanicis *Bassareus* vel *Briseus*, in nummis vero Campaniae *Hebon* cognominandus sit. Inde plura de Hebone differunt, eumque Neapoli, quod ceteroqui ignotum nemini esse poterat, impense cultum ostendunt. Equidem ut eorum studio in hac parte velificem; non diffiteor, Hebonem in honore maximo habitum, nec Neapoli solum, sed & (4) Calatiae quoque, addo etiam in universa Campania; sed hoc unum negarim, Hebonem in taurum, humano vultu superstite, transformatum usquam conspici aut significari. Nam si de Macrobii verbis, quae sola pro adstruendo tauriformi Hebone jactantur a nostris, agitur; nimis intuta res est; ille enim Liberum patrem, nunc *puerili aetate*, nunc *barbata ac senili specie* describens, nonnisi naturalem vel pueri, vel barbati senis imaginem excitat animo, ac veluti sistit ob oculos. Unde ergo tam repente cornua ei in fronte pullularint? Et cornua quidem Liberi patris facilius ferri possent; quandoquidem haec cum aliis diis communia ille haberet. Sed quis adeo contumeliose de Baccho sensit, ut & humanum ejus statum prodigialiter incurvaret, & praegrandes aures ad buceri pecoris similitudinem appingeret? Porro ubinam, quaeso, Hebon sic transformatus aut describitur, aut pingitur? non alibi certe, nisi in nostrorum praestigiatorum acetabulis; & hi quidem Hebone, ut rentur, a se in nummis Campaniae demonstrato, tanta jubilatione gestiunt, ut non vehementius olim Aegyptii sacerdotes invento Api exultaverint.

Petrus Burmannus, dum nummum Oeniadarum in Acarnania, in quo nummo eadem tauriformis senis imago visitur, illustrat, strictim digreditur in nummos alios similiter percussos, & ingeniosissime conjicit, eo symbolo signari fluvios cujusque regionis. *Acheloi igitur fluvii caput* (inquit in *Commentario ad Nummos Siculos* edito cum *Siculis Phil. Dorvillii* pag. 389.) *hic potius cum Dorvillio agnoscamus, ad Oeniadarum situm, ut patet significandum: & admissa semel ac notata*

hac

(4) Testatur id vetus inscriptio, quae hodiedum Calatiae prostat, editaque fuit a Nicolao de Simone in *De Statutis Municipalibus Civitatis Calatiae* pag. 18.

ΗΒΩΝΙ ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩ ΘΕΩ
ΤΑΓΜΑ ΚΑΙ ΛΑΟΣ ΚΑΛΑΤΙΝΟΣ

i. e. *Heboni praesentissimo deo Ordo Populusque Calatinus*. Ab amico, municipe Calatino, didici, in marmore scalptum: ΗΒΩΝΗ. Errore ne quadratarii, an consulte, quia olim & ΗΒΩΝ & ΗΒΩΝΗΣ efferretur? Sane pag. 150. simile quid in inscriptione Neap. deprehendimus, ubi ΕΤΑΝΘΗΙ pro ΕΤΑΝΘΕΙ.

hac observatione eam nobis usuvenire experiemur in aliis etiam nummis, quos Minotauri capite insignitos vulgo jactant, in quibus non dubito cornuta ejusmodi capita potius referenda esse ad Fluvios urbibus illis, ad quas numi spectant, vicinos. In Burmanni sententiam concessit amplissimus aeque ac doctissimus Gabriel Castellus Princeps Turremuzzae in *Inscriptionum Sicularum prolegomenis* pag. XXVII. eamque latius uberiusque explicavit, ac porro propugnare adnisus est, urbes omnes, quarum nummi hujusmodi contrectantur aut secus flumina, aut non procul inde, stetisse. Sed aegre adducor ut credam, hanc interpretationem omnibus peraeque nummis posse commode aptari. Nam ut de Siciliae nummis dissimulem; de nummis Graeciae Italicae hoc affirmare possum, eorum plerosque ad illas pertinere urbes, quae a fluviorum alveis longo intervallo distant: quamvis earumdem urbium loca passim humecta esse madidaque, aut unde unde irrigua, non diffiteor.

Sed ne lectorem longa expectatione suspensum diutius detineam; prae ceteris mihi mirifice placet sententia Steph. Vinandi Pighii in Annal. Magistr. Rom. tom. I. pag. 422. & Petri Carrerae in Disquisit. Numm. Catan. & Panorm. p. *63*. qui bovem illum humana facie praeditum, loco symboli signasse veteres in nummis existimant, ut eo labor agricolarum atque industria, agri culturae patientissimi, & ubertas eximia adumbrarentur. Sane fuit olim hoc in more positum, ut appingerentur in nummis animalia, plantae fruticesve, queis regio abundaret, vel quae urbis magistratusve nomen utcumque exprimerent, vel denique ad loci ingenium alluderent. De qua symbolica scalpendi ratione copiose quamplurimi differuere: quae hic apposite delibarem, nisi meus esse mallem. Attamen ne rem tacitus omnino praeterisse videar, egregium Plutarchi locum proferam, ad rei quam tractamus, faciendam fidem apposite comparatum: Εν δε τῷ Κορινθίων οἴκῳ &c. *Cum enim* (inquit in de Pythiae Oraculis p. *399*.) *in Corinthiorum domo spectaremus aeream palmam ... torno insculptae ad radicem* [βάτραχοι (5) καὶ ὕδροι] *ranae & hydri Diogeniano admirationem injecerunt*

(5) Mirifice Plutarchus hoc loco se se excruciat, uti scopum collineet, quo fortasse artifex sculpendo *ranas* atque *hydros* in palma, spectarit; ac tandem eo labitur, ut ranas veluti vernae tempestatis symbolum, interpretetur. Nimis a proposito, ut puto, alienum. Equidem frustra sim, si quae vir maximus vel ignoravit, vel non probe perspexit, homuncio coner emendare. Attamen tamquam unus e multitudine, veluti in concione, ubi loquendi palam datur cuique facultas, strictim dicam quae sentio, nihil

runt . . . Non enim palma, ut aliae arbores, paluſtris eſt, aut aquae amans planta : neque Corinthiis cum ranis quidquam rei eſt, [ὥστε σύμβολον ἢ παράσημον εἶναι τῆς πόλεως] *ut pro nota aut ſigno ejus urbis haberi debeant : quomodo Selinuntii quondam aureum* [Σέλινον] *apium, & Tenedii* [πέλεκυν] *ſecurim, a cancris* (6), *qui apud eos naſcuntur ad locum, cui Aſterium nomen &c.* Ex quibus Plutarchi verbis intelligere eſt, urbes populoſque non ſecus ac naves (7) & privatas familias, ſua habuiſſe σύμβολα καὶ παράσημα, *notas ac ſymbola*, ſed quae genio loci reſponderent; indeque Chaeronenſis Philoſophus nihil ultra ſollicitus. Ajo igitur fabrum, ſive potius fabros (duos enim fuiſſe conjicio) aereae palmae, id facere occupaſſe, quod alio tempore aemulati fuere *Batrachus* & *Saurus*, ſtatuarii non ignobiles; de quibus Plinius lib. XXXVI. extremo cap. 5. *Sunt certe etiamnum in columnarum ſpiris inſcalpta nominum eorum* (Sauri & Batrachi) *argumenta, LACERTA, atque RANA.* Utrique enim cum nominum ſuorum inſcriptio in operibus, quae elaboraverant, negata fuiſſet: callide ſuppoſuerunt nominibus argumenta nominum, *Ranam* ſcilicet & *Lacertam*, quae Graece reddita, Βάτραχον & Σαῦρον, h. e. artifices ipſos *Batrachum* & *Saurum*, ſonabant. Quas columnarum ſpiras memorat Plinius, fortaſſe illae ipſae ſunt, quae hodiedum viſuntur Romae in Aede S. Mariae trans Tiberim. Capitulum unum hujuſmodi, in cujus ſpiris affabre ſcalptae viſuntur *ranae* ac *lacertae*, inciſum aereae formae ſum nuper ingenti gaudio contemplatus apud Cl. V. Marchionem Galianum, virum amiciſſimum, ac politiore litteratura cultiſſimum. Id autem artificium architectatos prius fuiſſe conjicio, artifices illos, qui ſtandae ex aere palmae, de qua Plutarchus, inſudarunt: qui, ſive quia ſua inſcribere nomina vetarentur, ſive quia hieroglyphicam ſcalpendi rationem ſequi voluiſſent (ut oſtendere paribus vetuſtis exemplis, ſi id agerem, poſſem); vice nominum expreſſerunt in palma Βατράχους καὶ Ὕδρους (*ranas atque hydros*): intempeſtive quidem ſi rem ipſam in loco non ſuo ſcalptam aeſtimaveris; at vero non parum opportune, ſi explores, ac veluti pervadas conſilium eorum, qui nomina ſua prodere per haec vicaria ſymbola maluerunt; ita ut perſpectis typis ranae atque hydri, facile conjiceretur, unum *Batrachi*, alterum *Hydri* nomen geſſiſſe.

(6) De hoc ſymbolo *Bipennis* loquitur praeterea Stephanus in V. Τένεδος· etſi aliunde repetat originem, ac Plutarchus fecit. Etenim ille arceſſit cum Ariſtotele cauſam a ſevera Tenediorum lege, qua adulteria *ſecuri* plecterentur; quam ſanctionem primus ſubierit filius ejus, qui legem tulit: in cujus rei memoriam atque exemplum narrat Ethnicographus, Tenedios *bipennis* notam in moneta obſervaſſe.

(7) De navium παρασήμοις res eſt exploratiſſima: at vero de ſymbolis familiarum legi digna ſunt, quae Mazochius in Tabb. Heracl. pag. 148. ſeqq. erudite copioſeque diſſeruit: unde quid ad ſpecimen hic opportune delibarem, niſi conſiderem, lectorem ex ipſo fonte potantem, multo doctiorem fore diſceſſurum.

phus abjudicat a Corinthiorum insignibus ranas, quae utpote aquarum hospitae, portendunt agrum uliginosum, cujusmodi non erat Corinthiacus. Profecto enim Cumani saepe ranas exhibuerunt in nummis, ad notandam scilicet aquarum in vicinia stagnantium copiam. Ergo urbium symbola erant hujusmodi, quae vel Deorum religiones, vel hominum artes industriamque animalium arborumve, copiam, soli benignitatem, speciemque fructuum, qui ibi exuberabant, significarent: ut Metapontini nummi frequentissime prae se ferunt aristas, queis ager frumenti feracissimus ostendebatur. Jamvero ad significandam agri bonitatem ac veluti docilitatem, omnigenamque culturam, nullum aptius excogitari symbolum potuit, quam bos, cujus labores, humanorum laborum vicarii, plus in colendo agro, quam mille aratorum manus, emolumenti conferunt. Hinc apud plerasque gentes boves summo in honore, adeoque necessarii sunt habiti, ut Athenis si quis bovem mactasset, haud impunius abiret, quam si hominem agricolam interfecisset (8). Quamobrem in hanc Pighii, & Carrerae sententiam concedo: ubicumque bos quoquo modo fictus in nummis apparet, ibi universim terram aratri patientem, irriguam, feracissimamque significari.

§. II.

Biformem tauri speciem fuisse ex Acheloi metamorphosi, a Sophocle descripta, expressam. Hujus Tragici locus explicatur. Acheloi *vocem non solum Aetoliae fluvium significare, sed esse commune* aquarum *vocabulum, ac typum* abundantiae.

SEd quaestionem nondum resecuimus ad vivum. Nam quid veteribus in mentem venerit, sic bucerum quadrupedem effingere, ut in faciem virilem barbatamque concederet? Profecto enim Pighium non moror, qui conjecit eo typo humanum consilium, sine quo inutilis

(8) Varro de R. R. II. 5. de bove: *Hic socius hominum in rustico opere, & Cereris minister. Ab hoc antiqui manus ita abstineri voluerunt, ut capite sanxerint, si quis occidisset. Qua in re testis est Attica, testis Peloponnesus.* Columella lib. VI. in prooem. *Bovis tanta fuit apud antiquos veneratio, ut tam capitale esset bovem necasse, quam civem.* In eamdem sententiam loquitur Plinius VIII. 45. Val. Maximus, Stobaeus, Aelianus, alii. Quae tanta veterum adeoque exquisita de animalibus providentia, nunc forte risu excipietur; at si recte judicare velimus; illa, vel cum animalium incolumitati prospicit, mirifice priscorum hominum commendat humanitatem.

tilis foret agri bonitas, adumbrari. Nimis acute philosophatur vir praestantissimus. At vero philosophia priscarum gentium, ad vulgi captum accommodata, citius fabulis, quam ratiocinationibus crevit; eique nonnisi ea, quae sub sensus cadebant, vel communi opinione sustinebantur, cujusmodi mythica theologia erat, materiam suppeditabant. Inter autem fabulosas narrationes illud olim ore vulgi quam maxime jactabatur, Acheloum Aetoliae regem ob Dejanirae nuptias cum Hercule contendisse, cumque eo in singulari certamine congressum, varias induisse formas, in primisque tauri speciem vultu virili illustratam: sed mox avulso illi ab Hercule sinistro cornu, regem prae dolore fatigatum potentiori victoriam, rivali sponsam ultro cessisse; Herculem vero Aetolis cornu detruncatum dono dedisse. Id autem est illud portentosum Amaltheae cornu, cujus possessori ea facultas concessa ferebatur, ut quicquid esculenti vel poculenti in mentem ei incidisset exoptare, praesto, abundeque ac sine labore adnasceretur. Ea nimirum fabula, opinor, obversata fuit animo eorum populorum, qui biforme monstrum in moneta signarunt, ut in ejus virili facie Acheloum facile agnosceres, simulque colligeres, ex eorum agro, non secus ac ex Acheloi cornu, quoscumque terrae fructus sive potûs sive cibi, uberrime facillimeque provenire. Verum ut quae complexim dixi, partite enarrando suadeam, equidem conabor ostendere 1. Biformem tauri speciem ad Acheloi metamorphosin, a Sophocle descriptam, fuisse compositam. 2. Acheloi vocem non solum Acarnaniae Aetoliaeque fluvium significare, sed esse commune aquarum vocabulum, ac typum abundantiae.

I. Ac primum quidem mirari subit, neminem adhuc advertisse, Acheloum sic immutatum a Sophocle describi, quemadmodum semibos ille vir barbatus in nummis Graeciae Italicae, ac Siciliae visitur. Hanc autem metamorphoseos speciem facile quisque per se in poëta deprehendisset, nisi latinae interpretationes Tragici, praepostere factae, fucum oculo raptim legenti fecissent. Ergo in Trachiniis prope ab initio, sic de vice sua querens inducitur Dejanira:

Μνηστὴρ γὰρ ἦν μοι ποταμὸς, Αχελῷον λέγω,
Ὅς μ' ἐν τρισὶ μορφαῖσιν ἐξῄτει πατρὸς
Φοιτῶν ἐναργὴς ταῦρος, ἄλλοτ' αἰόλος
Δράκων ἑλικτὸς, ἄλλοτ' ἀνδρείῳ τύπῳ
Βούκρανος . . . . .

quae latine vertuntur in Strabonis, qui versus hosce poëtae recitarat, editione Amstael. lib. X. pag. 458. in hunc modum:

Nam

Nam nuptias Achelous ambivit meas
Fluvius, tribus me formis a patre flagitans,
Aliquando taurus evidens, aliàs draco
Maculis voluminibusque varius exstitit,
Formâ viri quandoque taurinum caput
Habentis ille visus . . .

Nec secus vertit Natalis Comes Mythol. VII. 2. & quicumque alius ad poëtam latine reddendum accessit: quorum interpretum incuriosa diligentia fecit, ut Achelous speciem Minotauri, cui peculiare fuit, in humanis artubus gerere taurinum caput, aemulatus fuisse videretur; sed contra poëtae sententiam, qui Acheloum potius *taurum ἀνδρόπρωρον (cum virili facie)*, quam *virum βούπρωρον (cum taurina facie)* descripsit. Achelous primum se in ταῦρον ἐναργῆ transformavit. Ἐναργὴς hîc opponitur φανταστῷ (*imaginario*) (9); eoque adjuncto significatur, illum, non errore phantasiae oculorumque, sed *reapse taurum* evasisse: cui scilicet artus omnes membraque, ad veri tauri similitudinem, praecisa fuerint. Deinde is idem ἀνδρείῳ τύπῳ βούκρανος apparuit, h.e. *bucerus cum virili facie*. Empedocles apud Aristotelem Physic. II. 8. & Plutarchum advers. Colot. p. 1123. dixisset βουγενῆ ἀνδρόπρωρον, *tauri-genus virilem faciem prae se ferens*. Casaubonus, quem recta graecae vis interpretatio latere non potuit, tamen ut erat de taurino Acheloi capite occupatus, poëtae locum sic emendabat ἀνδρείῳ κύτει βούπρωρος, *qui in virili trunco caput taurinum gerebat*. At emendationem Casauboni ea, quae apud poëtam proxime sequuntur, verba omnino respuunt: Ἐκ δὲ δασκίου γενειάδος κρουνοὶ διερραίνοντο κρηναίου ποτοῦ, *e densa vero barba rivuli aquae potabilis defluebant*. Sed ex mento tauri, si quidem Achelous in taurum exiisset, palearia, non barbam, pependisse dicerentur. Itaque si nihil aliud, *densa* quidem certe *barba* significabit, Acheloum cetera quidem *taurum*, in antica vero parte, *vultus humani barbatique dignitatem* praetulisse. Plane ad ejusdem imaginis normam componitur ille bucerus virili facie, barbatusque, satis obvius in nummis, adeoque similis, ut Sophocli Acheloi metamorphosim enarranti, numismata Oeniadarum, in quibus exploratum est, Acheloum effingi, obversata & expressa fuisse videantur. Jamvero cum typus idem in nummis Graeciae Italicae, atque Siciliae cusus appareat, neque ibi, ut paullo ante demonstravi, Mino-

(9) Eustathius in Iliad. p. 1200. 20. Edit. Rom. ubi quid sit ἐναργὴς φαίνεσθαι enarrans, τὸ ἐναργὲς (inquit) ἀντίκειται τῷ νοητῷ καὶ φανταστῷ.

notaurus, aut Neptunus, aut Hebon delitescat, nisi hic est Achelous, nescio an quo alio nomine vocari possit: quamvis ut quod res est fatear, Oenia lae alio consilio, ac Italiotae, nummos ea nota signarunt: & illi quidem Acheloum, ut patrii fluvii sua arva fecundantis Genium, hi vero, ut commune aquarum, indeque abundantiae, numen observarunt.

II. Sane fluvius, in quem Aetoliae Regem Acheloum conversum fabulantur, a Pindi jugis exorsus, atque ad dexteram relinquens Ambraciam, fluit inter Acarnaniam Aetoliamque medius, & ad Echinadas insulas se se exonerat. Ad ostia fluvii sitae sunt Oeniadae, in quarum nummis Achelous visitur; sed & eodem typo usi sunt Ambraciotae & Acarnanes, teste Spanhemio in de Praest. Numis. tom. I. p. 395. Itaque vetus colendi fluvios patrios consuetudo in causa fuit, ut illi populi Acheloum vel alluentem, vel interluentem, agros suos in moneta pariter exhiberent: ut vero cornigerum, virili facie, barbatumque exprimerent, vulgata de Acheloo sic transformato fabula praelusit. Hîc autem si contenderem, vel colonos inde duductos, vel Pelasgos Tyrrhenos, illarum regionum hospites, docuisse Italos Siculosque, ut eamdem notam usurparent in nummis, a vero fortasse non toto caelo aberrarem. Sed mihi abstrusiora, quaeque longo veluti intervallo dissita, vix oculis cerni possunt, persequi non est animus; eoque magis illum detrecto laborem, quod in re praesenti necesse non est, ut Acheloi investigandi studio in Aetoliam peregrinemur; is enim in regionibus Italiae Siciliaeque passim obvius est, & ex vero ἐπιφανέστατος, *praesentissimus*, in omnium oculos incurrit. Profecto Macrobius dum in versum hunc Maronis ex Georg. I.

Poculaque inventis Acheloia miscuit uvis

commentatur, erudite demonstrat Saturn. V. 18. veteres scriptores *Acheloum* pro *aqua* usurpasse. Plura in eamdem sententiam congessit Fulvius Ursinus in suo *Virgilio cum Graecis collato*, & auctoritate Euripidis, Callimachi, Aeschyli, Aristophanis & Athenaei, idipsum luculenter evicit. Causam vero hanc fuisse prodidit Ephorus apud Macrobium l. c. *quod aliis quidem fluviis dumtaxat finitimi populi sacrificant;* (τὸν δὲ Ἀχελῶον μόνον ἅπαντας ἀνθρώπους συμβέβηκε τιμᾶν) *Acheloum vero esse solum, quem gentes universae venerantur:* ejusque cultum, a Dodonaeis ipsis oraculis commendatum, prodidit idem Ephorus Ibid. Σχεδὸν γὰρ ἐφ' ἅπασιν &c. *Nam cum in omnibus fere responsis jubere solitus sit Deus sacrificari Acheloo; permulti existimarunt, non fluvium per Acarnaniam defluentem, sed universam vim aquarum Acheloi nomine ab oraculo vocari.* Habes jam in Acheloo comprehen-

 sam

ſam quorumcumque fluminum ſive laticum notionem. Sed eſt praeterea quod in Acheloo transformato curioſe contempleris: cornu nimirum abundantiae, quod Hercules ab eo excuſſum donarat Aetolis. Sed jam tempus eſt, ut quid ſub cortice fabulae deliteſcat, aperiamus. Ergo Achelous idcirco cornu abundantiae poſſidere credebatur, quia incredibilem regionibus a ſe irrigatis fecunditatem largiebatur: de quo audire praeſtat Diodorum Sic. qui lib. IV. 35. ſic fabulam, fabulaeque ſignificationem, expoſuit. Ἡρακλῆς δὲ τοῖς Καλυδωνίοις &c. *Hercules a Calydoniis gratiam inire volens, Acheloum fluvium in alium, quem ipſe fecerat, alveum divertit, & magnum fertilis agri ſpatium amni rigandum, hoc pacto vindicavit. Quae res poëtarum fabulae materiam dedit. Fingunt enim Herculem cum Acheloo, in Tauri formam converſo, pugna decertaſſe, & in conflictu alterum ei cornu detruncatum Aetolis dono dediſſe. Id Amaltheae cornu vocant; quod omni autumnalis fructus copia, uti racemis, & id genus aliis, ſit refertum. Cornu illis* (poetis) *curſum Acheloi per foſſam alio deflexum, obſcure ſignificat. Pomis inde maliſque Punicis & racemis, tellus frugifera, quae flumine humectatur, & feracium plantarum copia, denotantur.* Sed quandoquidem ſcaturigines omnes de nomine Acheloi vocare placuit; hinc orta mihi videtur opinio veterum, ut ager quicumque humore vel ſuperne fluente, vel ſubter meante, fecundabatur ad miraculum, vulgo jactaretur inſideri ab Acheloo, promo condo abundantiae, ſymbolice in ejus fronte cornigera expreſſae. Hinc in Acheloo non ſolum commune laticum nomen, ſed & copiae typum agnoverunt univerſi; eoque tandem res evaſit, ut pro ſimplici *Cornu Copiae*, fructibus onuſto, nimirum ut mutum inerſque ſymbolum quodammodo informarent animarentque (10), ejus vice *Acheloum buceron* in nummis exhiberent.

§. III.

(10) In quodam nummo Metapontino (quem in Muſeo Ducis Nojae contrectavi) muliebre caput viſitur; cui duo cornua non adnaſcuntur in fronte, ut in ceteris cornutis capitibus fingi ſolet, ſed ſupra aures ornamenti vice innituntur intextis capillis. E cornibus autem ariſtae pullulant, quae in orbem circumflexae, locum ſerti tenent. Nemo non videt, Metapontinos voluiſſe agri ſui ubertatem hoc pacto ſignificatam: id quod ceteroqui ſimplex cornu ſpicis ac fructibus onuſtum, ut paſſim alibi, abunde notaſſet: attamen ipſi, ne ſolitaria cornu ſpecies quodammodo langueſceret, cornua capillis intexuere, quaſi connexa cum reliquo mundo muliebri forent. Id nimirum eſt, quod noſtri homines dicunt, *mettere in azione*: cum ſcilicet quae ſolitaria, ac ſimplicia ſunt, ſimul compoſita ſic connectuntur a pictoribus, ut unum quid facere videantur.

§. III.

Acheloum signari in nummis Graeciae Italicae & Siculae non tamquam Acarnaniae fluvium, sed ut symbolum ubertatis agrorum. Chalcidenses Acheloi typum, qui ex incolatu Ambraciotico addidicerant, per Italiam ac Siciliam, conditis a se coloniis, circumtulisse. Cur Achelous *in numismatis* Campaniae *populorum, supervolitante* Victoriâ *cudatur.*

JAm auctoritate Ephori evicimus, Acheloum non solum Acarnaniae atque Aetoliae fluvium, sed universe quarumcumque vim aquarum significare: eique propterea ab omnibus prope gentibus fuisse sacrificatum. Praeterea quid in cornu Acheloi expressum mythica philosophia veterum esse voluerit, egregius Diodori Siculi locus, paullo ante productus, edocuit; fertilitatem nimirum agrorum, & omnigenam terrae fructuum copiam. Eo mihi quoque respexisse videntur Italiotae ac Siciliotae, qui Acheloum, ut agri irrigui uberisque indicem, pro more exhibuerunt in nummis. Nam hoc passim obtinuisse video, ut notae aliquot uni populo peculiares, imitatione quadam adoptarentur ab aliis: uti Noctua, frequens hospita, ac prope indigena Atticae, quandoquidem indivulsa comes Minervae fingeretur in Atheniensium numismatis, hinc pro symbolo sapientiae passim haberi coepit, & non raro in nummis urbium (11), ubi olim philosophiae studia florebant, occurrit. Itaque traduce genio nationum, se seque apud alios subinde atque alios probante, Itali ac Siculi typum Acheloi, cornu copiae possessoris, in Aetolia (12) primum excogitatum, confestim com-

(11) Fidem huic conjecturae fecerint nummi Veliae, quae patria fuit Parmenidis, & Zenonis, nobilium Philosophorum, & quae optimis legibus floruisse Straboni lib. VI. p. 252. traditur. In his autem nummis non raro noctua, facile ad ostendendum ea in urbe philosophiae studium, comparet.

(12) Cum sit in fabulis, Acheloum in Aetolia cum Hercule congressum, & in tauri speciem transformatum; adhaec cornu abundantiae populo Aetoliae dono datum; patet ibi primum placuisse, Semibovis viri nota monetam procudere. Ac sane ad Aetoliam, ac finitimam Aetoliae regionem pertinent nummi, sic expressi apud Spanhemium Tom. I. Dissert. VII. p. 395. Ambraciotarum, Acarnaniorum, & Oeniadarum. Inde origo fingendi in hunc modum abundantiae symbolum in Italiam manavit; per quas vero, ut ita dicam, fistulas illa manarit, equidem ignoro; sed affirmate ajo, de origine prima Aetolica non esse dubitandum, ut conferenti nummos Aetolicos cum Ita-

commodeque arripuerunt, quo pariter ipsi ubertatem agrorum suorum propalam explicateque, quamvis muta eloquentià, significarent. Quamquam, ut quod propius fidem est, dicam, innuamque hic illud, quod mox §. sequenti pluribus confirmatum eo; mihi videntur, Itali Siculique non ipsi per se ultro, ac solo studio imitationis Aetolicae, sed a Chalcidensibus Ambraciotis edocti, Acheloi symbolum adoptasse. Chalcidenses enim antiquitus ex Euboea profecti, in Thesprotia, antequam transfretarent in Italiam, constiterunt; indeque monetae typum, cujus significationem ibi addidicerant, in Italiam ac Siciliam, quarum regionum agri Aetolicam uburtatem aequabant, ne dicam, superabant, circumtulerunt, facto initio a Colonia Cumana, quam primam omnium condiderunt. Atque hinc facultas divinandi praebetur, eccur, si ab Acarnaniae populis abscesseris, soli sint Siciliotae (13) atque Italiotae, Campani praesertim (14), qui eo typo monetali saepenumero usi reperiantur. In causa nimirum fuit tum frequentia Chalcidensium Ambraciotarum hic locorum advenarum, tum vociferata apud omnes horum supra ceteros tractuum mira atque inexhausta ubertas, parataque in omne tempus anni & pomorum & fructuum abundantia.

Jamvero si hos ipsos populos, quos a fertilitate soli commendavi, tute velis aestimare, Campanos procul dubio eos esse juraris, quorum re-

Italicis, abunde patebit. Eadem est utrobique depicti monstri licentia, eademque vultus lineamenta. Imo, quod sedulo notatum velim, Itali interdum bovem dimidiatum exhibuerunt; id quod ad arcanam aliquam significationem traduci veto: hunc vero modulum illi sunt pariter mutuati ab Aetolis, qui, ut in angusta monetae area emineret id, quod erat significantius; parte postica bovem mutilarunt, ut latius pars antica spatiaretur. Imagines sic mutilatas Graeci *προτομὰς* vocabant, eaque voce proprie animalis *τὸ ἔμπροσθεν μέρος*, *pars anterior*, teste Suida, veniebat. *Προτομαὶ* quoque dicebantur effigies quaecumque, umbilico tenus ductae, uti docet Hesychius. Indeque ducto exemplo, humani vultus in clypeis, in gemmis, in numismatis, ad protomarum similitudinem praeciduntur. Pictores quoque veteres, etiam ubi plures personas simul in actum componi oportuit, eodem artificio usi comperiuntur, uti cernere est in Antiquit. Herculan. Tom. III. Tab. XLVI. Quo in pingendi genere aetate majorum nostrorum excelluit *Guercinus*, & *Matthias de Presbyteris*, vulgo *Calaber* dictus, qui, ut grandiores in parva tabula figurae exprimerentur, eas femorum, aut genuum tenus, prout prospectus ratio postulabat, decurtatas, artificiose venusteque repraesentabant.

(13) Ut Agyrinaei, Entellini, Geloi, Himeraei, aliique quos ea nota nummos fetiisse, praeclarissimus Turremuzzae Princeps testatur in Inscript. Sicul. p. XXVII.

(14) De nummis Acheloiis Italiae dicetur §. seq.

regio jure merito insideri ab Acheloo reputanda sit. Ac de Campaniae quidem ubertate adeo prolixa sunt Polybii, Strabonis, Plinii, aliorumque, quos videsis apud plurimos hujus provinciae enarratores, praeconia, ut ipsi horti Hesperidum prae Campania sordescant. Quo minus mirandum est, cum plures in una Campania populos exstitisse Acheloi cultores; tum Acheloum impensius excultum ornatumque, in Campanorum nummis apparere. Nunc mihi non est animus vocare ornamenta Acheloi caduceum, lyram, tripodem, & alia hujusmodi, quae in nonnullis Campanicis nummis scalpta supra semibovem virum barbatum appinguntur: haec enim nullo pacto (15) ad biforme monstrum spectant; spectant magis, uti conjicio, ad monetales magistratus, quorum symbola familiaria fuerint: sed contendo, Victoriam illam, quae in nummis Calium, Cumarum, Neapolis, Nolae, supervolitare fingitur, quasi coronam lauream Acheloo impositura; id portendere, quod paullo ante monebam; Campanos scilicet ubertate soli ceteros Acheloios collegas antecellere. Ubi Victoriam cum corona frondea vides, statim animo concipe vel rem agonisticam, vel id, quod imaginariâ comparatione, agonisticen aemulatur. Coronatur igitur Achelous Campanorum, perinde ac Stadiodromus, majore agri fertilitate, qua olim & hodiedum praestat. Plures quidem in Acarnania, in Aetolia, ac Sicilia, simulacrum illud exprimebant; Campani vero, ut ostenderent, agros suos aliis antistare, ducta imagine a stadiodromis, sic Acheloum excuderunt, quasi qui in stadio praecurrens, coronari praestoletur. Sed de his hactenus. Nam praestat nunc aliis praeterea rationibus conficere, veteres exprimendo biforme monstrum non alio, nisi spectasse ad Acheloum; in Acheloi vero cornu unice adumbratum copiae symbolum fuisse.

Id autem uti facilius assequamur, age nummos ipsos Acheloios (sic enim vocare libeat nummos eos, qui semibovis viri, h. e. Acheloi, imaginem praeferunt) nummos, inquam, Acheloios vario tempore cusos, simul una conferamus. Exempla a Paestanis (uti de Gelois, qui sunt extra Italiae fines, taceam) Arpanisque, & Mamertinis Brettiis, Neapolitanis, mutuabimur; quorum nummi nunc semibovem virum, nunc bovem, ut reipsa est, vel stantem vel in genua prolapsum ostentantes, ecquid nobis in re praesenti colligendum sit, facili negotio portendent. Et ad bovem quidem manifestum quod attinet, nonnulli for-

(15) Quemadmodum ingeniose quidem, sed parum verisimiliter Pighius in Annal. Mag. Rom. Tom. I. p. 425. conjicit, parerga haec ad idem argumentum pertinere.

fortaſſe contenderint, id pecus eo conſilio ſignatum, quo Theſeus Athenienſium numiſmata procuderat, in argumentum ſcilicet terrae aratro ſerendo paris, & ad culturam opportunae. Hoc certe negare non auſim; at ſi de imponendo nomine bovi, in nummis Magnae Graeciae ſignato, ſatagimus, quo alio niſi Acheloi, compellabimus? Profecto Achelous, quando cum Hercule congrediebatur, nunc *Taurus manifeſtus* (ταῦρος ἐναργής), nunc *Bucerus cum vultu humano* (βούκρανος ἀνδρείῳ τύπῳ) apparuit. Itaque cum nummi ejuſdem populi nunc bovem virili facie illuſtratum, nunc manifeſtum bovem oſtendant, prono alveo fluit, utraque repraeſentatione eodem fuiſſe collineatum. Porro cum bos ille barbatus, nomenclatore Sophocle, ſit Achelous; patet eumdem Acheloum ſub manifeſti bovis exuviis deliteſcere. Equidem ſi cauſâ indictâ dicerem, manifeſti bovis imagine effigiatum a veteribus fuiſſe Acheloum, paucos mihi futuros ſuffragatores augurarer: at ubi inſtituta nummorum comparatione appareat, in ejuſdem populi numiſmatis, qui nunc bos manifeſtus viſitur, alias ſemibovem virum ſignari; amplius de perſonae ἀναγνωρίσει (*agnitione*) non eſt quod dubitemus: quandoquidem unus Achelous fuiſſe proditur, qui in utramque ſpeciem, prout commodum fuit, abierit. Quocirca utraque nummorum ectypa imago eſt hujuſmodi, ut una alteram illuſtret, & viciſſim ab ea illuſtretur.

Nam ex mutua nummorum comparatione hoc etiam emolumenti capimus, quod inde aſſequimur, veteres, cum Acheloum vel bovem vel ſemibovem ſignabant, nonniſi ad abundantiae ſymbolum, Acheloi cornu expreſſum, oculorum aciem intendiſſe: id quod in proclivi erit colligere, ſi nummos Sybaritarum, tum cum Graecum oppidum fuit, contuleris cum nummis iis, quos poſtea facta Romanorum colonia, cuderat. Sybaris fuit olim urbs magni nominis in Magna Graecia, non minus luxu, quam opibus nobilitata. Huc Athenienſes tranſcripſere coloniam, cui deducendae traditur Herodotus ſeſe dediſſe ſocium. Urbs cum novo ſupplemento civium in novum *Thurii* nomen conceſſit; etſi *Thurii* vox non tum primum cuſa fuit, ſed potius vetus nomen *Sybaris* rurſus incudi redditum, *Thurium* evaſit. Utrumque enim vocabulum, non origine ſed dialecto differre, feliciſſime Mazochius in Tabb. Heracl. p. 517. oſtendit, ac pariter utrumque (16) bo-

(16) In Sybaris, Thuriique nummis *tauri* effigies ex aequo comparet: quae obſervatio injecit Mazochio curam reperiundae alicubi etymologiae, quae communis utrique vocabulo foret: eamque loco cit. pag.

bovem significare. Sed etiamsi de Phoenicia nominis *Thurii* significatione non satis aliunde, constaret; typus certe nummorum hujus urbis de illa non dubitare pateretur; quandoquidem in aversa parte nummorum perpetuo bos vel cornupeta, vel stans, repraesentatur; sic ut *bovis* effigies esse *Thurii* muta interpretatio videatur. Jamvero *Thurium* deducta postea a Romanis colonia fuit, & *Copia* transnominata; Strabone lib. VI. p. 263. & Stephano in voce Θούριον, testibus. Et quamvis uterque Scriptor *Copias* numero multitudinis extulerit, Strabonisque verba ita concepta sint, quasi Romani consulere voluissent urbis solitudini, indeque a confluentibus eo colonis nomen *Copiarum* fecissent: tamen uterque refellitur a nummis, hodiedum (17) superstitibus, in quibus dilucide ac citra suspicionem detritae alicujus litte-ru-

pag. 517. sagaciter in Orientali sermone investigavit. Nimirum communis utriusque vocis origo petitur a radice Heb. שור, *Shor*, quae *bovem* notat; ex ejus plurali *Shevarim*, *boves* (mutato tantum V consono in B, ut saepe fit) fluit vox *Sybaris*. Jamvero quod Hebraei *Shor*, id Phoenices *Thor*, efferebant; unde Latini *Taurum* deduxerunt; Vide Vossii Etymol. in voce *Taurus*. Itaque ex Phoenicio *Thor*, repete *Thurii* sive Θουρίων vocem. Habes jam, cur Thurii & Sybaritani *bovem* pariter expressserint in nummis. Fuit & altera in Magna Graecia Sybaris, cujus notitiam idem Mazochius primus eruit e Pausania: Pausanias autem eam urbem inter Brundusium & Hydruntem metatur, eamdemque cum *Lupia* facit. Quae fuit Colonia *Lupiensis* temporibus Romanis, eadem olim sub Graecis dominatoribus Λυκία, (quod a λύκῳ, *lupo*) dicebatur: ad quam epocham spectant nummi Λυκιατῶν inscripti. Itaque cum *Lupia* sit interpretatio Λυκ'ας; verisimile est, & Graecos cum Λυκίας nomen urbi imponerent, interpretatos etiam fuisse barbarum Sybaris vocabulum. *Sybaris* autem, monente Mazochio, si elementis Orientalibus *Zeeb*, vel contracte, *Zeb-bar* exaretur, *lupum Sylvae* significabit. Ergo tria ejusdem oppidi cognomina *Sybaris*, Λυκία, & *Lupia*, idem notantia, ostendunt varias loci pro vario tempore fuisse vicissitudines; hinc demonstratur, primos habitatores ex Oriente huc appulisse; deinde Graecos, tum postea Romanos oppido dominatos. Sed vide omnino, quae Mazochius eo de argumento disseruit in Tabb. Heracl. pag. 519. ubi & plura alia in promptu habes aliarum urbium nostrarum veriloquia, ex Oriente petita. Atque hae sunt etymologiae, quas Neapolitani suspicimus, atque adeo deperimus, ad prodendam populorum originem unice comparatas: ut immerito Guarnaccius Neapolitanos exagitet, quasi plus aequo etymologiis, quas omnes sine discrimine *fallaces* traducit, indulgentes. Attamen, ut ille ait,

Est inter Tanain quiddam socerumque Viselli.

(17) De nummis COPIA inscriptis adeatur Mazochius loc. cit. pag. 518. adnot. 47. & Pellerenius in Num. Popul. To. I. Tab. VII. 19. 20.

rulae, ſcribitur *COPIA*; quo ſane nomine non ad majorem urbis frequentiam, ſed unice ad agri fertilitatem ſpectatum fuit; quoniam in poſtica parte nummorum exhibetur *Cornu Copiae*, pomis ac fructibus exuberans, quod cum nomine urbis *Copiae* quaſi de compacto colludit.

His ita conſtitutis, jam totum ſignati bovis arcanum, Romanis interpretibus, innoteſcet: qui *Thurium* tranſnominando *Copiam*, ecquid in ceteris nummis Acheloiis praecipue ſit contemplandum, edocuerunt; ſcilicet terrae bonitas, & agrorum abundantia. Quid enim? quia ipſi, quibus deducentibus aliquo coloniam mos erat, id novae coloniae nomen imponere, quod vetuſtae nomenclationi quoquo modo reſponderet; quia, inquam, Romani *Thurium*, quod habebat nomen a *bove*, ſignabatque *bovem* in numiſmatis, interpretati ſunt *Copiam*: ac ne de conſilii ſui ratione ac ſignificatu dubium relinqueretur, in Coloniae Copiae nummis exprimi *Cornu-copiae* pomis onuſtum, voluerunt. Jamvero hunc Cornu-copiae typum in nummis etiam eorum populorum, qui bovem alias ſignabant, non raro intuemur. Quamobrem videtur, Italos noſtros in Acheloo exprimendo mirifice ſibi placuiſſe; eumque ſectandae cauſâ admirabilitatis, quae ex varietate naſcitur, modo uti ſimplicem bovem, modo uti ſemibovem virum, & interdum per quamdam metonymiae formam, qua ſignatum pro ſignante ponitur, Cornu Copiae exhibuiſſe. Trina haec ſpecies, tum alibi, tum in Neapolitanorum nummis obſervari datur, ubi & ſemibos barbatus, & bos manifeſtus, ac denique Cornu-Copiae viſitur; ſed totae tres ſpecies ſunt ejuſmodi, ut ad unum Acheloum ſignificandum recta collineent; de eo ſiquidem traditur, tum induiſſe formam (ταύρου ἐναργοῦς ϗ βουκράνου ἀνδρείῳ τύπῳ) *tauri manifeſti, & buceri cum virili facie*; tum *cornu Amaltheae* ſive abundantiae, poſſediſſe. Hoc autem animadverſo, reor, nummos eos, in quibus ſit quid hujuſmodi, quod ſpectat ad Acheloum, poſſe neque temere neque inconſulte *Acheloios* appellari. Interim, ut novo jam vocabulo aſſueſcam, de nummis Acheloiis aliarum gentium parum ſollicitus, Acheloum Italicum ſuſcipiam propius contemplandum, ut oſtenſis typis nummorum, ſimulque collatis, meae conjecturae luculentiorem faciam fidem.

§. IV.

5-2-75

Numismata Acheloia

Italiae Veteris ~ Ad pag. 249.

§. IV.

De Nummis Acheloiis earum regionum, quibus Regnum Neapolitanum coaluit. Plutarchus defenditur. Plinii locus tentatur. Chalcidenses Cumarum *conditores e Thesprotia profecti, primi videntur intulisse in Italiam typum* Acheloi. *Urbs* Iria *eadem ac* Uria *Plinii. Urbis* Lai *nummus ineditus.* Antinoi *effigies in nummis urbis Neapolis. Nummus inscriptus* Pistuvis, *nonnisi in* Paesto *quaerendus. Quae Coloniae in Italia monetam cuderint. Urbs* Hyrina *incerti positûs. De usu, quem ex nummis* Acheloiis *colligere Neapolitani in rem praesentem possunt.*

JUl. Caesar Capacius Historiae Neap. I. 14. dum nummos Neapolitanos, Semibovis viri (quem Hebonem vocat) notâ percussos illustrat, de aliis pariter signatis mentionem injicit hisce verbis: *Eumdem Hebonem invenimus Puteolanorum* (Πουτεολιτων) *Atellanorum* (Απελλανων) *Nolanorum* (Νολαιων). *Inveniuntur etiam* Κχλεντινων. *nec excludo Suessanos, Theanenses, Cupuanos.* Sed vereor, ne homo noster dum hos nummos fortasse memoriter recitabat, veritati plane satisfecerit. Nam plerique ex hujusmodi catalogo expungendi (18) sunt, uti rursus alios plures recitatos oportuit. Quamobrem mihi incidit curiositas excutiendi loculos duûm museorum locupletissimorum, Ducis Nojae Carafae, & Baronis Ronchii; per quorum diligentiam adeo magna vis nostratium nummorum contracta est, nihil ut in eo genere desiderare, nedum aliis (19) invidere, possis. Plurima ibi Ache-

I i loia

(18) Certe nummi, quos *Capuanos* vocat, mera fabula est. Latini *Campanos* dixissent, non *Capuanos*. Nec *Atellanos* etiam quis adhuc umquam vidit. *Puteolanos* vero fortasse Capacius in acetabulo Goltziano contemplatus est, sed quanti illi faciendi sint, jam ante dicere occupavi pag. 187. Porro ubinam gentium sunt Καλεντινοι? Nomen gentilitium prorsus ignotum. Nam si de *Calium* nummis agit, ii Latine, non Graece, scalpti reperiuntur; ac praeterea oppidani, auctore Strabone, Καληνοι, non Καλεντινοι, dicerentur.

(19) Si cui res nostras ambitiose magnificasse videar; sciat me id data opera fecisse, uti sic Guarnaccio responderem, qui loco supra pag. 233. adnot. 2. recitato, eâdem opera, qua Neapolitanos ab etymologiis investigandis absterret, simul monet, ut potius nummos patrios exquirant, & conservare studeant: *E l' Agostini* (inquit) *replica di aver vedute varie medaglie di quelle parti, scritte in Osco, o in Etrusco colla detta figura del Minotauro. Ma allora queste medaglie nè si leggevano, nè si apprezzavano. Si spera che i saggi e odierni*

loia numismata contemplari & contrectare mihi licuit: quamobrem me rem non injucundam facere lectoribus ratus sum, si, quaecumque mihi inciderunt in manus, enarrata, æreàque formâ expressa, hîc exhiberem.

ΑΙΣΕΡΝΙΝΩΝ. E Museo Ducis Nojae. Reperiuntur & nummi Latine inscripti *AISERNINOrum*, in quibus hinc biga, cui Victoria supervolitat; hinc caput Vulcani pileatum, cum epigraphe VOLCANOM. Sed Graeci praestant antiquitate, ut quos cusos oportuit ante alterum annum belli Punici primi; nam anno V. C. CDXCV. deducta a Romanis colonia fuit. Vide Annales Pighii ad hunc annum.

ΑΡΠΑΝΟΥ. In Museo Ducis Nojae duo nummi argentei exstant Semibovis barbati typo signati; reliqui omnes ex ære, & nunc bovem simplicem, nunc equum, ostendunt; sed tum argentei, tum ærei, sunt inscripti ΑΡΠΑΝΟΥ, numero (20) singulari, pro plurali (ut plerumque nomina gentilitia in nummis efferri solent) ΑΡΠΑΝΩΝ, ut in nummo Pignorii Holstenius legerat. Varia urbi fuere nomina, quae tum alii, tum Strabo lib. VI. p. 283. enumerat: Ἐκαλεῖτο δ' ἐξ ἀρχῆς Ἄργος Ἵππιον, εἶτ' Ἀργυρίππη, εἶτα νῦν Ἄρποι. *Quae nunc Arpi, principio Argos Hippium, deinde Argyrippa vocata fuit.* Ex *Argyrippa* fit gentile nomen Ἀργυριππηνὸς, quo utitur Strabo loc. cit. Ex *Arpis* vero fluit *Arpanus*, ut in nummis, & *Arpinus*, ut passim apud Livium. Hoc alterum, *Arpinus* scil. derivatum ex *Arpis* in Daunia, impulit, opinor, Plutarchum, ut cum etiam *Arpinum*, oppidum in Latio, celebre Marii ac Ciceronis incunabulis, dicere vellet, Ἄρπους Graece reddiderit (21); quasi *Arpinum* oppidum, non primitivum,

ni Napolitani le ricercheranno, e le conserveranno &c. Quasi hodierni Neapolitani in utroque peccent, & negligendo nummos patrios, & hac illac, si quos forte comparaverint, dilapidando. Benigne. Sed scrutari quid domi, quid intus sit, qui sunt extra familiam ne allaboranto. Quod si nostrates nummi per omnium manus circumferantur; id argumento esse illi poterat (si modo recte de gente nostra, liberaliterque judicare voluisset), tanta nos eorum copia abundare, ut & aliorum curiositati satisfacere, & nobis ipsis non deesse, valeamus.

(20) Est ubi numerus singularis compareat, ut non raro in nummis nostratibus: ΝΕΟΠΟΛΙΤΗΣ. Sed hic numerus in casu patrio adeo rarus est, ut Harduinus nummum inscriptum GENIO ANTIOCHENI (pro *Antiochenorum*) illustrans, ad solitas Cabalisticas technas confugerit. Sed τὸ ΑΡΠΑΝΟΥ nostri nummi vetat, ne Genium *Antiocheni* sollicitemus.

(21) Plutarchus de Cicerone, in ejus Vita p. 364. Ed. Franc. Ἐκέκτητο δὲ χωρίον καλὸν ἐν Ἄρποις &c. *Villam amoenam Arpini, praedium etiam pro-*

tivum, ſed derivativum, uti Grammatici loqui ſolent, foret vocabulum. Ager Arpanus feraciſſimus fuerit oportet, quandoquidem exercitum Hannibalis ibi hiemantem aluerit. Liv. XXIV. 3. Hodiedum ſuperſunt rudera moenium antiqui oppidi (vulgo *Li Arpi*); ager vero praeſtantiſſimus eſt, adeoque frumenti ferax, ut ſuſpicer, Plinium, ſcribentem lib. II. cap. *96. In agro Arpano frumentum ſatum non naſcitur*, vel ludere, vel potius ſcribere voluiſſe: *In agro Arpano frumentum, non ſatum, naſcitur*; particula negativa *Non* ſuo loco reſtitutá: quaſi diceret, tantam hujus agri eſſe felicitatem, ut ibi frumentum, non occando neque ſarriendo, ſed facillime ac veluti ſponte ſua, adnaſceretur; ita ut frumentum non ſatum humana induſtria, ſed utut incurioſe jactum, bonitate ſoli uberrime provenire videretur; non ſecus ac ſi tellus ibi eſſet *αὐτοσπόρος*, *ex ſe ſemina producens*; cujuſmodi regio Abiorum in Scythia, deſcribitur ab Aeſchylo, cujus verſus recitavit Stephanus in V. Ἄβιοι· hos autem verſus, utpote illuſtrando Plinio valde opportunos, hic producere non gravabor:

. . . Ἵν' οὔτ' ἄροτρον, οὔτε γατόμος
Τέμνει δίκελλ' ἄρουραν, ἀλλ' αὐτοσπόροι
Γύαι φέρουσι βίοτον ἄφθονον βροτοῖς.
. . . *Ubi neque aratrum, neque terram ſcindens*
Ligo terram ſcindit, ſed ubi ultro ſeminata
Arva copioſum victum mortalibus ferunt.

ΚΑΛΑτινων e Muſeo Ducis Nojae, ubi & exſtant nummi Calatiae cum Tyrrhenica ſive Oſca inſcriptione; cujuſmodi eſt ille quem Mazochius in Tab. Heracl. p. 534. adn. 86. edidit. Gentilitium nomen *Calatinus* a *Calatia* deſcendit. Duplex autem Calatia fuit, uti

Ii 2 Cam.

prope Neapolim, *& alterum Pompeiis*, *non lata habuit*. Sic vertit Xylander, & in Obſervationibus ad hunc locum faſſus eſt, ſibi non liquere, eccur pro *Arpino* Chaeronenſis Ἄρπους ſcripſerit. Clariſſ. Scriptor *Colon. Phoenic. Neap.* p. 203. corrigit ἐν Ἀρπινάταις. Sed cui, praeſertim occupato ibi de praediis villiſque municipis Arpinatis agi, non idem veniſſet in mentem ſuſpicari? At vero pretium operae fuiſſet, & vocem in Plutarcho intactam relinquere, & cur hic *Arpinum* tranſnominarit *Arpos*, excutere. Quid autem ea de re ſenſerim, jam ſupra expoſui. Quamquam quis praefracte negare auſit, antiquum ac primitivum loci nomen fuiſſe *Arpos*, maxime prodente id Plutarcho: exinde dictum *Municipium Arpinum*, ac poſtremo ſuppreſſa *municipii* voce, *Arpinum*, quaſi primitivum foret, in uſu vulgari uſurpatum fuiſſe? Exemplum plane gemellum in urbe *Calibus* habemus; quae poſtea quam *Municipium Calenum* evaſit; *Calenum* ipſum loco primitivi accipiebatur; eoque tandem res evaſit, ut nonnulli *Cales* a *Caleno* ſejungerent. Vide adnot. ſeq.

Cam. Peregrinius in Camp. Fel. p. 356. seq. ostendit; una trans Tifata & Vulturnum, hodie *Cajazzo;* altera cis fluvium, prope oppidum *Maddaloni*, in Casertana dioecesi, ubi nunc dicitur *Le Galazze*. Interim *Calatinos*, quorum nummi circumferuntur, utrubi metabimur? Equidem sic meam dividerem sententiam; videri nummos Calatinorum Oscos, adscribendos esse everso jam oppido cis Vulturnum inter Capuam & Acerras: his enim duabus urbibus monetam Osca litteratura ferientibus, aegre adducor ut credam, Calatinos medios Graeco sermone delectatos fuisse. Contra Graecos ultro concederem Calatiae transamnicae, ubi effossus ille lapis, quem protuli supra pag. 235. adn. 4. luculenter evincit, ibi Graecos aliquando dominatos.

CALENO*rum* nummi sunt obvii. Inter Teanum Sidicinum & Casilinum sita erat in via Latina urbs *Cales*, praedicata a Strabone lib. V. p. 237. ἀξιόλογος, *memorabilis*. Quam *Cales* Latini dixere, hanc Stephanus in Καλητίαν produxit, ejusque oppidanos Καλητικανούς vocari cum Dionysio Halic. prodidit, potius analogia, quam reipsa, manuductus. At rectum urbis *Calium* ethnicum nomen apud Strabonem l. c. Καληνός est, sive *Calenus*, ut in nummis; ac praeterea in Fastis Capitolinis scribitur M. Valerius Corvus Cos. triumphasse DE CALENEIS, anno V. C. 418 Anno insequente deducta colonia, ac IIIviri agris dandis fuere Duilius, Quinctius, & Fabius. Anno V. C. 488. adhuc Colonia erat, ut ex *Quaestore Caleno*, sic dicto, quia Calibus consistebat, colligi potest. Consulatur Pighius in Ann. Mag. Rom. ad hos annos. Postilla videntur *Cales* ad jus municipii commigrasse, eodemque ferme tempore, quo Puteolos juri Colonico speciem quamdam libertatis, quantam Majestas Populi Rom. patiebatur, praetulisse ostendi supra pag. 169. adn. 8. Exinde enim frequens est apud Scriptores Latinos *Caleni municipii* mentio. Quod *Caleni* additamentum fraudi nonnullis (22) fuit, uti *Cales* a *Caleno* distinguerent. Variarum urbis conditionum epochas eo consilio notavi, uti de nummorum, qui CALENO*rum* inscripti sunt, aetate statuatur. Videtur autem tum cusos, cum *Cales* umbra libertatis sub obtentu Municipii, fruebantur. Nam nec mihi, nec cuivis alii, incom-

(22) Sic enim statuunt, hodiernum *Calvi* successisse. *Calibus*, & quae nunc *Carinola* vocatur, *Caleno* respondere: cui opinioni haesisse quoque Holstenius videtur, ut ex ejus animadversionibus in Stephanum ad V. Καλητία, argui potest. Sed hunc errorem tum Pighius, Sanfelicius, aliique, tum in primis Cam. Peregrinius *Camp. Fel.* p. 435. seq. docte copioseque profligavit.

comparabilem tum typi monetalis, tum characterum affabre cuforum, elegantiam aeftimanti, fit verifimile, nummos ad ea tempora vetufta reduci poffe, quibus Aufones huic regioni infidebant. Profecto *Cales* in Aufonidum urbium cenfum refertur a Stephano, aliifque, utique ante deductam eo coloniam a Romanis.

ΚΥΜΑΙΩΝ. Dubitatum a nonnullis intellexi, num nummi infcripti ΚΥΜΑΙΩΝ fint Cumis in Campania (23), an Cymae Aeolicae, adfcribendi. Equidem in eadem fufpicione verfor; nec quofcumque nummos fic infcriptos, folo quidem ductus indicio agri Italici, ubi effodiuntur, continuo noftris Cumis affignarem. Attendenda enim antea funt fymbola, per quae unam ab altera Cyme facile difcriminare dabitur. Ex.gr. ubi *Semibos barbatus* aut *rana* fcalpitur, haud aegre eft credere, ibi Cumas Campaniae defignari; quandoquidem ille in nummis aliarum urbium itidem in Campania, frequentiffime apparet; haec Cumarum agrum uliginofum, ut revera eft, appofite (24) portendit. Sed ad pleniorem rei, quam tracto, fidem; eum nummum e Mufeo Ducis Nojae exprimendum curavi, qui citra ullam dubitationem ad Cumas Campaniae pertinet. Is enim in altera parte repraefentans Semibovem virum, five Acheloum, cum infcriptione KVME LTERNVM, five *Liternum* (25), prope exferta voce ciet Cumas Campaniae, in quarum vicinia exftat *Liternum*, fluvius, la-

(23) Stephanus Ethnic. *Cymen* Italicam ex una duplicem comminifcitur: fed erroris originem patefeci pag. 214. adn. 37.

(24) Ad innuendum loci paluftris ingenium, optime *rana* effingitur. Vide quae eo de fymbolo dixi p.236. adn. 5.

(25) Quafi fcriberetur: *Cyme ad Liternum*. Nolo quis orthographiam ac fyntaxin vetuftiffimorum nummorum, ad fedulitatem ac faftidium Grammaticorum exactas, intempeftive defideret. Numifmatum enim epigraphae funt hujufmodi, in quibus mutire quam articulate loqui, praeftet. Ceterum quod ad *Literni* additamentum fpectat; confuevere veteres, ne fcilicet urbes cognomines confunderentur, aliquod addere difcrimen, etiam in nummis, ubi breviffima effe debet infcriptio: uti *Teanum Sidicinum*, *Nucrinum Alfaternum* &c. ut a Teano Appulo, & Nuceria itidem Appula, difcernerentur. Quae additamenta, cum nufquam otiofa redundant, tum interdum funt omnino neceffaria. Ut ecce plurimi apud nos circumferebantur nummi infcripti ΟΡΡΑ, de quorum interpretatione defperabatur. Profecto fi nummorum fabricam infpexeris, eos ex officina Magnae Graeciae prodiiffe non diffiteberis; fed tamen quis urbem, urbifve tractum, fcriptoribus antiquis nuperifque tacentibus, divinare potuiffet; nifi proftaret in Mufeo Ducis Nojae nummus æreus cum epigraphe, ΟΡΡΑ ΛΟΚΡΩΝ? Unde faltem docemur, ORRAM vel Coloniam *Locrorum*, vel in regione *Locridis* exftitiffe.

lacus, oppidum. Sed *Liternum* urbs, an lacus fluviusve, comes datur Cumis (26)? Sed hoc non magni intereſt. Illud vero ſcire maximi in rem noſtram momenti eſt, quod urbs Cumae, teſte Strabone lib. V. p. 243. fuit Chalcidenſium & Cumaeorum παλαιότατον κτίσμα (*vetuſtiſſimum opus*) & πασῶν πρεσβυτάτη τῶν τε Σικελικῶν, καὶ τῶν Ἰταλιωτίδων (*antiquiſſima omnium Sicularum & Italiotidum coloniarum*). Itaque cum Achelous in vetuſtiſſimis Cumarum nummis, ſe det conſpiciendum; facile mihi perſuadeo, Chalcidenſes Euboicos Cumarum conditores, primos omnium fuiſſe, qui typum hujuſmodi huc locorum intulerint. A Cumanis porro populi finitimi edocti, deinceps aliis praeluſiſſe videntur in Magna Graecia ac Sicilia, ut ipſi ſymbolum idem, ad ſignificandam terrae ubertatem opportunum, in ſua quiſque moneta, ferirent. Atque hinc patebit, acutum vidiſſe Scaligerum, qui expoſiturus, quamobrem Propertius I. Eleg. 2. Cumanam oram tranſnominarit *Theſproti* (27) *regnum*, inquit: *Quia Theſprotus nomen fecit Theſprotiae Epiri, a qua Ambraciotae Abantes profecti, occuparunt eam oram, ubi Cumae fuerunt*. Abantes Scaligero ſunt Chalcidenſes, phraſi Homerica: *qui* (monente Strabone X. p. 445.) *Euboeae incolas nuſquam vocat Chalcidenſes, ſed ſemper Abantes*. Itaque ſecundum Scaligeri rationes, Chalcidenſes, antequam in antiquam Ita-

(26) Pellerenius, qui *Nov. Collect. Num. Pop.* Tom. I. Tab. LX. n. 25. nummum pariter expreſſum exhibuit, urbem *Liternum* mavult, & cum Caylo Tom. V. Antiqu. Hetruſc. ſentit, Cumas ſimul cum urbe *Literno* ſignatas fuiſſe, ad oſtendendam utriuſque civitatis ſocietatem: quemadmodum in quibuſdam nummis Graecis duo treſve urbes ſimul apparent, cum epigraphe ΟΜΟΝΟΙΑ (*concordia*). Equidem ſumma, quam nummi hujuſmodi praeferunt, antiquitate ductus, potius ad fluvium (qui ſunt vere cujuſque loci αὐτόχθονες, *indigenae*) quam ad oppidum *Liternum*, nullius ante deductam eo civium Romanorum coloniam nominis, nec niſi voluntario Scipionis Africani exſilio memorabile. Antea vero Literninus ager in ditione Cumanorum fuiſſe, inde ſuadetur, quod hi ſaepenumero ranas in moneta effigiarunt, quaſi tacite ſignificare eo ſymbolo voluiſſent, ſui etiam juris fuiſſe agros eos, qui a *Literno* fluvio, ac lacu, inundabantur. Quamobrem non ſocietatis, ſed utique diſtinctionis cauſâ, *Liternum* appictum Cumis, in nummo viſitur.

(27) A Cam. Peregrinio in Camp. Fel. pag. 211. didici, hunc Propertii locum aliquando crucem fixiſſe eruditis Neapolitanorum, aſſequi laborantibus, eccur Poëta loco *Chalcidenſium*, qui explorati Cumarum fuerant conditores, ſubſtituerit *Theſprotios*. Plurima tunc jactata fuiſſe oportuit: quibus non probatis, Scaliger ſequeſtrum agens, rem involutam feliciſſime expedivit. Nam conjectura ipſius Peregrini, quem videſis loc. cit. aegre eſt ut Scaligerianae anteponatur. Vide adnot. ſeq.

Italiam advenissent, in Thesprotia, & contermina Ambracia consederunt; id quod & in ejus animadversionibus ad Culicem Virgilii rursus inculcatur (28). Sed enim nihil aeque luculenter moram Chalcidensium Euboicorum in Thesprotia & Ambracia prodit, quam monetalis typus Acheloi, ab ipsis in Italiam advectus. Supra pag. 243. adn. 12. monui, non magis fabulam, quam typum, Acheloi in taurum transformati, antiquitus in Aetolia excogitatum, probatumque a conterminis Ambracia & Acarnania regionibus: quocirca fit verisimile, *Ambraciotas Abantes*, h. e. Chalcidenses hospites Ambraciae, didicisse ibi Acheloi fabulam, fabulaeque significationem; atque inde mutuatum monetae typum, cum Italis Siculisque (29) communicasse. Sed de Acheloo Cumano satis: nam quousque Cumani nummos Graeco sermone exararint, antea p. 95. adn. 2. e Livio eruisse confido.

IDNO

(28) Scaliger illustrans locum Columellae a se restitutum, *Thesproto littore Cumae*, subtexuit: *Thesprotum littus vocat, quod ab Abantibus, qui ex Euboea insula in Magnam Graeciam venissent.* Hic intercedit Cam. Peregrinius loco supra citato; & quamvis negare non ausit, plures e Chalcide colonias in Macedoniam commigrasse; nam quî negasset id, quod Strabo lib. X. p. 447. affirmet? contendit tamen, Chalcidenses Cumarum conditores non e Thesprotia Ambraciave, sed utique ex Euboea in Italiam recto itinere transfretasse. Fundus hujus Peregrinianae divisionis ex eo petitur, quod nemo ferme veterum de *Cumis* egerit, quin simul *Euboicam* coloniae originem agnoverit. Sed quotus quisque est, qui ignoret, consuevisse veteres scriptores, maxime poëtas, non proximam intueri, sed in longinquam ac remotiorem originem conjicere oculos: indeque ad affectandum archaeologiae studium pristinas populorum nomenclationes, tametsi usu desitas, restituere? In re comperta abstineo exemplis. Qui minus ergo & Chalcidenses recens e *Thesprotia* profecti dici *Euboici* potuissent, cum horum majores ex Euboea in Thesprotiam trajecerint? Hinc fit, ut Cumarum *littus & regnum Thesprotum* Columellae, ac Propertio; *Euboicae orae* Virgilio Aen. VI. 2. dicantur. Utrique recte; hic prima Chalcidensium crepundia, illi proxime domum, unde recta navigarint in Italiam, contemplati sunt.

(29) Strabo, ubi florentissimum Euboeae statum pristinum, pluresque inde colonias deductas, exposuisset, statim subjungit: Καὶ τῆς Ἰταλίας δὲ καὶ Σικελίας πολλὰ χωρία Χαλκιδέων ἐστίν. *Quin & in Italia & in Sicilia multa sunt Chalcidensium domicilia.* Hinc disce, eccur soli Itali Siculique fuisse comperiantur, qui typum Acheloi observarint; nimirum quia Chalcidenses diu ibi locorum versati, ubi Acheloi fabula excogitata est, colonias in utramque regionem intulere: ex iisdem ducto exemplo & aliae urbes finitimae, quamquam non conditae a Chalcidensibus, tamen opportuno Chalcidensium coloniarum typo delectatae, eumdem Acheloum, ubertatis indicem, in sua quaeque moneta, cudere affectarunt.

IDNO h. e. IRINO*rum*. Nam elementum D idem esse ac R, mox e nummis *Larinorum* facile persuadebitur. Praeterea littera N, haud simplex est, sed potius litterarum nexus, pro duabus, IN valens: eâque de causâ sinistrum latus hujus characteris altero altius in nummo excusum fuit, ut littera longa I in eo tractu concurrens, simul exarata appareret (30). Nummus hic penes me est, dono acceptus a Principe Pallagoriae Francisco Rovigno, antiquitatis Graecae Romanaeque studiosissimo. Sed & plane geminum me vidisse memini in Museis Mazochii & Comitis Planurae. Porro e gentili nomine *Irinus*, proditur urbs vocata fuisse *Iria* vel *Irium*; quemadmodum *Iria* quoque vocabatur quaedam urbs in Hispania Tarraconensi. Sed ubi locorum urbem, ad quam spectent nummi *Irinorum*, collocabimus? Procul dubio in Italia, ac fortasse in vicinia *Larini* in Frentanis: *Larinorum* enim atque *Irinorum* numismata, tum ob fabricam litterarumque tractus, tum ob Acheloi typum, adeo similia sunt, ut ex eadem prope officina prodiisse videantur. His adde, quod utrorumque nummorum structura, aliquanto rudior, potius ad Samniticum, quam ad Graecanicum ingenium accedit. Frentani autem a Strabone V. p. 166. Σαννιτικὸν ἔθνος, *Samnitica gens*, dicuntur. Itaque situs *Iriae* vel in Frentanis, vel non procul inde, quaerendus est. Ac sane Ptolemaeus urbem *Iriam* (quam ipse Graece extulit Ὕριον) inter Garganum & Frentanos locat. A promontorio Gargano versus Histonium in Frentanis, explicatur sinus, qui *Urias* a Mela dicitur; ejusque sinus accolas peculiariter *Appulos* nominatos, prodidit Strabo VI. p. 285. Idem Geographus paullo ante praetenderat huic sinui πολιτμάτιον Οὔριον, *oppidulum Urium*, & cit. pag. 285. lacum, ἐν δὲ τῷ κόλπῳ (inquiens) λίμνη ἐστὶν, *in sinu vero lacus est*: quem lacum mari proximum fuisse oportet; quandoquidem ipse dimetiens Italiam, qua late patet, scripsit, a Teano Appulo, quod supra lacum in mediterraneis erat, ad Puteolos, minimam expandi Italiae latitudinem; quasi lacus non in continente se se diffunderet, sed appendix esset & quaedam continuatio maris Hadriatici. Indicio autem hujus lacus jam antiquum *Iriae* situm intueri dabitur. Hodiedum in hoc

(30) De compendiaria hujusmodi ratione scribendi quaedam attigi pag. 130. adn. 3. Romani (ut nunc aliquo, eoque compertissimo exemplo, rem illustrem) praenomen *Manii* exarari, ejus vice pingebant M'. At si nexum resolvas, statim intelliges, tres initiales MAN*ii* litteras, simul in eo nexu fuisse comprehensas, ac veluti alteram alteri, qua parte congruebant, impositas.

hoc sinu cubat lacus non mediocris, adeoque Hadriatico mari contiguus, ut in eum marini fluctus, aestu ferente, immittantur. Lacus is nunc *Varano* dicitur, sic ut facile appareat, nuperam nomenclationem ex veteri lacu *Iriano* sive *Uriano*, proxime descendisse. Quamobrem conjecturam non omnino, puto, poenitendam, capere possumus, *Iriam* sive *Uriam* Appulam stetisse olim in vicinia lacus, cui proxima urbs *Iria* nomen *Varano* fecit, ac fortasse cis lacum; protinus enim lacum excipit Frentanorum regio. Strabo ibidem: Μετὰ δὲ τὴν λίμνην ἐπὶ τοὺς Φρεντάνους . . . παράπλους ἐςὶ. *Post lacum navigatur ad Frentanos*. Hinc intelliges affinitatem typi monetalis, litterarumque tractuum, inter Larinates in Frentanis, & Irinos, Frentanis conterminos. Nomen urbis, de qua agimus, varie interpolatum legitur. Primitus sermone Appulo, qui ad Samniticum accederet, *Iria* vel *Irium* vocabatur, ut ex gentili nomine *Irinorum*, se se in nummis prodente, ostenditur. Sed Latini (alternantibus apud ipsos I & V vocalibus) ad pleniorem primae syllabae sonum, *Uriam* (31) dicere amarunt: Graeci vero sive cum littera Pythagorica Ὕριον, sive cum bivocali Οὔρειον, extulerunt. Iisdem vicibus objectum fuit oppidum in Messapia, plane cum Appulo cognomine; de quo dicam cum ad Hyrinos nummos devenero.

LADINOD. E museis Ducis Nojae & Baronis Ronchii. Sed & Mazochius quatuor ejusmodi nummos possedit, eosque luculenter interpretatus in Comment. ad Tabb. Heracl. (32) ostendit, duplex D nihil esse aliud, nisi duplex R, ita ut legendum sit LARINOR*um*. Larinum oppidum celebre in Frentanis fuit, & mari proximum; id quod tum auctoritate Silii suadetur, qui *Larinatem superi maris accolam* descripsit, tum symbolo delphini, qui in nummis Larinorum in-

(31) Uti Plinius ac Mela. At vero in quibusdam Plinii Codicibus *Varia* scriptum reperitur. Errore ne amanuensium, an quod insecuta aetate *Varia* pro *Iria* sive *Uria*, vulgo diceretur? Huc mihi magis inclinat animus, eam ob causam, quod hodiernum lacûs *Varani* nomen, propius a *Varia*, quam abest ab *Uria*. Itaque Scriptores librarii antiquam *Iriae* appellationem ad pronuntiationis ejus, quae tum obtinebat, normam, opinor, refinxerint.

(32) *Qui Tuscanicae* (inquit l. c. pag. 534. adn. 86.) *scripturae levem hausere notitiam, non ignorant ab iis caninam litteram eadem notari effigie ac Latinum* D. . . . *In linguis pluribus Orientis* τοῦ D *&* R *tractus minimum inter se differunt; adde hoc quoque quod hae litterae cum cognatae pronuntiationis essent, quam saepissime inter se permutatae alternabant, ut exemplis pluribus in Tyrrhenicis docui*.

interdum visitur. Quamobrem quae hodiedum exstat *Larina* in Comitatus Molisii & Capitanatae limite, aliam a Larino Frentanorum fuisse oportet. *Nec dubito* (dicere pergit ibidem Mazochius) *quin duo hujus nominis oppida fuerint, unum ignobilius in hodiernae Larinae positu, alterum celebrius a mari non longe reductum, de quo nummi, ac Silius, loquuntur; & insuper Plinius ubi ait*, Larinates cognomine Frentani. *Nec enim nisi διακριτικὰ locorum ea cognomenta sunt, quibus unum ab altero ὁμωνύμῳ distinguatur.* Jamvero nummus Larinorum, quem incidendum curavi, hoc etiam contemplatione dignus est, quod utrimque Acheloum repraesentet. Species quidem oppido rara, sed quae in nummo singulari *Lainorum* iterum conspicienda datur.

ΛΑΙΝΟΜ. Nummus ineditus, ac singularis in Museo Ducis Nojae. Λαῖνος gentile nomen e Λάῳ descendit, de quo Stephanus: Λᾶος, πόλις Λευκανίας... ἀπὸ Λάου ποταμοῦ· τὸ ἐθνικὸν Λαῖνος, ὡς Ρηγῖνος. *Laus, urbs Lucaniae, dicta a Lao fluvio. Gentile, Lainus, ut Rheginus.* Antiochus apud Strabonem lib. VI. p. 254. Laum fluvium constituit terminum Italiae antiquae (quae Magnae Graeciae fines non excedebat) ad mare Tyrrhenum; quemadmodum Metapontum ad mare Siculum. Fluvius urbi, ut saepe alias, nomen conciliavit. Urbem vero Sybaritae, exuti patria sua, a Crotoniatis expugnata, condiderunt; uti retulit Herodotus VI. 21. & Strabo l.c. & ex vero quidem, ut ex indicio characteris, prope (33) dicam Sybaritici, M pro Σ, colligi potest, ac praeterea ex typo Acheloi, quem Sybaritae, cum eorum urbs staret incolumis, in moneta sua cuderant, uti loco suo dicam.

MAMEP. BPET. Mamertinorum in Brutiis (34) nummum eo consilio exhibui duplicem, ut eo simul collato magis magisque persuadeatur, antiquos effingendo taurum nunc ἐναργῆ *manifestum*, nunc βούκρα-

(33) Figuram elementi M pro Σ, eo dixi Sybariticam, quod non magis in Sybaris, quam in Posidoniae, Sybaritarum coloniae, nummis frequentissime comparet. Adde nunc eamdem litterae speciem in *Lai* itidem a Sybaritis conditi, numismate: quamobrem urbs, etsi Herodotus ac Strabo tacuissent, inde Sybariticae originis prodi posset, quod scripturae Sybaritarum lineamenta servarit.

(34) Apposite *Mamertinis* additur cognomentum *Bruttiorum*, ut a Mamertinis Messeniis distinguerentur: de utrisque accurate egerunt Peregrinius in Camp. Fel. p. 683. seq. & Mazochius in Tabb. Heracl. p. 541. adn. 106. Mamertinos vero *gentem Campanam* vocat Polybius ac Strabo: quo minus mirabimur, si Acheloi typus, prope dixerim, Campaniae indigena, ad Bruttios usque, hoc est ad extremum Italiae cornu, pervaserit.

βούκρανον ἀνδρείῳ τύπῳ, *bucerum cum humana facie*, non alio nisi ad Acheloum, abundantiae indicem, spectasse. Primus inscriptus MAMEPτινων BPETτίων est e Museo Ducis Nojae; alter cum epigraphe MAμερτίνων, e Museo Baronis Ronchii. Utrumque, tametsi non satis eleganter incisum, edidit Gesnerus Num. Popul. Tab. XLIII. n. 76. 77.

ΝΕΟΠΟΛΙΤΩΝ. Tres de industria selegi typos, ut causae, quam peroro, inserviam, appareatque simul, per semibovis, bovisque notam unice ad Acheloum fuisse spectatum, quo etiam Cornu Copiae collineat. Primus horum obvius est, sed inscriptione, quam in dorso bos barbatus gerit (35), oppido rarissimus. Is nummus aereus dono mihi datus fuit ab humanissimo ac nobilissimo viro, Palagoriae Principe. Alter bovem simplicem, tertiusque Cornu Copiae notam praeferens, sunt e Museo Ducis Nojae; cujus Musei nummi pene omnes inscripti sunt Νεοπολιτων, uno atque altero exceptis, qui ΝΕΑΠΟΛΙΤΗΣ, cum prima vocali, habent; quos aut non vidit Cl. Scriptor Thecae Calamariae, aut videre (36) dissimulavit. Nummi Neapolis sunt Graeci omnes, in quibus praeter tres enarratas species, omnium frequentissimus est tripodis cortinaeque, typus. Quandonam Neapolis a ferienda moneta cessarit, haud habeo dicere. Verisimile tamen videtur, Neapolitanos ad plenam civitatem per coloniae jus evocatos, tunc Romanorum, ut reliquo jure, sic moneta uti coepisse. Ostendi pag. 202.

(35) Ibi perspicue cusum apparet SVESA, primo sibilo dumtaxat superne evanido. Nummum contemplandum obtuli Dominico Baroni Ronchio, in re vetusta nummaria cum primis versatissimo: is autem negavit se umquam vidisse similem, nec quid de eo explicare diceret, habere. Conjecit tamen, quod & mihi etiam in mentem inciderat, *Suesam* tunc temporis in ditione fuisse Neapolitanorum, a queis ut leges, sic monetam, qua uteretur, accepisse. Quamquam & illud etiam suspicari succurreret, societatem inter Neapolitanos & Suesanos eo tempore intercessisse; eaque gratia Suesanos curasse, ut in moneta Neapolitana jam percussa, qua & ipsi promiscue uterentur, vox *Suesae* incideretur. Nam hoc etiam contemplatione dignum est numisma, quod τὸ *Suesa* non initio exaratum fuit, sed alio tempore, & cuso jam numismati, ibi ubi locus vacuus dabatur, impressum, uti nummum contrectanti patet.

(36) Qui in Add. p. XXIV. ad idem Museum provocans, negat se ibi vidisse nummum Neapol. cum prima vocali exaratum. Sed quaestio hujusmodi est, quam quis solo oculorum judicio per se facile diremerit. Itaque cui cupido est, laudatum Museum adeat. Mazochius quoque in *Tab. Heracl.* pag. 251. testatur, se in paucioribus quibusdam numismatis ΝΕΑΠΟΛ. legisse; quamquam illam alteram scriptionem ΝΕΟΠΟΛ. non diffiteatur esse usitatiorem.

Neapolim Hadriano Imperatore, nondum evasisse Coloniam; idque tum ex aliis argumentis Graecanicis colligebam, tum ex phratria *Antinoiton*, Neapoli in honorem Antinoi, quem Hadrianus deperierat, instituta. Phratriae vel ab Heroe, vel ab deo aliquo ut plurimum nactae sunt nomenclationem: itaque ex phratria *Antinoiton* collige, quam auguste de Antinoo Neapolitani senserint. Ac mirum ni ejus effigiem in moneta repraesentarint; usque adeo, ut mihi suspicio incesserit dubitandi, num ille pulcher adolescens, in Neapol. nummis obvius, quem ex coma in humeros fluitante, & ex laureo serto, Apollinem vulgo salutant, sit revera Apollo, an potius Antinous sub Apollinea specie delitescens. Sane Cuperus in Apoth. Hom. p. 245. ostendit, Antinoum cum *Mercurii* & *Panis* insignibus exhibitum fuisse, ibique cum Pausania docet, apud Mantinenses plurimas Antinoi imagines *Bacchum* retulisse. Ad summam, quod erat in quaque urbe praesentissimum numen, cum eo Graeculorum adulatio Antinoum, tamquam *σύνναον* ϗ *σύνθρονον*, q. d. *contubernalem & consessorem*, conferebat. Inscriptio Romana apud Grut. pag. LXXXV. 1. exhibet Antinoum ΣΥΝΘΡΟΝΟΝ *τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θεῶν*, *consessorem cum Aegypti diis*. Par eidem obsequium a Neapolitanis impensum fuisse, difficile est non credere: illum autem quîcum alio, nisi cum Apolline, comparassent? Sane par utrique erat aetatis flos, forma venustatis, & quod palmarium esse reor, oraculorum editio. De Antinoi oraculis testatur Spartianus in vita Hadriani: *Graeci quidem volente Hadriano eum consecraverant, ORACVLA per eum dari asserentes* (37). Hinc mihi videtur, ad Antinoum pertinere nummus ille æreus Neapolitanus, a Gesnero in Num. Popul. Tab. XLVII. 33. editus, in cujus antica facie visitur elegantissimus adolescens, crispata ac promissa in humeros coma, quam duplex lauri sertum cingit, cum hac epigraphe: ΣΥΝΝΑΤ, ut nunc apud Gesnerum legitur, sed quam ne dubites in ΣΥΝΝΑοΥ refingere (38). Profecto si depicti ado-

(37) Consulatur ibi Casaubonus, qui ostendit, Sacerdotes Antinoi praedicatos fuisse *Prophetas*, eo quod divinandi facultate praediti jactarentur.

(38) Error inde ortus fuisse videtur, quod cum ultima littera Υ, aliquantulum in ea parte, qua lineae obliquae concurrebant, extrita esset, nec nisi extrema cornua apparerent; facile fuit, pro Pythagorica Υ, dentalem litteram Τ supponere. Praeterea O *μικρὸν* jacturam ex eo passum fuisse suspicor, quod adeo exili forma depictum fuerat, ut puncti modulum non excedens (quemadmodum in nummis pingi solet), oculum effugerit. Id quod & aliis accuratissimis antiquariis fecit offucias.

Pro-

adolescentis aetatem integram, sertumque lauri contemplatus fueris, statim tibi Apollinis imago excitatibur; at vero si inscriptionem perpenderis, non certe Apollinem, sed *σύνναον*, *consortem* Apollinis agnoveris. Et Antinoi quidem nomen reticetur; sed obscurum illis hominibus esse non poterat, ecquis eo tempore κατ' ἐξοχὴν perhiberetur esse Apollinis σύνναος (*contubernalis*): non alius certe, nisi Antinous, quem gratia formae, & fama oraculorum cum Delphico Apolline contulerant. Jam si ejus conjecturae non poeniteat; colligere hinc possumus, Neapolitanos adhuc sub Hadriano suam habuisse officinam monetalem, ac praeterea Antinoi (39) effigiem, sub Apollinea in nummis repraesentasse.

ΝΩΛΑΙΩΝ. E Museo Ducis Nojae, ubi & alii sunt plures, ex argento omnes, praeter unum æreum, eumque corrosum: sed quod prope miraculo fuerit, omnes Graece sunt inscripti, quamvis Nolam antiquitus a Tyrrhenis insessam fuisse, praeter Polybii, Velleii, aliorumque auctoritatem, monumenta Hetrusca, quae in ejus agro effodiuntur in diem, dubitare vetent. Attamen sive Tyrrhenis urbe exutis, sive Graecis in societatem receptis, populus certe aliquo tempore graecissavit, uti liquet e nummis. Graecos Nolae hospites, Justinus lib. XIII. 1. Chalcidicae originis fuisse prodidit: hinc Silius Ital. XIII. 16. de Hannibale cecinit,

Hinc ad Chalcidicam transfert citus agmina Nolam.

E Chalcidensium Nolano hospitio repete causam, quamobrem Nolani Acheloum repraesentarint. Vide quae paullo ante conjeci, cum de Cumanorum nummis agebam. 8IΣTV.

Profecto Sponius *Miscell.* sect. X. num. 2. & 5. in quodam lapide legit: NIKHΦΡΟΣ NIKHΦΡΟΥ · sed quovis pignore contenderim, exaratum ibi fuisse: NIKHΦοΡΟΣ NIKHΦοΡΟΥ, *Nicephorus Nicephori filius*. Berkelius quoque in Comment. ad Steph. Ethnic. v. Ε῎δρα, miratur, eccur pro τῷ ΠΟΤΑΜΩΝΟΣ, legatur in antiqua epigraphe ΠΤΑΜΩΝΟΣ. Plurima ibi comminiscitur incassum; nam vera ratio inde petenda erat, quod descriptor litteram ο, exilissime signatam, inopinato praeterierit. His jam animadversis, non temere, puto, e τῶ ΣΥΝΝΑΥ Gesneriani nummi (quod nullius erat significantiae) τὸ ΣΥΝΝΑΟΥ exsculpserim.

(39) Nec illud te moveat, quod Antinoi facies, quam e nummis Smyrnaeorum novimus, aliquantulum ab Apollinea differat. Id enim nihil esse videbitur, reputanti, varios interdum pro locorum varietate fuisse pingendi delineandique characteres. Quid quod lineamenta oris unius ejusdemque Caesaris (qui notior certe, quam Antinous, erat in provinciis) saepissime dissidere animadvertimus; si provinciales nummi cum iis, qui Romae percussi fuerant, conferantur?

8IΣTVVIΣ. E Museo Ducis Nojae. Plane similem nummum ediderunt Ant. Augustinus (etsi ad ipsam typi speciem non admodum (40) exacte), Jo: Baptista Passerius, Mazochius, Guarnaccius, Pellerenius, &, ne quis inofficiose se praetermissum queratur, Paschalis Magnonius. Praeterea iidem ipsi producunt alios nummos argenteos, (cujusmodi tres omnino possideo), minimae formae, sed elegantissime cusos, qui eamdem inscriptionem gerunt, at sub aliis imaginibus. Ex antica enim parte *caput juvenile*; e postica, superne *Aplustrae*, inferne *Delphinum*, & inter utrumque medium *hordei* pleni jam turgidique, *acinum* ostentant. Haec de symbolis & inscriptione nummorum. At vero totus labor in definiendo urbis nomine, ac situ versatur. Nam ferme omnes, quicumque illustrando huic nummo manus admoverunt, in diversas abierunt opiniones. Ut ecce Guarnaccius *Ital. Orig.* Tom. II. p. 227. de *Faesulis*; Blanchius Ariminensis, uti e Guarnaccio ipso intellexi, de *Pistorio*: Passerius, Mazochiusque de *Paesto* cogitarunt: Magnonius denique ob repertam ibi a se *Plistiam* exsultavit. Verum in hoc negotio, ut & in aliis facti quaestionibus, difficile est, ut quis alio insusurrante, opinionem, cui se pridem despondérat, eam non fateatur verisimiliorem. Attamen in tanto opinionum dissidio libere, quae sentio, dicam. Ac primum dolendum est, plerosque eorum, qui ea de re disseruerunt, in sola epigraphe interpretanda distentos, nihil aliud in nummo fuisse contemplatos. At

(40) Is enim Dial. V. legens SISTLVS, arguitur, non satis attente perspexisse litterarum formas. Gravius peccavit Guarnaccius, qui in suo nummo, quem a litteris integerrimum jactat, scriptum se deprehendisse ait, 8ISSVLIS, T in S & altero V in L malitiose commutato, ut eo pacto eliciturus inde *Faesulas*, lectori facilius imponeret. Priorem litteram 8, jam inter omnes convenit, accedere ad figuram Φ Graecanici, sic tamen, ut initio vocabuli positum, citra aspirationem, uti Π sonet; pro more Orientalium, qui non solent illam litteram in principio dictionis aspirare. Equidem etsi non possum huic opinioni non me subscribere; tamen animo reputans hinc summam nummi nostri antiquitatem, hinc novitatem figurae litterae aspiratae Φ (nam Graecos vetustissimos scripsisse Π constat, etiam ubi sonus τοῦ Φ flagitaretur); potius crediderim, sub elemento 8 delitescere primitivam elementi B imaginem, demissâ ad perpendiculum a recentioribus lineâ, quae olim sinuabatur in arcus. Vel sic tamen, quamvis in hoc nummo potius *Bistuvis*, quam *Pistuvis* legerim, haud interim negarim, ex eo vocabulo posse *Paistum* descendere, pro consueta scilicet inter B & P soni affinitate. Nam & in eadem ora Tyrrheni maris, nec procul a *Paesto*, urbs, quam Latini *Buxentum* dicunt, a Graecis Πυξοῦς effertur.

At vero cum de urbe incerti positûs agitur, eccur non adhibentur in consilium symbola, queis, veluti facem praeferentibus, facile fuerit in scopum incurrere? Tria autem in nummis, de quibus agimus, consideranda sunt 1. *origo* urbis *Tyrrhenica*, in litteris haud dubie Tyrrhenicis praemonstrata. 2. situs urbis maritimus, in *Delphino* & *Aplustri* significatus. 3. agri ubertas, quam tum *hordeum*, tum maxime *Achelous*, adumbrant. His animadversionibus adhibitis, patet jam Guarnaccium, & Blanchium refelli a symbolis *Delphini* & *Aplustris*, quae ut maritimis urbibus apprime conveniunt, ita penitus repugnant ingenio *Faesularum* & *Pistorii*; quae utraque urbs, mediterranea Hetruriae colens, illa maris indicia sibi deberi negat. Eodem ex capite falsi arguitur Magnonius, qui metando *Plistiam* (41) in vicinia Compulteriae, longe a mari reductae, hoc ipso deprehenditur a vero urbis maritimae situ aberrasse. Sed praeter haec & illud etiam considerandum est, nummos sic inscriptos nonnisi in regionibus nostris effodi solere; hinc fit verisimile, hîc, ubi ceteroqui tralaticium erat Acheloi symbolum, eos fuisse cusos. I nunc & littus Superi Inferique maris, quo hodiernum Regnum Neapol. in peninsulae morem cingitur, percurre; profecto nullam aliam urbem invenies, quae proximitate soni ad *Pistuvis* accedat, nisi *Paestum*, cui & Tyrrhenica origo, situs ad mare Tyrrhenum, solique eximia feracitas (42) suffragetur. Nec enim sola nominum qualiscumque concordia spectanda est, sed hoc

(41) Plistiae saepe meminit Livius, sed adeo parce, jejuneque a characteribus regionis, ut Marsorum ne an Samnitum oppidum fuerit, adhuc ventilatur a Geographis. Paschalis vero Magnonius, sibi esse ludum ratus, quicquid aliis est impeditissimum negotium, decernit, *Plistiam* stetisse, ubi nunc *Presta* dicitur, prope *Compulteriam* (quam Peregrinius *Camp. Fel.* p. 412. in agro Calatino statuerat): atque inde secutus affinitatem soni, Plistiam eamdem cum τῷ *Pistuvis* facit. Sed utut de *Plistia* Liviana concesserim; certe situs ejus loci mediterraneus aptari nequit urbi, quam in nummo quaerimus; hanc enim Delphinus & Aplustre fuisse maritimam portendunt.

(42) De origine Paesti Tyrrhenica vide, quae sparsim Mazochius in *de Paesto* Diatriba ad calcem Tabb. Heracl. disseruit. Urbs sita erat ad orientalem plagam Silari, nec procul inde, ubi fluvius hic in mare Tyrrhenum immittitur. Sinus maris a Paesto, dictus est *Paestanus*, quemadmodum a Plinio, Mela, aliis vocatur; *Tyrrhenicum* vero hunc *Sinum* cognominat Aristoxenus Musicus apud Athenaeum XIV. 7. ab incolatu procul dubio ac frequentia in eo littore, Tyrrhenorum. De compertissima porro soli benignitate nihil dicam; nam cui Virgilianum illud *Biferique rosaria Paesti*, ignotum esse potest?

hoc etiam intuendum, num descripti characteres investigatae urbi plane conveniant. Ut ecce *Basta* maritimum oppidum in Salentinis, etsi vocis consonantiâ non longe absit a *Pistuvio*, aegre tamen fuerit, ut a Tyrrhenica origine, & a soli feracitate commendari queat. Quamobrem donec exploratiora aliunde suppetant indicia, libentissime in Passerii Mazochiique, strenue pro *Paesto* decertantium, sententiam concedo: quos videsis, Mazochium praesertim, qui varias urbis conversiones explicate persecutus est, facto initio a prima origine Orientali, unde *Paesti* nomen feliciffime deducens, ostendit Graecos postea transnominando urbem Ποσειδώνιαν q. d. *Neptuniam*, nihil aliud nisi illius vocabuli significationem interpretatos fuisse, aut potius sic ad linguae suae genium emollivisse, ut Graecanicum videretur. Hoc unum praeterea monitum velim, quod a neutro comperi animadversum: *τὸ Pistuuis* sive potius *Pistuvis*, non primitivum urbis nomen, sed *ἐθνικὸν*, *gentile*, videri. Hanc autem desinentiam abnormem a Graeco modulo incedere, non miror: mirarer magis, si Tusca vocabula pariter ac Hellenica, caderent. Lacinias enim deperditi Tyrrhenorum sermonis in antiqua Italia, quae ex diuturno illorum imperio *Tyrrhenia* audiit, quam in Graecia, investigare praestat. Ergo crediderim, primitivum urbis nostrae vocabulum fuisse *Pistuium* sive *Pistuvium*, uti *Lanuvium*. Ac porro quemadmodum e *τῶ Samnium* fit *Samnis*, ita *ἀπὸ τοῦ Pistuvium* descendisse *τὸ Pistuvis*, opinor. Ceterum desinentiam in *IS*, Tyrrhenis fuisse familiarem, inde quoque ostenditur, quod *Merriss* & *Tubtiks* (43) qui erat apud Oscos, Tyrrhenorum congeneres, magistratus, sunt vocabula similiter cadentia. Denique Romani vocem Tyrrhenicam *Pistuvium*, qua interpolando, qua contrahendo, in *PAIStum*, uti in nummis Paesti, jam deductae a se coloniae, legitur, refinxerunt.

ΠΟΣΕΙΔΩΝΙΑ*των*. E Museo Ducis Nojae. Nummi hujus urbis sunt obvii, cujuscumque moduli, ac ferme omnes argentei. Posidoniam a Sybaritis conditam tradidit Strabo V. p. 251. quod sic intelligendum, Sybaritas pulsis Tyrrhenis, primis habitatoribus, coloniam eo deduxisse, barbarumque *Pistuvii* nomen cum *Posidonia* commutasse, pro more Graecorum, qui ut ceteris fucum facerent, persuaderentque, omnia e suo

(43) Hic Oscorum magistratus mire in editis libris variat. Alii *Medistuticus*, alii *Mediastuticus* praeferunt. Sed vera orthographia est illa, quam nobis exhibet insignis tabula marmorea, Herculanei detecta, in qua eleganter perscriptum visitur MERRISS TVBTIKS. Vide *Mazochium* in *Addit.* ad Vossii Etymol. in his vocibus.

e ſuo fonte fluxiſſe, quicquid erat Orientalium vocabulorum, adeo ſtudioſe ſua lingua fingebant, ut partus Graecanicus (44) videretur. Supervacaneum eſt monere lectorem, Poſidoniam poſt coloniam deductam fuiſſe vocatam *Paeſtum*, reſtituta nimirum & aliquantulum emollita vetere *Piſtuvii* nomenclatione. Nummi *Paeſtanorum* ſunt obvii, & in quibuſdam notantur nomina *II. Virorum*, qui ſupremus erat in Coloniis magiſtratus. Atque ea *Duumviratus* Paeſtani notatio apprime obſervanda eſt, plurimo uſui ad quaeſtionem, utrum Coloniae Italicae monetam cuderint, enucleandam futura. Vaillantius in *Num. Colon. & Munic.* Part. I. pag. *6.* univerſim negat, Colonias Italiae jus feriendae monetae habuiſſe; ſed is a nummis plurium coloniarum, uti mox dicam, Italicarum refellitur. Mazochius vero in *Tab. Heracl.* p. 508. 555. conceſſum id Coloniis Latinis, quibus civitas ſine ſuffragio dabatur, aliis negatum, contendit. Atqui cum pleraeque omnes coloniae Italiae ſine jure ſuffragii deductae fuiſſent, eccur nummorum harum urbium inſigni penuria laboramus? Quamobrem ſic meam dividerem ſententiam: officinam monetariam negatam coloniis in Italia *ſuburbana*, aliis extra vagantibus fuiſſe conceſſam. Meminit Italiae *ſuburbanae* Plinius lib. XXVI. 4. eamque Harduinus *Latio* vetere ac novo, urbi Romae proximo, definit. Equidem, Latio novo ſive Adjecto in Campaniae fines excurrente, crediderim ſub eo themate Campaniam univerſam, quae olim ad Silarum amnem protendebatur, Strabone lib. V. p. 251. teſte, comprehendi. Ac profecto quarum coloniarum Italicarum nunc nummi circumferuntur, eae ſunt extra hujus Italiae terminos; uti Beneventum, Copia (antea Thurium) Paeſtum. Contra nulli dum contrectare licuit numiſmata Coloniarum Capuae, Cumarum, Puteolorum, Herculanei, Salerni &c. eam ob cauſam, quod in Italia *ſuburbana* ſic acceptâ, ſitae, neceſſe non erat, ut privata officina inſtruerentur; quandoquidem monetâ communis patriae, Romae inquam, cujus ut ita dicam, pomoerium contingebant, facile uti commodeque poterant. Nam nunc *Sueſanorum* & *Calenorum* &c. itidem in Campania populorum nummos non moror; quos tum cuſos judico, cum eorum reſpublicae ſeorſim a Romana rep. gerebantur.

(44) De quo more cum plura alia exempla produci poſſunt, tum praeclarum illud eſt, quod Graeci *Metapontum* dixerunt, quod antea *Metabum* (Strab. lib. VI. p. 265.) & *Macedoniam*, quae pridem *Macettia* (Heſych. in ea voce). Ex quo nominum metaplaſmo elucet Graecorum ſtudium, id affectantium, ut peregrina nomina Graeco torno elaborata viderentur.

SVESANO*rum* nummi ſunt obvii, ſed omnes cum ſimplici ſibilo; cum contra libri editi duplicem praeferant in hunc modum, *Sueſſa*, *Sueſſani*. Praeterea latinae ſunt omnes inſcriptionis, ita ut ſuppoſititios eſſe oporteat nummos hujus populi Graecos apud Goltzium, alioſque: nec ceteroqui locu Graeciſmo eſſe potuit. Nam ſive Sueſae Pometiae in Volſcis, ſive Sueſae Auruncae in Campania, tempora percurreris, nulla ſane exſtitiſſe comperies, quibus aut Volſci aut Aurunci, ſint ore Graeco locuti. Niſi quis exceperit, Graecos, antequam Romani hic agere coepiſſent, aliquando fuiſſe dominatos. Verum donec Graeca Sueſae numiſmata in conſpectum ſe dederint, tamdiu de eo non liquere pronuntiabimus. Interim utri Sueſarum, nummos *Sueſanorum* adſcribemus? Procul dubio, *Sueſae Auruncorum*: nam de Volſcorum metropoli, quae ab antiquiſſimis Rom. temporibus colonia deducta fuerat, fruſtra ſit cogitare. Sueſam vero Auruncam, quamquam & ipſa haud diu poſt Auruncorum huc (45) migrationem accepiſſet coloniam., tamen libertati ſuae (cujus indicio eſt jus feriendae monetae) reſtitutam fuiſſe, inde colligi etiam licet, quod Ciceronis aetate non Colonia, ſed Municipium erat. His adde quod fabrica nummorum Sueſanorum eadem omnino eſt ac Calenorum: ac quemadmodum utrique aliquando Acheloum in moneta excuderunt; ſic utrique pariter, in ſignando gallo criſtato, quaſi de compacto, convenerunt. Cales autem breviſſimo intervallo a Sueſa (quae hodiedum nomen retinet) Aurunca, longiſſimo a Pometia diſtat. Praeterea favet libertati Auruncorum id quod conjeci ſupra p. 259. adn. 35. Nam ſive ſocietas Sueſanorum cum Neapolitanis, ſive horum imperium in Sueſanos in cauſa fuerit, ut *Sueſae* nomen incuderetur in moneta Neapolitana; hoc ipſo docemur, Sueſam non exſtitiſſe eo tempore Coloniam. Romani quidem certe neutrum, hoc eſt, colonos ſuos ſive oppreſſos, ſive cum aliis conſpirantes, irretorto oculo videre ſuſtinuiſſent.

ΣΥΒ*αριτων*. E Muſeo Ducis Nojae, ubi & eſt alius nummus argenteus cum inſcriptione ΣΥΒΑ*ριτων*, & cum bove ſimplici: nam ille primus praeter litteras a dextra in laevam more Orientalium euntes, ſemibovem virum barbatum oſtentat. Litterae M pro Σ inſolen-

(45) Anno V. C. 416. Sulpicio Longo, Aelio Paeto Coſſ. Aurunci a Romanis opem contra Sidicinos flagitarunt. Decernitur in Senatu auxilium; ſed Conſulibus cunctantibus ferre ſuppetias, *Fama adſertur* (Liv. VIII. 15.), *Auruncos metu oppidum deſeruiſſe, profugoſque cum conjugibus, & liberis, Sueſſam communiiſſe, quae nunc Aurunca appellata; moenia antiqua eorum, urbemque ab Sidicinis deletam*. Haud diu poſtea (Liv. IX. 28.) *Sueſſa & Pontia eodem anno* (V. C. 433.) *coloniae deductae ſunt*.

lentiam saepe antea notasse usuvenit in nummis urbium earum, quae fuerunt coloniae Sybaritarum. Sed hoc leve; illud vero moleste fero, me, cum supra pag. 246. de investigando Acheloo in nummis Sybaris Thuriique satagebam, nondum nummos inspexisse Sybariticos, qui bovem barbatum exprimerent; nam de bove simplici in harum urbium nummis signato, res erat tritissima. Ex utraque igitur specie bovis simul collata, & ex eo etiam, quod Romani Thurium transnominarint *Copiam*, h. e. abundantiam, collige, nihil aliud eo symbolo, nisi Acheloum, sub duplice bovis specie apparentem, cornuque Copiae possessorem, fuisse adumbratum.

TIANUR ΣΙΔΙΚΙΝ. Sic plene, scripturâ dextroversum exarata, legitur in rarissimo nummo Musei Ducis Nojae; nam alii ibidem contractius habent TIANUR, & alius TAIAN. Mazochius in Tyrrhenicis Diat. V. §. 1. & Pellerenius Num. Pop. To. I. Tab. LX. n. 50. ediderunt nummos cum inscriptione TAANUR. Adeo in primore *Teani* syllaba variatum est. Sed illud *Sidicini* cognomentum erat plane necessarium, ut a Teano Appulo distingueretur. Strabo lib. V. p. 237. inquit: Τέανον τὸ καλούμενον Σιδίκηνον . . . ἐκ τοῦ ἐπιθέτου δηλοῦται, διότι τῶν Σιδικηνῶν ἐςίν. οὗτοι δὲ Ὄσκοι, Καμπανῶν ἔθνος ἐκλελοιπός. ὥςε λέγοιτ' ἂν τῆς Καμπανίας, καὶ αὕτη μεγίςη οὖσα τῶν ἐπὶ τῇ Λατίνῃ πολέων· *Teanum Sidicinum . . . ipso cognomento ostendit, se ad Sidicinos pertinere, qui sunt Osci, gens Campanorum superstes, ita ut possit Campaniae dici; ipsa quoque urbium in via Latina sitarum maxima*. Integrum locum eo consilio attuli, ut eximia urbis (quam rursus Strabo pag. 249. cum Capua comparans, ἀξιόλογον, *memorabilem*, vocat) praestantia, simul & causa cognominis *Sidicini*, nosceretur. Sed valde notanda sunt verba illa: Sidicini, *Osci*, *gens Campanorum superstes:* quibus docemur, ceteris Oscis Campaniae, vel deletis, vel cum Latino populo permixtis, solos Sidicinos in Osca republica, ad Strabonis ferme aetatem, perseverasse. Profecto Teanum nonnisi tandem sub Augusto (quo adhuc superstite Geographus inchoavit scriptionem) colonia Rom. deducta fuit, teste Frontino. Hinc videsis, quantum a vero Guarnaccius (46) aberrarit, qui in Orig. Ital.

 Tom.

(46) Guarnaccius l. c. cum de Teani nummis ageret, sic in Mazochium, Teani veriloquium ab Orientali sermone repetentem, illiberaliter insurgit: *Che dolce divertimento, o piuttosto qual giusta compassione è mai questa di vedere uomini grandi perdersi continuamente in questa forma, e in questi scherzi di parole!* Quis autem non crederet, hominem, qui adeo superbe labores magnorum virorum fastidit, velle, si umquam alias,

Tom. II. pag. 266. nummum Graecum inscriptum THIΩN, Teano nostro adscripserit. Ceteroqui Teanum Oscae originis prodit tum litterarum delineatio, tum desinentia in VR (47) plane Tyrrhenica: ex quo judicare licet, elementa etiam τοῦ ΣΙΔΙΚΙΝ fuisse Oscis communia cum Graecis.

ΥΡΙΝΑΙων. E Museo Ducis Nojae. Plane similem forte fortuna nactus sum argenteum, litteris adeo perspicuis, atque ad elegantiam praecisis, ut nihil supra. Harduinus quoque legerat in suo nummo ΥΡΙΝΑΙ, quippe qui lectionem Τεαναίων inde exsculpserat. Nam alii, quoscumque vidi, habent Τεανα, sine littera longa in fine. Porro elementum D pro R valere, post illa, quae pag. 257. notata sunt, non ultra detinebo lectorem. Duplicem autem exstitisse in Regno Neapolitano *Hyriam* jam inter Geographos convenit, unam in Daunia Appula, de qua supra pag. 256. dixi; alteram in Salentinis, ac fortasse illam ipsam, quam Herodotus lib. VII. 170. narrat, a Cretensibus fuisse conditam in Japygia Messapia. De utraque simul locutum fuisse Plinium videri posset; nisi ejus locum immaniter depravassent (48) amanuenses. Huic alteri Hyriae Begerus *Thes.*

alias, nunc quidem certe prodire coram, ingenti eruditione suffarcinatum? Interim is nummos Τηίων attribuens Teano Sidicino, vereor ne ludibrium debeat. Nam sodes, helice ne Archimedis, an potius magicis carminibus, urbem *Teon* (cujus gentile nomen THIOΣ in quamplurimis nummis legitur) e media Jonia in Campaniam deduxit?

(47) Valde notanda est terminatio Osci vocabuli in VR. An quod Osci *Tianur*, id Latini *Teanorum* extulissent? sicuti in aliis Teani nummis aliquanto recentioribus, TIANO*rum* legitur. An potius *Tianur* sit primitivum urbis nomen pro *Tianus*, elemento S in R abeunte, quemadmodum in decreto Spartanorum, quod illustrat Casaubonus ad Athenaei VIII. 11. legitur Τιμόθεορ Μιλήσιορ, pro communi Τιμόθεος Μιλήσιος? Sane Tyrrheni, qui Oscis erant affines, mirifice rhotacismo delectabantur. In hanc alteram partem mihi animus inclinat, eoque magis, quod in Teani nummo penes Baronem Ronchium, perspicue legitur ΣΙΔΙΚΙΝΑ, vox, uti videtur, connectenda cum *Tianur*, pro *Tianus*, sequioris sexus; ut ut Latini *Teanum* generis neutrius, cumque secunda vocali E in prima syllabâ, probarint.

(48) Locus Plinii exstat lib. III. cap. 10. ubi is Messapiae urbes enumerans, *Oppida*, inquit, *per continentem a Tarento*, *Varia*, *cui cognomen Apulae*, *Messapia*, *Aletium*. Nihil hîc ulceris suboluit Harduino, qui praeterea *Messapiam* urbem, quae hodie *Mesagna* dicatur, interpretatus est. Fabulae. Messapia enim nomen est regionis, non oppidi. Itaque affirmate contenderim, sic olim a Plinio exaratum fuisse: *Oppida per continentem a Tarento*, *Varia* [*ad*

Thes. Brand. Tom. I. . . & Mazochius *Tab. Heracl.* pag. 535. adscribunt nummos inscriptos ΥΡΙΝΑ, & nota semibovis barbati percussos. Sed ex τῷ Ὕριον sive Ὑρίη, fit per analogiae canones Ὑριεὺς vel Ὑρῖνος; & revera oppidani a Plinio *Hyrini* vocantur: quo igitur spectare dicemus femineum nomen *Hyrina?* Uterque vir ornatissimus derivativum nomen esse rentur, & Mazochius quidem *Monetam*, aliudve congruum vocabulum (49); Begerus vero *Minervam*, cujus vultus in altera nummi facie cuditur, subaudiri autumant. Atqui ea substantivi nominis reticentia ferri utcumque posset, ni obstaret nostri nummi epigraphe ΥΡΙΝΑΙ, quae producenda omnino intelligitur in ΥΡΙΝΑΙων; ut saepe in nummis, ΝΩΛΑΙων, ΚΥΜΑΙων &c. Jamvero e gentili nomine Ὑριγχῖος evincitur, primitivum urbis vocabulum fuisse Ὑριγξ; quemadmodum Τεριγχῖος, Μυριγχῖος, a Τεριγξ, Μυριγξ descendit. Utraque igitur lectio ΥΡΙΝΑ & ΥΡΙΝΑΙ, proba est; illa primitivum urbis nomen servavit incolume, haec dat intelligere derivativum. Interim hujus *Hyrinae* positum, mihi plane ignotum esse fateor; & angerer quoque, nisi pariter in aliarum urbium veterum ignoratione versaremur. Nam quot urbes Italicae, ut propiora attingam, a Stephano Ethnic. memoratae, nos in obscuro latent? Quis *Taurianam* Plinii in Campania, quis *Brettiam* Mamertinorum, *Orram* Locrensium &c. intento digito nunc monstrare confideret? quas quidem urbes, aliasque quamplurimas, vel a nummis unice compertas, nihilo tamen minus quis exstitisse negaverit. In hujusmodi urbium incerti positus censum adscribe *Hyrinam*. Attamen si quid audendum est, eo mihi inclinaret animus, ut Hyrinam vel in Campania vel in proxima

[*ad discrimen ejus*] *cui cognomen Apulae, Messapia, Aletium*. Quae uncis comprehendi, sunt ad fulciendam sententiam plane necessaria. Duplex Uria sive Varia memoranda erat; prima in Messapia, de qua Plinius hîc; secunda in Apulia, quam paullo post Plinius describit: *In qua* (Apulia) *oppidum Salapia . . . Sipontum, Uria*. Quamobrem ut unam Plinius ab altera distingueret, apposite illam *Messapiam*, hanc *Apulam* cognominavit. Utraque Hyria variis orthographiae vicibus obnoxia fuit. De Apula jam suo loco vidimus; sed & Messapia non benignius accepta est. Herodotus Ὑρίην, Strabo lib. VI. p. 282. Οὐρίαν, cum bivocali, extulit. Ejus ager *Varnus* a Frontino dictus proditur; sed quem recte Harduinus in *Varinum*, aut potius *Varium*, refinxit.

(49) Tametsi paullo post pag. 599. cum nummum ΥΡΙΝΑΙ, cum diphthongo in ultima syllaba, oculatus testis vidisset, ultro affirmet, legendum ΥΡΙΝΑΙων, suspiceturque, ex gentili nomine Ὑρῖνος postea formatum nova propagatione fuisse Ὑριναῖος. Atqui de nova sobole in hanc formam pullulante, adhuc exemplum quaero.

ma Campaniae regione metarer, ductus indicio *Semibovis barbati*, & quidem supervolitante Victoria; ut in alio *Hyrinae* nummo argenteo penes Baronem Ronchium contemplatus sum. Profecto plerique omnes Campaniae populi delectati sunt eo typo, ferme ut Campaniae peculiaris haberi possit; uti pag. 245. conjiciebam. Quamquam non negarim, alios etiam populos vel aemulatione vel quo alio studio, Campanorum, in suis numismatis Victoriam Acheloo imposuisse.

Huc usque esto recensio nummorum Regni Neapolitani Acheloiorum, quoscumque potui colligere; nam comprehendisse omnes, affirmare non ausim; maxime novis in diem numismatis, quae antea ignorabamus, in apricum prodeuntibus. Ipse etiam nonnulla, in quibus quidem Achelous pingebatur, sed quia desperatae prope erant lectionis, consulto praetermisi. Ut ecce duo hujusmodi nummi aerei sunt apud me; in quorum uno, ΚΥΠΕ . . . . in altero utrimque corroso, . . . ΠΕ . . . legitur. Equidem certa quae sunt explorataque, dicere professus, eccur nunc in incerto conjecturarum luderem? Profecto si usquam alias, in hoc quidem certe negotio numismatum interpretandorum, tempori serviendum est, porroque sperandum, ut nummus aliquando prodeat lucidior, qui tenebrosiori lumen affundat. Sed enim per ectypas imagines nummorum, quos produxi testes, jam ratio mythicorum, semibovem virum barbatum in moneta signantium, abunde patescit. Profecto cum in veterem aliquam imaginem incidimus, si pernoscere, de eaque recte judicare velimus; necesse est, ut eam a capite, a tergo, a lateribus lustremus oculis; tum postea judicium ferre licebit. Jam in pluribus numismatis liberarum (50) urbium Bos barbatus signabatur: haec autem species singularis cum esset, liberum fuit eruditis viris eam, quo quisque vellet, nomine donare. At vero si monstrum hoc undique, & quocumque modo sub oculos cadebat, contemplari placuisset, jamdiu conjectandi licentia praecisa fuisset. Certe si animadvertissent, in unius ejusdemque populi, nunc bovem simplicem, nunc compositum, & interdum ejus vice Cornu copiae apparere; pronum fuisset colligere, illum ibi significari, cui omnes hi characteres conveniunt. Nimirum is unus est Achelous fluvius, qui cum Her-

(50) Urbes eo consilio dixi liberas, uti a Coloniis Romanorum distinguerem. Bos enim arator in coloniarum nummis frequentissime signatus, prorsus alio pertinet, nec ubertatis indicium est, sed utique ostendit, Coloniam eo deductam fuisse plebejam: quemadmodum contra aquilae legionariae ibidem expressae, sunt insignia Coloniae militaris. Vide Fabrettum Col. Trajani pag. 11.

Hercule congressus, a Sophocle traditur, evasisse *Taurus manifestus*, & *bucerus cum virili facie*. Ejusdem praeterea ideam excitat cornu copiae; nam fertur ea occasione Achelous tradidisse *cornu abundantiae* Aetolis, & exinde horum regio mira feracitate exuberasse. Atque inde mihi occasio oblata est vocandi nummos *Acheloios* eos, in quibus quid hujusmodi inesset, quod ad Acheloum quoquomodo designandum valeret.

Ac sane dubitari nequit, quin bos barbatus in Aetoliae ac viciniae Ambraciae atque Acarnaniae nummis, sit Achelous fluvius appellandus; non quia fluvii passim cornigeri, ut Burmanni fert opinio, pingerentur, sed utique quia ille in hujusmodi speciem, ut erat in fabulis, olim se se transformarit. Et Fluvii quidem passim in urbium numismatis scalpti visuntur, sed integro semper humano statu vultuque; nisi quod interdum eorum frons taurinis cornibus prodigialiter efferatur, ad notandum scilicet sive tortuosos flexus, sive violentiam ac veluti mugitum quemdam frementium aquarum. At nullibi ostendi potest, fluvii numen in quadrupedis speciem cum humani vultus dignitate, incurvatum, nisi primitus in Aetolia, ubi illa portentosa metamorphosis accidisse ferebatur. Itaque ex comperta Acheloi in nummis Aetoliae specie, disce, ecquo nomine semibos vir barbatus Siciliotarum ac Italiotarum, sit compellandus. Et antea quidem augurabar, populos Siciliae atque Italiae suopte genio ductos, probasse typum Aetoliae, in remque suam vertisse, magis id adeo, quod veteres, ut supra pag. 241. seq. vidimus, sub Acheloi nomine quamcumque aquarum vim, quemadmodum sub ejus cornu abundantiam, comprehensam esse voluerunt. Sed ex quo Cumanos nummos tractare suscepi, atque animadverti, Cumas, vetustissimam omnium Italiotidum & Sicularum coloniam, a primis usque temporibus Acheloum in moneta signasse; facile in illam alteram sententiam, quam pag. 254. seq. exposui, ingressus sum; nimirum Chalcidenses Cumarum conditores, typum illum ex Ambracia Aetoliaque advexisse in Italiam antiquam ac Siciliam, agrorum ubertate fructuumque omne genus copia, cum Aetolia ipsa certantes. Italiam dixi antiquam; nam cum apud veteres fit mentio Italiae, ea strictim accipienda est, quae Magnae Graeciae fines non excederet, uti Mazochius in Tab. Heracl. pag. 56. seqq. ostendit. Ad summam antiqua Italia in hodierno Regno Neapolitano continetur. Cumae igitur sustulerunt signum ceteris in Campania, atque adeo in Magna Graecia urbibus, uti symbolum in Aetolia adinventum, ipsae pariter arriperent. Ac sane, quemadmodum

dum fieri aliquando solet, ut nonnullae plantae in alieno, quam in patrio, solo felicius subolescant; sic typus hic e Graecia transmarina huc traductus, adeo facile comprehendit, ut quasi hic in lucem editus, ad incrementum, ac maturitatem suam evalerit. Adeo signata res cum signante convenit.

At cui bono fuerit, eruisse tanto molimine nomen signati bovis, nisi & quod bove portenditur, actu exsequamur? Nam mihi persuadeo, prudentissimos majores nostros, Acheloum in moneta expressum tradendo posteritati, hoc etiam inculcatum voluisse, uti nepotes benigno genio loci obsecundantes, antiquis artibus patriis h. e. agricolationi, studerent. Sane vetus est adagium: *Quam quisque norit artem, in hac se exerceat*. Ars cuique populo domestica prorsus illa est, quam ipsa loci natura suadet, facileque parabilem ductu suo promittit. Nunc autem quam praecipue artem nobis Campanis Magnisque Graecis natura commendarit; non aliunde nisi a veteribus pernoscere licebit. Equidem non is ego sum, qui plurimum tribuendo veteribus, nihil ferme deberi contendam recentioribus; sed hoc ajo, veteres, quippe qui in pauciores distracti erant occupationes, quamcumque rem tractabant, sedulo laborioseque, quasi huic uni vacarent, excoluisse; in explorandis vero naturis locorum, adeo exacte versatos, ut cujusque loci genium, non dicam, descripserint, sed plane definierint. Illi vero non solum voce, exemploque suo ad agriculturam Italos excitarunt; sed, ne tradita praecepta memoria exciderent, id ipsum in numismatis, tamquam in pictis tabulis, expressum esse voluerunt; quasi adhuc auribus nepotum insonantes, uti Genio loci ad colonicos labores invitanti, atque inde ingentia emolumenta pollicenti, auscultent. Nos vero fascinante quarumdam artium peregrinarum lenocinio decepti, dum aliena comprehendere satagimus, bona patria contra vota majorum negligimus. Equidem cum in praesentem rerum statum intueor, eumque cum florentissimo majorum comparo, id nunc factum a nostris vellem, quod olim Posidoniatae fecisse dicuntur. Qui, uti traditur ab Athenaeo XIV. 7. postquam a Graecanica institutione ad barbaricam desciverunt, *uno festo die Graecanico in unum convenientes, antiqua illa nomina, legitimasque consuetudines memorant; invicemque conquesti & collacrymati, ita demum discedunt*. Cum ad horum imitationem, tum ad pristinae vivendi formae solatium, nunc institutum optarem festum conventum, a Campaniae Magnaeque Graeciae populis, frequentandum. Festo hujusmodi, non quidem a bobus immolandis, sed utique a recolenda bovis aratoris, in nummis patriis obvii, me-

memoriâ, nomen *Buthysiae* facerem; cujus causâ convenirent in unum nostri homines, & ostensis collatisque simul Acheloi typis, pristinas majorum artes, vitio posterorum neglectas, atque inde dilapsas opes, potentiam, splendorem, etiam atque etiam conquererentur; ac mox se se mutuo ad restituendum aratro honorem incenderent atque inflammarent.

DISSERTATIONIS

De Buthysiae *agone Puteolano*.

PARS ALTERA

Buthysia *a plurimo boum sanguine dicta*, *eadem ac* Buphonia *Atheniensium*. Certamen Buthysiae *Puteolis*, *potius* venationis *species*, *quam* sacrificii. *Quid* Χαρώνειον· *Gladiatores* Manicarii, *iidem ac qui* matutino ludo *prodibant*.

AT vero Puteolorum *Buthysia*, de qua adhuc quaerimus, alia prorsus fuit ab ea, quam paullo ante in agricolationis honorem institutam volebam; quin imo in ejus perniciem pessimo exemplo desaeviit. Buthysiam enim cum audis, confestim animo concipe ingentem miserandamque bubuli pecoris, de terrae cultura benemerentissimi, lanienam. Sane hanc nobis notionem excitat nominis ipsius etymologia, & quam usus exemplaque veterum confirmant. Profecto Buthysia, quae Strabone lib. VI. p. 270. teste, Olympiae edebatur, a mactandis bobus nomen invenit, tantumque sanguinis eo tempore, (ut e Geographi verbis eruitur) effundebatur; ut & in proximum Alpheum decurreret, & Arethusae nobilis in Sicilia fons, quicum illum fluvium per caecos meatus misceri fabulabantur, cruore infectus appareret. Cruentissimum id sacrum occasione ludorum Olympicorum peractum fuisse mihi persuadeo; nam veteres agonalia certamina sacrificio demum aliquo, hoc est, ut equidem interpretor, opiparo lautissimoque epulo, absolvere consueverunt. Notae sunt hecatombae Argivi certaminis, de quibus nonnulla, cum eo de agone agebam, dixisse memini. Ejusdem ingenii ac Olympica, fuisse videtur Buthysia Romana, de qua Suetonius Nerone 12. *Gymnico*, *quod in Septis edebat*, *inter Buthysiae apparatum barbam primam posuit*, *conditamque in auream pyxidem & pretiosissimis margaritis adornatam*, *Jovi Capitolino consecravit*. Hic autem cum Tranquillus utrumque simul memoret,

 nimi-

nimirum Gymnicum ſpectaculum, & Buthyſiam; pronum fuerit colligere, ut Olympicos, ſic Romanos ludos tandem in Buthyſiam, h. e. boum mactationem, exiſſe. Vel ſic tamen *Buthyſiam* Puteolanorum aliud a vulgari bovicidio exſtitiſſe judico; nam Olympiae Buthyſia nonniſi quaedam erat appendix gymnicae editionis; at vero Puteolanus agon ipſa Buthyſià definiebatur, ab eaque ſubſtantiam quodammodo capiebat. Sic enim in pulcherrima Graeca inſcriptione, de qua mox, emphaticῶs deſcribitur: Ο᾿ ἀγὼν ὁ ἐν Ποτιόλοις τῆς Βουθυσίας, quaſi diceretur, *celeberrimus ille agon Puteolanus Buthyſiae*. Ea ſane articuli praepoſitivi eſt vis, ac poteſtas. Itaque danda eſt opera, ut e pluribus Buthyſiae acceptionibus ea praecipue ſeligatur, quae & nomini ſuo reſpondeat, & ſollemni alicui feſto conventui fecerit nomen.

Num ergo id *Buthyſiam* Puteolani appellarint, quod Βουφόνια Athenienſes? Hoc feſtum Athenis Scirophorionis XIV. celebrabatur, nomenque habebat a boum, qui ea occaſione mactabantur, multitudine. De quo praeter Pauſaniam, Harpocrationem, Suidam, & Euſtathium, haec ſcripſit Etymologus M. Ε᾿ορτή τις παρ᾽ Α᾿θηναίοις τὰ ΒΟΥΦΟΝΙΑ, ἐν ᾗ πόλλοι ΕΘΥΟΝΤΟ ΒΟΕΣ, Buphonia, *feſtum apud Athenienſes, in quo multi boves immolabantur*. Habes in hac Βουφονίων definitione etiam comprehenſa elementa vocis *Buthyſiae*, ſic ut de parili utriuſque feſti ſignificatione ne dubites: utrumque enim recte *Bovicidium* interpretari licet. Sed hîc illud obſtat, quod *Buphonia* citra ullum agonis ſpectaculum peragebantur, ſecus ac *Buthyſia*, ſimul cum agoniſticis exercitationibus edita. Quandocumque enim *Buthyſia* in illa Graeca epigraphe occurrit, pariter cum *agone* connexa ac ſociata procedit. Itaque mihi Puteolanorum *bovis mactationem* cum *agoniſtico labore* componere quaerenti, nihil aliud dicere ſuccurrit, niſi hoc, Certamen fuiſſe ejuſmodi, in quo non athletae cum athletis pro ritu Graecorum, ſed ubi athletae cum Bove cornupeta, ut hodiedum alicubi fit, perſequendo jugulandoque committebantur. Sic enim integram *agonis* notionem tuebimur, ſimulque intelligemus, certamen ſola *bovis mactatione*, quae agoni nomen & argumentum dabat, fuiſſe abſolutum. Ac ſane olim hujuſmodi commiſſiones maximopere commendabantur, eoque jucundiores accidebant, quo cum valentioribus beſtiis certamen fuerat. Certantes a reipſa *Beſtiarii*, & non raro ab hora diei, qua ludus inibatur, *Meridiani*, &, ni fallor, *Manicarii* (1), vocati ſunt. Opportunitas autem Puteolani amphithea-

(1) Munus gladiatorium de more praebebatur populo, mane ac meridie. Lu-

theatri, cujus adhuc restant rudera stupendi laboris, suadebat, opinor, ut ibi ad munerum Romanorum imitationem institueretur venatio, quae a transverberando, vel quoquo modo interimendo bove, *Buthysia* diceretur.

Sed si cui videar, athletico certamini, cujusmodi esse Puteolanum parebat, munerarium, & liberali palaestrae arti, infamem arenae, prae-

Ludi matutini mentio saepe fit in vett. lapidibus ac scriptoribus. De utroque ludo Suetonius in Claudio 34. *Bestiariis, Meridianisque adeo delectabatur, ut etiam* Prima Luce *ad spectaculum descenderet*, & Meridie, *dimisso ad prandium populo, persederet*. Qui mane producebantur cum Bestiis digladiaturi, dicti sunt *Bestiarii*; quorum superstites meridiano tempore secum committebantur, nec sanguini parcebatur. Nam certamen *meridianum*, non secus ac *matutinum*, Fabrettus Col. Traj. p. 254. contra Reinesium contendit, fuisse cruentissimum. Quemadmodum autem, qui *meridie* certabant, *Meridianos* vocari placuit; sic vicissim puto *Matutinos* audiisse, qui mane in arenam descendebant. Fateor quidem, me nullibi deprehendisse *matutinum* hac notione usurpatum; at vero confido erui posse vocem aequipollentem, & quae *Matutino* adamussim respondeat, e vetere lapide, quem Romae anno 1756. edidit Dominicus Scutillus, vir amicissimus eruditissimusque. Lapis hic scalptus Imp. Caes. L. Aurelio Commodo, M. Plautio Quintillo Coss., exhibet album familiae gladiatoriae, in quatuor Decurias distributae. Unicuique Decuriae subtexuntur nomina gladiatorum, & e regione ars, quam quisque profitebatur, per compendia vocum adnotatur; veluti THR*ex*, HOPL*omachus*, RET*iarius*, MVR*millon* &c. In alterius Decuriae loco secundo, scalpitur DEMOSTHENES MANICAR. Recte Cl. Scutillus vocem decurtatam in MANICAR*ium* producit, sed *Manicarium* a *manicis*, sive chirothecis, quibus manus gladiatorum obarmabantur, deducens, vereor ut acu rem tetigerit. Nam quis arenarius, arma tractans, non sic instructus incederet? Equidem *Manicarium* arcesserem a verbo *Manicare* h. e. ὀρθρίζειν, *matutinum agere*; ut in illo Virgilii VIII. 465.

Nec minus interea Aeneas se matutinus agebat.

Id Latini jam ad barbariem magnis passibus euntes, *Manicabat*, dixissent. Sane ubi legitur Lucae XXI. 38. Λαὸς ὤρθριζε πρὸς αὐτὸν, Itala Vetus ac Nova habet: *Populus manicabat ad eum*. Vetus Itala ineunte saltem altero Christi saeculo adornata fuit. Aliquanto recentior est inscriptio gladiatoria, de qua loquimur, quippe quae ad annum Ch. 177. pertinet. Quo minus hic mirabimur novitatem vocabuli *Manicarius*, utique deducti a verbo *Manicare*, quod jampridem in usu vulgi esse coeperat. Itaque quemadmodum in vet. lapide *L. Annaeus* MER, Fabretto Col. Traj. p. 253. interprete, est MER*idianus* gladiator, qui meridiano ludo prodibat; ita noster *Demosthenes* MANICAR, fuerit *Manicarius*, sive matutinus, nimirum ex eo grege gladiatorum, qui matutino ludo damnati, vel auctorati, cum bestiis decernebant.

praeter exſpectationem ſuppoſuiſſe; ſciat is, neque Graecos ipſos, vel cum palaeſtritas profitebantur, ab ludrico id genus abhorruiſſe. Strabo lib. XIV. p. 650. Ἐν δὲ τῇ ὁδῷ &c. *In via inter Tralles & Nyſam, pagus eſt Nyſaeorum haud procul urbe, nomine Acharaca; in quo Plutonium eſt, lucum habens ſumptuoſum . . . .* (καὶ τὸ χαρώνιον ἄντρον) *& Charonium* (2) *antrum ſuperne luco imminens, naturâ admirabile . . . . Locus iſte inacceſſus eſt & exitioſus. Quotannis feſtivitas conventu hominum agitur Acharacis, & tunc maxime videre eſt, & audire eos de his rebus, qui eo confluunt. Atque tunc circa meridiem juvenes & ephebi e gymnaſio nudi & uncti, taurum arreptum in antrum ſtudioſe inducunt: qui dimiſſus, ubi paullum acceſſit, exanimatus concidit.* Hujus autem gymnici ſpectaculi ſpecies in eo conſiſtebat, ut athletae tauri venatione id agerent, uti cornupetam in antrum per vim compellerent, quo deductus, intercepta per mephitim anima, exſpiraret. Nolo quis ſuſpicetur, me eo conſilio illum Geographi locum attuliſſe, quaſi voluerim Acharaca Nyſaeorum cum Puteolis, & illam tauri exanimationem cum Buthyſia, comparare; ſed hoc unum penſi mei fuit, ut oſtenderem, gymnicum etiam ſpectaculum habitum illud fuiſſe, in quo athletas cum beſtiis luctari mos erat. Hujuſmodi exſtitiſſe ajo Buthyſiam Puteolanorum; quandoquidem feſtum id *agon* dicebatur; & quia Buthyſiae h. e. Bovicidii cognomen gerebat, non a vero abludit, ſic fuiſſe dictum, quod totum athletarum ſtudium in perſequendo ac mactando tauro impenderetur.

Sed jam de *Buthyſia* ſatis: nam mihi feſtinat animus, inſcriptionem illam, unde nobis *Buthyſia Puteolorum* innotuit, aggredi. Sane longus mihi multuſque fuit de eo vocabulo ſermo, ſive qua in negantem, ſive qua in affirmantem partem, diſputavi. Jucundum nunc fuerit, ſiſtere ob lectorum oculos ipſam epigraphen, quae differendi occa-

(2) Χαρώνια ſunt loca ſubterranea, letalem mephitim exhalantia, quae ſic eleganter deſcribit Virgilius Aen. VII. 568.

Hic ſpecus horrendum, & ſaevi ſpiracula Ditis
Monſtrantur: ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit fauces . . . .

Spiracula hujuſmodi ibi facile deprehenduntur, ubi ager igne ſubterraneo antiquitus arſerit. Plura Puteolis in campo Phlegraeo patuiſſe, veriſimile eſt; & hodiedum ad oram Aniani lacus, qui ad orientem Puteolorum eſt, oſtenditur Charonium, quod vulgo *Antrum Canis* dicitur; nam ad aëris venenati, ſpiritumque intercludentis experimentum, fere ſemper Canis deputari ſolet. At Acharacis violentiſſima venatio explicabatur; res enim erat cum tauro, eoque a nudis athletis edomando.

occasionem & argumentum suppeditavit. Sed & plura dicendi capita suppeterent; si quis enucleate ac pro dignitate tractare inscriptionem velit. Interim ne mihi plane defuisse videar, illam comere atque ornare pro facultate mea adnitar. Atque utinam Scaliger ac Reinesius, viri summi, accuratius in illius commentationem incubuissent; hoc quidem altero me labore levassent; hi vero, quae pauca inde delibarunt, partim negligenter, partim jejune nimis apposuerunt. Ipse etiam Lasena noster obtutum conjecit in marmor, sed rerum dicendarum copia, ac fortasse etiam difficultate, deterritus, vadimonium deseruit. Nempe quicquid id est gloriae ac qualecumque, reservatum erat eruditissimo ac nobilissimo illi viro, qui in opere *De Phoenicibus primis Neapolis habitatoribus Neap. edit. anno* 1764., interpretationem marmoris ab inchoato molitus, non mediocrem industriae ac diligentiae laudem consecutus est. Equidem de elaborata ejus versione latina ac commentario libenter profecissem, nisi meus esse maluissem. Atque huic honestae causae accessit altera valde necessaria, quod non omnia, quae clarissimus vir noster extulit, mihi probanda esse viderentur. Quamobrem cum mox Graeca e Grutero pag. MCV. recudam, versionem latinam e meo adjungere duxi necessarium; sed, sicubi mea ab illius (quem posthac *Primum Interpretem*, honoris ac discriminis caussa vocabo; nam me dici *alterum*, non aegre patiar) sententia discesserit aliorsum; de hoc ipso lectorem opportune commonefaciam, ut ipse in rem praesentem dijudicet.

Commentarii autem quem aggressurus sum, tot erunt partes, in quot capita totus inscriptionis contextus distributus est. Tota autem epigraphes series, ut legenti patet; hos quatuor actus diversos complectitur: I. Tyriorum Epistolam, quam rectius *supplicem libellum* dixeris: hoc enim libello Stationarii, qui Puteolis consistebant, Senatum Tyriae patriae adeunt, ab eoque, ut antiqua consuetudo servetur, flagitant: II. Lectionem ejusdem Epistolae per summa capita rerum, in Senatu habitam: III. Sententiarum dictionem: IV. ac tandem Senatus decretum, quo tandem universus inscriptionis marmoreae apparatus tendebat. In totidem ergo Paragraphos commentationem pro more tribuam: nisi quod ad sectandam breviloquentiam, quicquid mihi dicere in mentem venerit, id non edisseram contexta oratione; sed seorsim, & comparate ad versuum ordinem, breviterque perstringam.

MO-

MONITUM

In sequentem Inscriptionem.

Inscriptio ex editione Gruteri pag. MCV. producetur, custodita penitus ejus orthographia, sed non observata linearum longitudine, quam hujus chartae modulus excludebat. Ceterum nec ipsum Gruterianum exemplar plane ad fidem marmoris expressum fuisse reor. Quis enim sibi persuaserit, Epistolae titulum minusculis, corpus vero sive contextum, majusculis characteribus, scalptum in marmore exstitisse? Imo contra, si veterum consuetudinem reputaverimus, factum oportuisset: nam hoc in more positum antiquis quadratariis fuit, ut primas quasque lineas fere semper delinearent vastiores, ac pro proportione ceteras extenuarent; id quod & ipsa ratio prospectus flagitabat. Nec secus Puteolanum marmor incisum arbitror: in quo forte marmore, quia primae lineae amplioribus altioribusque elementorum sulcis exaratae, nullum legenti negotium creabant; secutae vero, quia graciles ac pene fugientes, difficiliores lectu accidebant: fecit id descriptor, quod profecto quivis alius in re simili fecisset: Nimirum ad operis celeritatem expressit minuto charactere versus eos, in quos, utpote grandiores atque elegantiores, nulla cadebat lectionis ambiguitas; ac praeterea criticum agens, voces recte discrevit, eisque spiritus atque accentus, ut in minuto charactere fieri solet, appinxit. At vero religioni sibi ducens expolire opera sua lineas eas, quae vel exiles vel vetustate exesae, perspicuitate laborabant; ipse potius pictorem, quam litteratum virum se gerens, eo modo delineavit, quo sibi in oculos incurrere videbantur. Atque inde est, ut in Epistolae inscriptione sint proba & exacta omnia; sed ubi litterae majusculae apparere incipiunt, ibi statim subodorari liceat evanescentis marmoris indicia. Profecto vox ΧΑΙΡΕ, *quae prima in hanc formam occurrit, jacturam duarum litterarum fecit in fine; nam producenda omnino est in* ΧΑΙΡΕΙΝ, *pro consueta Graecorum epistolari salutatione. De sequentibus majusculis nunc mitto dicere: quandoquidem nulla ferme linea decurrit, quae non pluribus litterarum erroribus asperatur; multa sunt simul apta, quae secrevisse oportebat; ac non pauca, quae connectenda erant, misere in partes discerpta visuntur: id quod indubii est argumenti, marmor, ex quo nunc apud Gruterum quadratis elementis procedere incipit, adeo exesum, incertaeque lectionis descriptori fuisse visum, ut muneris sui partes esse duxerit, sic inde litteras excipere, quemadmodum incisae sibi objiciebantur. Laudo quidem hominis religionem, quam*

quam ab eo obſervatam etiam vellem, cum Epiſtolae inſcriptionem e lapide delineabat. Maluiſſem equidem, ut hanc, non ſecus ac cetera ſequentia, majuſculis, prout erat in marmore, litteris tranſcripſiſſet. Nam nunc in incerto relinquitur, utrum metatheſis illa verſûs 3. Δήμῳ καὶ, pro καὶ Δήμῳ, e ſua deſcriptoris manu, an a ſcalpro quadratarii derivarit. Ut ut ea de re ſtatuetur; haec praefari duxi neceſſarium, ne quis imparatus, miratuſque diverſam ſcripturae rationem, in ipſo, uti dici ſolet, veſtibulo inſcriptionis offenderet.

S E G M E N T V M I.

Ἐπιστολὴ γραφεῖσα τῇ πόλει τυρίων τῆς ἱερᾶς καὶ ἀσύλȣ καὶ αὐτονόμου μητροπόλεως φοινείκης, καὶ ἄλλων πόλεων καὶ ναυαρχίδος ἄρχȣσι βȣλῇ δήμῳ καὶ τῆς τυρίας πατρίδος οἱ ἐν ποτιόλοις κατοικȣ̃ντες.

ΧΑΙΡΕ
ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΘΕΟΥΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΗΜΩΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΤΥΧΗΝ
ΕΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΛΛΗ ΣΤΑΤΙΩΝ ΕΣΤΙΝ. ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΟΣΟΙ ΟΙ ΠΛΕΙΟΥΣ
ΥΜΩΝ ΙΣΑΣΑΙ ΚΑΙ ΗΜΕΤΕΡΑ ΕΣΤΙ ΚΑΙ ΚΟΣΜΩ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΕΙ ΤΩΝ ΑΛ
ΛΩΝ ΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ΤΑΥΤΗΣ ΠΑΛΑΙ ΜΕΝ ΕΠΕΜΕΛΟΥΝΤΟ ΟΙ ΕΝ ΠΟΤΙΟ
ΛΟΙΣ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΕΣ ΝΥΝ ΔΕ ΟΛΙΓΟΥΣ ΗΜΑΣ ΠΕΡΙΕΣΤΗΤΟ ΑΡΙΘΜΟΝ
ΚΑΙ ΑΝΑΛΙΣΚΟΝΤΕΣ ΕΙΣ ΘΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΩΝ ΗΜΩΝ
ΘΕΩΝ ΕΝΘΑΔΕ ΑΦΩΣΙΩΜΕΝΩΝ ΕΝ ΝΑΟΙΣ ΟΥΚ ΕΥΤΟΝΟΥΜΕΝ ΤΟΝ
ΜΙΣΘΟΝ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΚΑΤ ΕΤΟΣ CKN. ΜΑΛΙΣΤΑ ΚΑΙ
ΤΑ ΑΝΑΛΩΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΝ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΤΗΣ ΒΟΥΘΥ
ΣΙΑΣ ΗΜΙΝ ΠΡΟΣΕΤΕΘΗ ΔΕΟΜΕΘΑ ΟΥΝ ΠΡΟΝΟΗΣΑΙ ΥΜΑΣ ΤΟΥ ΔΙΑ
ΜΕΝΕΙΝ ΑΕΙ ΤΗΝ ΣΤΑΤΙΩΝΑ ΔΙΑΜΕΝΕΙ ΔΕ ΕΑΝ ΠΡΟΝΟΙΑΝ ΤΩΝ ΚΑΤ
ΕΤΟΣ ΔΙΔΟΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΙΣΘΩΣΙΝ ΠΟΙΗΣΑΣΘΕ ΚCΝ ΤΑ ΓΑΡ ΕΡΓΑ
ΑΝΑΛΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΓΙΝΟΜΕΝΑ ΕΙΣ ΕΠΙΣΚΕΥΗΝ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ
ΙΕΡΑΣ ΗΜΕΡΑΣ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ ΣΥΜΠΕΣΟΥΣΗΣ ΕΑΥΤΟΙΣ
ΕΛΟΓΙΣΑΜΕΘΑ ΙΝΑ ΜΗ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΒΑΡΩΜΕΝ ΥΠΟΜΝΙΣΚΟΜΕΝ ΔΕ
ΥΜΑΣ ΟΤΙ ΟΥΔΕΜΙΑ ΠΡΟΣΟΔΟΣ ΓΕΙΝΕΤΑΙ ΟΥΤΕ ΠΑΡΑ ΝΑΥΚΛΗΡΩΝ

ΟΥΤΕ

ΟΥΤΕ ΠΑΡΑ ΕΜΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΕΝΘΑΔΕ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ ΩΣ ΕΝ ΤΗ ΒΑΣΙΛΙΔΙ ΡΩΜΗ ΠΑΡΑΚΑΛΟΥΜΕΝ ΟΥΝ ΚΑΙ ΔΕΟΜΕΘΑ ΥΜΩΝ ΤΗΣ ΤΥΧΗΣ ΦΡΟΝΤΙΣΑΣΘΑΙ ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΟΣ ΕΦΑΦΗ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΠΡΟ. I. ΚΑΛΑΝΔΩΝ ΑΥΓΟΥΣΤΩΝ ΓΑΛΛΙΩ ΚΑΙ ΦΛΑΚΚΩ ΚΟΡΝΗΛΙΑΝΩ ΥΠΑΤΟΙΝ.

Ἐπιστολὴ γραφεῖσα τῇ Πόλει Τυρίων

Τῆς ἱερᾶς, καὶ ἀσύλου, καὶ αὐτονόμου, μητροπόλεως Φοινίκης, καὶ ἄλλων πόλεων, καὶ ναυαρχίδος,

Ἄρχουσι, Βουλῇ, καὶ Δήμῳ τῆς Τυρίας πατρίδος,

Οἱ ἐν Ποτιόλοις κατοικοῦντες,

χαίρειν.

Διὰ τοὺς Θεοὺς, καὶ τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Αὐτοκράτορος Τύχην, εἰ καί τις ἄλλη στατίων ἐστιν ἐν Ποτιόλοις, ὅτοι οἱ πλείους ὑμῶν ἴσασι, καὶ ἡμετέρα ἐστὶ, καὶ κόσμῳ καὶ μεγέθει τῶν ἄλλων διαφέρουσα· ταύτης πάλαι μὲν ἐπεμελοῦντο οἱ ἐν Ποτιόλοις κατοικοῦντες· νῦν δ' ἐς ὀλίγους ἡμᾶς περιέστη τὸν ἄριθμον. Καὶ ἀναλίσκοντες εἰς θυσίας, καὶ θρησκείας τῶν πατρίων ἡμῶν Θεῶν, ἐνθάδε ἀφωσιωμένων ἐν ναοῖς, οὐκ εὐτονοῦμεν τὸν μισθὸν τῆς στατίωνος παρέχειν κατ' ἔτος $\overline{\mathrm{KC}}$. Ν. μάλιστα ὅτι τὰ ἀναλώ-

ματα

Epistola scripta Urbi Tyriorum.

Sacrae & inviolabilis & liberae metropolis Phoenices, aliarumque urbium, & classi-potentis,

Archontibus, Senatui, Populoque Tyriae patriae,

Puteolani Stationarii,

Salutem.

Diis ac Genio Domini nostri Imperatoris bene juvantibus, si qua alia statio Puteolis est, quae ceteris splendore & magnitudine praestet; profecto (nam complures vestrum norunt) ea nostra est. Et hanc quidem olim tuebantur Puteolani Stationarii; at nunc ad paucos nos redacta numero est. Nos vero erogationibus in sacrificia, atque in festas celebritates Deorum patriae nostrae, hic in templis dedicatorum, exhausti, pendendo stationis annuo stipendio $\overline{\mathrm{CCXX}}$. N. non suffi-

cimus;

μετα εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν Ποτιόλοις τῆς Βουθυσίας ἡμῖν προσετέθη. Δεόμεθα οὖν προνοῆσαι ὑμᾶς διαμένειν ἀεὶ στατίωνα· διαμενεῖ δὲ, ἐὰν πρόνοιαν τῶν κατ' ἔτος διδομένων εἰς τὴν μίσθωσιν ποιήσησθε Κ̄Ͻ̄. Ν. Τὰ γὰρ ἔργα, ἀναλώματα, καὶ τὰ γενόμενα εἰς ἐπισκευὴν τῆς στατίωνος, ἱερᾶς ἡμέρας τοῦ Κυρίου Αὐτοκράτορος συμπεσούσης, αὐτοὶ ἐλογισάμεθα, ἵνα μὴ τὴν πόλιν βαρῶμεν. Ὑπομιμνήσκομεν δὲ ὑμᾶς, ὅτι οὐδεμία πρόσοδος γείνεται οὔτε παρὰ ναυκλήρων, οὔτε παρὰ ἐμπόρων τῆς ἐνθάδε στατίωνος, ὡς ἐν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ. Παρακαλοῦμεν οὖν, καὶ δεόμεθα ὑμῶν τῆς τύχης, φροντίσασθαι τοῦ πράγματος. Ἐγράφη ἐν Ποτιόλοις πρὸ Ῑ. καλανδῶν Αὐγούστων, Γαλλίῳ, καὶ Φλάκκῳ Κορνηλιανῷ ὑπάτοις.

cimus; magis id adeo, quod impensae ad Butbysiae certamen Puteolis, nobis insuper imperatae sunt. Quamobrem rogamus vos, uti de stabilienda in posterum Statione provideatis. Stabilietur autem, si rationem conficiendi annui stipendii C̄C̄X̄X̄. N. iniveritis. Nam quoad opera, sumptus, quaeque ad ornatum stationis, recurrente die Domini Imperatoris, paranda sunt; ea rationibus nostris, ne oneri essemus urbi, imputavimus. Cogitationi porro vestrae subjicimus, nullum nobis reditum neque a naviculariis neque a mercatoribus Stationis hujus, quemadmodum Romae in urbe Augusta, contingere. Obtestamur igitur, ac fortunam vestram deprecamur, ut accurate de re praesenti deliberetis. Scriptum Puteolis Ante D.X.Kal. Aug. Gallio & Flacco Corneliano Coss.

§. I.

In Epistolam Tyriorum Puteolis consistentium, animadversiones.

De duplici epistolarum inscriptione. Πτύχη, involucrum Epistolae. Titulus Ναυαρχίδος, ab Imperatoribus aliquando urbibus concessus, non maris imperium, sed potestatem aedificandae classis, notabat. Archontes *Coloniae Tyri. Diphthongi* AI, OI, *interdum correptae. Inscriptio vetus illustratur. Orientales antiquum salutationum ordinem invertisse deprehenduntur. Inscriptio inedita producitur.* Fratres, *quos Puteolis reperit Paulus, alios fuisse a Tyriis Stationariis ostenditur. Notas numerales* KC. N, *&* CK. N, *eamdem summam conficere. Tyrios Stationarios pependisse Puteolanis* Μετοίκιον, *sive* mercedem Inquilinatus.

VErs. 1. Ἐπιστολὴ γραφεῖσα τῇ Πόλει Τυρίων] Primus Interpres corrigit Τύρου, scilicet ut fulcrum paret, cui adjuncta sequentia ἱερᾶς, ἀσύλου &c., innitantur. Sed necesse non erat: haec enim adjuncta, ut in loco dicam, habent suum, cui innituntur, adminiculum. Ceterum recte habet Πόλει Τυρίων, *urbi Tyriorum*, cui scilicet inscripta epistola erat. Quem perbrevem titulum exterior epistolae obsignatae facies palam praeseferebat. Plutarchus laudaturus Athenienses a modestia, inquit in Polit. praec. p. 799. Edit. Franc. eos belli tempore missam a Philippo (ἐπιστολὴν ἐπιγεγραμμένην ΟΛΥΜΠΙΑΔΙ) *epistolam inscriptam OLYMPIADI* intercepisse, eamque solvere noluisse, eo quod indignum ducerent, mariti missam uxori salutationem patefieri. Athenienses autem non aliunde norant, epistolam mitti *Olympiadi*, nisi ex voce ΟΛΥΜΠΙΑΔΙ, quam inscriptam in extimo cortice gerebat epistola. Ut enim hodie, sic olim factitatum mihi persuadeo, ut epistolae duplici titulo instruerentur, interiore uno, exteriore altero. Enimvero ut litterae curiosorum obtutibus subtraherentur, necesse fuit, ut involucro aliquo (Italice *Soprascritta*) circumdatae obligarentur: quod involucrum eo quod plicando replicandoque confiebat, a verbo Πτύσσω, *plico*, consueto rei epistolaris (3) vo-

(3) Sane τὸ Πτύσσω (*plico*) ab ultima antiquitate prope dedicatum fuit notandae litterarum plicaturae. Ab Homero Iliad. Z. 168. Πίναξ πτυκτὸς dicitur *Epistola*, quam Proetus Bellorophonti tradidit, perferendam Re-

vocabulo, dictum fortasse fuit Πτύχη q. d. *plicatura* (4). Hinc necessitas expressit, ut praeter interiorem eamque familiarem epistolae inscriptionem, altera (quae tabellarios de persona, cui litterae perferendae erant, erudiebat) Πτύχη, seu exteriori plicaturae, mandaretur. Ad hanc alteram refer Puteolani marmoris verba: Πόλει Τυρίων· nam illa quae praecedunt, Ἐπιστολὴ γραφεῖσα, *epistola scripta*, sunt e sedulitate scalptoris, in antecessum docentis, quo tertius casus Πόλει, pertineret.

Vers. 2. Τῆς ἱερᾶς καὶ ἀσύλου] Hinc incipit Epistolae titulus interior, cum longo elogiorum syrmate, ἱερᾶς, καὶ αὐτονόμου, καὶ μητροπόλεως . . . καὶ ναυαρχίδος. Haec autem elogia connectenda sunt cum Τυρίας Πατρίδος. Sic enim Tyrus in nummis salutatur. Duo priora elogia ἱερᾶς καὶ ἀσύλου, quippe quae cum millenis aliis urbibus communia sunt, intacta relinquo, contentus amandasse lectorem ad

Regi Lyciae. Vulgo redditur *plicatilis tabula*; quae versio eatenus ferenda, quatenus intelligatur, non ipsam tabulam fuisse *plicatilem*, quasi rigida materies obsequi plicanti manui quiverit; sed utique eo πυκτὴ dicta sit tabula (Ital. *tavola involtata*) quia πτύχη (*plicatura*) sive loro sive quo alio modo munita erat, ne Bellorophon laturus epistolam sibi perniciosam, re comperta, alio fugiens Proeti dolos elusisset. Porro ex eo, quod Epistolae, ubi replicatae erant, in tuto positae crederentur; hinc factum reor, ut πτύσσω reddatur Suidae ἀσφαλίζω, *in tuto pono*. Hanc interpretationem suspectam habet Kusterus. Atqui si hic advertisset, τὸ πτύσσω praesertim usurpari de *plicatura*, qua *pugillarium securitati* consulebatur; facile convenientiam utriusque vocabuli deprehendisset. Ceterum Suidas in v. Πυκτίον idem plane repetit: ubi Πυκτίζω ab eo redditur ἀσφαλίζεσθαι, καὶ συγκλείσθαι, *in tuto ponere & claudere*.

(4) Scholiastes Apollonii Argon. v. 1089. Πτύχη (inquit) λέγεται, ὅπου τὸ τῆς νεὼς ἐπιγράφεται ὄνομα· Ptyche *dicitur*, *ubi nomen navis inscribitur*. Eadem tradidit Pollux, & Eustathius. At cur navis *titulus* appellatus est Πτύχη, *plicatura*? Nimirum quia exterior epistolae replicatae, cui ex vero vox πτύχη competebat, facies, praeferebat nomen ejus, cui perferenda erat; hinc ducta similitudine quaecumque schedae perbreve lemma, sive titulum concisis verbis conceptum, in fronte gerebant; eas placuit veteribus πτύχας seu πτύχια appellare. Itaque Πτύχη νεώς, scheda sive brevis tabula erat, in qua nomen navis inscribebatur; ideo sic dicta, quia titulum *complicatae* epistolae referebat. Hinc Hesychio Τίτλος redditur Πτυχίον. Zenobius Cent. V. Prov. 82. prodidit e Phidiae simulacro Nemesis Rhamnusiae pependisse Πτυχίον τι μικρὸν τὴν ἐπιγραφὴν ἔχον &c., *Schedulam perbrevem cum inscriptione: Agoracritus Parius fecit*. Ejusdem notionis atque originis est *Pittacium*. Petronius cap. 34. *Allatae sunt amphorae. . . . quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo: Falernum* &c.

ad Spanhemium in de V. & P. Numiſ. Diſſert. IX. Nam quae propius politicum Tyri ſtatum contingunt, perſequar.

Α'υτονόμου] Strabo p. XVI. 757. de Tyriis: Ο'υχ ὑπὸ τῶν βασιλέων δ' ἐκρίθησαν αὐτόνομοι μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ Ῥωμαίων. *Non ſolum a Regibus, ſed a Romanis etiam decreti ſunt liberi.* Μητροπόλεως Φοινίκης] Strabo eodem libro pag. 756. controverſum ſua aetate fuiſſe innuit, Tyrus an Sidon Phoenicum metropolis habenda eſſet. Quae quaeſtio Imperiali judicio profligata videtur, causâ Tyro adjudicata. Nam Suidas in v. Παῦλος Τύριος prodidit quemdam Rhetorem Paulum, ὃς ἐπὶ Α'δριανοῦ τοῦ βασιλέως πρεσβεύσας, Μητρόπολιν τὴν Τύρον ἐποίησε, *qui legatus miſſus ad Imp. Hadrianum, ab eo conſecutus fuit, ut Tyrus renuntiaretur Metropolis.* Ab Severo Imp. Colonia juris Italici facta fuit, Ulpiano teſte in L. 1. D. de Cenſibus; vel ſic tamen *Metropolis* titulum non depoſuit. Apud nuperum numiſmatum collectorem Cl. Pellerenium in fronte tomi ſecundi edit. Pariſiis an. 1763. exſtat nummus cum hac epigraphe: *Plautilla Auguſta Colonia Tyrus Metrop.* Καὶ ἄλλων πολέων] Non ſolum in Phoenices populos jus metropoliticum exercuit, ſed in colonias, quae plurimae ex urbe Tyro profectae, varias ac diſſitas orbis partes inſederunt. Strabo cit. lib. XVI. p. 756. admonuit, Sidonem quidem magis celebratam eſſe Poëtarum carminibus (5), quam Tyrum; hanc autem prae altera coloniarum deductione magis excellere. Ex Tyriarum coloniarum catalogo expunge Puteolos; quos ſi olim Tyrii condidiſſent, non utique hoc alterum

(5) Strabo lib. XVI. pag. 756. Οἱ μὲν οὖν ποιηταὶ τὴν Σιδόνα τεθρυλήκασι μᾶλλον. Ο'μηρος δὲ οὐδὲ μέμνηται τῆς Τύρου· *Poëtae quidem magis Sidonem celebrarunt; atque adeo Homerus Tyri non meminit.* Quae verba Geographi non eo uſque trahenda ſunt, quaſi Tyrus Homeri tempore nondum condita fuiſſet. Multo ante Homerum ac diu poſtea, Rex idem & Sidoniis & Tyriis imperabat: poëtae vero magis nomine Sidonis quam Tyri delectati ſunt, utique ob illius majorem & antiquitatem & celebritatem. Enimvero Dido dicitur Virgilio *Sidonia*, etſi orta Tyriis regibus, Tyroque ſolverit aedificatura Carthaginem. Sed rem plane conficit Sacrae Scripturae auctoritas. Salomon ſic Hiramum Tyri regem alloquitur III. Reg. V. 5. 6. *Praecipe . . . ut praecidant mihi ſervi tui cedros de Libano . . . ſcis enim quomodo non eſt in populo meo vir, qui noverit ligna caedere, ſicut Sidonii.* En *Sidonii* renuntiantur ſervi Hirami, qui *Tyriis* quoque praeerat. Quamobrem quotieſcumque Homerus Sidonios ab artificio laudat, Tyrii quoque (qui ſimul cum Sidoniis uni regi parebant) in partem laudis vocandi ſunt; vel eo praeſertim, quod Tyrii ἀνέκαθεν (*ab origine*) Sidonii fuerant.

terum de Stationis in urbe Puteolis tuendae necessitate argumentum, Tyrii Stationarii Tyro Metropoli subjicere neglexissent. Nαυαρχίδος] In quo titulo Tyrus rivalem habuit Sidonem, & Doram; quae duo pariter ναυαρχίδες in nummis renuntiantur; tres nimirum urbes in Phoenice, uno eodemque titulo insignitae, adhaec & eodem tempore. Id quod absonum Vaillantio visum fuit, cui propterea placuit, urbes hasce eam ναυαρχίδος nomenclationem titulo tenus ab Imperatoribus impetrasse: quod non probo. Profecto si ναυαρχία harum urbium ejusdem fuisset momenti, ac potentissimum illud imperium Lydorum, Pelasgorum, Thracum, Rhodiorum, Phrygum, Phoenicum, Carthaginensium, quos θαλαττοκρατοῦντας, *mari-potentes*, numerat Eusebii Chronicon; recte dubitasset Vaillantius, duas tresve urbes uno tempore mari imperitare potuisse. At ναυαρχία horum temporum non donabat imperium maris in provincia, sed utique notabat, huic aut illi urbi licuisse classem instructam habere. Quemadmodum & ipsum arrogans τοῦ θαλαττοκρατεῖν verbum (ut Casaubonus in Comment. ad Polyb. p. 197. docuit) *non semper de imperio maritimo est accipiendum: interdum de eo dicitur . . . . qui copiis navalibus fuerit instructior, aut qui in proximo sibi mari impune vagatur sine metu potentioris*. Itaque ναυαρχία Tyri, Sidonis ac Dorae in una Phoenices regione, recte simul componi potest, modo statuatur, singulas sua classe instructas fuisse, & mari quamque suo imperitasse: sed ut hoc ipsum sibi liceret, id ab Imperatoribus impetratum oportuit. Magni certe intererat pernoscere, eccui jus parandae classis deferretur. Serio id quidem adverterunt Romani, qui Carthaginensibus atque Antiocho pacem petentibus, hanc inter primas foederis legem scripserunt, ut tot nec amplius naves aedificarent: scilicet ne majore sibi comparata classe, ad reintegrandum bellum excitarentur.

Vers. 3. Ἄρχουσι] Primus Interpres corrigens Ἀρχούσης, nescio quid humanitus passus fuisse videtur. Quemadmodum Romae Consules, sic summi in urbibus Graece-loquentibus magistratus communi *Archontum* vocabulo veniebant; imitatione fortasse Atheniensium, quibus is magistratus peculiaris erat. Vaillantius copiosum urbium in quarum nummis mentio fit *Archontum*, texuit; ac Reinesius Cl. VI. 70. contendit in titulis Graecis Municipiorum ac Coloniarum Rom. *Archontes* designari eos, quos Latini vocabant *II. viros* aut *IV. viros*. Ipse quoque Reinesius ex hoc marmore Puteolano *Archontas* exsculpsit, sed in eo fallitur, quod Puteolorum, non Tyri, Archontas hisce litteris aditos a stationariis fuisse autumarit. Tyri vero ci-

civitatem, atque adeo Archontes, eosque, qui Tyri civitatem repraesentabant, communicipes Stationarii, ut epistolam legenti patet, alloquuntur. Ac Tyrus quidem, quamdiu in sermone Phoenicio perseveravit, vix est ut dubitem, quin praetores suos appellarit *Suffetes*; quod hinc fit verisimile, quod Carthaginenses, qui origine Tyrii fuerunt, sic summum magistratum vocasse, Livius lib. VIII. 38. memoriae prodidit: At vero, ubi sermonem Graecum adoptavit; quo alio nisi *Archontum* vocabulo, quo pleraeque Graeci oris civitates uti assueverant, summum magristratum vocasset? Jamvero Tyrus eo tempore facta Romana colonia fuerat. Coloniae autem sic rempubl. suam gerebant, ut, quoad ejus fieri poterat, ad formam Reip. Romanae accederent. Inde fit, ut, quemadmodum apud Romanos mos erat, si quid universae civitati significatum vellent, inscribere in commune Epistolas, *Consulibus*, *Senatui*, *Populoque Rom.* sic Tyrii Stationarii salutem dicant Ἄρχουσι, Βουλῇ, καὶ Δήμῳ &c. *Archontibus* (qui in Coloniis Rom. respondent *II. viris*.) *Senatui*, *Populoque* Tyriae patriae.

Ibid. Δήμῳ καὶ] Levissima transpositione resinxi, καὶ Δήμῳ. Ceterum ferri fortasse posset, Δήμῳ καὶ, si ostendi liquido daretur, particulam KAI interdum loco encliticae Graecorum TE, aut Latinorum QVE usurpatam fuisse. Sed nolo lectorem grammaticis senticetis obsepire. Qui volet inferne (6) adnotata legat.

Ibid.

(6) Particulam Καὶ interdum loco encliticae τε fuisse positam, usus particulae QVE iisdem encliticae, suadere potest. Itaque si Latini *Que* ex Graeco Καὶ, ut inter etymologos convenit, arcessiverunt; prope verum est, id eos fecisse imitatione Graecorum. Nec illud officit, quod Latini secus ac Graeci, raptim eam particulam extulerint; nullus enim dubito, quin eam Graeci quoque aliquando corripuerint. Philippus d'Orvilius in Charitone pag. 724. ubicumque apud poëtam Manethonem diphthongum αι correptam videt, corruptos codices continuo queritur; hoc est, critica licentia in MS. codices debacchatur. Diphthongi enim OI & AI, quemadmodum in ratione accentuum breves reputantur, sic in ratione quantitatis, ut re ipsa breves, aliquando numeratas comperio. In Grutero p. DCCCII. 1. ubi nunc legitur in pentametro ΗΣ ΜΕΜΕΡΙΣΤΟ ΒΡΕΦΟΣ, animadvertit Scaliger, in marmore scalptum fuisse ΜΕΜΕΡΙΣΤΑΙ. Apud Cl. V. Benedictum Passionei Inscript. Cl. XIV. 17. elegantissimum exstat epigramma, ubi Βροτοὶ & Πλῆσαι ultimam corripiunt:

Πατρίδος ἐκ Σμύρνης βροτοὶ μ' Εὐθάλεα καλέεσκον,
Εἵνεκ' ἐμῆς ὥρης, καὶ μεγέθους ἐρατοῦ.
Ἀλλά με Μοῖρ' ὀλοὴ, πρὶν ἰούλοις πλῆσαι παρειάς,
Ἥρπασε πὰρ φιλίων, οὓς τοκέας ἐκάλουν.

Quae Latine sic habe: *Smyr-*

Ibid. Τῆς Τυρίας πατρίδος] Potuissent Stationarii brevius inscribere Τύρου, sed illud alterum maluerunt, uti ostenderent, non minus se, quam eos quos alloquebantur, participes esse ejusdem civitatis. Porro cum τῷ Τυρίας πατρίδος connecte omnia epitheta illa honorifica Ἱερᾶς, ἀσύλου ναυαρχίδος &c. Profecto mos olim, hodieque obtinet, praemittere honorum titulos, veluti quosdam ad ornandam viam lictores, tum postremo nomen ejus quem ornatum volumus, adscribere.

Vers. 4. Οἱ ἐν Ποτιόλοις κατοικοῦντες] Ad verbum: *Qui Puteolis consistunt*, praeeunte lapide apud Reinesium Cl. X. 5. ubi: *Hieropolitani*, *Berytenses*, *qui Puteolis consistunt*. Sed enim compendii causa, malui vertere, *Puteolani Stationarii*, quemadmodum ipsi in hac eadem inscriptione prope finem, vocantur. Hoc leve est: at quis, rogo, Stationariis nostris praelusit, ut contra Graecorum Latinorumque consuetudinem, se ultimo loco subscriberent? Nonne oportuit, ut ipsi in fronte Epistolae, oculatissimo scilicet loco, tum deinde ii, ad quos litterae dabantur, pro more sisterentur? Equidem quis primus salutationis ordinem innovarit, Graecus an Latinus; nihil habeo explorate dicere: nisi quod mihi magis placeret, hoc fenum in cornu appingere Orientalium, quorum indoles apta servitio, illiberales in observando colendoque gesticulationes affectare consuevit (7).

Vers.

Smyrna mihi patria: ob speciem molemque venustam,
Cognomen vulgus mî indidit Euthaleos.
At me a caris, quos patrem matremque ciebam,
Sors impuberem adhuc exitiosa tulit.

Nihilo minus Latini in bivocalibus suis licere sibi judicarunt. Vide hendecasyllabum versum apud Fabrettum Inscript. cap. X. p. 732.

Hae sunt parvae meae tuaeque sedes. ubi ultima in *Parvae* corripitur. Pluribus abstineo: sed ex iis quae protuli, evincitur Graecos a corripiendis diphthongis minime abhorruisse: eos autem tantumdem licentiae in particula Καὶ exercuisse, quis praefracte negaverit? Sed quid ultra tricamur? Ex versu oraculi illius (si modo proba ea lectio est) quod producitur ab Eusebio Pr. Ev. V. 36.

Ἀλλὰ καὶ Μηθύμνης ναίοις πολὺ λῷον ἔσαι

liquido ostenditur, particulam Και interdum loco encliticae τε fuisse usurpatam. Quae cum ita sint, illud Δημω και Puteolanae inscriptionis consulte pro Δημω τε scalptum contenderem, nisi alia marmoris errata arguerent, scalptorem non raro dormitasse; sic ut pro Καὶ Δῆμῳ, ipse, animo scilicet peregrinante, exararit Δημω και.

(7) Notae sunt veterum Epistolarum epigraphae: Πλάτων Διονυσίῳ, *Cicero Caesari Imp.* Quis autem inno-

Verſ. 5. XAIPE] Hinc inſcriptio majuſculo charactere incipit decurrere, eam fortaſſe ob cauſam (uti ſupra pag. 278. conjeci) quod cum exinde marmor, utpote vetuſtate, vel alia calamitate detritum, incertae lectionis eſſet; maluerit deſcriptor, per veſtigia ſulcorum incedere, quam ſupplendo ea, quae evanuerant, agere criticum. Ac profecto haec prima vox XAIPE, pro conſueto XAIPEIN, ſignificat, marmor non integrum ea parte fuiſſe.

Verſ. 6. ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΘΕΟΥΣ &c.] Non obteſtatio eſt (alioquin Ναὶ μὰ τοὺς θεοὺς, καὶ πρὸς τῶν θεῶν dictum oportuiſſet, ut in obteſtandi formula ſolens Graecia fecit), ſed grata eorum, quorum be-

novandae ſalutationi viam ſtraverit, definire certo non auſim. Elias Vinetus ad Auſonii Epiſtolam XX. has veluti primitias attulit: *Imp. Domitiano Caeſari Aug. Germanico, Dacico, Valerius Martialis ſalutem*: quae eſt inſcriptio libri VIII. Epigrammatum. Atqui poëta Bilbilitanus non uſui novo moribus recepto ſeſe accommodavit, ſed utique ſervivit auribus Domitiani, ſub cujus ſuperbiſſimo imperio, quemadmodum recte vivere, ſic graviter ſcribere, periculoſum fuit. Nam Plinius Martiale poſterior, vel cum Trajano ſcriberet, ab inſtituto non receſſit: *Plinius Trajano*. Praeterea Auſonius, qui IV. ſaeculo Ch. floruit, ſcripturus Paullino epiſtolam, cum lege metri cogeretur, ut hujus nomen ſuo praemitteret, protinus excuſationem adnectit Epiſt. 20.

Paullino Auſonius. Metrum ſic
ſuaſit, ut eſſes
Tu prior, & nomen praegredere
rere meum.

Quid ergo fiet Tyriis Stationariis, qui tot annis Auſonio vetuſtiores ſalutationis ordinem invertiſſe deprehenduntur? Equidem ſic ſtatuo: Latinos homines, Romanae dignitatis heredes, diutius in loco ſe ſuo continuiſſe; Graeculos vero, quorum ingeniis, ut nihil ventoſius, ſic nihil abjectius erat, citius morem inſcribendi epiſtolas innovaſſe, ut hoc recenti adulationis artificio benevolentiam ſibi conciliarent. Hoc mihi quidem videtur veroſimile; vel ſic tamen non repugnaverim, ſi quis abſoluta Graecia, reos egerit Orientales. Sane in fronte ſecundi libri Machabaici exſtat epiſtola, quam Judaei Hieroſolymitani Judaeis Aegyptienſibus ſcripſerunt; ſed illi e via decedentes principem locum Aegyptienſibus honoris, puto, cauſa detulerunt. Stationarii quoque noſtri, de quibus loquimur, Phoenices erant; adhaec ad Phoeniciae metropolim ſcribebant epiſtolam; qui quidem, cum inter primos in Occidente inſcriptiones epiſtolarum invertiſſe comperiantur, videntur patrium ritum fuiſſe ſecuti. Quae conjectura ſi arriſerit, tum illud ſtatui poteſt, Graecos acceptam ab Orientalibus novam ſalutandi conſuetudinem, ſero tandem cum Latinis communicaſſe: qui mos hodieque obtinet, niſi quod hoc amplius citima aetas excogitavit, ut ni quis ſervitutem ſuam ultro denuntiet, ſeque in extrema paginae lacinia ſubſcribat, a rituali obſequio aberraſſe putetur.

beneficio conservata Statio creverat, commemoratio. Id nimirum valet, Διὰ τοὺς θεοὺς, *auxilio Deorum*. Τύχην interpretatus sum *Genium*, secutus in hoc Tertullianum, qui Apolog. 32. docet, licuisse Christianis *Per Salutem Caesaris* jurare, non item *Per Genium*. Utrumque expressit Dio Cassius, cum lib. XLIV. 50. inquit, Senatores adjurare consuevisse, Caesaris τήν τε ὑγείαν, τήν τε τύχην, *Salutem & Genium*. Exstat titulus apud Gruterum pag. 590. 2. *Deis ac Genio Rhodonis* positus.

Vers. 7. ΕΙ ΚΑΙ ΤΙΣ ΑΛΛΗ ΣΤΑΤΙΩΝ ΕΣΤΙΝ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ] Stationarii, quos Lex 6. C. de Dignit. jungit cum negotiatoribus, erant ii, qui alicubi consistebant, mercium vertendarum causa. Magna horum hominum copia, & quidem ex variis Orbis Rom. partibus collectorum, Puteolis celeberrimo in emporio consistebat, ut ipsi tamquam negotiorum gestores, huc immissas suae quisque patriae merces curarent. *Tyrios* in hac urbe habes ex nostra inscriptione: sed & de *Hieropolitanis* (8) quoque & *Berytensibus*, testatur epigraphe apud Reinesium Cl. X. 5. Praeterea vix est, ut de statione *Alexandrinorum* dubites; hos autem copiose hic negotiatos, Suetonius Aug. cap. 98. innuit. Ad summam nulla ferme natio earum, quae commerciis agitandis vacabant, fuit, quin suam sibi privatim stationem in hac opportunissima ex Asia & Africa in Italiam solventibus, urbe compararit. Id me docuit perbrevis quidem inscriptio, sed illustrando huic loco cum primis necessaria:

L. CALPVRNIO L. F. C. CALPVRNIO L. F.
CAPITOLINO
MERCATORES QVI ALEXANDR · ASIAI SYRIAI NEGOTIANT · · *ur*

Exstat id marmor affixum parieti privatae domus secus viam, quae orientale latus aedium Seminarii Puteolani radens, ad mare ducit; editumque fuit a Maffejo *Mus. Ver.* pag. 478. 5. sed non observato versuum ordine. *Calpurnios Capitolinos* vel Duumviros Coloniae Puteolanae, vel mercatorum Patronos in hac urbe fuisse, censeo: nam per marmor id liquido scire non licet; quamvis satis vacui spatii a parte dextera supersit, integri quidem, nec ullis litterarum sulcis proscissi. Hisce Duumviris honor tituli marmorei defertur communi nomine mercatorum Alexandrinorum, Asianorum ac Syrorum, nec alibi certe nisi

Oo Pu-

(8) Primus Interpres plus vice simplici pro *Hieropolitanis*, memoria fallente, pag. 344. p. 349. p. 351. *Heliopolitanos* supposuit. Sed hujusmodi naevis offendi non patiar.

Puteolis, ubi prostat inscriptio, & quo tempestate illa peregrinas merces deduci mos erat. Itaque illud *Alexandriae*, *Asiae*, *Syriae negotiantur*, vel de Stationariis interpretare, qui *Alexandriae*, *Asiae* &c. negotia, hoc est merces (9), Puteolis *negotiabantur*; vel sic statue, titulum marmoreum a negotiatoribus quidem Asiae, Alexandriae &c. decretum fuisse; sed per Stationarios suos, veluti vicarios & suae voluntatis interpretes, Puteolis, ubi illorum merces venales exponebantur, dedicatum. Ut ut res est, ex hac epigraphe collige, quanta colluvies provincialium hîc fuerit oportet, & quot peregrinorum mercatorum stationes, quae Alexandrinis, Asiaticis, ac Syris abunde sufficerint. Ex hujusmodi autem promiscua gentium multitudine hoc etiam, puto, emolumenti capiebatur, ut si quid Romani vel Provinciales, vellent divulgatum; satis erat, id proponi palam in urbe Puteolis; hinc enim per negotiatores didita fama, brevi quaquaversus differebatur. Atque hujus conjecturae illud esto indicium, quod cum urbes aliquot Asiaticae immani terrae motu afflictae, ac mox a Tiberio restitutae fuissent; atque e re visum fuisset, ejus augustae munificentiae memoriam vulgare, ac tradere posteritati: id monumentum non alibi, nisi Puteolis, veluti in totius orbis theatro, dedicatum, quod hodieque (10) visitur, fuit.

Vers. 7. 8. ΙΣΑΣΑΙ] pro Γ'σατι. Littera Α tertiae syllabae, superesfluit; uti pariter in segmento 3. ΑΝΑΔΕΧΟΝΤΑΙ pro ΑΝ ΔΕΧΟΝΤΑΙ. Ab autographo ne quadratarii, an ab exemplo descriptoris, ea menda derivata est? Hoc alterum mallem; nam saepe animadverti, caries exesorum marmorum interdum adeo prodigialiter discurrere, ut alicubi speciem alicujus litterae praeter verum ostentent. Jamvero Graecae linguae studiosi notabunt formulam illam Ο'σοι οἱ πλείους &c. qua significatur, amplitudinem Puteolanae Stationis *tot* Tyriis *innotescere*, *quot qui plures*. Paene monuisse praeterieram, Scaligerum Can. Isag. lib. III. pag. 304. legisse, Ο'σον οἱ πλείους ὑμῶν ἴσασθε.

Vers. 8. ΚΟΣΜΩ ΚΑΙ ΜΕΓΕΘΕΙ] Smyrna quoque in lapide Oxo-

(9) Quo sensu subaudias licet hîc *negotia*, aut tale hujusmodi; quod ceteroqui in ipso verbo *negotiari* comprehensum, ac veluti imbibitum, suppleri daretur. Itaque enunciatus *Asiae*, *Syriae* &c. locus, non is fuerit, ubi merces extrudebantur, sed utique is, unde eae Puteolos advehebantur.

(10) Egregiam basim marmoream, Tiberio dicatam, in qua restitutas Asiae civitates, anaglypto opere excusas, contemplari licet; primus omnium Ant. Bulifonius vulgavit Neapoli anno 1694. Exinde Fabrettus, Montfauconius, aliique non pauci, doctis animadversionibus illustrarunt.

Oxonienſi pag. 47. prima inter Aſiae civitates praedicatur Κάλλει κ̀ μεγέθει, *pulchritudine atque amplitudine*, publicarum ſcilicet ac privatarum aedium. Ad Stationis itaque ὑλικῆς (*materialis*) rationes utrumque elogium pertinet, nam εἰδικὴ (*formalis*) hominum penuria laborabat. Illa vero inde laudari videtur, quod apothecas, privata publicaque aedificia, templa, mercium ac Stationariorum uſibus comparata, explicaret prae ceteris ſtationibus concinniora ac vaſtiora.

Verſ. 10. ΝΥΝ ΔΕ ΟΛΙΓΟΥΣ &c.] Dio Caſſius lib. LVII. 19. de Tiberio: Ἐς πᾶν τοὐναντίον . . . περιέστη, *Ad contraria omnia devenit*. Primus Interpres ſic legit: Νῦν δὲ ὀλίγοι ἡμεῖς περιεστῶτες ἀριθμόν. Nimium longe a Gruterianae ſcriptionis veſtigiis.

Verſ. 11. ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ] *Feſtas celebritates* (quemadmodum Politianum alicubi vertiſſe, me docuit H. Stephanus in hac voce) potius, quam *Cultum*. Et quidem magis appoſite; hic enim etiam ſine ſumptu poteſt impendi; illae vero non item. Hoc autem loco Stationarii ſuas impenſas exaggerant.

Verſ. 11. 12. ΠΑΤΡΙΩΝ ΘΕΩΝ] h. e. quos Tyrus venerabatur; quemadmodum Πάτριοι θεοὶ, quibus neſcio quid dedicaſſe Dionyſius Berytenſis traditur in quodam lapide Oxonienſi, ſunt ii, quos Berytus obſervabat. Haud multis abhinc annis detecta fuerunt Puteolis, tria ni fallor, ingentia ſaxa, cum inſcriptione: DUSARI SACRUM. Primus autem Interpres ex Phoenicia hujus nominis originatione argumentum capit, Tyrios cultum *Duſaris* invexiſſe Puteolos. Nihil ea opinione incertius. Nam qui Noſter etymologus pernegare poſſet, Duſarem peculiarem potius fuiſſe Berytenſium vel Hieropolitanorum, qui aeque ac Tyrii, e Phoenice profecti, Puteolis conſiſtebant? Profecto haec noſtri Interpretis conjectura ejuſmodi eſt, quam tuto ſequi, ac ſine piaculo repudiare queas. Verum Duſarem ſuum, quantum poteſt, ornaſſet; modo ne filios Dei cum filiis Belial in amicitia ac neceſſitudine junxiſſet. Quid enim? Hos Tyrios Puteolanos, Duſaris obſervantiſſimos, contendit fuiſſe congeneres cum iis, quos Paulus *fratres* ſalutavit Puteolis (Act. XXVIII. 14.) ſicuti illos alios fratres, qui Roma profecti obviam venerunt Apoſtolo ad Appii forum (Act. Ib. 15.) cognatos cum Tyriis Romanienſibus facit, eo praeſertim ductus argumento, quod noſtra inſcriptio Puteolis Romaeque ſtationem Tyriorum ſiſtat: quos Tyrios cum Paulus utrobique ſui ſtudioſos comperiſſet, blande fratres ab eo compellatos opinatur. Enimvero hic ſilere praeſtitiſſet, niſi facta adverſus Eccleſiam Puteolanam injuria, me ad condolendum excitaſſet. Nam quis rogo Chriſtianus homo

 non

non indolesceret, cum primitias Christiani gregis in ea urbe felicissime collecti, spurco Dusari dedicari videat? Fuerint ii fratres Tyrii, Sidonii, Alexandrini, Cibyratae: at unde unde; Christi quidem primitivos cultores fuisse contendo. Quamquam autem *fratres* passim vocarentur ii, qui necessitudine, cognationeve sanguinis, patria, amicitiae, officii, hospitii &c. jure, se mutuo utcumque contingerent; ego tamen mihi, ac sibi quivis alius, opinor, religioni ducerem, eos ut ethnicos traducere, quos Ignatius martyr maxime a caritate Christiana commendavit. Hieromartyr enim paullo post idem, ac Paulus, relegens iter, eosdem fratres Puteolis ac Romae deprehendit, sed Christi, non Dusaris, initiatos sacris. Lege sis Acta S. Ignatii apud Ruinartum, ac praesertim, quae §. IV. leguntur, quae hujusmodi sunt: Καταρτίσας τοίνυν ὡς ἐβούλετο τοὺς ἐν Ρώμῃ τῶν ἀδελφῶν ἄκοντας &c. *Postquam ergo repugnantes FRATRES, qui ROMAE erant, per epistolam, ut voluit, praeparasset, e Smyrna solvens . . . Troadem appulit. Inde . . . Tyrrhenicum pelagus ingressus insulas & civitates percucurrit, ostensisque Sancto viro PVTEOLIS, ipse quidem exire gestiebat, Apostoli PAVLI vestigiis incedere cupiens. Verum ut per vehementem ventum irruentem non licuit, nave e puppi impulsa, laudibus praedicans* (τῶν ἐν ἐκείνῳ τόπῳ τῶν ἀδελφῶν ἀγάπην) *FRATRVM illius loci caritatem, sic ultra navigavit.* Quam *caritatem* vertimus, Graece dicitur *ἀγάπη*, quae vox apud rei Christianae Scriptores proprie signat convivia, quae Christiani vel ad fovendam simul caritatem, secum agitabant, vel refocillandis pauperibus parabant. Quamobrem vel si cetera deessent, hoc unum *agapae*, Paulo per plures dies exhibitae Puteolis, indicium, a Puteolanis fratribus suspicionem ethnicismi amolitur. Ceterum eccujates revera fuerint ii fratres, scire non laboro; quos etiamsi domo Tyrios affirmes, religione tamen Christianos fuisse oportet; magis id adeo, quod antequam Paulus in Italiam navigasset, jam plurimi Tyriorum Christo dederant nomen, Act. XXI. 3. At vero nefas est, Christianos renunciari eos, quos falsorum numinum cultu insaniisse, ex nostra inscriptione liquet. Itaque horum alterum (quamvis utrumque Noster Interpres praefracte obstinateque contendat verum) repudiare oportet: Nam si fratres Pauli Puteolanos Tyro arcessas, simul Christianos fateare necesse est: Si contra Tyrii falsorum Deorum Dusarisque cultores fuisse deprehendantur, jam Pauli fratres, quorum *agapen* seu Christianam caritatem Ignatius martyr commendavit, esse non possunt. Utrumque certe conciliari nequit.

Vers. 12. ΕΝΘΑΔΕ] h. e. in Stationis templis, quae sarta tecta tue-

tueri, communiter Stationariorum intererat. Metire hinc *μέγεθος*, *vastitatem* atque amplitudinem Stationis, in qua praeter cetera, templo nec uni locus fuerat. Additur autem *ἐν ναοῖς*, scilicet ad discrimen simulacrorum, quae in aedibus privatis dedicata, ad rem publicam Stationis minime pertinebant.

Vers. 13. ΜΙΣΘΟΝ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ . . . C̄K̄N̄.] At in eadem Epistola v. 17. aliter scalpitur: Ε'ὰν *πρόνοιαν τῶν κατ' ἔτος διδομένων εἰς τὴν μίσθωσιν ποιήσησθε* K̄C̄N̄. Sed haec altera scriptio recurrit in Segmento 3. Παρέχειν τοῖς ἐν Ποτιόλοις K̄C̄N̄. Corsinus in *Notis Graecorum* (11) τὸ K̄C̄N̄ interpretatur Εἰκοστὴν *vicesimam*, ac τὸ C̄K̄N̄ διακοσιοστὴν, *Ducentesimam*; quod vectigal fuerit mercibus Tyriorum impositum. At vero utrisque siglis in Tyriorum Epistola collineantibus eodem, vel utrobique *vicesimam*, vel utrobique *ducentesimam* designatam fuisse oportet (12). Noster vero Interpres, siglas C̄K̄N̄ mendose scalptas autumat loco τοῦ K̄C̄N̄, has vero alteras unice probat: ad interpretationem vero quod attinet, in Corsini, *vicesimam* primo loco suadentis, sententiam etsi (13) alio itinere concessit,

(11) Qua is via ad ingeniosam quidem notarum interpretationem, sed omni verisimilitudine destitutam, pervaserit, jucundum est ex ejus verbis discere: *Nisi vehementer fallor* (inquit pag. 40.), *nota* K̄C̄N̄ *εἰκοστὴν*, vicesimam *significat; quod nimirum character* K viginti *exprimit, atque ex illo ceterisque pone sequentibus vox εἰκοστὴν effecta videatur. Ita propemodum nota alia* C̄K̄N̄ *διακοσιοστὴν* ducentesimam *exprimi putaverim: quod character* C *plerumque διακόσια*, ducenta *significet: quamvis etiam fortasse* ϛ sex *exprimere possit, ideoque nota* CKN *etiam ἕκτην*, sextam *indicare posse videatur*. Sed quanti redimerem, si vir Cl. unum exemplum conjecturae suae consentaneum, e tota antiquitate deprompsisset!

(12) Corsinius vero ibidem marte suo comminiscitur notâ C̄K̄N̄ *exprimi* censum *ducentesimae*, qui Tyriorum civitati a Puteolanis Tyriis praestaretur; notâ vero illa K̄C̄N̄ significari censum *vicesimae* a Tyriis Romanis tribui consuetum Tyriis Puteolanis. Sed epigraphen accurate legenti patet, verba fieri de una eademque pensione, quam cum Tyrii Puteolani solvendo impares essent, Romanienses Tyrii, quorum intererat, Stationem Puteolis incolumem servari, jampridem solvere civitati Puteolanae consueverunt; nunc vero Romaniensibus id onus a se detrectantibus, Tyrienses aditâ communi patria Tyro, flagitant, ut auctoritate sua Romanienses ad consuetam pensionis praestationem hortetur. Itaque ea pensio vel *vicesima* vel *ducentesima* utrobique intelligenda foret. At quanto satius fuisset excogitare, id sane notis hisce exprimi, quod, sive KCN sive CKN scribitur, unum idemque sonaret?

(13) Putat enim, quemadmodum ΘC pro Θεὸς, MP pro Μητὴρ pingi

cessit, hoc amplius addit e suo, hujusmodi vectigal vicesimae mercium fuisse Tyriis pro Statione Puteolana, tamquam pro conducto, imperatum.

Sed ut a postremo ordiar; aegre adducor ut credam, siglas illas *vectigal vicesimae* aut *ducentesimae* & quidem incerti reditùs, designare potuisse. Sane de re certa potius docendus fuisset Senatus Populusque Tyrius, ut expensis Stationum Romanae & Puteolanae rationibus decerneret, quantum onus uni detractum, cervicibus alterius imperatum oporteret. Adhaec nulla usquam mercium, quibus vectigal hujusmodi impositum fingitur, mentio in toto marmore occurrit, neque fit de *Vectigale* verbum ullum. Μισθὸς enim non omnino *Vectigal*, sed utique *Mercedem* aut *pensionem* pro locato conducto debitam notat: quemadmodum & versu 17. quicquid siglae illae sibi velint, nonnisi εἰς τὴν μίσθωσιν, *loco mercedis*, pendi dicitur. Praeterea pensio illa κατ᾽ ἔτος, *in singulos annos*, praescripta narratur; at *vectigal vicesimae* aut *ducentesimae* incerti temporis est, ac quotiescumque merces invehebantur, toties exactum oportuit. Denique isthaec pensio non mercibus invectis, sed ipsi Stationi imposita fuit. His adde, quod Stationarii negant versu 21. seq. ullum sibi e navicularlis ac negotiatoribus contingere proventum: unde ergo vectigal vicesimae ab iis, qui nullum quaestum faciunt, exigitur?

At vero contra, ut mercedem aliquam Stationarii Puteolis, in qua urbe, tamquam in alieno habitabant, penderent, res erat aequissima, & aliarum gentium consuetudini consentanea. Mos enim erat in Graecia receptus, ut exteri homines, sicubi domicilium ad longum tempus fixissent, inquilinatus gratiâ certam illi urbi solverent pensionem, quam a verbo μετοικεῖν, *inquilinum esse*, Graeci dixere Μετοίκιον· de quo tum alii Grammatici veteres, tum omnium copiosissime Harpocration in ea voce disseruit: Μετοίκιον &c. Metoecion. *Hyperides in oratione contra Aristagoram*. Metoecus *est inquilinus qui ex aliena civitate ad aliam emigrat, nec ut peregrinus* (14) *ad*

gi solet; sic KCN, detractis utique vocalibus, pro εἰΚοΣτὴΝ, *vicesimam*, exarari.

(14) Si quis forte alicubi detineretur, sed animo hinc abeundi, maxime sua intererat, hoc ipsum, ne pensioni inquilinatus obligaretur, propalam significare. Hinc lucem mutuatur illa formula, de qua dixi pag. 23. satis obvia in inscriptionibus athleticis, ἀπὸ καταλύσεως ἐν Ῥώμῃ κατοικῶν, *ab hospitio Romae incolere*, h. e. Romae degere, sed ut peregrinum non ut Stationarium; ut se a praestatione inquilinatus esse immunem ea professione doceret.

ad breve tempus adventat, sed illic domicilium (15) *habet. Pendebat vero quotannis XII. drachmas, quod Metoecion dicebatur, ut declarat Eubulus Plangone. Isaeus autem in orat. adversus Elpagoram & Demophanem innuit, viros drachmas XII. mulieres VI. pependisse . . . . Qui inquilini id tributum non solverant. . . . convicti vaenibant.* Metoecion igitur merces quaedam erat inquilinatus, quam scilicet inquilini viritim quotannis pendebant. Jamvero si Graecorum *pensionem inquilinatus* cum Tyriorum *mercede Stationis* comparaveris, facile advertes nihil plane utrimque differre. Utraque enim ab exteris hominibus in urbe non sua morantibus solvebatur, utraque annua erat, ac certo etiam definita valore. Nam mihi videtur, cum primum Tyrii Stationem Puteolis tetenderunt, Magistratus Puteolanus decreta mercede cum iis convenisse, ne singulis annis Stationariorum numeratio repeteretur. Itaque tunc ratione habita advenarum, Stationisque ipsius, quam frequentabant, imposita certa pensio Stationariis fuit ea lege, ut sive Statio cresceret sive decresceret, illa beneficio, aut periculo suo, invariata maneret.

Sed quota tandem ea pensio fuisse dicetur? Ne multis: fuit *viginti ac ducentorum nummorum aureorum*; quam summam conficiunt illae siglae sic utique discriminandae, KC. N. sive CK. N. hoc est, διακόσια καὶ εἴκοσι Νομίσματα· Nam apud Graecos (quibus singulae litterae suum quaeque seorsum signant numerum, ut K εἴκοσι, *viginti*; C διακόσιοι, *ducenti*) perinde est, sive majorem numerum minori, ut CK., sive minorem majori ut KC., anteponas (16). Porro littera N apud

(15) Nolim, quis μετοίκιον (*inquilinatus pensionem*) confundat cum ea mercede, quam conductor locatori pendit: haec autem altera a verbo ἐνοικεῖν, q. d. *superhabitare*, dicta, opinor, ἐνοίκιον. Certe hinc arcessenda mihi videtur Italica vox *Piggione*: quam pensionem sive civis sive hospes esset, pro usu domus non suae, pendere ex aequo tenebatur. At vero μετοίκιον vel ex eo exigebatur peregrino, qui domum aere suo in aliena urbe comparaverat. Eo pertinet verbum Harpocrationis ἐκτήσατο· quod pressius rei dominium, non simplicem usum, notat.

(16) Vide Vaillantii Graeca Numismata, ubi pertexitur catalogus urbium, in quarum nummis epochae signantur. Hic exemplorum de eo, quem innui, disponendi numeros usu, affatim habes. E. g. in *Amasiae* nummo annus 208. sic pag. 248. exaratur, CH; majore scilicet minori summae ante posita. Contra ibidem in alio Amasiae nummo notae ΘC, signant annum 209. Idem contemplari licet, ubi tres numerorum notas componi necesse fuit. In alio ejusdem *Amasiae* nummo notae CΛΔ signant annum 234. at in *Aegaeensium*, AIC annum 211. & millena in hunc mo-

apud Latinos notis numeralibus adſcripta, nuſquam non *Nummos* notat; at apud Graecos pro Νόμισμα valuit (17). *Numiſma* autem idem fuit ac *Nummus aureus* qui aevo ſequiore *Solidus* dicebatur. Hanc autem penſionem CCXX. nummorum aureorum, cum Statio Puteolana Tyriis hominibus abundaret, in plura capita diſtributam facillime quiſque ferebat: at eâdem Statione ad paucos redactâ, ponderoſiores ſymbolas, quae ſummam illam conficerent, viritim ſed ſupra ſingulorum vires exactas oportuit. Cui incommodo uti communis patria Tyrus proſpiceret, Stationarii hiſce litteris efflagitant. Jamvero ex hac mercede a Puteolanis Stationi Tyriorum imperata agnoſce, eos ἀλλοφύλους, *alienigenas*, fuiſſe. Profecto, ſi Puteoli colonia Tyriorum fuiſſet, quemadmodum Noſter Interpres pluries contenderat, nec recte Puteolani nec juſte imperaſſent tributum Tyriis pro uſu ejus urbis, quam utrorumque majores condidiſſent. Nam & Ilienſes immunes a vectigalibus Romani Imp. renuntiarunt, eo quod Romani ab Ilienſibus prognati perhibebantur.

Verſ. 17. 18. ΤΑ ΓΑΡ ΕΡΓΑ ΑΝΑΛΩΜΑΤΑ] Ἔργα ſunt *opera*, ut ἀναλώματα *pecuniae numeratae*, quae utraque Commune Puteolorum, cum uſus flagitabat, imperabat Stationariis. Nec mirum; cum ab ipſis civibus, ut inquit Ariſtoteles Polit. V. 11. exigantur εἰσφοραὶ καὶ λειτουργίαι, *contributiones* & *miniſteria publica*. Λειτουργεῖν Heſychio eſt μοχθεῖν καὶ δουλεύειν, *laborare & ſervire*. Cives nimirum debent operas iis conſtruendis, quae publici ſunt uſus, ut fora, porticus, cloacae &c. Quî minus igitur deberent eadem Stationarii? Μετοίκων λειτουργία, *Inquilinorum perſonale ſervitium* in Panathenaeis memoratur in Photii lexico MS. cujus locum exhibet Albertus ad Heſychium in v. Σκαφηφόροι. Hinc diſce, a Stationariis exactas, praeter inquilinatus penſionem, etiam *operas publicas*. *Verſ.*

modum proſtant exempla, ſic ut mirari ſubeat, quî minus hujus conſuetae apud Graecos numerorum diſpoſitionis ratio Corſinum, accuratiſſime de Graecorum notis diſſertantem, fugerit. Nam quanti laboris fuit notas Puteolani marmoris ſic interpretari, ut ſive quis KCN ſive CKN legere mallet, eadem ſumma confieret?

(17) Vide Lexicon Gr. Cangii in littera N, ubi docet, id elementum in Baſilicis notare Νόμισμα: etſi moneat, ibidem appingi duplex NN, ubi Νομίσματα, numero multitudinis, efferuntur. Verum id nauci non eſt. Satis enim eſt, ſi oſtendi detur, litteram N antiquitus compendium vocis *Numiſmatis* fuiſſe; porro unum an plura numiſmata eo elemento ſignarentur, id per notas numericas, quae τῷ N praemittebantur, ignorari non poterat. Latini quoque uno charactere N utebantur, ſive *nummum*, ſive *nummos* exprimerent.

Verſ. 18. ΚΑΙ ΤΑ ΓΕΙΝΟΜΕΝΑ] Hîc praeterea deſignantur ſumptus, qui ſtationis ornandae cauſa erogabantur, cum incideret anniverſarius *dies Domini Imperatoris ;* qui ἁπλῶς *Dies Imperii* vocatur Trajano X. Epiſt. 104. ad Plinium : *Diem imperii mei debita laetitia & religione commilitonibus & provincialibus, praeeunte te celebratum, libenter mi Secunde cariſſime cognovi litteris tuis.*

Verſ. 19, 20. ΕΑΥΤΟΙΣ ΕΛΟΓΙΣΑΜΕΘΑ] Primus Interpres: Αὐτοὶ. Sed eum ratio fugit. Ἑαυτοῖς λογίζεσθαι, eſt, *rationibus ſuis adſcribere, ſibi imputare :* quo ſenſu *imputare* accipitur in illo Plinii Epiſt. X. 52. *Eidem civitati* (Byzantinorum) *imputata ſunt terna millia.* Hîc ἑαυτοῖς in prima perſona; *Nobis ipſis imputavimus ea*, quae ceteroqui e rationibus Tyri, cujus erat Statio, eroganda fuiſſent.

Verſ. 20. ΥΠΟΜΝΙΣΚΟΜΕΝ] Noſter Interpres invexit verbum ὑπομνήσκειν, ſed inconſulta Graecia, quae quidem ὑπομιμνήσκειν novit, illud vero alterum ignoravit; niſi quis exceperit, τὸ ὑπομνήσκειν aevo ſequiore ac praeſertim in ore Tyriorum, jacturam unius ſyllabae paſſum fuiſſe.

Verſ. 24. ΕΦΑΦΗ] Recte Laſena legit: ΕΓΡΑΦΗ. Menda inde orta, quod ΓΡ ſic proxime haererent, ut unum Φ exprimerent. Hinc incipit ὑπογραφή, *ſubſcriptio*, Epiſtolae, prope iisdem ubique concepta verbis. Sic ferme omnes Epiſtolae D. Pauli in Codicibus Graecis deſinunt, e. gr. ad Galatas: Ἐγράφη ἀπὸ Ῥώμης.

Verſ. 25. ΦΛΑΚΚΩ &c.] H. e. anno Ch. 174.

S E G M E N T V M   II.

ΑΠΟΛΛΙΩΝ ΤΟΥ ΛΗΣΑΧΘΕΙΣΗΣ ΔΙ ΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΟΝΤΟΣ
Γ. ΟΥΑΛΕΡΙΟΥ ΠΓΟΕΔΡΟΥ.
ΑΝΕΓΝΩΣΘΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΥΡΙΩΝ ΣΤΑΤΙΩΝΑΡΙΩΝ ΑΝΑΔΟΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΛΑ-
ΧΗΤΟΣ ΕΝΟΣ ΑΥΤΩΝ ΕΝ ΗΗ. 2ιοις ΠΡΟΝΟΙΑΝ ΠΟΙΗΣΑΣΘΑΙ ΑΥΙΟΙΣ
ΕΙΣΤΕ ΘΥΣΙΑΣ ΚΑΙ ΔΡΗΣΚΕΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΩΝ ΙΙΜΩΝ ΘΕΩΝ ΕΚΕΙ ΑΦΩ-
ΣΙΩΜΕΝΩΝΕΝ ΝΑΟΙΣ ΚΑΙ ΜΗ ΕΥΤΟΝΕΙΝ ΤΟΝ ΜΙΣΘΟΝ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ
ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΑΛΩΜΑΤΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΝ ΕΝ ΠΟΤΕΟΛΟΙΣ
ΤΗΣ ΒΟΥΘΥΣΙΑΣ ΑΥΤΟΙΣ ΠΡΟΣΤΕΘΗΝΑΙ ΤΩΝ ΓΑΡ ΕΡΓΩΝ ΑΝΑΛΩΜΑ-
ΤΩΝ ΓΕΙΝΟΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΕΠΙΣΚΕΥΗΝ ΕΑΥΤΟΙΣ ΕΛΟΓΙΣΑΝΤΟ ΙΝΑ ΜΗ

ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΒΑΡΩΣΙΝ ΚΑΙ ΥΠΕΜΝΙΣΚΕ ΟΤΙ ΟΥΔΕΜΙΑ ΠΡΟΣΟΔΟΣ ΓΕΙΝΕΤΑΙ ΑΥΤΟΙΣ ΟΥΤΕ ΠΑΡΑ ΝΑΥΚΛΗΡΩΝ ΟΥΤΕ ΠΑΡΑ ΕΜΠΟΡΩΝ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ ΩΣ ΕΝ ΤΗ ΒΑΣΙΛΙΔΙ ΡΩΜΗ.

Α. Πολλίων Βουλῆς ἀχθείσης. Δι' οὗ ἔτους Τῶν ἐφ' ἡμέρ' ὄντος Γ. Οὐαλερίου Προέδρου

Ἀνεγνώσθη ἐπιστολὴ Τυρίων Στατιωναρίων ἀναδοθεῖσα ὑπὸ Λάχητος, ἑνὸς αὐτῶν· ἐν ᾗ ἠξίουν, πρόνοιαν ποιήσασθαι αὐτοῖς εἰς τε θυσίας καὶ θρησκείας τῶν πατρίων ἡμῶν θεῶν ἐκεῖ ἀφωσιωμένων ἐν ναοῖς· καὶ μὴ εὐθονεῖν τὸν μισθὸν τῆς Στατίωνος παρέχειν· καὶ τὰ ἀναλώματα εἰς τὸν ἀγῶνα τὸν ἐν Ποτιόλοις τῆς Βουθυσίας αὐτοῖς προστεθῆναι· Τῶν γὰρ ἔργων, ἀναλωμάτων, γεινομένων εἰς ἐπισκευὴν, ἑαυτοῖς ἐλογίσαντο, ἵνα μὴ τὴν πόλιν βαρῶσιν. Καὶ ὑπεμίμνησκε, ὅτι οὐδεμία πρόσοδος γείνεται αὐτοῖς οὔτε παρὰ ναυκλήρων, οὔτε παρὰ ἐμπόρων τῆς Στατίωνος, ὡς ἐν τῇ Βασιλίδι Ῥώμῃ.

A. Pollion Senatu habito. Quo anno C. Valerio Ephemeriorum Praeside

Recitata est Epistola Tyriorum Stationariorum, reddita a Lacbete, itidem Stationario; qua enunciabant, se quidem iis, quae ad sacrificia & ad Deorum patriae nostrae, illic in templis dedicatorum, cultum impendenda sunt, prospexisse; at vero esse impares solvendo stipendio Stationis; adhaec impensas ad certaminis Puteolani Buthysiae editionem, sibi esse impositas. Nam operas, impensas in ornatum (Stationis), *ut aere levarent urbem, in se receperunt. Porro submonuit* (Statio), *nullum sibi reditum neque a navicularriis, neque a mercatoribus suis, quemadmodum Stationariis augustae Romae, contingere.*

§. II.

§. II.

Inscriptio inedita producitur & illustratur. Pollio, Archon Tyri Eponymus. *De magistratibus Eponymis nonnulla. Festi locus explicatur. Qui Consulum Romae Majores & Minores.* Βουλὴν ἄγειν, συνάγειν, ἐπαγγέλλειν, *quo differant.* Τὸ ἐφ' ἡμέρα, *est* opus diurnum, *sive* Commentarium Quotidianum. Οἱ ἐφ' ἡμέρα, *sunt Senatores* Ephemerii, *seu qui stato die vices obibant in Curia. Affinitas inter Senatum Atheniensem ac Tyrium.*

VErs.26. ΑΠΟΛΛΙΩΝ ΤΟΥ ΔΗΣΑΧΘΕΙΣΗΣ ΔΙ ΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΩΝ ΕΦΗΜΕΡΟΝΤΟΣ Γ. ΟΥΑΛΕΡΙΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ] Primus Interpres legebat: Ἀπολλωνίου τοῦ δικαστοῦ, Φιλόκλους τοῦ ἐφεδρεύοντος, Γ. Οὐαλερίου προέδρου, *Apollonio judice, Philocle assessore, C. Valerio praeside.* At rogo, serio ne, an ludificandi causâ, *Apollonius judex, Philocles assessor*, nobis obtruditur? Dicere abstineo. Itaque Graeca sic interpungenda esse censeo. Α ΠΟΛΛΙΩΝ ΒΟΥΛΗΣ ΑΧΘΕΙΣΗΣ. ΔΙ ΟΥ ΕΤΟΥΣ ΤΩΝ ΕΦ ΗΜΕΡ ΟΝΤΟΣ &c. *Aulus Pollio Senatu habito: per quem annum Praefecto Commentarii Quotidiani*, sive *Ephemeriorum*, *C. Valerio*, *recitata est epistola* &c. Jam lectionis meae reddenda ratio est, quam paucis exponam.

ΑΠΟΛΛΙΩΝ] Sic litterae discriminandae sunt, ut prior A sit praenominis *Auli* nota; reliquae *Pollionis* nomen absolvant. Hae vero litterae confertim ac sine ullo intervallo exaratae, offucias Primo Interpreti fecerunt, ut pro genuino *Aulo Pollione*, nobis oggereret *Apollonium*. Par infortunium passus diu fuit *Aulus Gellius*, ut falso apud nonnullos *Agellius* audiret. Sed nescio quo fato manus Nostri Interpretis probe sint ad corrumpenda nomina propria instructae; nam & in pererudito suo *de Phoenicibus* volumine p. 262. pro Π. ΑΚΥΛΑ (*Publio Aquila*) insigni metaplasmo *Pacillum* suppoluit: idque *Pacilli* nomen eruere sibi visus est e vetere quadam inscriptione, quae hodiedum exstat Aenariae, ab eo primum edita sed inquinatissime: secutus enim exemplar, quod forte in manus incidit, indiligenti opera exceptum, deteriorem interpretationem architectatus est (18). Quamvis

(18) Quam evanidum incertaeque lectionis, fuerit exemplar, quod Interpreti Nostro objectum fuit, videsis supra cit. pag. 262. aereae formae incisum. Illis autem informibus litterarum lineamentis hanc, ut ita dicam, personatam scripturam imposuit:

ΠΑ-

vis autem alienissimum hoc loco videri possit, si ea de epigraphe verbum ullum commutem; tamen quia verendum est, ne saxum litteratum, nunc in declivi ac lubrica montis parte situm (19), mox suo pondere vel qua alia vi ruendo in subjectum mare, pessum eat; duxi satius, videri e semita deflexisse, quam inscriptionem, forsan aliquando usui futuram, antiquitatum amatoribus invidere. Ea igitur sic habet:

ΠΑ:

ΠΑΚΙΟϹ · ΝΥΜΨΙΟϹ · ΚΑΙ
ΜΑΙΟϹ · ΠΑΚΙΛΛΟϹ
ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΙ
ΑΝΕϹΤΗϹΑΝ · ΤΟΥΤΟ
ΤΟ ΤΟΙΧΙΟΝ
ΚΑΙϹ · ΤΟΥ · ΤΡΑΙΑΝΟΥ
ΤΗ · ΕΠΙΤΑΞΕΙ

h. e. ut ipse pag. 263. reddidit: *Pacius Nympsius & Majus Pacillus liberti excitarunt hoc propugnaculum Caesaris Trajani imperio*. Sed num aliter aegri somnia illudunt? Profecto nihil minus, quam quae Noster ibi videre sibi visus est, contemplari mihi *αὐτόπτῃ* (*oculato testi*) licuit. Interim nolo, quis haec aliorsum, atque ego dixi, accipiat. Sane non criminandi studio collationem hujus lectionis cum autographo institui; sed ut archaeologi hoc exemplo deterriti, aegre fidem adhibeant chartulis, quas vel imperitae, vel gypsatae manus submiserint; ne ve facile ab hujusmodi impostoribus fucum fieri sibi patiantur.

(19) Jacet litterati silicis moles praegrandis (nam quaquaversum tredecim palmos Neapolitanos patet) medio ferme intervallo, quod a turri maritima, supercilio montis imposità, excurrit ad subjectum aequor, quod incolae *ad Laccum* vocant. A cacumine montis (nam a mari nec ipsae caprae ascensionem facerent) a cacumine, inquam, montis angusta semita aperitur ad silicis stationem, sed adeo anceps, praerupta ac pendula, ut hâc ingressus, pedem certe retulissem, ni mihi fecisset animos Michaël Melillus, vir apprime cultus, probitate, facilitate, amicitia, uno dicam verbo, antiquis moribus, adeo commendandus, ut nihil supra. Hic me cunctantem exemplo suo excitavit, uti se praeeuntem insequerer. Vix & aegre, fateor, nec sine trepidatione, perreptavi; cum nunc quoque ad solam aditi discriminis recordationem exhorrescam. Eo scilicet me deduxit antiquitatum investigandarum sive amor is est, sive studium: nonnulli fortasse dixerint insaniam. Sed ne multis. Ad locum, quo pervenire erat animus, tandem evasimus, & epigraphen collata opera descripsimus. Litterarum ductus sunt affabre scalpti, quamvis non nimis profunde impacti, fortasse ob silicis duritiem indomabilem. Figura vero litterarum delineatur ad antiquitatis normam, nisi quod littera Σ, uti C depingitur, & elementum Ω, superne non sinuatur in arcum, sed in angulos rectos praeciditur.

ΠΑΚΙΟϹ ΝΥΜΦΙΟϹ
ΜΑΙΟϹ Π ΑΚΥΛΑϹ
ΑΡΞΑΝΤΕϹ
ΑΝΕΘΗΚΑΝ
ΤΟ ΤΟΙΧΙΟΝ
ΚΑΙ ΟΙ ϹΤΡΑ
ΤΙΩΤΑΙ

Latinam versionem, & si quid aliud dicere succurrit, infra conjeci (20). Nam nunc praestat, stilum convertere ad *Aulum Pollionem*, quem Archontem *Eponymum*, i. e. eum, cujus nomen in actis perscribebatur, exstitisse (21) judico. Nec te illud commoveat, quod ex-

(20) H. e. *Pacius Nymphius Majus, Publius Aquila Praefecti* (sive *Praetores*) *& milites murum exstruxerunt*. In Graeco vox *Milites* ultimo loco ponitur, eadem structura, qua in antiquis lapp. legitur: *Dolus malus abesto & Jurisconsultus*. Ἀνέθηκαν ad verbum *suspenderunt*, hoc est, sursum, in cacumine scilicet montis, τοιχίον (*muralem munitionem*) exstruxerunt. Sane in editis locis castra militaria communiri mos erat. In vertice Tifatae in Campania prope Nolam, hodiedum superest vastum saxorum stupendae magnitudinis septum, quod haud dubie Hannibal hic agens exstruxit. Nam in Tabula Peutingeriana locus hic sic indicatur: CASTRA ANIBA*lis*. Ex mentione autem *Militum* colligi potest, militibus inserviisse, quidquid in eo cacumine inaedificatum fuit; tum illud, *Nymphium* & *Aquilam* militari imperio *praefuisse*. Quandonam *Muri* opus excitatum fuerit, quis tuto praestare ausit? Strabo de subterraneis Pithecusae ignibus, terrae motibus, atque intuta insulae statione differens, Οἱ πεμφθέντες (inquit lib. V. 248.) παρὰ Ἱέρωνος τοῦ τυράννου τῶν Συρακοσίων ἐξέλιπον τὸ κατασκευασθὲν ἐφ' ἑαυτῶν ΤΕΙΧΟΣ, καὶ τὴν νῆσον, *Missi a Hierone, tyranno Syracusanorum, MVRVM a se exstructum, & insulam dereliquerunt*. Murus autem in nostra epigraphe designatus idem ne sit ac Hieroneus, an ab eo diversus, equidem non habeo dicere.

(21) Hoc sollemne Graecis fuit, ut si duo pluresve summae reip. praeessent, unus eorum ἐπώνυμος esset, h. e. ut ejus nomen in actis publicis consignaretur. Hujusmodi fuerunt Ephori Spartae, atque Archontes Athenis. Hoc amplius in Coloniis & Municipiis Graece-loquentibus (ubi bini Ἄρχοντες ad imaginem Duumvirorum Latinorum creabantur) obtinuit, ut horum alter signaretur in nummis, & interdum adderetur elementum A, quo major hujus dignatio supra collegam ostenderetur. Vide Vaillantium in Numism. Gr. pag. 310. & Mazochium in Additam.

expressum Archontis nomen in Pollione desideretur; quandoquidem in nummis Graecis, qui nomina magistratuum praeferunt, raro admodum *Archontis* vocabulum intuemur, quod saepius ex ipsa nominum serie, structuraque intelligendum relinquitur. Vide Vaillantium loco infra citato. Jamvero, ut de hoc etiam dicam, Archontis Pollionis nomen recto casu effertur, & quidem recte; sic enim in casibus, quos vocant absolutos, interdum Graeci facere (22) consueverunt.

ΤΟΥ ΛΗΣΑΧΘΕΙΣΗΣ] Viden Absyrti discerpta membra? Tu ne dubites sic restituere: ΒΟΥΛΗΣ ΑΧΘΕΙΣΗΣ, *Senatu habito*; ex quo apparet, Epistolam Tyriorum Puteolanorum, Archonte *Pollione* recitatam fuisse in *Senatu* legitimo, non indicto. Ἄγειν βουλὴν, est *habere Senatum*, ut συνάγειν, *cogere*. In Dionys. Halic. Excerpt. tam. ad Vossii Etymol. in v. *Meddix*, ubi Ennii auctoritate contra Scaligerum contendit, alterum e duobus Meddixtuticis, qui supremus erat Oscorum magistratus, vocatum fuisse *Summum*. Sed & Romae quoque tametsi duo Consules pares dignitate forent, alter *Major* dicebatur, teste Festo in v. *Majorem*. *Majorem* (inquit) *Consulem L. Caesar putat dici vel eum, penes quem fasces sint, vel eum qui prior factus sit*. Secundam Grammatici periocham non omnino recte Dacerius interpretatus est. Sensus autem Grammatici hic est: *Consulem Majorem dici . . . . eum, qui prior factus*, h. e. qui a primis anni mensibus Consul ordinarius processit; nam qui extraordinarius, & in reliquum anni tempus creabatur Consul, adeo non erat Major, ut etiam *Minor* diceretur. Sane Dio Cassius lib. XLVIII. p. 553. Consules, quos Latini *Suffectos*, ipse Σμικροτέρους, *Minores*, appellat. Nec porro mos erat, nomina horum Consulum Minorum in actis perscribi, sed annus insigniri continuabatur nominibus eorum Consulum, qui a Kalendis Januarii magistratum inierant. Hinc fit manifestum, Consules Ordinarios & *Majores* & *Eponymos* fuisse. Enimvero Herodes Atticus in Graeca epigraphe apud Sponium Miscel. Antiq. p. 324. renuntiatur Consul Ἐπώνυμος· ipse enim factus Consul Ordinarius anno Chr. 142. nomen anno commodavit. Sed haec obiter; illuc unde discesseram, redeo. In Ephemeridibus, sive Diurnis Populi Rom. commentariis, quidquid quoque die mandabatur memoriae; id sub illius Consulis lemmate consignatum animadvertimus, penes quem eo die fasces erant. Vide Pighii Annales Tom. II. p. 378. Quo minus mirandum est, si in Coloniarum quoque Actis Diurnis (cujusmodi fuisse videntur illa, e quibus descripta fuerint hoc & sequentia duo capita nostrae inscriptionis) nomen unius dumtaxat e duobus Archontibus praefigeretur.

(22) Ut in Tabulis Heracleensibus a Mazochio editis, summus magistratus nunc recto casu effertur, Ἔφορος Ἀρίσταρχος, μὴς (Dorice pro μὴν) Ἀπελλαῖος, *Ephorus Aristarchus*, *mensis Apellaeus*; nunc casu patrio, Ἐπὶ Ἐφόρω (Dorice pro Ἐφόρου), μηνὸς Ἀπελλαίω, *Ephoro Aristione*, *mense Apellaeo*.

cerpt. Legat. I. Συγκληθείσης βουλῆς, *coacto Senatu*. Nam *habere Senatum* & *Cogere*, distant. Vide II. ad Q. Fratrem Epist. 12. illudque de Senatu diebus legitimis vocato, hoc de Senatu extra ordinem indicto, dicitur. Hoc alterum effertur a Dione Cassio lib. LVI. p. 828. in hunc alium modum: Βουλῆς ἐπαγγελθείσης, *Senatu indicto*.

ΔΙ ΟΥ ΕΤΟΥΣ] h. e. δι' οὗ ἔτους, *per quem annum*, seu potius *per quem totum annum* (23). Nihil autem frequentius apud Livium occurrit, quam ut post notationem Consulum initio libri factam, addantur illa: *Eo anno*, *Exitu ejus anni*, & alia hujusmodi. Consulum enim, aeque ac Archontum, nomina, pro annorum numeratione valebant. Itaque hîc designatur annus is, quo Pollio summae reip. Tyriae praefuit.

ΤΩΝΕΦΗΜΕΡΟΝΤΟΣ] Scaliger in Chr. Euseb. p. 304. corrigit: ἐφημερευόντων: nimis longe a scriptura marmoris. Ad hujus autem scriptionis assequendam intelligentiam non mutatione nec additione litterarum, sed recta dumtaxat vocabulorum discretione, est opus. Distingue igitur in hunc plane modum: ΤΩΝ ΕΦ' ΗΜΕΡ' (per apostrophum pro integro (24) ἡμέρᾳ) ΟΝΤΟΣ Γ. Οὐαλερίου προέδρου. Pro vario, eoque indiscreto genere articuli demonstrativi Τῶν, non una interpretatio huic loco aptari potest. Nam si hîc Τὰ ἐφ' ἡμέρᾳ sequi malueris; inde sensus elicietur diversus ab eo, quem Οἱ ἐφ' ἡμέρᾳ suppeditant. Utrumque sensum apponemus in medium; tum postea cuinam sententiae memet ipsum despondeterim, aperiam.

Τὸ καθ' ἡμέραν est *opus diurnum*. Aristoteles Polit. V. 11. Πρὸς τὸ καθ' ἡμέραν ὄντες, ἄσχολοι ὦσιν ἐπιβουλεύειν, *Operi quotidiano incumbentes, nihil habeant otii ad insidiandum*. Porro ἐφ' ἡμέρᾳ Hesychio redditur, ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας, *quotidie*. Itaque Τὸ ἐφ' ἡμέρᾳ est, *quicquid singulis diebus incidit*: uno dicam verbo, Ἐφημερὶς, quae, Suida interprete, est (τῶν ἐφ' ἑκάστης ἡμέρας) *rerum quotidianarum descriptio*, seu *Commentarium diurnum*. Habes jam quid sibi fortasse velint in nostro lapide, Τὰ ἐφ' ἡμέρᾳ, *Commentaria* scilicet *Diurna*, in quibus pro more, quicquid quoque die cecidisset, scripto mandabatur. *Commentarium Cotidianum* Municipii Caeritum videsis apud Gruterum p. CCXIV. Qui autem scribendo aderant, *Commentarienses* vel

(23) Quemadmodum Διὰ νυκτὸς, pro Δι' ὅλης νυκτὸς, *tota nocte*; Διὰ βίου, pro Δι' ὅλου βίου, *per totam aetatem*; Δι' ἐνιαυτοῦ, *toto anno*. Vide Casaub. ad Athen. VII. 1.

(24) Nisi quis jacturam ultimae vocalis non apostropho absorbenti, sed potius festinanti scalpro quadratarii, vertere malit.

vel *A Commentario* dicebantur. Hujus loci fuisse videtur C. Valerius, ὢν πρόεδρος τῶν ἐφ' ἡμέρᾳ, *Commentarii Quotidiani Praeses*, seu potius Curator; nam Πρόεδρος non est hîc stricte accipiendus pro eo, qui inter collegas primum subsellium occupat, sed is intelligendus, qui cuicumque rei expediendae praepositus est. Atque haec interpretatio eatenus admittenda est, si Τὰ ἐφ' ἡμέρᾳ neutro genere legere placeat. Aliter enim rationes ineundae sunt, si Οἱ ἐφ' ἡμέρᾳ nobiliore sexu designati contendantur. Quae altera lectio ad Scaligeri, qui ἐφημερευόντων legit, sententiam proxime accedit; quandoquidem οἱ ἐφ' ἡμέρᾳ sunt ipsi ἐφημερεύοντες, seu qui ἐφημερίαν, *diurnum* obeunt *munus*: quemadmodum οἱ διὰ πέντε ἐτῶν sunt, qui alias Πενταετηρικοί, *Quinquennales*, notus coloniarum magistratus, dicuntur.

Sane in hanc alteram lectionem mihi magis inclinat animus, vel eo praesertim, quod quae Scaliger de Atheniensium Senatorum ephemeriis eruditissime disseruit, commode Senatui Tyrio accommodare licet. In decem Tribus (ut vir magnus in De Emend. Temp. I. p. 25. & 62. exsequitur) tota Attica distributa fuit. E singulis Tribubus quotannis eligebantur Quinquaginta Viri, qui constituebant βουλὴν τῶν Πεντακοσίων, *Senatum Quingentorum*; quinquaginta scilicet ex unaquaque Tribu. Ad avertendam autem, quae ex multitudine oritur, confusionem, singuli quinquaginta singularum Tribuum per unum diem reip. vacabant, & exinde alii aliis succedentes, inque orbem recurrentes, triginta sex dies in toto anno (qui apud Athenienses 360. diebus constabat) imperabant. Classibus Senatorum suus cuique praeerat Πρόεδρος, qui ceteros collegas honore anteibat, curabatque ea quae ad concionem erant necessaria. Tum Senatorum, tum *Proedri*, ἀρχὴ ἐφήμερος, *magistratus diurnus* erat, eorumque diurnum ministerium ἐφημερία dicebatur. Hactenus Scaliger. Quam Atheniensium πολιτείαν si cum iis, quae pauca de Senatu Tyrio in marmore Puteolano innuuntur, sedulo comparaveris, haud aegre animadvertes, Tyrios in constituendo Senatu Athenienses sibi ad imitandum proposuisse; Senatoresque, ne forte rebus publicis perpetuo ac sine intermissione incumbentes, domesticis negotiis deessent, sic digessisse, ut κατὰ συστήματα, *per classes*, perque vices in Senatum convenirent. Profecto in nostro marmore mentio fit βουλῆς ἀχθείσης, *habiti Senatûs*; ac protinus excipiunt οἱ ἐφ' ἡμέρᾳ, qui Ephemeriam seu *diurnum munus* gerere dicuntur. Ex injecta autem *Senatus* mentione, etiamsi nihil de Atheniensium Senatorum *Ephemeriis* innotuisset, in proclivi tamen colligere foret, τοὺς ἐφ' ἡμέρᾳ hujusmodi certe fuisse, qui *diurnum* in Se-

Senatu *ministerium* obirent. Nunc vero cum illustre de Curialibus Atheniensium ephemeriis praeeat exemplum; proximum est, ut Οἱ ἐφ' ἡμέρᾳ Senatûs Tyrii reputentur similes iis, qui *diurnam operam* in Senatu Attico praestabant. His adde, quod ad ostendendam utriusque Senatus similitudinem non minimum valet: Curiae Tyriorum Πρόεδρος praefuisse proditur in nostro marmore: atqui is idem magistratus aderat in Prytaneo Attico, familiamque Senatorum, qui sortiebantur *Ephemeriam*, ducebat. Itaque ex hac comparatione plane moveor, ut Valerium ὄντα πρόεδρον τῶν ἐφ' ἡμέρᾳ interpreter, *Praesidem Ephemeriorum* i. e. eorum qui *diurnum ministerium* in Senatu Tyrio agitabant.

Etsi autem plurima similitudo inter utrumque Senatum intercesserit; nolo tamen quis credat, cetera quoque omnia pari passu utrobique processisse. Licuit Tyriis ea, quae in rem suam facerent, ex forma Reip. Atheniensis deducere, sed quatenus ipsa cum legibus Colonicis non colluctarentur. Lex autem Coloniarum Rom. (cujusmodi Tyrus ea tempestate erat) ea ubique viguit, ut decuriones semel adlecti in Curiam, perpetuo reipublicae advigilarent, ac nolentes e Senatu moveri sine justa causa non possent. Contra Prytanes Athenienses quotannis eligebantur, perfunctique annuo munere, in ordinem privatorum redigebantur. Quamobrem ut *Ephemeria* Tyriorum cum perennitate decurionum Colonicorum componatur, statuamus oportet, Decuriones Tyrios fuisse quidem perpetuos; at vero quia aegre fuit universam Curiae familiam eodem cogere quotidie; sic in classes distributos fuisse, ut alii aliis in orbem succedentes, adessent in Senatu quotidie, qui exinde dicti οἱ ἐφ' ἡμέρᾳ. q. d. *diurni*, de rebus incidentibus consultarent ac decernerent. Quamquam necesse non est, ut supponamus, Classem per singulos dies in orbem successisse classi; satis est, si post definitum aliquot dierum intervallum vices alternarent, ut ipsi merito nomenclationem *Ephemeriorum* gererent (25). Atque haec prima Curiam Atheniensem inter ac Tyriam differentia occurrit; est alia aliquanto significantior. Nam Πρόεδρος, qui ἐφήμερον ἀρχὴν, *diurnum imperium*, in Prytaneo gerebat, apud Tyrios δι' ἔτους,

 an-

(25) Nam *Ephemeria*, quae proprie *diurnum ministerium* significat, a S. Luca I. 8. traducta fuit ad notandum ἑβδομαδικὸν (*septem dierum*) munus Sacerdotale, quod ipsum in orbem recurrebat. In Glossis MSStis apud Cangium, Ἐφημερία redditur Παρεβδομεύειν, *hebdomadarium agere*; atque Ἐφημερευτὴς universe dicitur is, qui stato die suas vices obit.

annuus, erat. Hinc collige, Tyrium Senatum sic e Graecis institutis profecisse, ut tamen a civitatis Romanae praescripto non exorbitaret.

Vers. 29. ΕΝΗΗ· ι ι ο ι ν ΠΡΟΝΟΙΑΝ] Sic in Grutero pingitur. Noster Interpres Primus legit: ΕΝ Η Ε*ζητουν* ΠΡ. Mihi vero videtur magis congruere cum signatis litterarum sulcis haec altera lectio, ΕΝ Η Η*ξιουν* ΠΡ. Nunc si quaeras, ecqua inciderit causa, quamobrem scalptor praeter institutum suum minuta elementa insiderit; illa erit in promptu, eaque verisimilior, responsio, characterum immutationem non e manu scalptoris, sed utique e diligentia descriptoris, derivasse: hic autem cum nactus fortasse fuerit marmor ea parte corrosum, tot addidit industria sua litteras, quot vacuum a lacuna spatium capere videbatur: has porro litteras e suo additas, ne quis eas revera in marmore exstitisse crederet, discriminis causà minuto charactere delineavit. Jamvero ejus exemplar, cum forte describendum incidisset in manus librarii, qui non adeo familiariter Graecis Musis uteretur, prodigialiter contaminatum fuit; & pro ΕΝΗΗ*ξιουν*ΠΡ. exaratum porro fuit ΕΝΗΗ ι ι ο ι ν ΠΡ. Sic equidem conjicio.

Vers. 30. ΔΡΗΣΚΕΙΑΣ] Corrige ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ.

Vers. 33. ΤΩΝ ΓΑΡ ΕΡΓΩΝ &c.] Rectius fuisset: *Τὰ γὰρ ἔργα, ἀναλώματα*, ut supra vers. 17. Tametsi patrius casus repeti potest ab suppressa per ellipsin voce *λόγος*, quae facile supplenda intelligitur e proximo verbo *λογίζεσθαι*, ut ea sit constructio: *Τῶν γὰρ ἔργων.... ἑαυτοῖς ἐλογίσαντο λόγον*, *operum .... rationem sibi imputarunt*.

Vers. 35. ΥΠΕΜΝΙΣΚΕ] Primus Interpres: *Υ'πέμνησκον*. scribere fortasse voluit *Υ'πεμίμνησκον*. Vide dicta ad versum 20. Quamquam nec ei necesse fuit, ut singularem numerum *Υ'πεμίμνησκε* cum plurali *ὑπεμίμνησκον* commutaret. Singularem enim numerum vel ad Stationem in commune scribentem refer; vel ad ipsam, quae tunc per summa capita recitabatur, epistolam. Enimvero saepe sermone vulgari vertimus epistolae ipsi (ut eam Epistolam hoc vel illud praecipere, vetare &c. dicimus) quod recta scribenti datum oportet.

SEGM.

SEGMENTVM III.

ΜΕΘ ΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΙΝ ΦΙΛΟΚΛΗΣ ΔΙΟΔΩΡΟΥ ΕΙΠΕΝ . ΟΙ ΕΝ ΡΩΜΗ ΣΤΑΤΙΩΝΑΡΙΟΙ ΕΘΟΣ ΕΙΧΟΝ ΑΕΙ ΠΟΤΕ ΕΞ ΩΝ ΑΥΤΟΙ ΛΑΜΒΑΝΟΥΣΙ ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΤΟΙΣ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ $\overline{\text{ΚCΝ}}$. ΑΞΙΟΥΣΙ ΚΑΙ ΝΥΝ ΟΙ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΣΤΑΤΙΩΝΑΡΙΟΙ ΑΥΤΑ ΤΑΥΤΑ ΤΗΡΗΣΘΑΙ ΑΥΤΟΙΣ Η ΕΙ ΜΗ ΒΟΥΛΟΝΤΑΙ ΟΙ ΕΝ ΡΟΜΗ ΑΥΤΟΙΣ ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΑΥΤΟΙ ΑΝΑΔΕΧΟΝΤΑΙ ΔΥΩ ΣΤΑΤΙΩΝΑΣ ΕΠΙ ΤΗ ΑΥΤΗ ΑΙΡΕΣΙ ΕΠΙΦΩΝΗΣΑΣ ΚΑΛΩΣ ΕΙΠΕΝ ΦΙΛΟΚΑΗΣ ΔΙΚΑΙΑ ΑΞΙΟΥΣΙ ΟΙ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΑΕΙ ΟΥΤΩΣ ΕΓΕΝΕΤΟ ΚΑΙ ΝΥΝ ΟΥΤΩΣ ΓΕΝΕΣΘΩ ΤΟΥΤΟ ΠΟΛΕΙ ΣΥΜΦΕΡΕΙ ΦΙΛΑΧΘΗΤΟ Η ΣΥΝΗΘΕΙΑ .

Μεθ' ἣν ἀνάγνωσιν Φιλοκλῆς Διοδώρου εἶπεν· Οἱ ἐν Ῥώμῃ Στατιωνάριοι ἔθος εἶχον ἀεί ποτε ἐξ ὧν αὐτοὶ λαμβάνουσι, παρέχειν τοῖς ἐν Ποτιόλοις $\overline{\text{ΚC}}$. Ν. Ἀξίουσι καὶ νῦν οἱ ἐν Ποτιόλοις Στατιωνάριοι αὐτὰ ταῦτα τηρεῖσθαι αὐτοῖς· ἢ εἰ μὴ βούλονται οἱ ἐν Ῥώμῃ αὐτοῖς παρέχειν, αὐτοὶ ἂν δέχονται δύω Στατίωνας· Ἐπὶ τῇ αὐτῇ αἱρεσι ἐπεφώνησαν, Καλῶς εἶπεν Φιλοκλῆς· Δίκαια ἀξίουσι οἱ ἐν Ποτιόλοις· ἀεὶ οὕτως ἐγένετο, καὶ νῦν οὕτως γενέσθω· Τοῦτο πόλει συμφέρει, φυλαχθήτω ἡ συνήθεια.

Postquam Epistola recitata fuit, Philocles Diodori F. verba fecit „Stationarii Romanienses consuevere semper ex iis, quae lucrifaciunt, suppeditare Puteolanis $\overline{\text{CCXX}}$. N. Nunc vero Puteolani Stationarii postulant, ut haec ipsa sarta tecta sibi praestentur: quod si Romanienses suppeditare sibi recusent; ipsi in se duas recipiant Stationes„ Ad ipsam optionem acclamatum est „Recte verba fecit Philocles: rem justam flagitant Puteolani. Sic, uti semper obtinuit, nunc quoque jus esto. Hoc e re publica est; consuetudo retineatur „

§. III.

§. III.

Stationes *fuisse quaedam simulacra Coloniarum, in Emporiis commercii causâ stabilitas. Quo jure* Stationarii *tenerentur. Stationarii Tyrii Romanienses perperam a Scaligero* Flamines Augustales *salutantur. Hesychii locus defenditur.* Ἐπιφωνεῖν Καλῶς, *formula est approbantis, ac laudantis.*

VErs. 38. ΜΕΘ ΗΝ ΑΝΑΓΝΩΣΙΝ] Post lectionem Epistolae, quae loco relationis fuit, pro more sententias exquiri oportuit. Sed hic unus Philocles verba faciens, unusque ecquid ea de re statuendum foret, coram edixisse inducitur.

Ibid. ΟΙ ΕΝ ΡΩΜΗ] Ex relatione Philoclis intelligimus, Stationarios Romanienses, miseratos inopiam Stationariorum Puteolanorum, ultro sibi pensionem annuam inquilinatus, quam hi Puteolanae civitati pendere debebant, jampridem imposuisse: sed mox id onus ultra ferre, detrectasse.

Vers. 40. ΑΞΙΟΥΣΙ] Hic illud salivam movet, quod Philocles nomine stationis ea retulerit ad Senatum, quae Stationarii ne mutiverunt quidem. Quamobrem videtur is, vel sponte sua Stationariorum causae studens, eadem haec excogitasse; vel Lachete, qui Epistolam tradidit, coram suggerente, proposuisse. Alterutrum autem horum Tyrii Puteolani concedi sibi flagitabant, ut vel Romanienses solitam pro se mercedem annuam de more praestare pergerent; vel si id facere recusarent, ut non minus Romana, quam Puteolana statio, sibi unis tuenda permitteretur. Sed eccur Romanienses adigerentur ad id oneris succollandum? Primo quia hi e sua statione plurimum, illi nullum e Puteolana, emolumentum capiebant: hinc Statio Romana prae Puteolana locupletior, non poterat sine deserta suae nationis gloria, deesse necessitatibus cognatae Stationis. Deinde quia Romaniensium maxime intererat, Puteolanam Stationem (e Puteolano enim portu commeatus mercium Romam fiebat) incolumem servari. Inde justa causa oriebatur, ut Romanienses aliquantulum oneris a cervicibus Puteolanorum levatum, sibi ultro imponerent. Atque hoc primum fuit legitimae, quam offerebat Statio Puteolana, optionis caput. Sequitur alterum:

Vers. 41. ΕΙ ΜΗ ΒΟΥΛΟΝΤΑΙ] Postulant deinde Tyrii Puteolani, ut Romanienfibus pensionem pro se, pendere recusantibus, Statio Romana sibi adjudicaretur. Inquiunt enim: ΑΥΤΟΙ ΑΝΑ-

ΔΕ-

ΔΕΧΟΝΤΑΙ (pro ΑΝ ΔΕΧΟΝΤΑΙ· vide verſ. 7.) ΔΥΩ ΣΤΑΤΙΩΝΑΣ. Spondent autem, duas in ſe recepturos Stationes, ut e ditiore Romana ſufficerent pauperiori Puteolanae. Hinc collige, plenum Stationum dominium penes Metropolim ſtetiſſe; hanc vero quibuſcumque vellet, colendas illas tuendaſque tradidiſſe ſub certis conditionibus, quibus neglectis, liberum Metropoli fuiſſe, Stationem unis detractam, alteris concredere. Alioquin qui potuiſſent Stationarii Tyrii adire Tyrum patriam, ut eriperet Romanis Tyriis, ac praeſertim nolentibus, Stationem; niſi explorati juris foret, Stationarios ſpoliari poſſe Statione conceſſa, ſi pactis conventis ſtare noluiſſent? Jamvero quae preſſius de Tyriis Stationariis animadvertimus, eadem haec ad ceteras aliarum gentium Stationes protendenda eſſe patet. Omnes enim, ut communi Stationis vocabulo veniebant, ſic aequo jure ubique geſtae videntur. Et quoniam eruditi viri de jure Stationum nimis jejune diſſeruiſſe comperiuntur; juverit hic, quae ſparſim in inſcriptione Puteolana eo de argumento attinguntur, ſimul una perſtringere, ut cujuſmodi Stationes fuerint, uno veluti obtutu contemplari liceat. I. Ac primum nemini dubium eſſe videtur, Stationes fuiſſe quaſdam coloniarum (26) imagines, quas Metropoles mercium extrudendarum cauſa in loca non ſua, ſed negotiatoribus opportuna, immittebat (27). II. Veriſimile quoque eſt, emptum fuiſſe ære Metro-

(26) Graeci Stationes hujuſmodi vocarunt *ἐμποϱικὰς κατοικίας*, ut in illo Strabonis lib. XVII. pag. 826. *Lixo & Cotibus ad auſtrum ſinus adjacet, Emporicus dictus (ἔχων Φοινικικὰς ἐμποϱικὰς κατοικίας) qui Stationes habet mercatorias Phoenicibus deſtinatas*. Κατοικία cum univerſe *domicilium*, tum preſſius *Coloniam* non raro, notat. Ac fortaſſe *Colonia* eo ſenſu mercatorio haud ignota Latio antiquitus fuit. Profecto quae hodie Corpora mercibus vel comparandis vertendiſque vel a periculo cavendis, coaleſcunt, Italis tum *Compagnie*, tum *Colonne* vocantur, uti *Colonna frumentaria*, *Colonna di aſſicurazione*. Hanc autem vocem Italicam *Colonna*, equidem potius a Latinorum *Colonia mercatoria* (*κατοικίᾳ ἐμποϱικῇ*) deduxerim, quam conceſſerim ex eo dictam, quod hujuſmodi Societates ſint quaſi *columnae* ſeu fulcra, negotiationis.

(27) Stationis colonos Latini *Stationarios*, Graeci *Στατίζοντας*, vocarunt; utrique a *ſtando*, *conſiſtendo*. Vox *Στατιωνάϱιοι* legitur quoque in Baſil. lib. 60. tit. 7. cap. 1. uti me Cangius docuit; ad quem locum Scholiaſtes ſic homines id genus definit: *Στατίζοντες λέγονται, οἵτινες ἐν τόπῳ ἐπιχθῶσιν εἶναι, καὶ καταμένειν, καὶ στάσιν ἔχειν, ἵνα φυλάσσωσιν*, *Stationarii* h. e. *Conſiſtentes*, *dicuntur ii, qui ſtabiliuntur alicubi ut permaneant, ſtationemque tuendam habeant*. Nihil ea definitione accuratius, & ad pernoſcendum *Stationariorum* locum conditionemque, opportunius.

tropolis Stationis solum, ubi templa sacris peragendis, apothecae condendis mercibus, hospitia pro usu inquilinorum, inaedificarentur. Ex quo jure emptionis fluebat, ut Metropolis, quibuscumque vellet, concredere Stationem posset: id quod ex eo probatur, quod Stationarii Puteolani a Tyro metropoli postulant, ut Statio Romana, pulsis veteribus Stationariis, sibi tuenda permittatur. III. Quod ad onera Stationis attinet, videtur sic Stationariis cum Metropoli convenisse, ut quae ad tuitionem cultumque Stationis necessaria forent, ea omnia rationibus Metropolis imputarentnr: quae tamen Tyrii Puteolani liberaliter in se recepisse testantur, *ne* scilicet *urbem ære gravarent*. IV. Quae vero solvi oportebat ratione inquilinatus, ut ipsi Stationarii ære suo penderent: quam ceteroqui pensionem, etiamsi extra Stationem degerent, tamen, ut inquilini, solvere debuissent. Atque haec illa merces est, cui solvendae se esse impares fatentur Tyrii Puteolani. Haec autem merces, ut ad versum 13. monui, statim a condita Puteolis statione, definita certo nummorum pondere fuit; eamque in capita plura, tum cum Statio abundabat inquilinis, facile quisque ferebat: at vero Statione ad paucos redacta, adeo intoleranda visa illa fuit, ut Romanienses tacti communicipum miseratione, tum etiam quia e re sua erat, stare incolumem Puteolanam stationem; ultro pensionem inquilinatus Puteolanorum succollarunt. Sed mox iisdem ferre id oneris renuentibus, Puteolani adeunt Tyriam civitatem, hac oblata optione, ut vel Romanienses ad solitam inquilinatus praestationem adigat, vel Stationem Romanam, e qua majora in Stationarios redundabant emolumenta, sibi Puteolanis adjudicet.

His jam de jure Stationum animadversis, patet, Scaligerum non recte postulata Tyriorum Stationariorum intellexisse. Hic autem vir stupendae eruditionis, cum Canon. Isagog. III. p. 304. totus esset in Sacris *Ephemeriis* Hebraeorum enucleandis occupatus, sibique nescio quam *Ephemeriam* videre in marmore Puteolano videretur; ratus est Sacrum pariter negotium in ea epistola contineri, eoque processit, ut Stationarios nostros salutaret *Flamines*. Imo quod magis mirere; hanc ipsam epistolam, quam Tyrii Puteolis consistentes, ut inscriptio docet, ad Senatum Populumque Tyrium scripserunt, ipse tamen (quis crederet?) opinatur missam *a Flaminibus Augustalibus ad Flamines Tyrios*. Adeo ab eo argumento sacro, quod ceteroqui strenue tunc diligenterque tractabat, cogitationem deflectere non potuit, ut etiam mercatores infimae sortis Sacerdotalem apicem gestare sibi viderentur. In Scaligeri sententiam Cangius adeo libenti animo concessit, ut verba ipsa

ipſa tranſcripſerit in Append. ad Graecam Gloſſarium v. Στατίων. Verum eos ratio fugit. Nam etſi *Statio* de Sacerdotali (28) etiam miniſterio dicatur; nihil tamen eſt in Puteolana Statione, quod Sacrificuli ſibi proprium vindicent. Exaggerant quidem Stationarii Tyrii impenſas, quas Puteolis in ſacrificia, Deorumque celebritates, erogabant; ſed id eo conſilio faciunt, ut obtentâ in patrios Deos pietate, facilius emolliant Tyrium Senatum, eumque ad ſua deſideria paratiorem habeant, ac flectant. Sed & ex hoc ipſo, quod Stationarii, ſe in res ſacras facere ſumptus profitentur, oſtenditur, eos nihil minus fuiſſe, quam Flamines. Aegre enim uſuveniſſe umquam deprehendes, ubi iidem ipſi & rei ſacrae faciundae operam dederint, & impenſas aere ſuo contulerint. Jamvero praeter Tyrios, exſtiterunt & Berytenſes, Hieropolitani, Alexandrini, tot alii, qui ſibi Stationes Puteolis compararunt. Hos ne etiam negotiatores populos ſuſpicabimur, Stationes Sacerdotales ea in urbe aedificaſſe?

Verſ. 41. ΤΗΡΗΣΘΑΙ] corr. Τηρεῖσθαι.

Verſ. 43. ΕΠΙΦΩΝΗΣΑΣ ΚΑΛΩΣ ΕΙΠΕΝ ΦΙΛΟΚΛΗΣ] Ἐπιφωνεῖν Καλῶς, formula eſt approbantis, laudantiſque, ut ἐπιφωνεῖν Σοφῶς &c. Vide H. Stephanum in v. Σοφοκλεῖς. Itaque locum hunc inſcriptionis, ſi modo lectio marmoris proba foret, ſic interpungerem: Ἐπὶ τῇ αὐτῇ αἱρέσει ἐπιφωνήσας Καλῶς, εἶπεν Φιλοκλῆς &c. *Eidem optioni Philocles, cum acclamaſſet Recte, dixit;* &c. hoc eſt, cum approbaſſet optionem laudaſſetque. Nempe Philocles quae antea capita nomine Stationis Puteolanae expoſuit, iis nunc ſententia ſua ſuffragatur. Sed vereor, ut ſcalptor an quadratarius, diligentiam ſuam hoc loco probarit. Nam quis Senatorum tantum ſibi tribuat, ut quae cenſuerit, tamquam e tripode dicta, acclamatione proſequatur? Quamobrem ſatius eſt, ut τὸ ΕΠΙΦΩΝΗΣΑΣ in τὸ ΕΠΕΦΩΝΗΣΑΝ (*acclamarunt*, Senatores ſcilicet) corrigamus; quemadmodum etiam Primo noſtro Interpreti viſum fuit. Itaque quae Philocles, tamquam *ſententiae princeps*, cenſuerat, Senatus porro communi ſuffragio probavit.

Verſ. 45. ΦΙΛΑΧΘΗΤΟ] corr. Φυλαχθήτω.

SEGM.

(28) *Stationarii* ex aequo dicuntur tum milites, mercatoreſque, tum Sacerdotes, aliique, qui certo in loco conſiſtentes, officii miniſteriive ſui partes obeunt. Vide Gothofr. ad L. 6. C. de Dignit. Univerſas notiones complexus eſt Heſychius, cum ſcripſit: Στατίζονται· Ἱερῶνται, αὐλίζονται, ἵστανται. Stationarii eſſe dicuntur, qui *Miniſterio ſacro funguntur*, *ſtabulantur*, *conſiſtunt*. Perperam in Animadverſionibus ad Heſychium in elegantiſſima Alberti editione pro τῷ Ἱερῶνται, ſubſtituitur Ἱδρύονται. At Grammaticus per verbum ἱερᾶσθαι, vices Sacerdotum Stationariorum comprehendere voluit.

S E G M E N T V M IV.

ΑΝΕΓΝΩΣΘΗ ΠΙΤΤΑΚΙΟΝ ΔΟΘΕΝ ΥΠΟ ΛΑΧΗΤΟΣ ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΓΑΘΟΠΟΔΟΣ ΥΙΟΥ ΑΥΤΟΥ ΤΥΡΙΩΝ ΣΤΑΤΙΩΝΑΡΙΩΝ ΣΤΑΤΙΩΝΟΣ ΤΥΡΙΑΚΗΣ ΕΥΚΟΔΩΝΙΑΣ ΕΒΑΣΘΗ ΕΝ Ω ΕΔΗΛΟΥΝ ΤΟΙΣ ΕΝ ΠΟΤΙΟΛΟΙΣ ΠΑΡΕΧΕΙΝ ΤΗΝ ΗΜΕΤΕΡΑΝ ΠΑΤΡΙΔΑ . . . .

Α'νεγνώσθη πιττάκιον, δοθὲν ὑπὸ Λάχητος Πρειμογενείας, καὶ Ἀγαθόποδος υἱοῦ αὐτοῦ, Τυρίων Στατιωναρίων Στατίωνος Τυριακῆς ἐν Κολωνίᾳ Σεβαστῇ· ἐν ᾧ ἐδήλουν, τοῖς ἐν Ποτιόλοις παρέχειν τὴν ἡμετέραν Πατρίδα . . . .

Lecti ſunt pugillares , redditi a Lachete Primigenia & Agathopode ejus filio, Tyriorum Stationariorum Stationis Tyriae in Colonia Augu-ſta (Puteolis) : *quibus ſignificabant , Stationariis Puteolanis ſuppeditare noſtram Patriam . . . .*

§. IV.

Nomina feminea impoſita maribus . Stationarii Tyrii , non Sidonii , in hoc marmore Puteolano deſignantur . Puteoli Colonia Auguſta .

V*Erſ.* 41. ΑΝΕΓΝΩΣΘΗ] Hinc incipit decretum Senatus, quod in ſententiam Philoclis factum fuiſſe reor. At quoniam Stationarii alterutrum e duobus, quae paullo ante expoſui, concedi ſibi flagitabant; videtur id optaſſe Senatus, quod jampridem uſu receptum erat; ſcilicet, ut Romanenſes mercedem annuam Stationis pro Puteolanis Tyriis pendere continuarent . At vero id ipſum diſerte exprimi in decreto neceſſe erat; & tamen in eo, quod ſupereſt, marmore, quaenam fuerit definita Curiae auctoritas, minime traditur. In Grutero monetur, pauculas dumtaxat voculas in ultima inſcriptionis linea deeſſe , quaſi nihil praeterea deſideraretur. Sed enim mihi non fit veriſimile, Puteolanos Stationarios, qui adeo diligenter curarunt , ut quid ipſi civitati Tyriae ſcripſerint, quid a lectione Epiſtolae tranſactum in Curia , quaeve dictio ſententiarum fuerit, propalam exararetur ; tanta por-

porro supinitate laborasse, ut quod sua sciri maxime interesat, posteritati tradere negligerent. Profecto e re sua erat, memoriae hominum, ecquid Senatus Tyrius pro Statione sua decrevisset, accurate mandare. Id autem cum in marmore superstite nosse negetur; vero simillimum mihi videtur, inscriptionem non solum illis paucis vocu lis, quas Gruterus quoque desideraverat, sed & pluribus aliis lineis, multatam ad nos pervenisse. Quamobrem sic sentio: Decreti partem quidem priorem (quae *enuntiativa* dicitur) prope integram superesse; alteram vero partem *dispositivam*, qua Senatus auctoritas perscribebatur, cum ipso marmore evanuisse.

Ibid. ΤΠΟ ΤΟΤ ΛΑΧΗΤΟΣ ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΕΙΑΣ] Noster interpres τὸ ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΕΙΑΣ (veritus fortasse, ne videretur Laches, postquam liberis operam dedisset, ad Cybeles deæ famulatum transfugisse) commutavit in ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΙΟΤ. Equidem si correctioni daretur locus, libenter hanc vocem in ΤΡΙΤΟΓΕΝΕΙΑΣ, sive (I longo cum bivocali EI alternante) Τρειτογενείας, quamminima mutatione, refingerem. *Tritogenia* notum est deae *Minervae* epithetum. Hoc autem loco *Tritogenia* non deæ, sed navis nomenclatio forsan fuerit, pro consuetudine veterum, qui naves vel a tutela numinum, quorum imagines in puppi, vel a παρασήμῳ (*insigni*) quod praeseferebant in prora, compellabant. Itaque vertas licet hunc inscriptionis locum: *Epistolium redditum a Lachetis Tritogenia* h. e. nave, cui a tutela Minervae nomen erat *Tritogenia*. Quamquam mihi verosimilius videtur, Lachetem ipsum *Tritogeniae* cognomen gessisse. Sane neminem latet, saepe maribus cognomina a rebus vel personis femineis, indita fuisse; ut ab *ovicula*, *scrofa*, *scapula* &c. Sic C. Geminius *Spes* in Doniano lapide VII. 24. Antonius, nobilis Augusti medicus, cognomento *Musa* appellabatur. Quidni igitur & Laches noster Minervae, seu quod tantumdem valet, *Tritogeniae* cognomen gerere potuit? Vel sic tamen si quis in tuenda lectione marmoris ΠΡΕΙΜΟΓΕΝΕΙΑΣ persisteret, me omnino consentientem nancisceretur, modo ea voce celeberrimum Fortunae *Primigeniae* (29) cognomen intelligatur, apteturque Stationario nostro in hunc modum: *Epistolium redditum a Lachete* (cognomine) *Primogenia* h. e. Fortuna;

Epi-

(29) Huic Sempronius Sophus aedem in bello Punico promisit, & in colle Quirinali dedicavit. Vide Seldenum de Diis Syris Syntagm. I. 1. & Plutarchum in Quaestion. Rom. Διὰ τί Ῥωμαῖοι Τύχην σέβονται ΠΡΙΜΙΓΕΝΕΙΑΝ, *Quamobrem Romani venerantur* Fortunam PRIMIGENIAM?

Epitheto ſcilicet per antonomaſiam, ut ſaepe fit, in nomen proprium abeunte: eamque lectionem in interpretatione eo ſum libentius amplexus, quod tum ab uſu veterum, tum maxime a ſcriptura marmoris commendatur.

Verſ. 49. ΤΥΡΙΑΚΗΣ ΕΥΚΟΔΩΝΙΑΣ ΕΒΑΣΘΗ] Ingentes turbas hic ciet Interpres noſter, ſic corrigens: ΤΥΡΙΑΚΗΣ ΚΑΙ ΣΙΔΩΝΙΑΣ ΣΕΒΑΣΤΗΣ, ratus, quemadmodum umbra a corpore, ſic Tyrum a Sidone numquam divelli poſſe. Sed non recte rationes temporum collegit: etenim qua tempeſtate marmor Puteolanum exaratum fuit, nihil Tyrus cum Sidone commune habuit: utraque civitas privatim ſibi conſulens diverſis utique magiſtratibus gerebatur. Praeterea, qui Stationarii in marmore comparent, ii ſaepe Tyrii, numquam Sidonii enuntiantur. Denique Tyrus non Sidon, hiſce litteris aditur: itaque quicquid Tyria Curia decrevit, unice ad Tyrios homines ſpectabat. Quamobrem emendatis, quae vel incuria quadratarii, vel oſcitantia deſcriptoris effudit, ſic locum hunc inſcriptionis reſtitue: Στατίωνος ΤΥΡΙΑΚΗΣ ΕΝ ΚΟΛΩΝΙΑ ΣΕΒΑΣΤΗ, *Stationis Tyriae in Colonia Auguſta;* quibus poſtremis verbis circumſcribitur urbs *Puteoli*, jam inde a Nerone, ac rurſus ſub Flaviis, id cognomen conſecuta: ſed ejus nomen hic reticetur, quia in proximo inculcandum fuerat. Ceterum quo preſſius tempore Puteoli *Colonia Auguſta* dici coeperit, ne longiores, quam opus eſt, tricas nectam, videſis dicta ſupra pag. 229. Nunc ilicet: Sed antequam e ſcena recedam; monitum lectorem volo, correctionem hujus loci Ἐν κολωνίᾳ Σεβαστῇ fuiſſe quoque probatam magno Scaligero in Animadverſion. in Gruter. Inſc. Quod eo conſilio monendum duxi, ne quis me alienas merces in pergula, uti meas, expoſuiſſe judicet. Profecto enim ab eo ſtellionatus crimine adeo ſemper abhorrui, ut ſi quid in hoc meo commentario nec opinans dixerim, quod a quovis alio dictum ſit prius, id ultro repudiem, nec meum eſſe agnoſcam. Cetera quae reſtant, ſive placuerint, ſive ſecus, in ære meo eſſe volo: niſi quod in hanc alteram partem, lectoris humanitatem efflagito, ut ſi quid minus moratum aut etiam illiberaliter dictum exciderit, id calamo tribuat, qui ſaepe σπευστικὸς ἢ σπουδαστικὸς currere juſſus, praeter ſcribentis opinionem ſolet extra ſemitam delirare. Nam illa alia, quae mihi indiligenti, nec in rem praeſentem ſatis inſtructo, acciderunt humanitus, mea eſſe peccata, a meque luenda non diffiteor.

F I N I S.

AD-

PAg. 24. lin. 13. *post verba* videri volunt, *adde*: Ceterum quae de athletarum hospitiis conjeci, confirmari possunt inscriptione Sponii Miscell. pag. 306. ubi P. Licinius Priscus (τὰς καταλύσεις τοῖς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἐπὶ τὰ Ἴσθμια παραγινομένοις ἀθληταῖς κατεσκεύασεν) *diversoria athletis qui ab orbe universo ad Isthmicos ludos conveniunt*, *exstruxit*. Idem Licinius infra dicitur fecisse, στοὰν τὴν πρὸς τῷ σταδίῳ σὺν τοῖς κεκαμαρωμένοις οἴκοις, *porticum stadio proximam cum concameratis cubiculis*. Pausanias quoque Eliac. II. 21. memorat (οἰκήσεις τῶν ἀθλητῶν) *domicilia athletarum*, applicita gymnasio. Quibus docemur, consuevisse veteres, athletis advenis hospitia parare. Sed ubi ea commoda publica deessent, uti Romae; athletae conductum, prout cuique commodum erat, privatim sibi parabant. Inde ortum illud, ἀπὸ καταλύσεως κατοικεῖν.

Pag. 31. *Quae de Colonia Flavia Neapoli*, *quasi consecuta id nominis sub Flaviis Impp. innui*; *refingenda sunt ad normam eorum*, *quae eodem de argumento pluribus disputavi pag.* 196. seqq.

Pag. 34. l. 12. *post* Alexandrinum, *adde*: Enimvero Alexandrinis sollemne fuit cum nomine nectere etiam cognomen, quo fortasse notiores erant. Pausan. Eliac. I. 21. Ὄνομα μὲν . . . Ἀπολλώνιος, ἐπίκλησιν δὲ ἦν Ῥάντις· καὶ πως καὶ ἐπιχώριον τὸ ἐς τὰς ἐπικλήσεις τοῖς Ἀλεξανδρεῦσίν ἐστιν. *Nomen ei fuit Apollonio*, *cognomen Rhanti*; *patrium enim fuit Alexandrinis*, *habere cognomina*.

Pag. 42. Adn. 7. *post* Casaubonus, *adde*: Simile est quod legitur III. Reg. V. 11. *Salomon autem praebebat Hiram*, *coros tritici viginti millia* . . . . *& viginti coros purissimi olei*: ubi τὸ *Millia* e superiore membro repetendum est, ut sit intelligendum ex aequo, *viginti millia coros olei*; quemadmodum *oi* LXX. verterunt: εἴκοσι χιλιάδας κόρους πυροῦ . . . . καὶ εἴκοσι χιλιάδας βαὶθ ἐλαίου &c.

Pag. 42. lin. 15. *post* insulcari necesse est, *adde*: Sed & ad colligendas distantiarum summas non minus necessaria est supputationis hujusmodi animadversio. Plinius V. 29. Magnesiae situm definiturus, ejus positum inter Ephesum & Tralles, urbes conterminas, sic descripserat: *Supra haec Magnesia Maeandri cognomine insignis*, *a Thessala Magnesia orta*. *Abest ab Epheso XV. M. passuum*, *Trallibus eo amplius M M M*. Inde vir amicissimus, qui eruditum tractatum *de Maeandri origine ac flexibus* edidit Neapoli an. 1768. colligebat, Tralles a Maeandro (cui fluvio Magnesia adsita erat) abesse *tribus milliaribus*. Sed non recte, ut mihi videtur, & quidem ex duplici

capite: nam primo locus hic Plinii ad definiendam quidem Magnesiae a Trallibus distantiam apprime valet, Trallium vero a Maeandro non valet: deinde distantia Magnesiae a Trallibus non solis constat milliaribus tribus, sed utique tribus supra quindecim milliaria, hoc est, milliaribus octo ac decem. Id enim verba Plinii *eo amplius* significant, ut minor summa *trium* cum *quindecim* milliaribus, paullo ante memoratis, coacervanda sit. Scilicet ea apud veteres fuit modestia ac parsimonia verborum. Enimvero saepe animadverti, Pausaniam, enuntiaturum aliquam Olympiadem, non repetere ejus numerationem ab Olympiade Prima, sed utique ab ea, quam proxime designarat; ut Eliac. I. 9. *Quinquagesima Olympiade Duumviris ex ipsa Eleorum civitate sorte ductis, Olympiorum cura mandata fuit . . . . Quinta & vicesima Olympiade* (h. e. Olymp. LXXV.) *novem Hellanodicae creati. . . . Secunda deinceps Olympiade* (h. e. Olymp. LXXVII.) *additus est decimus* &c. Nec secus obtinuit in enumerandis paginis librorum. Illustre exemplum nobis suppeditat inscriptio Gruteri p. CCXIV. ubi ex Commentario Quotidiano Municipii Caeritum primum indicatur *Pagina XXVII. Kapite VI.* Mox, *Inde Pagina altera Kapite primo:* postremo, *Inde Pagina octava Kapite primo;* h. e. pagina XXVIII. & pagina XXXVI. coacervatis nempe minoribus summis cum majore numero XXVII. superius inscripto.

Pag. 52. in Adnot. col. 2. lin. 18. *post* Καθαροῦ, *adde:* Sed audi nunc crimen, ut ille ajebat, majoris abollae. Josephus, cum de Nabale (qui I. Reg. XXV. 3. dicitur *De genere Caleb*) verba faceret, vox vero *Caleb* tum nomen proprium Viri, tum *canem* significaret; deceptus hac ultima notione dicit, Nabalem fuisse ἐκ κυνικῆς ἀσκήσεως, *e Secta Cynica*. Nec levius, Cicerone judice, peccarunt Latini veteres, qui stellas *Hyadas*, ἀπὸ τοῦ Ὕειν, a *pluendo*, dictas, ipsi ob imperitiam Graeci sermonis *Suculas* verterunt, quasi (ἀπὸ τῶν ὑῶν) a *Suibus* essent.

Pag. 130. lin. 1. *post* fuerint, *adde:* Docet id Cornelius Nepos, qui ubi narrasset Chabriam (in ejus Vita cap. 1.) eo quod primus omnium docuisset Athenienses, obnixo genu scuto, projectaque hasta excipere hostium impetum, voluisse, ut illo statu sibi statua fieret, sic dicere pergit: *Ex quo factum est, ut postea athletae . . . . his statibus in statuis uterentur, in quibus victoriam essent adepti.*

Pag. 250. lin. 13. *Ubi legitur:* Sed tum argentei, tum aerei sunt inscripti &c. *contrahe in hunc modum:* Sed aerei sunt inscripti ΑΡΠΑΝΟΥ. *Sane argenteus nummus, quem in schemate exhibui, habet* ΑΡΠΑΝΟΣ.

Pag. 251. lin. 25. *post* edidit, *adde:* quem ab eo descriptum, exhibere in schemate supersedi.

Pag.

Pag. 259. *post* lin. 5. ΜΥΡΓΑΝΤΙΑ. Ex Pellerenio Supplem. III. Numism. pag. 95. qui controversum urbis *Murgantiae* positum, recte conjicit, non procul a Campania esse metandum. Nam etsi colligi e Livio posset, Murgantiam ad Samnium pertinuisse; tamen cum typus numismatis, ac litterarum ductus, proxime ad nummos Tyrrhenicos sive Oscos Teani ac Nuceriae accedant; facile est suspicari, non procul inde olim stetisse Murgantiam. Liviana porro Murgantiae metatio in Samnio sic, opinor, intelligenda est, ut eo loco *Samnium* non pro regione Samnii stricte dicti, accipiatur; sed protendatur etiam ad significandos conterminos Samnio tractus, a Samnitibus occupatos. Samnites autem Nolae, Nuceriae, Compulteriae, Teani &c. aliquando dominatos, res est exploratissima.

Pag. 259. lin. 6. *Tres Neapolit. nummorum typos me exhibiturum professus, duos tantum in schemate exhibui; nam tertium, ubi simplex bos pingebatur, frustra nunc is, qui numismata haec delineavit, in ingenti Ducis Nojae nummaria supellectile quaesivit. Sed hunc quoque typum me olim vidisse, probe nemini.*

Pag. 266. lin. 30. *Nec Sybaritarum nummos aerea forma exprimere mihi curae fuit, contento amandasse lectorem ad laudatum Ducis Nojae Museum: quod ut publici juris per aeneas formas fiat, communibus votis exoptandum est.*

Pag. 276. lin. 23. *post* impenderetur, *adde:* At, inquies, si Buthysia potius venationis, quam legitimi gymnici certaminis species fuit, quid attinuit, Puteolos in vacua dissecti marmoris athletici sede supponere, & inserere iis urbibus, in quibus exploratum est, olim patuisse gymnasia? Verum si ea quae nunc de Buthysia disputavi, tum mihi innotuissent, cum supplendo marmori operam dabam; haud fortasse de Puteolis cogitassem. Attamen facti non me plane poenitet. Nam ut ut excludatur Buthysia; non continuo sequitur, Gymnica certamina tunc temporis ignota Puteolis fuisse. Supra Cap. III. p. 37. seqq. demonstravi, scalptum fuisse illud marmor Imperatore Hadriano. Successit Hadriano Antoninus, qui Puteolis *Sacri Certaminis Iselastici constitutor* in quodam vetere lapide dicitur. Vide dicta p. 144. adnot. 8. Antoninus autem non primus, opinor, gymnasium Puteolis aperuit, sed agonem gymnicum, qui ibi forsan edebatur, magnificentius a se in honorem patris sui Hadriani instauratum, renuntiavit *Sacrum* & *Iselasticum*. Quo novo titulorum addito incremento, Puteolanus agon cum praestantissimis Graeciae certaminibus aequatus est.

IN.

INDEX AVCTORVM

Qui laudantur, notantur, explicantur.

IN-

I N D E X

R E R V M E T V E R B O R V M.

Am-

D

Ima-

N

Q

Ty-

S. R. M.

SIGNORE

LO Stampatore Donato Campo desiderando dare alle stampe un'Opera di D. Nicola Ignarra Professore Primario nella Regia Università di questa Città, intitolata *De Palaestra Neapolitana &c.* ricorre dalla Clemenza di V. M. per averne il permesso, e commetterlene la revisione a chi meglio Le parrà. E l'avrà a grazia, *ut Deus*.

Magnif. U. J. D. D. Dominicus Mangieri in hac Regia Studiorum Universitate Professor Primarius revideat, & in scriptis referat. Datum Neap. 13. *April.* 1770.

NICOLAUS DE ROSA EPISC. PUTEOL. C. M.

JUssu Tuo, Augustissime Princeps, sedulo perlegi & summa cum voluptate, Opus quod inscribitur De Palaestra Neapolitana, &c. *Cui quidem argumento potissimam praebuit caussam pervetustum litteratum marmor ex parte mutilum, paucis abhinc annis erutum in hac Regia Urbe prope Portam Nolanam, Athleticam Graecam exhibens inscriptionem, honoris ergo positam in Neapolitano Gymnasio cuidam Archibio Alexandrino eximio Athletae, qui puer, imberbis, vir a pluribus agonibus victor discesserat. Ad hanc autem inscriptionem egregie commentatus est Cl. Vir collega meus Nicolaus Ignarra, qui scité eam Latine reddidit, & quod magni moliminis est, mira sagacitate supplevit. Plane quae habet de Palaestra Neapolitana, sive qua εἰδικὴ, sive qua ὑλικὴ, post Lasenam & Aulisium: de Neapoli Civitate Graeca, postea facta sub Antoninis Colonia Augusta, ubi plura de aetate Petronii non injucunda nec vulgaria: quaeque graviter edisserit de Gymnasio Puteolano & Buthysiae Agone, sunt quidem praestantissima & omni laude dignissima: in iis enim enucleandis Vir acerrimi ingenii subactique judicii omnes eruditionis & industriae suae nervos contendit: in primis vocum Latinarum Graecarumque origines subtiliter pervestigans, inde rariora numismata, marmora, & id genus rudera undique conferens, curate*

etiam

etiam temporum ratione subducta, strenue conatus est, omnia ex horrida antiquitate in lucem educere clariorem. Etsi vero in his rebus ut plurimum perobscuris & spinis quaqua versus obsitis, luculenter pertractandis ab aliis praeclarissimis rerum nostrarum Scriptoribus nonnunquam dissenserit (vereor, quam in partem ipsi sint hoc accepturi) non leves tamen habuit caussas, cur cum illis sive viris, sive imberbibus, more Athletico saepe se committeret: sed quod mirari licet, nunquam id factum a gravissimo Auctore, nisi cum honoris praefatione, nullo convicio. In hoc itaque praestantissimo Opere tot vigiliis elucubrato nihil prorsus reperi, Optime Rex, quod Jura Tua Suprema imminuat, vel rei Tuae statum attingat, bonosque mores inficiat: imo adeo sunt multa, quae illud magnopere commendent, omnigena quippe eruditio, sermonis venustas, & elegantia pulcherrimarum rerum & scitu dignarum congeries, ut ejus editionem bono publico maturandam esse censeam. Dab. Neap. Non. Septemb. CIↃIↃCCLXX.

Dominicus Mangieri.

Die 3. mensis Novembris 1770. Neapoli.

Viso rescripto S. R. M. de die 25. mensis Septembris currentis anni, ac relatione U. J. D. D. Dominici Mangieri de Commissione Rev. Regii Cappellani Majoris ordine Præfatæ Regalis Majestatis.

Regalis Camera S. Claræ providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inserta forma præsentis supplicis libelli, ac approbationis dicti Revisoris. Verum in publicatione servetur Regia Pragmatica: hoc suum &c.

GAETA. SALAMONE. Vidit Fiscus Regalis Coronæ.

Illustr. Marchio Citus Præf. S. R. C. & cæteri Illustr. Aularum Præfecti non interfuerunt.

Attanasius

Registr.
Carulli.

Adm.

Adm. Rev. Dom. D. Salvator Ruggieri S. Th. P. & Philosophiae Lector in Aula Archiep. revideat & in scriptis referat. Datum. die 4. Julii 1770.

F. X. EPISC. VENAFR. VICAR. GENER.

J. SPARANUS CAN. DEP.

EMINENTISSIME PRINCEPS.

GRatulandum nobis est V. Cl. Nicolao Ignarrae, qui in Libro, cui titulus De Palaestra Neapolitana &c. *eum Inscriptionem Athleticam Neapoli erutam erudito commentario illustrat, non pauca, quae sive aliorum curas effugerunt, sive non fuerunt accurate tradita, satis apte enucleata proponit. Quod sane judicium meum cum archaeologis, tum maxime rerum nostrarum studiosis probandum esse confido, cum in ipsorum manus Liber pervenerit; quippe iis lautissima penitioris doctrinae supellex ad patriam potissimum illustrandam mirari abunde dabitur. Auctor enim Gymnasium urbi Neapoli adeo luculenter asseruit, ut Vitruvium ipsum aedificandae palaestrae rationes e Palaestra Neapolitana collegisse, ostendat. Ubi vero gymnica majorum nostrorum sub Augustis certamina persequitur, Olympiadum Neapolit. initium summa perspicuitate aperit: & jus Coloniae Romanae, ingenti animorum contentione disceptatum, a Neapolitanis quaesitum in caussa fuisse, quamobrem apud ipsos Palaestra siluerit, ornate copioseque contendit. Jam vero quantivis pretii est Divinatio (sic eam Auctor, modeste de se sentiens, appellat) de Picturae Sculpturaeque interitu, a Palaestrae desuetudine repetendo. Neque minus diligentiae nervos illum intendisse apparet, cum Petronii Arbitri, & Philostrati Iconographi aetatem inter dissona doctorum virorum studia definire allaborat. Porro praeclara sunt ea, quae de Buthysia Puteolanorum, & quae hanc nactus opportunitatem, de Semibove viro barbato, frequentissimo Italiae veteris monetarum symbolo, contra recentiorum scriptorum opinionem, disputat. Quae quidem omnia, ne singula nunc recensendo longum faciam, tanti sunt, adeoque late patent, ut non solum patriarum rerum amatores, sed & universi archaeologi gratias Auctori debeant. Cum autem nihil in hoc Libro occur-*

occurrat Catholicae fidei, aut Christianis moribus absonum, typis committi posse censeo, modo summa Eminentiae Tuae auctoritas accesserit. Neapoli IV. Idus Augusti 1770.

E. T.

Addictiss. atque Obsequentiss.
Salvator Rogerius.

Attenta relatione Domini Revisoris imprimatur: Datum die 11. *Augusti* 1770.

F. X. EPISC. VENAFR. VICAR. GENER.

J. SPARANUS CAN. DEP.

ER-

ERRATA	CORRIGE
Pag. 25. n. 11. lin. 3. *περιπορεουομένους*	*περιπορευομένους*
26. lin. 3. *τίμης*	*τιμῆς*
38. col. 2. l. 8. Elaeis	Eleis
46. l. 32. par ergo debuit	par ergo eſſe debuit
55. l. 14. Epiſt. X. 81.	Epiſt. X. 79.
57. l. 8. Epiſt. X. 125.	Epiſt. X. 119.
105. l. 28. ſuo aevi	ſui aevi
133. l. 2. habeantur	habebantur
147. n. 11. l. 2. poene	paene
149. n. 1. l. 11. anno ſuperiore	anno 1768.
152. l. 13. *συτελεῖται*	*συντελεῖται*
156. l. ult. *dele* vero.	
167. col. 2. l. 9. num. . . .	num. 13. anni 1763.
204. lin. antepen. *dele* quantum	
211. col. 2. l. 1. Ε'ν *τῇ περὶ*	Ε'ν *τῇ* Κύμῃ *περὶ* &c.
217. l. 23. ſeorſim	ſeorſum
281. col. 1. l. 10. *αὐτοὶ*	*ἑαυτοῖς*

Atque ea ſunt perperam edita, quae mihi, nunc aliud agenti, notanda occurrerunt. Nam a capite repetere ſcripturae lectionem, ut inde typographicas mendas, diligenter excuſſas, obelo configerem, mihi jucundum non fuit. Sed nullibi, fateor, niſi in diagrammate nummorum Acheloiorum, peccatum eſt oſcitantius. Equidem diligentiae artificis commendaram, uti ſchedas in quibus typi monetarum ſignabantur, in ordinem litterarum, ut in Commentario illuſtratae fuerant, digeſtas, in aes incideret. At quid? ſic ille mihi chartulas perturbavit, ut ignorem, an olim ventus reſponſa Sibyllae, foliis mandata, magis inordinate confuderit. Cui incommodo, ut potui, occurri. Curavi enim, ut ordinem, quo quaeque moneta locanda erat, numeri adpicti diſtinguerent. Itaque ſeries numerorum, veluti Ariadnae filum, certam viam per itinerum flexus edocebit.